

ပထမအကြိမ်အတွက်
ပထမအကြိမ်အတွက်

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ

นริศรานุวัดติวงศ์

๑

ทรง

เขียนเรื่องตามรูปร่าง

ประทีป

พระยาอรรคมหาเสนาฯ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

ศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๔ เมษายน ๒๕๐๖

๖๖๖๖๖

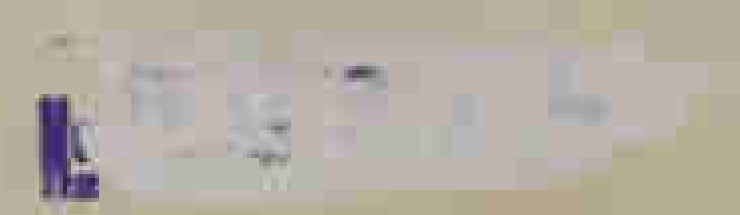

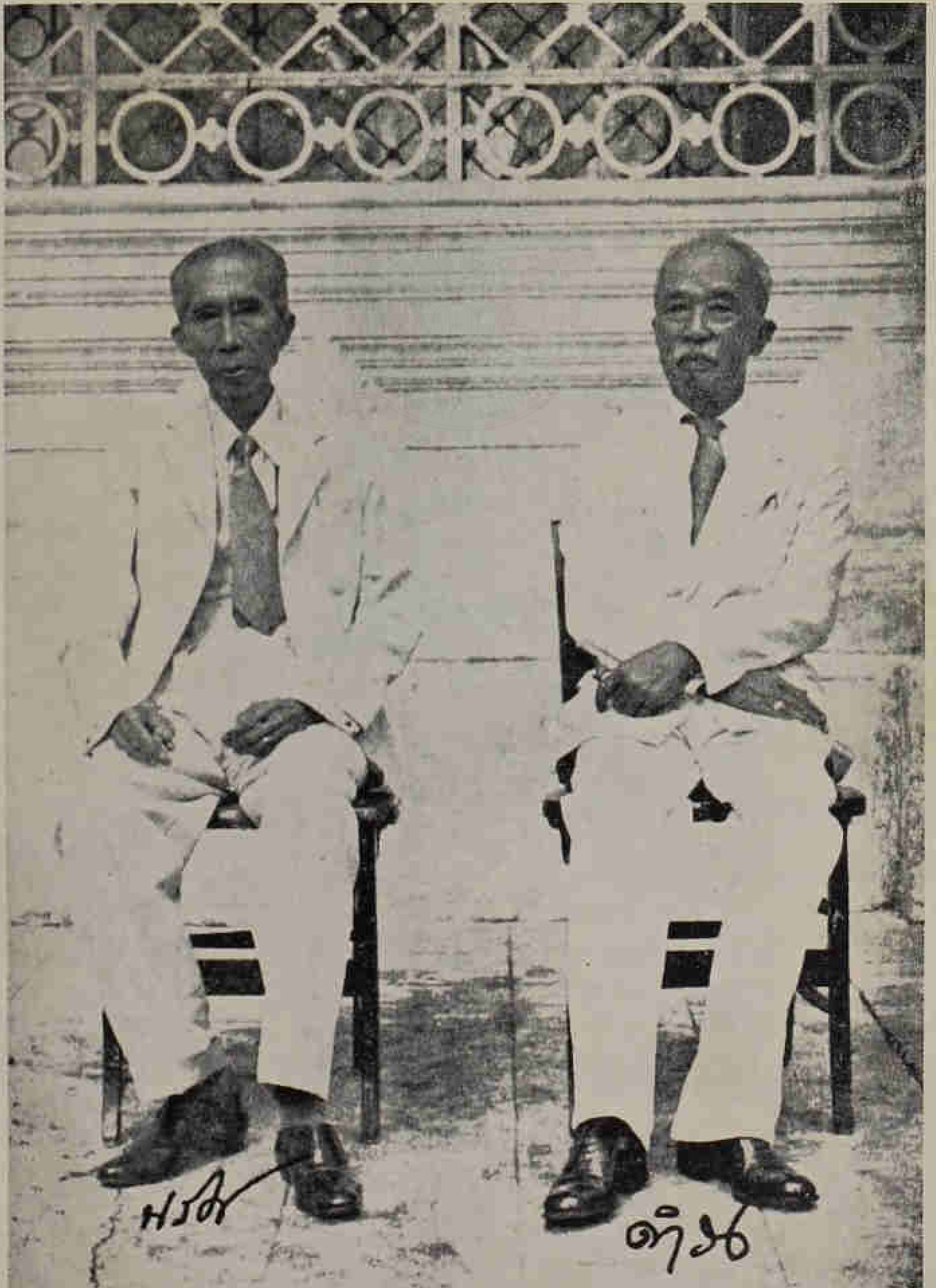
๗
AC
159
๗4
๑๖3
๖.3

361577

เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีงานฉลองร้อยปี
แห่งวันประสูติของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖ นี้ มีงานฉลองร้อยปี
แห่งวันประสูติของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าคณะใหญ่หนใต้
จึงอัญเชิญพระรูปทั้งสองพระองค์ได้ทรงฉลองร่วมกันที่มณีนีมาลงไว้ให้ปรากฏ

14 มี.ค. 2541

กลุ่มที่ ๓ วัดบวรนิเวศ ฟากข้างวิหารพระศาสดก อันเป็นที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาทิราจราชานุภาพ
ประทับเมื่อทรงผนวชแล้ว

คำกล่าว

๑๐๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในโอกาสเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๑๐๐ ปี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖

วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖ คือวันนี้ เป็นวาระสำคัญอันเด่นพิเศษ
 หนึ่ง ซึ่งควรบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เพราะเป็น
 อภินิหารที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
 นริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเสด็จมาบรรจบครบรอบร้อยปีพอดี ในโอกาสเช่นนี้รัฐบาล
 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพสกนิกรชาวไทย ต่างร่วมแรง
 ร่วมใจกัน กับองค์การศึกษาค้นคว้าศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ
 จัดให้ม้งานมหกรรม บำเพ็ญกุศลเป็นที่ระลึก เสด็จมณฑลของพระเกียรติคุณ
 พระองค์ท่าน ในฐานะที่ทรงเป็นบุรุษเอกของโลกคนหนึ่ง เพื่อเป็นอนุสรณ์
 แห่งคุณงามความดี ที่พระองค์ท่านทรงกระทำไว้แล้วด้วยพระกฤดาธิการ
 ในงานด้านศิลปวิทยา ยังผลให้เกิดคุณธรรม คือความงามความดี และ
 ความจริง ซึ่งเป็นสิ่งอันเดียวกัน ที่โลกมีความปรารถนา ไม่เฉพาะแต่ประชาชน
 ชาวไทยเท่านั้น

มีพระบาตบพทหนึ่งว่า

โลกสุมี หิ จิตตคมมโต อุตฺตริ อณฺณํ จิตฺตํ นาม นตฺถิ
 แปลว่า ชั้นชื่อว่าของสวยงามอื่น ยิ่งกว่าจิตรกรรม ไม่มีในโลก
 (อภฺรฺรสาถนี อรรตถตา ธมฺมสังกนี ๑๑๖) ถ้าเปรียบเทียบจิตรกรรม ให้ถึง
 วิจิตรศิลป์สาขาอื่น ๆ ด้วย คือสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ดุริยางคศิลป์

วรรณคดี และนาฏคดี ก็ย่อมมีอธิบายแห่งความหมาย เป็นไปใน
ทำนองเดียวกัน เพราะฉะนั้นงานศิลปะของพระองค์ท่าน จึงล้วนเป็นดังมีคุณธรรม
ตามที่กล่าวมาข้างต้น และเป็นมรดกอันมีค่าอันหาค่ามิได้ ซึ่งตกทอดมาถึง
อนุชนคนรุ่นหลัง ควรแก่การถนอมรักษาไว้ เพื่อเป็นเกียรติปรากฏแก่ประชา
ชาวไทย ดังคิงที่ใดทรงกึ่งพระทัย อันมอญในตายพระหคถตงวณท ๒๐ ธันวาคม
ร.ศ. ๑๒๐ กราบบังคมทูลพระกรุณาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕
ซึ่งมีข้อความแห่งหนึ่งว่า ข้าพระพุทธเจ้าก็พยายามที่จะทำให้ถึงคนเก่าเขา
เท่านั้น เพื่อให้ปรากฏว่า คนรู้วิชาเข้ยนเต็มตามวิธีของชาติแห่งตน ยังมี
มาถึงรัชกาลของได้น่าละของพระบาท ดึงนี้ งานศิลปะของพระองค์ท่าน นอก
จากเป็นสมบัติล้ำค่าของประชาชาวไทยแล้ว ยังเป็นสมบัติอันมีค่าของโลก
ด้วยโดยปริยาย เพราะเป็นศิลปกรรมอยู่ในระดับสูงหรืออภิคดี ซึ่งเรียกใน
ภาษาอังกฤษว่า high arts

ในพระนามตามพระอู่พรรณบัญญัติ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้เดือนกรม เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์นั้น แห่งหนึ่งมีข้อความว่า สรรพศิลปวิทยาทร
สุจริตกรสุภโกศล ประพันธ์ปริชาณาณโหราณคดี สังกัตวาทิตวิจิตรวิจารณ์
แปลว่า ทรงดำรงไว้ซึ่งความสำเร็จและความรอบรู้ในสรรพศิลปะ ทรงเป็น
จิตรกรผู้เก่งกล้าสามารถจัดเจนเป็นเลิศ ทรงปรีชาญาณในการประพันธ์และ
ในโหราณคดี ทรงจัดวิธีแห่งดนตรีการพ้องร้องและทำนองเพลง

[คำแปลของ พระเทพแก้ว (ประยูร) วัดเทพศิรินทร ในหนังสือเรื่อง พระประวัติสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งหม่อมเจ้าดวงจิตร จิตรพงศ์ พระธิดา ทรงแต่ง]

ตามข้อความข้างต้นนี้ ย่อมปรากฏว่าพระองค์ท่านทรงรอบรู้สรรพคดีป
จิตวิทยาการเป็นเลิศ หากผู้เสมอเหมือนได้ยาก นาน ๆ จึงจะเกิดมชนต์กคนหนึ่ง
เรียกกันว่าอัจฉริยบุคคล ก็อะไรเล่าที่เรียกว่าสติป ซึ่งพระองค์ท่านทรงพระ
ปรีชาญาณ สติปเป็นการแสดงออกของสิ่งที่ไม่มีตัวตนให้ปรากฏมีขึ้น ยังผล
ให้ผู้ที่มีโอกาสดูชมหรือฟัง เกิดอารมณ์เร้าใจ ประหนึ่งว่าสติปกรรมนั้น
มีชีวิตเป็นไปทางกุศลจิต ได้อย่างงดงาม ตามหน้กแห่งสติป ซึ่งมีอยู่ ๓
ประการ คือ

๑. เป็นความคิดแปลก ไม่เหมือนกับธรรมดาสามัญ
๒. เป็นความคิดสูงซึ่งออกจากจิตใจที่เจริญแล้ว และ
๓. เป็นความคิดสูงเต็มคุณงามความดีแก่สังคม

เพราะฉะนั้นชาวหรือสติปบัณฑิตแท้จริง หากใ้ช้ยุทธมมอทางเทคนิคเท่านั้น แต่
ยังจะต้องมีปัญญาความคิดและจิตใจสูงด้วย มิฉะนั้นงานสติปที่สร้างขึ้น ก็
ไม่มีแปลกมีใหม่ โดยนัยดังกล่าวมาแต่นี้

สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้น มีพระนามเดิมก่อนทรงกรม ตามที่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบิดา พระราชทานไว้ ว่า พระองค์เจ้า
จิตรเจริญ คุประหนึ่งจะเป็นนิมิตมงคลอย่างประหลาดอัศจรรย์ ว่าต่อไป
ภายหน้านั้น พระราชกุมารพระองค์นี้ จะทรงมีพระสติปัญญาเป็นความเจริญ
ทางจิตใจ สมดังพระนามว่า จิตรเจริญ เพราะงานสติปที่ทรงผลิตสร้าง
แต่ชั้น เท่ากับเผยแพร่ถึงลักษณะอันแท้จริง ซึ่งเร้นอยู่ในพระสติป
ของพระองค์ ให้ปรากฏเด่นเห็นประจักษ์ ว่าพระองค์ทรงเป็นอัศจรรย์บัณฑิต

อันจะปั้นหรือจะอบรมกันไม่ได้ทั้งนั้น นอกจากเป็นบันทึกที่ตนเอง โดยเฉพาะ
เพราะชนชื้ออาศัยปลูก ย่อมเกิดจากดวงจิตอันระชาดงามเป็นนามธรรมเท่านั้น
ซึ่งคิดปั้นที่สำราญ อาจถอดเอาออกมา ให้ปรากฏเกิดเป็นรูปธรรมอันงาม
จนได้ เพื่อคนอื่นมีโอกาสร่วมความมัจจุเรญไปตามด้วย เหตุนี้ จึงได้กล่าว
มาแต่คัมภีร์ คือปั้นเป็นการแต่งออกจากสิ่งที่ไม่มี ให้ปรากฏมีจนได้อย่าง
งดงาม และสิ่งนั้นจะเป็นอื่นไม่ได้ นอกจากเป็นคิดปั้นเท่านั้น

ผู้ใดได้ดูขมคิดปกรรม ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นทรวงเนรมิตสร้างชน
เช่นพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร หรือแบบรูปพระเมรุต่าง ๆ เป็นต้น อันมีภาพ
รูปถ่ายอยู่ในสมุดพระประวัติและมีพระหัตถ์ของพระองค์ จะเห็นได้ว่าเป็นความ
คิดแปลก ไม่เหมือนกับธรรมดาสามัญ แปลกในที่นี้ ไม่ใช่เป็นแปลก จนคนดู
ไม่รู้ว่าคืออะไร แต่เป็นแปลกซึ่งไม่แปลกจากที่เคยมีอยู่แต่ก่อนแล้ว หากแต่
จำการคิดแปลกและปรับปรุง ให้ดีงามตามยุคสมัยยิ่งกว่าเดิม จึงเท่ากับเป็น
แปลกเป็นใหม่อยู่ในตัวโดยปริยาย กระทำให้ดูงามจับตาจับใจ ทั้งนี้เพราะ
พระองค์ทรงแปลความหมายในศิลปโด่งดงาม กล่าวคือ เมื่อจะทรงคิดสิ่งใด
ที่บันทึกปั้น ก็ทรงพิจารณาถึงนั้น ซึ่งของเดิมมีอยู่แล้ว ให้เข้าพระทัยถ่องแท้
เสียก่อน โดยนัยแห่งหัตถ์ที่ทรงว่า ถ้าต้องการจะทราบสิ่งใด ให้สอดสอดและ
กระจำชัดแจ้ง ก็จะต้องให้รู้อาตมลงไปถึงต้นเหตุของสิ่งนั้น ว่าเดิมคืออะไรมี
มาแต่เมื่อไร ที่ไหน และทำไม แล้วคิดสลายขยายตัวเป็นจิตตนาการมาอย่างไร
เหตุนี้เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นสิ่งใด ก็ทรงพิจารณาหาเหตุอันเป็นสาระ
หรือเนื้อแท้ของสิ่งนั้น ไม่ทรงคำนึงถึงสิ่งอันเป็นดงประกอบปิดกั้นยั้ง คิดปั้น
คนใดจะสร้างสิ่งเป็นคิดปกรรม ให้อยู่ถาวรโดยนัยว่า ถูกรุกหุดถอนก็คิด
เป็นเรื่องหนัก แต่เป็นหนักมีหนัก ไม่ใช่หนักโดยเดาศาสนาธรรมดามัญ

ที่ขอพรประจำพระองค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทาน มีอักษรจารึกเป็นพระบรมคาถาว่า

กตสฺส นตฺถิ ปฏิการํ ปกฺเว ตํ ปริกฺขตํ

แปลว่า สิ่งที่ทำแล้ว จะทำคืนไม่ได้ จงพิจารณาสิ่งที่ทำนั้นก่อน เหตุนี้
พระองค์ท่านจึงทรงถือเป็นคติว่า “ถ้าทำไม่ได้ ไม่ทำเสียดีกว่า” ฉะนั้นเมื่อ
ทรงคิดแบบอย่างใด ๆ ถึงแม้จะทรงเขียนเสร็จแล้ว แต่ยังไม่เป็นที่พอพระทัย
ก็ไม่ยอมวางพระหัตถ์ ทรงแก้ไขไปกว่าจะถูกพระทัยจนได้ ยิ่งเป็นงานทาง
ด้านสถาปัตยกรรม ก็ยิ่งทรงระมัดระวังหนักหนา ตรัสว่า ต้องระวัง เพราะ
สร้างขึ้นก็เพื่อความพอใจ ความเพลิดเพลิน ไม่ใช่สร้างขึ้นเพื่อยากหรือท้ง
ทุมรอนที่เสียไป ก็ใช้จะเอาคืนมาได้ ผลที่สุดก็ต้องตั้งใจเป็นอนุสาวรีย์สำหรับ
ขายความอาย (จากพระปาละวดี ฉบับ หม่อมเจ้าดวงจิตร์ จิตรภักดิ์)

เหตุนี้คือปฏิกกรรมที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรงสร้างขึ้น จึงเป็นของสูง
จงจิตใจให้เกิดอารมณ์ความเพลิดเพลิน เป็นไปในทางที่พระท่านสั่งไว้ ซึ่งเคย
ได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ ว่า กุศลธรรม ไม่ใช่ชนิดเป็น อกุศลธรรม
ซึ่งมอยู่ตามดินในท้องตลาด อันเป็นพยานชัดปแทนัน คือปกรรมไม่ควรจะ
มีราคาถูก จนเคยจุดที่ควรไม่ควรเป็นได้ อนึ่ง ถ้าจะเปรียบในขณะที่กำลังแถม
เรือผ่านร่มคัตนตมจัต จะเกิดคือปฏิกสูงชันหาได้ไม่ คือเมื่อคัตนตมส่งบดงแล้ว
จึงจะตรึงนกแตะเม็ดคัสสร้างชนได้ เหตุนี้คือปกรรมต่าง ๆ จะเป็นแต่มีอนกระจาก
เงา ฉายให้เห็นภาพเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และในประวัติบุคคล ว่ามีเป็น
อย่างใดในสมัยนั้นสมัยนั้น เมื่อเหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้วก็แล้วกัน แต่คือปฏิกสูง

นั้นยังคงอยู่ ส้มคงค้างถาวรเป็นภาษาตะวันตกหนึ่ง แปลว่า ชีวิตนั้นสั้น ศิลป
นั้นยืนยาว (Vita brevis, ars longa)

ศิลปินต้องใช้เวลา ภาษิตกรีกบทหนึ่ง จึงว่า ถ้าท่านฆ่าเวลา ก็คือ
ท่านฆ่าสิ่งอันมีค่าที่สุด ในบรรดาทรัพย์สินสมบัติของท่านทั้งหมด เหตุฉะนั้น
การงานต่าง ๆ จึงต้องแบ่งต้นบั้นลงจนกันในเรื่องเวลา งานบางอย่างในด้านศิลปะ
เป็นเรื่อง ซ้ำเป็นการ นานเป็นคุณ งานบางอย่างในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต
ทางวัตถุ ถ้า ไม่รีบจ้ำรีบพาย ตลาคจะวาย สายบัวจะเน่า เหตุนี้
ศิลปินที่เยี่ยมจึงมักเป็นมุท ซ้ำ คือ และเถรตรง ที่ซำก็เพราะยังไม่เกิด
การบั่นลาคใจ ถ้าเร่งงานก็บักพร่อง ไม่สมบูรณ์ ที่เป็นคนคอตแฉะเถรตรง ก็
เพราะเป็นผู้บังคับตนเอง ถ้าใครไปขอให้แก้ใหม่ ผิดไปจากที่เห็นแน่แท้แก้ใจ
แล้ว แฉะไม่เป็นไปตามอารมณ์แห่งศิลปะ ก็เป็นธรรมดาจะต้องคอตแฉะเถรตรง
ยอมกตก่อนเกลือกกว่าจะกินหมูหันให้อ้วนพี

บทนี้ ส้มเต็งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ได้แต่งจดุที่พยธถานพิมานแมนแล้ว แต่พระเกียรติคุณอันเพริศแพร้วแต่รงาน
ของพระองค์ท่าน ยิ่งคงสดชื่นอยู่ในความทรงจำของชาวไทย จึงได้จัดให้มงาน
มหกรรมฉลองพระคุณท่าน ในวาระครบรอบร้อยปีแห่งวันประสูติของพระองค์
เพื่อจักได้เป็นนทศนุภาพารณ์แก่นุชนสืบไปภายหน้า ด้วยประการฉะนี้

สารบัญ

ลายพระหัตถ์ใช้ตัวเหลี่ยม

จดหมายกราบทูลใช้ตัวเอน

พ.ศ. ๒๔๘๒

๕ เมษายน	๑	๒๕ มิถุนายน	๔๕
๓ เมษายน	๗	๘ กรกฎาคม	๕๒
๑๐ เมษายน	๕	๘ กรกฎาคม	๕๔
๒๐ เมษายน	๑๓	๘ กรกฎาคม	๕๖
๑ พฤษภาคม	๑๘	๑๕ กรกฎาคม	๖๐
๕ พฤษภาคม	๑๕	๑๕ กรกฎาคม	๖๑
๓๐ พฤษภาคม	๒๒	๑๕ กรกฎาคม	๖๓
๑๕ มิถุนายน	๒๔	๑๕ กรกฎาคม	๖๕
๒๓ มิถุนายน	๒๖	๒๓ กรกฎาคม	๖๖
พระราชบัญญัติพระราชดำริ ๒๘		๑๕ กรกฎาคม	๖๕
๒๐ มิถุนายน	๓๖	๒๓ กรกฎาคม	๗๐
๒๖ มิถุนายน	๓๖	๒๓ กรกฎาคม	๗๓
๕ มิถุนายน	๓๕	๒๕ กรกฎาคม	๗๔
พระราชดำริ ๓๐	๔๐	๒๕ กรกฎาคม	๗๖
๒๑ มิถุนายน	๔๓	๒๕ กรกฎาคม	๗๕

๔ สิงหาคม	๘๐	๑๖ ตุลาคม	๑๔๖
๑๐ สิงหาคม	๘๑	๑๖ ตุลาคม	๑๔๘
๑๑ สิงหาคม	๘๕	๑๗ ตุลาคม	๑๔๘
๑๔ สิงหาคม	๘๖	๑๕ ตุลาคม	๑๔๙
๑๔ สิงหาคม	๘๘	บัวเดือน — บัวมัน	๑๔๙
๑๒ กันยายน	๙๓	๒๑ ตุลาคม	๑๕๒
๓๐ สิงหาคม	๙๕	๒๑ ตุลาคม	๑๕๕
๔ กันยายน	๑๑๑	๒๔ ตุลาคม	๑๕๖
๑๓ กันยายน	๑๑๘	๒๔ ตุลาคม	๑๕๗
๑๒ กันยายน	๑๒๑	๓๐ ตุลาคม	๑๖๐
๑๕ กันยายน	๑๒๓	๓๐ ตุลาคม	๑๖๕
๒๒ กันยายน	๑๒๕	๓ พฤศจิกายน	๑๖๖
๒๖ กันยายน	๑๒๗	๓๑ ตุลาคม	๑๗๐
๓๐ กันยายน	๑๓๑	เรื่องตังกดงตั้งน้ำ	๑๗๔
๖ ตุลาคม	๑๓๒	เรื่องก้องเมืองจันท	๑๗๗
๙ ตุลาคม	๑๓๖	๒ พฤศจิกายน	๑๘๔
๑๗ ตุลาคม	๑๔๐	๖ พฤศจิกายน	๑๘๗
หนาค	๑๔๒	๔ พฤศจิกายน	๑๙๕
มัน	๑๔๓	๖ พฤศจิกายน	๑๙๗
๑๒ ตุลาคม	๑๔๕	๙ พฤศจิกายน	๒๐๐

๑๕	พฤษจิกายน	๒๐๔	๑๒	มกราคม	๒๘๔
๑๘	พฤษจิกายน	๒๐๕	๑๖	มกราคม	๒๘๗
๒๑	พฤษจิกายน	๒๑๘	๓	กุมภาพันธ์	๒๙๔
๒๐	พฤษจิกายน	๒๒๔	๔	กุมภาพันธ์	๓๐๑
๒๒	พฤษจิกายน	๒๓๐	๑๕	กุมภาพันธ์	๓๑๐
๒๗	พฤษจิกายน	๒๓๑	๒๔	กุมภาพันธ์	๓๑๗
๒๗	พฤษจิกายน	๒๓๗	๑๓	กุมภาพันธ์	๓๒๒
๒	ธันวาคม	๒๔๒	๒๓	กุมภาพันธ์	๓๒๔
๖	ธันวาคม	๒๔๗	๒๔	กุมภาพันธ์	๓๒๕
๑๓	ธันวาคม	๒๕๒	๒	มีนาคม	๓๒๗
๑๕	ธันวาคม	๒๕๘	๔	มีนาคม	๓๓๒
๒๓	ธันวาคม	๒๖๒	๗	มีนาคม	๓๓๓
๒๗	ธันวาคม	๒๖๖	๗	มีนาคม	๓๓๘
แบบถ่ายด้วยอักษร		๒๖๗	๑๒	มีนาคม	๓๔๒
๑	มกราคม	๒๗๓	๑๖	มีนาคม	๓๔๗
๑๒	มกราคม	๒๗๗	๒๒	มีนาคม	๓๕๐
๓	มกราคม	๒๘๑	๒๕	มีนาคม	๓๕๔

บทกวีเรื่องศรามรุฑ์ต่าง ๆ

พ.ศ. ๒๕๖๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาฯ

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้

กล	แปลว่า	ทวน	กำฉล	แปลว่า	ตั้งดำหรือทวน
กัษ	แปลว่า	ถือ	กำนัษ	}	แปลว่า การถือ (พวก)
			ประกัษ		
คัล	แปลว่า	เผ้า	ค่านัล	แปลว่า	การเผ้า

ข้าพระพุทธเจ้าเคยคิดผิดไปว่า นางกำนัล จะเป็น กำนัษ คือนางที่บ้องกั้น
 ใจ แต่นางกำนัล ไซ้ ล ดกต ก็น่าจะมาจาก ค่านัล นางผู้มีการเผ้า หรือ
 กำฉล นางผู้เบียดตั้งทวน ครั้นมาได้อ่านเรื่อง ชาวกำนัล ศรีกำนัล ที่ทรง
 พระเมตตาประทานมา ก็ทำให้ความคิดเป็นไปในทางที่ต่างมาจาก กำฉล คำว่า
 ชาวกำนัล ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้นึกเฉียดถึงคำแปลว่า ทรงใจซึ่งกำนัด เพราะ
 ไม่ทราบเกล้า ๆ ถึงคัมภีร์ของเรื่องรักษาราชบรรณาการ ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจ
 เป็นที่สุด ด้วยได้คำแปลที่แท้จริงของกำนัล กระทำให้เห็นถึงคำแปล ชาวกำนัล
 ที่แปลว่า สาธารณ อาจจะเป็นความหมายชนิดขยายที่ โชนเพิ่มเติมน่าจะหมายความว่า
 ว่าเป็นหน้าขุนชาวกำนัด คือขุนชาวกำนัดใครเห็นเป็นพะยานด้วยแล้ว เรื่องกตบ
 วกไปถึงคำ ขนขาน ข่านาน และ กำฉล อีก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า การให้โชนเต็ม
 กัมการให้เพื่อแสดงการนับถือถวญเกรง หรือเพื่อแสดงความช่วยเหลือคุ้มครอง การ
 บูชาพระเจ้าด้วยธัญญาขัญหรือด้วยวขอน ๆ ก็เป็นการให้ การขนขาน เช่น
 ตั้งเจดีย์ต่างเทวดา ก็เป็นการให้ ผู้ทให้ของแก่กันก็เป็นการให้ เข้าในลักษณะ
 ข้างต้น โชนเต็มการให้เหล่านี้ คงจะมีคำใช้เพียงคำเดียวหรือน้อยคำ ครั้น
 ต่อมาเมื่อแยกลักษณะแห่งการ ให้เป็นไปในทางแบ่งชนผู้ให้ผู้รับกัม เป็นการให้
 ข้างคกม ข้างไมคกม ก็เกิดเป็นถวญรท ให้แยกออกเป็นหลายลักษณะ คำที่ใช้
 ก็ต้องแยกออกเป็นหลายคำ เพื่อใช้ให้เหมาะแก่ลักษณะที่ ให้ การคิดหาคำ
 ใช้ขึ้นใหม่ โดยมากคงเอาคำเดิมเป็นหลักแล้วแปลงเสียงของคำนั้น ๆ ให้ต่าง
 ออกไปตามลักษณะของภาษา เพื่อให้จำง่าย และเข้าใจง่าย เหตุนี้คำกัม

ความหมายคล้ายคลึงกัน จึงมักมีเสียงคล้ายคลึงกันด้วย โทนิกัม ขน ขาน
บ้านาญ ก้านัล ก้านล บ้าหนัก (บ้าหนัก) ลินบน ประกัน ล้วนคำจำ
เช่น สรวง สังเวช บูชา ขรรณาการ อ่อนน้อม เพราะมีลักษณะที่ให้เป็นไป
ในทางดีทิศำดีนาหรือธรรมเนียมเป็นพิเศษออกไป คำจึงเป็นต่าง ๆ กัน ไม่เข้า
พวกข้างกัน ทั้งการจะผิดถูกอย่างไร ขอบรับพระบารมีปกเกล้า ๆ แต่จ้แต่
จะทรงพระกรุณา

เรื่องโบราณเขียน เสดจ เป็น เสดจ ในกฎหมายเก่า ใช้ดงทั้นจมาต
คำที่สกัดด้วย จ เท่านั้น แต่ก็ไม่ทั่วไปทุกคำ เช่น กิจ ก็ไม่ได้ดงทั้นจมาต
คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คงจะมีความมุ่งหมายอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
คิดยังไม่เห็น ที่ควรสังเกตคำ เช่น ชัดสมาธิ สรรพทาโพธิ์ จะอ่านกันว่าอย่างไร
ข้าพระพุทธเจ้าดองถามพระสาร์ประเสริฐ ในชั้นต้นก็อธิบายได้ด่งดี แต่พอ
ถึงคำเช่น ฉาด ดงทคร่ง ก็เลยฮาอง คอบไม่ดง ที่เคยคร่งว่า การเขียน
กับการอ่านเป็นคนละอย่าง เป็นเรื่องทจบใจข้าพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ เพราะไป
บงคอบให้เขียนแต่ละอ่านเป็นแม่พิมพ์เดียวกัน จึงได้เกิดมวตัญญชนแต่ละไม่ไดคจจน
รุงรัง เหตุที่เป็นเช่นนี้จะทำให้เด็กเขียนแต่ละอ่านได้ง่าย แต่ข้าพระพุทธเจ้า
กดบเห็นเป็นว่า กดบเป็นเรื่องยุ่งยาก ทำให้คำที่อ่านเพี้ยนเสียงจากเดิมไปได้
ในดางคำ แต่ละเปิดองเวตา เปิดองกระตาศ ถ้าคองเขียนวตัญญชนชามากคร่ง
เข้า การจะได้เครื่องหมายบงคอบ ก็เมือคานนอจมีความหมายให้พวงมูอาน
หลงผิดได้ เช่น เอม กับ เอ็ม ดงทเคยคร่งให้ข้าพระพุทธเจ้าฟัง แต่การที่จะ
ให้เปดียนคความคิดเป็นของยากยิ่ง เว้นไฉจะได้ครกครองดอบดงนคักจำหาเอา
เหตุผลของเกำชนมาดเป็นความรวบคอง จึงอาจเปดียนคความคิดได้ ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยปรารภเรื่องวตัญญชนแต่ละไม่ไดคู้ให้พระสาร์ประเสริฐฟัง ในชั้นต้น
ก็ไม่เห็นคด้วย ครันค้อมานาน พระสาร์ประเสริฐมาปรารภว่า ได้ไปครักครอง

เรื่องวิดิอุชนันต์แล้ว เห็นจริงว่า โบราณต้องการให้เป็นเสียงหนัก แต่จะทำอย่างไร
ดี เพราะไปบังคับให้เขียนวิดิอุชนันต์จนทวนเวียนทั้งเมืองเสียแล้ว จะดัดใหม่ก็ยาก
รู้สึกเสียใจจริง ๆ ข้าพระพุทธเจ้าก็หมดปัญญา เว้นไว้แต่จะทำให้ผู้อื่น ๆ อีก
หลายคนเปลี่ยนความคิดได้อย่างพระเจ้าประเสริฐ

และ แผละ แผล่ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยในกระแสรบสั่งว่า
เป็นคำเดียวกัน ในหนังสือเก่าก็เขียน แล อย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้าพบใน
ภาษาอาหมไซ แล เป็นคำซ้อนกับ ก ก็ เป็น ก-แล แต่เขาเขียนตัวโรมันเป็น
ko จึงไม่ทราบแก่ต่าง ว่าอ่านเป็น กอ หรือ กือ แต่ถึงจะอ่านอย่างไร เมื่อซ้อน
เข้ากับ แล ก็ไม่ทำให้เข้าใจผิดความหมายได้

เรื่องอ่านเสียง ท เป็นเสียง ด บ้าง ท บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยค้นหา
เหตุผลมาครึ่งหนึ่งก็จับเค้าไม่ได้ เสียง ท ที่อ่านเป็นสองอย่างนี้ เป็นข้อยืนยัน
ในกระแสรบสั่งที่ว่าอ่านกับเขียนเป็นคนละอย่าง ในตำราไวยากรณ์ศาสตร์ให้หลัก
ไว้อย่างหนึ่ง เรียกว่า Analogy ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าใช้ว่า แนวเทียบ คือกล่าวถึง
ที่มนุษย์เรียนภาษาได้เร็ว เพราะมีแนวเทียบ เช่น เมื่ออ่าน ก กา ก็ ก็ ถึงตจ
ช ก็อ่านว่า ช ซา ชี ชี ได้เร็ว เพราะได้เสียง โน ก กา ก็ ก็ เป็นแนวเทียบ
เขาชักตัวอย่างภาษาของชาวเกาะทะเลใต้ ในมหาสมุทรแปซิฟิก เกาะหนึ่งว่า
มะพร้าว ๓ ผด ๓๐ ผด ๓๐๐ ผด ก็ใช้คำเป็นต่าง ๆ กัน ห่างกันไกล ทำให้
จำได้ยาก แต่เพราะหัดทอมอยู่เพียงคำที่ยกอุทาหรณ์มาเท่านั้น มิฉะนั้นจะทำให้
การเรียนภาษาต้องจกจำกันได้ยากยิ่ง แนวเทียบมีคุณแก่ภาษา เพราะทำให้
จำได้ง่ายก็จริง แต่ให้โทษในภาษาไม่น้อย อาจทำให้ผู้ใช้นำหลักแนวเทียบ
ไปใช้ไม่หมด ๆ ก็ได้ ที่ภาษาเปลี่ยนแปลงไป ก็เพราะแนวเทียบเป็นต้นเหตุ
ได้ให้ตัวอย่างเช่น cow ถ้านลายตัวเป็น kine โดยเหตุที่คำพหูพจน์ของมันมาเติม s
พหูพจน์ของ cow ก็กลายเป็น cows ไป เกิดเป็นคำที่ถูกรุ่น ในภาษาไทย

ก็มีอยู่มากที่มักเขียนผิด ๆ เช่น สังเกต เพราะมี เกิด เหตุ เป็นแนวเทียบ
ทำให้คำสังเกต มีสระ อุ ไปด้วย บัญชาตรี เพราะเอา ชาตรี เป็นแนวเทียบ
อนุญาต เพราะมี ญาติ เป็นแนวเทียบ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าที่ ๓ อ่านเป็นเสียง ค
ก็มี น่าจะเกิดจากแนวเทียบผิดอะไรกันอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังค้นไม่พบ

อุปยุวราช เมื่อข้าพระพุทธเจ้าตรวจต้นฉบับก่อนก็จะตั้งไปศัพท์ ได้
เคยนึกถึงคำว่า ประยูร จึงสอบถามไปยังมหาอำ ๆ ว่าไม่เคยพบในภาษาเขมร
พบแต่คำว่า อุปโยราช หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงพระราชสมบัติ ความ
ไม่ตรงกับ ประยูร ในภาษาไทย ข้าพระพุทธเจ้าจึงนั่งใจไม่ได้กราบทูลถวายไป

เรื่องไวยากรณ์ไทย ที่คร่ำครวญว่าไม่แก้เปลี่ยนแปลงเสมอ ข้า
พระพุทธเจ้ารู้สึกได้ว่า ถ้าหากได้มีหลักฐานดี ข้าพระพุทธเจ้าก็น่าจะไปไต่ถามกับ
พระยาอุปทิศคือปลัด ซึ่งเป็นเจ้าตำรา ก็ได้มตอยบ้างที่ต่อมาตำราไวยากรณ์
ไทยได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เมื่อก่อนนี้ คำซ้อนที่แปลไม่ออก เช่น แขน แสง เงา
ในคำว่า แขนแขน แลือแสง ไม้เงา บอกว่าเป็น อุทานสร้อยบท ที่เรียกว่า อุทาน
โดยที่คำนั้นไม่ใช่อุทานเลย ก็เพราะสังเคราะห์คำเหล่านี้เข้าในนาม สรรพนาม
วิเศษณ์ และอื่น ๆ ที่จำแนกใจอย่างภาษาบาลีและภาษาฝรั่งไม่ได้ เพราะแปล
ไม่ออก ไม่มีคความหมาย จึงกำหนดให้เข้าพวกอุทาน เป็นการขอไปที่ ในบัดนี้
คัดคำ อุทาน ออกแล้ว คงเหลือแต่ สร้อยบท เท่านั้น ในเรื่องหลังก่อน ๆ ผู้แต่ง
ตำราไวยากรณ์รุ่นก่อนแล้วว่า ภาษาไทยกับภาษาฝรั่งและบาลีเป็นคนละแบบ
ซึ่งเข้าไปในแม่พิมพ์เดียวกันไม่ได้ แต่คิดว่าของเก่าท่านทำมาอย่างนั้น ต้อง
ค่อยแก้ค่อยไป เรื่องข้อคำที่ทรงพระเมตตาประทานมา ข้าพระพุทธเจ้าขอ
ประทานเก็บไว้ครุฑของต่อไป

ยิงธนูแพ่เสียง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยในกระแสพระดำริว่าจะเป็น
ยิงธนูแพ่ แดงแดงกัน

มั่งศรี ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งหายโง่เขลา เมื่อมาได้ทราบเกล้า ๆ ว่า ศรี
คือ สิริ ในภาษามลายู แปลว่า หมากร ข้าพระพุทธเจ้าควรจะทราบเกล้า ๆ คำนี้
แตกคิดไปไม่ถึง เพราะเป็นคำที่ถูกปรับเข้าหาภาษาล้านนาด้วยดี ยิ่งกว่า
สตรี มาเป็น ศรี ในภาษาเขมร ส่วนคำ มาง ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามคนชาว
ภาคอีสานว่า มาง ที่แปลว่า เรือ ไม่มี ในภาษาของเขา ที่ใช้กันอยู่มีแต่ มาง แปล
ว่า ม้องชนิดหนึ่ง เป็นคำของพวกข่า ซึ่งคงตั้งคำจากเสียงของม้อง

กินหยัน ข้าพระพุทธเจ้าได้พบหนังสือฝรั่ง ว่ามาจากภาษาเปอร์เซีย
หรืออาหรับ เขียนเป็น Kandijan ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาในสมุดที่จัดไว้ยังไม่พบ
จะได้กราบทูลไปภายหลัง

ข้าพระพุทธเจ้าพบคำว่า พระสตันทองคำ เมื่อเจ้าหน้าที่พระคตงในหีบ
มาให้ข้าพระพุทธเจ้าดู ก็เป็นถ้ำธา ถามว่าทำไมจึงเรียกว่า สตัน ก็ตอบไม่ได้
ข้าพระพุทธเจ้ามาค้นหาในปทานุกรมก็ไม่มี เป็นอันจนเกล้า ๆ ขอพระบารมี
ปกเกล้า ๆ เพื่อทราบเกล้าด้วย

ในวารตตซึ่งเจียนมาเป็นวันชนศึกใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญคุณ
พระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ ได้ฝ่าพระบาททรงพระเกษมสำราญพระกาย
และพระพลภัยคดยดกลาตนาท ทรงเป็นความตั้งใจของข้าพระพุทธเจ้าอยู่เต็มขอ

ควรมีกรรมแล้วแต่จะไปรทเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุกรมวิธาน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

พระบรมรูปอันประทับอยู่ภายใต้พระเศวตฉัตรและพระกตเศียรของสูง ซึ่ง
เป็นของหอสมุด ท่านมีเมตตาจัดตั้งไปให้ฉัน ฉันเด็กที่พึงใจให้ช่างถ่าย
จำลองออกแดง จึงได้ลงรูปต้นคนมาให้ท่าน ในบัดนี้ พร้อมทั้งความชอบใจ
ท่านเป็นอย่างยิ่งด้วย

ในโอกาสนี้ จะขอบันทึกเรื่องคำต่อไปนี้ด้วย

บรรดา คำ ที่จะบันทึกปรากฏบัญญัติชน ด้วยคิดเห็นว่าเป็นคำเดียวกับ
กับ ประ เช่น ประจุ บรรจุ เป็นต้น แต่ฉันเกรงจะหลงคำ บัน ในภาษาเขมร
คำ บัน นั้น เขมรใช้มาทุกที่เดียว ที่หลุดมาถึงไทยนั้นน้อย ฉันพิจารณาเห็น
ความหมายว่าตรงกับคำ ทำให้ ในภาษาไทย จู เขาว่า ตง บันจุ ก็เป็น
ทำให้ตง ตางทุกที่เขียน บัญจุ เหมือน บัญจบ ตางทุกที่เขียน บัญจบ นั้นเป็น
ความคิดของนักปราชญ์ จะใช้ตัวดังกล่าวให้ต้องตามวรรคอักษร ตามความคิดอัน
นั้นก็มีมูล ด้วยมีตัวอย่างที่เปลี่ยนตัวดังกล่าวตามวรรคอักษรอยู่ เช่น บังคับ ก็คือ
ทำให้คับ ทำให้มีคั่นแน่น และ บันมัด ทำให้หาย บัด เขาหมายความว่าหาย
บัง หรือ บัน ก็เหมือนกับ บัน ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่ายก็คือ บั นั่นเอง

เมืองพัทลุง หรือ พระคบบอง เราออกชื่อไม่ถูก เขมรเขาเรียก บัด
คัมบอง หมายความว่า ไม่ทำงหาย บัด หมายความว่า ไม่ทำง ตูเหมือน

ชื่อนั้นจะเกี่ยวไปในนิทานเรื่อง พญาโคตรทัมของ เมืองเสียมราฐ เขมรเขาเขียน
เสียมราฐ อ่านว่า เสียมเรียม เขาว่าไทยแท้เป็น เสียมราฐ ที่จริง เมื่อ
ฉันยังหนุ่มก็เห็นในราชการ ใช้ว่า เสียมราฐ เขาจะหมายความว่าอะไรไม่ทราบ
แต่เราคงคิดว่าเขาหมายถึงไทยแท้เขาราบกัน จึงเปลี่ยนเสียเป็น เสียมราฐ
(คือสยามรัฐ) ออกจะไม่มีมูล ที่จริงอ่านประวัติหรือพงศาวดารก็ไม่เคยพบว่า
ไทยแท้เขมรกัน

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ ประทานค้นพระบรมรูปที่
ทรงยื่นไปรวม ๓ แผ่นไว้แล้ว

ที่ทรงพระเมตตาประทานความเห็นเรื่อง *ปฺรช* กับ *ขรร* มาขึ้น พระเดช
พระคุณตั้งเกล้าหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริทศวรรดี
อธิบายมา และโดยเหตุที่แปลง *ขัณ* มาเป็น *ขรร* คิดด้วยเกล้าว่า *จ* กับ *ก* ที่
แปลงมาเป็น *กรร* และ *กรษ* ซึ่งมีอยู่ติดกันในภาษาไทย ก็น่าจะมาจากความ
คิดที่แปลง *ขัณ* เป็น *ขรร* และ *ปฺรช* แต่ทำไมจึงแปลงเสียงหันอากาศมาเป็น *รร*
จะเป็นเพราะคำที่มี *รร* ในภาษาล้านนาออกเสียงเป็นหันอากาศอยู่ชนิดๆ ก็โดย
ถือเอาเสียง *ร* ตัวหนึ่งเป็นเสียงหันอากาศ และเสียง *ร* อีกตัวหนึ่งเป็นเสียง
วิญญูหนีไป อย่างเดียวกับภาษาบาลี ที่แปลงเสียง *รร* ในคำล้านนา เป็นชั้น
ตัวสะกดชั้น ซึ่งคงเนื่องมาจากออกเสียง *รร* ได้ลำบาก

เสียงของคำที่มีพยัญชนะอนุนาสิก *ง ม* มักเกิดอนัตโตงาย คำเช่น
สังสกฤต เขียนเป็น สังสกฤต สันสกฤต ก็มี แต่เมื่อข้าพระพุทธเจ้าฟังพราหมณ์
ป.ด. คำศัพท์ ออกเสียง ก็เป็น สันสกฤต ไป เสียงของแขกคงจะหนีไป
ทางตัว *ม* เพราะคำเช่น สิงท จงศ ในภาษาฝรั่งจึงถ่ายเป็นคำโรมันว่า Simha
และ Vamsa ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดเห็นว่า สังสกฤต อ่านเป็น สันสกฤต ดังจะกล่าว
เพราะมี *ส* ในคำ สกฤต เสียงเกิดที่ฟัน อนุนาสิกเกิดที่ฟัน ก็เสียง *ม* ถอดมถัน
เสียงกันได้ดังวัก เข้าหากเปิดยันตัวสะกดตามวรรคอักษร

เรื่องเสียงกลมกลืนกัน ในคำรามิรุกคิศาสตร์วางหลักไว้ ๓ อย่าง คือ
เสียงของพยางค์หน้าจากเสียงของพยางค์หลังไป เช่น ลีซเอด เป็น ลีซเขด
เสียงพยางค์หลังจากเสียงพยางค์หน้ามา เช่น มนิลา เป็น มลิลา ดากเสียง
กลมกลืนกันหมด เช่น ทีเดื่อว เป็น เทื่อว ดางที่การกลมกลืนเสียงเป็นแค่
บางส่วนของเสียงเท่านั้น คือชนิดที่เปลี่ยนตัวสะกดตามวรรคอักษร

การกลมกลืนเสียง ดางที่ทำให้คำเปลี่ยนไปมากก็มี เช่น ผักทม เป็น
ผักชม เป็นเพราะเสียง ก กับ ศ กลากันก็เกิดเป็นเสียง ช เช่น ทนวกหู ดางที่
ฟังเสียงเป็น ทนวกชู คงจะเป็นเพราะ หู แปลได้ความอยู่ หู จึงคงเสียง ผิดกับ
ทม ซึ่งแปลไม่ออก แต่ ชม แปลออก ทม จึงกลายเป็น ชม ไป

เรื่องเมือง พัดบอง ซึ่งเกี่ยวกับระบบของทนาย ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบใน
พงศาวดารเขมรว่ากษัตริย์เขมรครั้งโบราณองค์หนึ่ง จะเป็นพระเทววงศ์อัครวิ
หรือกษัตริย์องค์ใด ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ เมื่อครั้งยังไม่ได้เป็นกษัตริย์ ได้
เอาระบบของขว้างฝู้งจิว แล้วระบบของทนายไป แต่ไม่บอกว่า เกี่ยวกับเรื่องเมือง
พัดบอง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นเรื่องแต่งขนานกายหลัง เพื่อให้เข้ากับคำแปล
ของคำว่า บัดคัมของ เรื่องทั่วโคตรบอง เป็นเรื่องมีอ้างอิงในตำนานดาว
หลายแห่ง เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปภาคอีสาน ไปถึงเมืองนครพนม ได้ข้ามไป
เที่ยวเมืองท่าแขก อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับนครพนม มุ่งจะให้
ข้าพระพุทธเจ้าดูซากเจดีย์แห่งหนึ่งว่า เป็นที่บรรจุอัฐิทั่วโคตรบอง ข้าพระ
พุทธเจ้าจึงซักถามต่อไปว่า ที่เรียกเมืองท่าแขกแปลว่าอะไร เขาตอบว่า เป็น
ท่าที่พวกแขกขนลง ซึ่งเป็นคำอธิบายอย่างเดา ที่ข้าพระพุทธเจ้าซักถามเช่นนั้น

เพราะเฉลยจถก่าว่า แชก กับ แกรก ซึ่งตามหลักการกตายเียงก็เป็น
คำเคยจถก ถ้าคำ แชก มาจาก แกรก ก็นับว่าแปลก ทมาเคยจของกบทาว
โคทรบอง ข้าพระพุทธเจ้าได้ชอบดวมค้อไป ก็พบช้อความในค่านานทางภาค
อีสาน อย่างถึงทาวโคทรบองหลายแห่ง เรียกว่าพญาศรีโคทรบุดบอง ว่ามีฤทธิ
เพราะมีม่อนคระบองเป็นอาอูร ในค่านาน อูรังคราตุ เรียกว่า พระยาโคทรบุด
หรือโคทรบุด ครองเมืองคโคทรบอง แดะว่าเมืองนเวียกเป็นหลายอย่าง เป็น
สี่โคทรโม คโคทรบุดรังนคร คโคทรบุด แดะ สี่โคทรบอง ก็มี แดะว่ามาจาก
ค่าว่า โคทรโม อันเป็นพระนามพระพุทธเจ้าประธานแก่พระยาโคทรบุด เมื่อ
ข้าพระพุทธเจ้าย่านพบเรื่องค่อนนี้ ก็นึกไปถึงเมืองโคทรบุด ที่มีกถาวใจใน
คฤมณเคยรบาล แดะซึ่งนักปราชญ์โบราณคคั้งนั้นนิษฐานว่า มีราชธานีอยู่แถว
นครพนม เรื่องก็เข้ารูปกันได้ว่า ในแถบนครพนมแเดะท่าแขก คงมีเมืองโบราณ
ชื่อ โคทรบุด หรือ โคทรบุดบอง โคทรบุด โคทรบอง ซึ่งคงเกิดจากค่าๆ เคยจกัน
แต่เพี้ยนเียงไป เรื่อง พระยาโคทรบอง ถ้อคระบองจะเป็นการเพิ่มฤทธิให้พระยา
โคทรบอง โดยอาศัยเียงในชื่อพนเป็นเหตุก็ได้

เรื่องเมืองเสียมราฐ ข้าพระพุทธเจ้านักคันทาเหตุไม่ได้ นอกจากนึกเตา
ว่าเขมรคงชอชมดอย ๆ เป็นการปลุกขวัญเขมร

เรื่องพระตรา ข้าพระพุทธเจ้าพบประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยเรื่องผูกไซตราไปหัวเมือง ค่อนหนึ่งมีว่า ถักกรมชนกกรม
พระกลาโหม ก็มีตราพระกษลัษีประจำชื่อ พระราชลัษีสมทบประจำต้อ มี
ตราข้างที่เป็นรูปนารายณ์ขลลึงกนาค นึ่งเท้นอกกระเชียรสมุทเป็นสำคัญกลาง

ประจักษ์ทุกทุกฉบับ ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยว่าตราข้างที่เป็นรูปนารายณ์บดตงก
นาคจะเป็นตราองค์เดียวกับตรา นารายณ์บรรทมด้นชู้ ที่พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิดชนเป็นนารายณ์นาคบดตงก หรือเป็นคนละดวง
เพราะชื่อกฎายคดตงกนมาก

ควรมีใครแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อ. ย. น. บ. ม. พ. อ. ร. ๖

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชอน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๕ กับที่ ๓๐ ได้รับแล้ว จะตอบมันๆกลับไป
ตามประสงค์คนแก่ คามแก่จะได้

ในการสอบคำ ท่านชมกเชมน์สอบหนักเข้า กตจะยังไม่รู้หนักเข้า
เพราะคำทั้งหลายมันยอมเค็ดอนไปมาเต็มอ จะกต่าวจำเพาะแต่คำเขมร พอเป็น
ตัวอย่าง ไปรเพ็ดเสอเซเด็ด เคยพูดว่า คำที่กตไปกตมานานนมมาก ตงกของ
จตใจโตมากแล้ว คามที่จอนหมายถึงคำเขมรที่เรารับเอามาใช้ แต่เขียนอ่าน
เค็ดอนกตาศไปบ้าง แล้วเขมรดำคัญว่าเป็นคำไทย กตรับเอาไปใช้อีกทีหนึ่ง
ถ้าท่านไปโดนคำที่มันจอนปนกันหอยเซ่นนั้นเข้า ท่านจะหงต่ากับเค็ดอนเข้าเขาจอน

คำว่า นางกำนัล นั้นก็เคยคิด นึกว่าจะหมายคางว่า นางให้ ก็อ
ท้าวพระยาเมืองออกส่งลูกสาวหลานสาวมากจาย นึกเทียบเอาคำ ของกำนัล
เป็นหตัก ข้อที่ท่านคิดว่ การใหม่หลายอย่าง จึงต้องจคหาคำใช้ ให้ต่างกน
ไปนั้น กตจะเป้นทางคิดเค็ดอนไป แต่ก่อนนยงไม่ศรัจจตยพอที่จะมีใครเงาะหา
คำมาปรับปรุงใช้คอก ย่อมเป้นไปเองทงนนั้น การให้ยงนานเจตาเขากมเพม
หลายอย่างจน คำใช้ก็โตภาษาโน่นมาบ้างนั้นมาบ้าง อย่างนั้นใช้คานนอย่างน
ใช้คาน โดยมากคานักจะคิดมากกับอากาศ

เสดจ ที่เขาเขียนตงทณทชาติ นั้นก็แปดไปตามหตกทเห็นเขาเขียนกน
มาแต่ก่อน จริงอยู่ เขาไม่ได้ตงทณทชาติทุกคัจจกต เพราะการเขียนหนังสือ
แต่ก่อนไม่ได้บังคับกนกวจจน แต่คัจจกตที่เขาตงทณทชาตินนกมมาก เค็ดอน

ทัศนศาสตร์ไปด้อมน โหดงทตวงการณ์ค แต่ฉนัก็เป้นความจ่าไม่คองรตงทุกค้ำไป
ตระไวให้คนอ่านเขาเดออกอ่านได้ค้ำใจคักจ่า ใครเขาอยากอ่านก็ให้เขาอ่านได้
เขาไม่อยากอ่านก็ข้ามไป แค่ออทจวน ถูกตุงหญิงคักค้ำจ่าไม่ได้ ถ้าไม่ตง
ทัศนศาสตร์เป้นตุงเชก ตระก่ตเดียว (ที่จวนเป้นการหาครุมาต่อนที่บ้าน ไม่ใช่ไป
เข้าโรงเรียน)

ตั้งคักฉนับอกท่าน เป้นการที่ฉนัคักเห็นโดยด้าฟังใจ หรือได้เห็นได้ฟัง
มาแต่ไหน โดยเจตนาจะให้เพื่อนผู้ชุกชนต้อยกันรู้ใจเท่านั้น หาได้คักใจจะให้
ไปฝันตอก ให้ตอกน้อมาในคจวนเห็นแห่งค่นไม่เดย พุดถึงตอกฉนัก็เห็นเป้น
ของประหตจาด บทก่เขาจะไปทางไหนก็ไปกัน ผู้ทอยากเป้นคน แม้จะรู้ว่าผิด
ก่คองจวงค้ำเขาไป ไม่ฉนัฉนัก็ไม่เป้นคน เว้นแต่ค่นบ้ำชงยอมค้วไม่เป้นคน
ฉนัแห่งจะคักคักงานเห็นยวรงบ่าง แต่คักไม่เห็นไหวตักก

ค้ว ๗ อ่านเป้นเตียง ค มีคค้อยอย่างหนึ่ง ที่ทางหนึ่งต้อยชอมมกเขียน
ค้ว ๗ ในทเตียง ค มีชุมมาก อาจเป้นไปในทางเชมร่นบ่างกระม้ง ฉนัอยาก
จะพุดให้ยาวไปอื่ก ในเรื่องเขียนก่บอ่านเป้นคนตระวิชา ตั้งจะให้ค้วอย่างเช่น
เขียน กุ หรือ สุ เป้นค่น เขียนเทมชอนกัน แต่อ่านไม่เทมชอนกัน เช่น กุคค
กล้วยกุ กุทลอบ ค้ำค่นอ่าน กุ เป้นเตียงกตาง ค้ำกตางเป้นเตียงตุงเชก
ค้ำคตงเป้นเตียงตุงโท สุวรรณ สุขวรรณ สุขุมกาล นื่กไปอื่กไม่หนึ่ง ค้ำค่นเตียง
สุ เป้นตุง ค้ำกตางเตียง สุ เป้นกตาง ค้ำคตงเตียง สุ เป้นค้ำ ฟังเต็กตมย่น
อ่านหนึ่งต้อยเข้าใจยาก เช่นค้ำ วิเศษ เราอ่านกันแต่ก่อน วิ เป้นเตียงค้ำ ตุง วิ
เตียงฉนัเป้นเตียงตุงตุง วิ

ค้ำ อุปโยราช ฉนัก็เคยพบ แต่เข้าใจเป้นจ่าจ้งคตง นื่กทางไปก่บที่
มหาฉ่าเข้าใจ

นาง ที่เคยได้ยินคนบอกว่า เธอ นั้นเป็นเหตุ

พระสตัน ไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย เข้าใจโดยทางเคยตั้งเกตุว่าของ
ตั้งแต่เรียกเป็นภาษาไทยไม่ได้ ต้องเรียกเป็นภาษาต่างประเทศจึงจะตั้ง พระ
ตั้งนั้นจะเขียนอย่างไรไม่ทราบ ได้ตองหาข้อมูลไปในพจนานุกรมตั้งถกฤต พบคำ
สดล ซึ่งจะเป็น สดล ได้ แปลให้ได้ว่า having a bottom จะเป็นคำ ไชหรือ
ไม้ก็ไม่ทราบ

เรื่อง รอทัน นั้นชอบกตอยู่มาก คำว่า หัน นั้นสันนิษฐานว่าหมายถึง
หันอากาศ คือ ร หันอากาศ ให้อ่านเหมือนไม้มีติ เชื่อว่าจะเกิดชนภายหลัง
ด้วยเห็นคำที่อ่านคงเต็มกมอยู่ ท่านคงเคยได้ยิน เช่น มรคา มทรณพ เจ้าพระยา
ธรรมา ที่ไม่ไช่ หัน ก็มี เช่น บุรณ บุรพ เป็นต้น

นิกหิต นั้นไม่ทราบทางบาลีตั้งถกฤต พอที่จะพูดให้ถูกได้ ตั้งเกตุเห็น
แต่เพียงเป็นเงา ๆ ว่า ทางบาลีจะอ่านนิกหิตเป็น อัง ทางตั้งถกฤตอ่านเป็น อัม
จะเป็นด้วยอะไรก็ตามที่ การบวชนาคของเรา แต่ก่อนก็เขาตั้งตั้งอย่าง ให้
ว่า พุทธัง ก่อน แล้วให้ว่า พุทธัม ที่หลังซ้ำอีกทีหนึ่ง เข้าใจว่าไม่แน่ใจว่า
อย่างไรถูก การตั้งนิกหิตกับพยัญชน เช่น สัสถกฤต ให้อ่านได้ตามชอบใจนั้น
ควรจะใช้ได้เป็นปกติ เพราะในแบบเรียน มุลบทบรรพกิจ ก็มีบอกไว้ให้ ไช ทาง
เขมรเขียนนิกหิตในที่เราเขียนคือ ม มีมากที่เดียว สิมุท วมุส ทางฝรั่งเขียน
ภาษาบาลี เห็นจะยึดเอาเป็นหลักไม่ได้ เป็นแต่เขาก็ปรับว่า จะเอาตัวโรมัน
คือไร ไชแทนคือไร ในหนังสือเขียนภาษาบาลีเท่านั้น ที่บัญญัติเอาตัว เอ็ม
มีจุดข้างบนเป็นนิกหิตนั้น คงเปรียบเทียบกับทางภาษาลตั้งถกฤตมา แล้วมยักตัว
เฮน จุดบนหมายเป็นคือ ง อีกด้วย ทงนเป็นเพราะตัวหนังสือโรมันนมไปคนละ
อย่างกับหนังสือที่ ไชเขียนภาษาบาลีเป็นเหตุ

สิบเอ็ด เป็น สิบแปด นั้นเห็นจะเป็นโดยธรรมดาทีเดียว ฮ ต้องหายไป
คงตกข้างหน้าคงถอยมาเข้าแทนที่ มลิว กตฺวาจะเป็นด้วยหงเฮาเข้าคู่กับ
มลิล้อย เพราะ มลิลว ไม่ได้ความเป็นภาษา แต่ ที่เดียว เป็น เทียว นั้น เป็น
ดากเฉียงกตมกตฺนกันแน่

นิทานเรื่อง พญาโคตรของ ท่านรู้มากกว่าฉันรู้ ชนนีทานซิม ๆ
เรื่องต่างๆ เช่นเรื่อง พญาโคตรของ พระลิเสว พญาแครง เรื่อง ลูกนาค
(คือพระร่วง) อะไรเหล่านั้น มันเห็นจะมีมานาน และมียุ่ท้องถิ่นทุกภาษา
บนดากตงบ้านเมืองอยู่ใกล้ ๆ กัน ชื่อ เพลงพระทอง และ เพลงนางนาค นั้น
ก็เขานิทานพวกนี้ ทางเขมรมีเรื่องว่าลูกกษัตริย์ ชื่อ พระโอง ไปได้สมจร
กับ นางนาคแปลง เกิดลูกเป็นมนุษย์ ได้แก่เรื่องพระร่วงของเรา แต่จนาม
นั้นก็เข้ามาดูเพลง มาถึงเรา พระโอง ก็เดือนเป็น พระทอง ไป ชอบใจท่านก็
บอกให้ทราบว่ เมืองท่าแขกเป็นเมืองโบราณมีพระธาตุ ขึ้นอันหนึ่งตั้งพิมพ์
เขาตงเตาตงเมืองเวียงจันทน์ ว่ามีสิ่งสำคัญคือ พระแทต ขึ้นอดหัวเราไม่ได้
ค่านันจะคงแปดมาจากหนังสือฝรั่ง ซึ่งเขาเขียนตามใจเขา ผู้แปลเป็นอังกฤษ
อังกฤษอ่าน เอ เป็น แอ และไม่รู้ตั้งเตยว่าตั้งหนักอะไร ทำให้เราตั้งถั่งท่าน
แต่จะบอกรายงานมาโดยจำเพาะมันก็ตั้งระเคิมที่

ท่านพบประกาศเรื่อง ตรานารายนบตตงกนาค นนคเคิมที่ แต่ฉันไม่
ดำมารถให้การได้ ว่าตราดวงนั้นทำด้วยอะไร และมีรูปข้างซุ่ที่ใหม่ เพราะ
ไม่เคยเห็นแม่ตรา เห็นแต่เส้นขาดซึ่งประทับแล้ว และที่เรียกกันว่า นารายณ์
ประทมดินธุ เห็นจะเป็นชื่อเถื่อนเรียกกันเอาเอง ที่ฉันว่าพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้า ทรงเปลี่ยนชื่อใหม่นั้น คงไม่ใช่ทรงพระราชดำริยกเลิกอันเปลี่ยน
คงได้ทอดพระเนตรเห็นประกาศซึ่งท่านอ้างถึงนั้น และทรงรู้ตั้งถั่งว่าเรียกกันผิด

จึงทรงเรียกเสียใหม่เท่านั้น คราที่มีรูปช้าง ฉนั้นจะให้การขียนได้แค่ ๒ องค์
ด้วยได้เคยเห็นทั้งแม่ครากับทั้งเด็กชาติ ทั้งตนเองได้เคยประทับด้วย คือ ครา
ดยามโดก๊กคราช องค์หนึ่ง ทำด้วยทองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีช้างหมอบอยู่บนหลัง
คราเป็นทาบประทับ เรียกกันว่าช้างหมอบ กับอีกองค์หนึ่งทำด้วยทองเหมือน
กัน เป็นรูปสี่เหลี่ยมมีรูปช้างยืนเป็นทาบอยู่บนหลังครานั้น เรียกกันว่าช้างยืน
แต่ชื่อที่ถูกจะเรียกว่าอะไรหาทราบไม่ สำหรับใช้ประทับบนใบพระราชทานที่
วิงคามี่มา

ทพจเรแจ้งรายงานเรื่อง สักดิ์ และ พระสุริยวงศ์ โดยได้คัดต่อมาเห็นว่า
สักดิ์ จะต้องเป็นคำเก่า พระสุริยวงศ์ จะเป็นคำยัดเข้าให้ใหม่ ได้ตรวจดูชื่อ
เทวดา ในทางสังกฤตก็มี สรัสวดี เป็นโกลด์ที่สุด แต่ก็เป็นอย่าง เป็นชื่อแม่น้ำ
ก็ได้ เป็นชื่อเทพธิดารักษาแม่น้ำก็ได้ สัมมตชั้นแต่เดิม จะให้เป็นเมียเทวดา
ซึ่งชื่อ สรัสวดี แล้วก็หุดงเอาไปให้เป็นเมียใครต่อใครมากหลาย แต่ตัวนั้นก็
เป็นเทวดาเก่ง ๆ เหตุเป็นช้อย้ายไปตามเคย อย่างไรก็ตามก็ จะว่าคำ สักดิ์
คือ สรัสวดี หากควรไม่ คำ สักดิ์ เห็นคล้ายกับคำ สสุสส ทิฏฐิ และ สสุส โด
โลโก ในภาษาบาลี ได้เบ็ดเตล็ดพจนานุกรมภาษาบาลีดู มีคำ สสุสส กับ
สสุสติก แปลให้ไว้ว่า เป็นไปเสมอ และให้คำสังกฤตเป็น ศาสวต และ
ศาสวติก ถ้าจะถือเอาคำนี้ว่า คือ สักดิ์ ก็พอจะไปได้ ในภาษาสังกฤต มี
คำ ศาสวดี แต่แปลว่า พันดิน คิดจะไม่เข้ารูป

ขอใบท่านที่มีเมตตาให้พบบัใหม่ ความเจตนาดีของท่านมีเพียงไร ขอ
ให้ท่านได้รับพรของฉันเช่นนั้นเหมือนกัน

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงแทงทวยได้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๐ เมษายน ปรทานข้อ
สันนิษฐานในเรื่องคำต่างคำ เป็นประโยชน์และชยคตนักแก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก
ที่สุด พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาทัดคุมได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ขออนุญาตลงตายดวงพระศราต่าง ๆ ด้วยชาต ได้
หลายตบดวง แต่ตายที่ถอยขึ้นไว้ ดางดวงติดไม้ขัด เพราะต้องทำดวง ๆ
ไม่มีโอกาสจะถอยตายได้หมดจด ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายตายพระศราเหล่านี้มา
เพื่อทอดพระเนตร ตายดวงที่ ๕๒ ถึง ๕๕ ก็ถอยพระศราเป็นหนังสือจัน ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยกราบทูลตามไป ยังมีพระศรายุ่อกหนุ่หนึ่ง เก็บรักษา
ไว้ในพระที่นั่งเทพสถานพิลาศ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่มีโอกาสจะถอยตายได้

พระนามพระที่นั่งเทพสถานพิลาศ ข้าพระพุทธเจ้าเคยได้ยินเรียก
พระที่นั่งอกของคทงซึ่งคูกนจา เทพสอาดพิไล ครันได้ไปเห็นบายบอกพระนาม
พระที่นั่งอกน จึงปรากฏว่าเป็น เทพฮาศน์พิไล โดยเหตุที่องค์แรกเป็น เทพ
สถานพิลาศ องค์หลังก็เพยนเป็น เทพสอาดพิไล เพราะเสียง ส ในคำ สถาน
เป็นเหตุตากเฮาค่า ฮาศน์ เป็น สอาด ไป เพื่อถองเสียงให้เท่ากัน อย่างคำใน
จำพวก ตะหมกตะปาก ชะไมยชใจร คิดด้วยเกล้าฯ จ่า คำที่เพยนไปใน
ท่านองนคงมอยู่ถายคำ เมื่อแยกใช้แต่คำเดียว ก็ยากที่จะสงหาเหตุได้

ควรมีควรมแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ศ. อ. ย. น. บ. พ. พ.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๗๒

พระยาอนุมานราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓ เดือนนี้ นำส่งเห็นชาติพระตราต่าง ๆ ไปให้ดู
ได้ดูแล้ว ระบุว่าท่านเท่าทูลและที่ส่งด้วย แล้วกล่าวเป็นจริงเป็นทำนายทายทัก
ต่อไปนี้

๑. พระตราซึ่งปรากฏเห็นชาติ ตามที่ท่านส่งไปให้ดูนั้น เป็นพระ
ตราเก่าซึ่งเป็นของเก็บอันไม่ได้ ไซ้มานานแล้วทั้งนั้น ส่วนที่ ไซ้อยู่ในตอนหลัง
ไม่มีเลย เห็นจะอยู่ในที่บดขยี้ ตามที่ฉันได้บอกแก่ท่านมาแล้ว

๒. พระตราตามที่ปรากฏเห็นชาติอยู่นั้น ดวงองค์เป็นของที่ทรง
พระราชดำริให้ทำขึ้นเพื่อ ไซ้ในการอื่น ไซ้หนึ่ง ดวงองค์ก็มักคนทำส่งมาถวาย
โดยมิได้มีทรงพระราชดำริ และมีได้มีพระราชประสงค์ที่จะ ไซ้อย่างใด ดวงองค์
ก็ไม่เคย ไซ้เลยเสียด้วยซ้ำ

๓. ชื่อพระตราต่าง ๆ เหล่านี้ ดวงองค์เป็นชื่อจริง ดวงชื่อคนก็คงชน
เรียกเอาเองโดยไม่รู้

๔. พระตราเป็นรูปช้างสามเศียรมีอยู่หลายองค์ มีรูปพระอินทร์ทรงอยู่
กม ไม้กม แต่ดวงเป็นพระตราไอยราพคหัตถ์กนทงนน เรียกว่าอินผด

๕. พระตราเก่ามีชื่อว่า หงษ์พมาน อยู่องค์หนึ่ง แต่ไม่เคยเห็นองค์ตรา
และเห็นชาติ ฉันได้เคยเขียนถวายโดยสั่งพระราชประสงค์องค์หนึ่ง เป็นรูป
หงษ์มีบุษบกอยู่บนหลัง สำหรับ ไซ้ประทับสัญญาบัตร ก็มาต้องกันกับ ตรา

พระพรหมทรงหงส์ ซึ่งหมายเลข ๓ ในคิ้วอย่างเด่นชัด ซึ่งท่านตั้งไปให้คูน
มดกนแถมองค์พระพรหมอันด้วย จึงทำให้เข้าใจไปว่า ที่หมายเลข ๓ นั้น
คือพระตราหงษ์พมาณเดิม มีหมายเลข ๖๕ ซ้ายอีกองค์หนึ่ง แต่เด่นชัดเดชะ
เดือน ไม่เห็นว่ารูปร่างเป็นประการใด จะพูดก็ไม่ถูก

๖. ตราพระรถกษัตริย์ทรงหนุมานนั้น เป็นตราประจำตำแหน่งวงหน้า
ของเกล้า ตรานารายณ์ทรงปืน (คือขี้นใหญ่) นั้น เป็นตราประจำพระองค์
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔

๗. อารัมแผนดินดวงหมายเลข ๒๕ ย่ามหนึ่งดีชอบเป็นว่า แกรนด์
มาสเตอร์ ของตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จุลจอมเกล้าสร้างตระกูล เป็น
ภาษาที่ตายแล้ว ทำให้เข้าใจว่า เพราะเหตุนี้ แม่ตราที่ตายด้วย ได้ทำ
เปลี่ยนใหม่แล้ว พระตราซึ่งสำหรับประทับตีไปตมา เครื่องราชอิสริยาภรณ์
ต่าง ๆ มีโดยจำเพาะอยู่หลายองค์

๘. ตราอักษรจีน มีตราประจำรัชกาล อย่างตราเงินบาทกดตวง
อยู่ที่มุม ๔ ดวง ตั้งแต่หมายเลข ๔๒ ถึง ๔๕ อันนี้ขูฐานว่าจะทำขึ้นในรัชกาล
ที่ ๕ สำหรับใช้ในการพระราชพิธีอันใดอันหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวไปในทางข้างจีน
และเกี่ยวในรัชกาลอันล่วงแล้วมาด้วย

๙. ตราอักษรพระนามย่อ ซึ่งหมายเลข ๔๘ กดไว้ว่า จ. ป. ร. จ.
ไม่เห็นมีดวง อยู่ที่ไหน ตราอักษรพระนามเขียนหนึ่งต่อค้วนัญของจีนทุกดวง
นั้น เข้าใจว่าสร้างขึ้นสำหรับใช้ประทับตราสาร ในเรื่องการเดินเครื่องตายคราม
โดยจำเพาะ

๓๐. ทรราชวงหมายเลข ๖๖ จดไว้ว่า รถบรรทุกอูมาโลม พิจารณา
เห็นมีรูปกระต่ายอยู่ข้างท้ายรถ ตั้งตัวย่าจะเป็นตราจันทร์มนทนต์น้อย ซึ่งตรา
ใหญ่พระราชทานไปกระทรวงยุติธรรม

๓๑. กรมขุนชัยนาท เคยมางานเขียนตราพระชรรค์ ดำหรับประจำ
พระองค์ของเธอ เธอบอกว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าทรงตรัสแนะนำ
ว่าควรจะใช้ตราพระชรรค์ เพราะได้โปรดพระราชทานตราพระชรรค์ไปให้
กรมหลวงวงษาใช้ประจำพระองค์ แต่จะเป็นองค์กหมายเลข ๖๗ ใต้หรือไม่ใช่
นั้นบอกแน่ไม่ได้ ด้อยไม่เคยเห็น แต่เชื่อว่าใช่ เพราะประเพณีการพระราชทาน
ตรา ถ้าเป็นพระราชทานประจำตัว เมื่อไม่มคอแดงก็ตั้งตราคืน หรือพระราชทาน
ประจำตำแหน่ง เมื่อเลิกตำแหน่งแดงก็ตั้งตราคืน เช่น ตราพระรามทรงรถ
หมายเลข ๖๗ นนทเศษพระราชทานไปประจำตำแหน่งกระทรวงโยธาธิการ เมื่อ
เลิกกระทรวงนั้นแดงก็คืน ดังนั้น ใครจะเอาไปกดใต้หรือใช้ต่อไปหาได้ไม่ มี
ความผิด ทั้งนกดเศษเครื่องยศอื่นหนึ่งเหมือนกัน

ได้ตั้งสมุดเล่นชาดพระตราต่าง ๆ ขึ้นมาให้ท่านบันทึกด้วย

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตามพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ปรทานพระ
ธิบายเรื่อง พระศราดางองค์ และต้นไม้ชาติพระศราด่าง ๆ ปรทานก็ขึ้นมา
ยังข้าพระพุทธเจ้า ทงนพระเศษพระคุณต้นเกล้า ๆ หากได้ดื่มได้

เป็นเกราะหัดของข้าพระพุทธเจ้า ที่ทรงพระกรุณาปรทานพระธิบาย
ในพระศราดางองค์ มีฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าอาจหลงเข้าใจผิดได้มาก ๆ เมื่อ
เรื่อง ๆ นี้ กองอาดักษณได้มอบพระศราด่างหนึ่งมาเก็บไว้ที่พพษณทศสถาน เป็น
พระศราด่างร่างซนไซ ในราชการเสียบ่าแทบทงน มีของเกล้าคือ ศราด่างยม
ขดงที่ ของกระทรวงเมือง นอกนมพระศราด่าง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบ
เกล้า ๆ อยู่อก ๒-๓ องค์ จะฟังความรจากข้อทจคบัญญัติไว้ก็ไม่ได้ เพราะร
เดิมที่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามเจ้าหน้าที่อดต้นชาติอยู่ สอบถามเจ้าหน้าที่ได้
ความว่า ศราด่างยามโตกษราชอยู่ทอาดักษณ ยังไซประทับในเอกดารที่
เกี่ยวกบทอตั้งคามตั้งมาอยู่ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่มีโอกาสพบเจ้าหน้าที่กของ
อาดักษณ เพื่อซักถามว่า ทำไมจึงไซศราด่างนี้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทงนทกรเรื่อง พระศรา ตามที่ทรงพระกรุณาโปรด
ปรทานข้าพระพุทธเจ้าไว้ รวบรวมณะเพาะพระศราที่ทราบเรื่องได้แล้ว และ
จะไซขอธิยังช่างเขียน ในกรมศิลปากรจำลองลายพระศราเหล่านี้ขึ้นไว้ด้วย ถ้า
ทำได้อย่างนี้ จะเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่นักเรียนและผู้ศึกษา แต่ในการทำ
บหนักขนม ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดเติมข้อความในพระธิบายหลายแห่ง เพื่อให้

เหมาะแก่การ ทงนจะขอปกครองพระตำหนักหรือสถานที่ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
พระบารมีปกเกล้า ฯ เป็นทพง พระอาญาไม่พ่นเกล้า ฯ

อนึ่ง พระอธิบายเรื่องต่าง ๆ ที่โปรดประทานแก่ข้าพระพุทธเจ้า ย่อม
เป็นความรื้อนหาคำได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอขมรดกทราบซึ่งในพระกรุณาคุณ
ที่ทรงพระเมตตาแก่ข้าพระพุทธเจ้าโดยฉะเพาะ แต่เมื่อคำนึงถึงความรู่เหตวน
ข้าพระพุทธเจ้าได้ใจเป็นความรู่ฉะเพาะตัว ก็พบว่าเป็นบุญตาอันยิ่งใหญ่ของ
ข้าพระพุทธเจ้าอยู่ แลยังมีคนอื่นอีกมาก ที่ใฝ่ใจในความรู่ ไม่มีโอกาสดีเหมือน
ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะแบ่งความรู่ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ใจ ให้
เป็นประโยชน์ในการศึกษา ก็จะได้กุศลแรง ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยนึกอย่างน
แต่ไม่กล้ากราบทูลขอพระกรุณา เพราะชชความที่ประทานพระอธิบายมายัง
ข้าพระพุทธเจ้านี้ ดังแห่งก็เป็นเรื่องททรงสนนษฐานเต็ม ไม่มีพระประสงค์จะ
ให้เป็นอย่างอื่น ข้าพระพุทธเจ้าจึงระงับไว้ ด้วยเกรงจะเป็นทชุนเคืองพระทัย
และไม้คองค่วยพระอชยาศัย แต่เมื่อมาคิดต้อกคร้งหนึ่ง ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะ
รวบรวมพระอธิบายเหล่านี้จดเขาหมอดหมี่ ดังททายนทกเรื่องพระดรา ซึ่งถวาย
มาน แลดูเก็บรักษาไว้ หรือจัดพิมพ์ลงในเวดอายนักรว เพื่อไม่ให้สูญ ก็น
จะทรงพระเมตตา การทงนจะเป็นง่มกวดหรือสถานที่ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
พระบารมีปกเกล้า ฯ พระอาญาไม่พ่นเกล้า ฯ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabornwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ มิถุนายน ๒๕๑๒

พระยาอนมานราชอน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ได้รับทราบความแล้ว

ในการแม่ความรู้ให้คนทั้งหลาย ขอให้ท่านเข้าใจว่าฉันไม่เต็มใจจะเป็น
คำสัตยา แต่หาได้หวังแทนความรู้ความเห็นไม่ ท่านจะเอาความรู้ซึ่งรู้จากฉัน
ไปพูดกับใครที่หนักได้ ฉันไม่รังเกียจ ข้อใดที่เป็นความจริงหรือความคิด
ท่านย่อมรู้อยู่แล้ว พูดให้ถูกตามลักษณะก็แต่กัน

ตามที่ได้ออกให้ท่านเข้าใจในใจของฉันเช่นนั้นแล้ว บันทึกที่ท่านเขียน
ให้ไปก็ต้องแก้กลับเป็นบันทึกของท่าน ไม่ใช่บันทึกของฉัน ตามที่คิดพิมพ์ส่ง
มาให้ ถ้าท่านไม่พอใจที่ตรงไหน จะพูดแก้เด็กได้ ข้ออื่นก็ไม่ได้แก้มากนัก
แก้มากแต่ข้อ นกการเวก และ นกวายภักษ์ ข้อเดียว ที่คิดความตรงว่าด้วยรูป
เขียนวัดพระแก้วออกเขียน เพราะชื่อรูปคือทเขียน เขาเรียกว่า อสุรวายภักษ์
ไม่ตรงกับที่ต้องการ กับที่คิดไม่ถ่าถถึง นกการเวก อีกด้วยนั้น เพราะดูพจนาน
ุกรมของอาจารย์จตุรเศษฐ์ แปล กรเวก ว่า Indian cuckoo ไม่ใช่ Paradise
bird ถัดการเวกจะไม่ตรงกับการเวก จึงได้ระงับเสีย

พระตราซึ่งดำหรับประทับใบพระราชทานที่วัดสูงคามตั้งมา ฉันบอกข้อที่
แก้แก่ท่านไม่ได้ ด้วยไม่รู้ บอกได้แต่ว่า เขาเรียกกันว่าช่างย่นมน บดิน
ได้มาทราบจากท่านบอกว่า กรมช่างลักษณะเรียกว่า สยามโลกัศตรา ที่เป็นอย่าง
รูทงข้อทงศอ แต่ได้กันไม่ถูกเท่านั้น ข้อตั้งสัยของท่านที่คิดจะถามกองช่างลักษณะ
ว่าเหตุใดจึงใช้พระตราองค์นั้นในเรื่องที่เกี่ยวแก่วัด ฉันรับประกันได้ว่า กอง

ขาดक्षणไม่ใคร่พอที่จะบอกแก่ท่านได้เลย ฉะนั้นจึงว่า พระศานนนั้นจะเป็น
 คิวหนึ่งด้อหอม ดูเหมือนมดกัดบรทค แต่จะว่าอะไรนั้นก็ไม่ได้
 ขอให้เขาประทับเดินชามาให้เปนค้อย่างได้ เห็นจะดีกว่าถามเขา เขามาอ่าน
 หนังสือพิจารณาเอาเอง ต่างก็ท้อใจได้ ว่าทำไมจึงเกี่ยวแล้ว

อนึ่งชื่อ พระตราสยามโลกจักรราช นั้น ต่างที่ท่านจะยังไม่เข้าใจว่าอะไร
 ด้วยเห็นยังเขียนผิดเปน โลกจักรราช อยู่ ชื่อหนเทียบเคียงด้อมมาจากพระตรา
 เสียม - โล - ก๊ก - อ่อง เปน สยาม - โลก + อคฺค - ราช ถ้าจะตัดตัวช้อย่าง
 แบบเก่าก็จะเปน สยามโลกจักรราช หรือจะเขียน สยามโลกจักรราช ก็ไม่ทราบ
 ถ้าจะเขียนอย่างสมัยใหม่เต็มคราบก็จะต้องเปน สยามโลกจักรราช

พระตราต่าง ๆ ซึ่งท่านได้รับมาใหม่ และประทับส่งไปให้ดูโดยหนังสือ
 หน้าลงวันที่ ๕ มิถุนายนนั้น จรมักชอบมากหลัง แน่ใจว่าจะบอกได้มาก

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๕ ทรงพระเมตตาประทาน พระอธิบายเรื่องพระคราถางองค์มายังข้าพระพุทธเจ้า พระเดชพระคุณตั้งเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

นกลการเวก ซึ่งเป็นนกลยต์ได้มีชนิดตึงททรงอย่าง ข้าพระพุทธเจ้าพบ มีอยู่ในพระที่นั่งเทพสถานพิทักษ์ศจหนงหรือตองตว ยงบริบูรณ์คอยู่ กรมการ จตตงพพชกณทเครองราชูปโลก จะนำนกนมาไว้ในห้องหมวดคเครองราช พาหนะแตรเครองตุงตวยหรือไม่ ยังไม่ทราบเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้าเองก็ยง รวนเรใจ เพราะถ้าจ่าเกี่ยวกับราชประเพณีของเก่าก้นาเขามาตงได้ แต่ถ่า ถ้อยว่านกลการเวกยต์ได้เป็นแต่ของแปดก ไม่สู้มีผู้เคยเห็นคัจจริง ก้นาจะอยู่ใน พพชกณทที่ฝรั่งเรียกจ่า Natural History Museum

พระตราสยามโลกัคราช ข้าพระพุทธเจ้าไปขอเจ้าหน้าทอาตกษณั ประทับเดินชาตได้มาแถ้ว แตรถจายมาพร้อมกบหนงตอณะบบน ข้าพระพุทธเจ้า ได้จานมหาฉ่าลออกคัจขอมในพระตราองคณั พร้อมทงค้ำแปด ทงได้คัจจามจ่า ร้อคัจจามในนนั้นเกี่ยวกับจัตอยู่คัจจย ตงน

๑. สยามโลกกฤคราชสุต
๒. สนุเทสุตลญจน์ อิท
๓. อชุนาवाससानุสาสกสุต
๔. วิชิต สพพชนุดุน

คำแปล

ตราพระราชลัญจกรประทับหนังสือสำคัญนี้ ของสมเด็จพระสยาม
โลกิคราช พระองค์ผู้ประสิทธิ์ประสาททั่ววัด แก่ปวงชนในพระราชอาณา
เขตต์

ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นดูในพระราชบัญญัติพระราชลัญจกร พบที่กล่าวถึง
พระราชลัญจกรสยามโลกิคราช อยู่ในพระราชบัญญัติที่กล่าวนี้ ประจํา ร.ศ.
๓๒๒ และ ร.ศ. ๓๓๐ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดสำเนาพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับ
ถวายมาด้วยแล้ว

ที่ข้าพระพุทธเจ้าเขียนชื่อ พระครุฑสยามโลกิคราช นี้ เป็นด้วย
ข้าพระพุทธเจ้าเบาปัญญา นึกแต่เพียงของกำ ไม่ได้เนติยวสอบส่งนให้ถูกต้อง
ที่ทรงพระกรุณาทักท้วงมา เป็นพระเดชพระคุณนั้นเกล้า ๆ หากที่สุดมิได้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุกรมวิธาน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

พระราชบัญญัติพระราชลัญจกร

รัตนโกสินทรศก ๑๒๑๒

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินซึ่งประทับในราชการ
ต่าง ๆ อยู่ คือ

๑. พระราชลัญจกรมหาโองการประจำชาติ ซึ่งเป็นพระราชลัญจกร
สำหรับพระเจ้าแผ่นดินในสยามประเทศแต่โบราณมาองค์ ๑ สำหรับประทับ
พระราชสาสน แลกำกับพระสุพรรณบัฏร์ดำเนินพระราชโองการตั้งเจ้า
ประเทศราช

๒. พระราชลัญจกรพระครุฑพาท ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรสำหรับ
กรุงศรีอยุธยา ประจำชาติแลประจำครั้งผนึกพระราชสาสน แลหนังสือ
สัญญานานาชาติ

๓. พระราชลัญจกรไอยราพต เดิมประจำชาติแลพระราชลัญจกร
ไอยราพต สร้างขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประจำ
ชาติ ใหญ่ ๑ กลาง ๑ น้อย ๑ ซึ่งแต่ก่อนใช้ประทับพระราชสาสนแล
ประกาศตั้งกรม

๔. พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการประจำชาติ สร้างขึ้นเมื่อ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ แทน
พระราชลัญจกรมหาโองการ ใหญ่ ๑ เล็ก ๑ ใช้ประทับในราชการทั่วไป

๕. พระราชลัญจกรสยามโลกักราช สร้างในรัชกาลที่ ๔ เทียบ
พระราชลัญจกรโลโต แต่ก่อนใช้พระราชทานวิสุคามสีมา ภายหลังใช้
ในท่อน ๆ ทั่วไป

๖. พระราชลัญจกรนามกรุงประจำชาติ สร้างในรัชกาลที่ ๔ ใหญ่ ๑ เล็ก ๑ สำหรับประจำวิสุคามสีมา แลใบสำคัญเบ็ยหัวค้พระราชวงษาอนุวงษ์ ช้ทรงผนวช แลใบอนุญาติทูลลาบวช

๗. พระราชลัญจกรอุณาโลมในกลีบบัวพระช้ามรงค์ สร้างขึ้นใหม่ ในรัชกาลที่ ๔ องค์ ๑ ในรัชกาลปัตยุบันนี้้องค้ ๑ เป็นพระราชลัญจกร มหาโองการย้อสำหรับใช้ประจำเรือนเลข

๘. พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ประจำชาติ ๑ ประจำครั้ง ๑ สำหรับราชการทั่วไป

๙. พระราชลัญจกรสำหรับพระองค์ประจำชาติ ใหญ่ ๑ เล็ก ๑ ประจำครั้ง ๑ ใช้ราชการในพระองค์นั้น ๆ

ทรงพระราชดำริหว่า บัดนี้ราชการเกิดทัวชนอกหลายอย่าง ควรจะ จัดระเบียบวิธีประทับพระราชลัญจกรเสียใหม่ ตามราชการที่เป็นไปอยู่บัดนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระราชลัญจกร มหาโองการประจำ ชาติของค้ ๑ พระครุฑพาทประจำชาติของค้หนึ่ง ขนาดเดียวกับพระราช ลัญจกรไอยราพตกลาง เหตุว่าพระราชลัญจกรเดิมนั้นใหญ่มาก จะประทับ ในที่แคบไม่ได้ แลเป็นน้ำหนักจะประทับกระดานแข็งไม่สะดวก แลโปรด เกล้า ฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรจักรรถ ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรสำหรับ พระเจ้าแผ่นดินโบราณ สำหรับประจำเรือนเลขอีกองค์หนึ่ง ด้วยเหตุว่า จะมีให้ช้กับพระราชลัญจกรอุณาโลม ที่ได้มีอยู่ในองค์อื่นแล้ว สำหรับที่จะ ได้เป็นพระราชลัญจกรประทับในราชการทั้งปวงสืบไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ สำหรับที่จะ ประตับพระราชลัญจกรสืบไปภายน่า ให้เป็นกำหนดทราบทัวไปดังนี้

มาตรา ๑ พระราชลัญจกรมหาโองการประจำชาติองค์กลาง สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่อยู่เบื้องซ้าย พระราชลัญจกรไอยราพตใหญ่ประทับ
ประกาศพระราชบัญญัติทั้งปวง แลใบกำกับสุพรรณบัตร หิรัญบัตร แล
ประกาศนียบัตรนพรัตนราชวรภรณ์อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพต
กลาง ประทับสัญญาบัตรอยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรพระครุฑพาท

มาตรา ๒ พระราชลัญจกรพระครุฑพาทประจำชาติองค์กลาง สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่อยู่เบื้องขวา พระราชลัญจกรไอยราพตใหญ่ประทับ
ประกาศพระราชบัญญัติทั้งปวง แลใบกำกับสุพรรณบัตร หิรัญบัตร แล
ประกาศนียบัตรนพรัตนราชวรภรณ์อยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรไอยราพต
กลาง ประทับสัญญาบัตรอยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรมหาโองการ

มาตรา ๓ พระราชลัญจกรไอยราพตประจำชาติองค์ใหญ่ สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่อยู่ในหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระ
ครุฑพาท พระราชลัญจกรไอยราพตกลางสำหรับประทับประกาศพระราช
บัญญัติทั้งปวง แลใบกำกับสุพรรณบัตร หิรัญบัตร แลประกาศนียบัตร
นพรัตนราชวรภรณ์อยู่ในหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระ
ครุฑพาท

มาตรา ๔ พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการองค์ใหญ่ ประจำ
ชาติสำหรับประทับสัญญาบัตรทหาร แลสัญญาบัตรตำแหน่ง แลหนังสือ
พระราชทานที่อยู่ในหว่างกลางองค์เดียว องค์น้อยสำหรับประทับพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตเครื่องสรรพาวุธแลสำเนาหนังสือแลการที่ไม่สำคัญ

มาตรา ๕ พระราชลัญจกรสยามโลกักราช สำหรับประทับวิสุคาม
สีมาในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๖ พระราชลัญจกรนามกรุงองค์ใหญ่สำหรับประทับใบถวาย
เสนาคน แลใบพระราชทานพระบรมราชานุญาตข้าราชการกราบทูลถวายบังคม
ลาบวชในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๗ พระราชลัญจกรจักรรถสำหรับประทับเรือนเลข ใน
หนังสือซึ่งประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระบรมราชโองการ

มาตรา ๘ พระราชลัญจกรอุณาโลม ในกลีบขี้วัวพระธำมรงค์ สำหรับ
ประทับเรือนเลขในหนังสือซึ่งไม่ได้ประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แล
พระบรมราชโองการ

มาตรา ๙ พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน สำหรับประทับกำกับ
พระบรมราชนามาภิไธยทั่วไป

มาตรา ๑๐ พระราชลัญจกรประจำพระองค์ องค์ใหญ่สำหรับประทับ
กำกับพระบรมราชนามาภิไธยในประกาศนียบัตรสำหรับเหรียญรัตนาภรณ์ แล
ราชการในพระองค์ องค์เล็กสำหรับประทับพระราชทานพระบรมราชานุญาต
เครื่องสรภานุช แลประจำพระบรมราชนามาภิไธยในใบอนุญาตทูลลาบวช แล
ราชการส่วนพระองค์อย่างอื่น ๆ

มาตรา ๑๑ พระราชลัญจกรสำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งสร้าง
ขึ้นประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้นให้คงใช้อยู่ตามเดิม

มาตรา ๑๒ ราชการพิเศษนอกจากที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้
แล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประทับพระราชลัญจกรองค์ใด

มาตรา ๑๓ พระราชบัญญัตินี้ให้กำหนดเริ่มใช้ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ เดือน
พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ซึ่งตรงกับวันบรมราชาภิเศกบรรจบครบ
๓๕ ปีบริบูรณ์เป็นต้นไป

มาตรา ๑๔ ให้กรมราชเลขาทำการเป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ทุกประการ

ประกาศมา ณ วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ซึ่งเป็นวันที่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ๓๕ ปีบริบูรณ์

กัตจากราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๐ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ เลขลำดับเล่มที่ ๔/๑๔๘ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒

พระราชบัญญัติพระราชลัญจกร

๒
รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ซึ่งสำหรับประทับกำกับพระบรมนามาภิไธยในหนังสือสำคัญต่าง ๆ แลพระราชลัญจกรในพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน ต้องสร้างใหม่ทุกคราวที่เปลี่ยนรัชชกาล ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระราชลัญจกรพระครุฑพาท เป็นพระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินสืบมาแต่กรุงศรีอยุธยาโบราณ ในครั้งนี้จะต้องเปลี่ยนพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินตามที่เปลี่ยนรัชชกาล สมควรจะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาท เป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน จะได้ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงใหม่ต่อไป แต่ตามพระราชบัญญัติพระราชลัญจกรซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตราไว้ แต่วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ นั้น พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเดิม สำหรับใช้ประทับเบื้องบนประกาศพระราชบัญญัติต่าง ๆ เมื่อจะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ประทับพระบรมนามาภิไธย

ก็จะชากัน จึงทรงพระราชดำริที่ว่า ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระราชลัญจกรมหาโอองการองค์กลาง แลพระครุฑพาท้องคักกลางชั้นนั้น ก็มีพระราชปรารภจะทรงสร้างพระราชลัญจกรหงษ์พิมานชั้น ให้ครบพระเป็นเจ้าทั้งสาม แต่ยังหาได้ทรงสร้างชั้นไม่ ในครั้งนี้จะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินแล้ว สมควรจะมีพระราชลัญจกรชั้นใหม่ แทนที่ใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาท้องคักกลางชั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรพระครุฑพาทชั้นใหม่ขนาดเท่าพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินของเดิม เป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินสืบไป แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรหงษ์พิมานชั้น สำหรับใช้แทนที่ประทับพระครุฑพาท้องคักกลางในที่ประทับพระราชลัญจกรเบื้องบนสามดวง แต่ในที่ใช้พระราชลัญจกรเบื้องบนแต่สองดวง แล้วใช้ประทับพระราชลัญจกรมหาโอองการเบื้องซ้าย ประทับพระราชลัญจกรไอยราพคกลางเบื้องขวา ส่วนพระราชลัญจกรในพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างชั้นใหม่เป็นรูปวงษิระ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้ตราพระราชบัญญัติสำหรับที่จะประทับพระราชลัญจกรสืบไปภายหน้า ให้กำหนดตราขทั้ไปดังนี้

มาตรา ๑ พระราชลัญจกรพระครุฑพาท้องคักใหม่ประจำแผ่นดิน สำหรับประทับกำกับพระบรมนามาภิธิย์ในหนังสือสำคัญทั้ไป

มาตรา ๒ พระราชลัญจกรมหาโอองการประจำชาคองค์กลาง สำหรับประทับประกาศใหญ่ อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพคใหญ่ ประทับประกาศพระราชบัญญัติทั้ปวง แลไขกำกับสุพรรณบัคร์หิรัญบัคร์ แลประ

ภาคนี้ยบัตรนพรัตนราชวราภรณ์ อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพตกลาง
ประทับสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ ก็อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพตกลาง

มาตรา ๓ พระราชลัญจกรหงษ์พินาศประจำชาติ สำหรับประทับ
ประกาศใหญ่อยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรไอยราพตใหญ่ ประทับประกาศ
พระราชบัญญัติทั้งปวง แลไขกำกับสุพรรณบัตร ทิรัญบัตร แลประกาศ
นียบบัตรนพรัตนราชวราภรณ์ อยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรไอยราพตกลาง

มาตรา ๔ พระราชลัญจกรไอยราพตประจำชาติองค์ใหญ่ สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่ อยู่ในระหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการ แล
หงษ์พินาศ พระราชลัญจกรไอยราพตกลาง สำหรับประทับประกาศพระราช
บัญญัติทั้งปวงแลไขกำกับสุพรรณบัตร ทิรัญบัตร แลประกาศนียบบัตรนพรัตน
ราชวราภรณ์ อยู่ในระหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการแลหงษ์พินาศ

มาตรา ๕ พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการองค์ใหญ่ประจำชาติ
สำหรับประทับสัญญาบัตรยศ แลสัญญาบัตรตำแหน่ง แลหนังสือพระราชทาน
ที่ ในหว่างกลางองค์เดียว องค์น้อยสำหรับประทับพระราชทานพระบรมราชา
นุญาตเครื่องสรรพอาวุธ แลสำเนาหนังสือแลการที่ไม่สำคัญ

มาตรา ๖ พระราชลัญจกรสยามโลกักราช สำหรับประทับวิสุคาม
สีมา ในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๗ พระราชลัญจกรนามกรุงองค์ใหญ่ สำหรับประทับใบถวาย
เสนาสน แลใบพระราชทานพระบรมราชานุญาตข้าราชการกราบถวายบังคม
ลาบวช ในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๘ พระลัญจกรจักรรถ สำหรับประทับเรือนเลขในหนังสือ
จึงประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระบรมราชโองการ

มาตรา ๕ พระราชลัญจกรอุณาโลมในกลีบบัวพระธำมรงค์ สำหรับ
ประทับเรือนเลขในหนังสือ พึงไม่ ได้ประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แล
พระบรมราชโองการ

มาตรา ๑๐ พระราชลัญจกรประจำพระองค์ สำหรับประทับกำกับ
พระบรมนามาภิไธย ในประกาศนียบัตรสำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รัตน
วราภรณ์ ตราวชิรมาลา เหรียญรัตนาภรณ์แลราชการในพระองค์ องค์เล็ก
สำหรับประทับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เครื่องสรรพาวุธแลประจำ
พระบรมนามาภิไธยในใบอนุญาตทูลลาบวช แลราชการส่วนพระองค์อย่างอื่น ๆ

มาตรา ๑๑ พระราชลัญจกรประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ มหาจักรี
บรมราชวงศ์ จุลจอมเกล้า ช้างเผือก มงกุฎสยาม สำหรับประทับประกาศ
นียบัตรตามเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระราชลัญจกรประจำสำหรับกัน

มาตรา ๑๒ ราชการพิเศษ นอกจากที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้
แล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประทับพระราชลัญจกรองค์ใด

มาตรา ๑๓ พระราชบัญญัตินี้ให้กำหนดเริ่มใช้แทนพระราชบัญญัติ
เดิมตั้งแต่วันที่ ๑๑ เดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ซึ่งในวัน
พระราชพิธีฉัตรมงคลเป็นต้นไป

มาตรา ๑๔ ใ้กรมราชเลขาณการเป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตามพระ
ราชบัญญัตินี้ทุกประการ

ประกาศมา ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็น
วันที่-๓๖๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้.

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

ตั้งชัยคำ พระบาง มีเป็นชื่อเมืองอยู่ถึง ๒ เมือง คือ เมืองหลวงพระบาง กับเมืองร้างทนครสวรรค์เรียกว่า เมืองพระบาง พระพุทธรูปซึ่งเรียกว่า พระบาง นั้น กตจักรสร้างชนทหลัง เพื่อจำหน่ายชื่อเมืองหลวงพระบางให้คน หรือจะ เป็น พวง ไปก็ได้ อย่างเดียวกับ พลหัวเจ้า พมังกาน ฉะนั้น ฉันอยากฟัง ความเห็นของท่าน แดะขยายทราบจำคำนั้น หรือที่ใกล้กับคำนั้น ในภาษาไทย ต่าง ๆ มีอยู่หรือไม่ เห็นเป็นชื่อที่เก่ามาก จึงได้ตั้งชัยไปอย่างนั้น

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ โปรดให้ข้า พระพุทธเจ้าค้นหาคำ พระบาง ว่า ในภาษาไทยต่าง ๆ จะมีอยู่หรือไม่ ทั้งนี้ พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาทูลตามได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับได้เกล้าฯ ค้นดูในภาษาไทยต่าง ๆ แล้ว ไม่พบคำ ที่พอจะปรับเข้ากับคำ พระบาง ได้ เมื่อคราวที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาคำแปลของ คำ เวียงจันทน์ กตั้งชัยถึงคำ หลวงพระบาง ด้วย หากสืบลงไปไม่ตอดอก จึง ได้รวบรวมไว้ ครั้นเมื่อได้รับลายพระหัตถ์ทรงแนะถึง เมืองพระบาง ทนครสวรรค์

แต่ครั้นว่า พระบาง จะเป็น พบาง อย่าง พอทั่วเจ้า และ พนังงาน ไต่บ้าง
หรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าก็นึกเฉียดใจ เพราะเมืองพระบาง ที่นครสุวรรณ
คามที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบ ว่าเป็นเมืองของราชวงศ์สุโขทัย ปลายเขตต์
แดนทางใต้ พระร่วงพ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีพระนามเต็มว่า พ่อขุนบางกลางท่าว
เจ้าเมืองบางยาง ตามที่ เมืองพระบาง จะเพี้ยนมาจาก เมืองพ่อขุนบาง แล้ว
หดลงเป็น เมืองพ่อบาง และ เมืองพบาง ไต่บ้างกระมัง ทั้งคำว่า หลวงพระบาง
ก็เกิดกับคำ หลวงพ่อบางมาก แต่สันนิษฐานเพียงนี้เป็นอาศัยเสียงของคำอย่าง
เดียว ไม่มีหลักฐานที่เป็นเรื่องราวมาประกอบยืนยัน อาจผิดพลาดไปในทาง
จากเข้าใจความได้ ในหนังสือ มุขสาสนาของพ่ายัพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ ให้
เจ้าหน้าทแปลอยู่ กล่าวว่ามีนางจามเทวีชนไปครองเมืองจำปาศุณ เดินทาง
ผ่าน เมืองพระบาง เมืองเขษริกะ เมืองบุรี เมืองบูรณ ชนไปโดยลำดับ ถ้า
หนังสือ มุขสาสนา เป็นหนังสือแต่งไว้นาน ก็แสดงว่า เมืองพระบาง มีมาก่อน
สมัยพระร่วงแล้ว ข้อสันนิษฐาน พระบาง อาจมาจากคำ พ่อบาง ก็คงไป

ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหาคำบางและคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันในภาษาไทยต่างๆ
คงปรากฏว่าในภาษาอาหมมีคำว่า บาง แปลว่า รุ่งเรือง (glitter) คงจะเป็น
คำเดียวกับ เหมง หรือ หมิง ในภาษาจีน แปลความเดียวกัน คำแปลกัทมา
พ้องกับพระนามพระร่วง พ่อขุนบางกลางท่าว หรือ ท่าว เพราะ ร่วง กับ รุ่ง ก็
ใกล้เคียง พ่อขุนบางกลางท่าว ถ้าเขาแปลก็น่าจะเป็น พ่อขุนบางกลางท่าว หรือ
พ่อขุนร่วง ในหมู่ท้าวทั้งหลาย

บาง อีกคำหนึ่งในอาหม แปลว่าหญิงแพศยา แต่บางเมือง แปลว่า
เมืองนางฟ้า

ยิ่ง ในภาษาอาหม แปลว่าเมือง คงเป็นคำเดียวกับเมืองแฉะเวียง
ปาง อาหมว่า ที่ราบที่สูง คงจะเป็นคำอย่างที่มีเป็นชื่อตำบลทางพายัพ
เช่น ปางต้นผึ้ง

นอกจากนี้คำว่า ขาง แปลเป็นอย่างอื่น ความเข้ากับเรื่องทกราบ
พูดมาข้างต้นไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้จดถ่ายมา ในภาษาไทยพวกอื่น
ก็ไม่ได้ความ ในคำว่า ขาง ที่แปลให้เข้ากับเรื่องข้างต้นได้

ขณะที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นคว้า ขาง ในภาษาไทยต่าง ๆ ไม่เคยพบคำว่า
ขาง ที่แปลว่าคลองตักแห่งเดียว ที่พบก็มีแต่ ทมาง หรือ เหมือง ซึ่งแปลว่า
ร่องน้ำ ต่างที่ในชั้นเดิมอาจเป็นคำเดียวกันได้ ในบัญชีได้เรียกแม่น้ำทั่วไปว่า
คลอง (ในภาษามอญ คลอง แปลว่า ทาง) ถ้าเป็นแม่น้ำหรือลำธารน้อยที่
ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำหรือคลอง เรียกว่า ขาง ถ้าจะแปล ขาง ว่าร่องน้ำ คือ
เหมือง ความก็ใกล้เคียงมาก

ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามหลวงบริบาลบุรุษถึงลักษณะ พระพุทธ
รูปพระบาง ก็ยังไม่ได้รับความชัดว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยไหน ผัดไปขอของ
เจ้าตองทวดจกกรวรรดิ ๆ ก่อน

ข้าพระพุทธเจ้ากราบทุกใต้เพียงเท่านี้ จะมีติดถูกประการไร ขอรับพระ
บารมีปกเกล้า ๆ เป็นทพง แล้วแต่จะทรงพระกรุณา

กรรมก็ควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อุนนทมนตรี

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธขอประทานถวายแด่ชาติและตายครั้งดวงคราค่าง ๆ
ชุดหนึ่งมากับหนังสือฉบับนี้ คราเหล่านี้ กรมศิลปากรได้รับมาจากกองอา
ตักษณ์มาเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถาน กองตอตตายดวงคราฉบับแม่
กระตาส จึ่งทำได้เรียบร้อย ผิดกับตายพระคราชุดก่อน ซึ่งได้ถวายมาทอด
พระเนตร เพราะไม่มีโอกาสจะทอดตายได้เรียบร้อย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbumphong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

พระราชลัญจกร

๑. พระเกี้ยววงใหญ่ ค้ำมโฆรา	๑ องค์
๒. พระเกี้ยววงเล็ก ค้ำมโฆรา	๑ องค์
๓. พระเกี้ยวประจำครั้ง ค้ำมโฆรา	๑ องค์
๔. พระเกี้ยว ๓	๑ องค์
๕. อารัมภ์ประจำครั้ง หินสีดอกตะแบก ค้ำมทองประดับเพชร ทับทิม มรกต ไช่มุกต์ (เพชรที่ตาข้างเม็ดเล็กหลุด ๑ เม็ด)	๑ องค์
๖. วชิรวงศ์ใหญ่ ๓ ยอดหุ้มทองคำมี ว.ป.ร. ลงยา	๑ องค์
๗. วชิรวงศ์น้อย ทองคำทององค์	๑ องค์
๘. วชิราวุธประจำครั้ง	๑ องค์
๙. วชิรวงศ์น้อย ๓	๑ องค์
๑๐. วชิราวุธประจำครั้ง	๑ องค์
๑๑. วชิรประจำครั้ง ทองคำลงยา	๑ องค์
๑๒. วชิรประจำครั้งโฆรา ค้ำมทองคำ (อย่าง ๑๔ กาทรัด)	๓ องค์
๑๓. วชิรประจำครั้งทองคำ ค้ำมา	๒ องค์
๑๓.ก. วชิราวุธประจำครั้ง	
๑๔. พระครุฑพ่าห์ประจำรัชชกาลที่ ๖ ๓	๑ องค์
๑๕. พระพรหมนั่งแท่น ๓	๑ ดวง
๑๖. นารายณ์มคธาวตล ๓	๑ ดวง
๑๗. นารายณ์ทรงราหู ๓	๑ ดวง
๑๘. นารายณ์ทรงระฆาต ๓	๑ ดวง

๓๓.	นารายณ์ทรงสุบรรณ งาม	๑	ดวง
๓๔.	นารายณ์ทรงนาค งาม	๑	ดวง
๓๕.	นารายณ์ทรงบัน งาม	๑	ดวง
๓๖.	นารายณ์ยืนแท่น ดวงแก้ว งาม	๑	ดวง
๓๗.	นารายณ์ยืนแท่น ดวงใหม่ งาม	๑	ดวง
๓๘.	บุษบกตามประทีป งาม	๑	ดวง
๓๙.	เสมาธรรมจักรน้อย งาม	๑	ดวง
๔๐.	พระยมทรงสิงห์ งาม	๑	ดวง
๔๑.	สิงห์น้อย งาม	๑	ดวง
๔๒.	พระมหาเทพทรงนันทิกถาร งาม	๑	ดวง
๔๓.	พระนันทิกถารยืนแท่น งาม	๑	ดวง
๔๔.	พระจันทร์ดินเมฆ งาม	๑	ดวง
๔๕.	เทพดาหนึ่งแท่น งาม	๑	ดวง
๔๖.	เวศสุวรรณยืนแท่น งาม	๑	ดวง
๔๗.	ราชสีห์แผ่นดวงใหญ่ งาม	๑	ดวง
๔๘.	ราชสีห์แผ่นดวงเล็ก งาม	๑	ดวง
๔๙.	ราชรถ งาม	๑	ดวง
๕๐.	อักษรจีนสี่เหลี่ยมมี งาม	๑	ดวง
๕๑.	มหาสารทูลธวัช งาม	๑	ดวง
๕๒.	ผู้บัญชาการ กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ งาม	๑	ดวง
๕๓.	กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ งาม (เลื่อยยืน)	๑	ดวง

๕๔.	กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ ๑งา (หน้าเสือ)	๒	ดวง
๕๕.	กองเสนาหรั๓งา	๓	ดวง
๕๖.	กองเสนาตะวันออก ๑งา	๓	ดวง
๕๗.	กองเสนาตะวันออก ๑งา	๓	ดวง
๕๘.	กองเสนาอีสาน ๑งา	๓	ดวง
๕๙.	กองเสนาอาคะเณย์	๓	ดวง
๖๐.	กองเสนาเหนือ ๑งา	๓	ดวง
๖๑.	กองเสนาขม ๑งา	๓	ดวง
๖๒.	กองเสนากลาง ๑งา	๓	ดวง
๖๓.	กองเสนาพยัพ ๑งา	๓	ดวง
๖๔.	กองเสนาขั๓กษั๓ไต้ ๑งา	๓	ดวง
๖๕.	ปลัดเสนา ๑งา	๓	ดวง
๑๒๘.	ตราไปรษ๓ณศ๓ณ๓เด๓ต๓ด๓ริ ๑งา	๓	ดวง
๑๒๙.	ตราญวน แกะด้วยไม้	๓	ดวง
๑๓๐.	ตราค๓ช๓ลี๓ท๓ ใหญ่ ๓ เล็ก ๓	๒	ดวง
๑๓๑.	ตราข๓้าหลวง๓ต๓างพระ๓อง๓ค๓ มณฑล๓น๓ายเหนือ	๓	ดวง
๑๓๒.	ตรา๓๓ำ๓หน๓่งผู้๓อ๓าน๓วย๓การ๓ค๓ึก๓ษา มณฑล๓อ๓ีส๓าน	๓	ดวง
๑๓๓.	ตรา๓๓ำ๓หน๓่งผู้๓อ๓าน๓วย๓การ๓ค๓ึก๓ษา มณฑล๓บ๓ุร๓พา	๓	ดวง
๑๓๔.	ตรา๓๓ำ๓หน๓่งผู้๓อ๓าน๓วย๓การ๓ค๓ึก๓ษา มณฑล๓ล๓าว๓กา๓ว	๓	ดวง
๑๓๕.	ตรา๓๓ง๓ั๓ค๓า๓บ๓ร๓อง๓ข๓้าว ปลัด๓ทุ๓ล๓อ๓ลง๓กร๓ม๓นา ใหญ่ ๓ เล็ก ๓ ๒	๒	ดวง
๑๓๖.	ตราพระ๓ยา๓อ๓ิศ๓ราน๓ุ๓ภาพ	๒	ดวง

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

จะบอกอธิบายถึงคราชาตและคราครัง ตามที่ส่งไปให้ดูโดยหนังสือนำ
ถึงวันที่ ๕ มิถุนายน แต่จะบอกได้เป็นดวงดวงเท่าที่รู้และคาดได้ ดังต่อไปนี้

ตราพระเกี้ยว ๔ องค์ ดังแต่หมายเลข ๓ ถึงเลข ๕ เป็น ตราสยาม
มกุฎราชกุมาร (พระนามที่หลังตัดคำ สยาม ออก คงเหลือแต่ มกุฎราชกุมาร)
ตราหนาคศมุกขนในรัชกาลที่ ๕ ท่านจงเข้าใจเถิด ว่าที่มีชนนกกการเวกแผ่อยู่ข้าง
หลังพระเกี้ยวนั้น เป็นตรา (สยาม) มกุฎราชกุมาร เอาอย่างมาแต่ตรา ปรีณต์
ออฟ เวลส์ แห่งเมืองอังกฤษ ซึ่งเป็นกำขนนกกออกตั้งอยู่ที่นั่น ดังแต่หมายเลข
๓ ถึงเลข ๓ เป็นฝีมือฝรั่งทำ สันนิษฐานว่าราชทูตสยามคงทำส่งเข้ามาถวาย
แต่เมืองนอก จะเป็นครั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศก็ได้
หรือจะเป็นครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อดำรงพระยศเป็น
มกุฎราชกุมารอยู่ก็ได้ ส่วนของคัทหมายเลข ๕ นั้น เป็นตราแกะไนน์ เพื่อให้
เป็นตราไท คงจะได้ประทับฎีกาเบิกเงินด้วยตราดวงนี้ ท่านคงทราบจำ ฎีกา
เบิกเงิน นั้น เป็นสิ่งซึ่งต้องประทับตราอยู่ที่หลังตั้งอันหมด

ตราวชิร (อาวุธ) องค์ใหญ่ (หมายเลข ๖) เป็นตราชาติประจำ
พระองค์สำหรับใช้การในพระองค์ อันเขียนถวาย ถ้ายขนาด และเอาทำทาง
อย่างตราประจำพระองค์สำหรับการในพระองค์ แห่งรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕

ตราวชิร (อาวุธ) องค์น้อย ซึ่งเป็นตราประจำชาติประทับไว้สอง
ดวง หมายเลข ๗ กับเลข ๘ เข้าใจว่าเป็นพระตราต่างองค์กัน ตั้งยตั้งเกิด

เห็นตายในมิดกันอยู่บ้าง ช่างเขาทำถ่ายขนาดจากพระตราในพระองค์ อังกน้อย
ในรัชกาลที่ ๕ ที่ ๕ และถ่ายตายข้างในจากพระตราองค์ใหญ่ซึ่งฉันเขียนถวาย
ตราวัชร (อาวุธ) ประจำครั้ง มีถึง ๗ องค์ ตั้งแต่หมายเลข ๗
(ซ้อน) เลข ๘ (ซ้ำ) เลข ๘/ก เลข ๘ เลข ๓๐ เลข ๓๓ และเลข ๓๓/ก
อยู่ข้างจะพิมพ์เพื่อยกเก็บไว้ เข้าใจว่ามีใครทำมาถวาย ด้วยมีใช้ของพระราช
ประสงค์อยู่บ้างไหม

พระตราครุฑพ่าห์ ประจำรัชกาลที่ ๖ หมายเลข ๓๕ เห็นที่ขอบมี
หนังสือว่า พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ ทำให้แจ้งได้
ว่า ตราองค์นี้ทำขึ้นเปลี่ยนองค์เก่า เมื่อเปลี่ยนพระนามมีคำ รามาธิบดี นำ
ตายกลางนั้น เขาอย่างองค์ที่ฉันเขียนถวายเมื่อรัชกาลที่ ๕

ตรานารายณ์มัสยาดาวตอล ซึ่งหมายเลข ๓๐ โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ
รัชกาลที่ ๕ พระราชทานแก่ผู้บัญชาการทหารเรือ ฉันคิดเขียนรูปถวาย และ
ถวายความเห็นให้เรียกว่า ตรามัสยาดาวตอล

ตรานารายณ์ทรงระฆาต หมายเลข ๓๒ เป็นตราเก่า ไม่เห็นควร
เรียกว่า นารายณ์ เพราะมีแต่สองกร เมื่อรัชกาลที่ ๕ โปรดพระราชทานไป
แก่กระทรวงธรรมการ เวลานั้นเรียกกันว่า ตราพระเพลิงทรงแรด ที่กดประทับ
มาอยู่ในกองอาลักษณ์ ต้องเข้าใจว่ากระทรวงธรรมการตั้งขึ้น แต่จะคิดด้วย
เหตุใดหาทราบไม่ เป็นแต่คิดว่าคงโอนเอาตราเสมาธรรมจักร ตำแหน่ง
เจ้ากรมธรรมการมาใช้ จึงตั้งตราพระเพลิงทรงแรดขึ้น

ตรานารายณ์ทรงสุบรรณ หมายเลข ๓๓ คู่มือ เรียกผิด ที่แท้เป็น
ตราเทพดาทรงพระขนุนทักการ เป็นตราเก่าประจำตำแหน่งเสนาบดีจึ่งในกาลหนึ่ง
จะเป็นด้วยเหตุใดหาทราบไม่ เจ้าพระยาธรรมมาภิบาลรับพระบรมราชโองการ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ มาตั้งให้ฉันทเขียนตราใหม่
เปิดตราเทพดาทรงพระนนทการเก่า ทงให้คิดเขียนตราน้อยด้วย ฉันทก็ทำไป
ให้ ดังจะเห็นแจ่มค่อไปข้างหลัง

ตรา نارายณ์ทรงบน ซึ่งหมายเลข ๓๕ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ คู่กับ
ตรา มัสยาวดาร แล้วพระราชทานไปประจำตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ฉันท
เขียนถวายตามพระราชดำริ เอาตราพระลักษมณ์ทรงหนุมาน กับตรา نارายณ์
ทรงปืนเข้าระคนกัน ส่วนชื่อมัน ทรงกำหนดด้อมตราเก่าที่เดียว ตราดวงนี้ต้อง
เขียนถวายต้องหน หนแรกเขียนเป็น نارายณ์แดงคู่อยู่กับพื้นดิน ไม่โปรด
โปรดให้เขียนแดงบนรถ ให้ทำรถเห็นแต่พอรู้ เพื่องคน نارายณ์จะได้ใหญ่
เห็นชัด

ตรา เสด็จมาธรรมจักรน้อย ซึ่งหมายเลข ๓๘ เป็นตราเสด็จมาธรรมจักร
นั้นถูกแดง แต่ทว่าเป็นตราน้อยนั้นดังสัย ด้วยตราน้อยนั้นน่าจะเป็นของใหม่
จะเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ หรือเกิดก่อนนั้นก็ไมเกินรัชกาลที่ ๓ ขึ้นไป ตรา
เสด็จมาธรรมจักรดวงนี้ ดูจะเก่ากว่ารัชกาลที่ ๓ ไม่น่าจะเป็นตราน้อยได้ แม้
เป็นตราปลัดกรมธรรมการ หรืออะไรพวกนั้นก็ไมถูก

ตรา พระขมทรงสิงห์ หมายเลข ๕๐ เป็นตราเก่าสำหรับเสนาบดีเวียง
(ตำแหน่งยมราช)

ตรา สิงห์น้อย หมายเลข ๕๓ คู่ด้วย ตรา พระขมทรงสิงห์

ตรา พระมหาเทพทรงพระนนทการ หมายเลข ๕๒ ฉันทเขียนให้ไป
แทนตราเก่า ดังได้บรรยายมาข้างต้นแล้ว ที่เปิดยื่นขอซึ่งเรียกตราเก่าว่าเทพดา
เป็น พระมหาเทพ นั้น เพราะฉันทเห็นเรียกพดาดอยู่ จึงขอให้เปิดยื่นเรียกเป็น
มหาเทพ ด้วยทางตั้งกฤตเรียกพระยิศวรว่า มหาเทพ ก็มี ไม่สู้ไถ่ถกกันมากนัก

ตราพระนนทิการยันแท่น หมายเลข ๕๓ ฉันทเขียนแต่ระลึกชื่อให้ไป
แต่มีเพียงว่า ตราพระนนทิการ ไม่มีคำยันแท่น เป็นตราน้อยคู่ด้วย ตราพระมหา
เทพทรงพระนนทิการ แต่เดิมไม่มีตราน้อย ก็คิดขึ้นใหม่ที่เดียว นอกจากนั้น
ได้เขียนผูกตราเด็กดังไปอีก โดยคำขอของเจ้าพระยาธรรมมาธิการในภายหลัง
ทำเป็นรูปหน้าจั่ว ฉันทให้ชื่อเรียกตรา นั้นไปว่า นนทิมุข ดูเหมือนท่านจะเอา
ไปแกะเป็นตราประจำครั้ง แล้วเห็นเขาไปทำเป็นตราติดหน้ารถยนต์ หมายเลข
อนุญาตให้เข้าดังด้าย

ตราพระจันทร์ดินเมฆ หมายเลข ๕๔ พอเห็นก็รำลึกได้ ว่านี่คือ
ตราจันทร์มณฑลน้อย แท้ทีเดียว แต่กดบหัวเขาแผ่นดินเป็นแผ่นดินฟ้า ตรารก
อุณาโลม ที่ให้ไปดุก่อน ซึ่งดังด้ายว่าจะเป็นตราจันทร์มณฑลน้อยนั้นดังด้ายผิด
จะวิจารณ์ใหม่ต่อไปข้างหลัง

ตราเทพตานั่งแท่น (ถือพระขรรค์ถือจักร) หมายเลข ๕๕ พอเห็น
ก็ชื่นใจ เป็นตราหลวงเก่า ซึ่งพระยาศรีสุนทรโงหาร (น้อย) ถืออยู่ก่อน เมื่อ
ฉันทเป็นเด็กเรียนหนังสืออยู่กับท่าน ได้เห็นตราหน้านั้นนับพันไม่ถ้วน จนจำได้แม่นว่า
พระยาศรีสุนทรโงหารมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมพระอาตักษณีย์ คอยเข้าใจว่า ตรา
นั้นสำหรับตำแหน่งเจ้ากรมพระอาตักษณีย์

ตราราชสีห์แผ่นดินวงใหญ่ หมายเลข ๕๗ กีบ

ตราราชสีห์แผ่นดินวงเล็ก หมายเลข ๕๘ คิดว่าจะเป็นตรามหาดไทย
ฝ่ายเหนือ คือพิษณุโลก ซึ่งในกฎหมายว่าหลวงมหาอมาตย์ถือ ควรจะมี
ชื่อเรียกว่า ราชสีห์อะไร ให้ผิดกับตราราชสีห์เมืองหลวงทางใต้ ดูเหมือนชื่อ
จะมั่วเรียกต่างกัน รุ่ยอยู่ แต่เดิมต้นท่อนักไม่ออกที่เดียว

ตราราชรถ หมายเลข ๔๘ นี้คือตราจันทรเมณฑล (ใหญ่) ที่เคียด
แล้ว เมื่อเห็นตราดวงนักษัตรให้วิจารณ์ตราที่ส่งไปให้ดูก่อน ซึ่งเรียกว่า รก
อุณาโลม นั้นได้ ตราดวงนักษัตรเป็น จันทรเมณฑลเก่า ท่านเห็นว่าม้อณาโตมมัน
เกินไปจึงทำใหม่ คือดวงนี้ เป็น จันทรเมณฑลใหม่ ท่านจะสังเกตได้ว่าไม่มี
อุณาโตมอยู่ในบุษบก ความสงสัยก็มีอีกต่อไป ที่ว่าตราจันทรเมณฑลนั้น
พระราชทานกระทรวงยุติธรรมไป เหตุใดจึงกดบันทึกเข้ามาอยู่ในกองอาลักษณ์
ทั้งตราใหญ่ ตราน้อย เดียวกันกระทรวงยุติธรรมถือตราอะไร

ตรามหาสารทูลชัย หมายเลข ๕๑ ตราดวงนี้ตั้งด้อยอยู่ คำ ธวัช แปล
ว่า ชง รวมกับคำ มหาสารทูล (ตามบัญชีเขียนผิด ศ เป็น ส) ก็แปลว่า ชง
เชื้อใหญ่ เป็นชงไป หาใช้ตราไม่ หรือจะหมายความว่าตราอย่างชงก็ไม่ทราบ
อันใด ใครเป็นผู้ถือตราดวงนี้ ดูหนังสือซึ่งม้อยู่ที่ขอบคราก็เป็นคาถาพาหุ ซึ่ง
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาจักษุญาณ ทรงแปลงคำท้าย ไม่ทราบ
อะไรได้ เหลือแต่ความสงสัย แต่ตราดวงนี้ร่างขึ้นไม่นานนัก ท่านอาจค้นหา
ผู้รู้ที่สามารถจะบอกให้ทราบได้

ตราเสือป่า อีก ๑๕ ดวง ตั้งแต่หมายเลข ๕๒ ถึง ๖๕ นั้น มีหนังสือ
บอกตำแหน่งอยู่แต่ในตรา ไม่มีที่ตั้งด้อยอะไร มีตั้งที่จะพงทกแต่อย่างเดียว
ในบัญชีเขียน พายัพ เป็น พยัพ แม้ในดวงตราที่เขียน พายัพ ถูกต้อง

ตราขลุ่ยใหญ่เด็กสองดวง ซึ่งหมายเลข ๑๓๐ เป็นตราขลุ่ยใหม่
ฝ่ายเหนือ คู่กับตราขลุ่ยฝ่ายเหนือ ในกฎหมายระบุว่าพระธรรมไตรโลก
เป็นผู้ถือ ตำแหน่งพระธรรมไตรโลกเด็กแล้ว ในกาลหลังที่สุดจำได้ว่าพระยา
มนตรีตรีวิงษ์ (จีน บุนนาค) เป็นผู้ถืออยู่

ตราข้าหลวงต่างประเทศ มณฑลฝ่ายเหนือ หมายเลข ๑๓๓ มี
หนังสือในดวงตราบอกแจ้งอยู่แล้ว เหตุข้อดังตั้งอยู่แต่ว่าข้าหลวงต่าง
พระองค์นั้นเคยมีมาหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ ทนองกาย แดะรอบด แต่มีตรา
มาดวงเดียว หนังสือว่ามณฑลฝ่ายเหนือ จะหมายถึงที่ไหนเพียงไหนก็จำน

ตราตำแหน่งผู้อำนวยการศึกษา ๓ ดวง ตั้งแต่หมายเลข ๑๓๒ ถึง
๑๓๔ มีหนังสือบอกแจ้งอยู่แล้วในตรา ไม่มีปัญหา

ตราพระยาอัครานุภาพ ๒ ดวง ซึ่งหมายเลข ๑๓๖ นั้น ไม่มีอะไร
นอกจากเห็นชน ดวงหนึ่งรูปสัตว์ในนั้นหัวเป็นมังกรตัวเป็นนาค อีกดวงหนึ่ง
เป็นนาคหมด แต่มีดวงแก้วอยู่เบื้องหน้า ซึ่งเป็นลักษณะของมังกร เจ้าของ
ดวงตั้งใจให้เป็นรูปมังกร แต่ช่างผู้เขียนมีความรู้แยกไม่ออก ว่านาคกับมังกร
ผิดกันอย่างไร เห็นจะไม่ใช้ตราหลวงข้างหลวงทำ คงเป็นตราเจ้าตัวทำเอง
ข้างตลาดเขียน

ได้ตั้งตัวอย่างตราประทับแล้วด้วยชาติด้วยครั้ง ๓ แหมบด้วยกัน กลับ
คืนมาพร้อมคำอธิบายตามทูล แดะวิจารณ์ตามที่จะพึงเห็นได้โดยง่าย

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ทรงพระเมตตา
ประทานพระอธิบายเรื่องตราชาติและตราครุฑ พร้อมทั้งประทานค้นคว้าอย่างตรา
ประทับใจแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านพระอธิบายด้วยความเพียรและสนใจ ได้
รับความรู้ซึ่งยังไม่รู้ออกมาก เป็นพระเมตตากรุณาอันเกล้า ๆ หาทัดสุดมิได้

เรื่องตราประทับ เหล่านี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ถ้าไม่ทรงพระเมตตาตรัส
อธิบาย ตราประทับบางดวงก็คงจะเดอะเด๋อนหาเรื่องราวไม่ได้ถูกต้อง ดังตัว
อย่างที่เรียก ตราพระเพลิงทรงระฆัง และ ตราเทพดาทรงพระนพทิกการ เป็น
ตรานารายณ์ทรงระฆัง และ ตรานารายณ์ทรงสุบรรณ ไป เป็นต้น ข้าพระพุทธ
เจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเสนอกกรมศิลปากรขอให้ช่างช่วยเขียนจำลองดวงตรา
เหล่านั้นไว้ พร้อมทั้งคำอธิบายเก็บเป็นหลักฐานไว้ เมื่อมีผู้ศรัทธามาขอค
พิมพ์ ก็จะเป็นโอกาสรักษาของดี ๆ มีผู้ทราบได้น้อยคน ไว้ได้นาน

เรื่องตราจันทรมณฑล ซึ่งพระราชทานกระทรวงยุติธรรมไป ข้าพระ
พุทธเจ้าได้ความว่า ทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้ตรา พระคัลยพัทธ แทนตรา
จันทรมณฑล เมื่อในรัชกาลที่ ๖ ส่วน ตรามหาสารทูลราช ข้าพระพุทธเจ้าหา
คณผู้ทราพระพุทธานักว่าจะไปสอบถามได้เรื่องราวยังไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้า
ถ้าจะสอบค้นหาบรรดาพระราชบัญญัติพระราชกฤษฎีการวบรวมไว้ เพื่อ
เป็นเครื่องมือสอบสวนต่อไป

ตามหนังสือของเจ้าพระพุทธรเจ้าฉบับก่อน กราบทูตถึงคำแปลของคำว่า
บาง เจ้าพระพุทธรเจ้าได้ค้นหาคำแปลต่อมา ทักกราบทูลว่า เมืองพระบาง อาจ
มาจาก เมืองพ่อขุนบาง นั้น ความปรากฏในหัตถ์คัมภีร์จารึกกรุงสุโขทัย ที่อ้าง
ถึง เมืองพระบาง อยู่ ๒ แห่ง คือ ในหัตถ์ที่ ๑ และ ที่ ๒ ในนั้นจารึกเป็น
เมืองพระบาง ทั้งสองแห่ง ศิวอักษรในคัมภีร์จารึกใช้เครื่องหมายวัดัญชนน้อย
ที่สุด ในที่ซึ่งในปัจจุบันนี้ใช้ประวิติญชนนี้ แต่ในคัมภีร์จารึกไม่ใช่เลย นอกจาก
คำว่า พระ เท่านั้น น่าจะเข้าใจว่า พระบาง คงไม่ได้เพี้ยนไปจาก พ่อบาง หรือ
พยาง เมื่อ พระบาง จะมาจาก พ่อบาง ไม่ได้ ถ้าถือคำแปลคำว่า บาง ในภาษาไทย
สยาม พระบาง ก็น่าจะหมายความว่า พระซึ่งรุ่งเรืองสุดได้ เข้าพอกกับ
พระสุกพระใส พระพุทธรูปอีก ๒ องค์ของเมืองหลวงพระบางได้

เจ้าพระพุทธรเจ้าถือเอาคำ บาง แปลว่า รุ่งเรือง ค้นหาคำในภาษาไทย
ก่อน ซึ่งมีพจนานุกรมสำหรับค้นเป็นภาษาฝรั่งเศส — ไทย ก็ได้คำซึ่งถึงไม่
ตรงกับคำว่า บาง แท้ก็เห็นข้อความที่เจ้าพระพุทธรเจ้าขอตกจะกราบทูลไม่ได้

ในภาษาไทยชาว ความว่า รุ่งเรือง ให้คำไว้ว่า ล่ง หรือ ร่ง และ รวง
ในภาษาไทยนุง เป็น ล่ง เลียง และ หม่ง ให้คำหนังสือค้นคำกับไว้ด้วย เมื่อ
ค้นดูในพจนานุกรมภาษาจีน — อังกฤษ ได้ความว่า ล่ง ในเสียงชาวกลางคั่ง
อ่านเป็นสองอย่างคือเป็น หล่ง และ หลั่ง ถ้าเช่นนั้นคำว่า ล่ง ลอง หรือ รังรอง
ในภาษาไทย ก็เป็นคำซ้อนนั่นเอง ส่วนคำเลียง คงเป็น เหลียง ในเสียงชาว
กลางคั่ง ข้อแปลกตัญญูซึ่งมีความหมายในพวกว่า รุ่งเรือง มีในภาษาไทยอยู่
หลายคำ คือ รุ่ง รวง เรือง เรือง เหลือง รังรอง ส่วนคำว่า เหมง ในภาษาจีน
ได้ความว่าเสียงเต็มเป็น หม่ง หรือ หม่าง นับว่าใกล้เคียงกับคำว่า บาง ของสยาม
ที่แปลว่า รุ่งเรือง มากอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็นจำ ถ้า ขาง กั๊ว ร่วง เป็นคำมีความหมาย
อย่างเดียวกัน เพราะเหตุอะไรพอขุนบางกาดทำจ จึงมาเปลี่ยนเป็นพอขุนร่วง
ไป แต่คำว่า ขาง ทำไมจึงได้หายไป ไม่ใช่ในภาษาอื่น หรือว่า ขาง ย้ายความ
หมายไปใช้เป็นอย่างอื่นไป อย่าง ข่าว ย้ายไปเป็นข้าทาส ส่วนความหมายเดิมของ
ข่าว ถูกคำว่า หมุ่ม มาแทนที่ (หมุ่ม ในภาษาจีนเป็น หม่า ในเสียงกวางตุ้ง
แปลว่า ผู้ชาย คดหนังต้อจีนเขียนรูปนาใจข้างบน มีคำแปลว่ามีแรงใจข้างต่าง
แปลว่ามีแรงทำนา) ^{๕๕} ทงนการจะควรสถานไร แต่ตั้งแต่จะทรงพระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชธน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน นั้นแล้ว

ตัวอย่างตราซึ่งส่งคืนมาให้ท่านในครั้งก่อนนั้น มีอีกหลายดวงที่ฉัน
เคยเห็น เว้นแต่ไม่รู้เรื่องอะไรของตรานั้นพอที่จะบอกแก่ท่านได้ จึงข้ามไป มี
ตั้งย่นกโตคงด ๆ อยู่ ๒ ดวง แต่ไม่แน่ใจ จึงได้สืบสวนถี่ความมาแจ้งชัด
จึงจะบอกแก่ท่านเพิ่มเติมอีก

ตราพระพรหมนั่งแท่น หมายเลข ๒๘ เคยพระราชทานไปประจำ
กระทรวงมหรสาคร ที่จริงไม่ใช่แท่น เป็นลูกเข้าข้างเดียว ทำอย่างนั้นใช้ใน
ตระกอนมาก แต่ฉันไม่รู้ว่าเป็นอะไร ฝรั่งก็มี จีนก็มี เป็นทำด่างด

ตรานารายณ์ยืนแท่น - เคยพระราชทานไปประจำกรมราชเลขาอนุการ
แต่ในแบบที่ท่านส่งไปให้ดู มีตรานารายณ์ยืนแท่นอยู่สองดวง หมายเลข ๓๖
และ ๓๗ แท่งไว้ว่าเป็นเก่าเป็นใหม่ จะพระราชทานดวงไหนไปฉันยืนยันไม่ได้
เพราะได้เห็นครั้งเดียว เมื่อทรงเลือกจะพระราชทาน จำไม่ได้ถนัด

หลักฐานอันกล่าวถึงตราสองดวงนี้ มีปรากฏอยู่ในหนังสือ พระบรม
ราชาวาท พระราชดำรัส คีพิมพ์แจกเมืองอันศัพท์ทำวรกณานันท์ ซึ่งทำออก
จากหอสมุดนั่นเอง อยู่หน้า ๓๐๓ ท่านจะคัดแยกเอาไปเป็นหลักฐาน แห่งตรา
สองดวงนั้นได้โดยง่าย

ท่านบอกไปว่ากระทรวงยุติธรรม เวदानุชิตตราพระศุภพาที้ ทำให้
นักขนิมาคิดว่า ชื่อ ตราพระศุภพาที้ นั้น สัมเด็จพระประดิษฐ์เป็นผู้ทรงคิด

๒๕ ๕ ๒ ๔ ๒๕ ๕ ๒ ๕ ๒ ๕ ๒ ๕ ๒ ๕ ๒ ๕ ๒ ๕
ตงชน เมื่อครั้งเสด็จเข้าไปเฝ้าพระองค์อยู่ในกระทรวงยุติธรรมนั้น ดวงตราชักจะทำ
ใหม่ พระราชทานเป็ดยักษ์ คราวนั้นทรงมณฑล ไปในครั้งนั้น ฉันทจำไม่ได้ว่าจด
ดายเป็นอย่างไร แต่คงไม่ผิดแนวจากสายซึ่งฉันถูกตราข้อมือกระทรวงยุติธรรม
ไป ตามที่เคยเล่าเรื่องมาให้ฟังแล้วแต่ก่อน

ตราในโป่งซึ่งส่งคืนมาให้ท่านคราวหลังนั้น มีดวงหนึ่งซึ่งจดว่า ตรา
มัทสยวตาล ที่เขียนดงหนนผด แต่ฉันหาได้จดทุกมาไม่ว่าเขียนผด เป็นแต่
จดชื่อที่ถูกมาให้ช่างทำย ว่า ตรามัทสยวตาล เกรงท่านจะไม่ทันสังเกต จึง
บอกเข้ามาในทันที

อีกข้อหนึ่ง ท่านปรึกษาไปถึงการที่จะให้ช่างเขียนดอกตราต่าง ๆ ออก
เป็นแบบ ท่านพูดไปคราวก่อนที่หนึ่งแล้ว แต่ฉันลืมข้ามไปเลยไม่ได้ขอบ ท่าน
บอกคราวนอกครั้งหนึ่ง ฉันรับรองว่าความคิดของท่านเป็นตที่สุด ฉันทเองก็ได้
เคยทำเช่นนั้นมาก่อนแล้ว เพื่อประโยชน์ตัวเอง แต่ขอตักเตือนว่า ต้องให้
ช่างที่ดีทำ อย่าได้ประมาทแก่การดอก ถ้าช่างไม่คิดดอกก็ไม่เหมือน

อนึ่งตราครั้งนั้นเก็บยาก ฉันทเคยได้แก้ดวงมาแล้ว ถ้าเก็บในดงมืดเหมือน
ตราชาติ ใบดมูกก็ทับแบนลงทุกที นานไปหน่อยก็ไม่เห็นลาย เคยเห็นฝรั่ง
เขาประทับตราครั้ง ส่งเข้ามาให้ดูเป็นอย่าง พรีขัมกับแม่ตราที่ส่งให้เขาทำ
เขาได้ดตบไม้กตั้งใหญ่เด็กพอเหมาะก็ดดวงตรามาให้ ถ้าเราจะทำเช่นนั้นบ้าง
ก็เก็บยาก อาจกระจายกระจายพัดหายไปได้บ้างก็ได้ ดเก็บเป็นเล่มดมูก
ไม่ได้ จึงคิดว่าแต่งแผ่นไม้หนาเล่มดครั้ง ตัดเท่ากบเล่มดมูกที่ดต้องการ แล้ว
เจาะเป็นรูพอได้เดียวกับดวงตรา เจมกนน้อยเป็นแผ่นดะกิดูก็ตามดต้องการ แล้ว
เอากระดาษซึ่งประทับตราครั้งบดเขาช่างหลัง ส่วนด้านหน้าจะบดหนึ่งดชอบอก

ตรา หรือจะบิดเบือนหมายไปทำบัญชีออกใจต่างหากก็ได้ แต่เอาแผ่นไม้นั้น
เขียนเป็นเล่มสมุดเก็บ แผ่นไม้นั้นจะป้องกันไม่ให้ครึ่งแบนไปเสียได้

เรื่องคำ ขวาง เป็นเรื่องอธิบายข้อความ ในหนังสือของท่าน ซึ่งลง
วันที่ ๒๖ มิถุนายน ท่านดูคำขอบหนังสือของท่านฉบับนั้นก็เรียบร้อยแล้ว ไม่ต้อง
พูดอะไรในหนังสือ

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๘๒

พระยาอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ได้รับทราบความแล้ว

เรื่องนกกการเวก ควรจะเอาใจทให้ การจัดตั้งเครื่องราชูปโภค
กัมภีร์กรมการอยู่แล้ว ย่อมอยู่ในข่ายความวินิจฉัยแห่งคณะกรรมการนั้น

ขอใจท่านที่ตลอดคำอรรถ ในพระราชบัญญัติกรม สยามโลกักราช และ
แปลความให้ไป พร้อมทั้งถวายตราซึ่งท่านประทับมาด้วยนั้น ฉันคิดว่าอย่าง
นั้นเป็นรูปดีเหี้ยมจตุรงค์ ตระหนักในใจว่าเป็นตราองค์ที่เรียกกันว่า ช้างหมอบ
เพราะมีรูปช้างหมอบอยู่บนหลังตรา มีอักษรหนึ่งเรียกกันว่า ช้างยืน เพราะ
มีรูปช้างยืนอยู่บนหลังตรา พระตราองค์นั้นเป็นรูปดีเหี้ยมมี มีอักษรอยู่ในนั้น
เหมือนกัน แต่ฉันไม่เคยอ่านทั้งสององค์ และองค์ไหนชื่อจริงจะเรียกว่าอะไรก็
ไม่ทราบ จำได้แต่ว่าช้างหมอบนั้น แต่ก่อนเคยประทับในสัญญาบัตร เข้าคู่

กับ คทาพระบรมราชโองการใหญ่ องค์ดีเหี้ยมรัดคัมม พระบรมราชโองการอยู่
ข้างซ้าย ข้างหมอบอยู่ข้างขวา ส่วนตราข้างขึ้นนั้น จำได้ว่าประทับใบพระราช
ทานทิวตั้งคามตั้งมาดวงเดียว ได้ตั้งตราตัวอย่างกตบคนมานี้แล้ว ตราข้างขึ้น
และตราข้างหมอบตั้งดวงนั้น ดับต้นกนในเรือชื่อ อยู่ระหว่างสยามโลกักราช
กับ นามกรุง คำอรรถในตราข้างหมอบ มีปรากฏอยู่ว่าสยามโลกักราชสุส
ก็ตั้งเป็นตราชื่อว่า สยามโลกักราช ส่วนตราข้างขึ้นก็ต้องเป็น นามกรุง ส่วน
คำแปลอรรถในตราสยามโลกักราช ซึ่งท่านแปลให้ไป ก็เป็นไปในทางที่เกี่ยว
กับวัดจริงอย่างท่านว่า

สำเนาพระราชบัญญัติพระราชลัญจกร ซึ่งท่านคัดไปให้สองฉบับ
นั้นดีมาก ทำให้รู้ความที่ถูกต้องนั้น เช่นตราพระครุฑพ่าห์ ซึ่งใช้ประทับประจำ
พระอภิไธย กับ ตราหงส์พม่า นั้นสำคัญในใจว่าฉันเขียนถวายในรัชกาลที่ ๕
แต่ปรากฏในพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๓๓๐ เป็นเขียนถวายในรัชกาลที่ ๖ รูดก
ในใจอยู่เหมือนกัน ว่าเขียนที่หลังครามหาโองการ นาน แต่ไม่หนักว่าถึงข้าม
รัชกาล ส่วนพระครุฑพ่าห์ของคทาปรากฏในพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๓๒๒ นั้น
ฉันก็เขียนถวายเหมือนกัน กับตราจักรรถฉันก็คิดเขียนถวาย เหตุด้วยไม่โปรด
ตราที่ใช้อยู่เก่า เพราะมีหนังสือแจก (อ้วง มีอนุญาโตมเบของบนอยู่ในคอกบัว)
ชอบใจท่านเป็นอันมาก ที่ให้สำเนาพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนั้นไป

พรหม

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๘๒

พระยาชนมมานราชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน แจ้งรายงานการค้นคว้า ขวบ
ไปให้ทราบนั้น ได้รับแล้ว ขอใจมาก

จะว่าด้วยคำก่อน

ขวบ คำที่เราใช้อยู่ในบัดนี้ มีความหมายไปได้เป็นสองอย่าง คือตรง
ข้ามกับหน้าอย่างหนึ่ง เป็นคดของตัวนซึ่งชดชกนาแม่น้ำ เข้าไปดูเรียกคดนไว้
นาคอย่างหนึ่ง ที่เป็นคดของตัวนน ไปเข้าเป็นรูปเดียวกับที่ท่านค้นมาได้ว่า
เป็นคำมอญ

ขวบ ในคำอาหม แปลว่ารุ่งเรือง ไม่มาทางที่เราพูดกันอยู่เวลานี้
แต่ไปเข้ารูปทางชื่อพระร่วง คือพ่อขุนบางกลาดเท่า ขอนกมรบรรองอยู่ ที่พระ
โสมนทตทหายพิแดงประวัตหรือพงศาวดารเป็นภาษาบาลี มอญหลายเรื่องด้วย
กัน ชื่อที่เป็นคำไทยเปลี่ยนหรือเหยียดไปเดี่ยวเป็นภาษามคธดังนั้น เช่น พระร่วง
เปลี่ยนเป็นโรจนราชา แปลคำมคธนั้นก็ว่า พระราชารุ่งเรือง เห็นได้ว่าท่าน
ผู้แต่งเปลี่ยนชื่อ ท่านเข้าใจคำ ร่วง ว่าเป็นอันเดียวกับ รุ่ง แต่ความเข้าใจของ
พวกเราทุกคนต่างกัน รุ่ง ว่า สว่าง ร่วง ว่า ตกหัด่น แต่จะอย่างไรก็ดี
ต้องถือเอาคำที่เข้าใจกันมาก่อนเป็นถูก เพราะที่เข้าใจกันในบัดนี้อาจเป็นเข้าใจ
เกิดขึ้นมาทีหลัง นักชนได้อีกทางหนึ่ง ในกถอนเก่า ๆ กถาวรมพดอยเครื่อง
ประดับกาย ใช้คำว่า รุ่งร่วง รุ่ง คิดว่ารุ่ง นั้นเอง ร่วง ก็ไปเข้ารูปเดียวกับเรียก
พระร่วงว่าโรจนราชา ก็คือ รุ่ง เหมือนกัน เป็นอันว่าพูดคำซ้อน ที่จะหมาย

ความว่าพดอยตกหงนั้นเป็นไปได้ ด้วยเป็นการเดว ไม่ควรเอามาพูด
รังรอง ก็ รุ่งร่วง รุ่งเรือง จนอยู่นั้นเองไม่ไปข้างไหน
ท่นจะวิจารณ์ถึงชื่อเมือง

เมืองพระบาง ที่นครสวรรค์ เป็นชื่อจริง เมืองหลวงพระบาง ที่แม่น้ำ
โขงเป็นชื่อเกี เหตุใดจึงว่าดังนี้ เหตุด้วย เมืองพระบาง ที่นครสวรรค์ มีชื่อ
ปรากฏในหนังสืออันเป็นหลักฐานมาเก่าแก่ เมืองหลวงพระบาง ที่แม่น้ำโขง
ไม่ปรากฏในหนังสือเก่า ต้องเป็นเขาอย่างเมืองพระบาง ที่นครสวรรค์ไปชื่อ
บ้างที่หลัง เพราะ เมืองพระบาง ที่นครสวรรค์เวลานั้น จะรุ่งเรืองมากหรือ
อย่างไรก็ตามที่ เมืองหลวงพระบาง ที่แม่น้ำโขงนั้น มีคนว่าเดิมชื่อ เมืองชวา
แต่ต่างคนก็ไม่เห็นด้วย นับทั้งท่านด้วยคนหนึ่ง ความจริงก็เป็นแต่หนังสือ
ออกชื่อเมืองชวาเท่านั้น แลดูก็มีคนช้เขาโดยต้นนั้นฐาน ว่าเมืองชวาชื่อ
เมืองหลวงพระบาง อยู่ข้างจะหมิ่นเหม่มาก เพราะฉะนั้น เมืองหลวงพระบาง
ทางแม่น้ำ โขงก็ตั้งทางที่จะพึงวิเคราะห์คือไป ที่เรียกว่าเมืองหลวงพระบางนั้น
นั้นก็อาจแยกได้ เมืองหลวง แปลว่าเมืองใหญ่ มีตัวอย่างเช่น พระนครหลวง
นี่เป็นคำไท เขมรเรียก นครธม ธม ก็แปลว่าใหญ่ หลวง ก็แปลว่าใหญ่
ตรงกัน แลดูคำว่า หลวง ก็เคลื่อนมาเป็นว่า Royal มีที่ที่สุด มีที่เข้าใจคำ
ในหลวง ว่า เป็นพระราชา แต่แท้จริงเป็น นายหลวง หมายความว่านายใหญ่
เหมือน เขาหลวง ก็หมายความว่าเขาใหญ่นั้นเอง อันคำว่า เมืองหลวง หรือ
เมืองใหญ่ ถ้าจะว่าไปก็ตรงกับคำว่า เมืองเอก นั้นเอง

ท่านอยากรู้ว่า พระบาง เป็นพระชนมิตไร ฉนั้นอาจบอกได้ว่าเป็นพระ
ผู้มีอดดาวกาจท่า พอก พระเลิมพระใส อะไรเหล่านั้น ด้วยมีตำนานว่าจะต้อง

ตั้ง พระบาง ไปเมืองเขมร ตั้งไปทำไมก็ไม่ทราบ อาจที่พระองค์นั้นจะเป็น
พระเขมร ไปฉวยเอาของเขามา เขาเรียกเอากดบักนั้นก็ได้ ในตำนานว่า
ประทุกเรือต้องนำไป เรือล่มพระจมตงแม่น้ำ แล้วปาฎิหารย์กลับมาสู่ที่เดิม
เป็นพวกพระเขี้ยวแก้ว ในเมืองดังกล่าว ฝรั่งเขาไปโชดกเดี่ยต๊ะเขี่ยต๊ะด้วยยังกดย
ติดเป็นองค์ ปาฎิหารย์มาสู่ที่เดิมได้ ในการที่คิดจะไปดูพระที่วัดตามป่าดงนั้น
เห็นจะไม่เป็นเก้ เพราะเหตุที่พระบางตั้งค้นไปแต่อาหารก็ว่างกระ ใจไหวอยู่ช้านาน
จนเกิดรำคาญใจแก่ผู้ที่เขาไปถึง จึงได้เกิดความคิดหาพระมาตงแทนที่ อาจ
ฉวยเอาพระที่มอญแล้วมาตงแทนที่ก็ได้ หรือแม้จะห่ออื่นใหม่โดยจำเพาะ ก็
จะทำได้แต่เพียงว่า มีขนาดสูงต่ำใกล้เคียงกัน และพระอาการเป็นห้ามดมุกหรือ
ห้ามญาติก็เป็นอย่างเดียวกัน ที่จะไปตั้งเกตุ แก้ม คาง ปาก คอ พระองค์นั้น
กตวจะไรผล อีกประการหนึ่งการถ่ายเหมือนนั้นเป็นวิชาของฝรั่ง เมื่อพระบาง
อยู่ในกรุงเทพฯ กตวจะยังไม่มีครูฝรั่งเข้ามาสอนวิชาถ่ายให้เหมือนแก่คนไท
ทนกลเหตุอแต่จะฉนวนฉนย ว่าขอ เมืองพระบาง นั้นจะหมายเอาอะไร
ฉนอยากจะทักเอาว่าหมายเอาชื่อพระร่วง ถึงว่าเมืองนั้นใครจะสร้างก็ตามที่
แต่ไม่ขัดกับที่จะเอาชื่อพระร่วงมาตง ด้วยเหตุคำ ขาง ท่านชอบคำอาหมมาได้
ว่าตรงกับ รุ่งเรือง มีพยานประกอบที่คำแปลชื่อ พระร่วง คำ ไรจนราชา เห็น
ได้ว่าคำ ร่วง เป็น รุ่ง จึงตกเป็นคำ พระร่วง กับ พระบาง นั้นเป็นคำเดียวกัน
แต่ที่ ไรคำ ขาง นั้น หมายเอาชื่อ พ่อขุนบางกลางท่าว (ท่าว) ตามชื่อเดิม
ชื่อพระร่วงนั้นเข้าใจว่ามานานกัษนที่หลัง ก็ชื่อว่า พ่อขุนบางกลางท่าว นั้น
ยาวมาก เห็นได้ว่ามีคำประกอบยกยศปนอยู่ในนั้นมาก เช่น พ่อขุน นั้นก็เป็น
คำยกยศ ไม่ใช่ชื่อ คิดออกทั้งเสียได้ คำ ท่าว หรือ ท่าว ช่างทำย่นนมคำ ไรอยู่
เช่น ท่าวัง หรือ ครอบท่าวหัวพันพระวิสา จะแปลว่าอะไรก็ตามที่ แต่ไม่

ไอ้ช้อ ย่อมคัดออกเลยได้อีกคำหนึ่ง ถ้าถือเอาความคิดของท่าน แปลชื่อ
พ่อขุนบางกลางท่าว เป็น พระร่วงในหมู่ท้าวทองหงาย ก็เหลือคำที่เป็นช้ออยู่
คำเดียวแต่คำบาง เมืองพระบาง กับ เมืองพระร่วง ถัดกันเป็นอันดับ คำบาง
หรือ พระบาง นั้นไม่สำคัญอะไร ท่านชอบได้แน่นอนว่าเป็น พระ ไม่ใช่ พ
กตแดง ได้ความรู้เป็นแม่นมั่นช้อยก แต่จะเป็น พระ หรือ พ ก็เป็นคำยกยศ
เหมือนกัน เมืองพระบาง เป็นเขตคฤโชทัยนั้นแน่นอน ในพระราชพงศาวดาร
ก็มีปรากฏอยู่ ว่าเมืองเหนือเป็นจางจาด ส้มเด็จพระอินทราชาเสด็จขึ้นไป
ปราบปราม พระยาบาดเมืองกับพระยารามลงมาเผ่าที่เมืองพระบาง ท่านว่า
เมืองพระบางเป็นเขตคฤโชทัยทาง ไค้หนักถูกแดง พระยาทั้งสองลงมาเผ่าที่หนัก
แปลว่ามาเผ่าที่เมืองปตายุแดน เพื่อจะรบศึก ก็เมื่อเมืองพระบาง เป็น
เมืองในแดนโชทัย อันเป็นเมืองอยู่ในเขตคฤของพระร่วง จะเอาพระนามของ
ท่านมาให้ชื่อเมืองในเขตคฤของท่าน ก็ไม่เห็นมหุชตขวางเฉย หนังสือ มลลสารนา
เห็นว่าจะเป็นหนังสือแต่งก่อนยุคพระร่วงไปไม่ได้ เขาใจว่าที่หนังสือ จาม
เทวีวงศ์ ลงมาเดี่ยอก เพราะมีเรื่องนางจามเทวียกขึ้นไปเหนือ เป็นคฤเขตของ
หนังสือ จามเทวีวงศ์ ต้องเก็บเอามาแต่หนังสือ จามเทวีวงศ์ นั้นเอง

พระ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๘ กรกฎาคม ปรทานพระ
วิจารณ์เรื่อง พระบาง เป็นที่จับใจข้าพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง

พระวิจารณ์เรื่อง พระร่วง กับ พระบาง และพระอธิบายเรื่องคำว่าหลวง
ย้ายความหมายมาเป็น Royal ดีที่สุด เพราะเป็นความรู้ให้ความสว่างแก่ข้า
พระพุทธเจ้าดำหริบคิดค้นเรื่องได้ต่อไป ในขณะที่กรรมการจัดทำอักษรานุกรม
ภูมิศาสตร์ทำถึงจังหวัดสุโขทัย ได้เด่าตำนานหรือพงศาวดารของจังหวัดนี้ โดย
ให้พระร่วงองค์แรกมีเป็นสององค์ คือ พระร่วงอรุณราชกุมาร และ พระร่วง
ส่วยมา ตามหลักฐานที่มีอยู่ใน พงศาวดารเหนือ ข้าพระพุทธเจ้าไม่สู้จะเชื่อถือ
เรื่องใน พงศาวดารเหนือ นี้ เพราะมีเรื่องดัดแปลงกัน เมื่อจับเอาฉบับตัว
เขียนหลายฉบับมาต่อบกกันดู ฉางฉบับเรื่องก็ดัดกัน เมื่อเรื่องดัดกัน ศักราช
ที่จดไว้ก็คล่องคลาดเคลื่อน จะเรียงลำดับกันไม่ได้ ทั้งหาหลักฐานทางอื่นมา
ประกอบแจดตัมเรื่องก็ไม่ได้ ถ้าพ่อขุนบางคือพระร่วงองค์แรกแน่ พระร่วง
อรุณ ซึ่งมีศักราชเหนือขึ้นไป ก็เป็นพระร่วงไม่ได้ นอกจากผู้แต่ง พงศาวดาร
เหนือ ยืมคำว่าร่วง ซึ่งเป็นมงคลนามไปถวายให้กษัตริย์ของตน ที่เหนือ
พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นไปก็ได้ ในตำนานต่าง ๆ ตลอดจนหนังสือ ราชอิริยา

กมกตาดวงพระร่วงเป็นทดทฐานอยู่ แต่จะเป็นกษัตริย์องค์ไหนบ้าง ข้อความ
ในดวงคำานาน เช่นใน ชินกาลมาลินี ก็ออกจะยุ่ง ๆ จับเค้าได้ในดวงแห่งว่า
หมายเอาพระร่วงพ่อขุนศรีธำมธรราชิย์ แต่ในดวงแห่งก็ออกจะเดือนไปเป็นว่า
ไม่ใช่ ส่วนคำว่า ร่วง ซึ่งแปลว่า รุ่ง เหตุไรจึงหายไปในภาษา คงเหลือเค้า
แต่คำว่า สุร่วงฟ้า ไซ้เป็นสร้อยพระนามกษัตริย์ในบทกถอนอยู่เท่านั้น พระร่วง
เป็นเรื่องชวนให้น่าคิดนึก แต่ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดนึกไปไม่ได้ตลอด

ศรรมิศวรแล้วแต่จะโยรทเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ กรกฎาคม รวม ๒ ฉบับ
ประทานเรื่องพระราชดัญจกรเพิ่มเติมมาให้ข้าพระพุทธเจ้า พระเดชพระคุณ
นั้นเกล้า ฯ หากที่สุดมิได้

บัดนี้ กองช่างกษณได้ถอดตายพระราชดัญจกรที่ยัง ไซ้อยู่มาให้ข้าพระ
พุทธเจ้าแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายมาในซองนี้ เพื่อกอดพระเนตร

แต่ในแผ่นดินสุดท้าย จดโน้ตเป็นคดีติดต่อมาถามข้าพระพุทธเจ้าด้วย ซึ่งข้าพระ
พุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจมากที่สุด โอภาสตลอด
ตายพระราชบัญญัติจนมาได้เกือบครบแล้ว โดยไม่ได้นึกคาดว่าจะได้มา ยังคง
ขาดพระตราอีกหมู่หนึ่ง ซึ่งเก็บอยู่ในพระที่นั่งเทพสถานพิลาส แต่เจ้าหน้าที่
กำลังจะอนุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว

เรื่องชื่อพระราชบัญญัติต่างองค์ ซึ่งเจ้าหน้าที่กองอาลักษณ์จดไว้ผิด
เช่น ตราพระเพลิงทรงแตร จดเป็น พระนารายณ์ทรงแตร และ ตราเทพดา
ทรงพระนันทการ จดเป็น พระนารายณ์ทรงสุบรรณ สอบถามได้ความว่า
เจ้าหน้าที่ไม่ทราบชื่อ เพราะไม่ได้ใช้มานานแล้ว เคยให้ชื่อเตามาให้ ถ้า
เช่น นนทรา มหาราช ฤๅษี คำ ฤๅษี อาจเป็นเพราะจะต้องมือเดิมเข้ามา ข้าพระ
พุทธเจ้ายังค้นหาพระราชบัญญัติซึ่งจำกัดด้วยตราเดือปลายังไม่ได้ สอบถามใครก็
ยังไม่ได้เรื่อง นอกจากจะพบตัวผู้ที่เคยเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรง

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายคำแนะนำประกาศ และพระราชกำหนดว่า
ด้วยพระราชบัญญัติฉบับหนึ่งตอนออก ๔ ฉบับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

เมื่อวันที่ ๑๐ เดือนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มีโอกาสเข้าไปดูผ้าต่าง ๆ ใน
พระคลังใน ความรู้ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระเมตตาประทานข้าพระพุทธเจ้าไว้
เป็นประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก เช่น ความแตกต่างกันในเรื่อง โหมด กับ
คาด ผิดกันอย่างไร เจ้าหน้าที่เองก็โต้แย้งโต้แย้งบอกว่าเป็น โหมด นี้ คาด ซึ่งต่าง
ที่กมต เพราะเป็นการดูใช้สังเกตด้วยความเคยชินอย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้า
ได้เห็นผ้าห่มอยู่หลาย ๑๐ ผืน หน้าตาเป็นผ้าตายชนิดหนึ่งเท่านั้น สอบถาม
ท้าวภณทวารรักษาว่า ใช้นุ่งในพิธีแต่โสดกนต์ และนางเทพนึ่งในพิธีแรกนา
ขวัญ นอกนั้นไม่ปรากฏที่ใช้ ผ้าสูงทอม ในปทานุกรมแปลว่า ผ้าปูที่นอน แต่ที่
ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นเป็นผ้ารองนั่งอย่างต้นถัดพระ หาใช้ผ้าปูที่นอนไม่

ข้าพระพุทธเจ้าออกจากพระคลังใน มาแวะที่พระปรีศวขวาของพระที่นั่ง
พิฆานวิद्या ขอทูลเกล้าทูลกระหม่อมขอพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ไม่ได้โสดกนต์ แต่ใช้ชวานถากเป็นรอยแห่องแวงไปทั้งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคย
ได้ยินว่า พันเรือนโบราณห้ามโสดกนต์ ซึ่งคงจะถือเป็นประเพณีสืบเนื่องมา
แต่ครั้งยังไม่มกบใช้ ดังที่พันกระดานในพระปรีศวไม่ได้ใช้ได้ จะเนื่องจาก
เหตุนี้กระมัง ขอประทานทราบเกล้าฯ แต่พันพระค้ำหนักแดง ซึ่งมีอยู่ใน
พิพิธภัณฑ์สถาน ดูเหมือนเป็นพันโสดกนต์แล้ว

เมื่อเร็ว ๆ นี้ กรรมการปทานุกรม ข้าระมาถึงคำเฉพาะ เกิดมีความ
เห็นแตกต่างกัน กรรมการต้องนายเห็นว่าควรเขียน เฉพาะ เพราะคำเต็มใน
ภาษาเขมรเป็นคำซ้อน และโบราณก็เขียนเป็น เฉพาะ หรือ เฉพาะ อยู่ กรม

การอีก ๓ นาย เห็นควรเขียนเป็น ฉะเพาะ โดยเห็นว่าเอา ฉ ใจข้างในสระ เอ
ยุ่งยากอ่านลำบาก และเขียนมีประวัติวรรณย์มาแล้ว ควรให้เป็นตามนั้นจะได้
ไม่ยุ่งยากแก่การเขียน ส่วนข้าพระพุทธเจ้าและกรรมการอีกนายหนึ่งเห็นควร
เขียน ฉเพาะ เพราะถ้าประวัติวรรณย์เป็นเพียงหนึ่ง ทำให้เพียงกตายไป ที่
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเช่นนั้น ไม่ใช่แค่คำ ฉเพาะ คำเดียว คำอื่นที่มีเพียง ฉะ ไม่หนัก
ก็ไม่ควรประวัติวรรณย์ เมื่อไม่เป็นที่ตกลงกัน จึงเสนอเรื่องต่อ ม.จ. วรณ
ไวทยากร ประธานกรรมการ ให้ตัดสิน ประธานกรรมการทรงเห็นว่าไมเวदान
เขียนเป็น ฉะเพาะ อยู่แล้ว ก็ควรให้เป็นตามนั้นไปก่อน จนกว่าจะได้วินิจฉัย
เรื่องประวัติวรรณย์ทง ๆ ไปถึงคำอื่นด้วย แต่ถ้าตามความเห็นส่วนตัวของ
ประธานกรรมการเอง เห็นควรเขียน ฉเพาะ ไม่ประวัติวรรณย์ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
กราบทูลมา เพราะได้เคยประทานพระดำริห์ในเรื่องประวัติวรรณย์ มาให้
ข้าพระพุทธเจ้า และข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยในกระแสพระดำริห์นั้น

ที่เคยมีรับสั่งแก่ข้าพระพุทธเจ้าว่า ถ้าพบประเพณีของชาติต่าง ๆ ซึ่งใช้
วิธีมคค์พจน์ ให้กราบทูลไปเพื่อทรงทราบนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นพบอีกหลาย
ชาติ ข้าพระพุทธเจ้าได้แต่งเรื่อง ประเพณีทำศพของไทย ไว้เรื่องหนึ่ง และรวม
เรื่องมคค์พจน์ของชาติต่าง ๆ ไว้ในนั้นด้วย (หน้า ๕๕ วรรค ๕) ข้าพระพุทธ
เจ้าขอประทานถวายเรื่อง ประเพณีทำศพ มาพร้อมกับหนังสือนี้ การจะส่งควร
สถานที่ใด แต่จะทรงพระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม ๒๕๑๒

พระยาอนมานราชชน

ฉันเคยบอกแก่ท่าน ว่าฉันเคยพบคำ นายมหาต แต่พบที่ไหน บอก
จำหน้ายไม้คกนั้น บัดนี้มาอ่านพบใน หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๑ ซึ่ง
ตีพิมพ์ออกไปจากหอสมุด หน้า ๕๕ มีว่า ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย นายพล
นายมหาต นายดาบ ฯลฯ ดังนั้ จึงได้บอกที่พบอันประกอบด้วยหลักฐานมา
ให้ท่านทราบแห่งหนึ่ง เป็นแน่ว่าจะมีอีกมากแห่ง

พบคำ ขา เจ้าอีกคำหนึ่ง เขาตัดเรื่อง นางนพมาศ มาลงในหนังสือพิมพ์
ประมวญวัน ฉบับถึงวันที่ ๓๒ พฤษภาคม ว่า ดำรัสสั่งทั่วจักรวรรดิ
ผู้เป็นใหญ่ในชะแม่เจ้าขา ดังนั้ คิดคาดดูเห็นว่าคำ ขา จะหมายถึงความว่า หมู
เหต่า พวก แตะอะไร ๆ ซึ่งเป็นไปในทางอย่างนั้น

ท่านเคยศึกษาค้นคว้าในสมุดขาว อันได้มาแต่ทางอังกฤษได้ ไปให้ฉันตรวจ
หนังสือ ฉันได้ให้ความเห็นมาบ้าง ที่หลังหม่อมเจ้าตั้งฤทธิเดชเอาหนังสือมาให้
เล่มหนึ่ง จำได้ว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช หอสมุดจัดการตีพิมพ์ ใช้แจก
ในงานศพ นางต่างพร้อม ณ นคร อ่านดูก็เห็นแจ้งใจว่า นอกจากต้นฉบับ
อันเคยวณกนกับท่านคิด ให้ไปก่อนนั้น อ่านแล้วบังเกิดความเห็นงอกออกไปว่า
หนังสือฉบับนั้น เห็นจะเป็นเครื่องมือของบุคคลคนหนึ่งซึ่งเขาคิดจะแต่งตำนาน
พระบรมราชานุสรณ์ศรีธรรมราช เรื่องในหนังสือฉบับนั้นเป็นหลายเรื่อง ด่วนแต่เป็น
เรื่องซึ่งมักอ้างถึงพระบรมราชานุสรณ์ศรีธรรมราชทั้งนั้น คงจะเป็นเจ้าของ
หนังสือนั้น ไปพบหนังสืออะไร ซึ่งมักอ้างถึงพระบรมราชานุสรณ์ศรีธรรมราช

เจ้า ก็คิดเอามารวมไว้ดู จะได้เก็บความความสมควร แต่งขึ้นเป็นตำนานพระ
บรมราชาแล้ว หรือไม่ได้แต่งก็ดี เมื่อท่านผู้นั้นผ่านไปแล้ว ญาติหรือศิษย์หา
ของท่านเก็บเอาบันทึกนั้นมาเขียนเล่นหมกตงตมุตชาวชนไว เราควรจะได้ใจ
ที่ว่าใครของมอฮอนทงของท่านผู้ประดังคตมา ข้อความในนั้นข้อใดจะฟังได้
หรือข้อใดจะฟังไม่ได้มัน ก็แต่งแต่งจารณบัญญัติ แต่ได้รู้ว่าเรื่องพระบรมราชา
นครศรีธรรมราชนั้น มีกล่าวไว้อย่างไรบ้าง คิดว่าที่จะได้ตำนานพระบรมราชา
อันใดตกแต่งแล้ว ประกอบด้วยข้อโน้มคยาธิบายมาเดี่ยอก คำในหนังสืออันนี้
ว่าเจ้าไท หมายถึง พระภิกษุ ตามแนวแห่งคำนั้น คำว่า เจ้าพญาไท เช่น วัด
เจ้าพญาไท ก็คือหมายความว่าวัดตั้งฆราช คำ ไท เห็นจะเป็นคำเดียวกับ ไท
ในโคลงฉันท์ ก็คือเอาตัว ย เต็มค่อเข้าไป ช่างน่ากล้ววิตเตี่ยจริง ๆ

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๑๕ ประทานพระดำรัสในเรื่อง
คำ มหาด และคำ ชาว ที่ทรงอ่านพบ และเรื่องตำนานพระบรมราชานครศรี
ธรรมราช พระเดชพระคุณฉันเกล้า ๆ หาที่ดูมิได้

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านเรื่องวินิจฉัยคำว่า มหาดไทย ใน
หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ว่า มหาด มาจากคำดังตฤต ว่า มหัตถร แปลว่า
ยิ่งใหญ่ หรืออย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ เพราะไม่ได้เอาใจใส่ ด้วยยัง

ไม่ดูตงเนื้อเห็นด้วย ถ้าจะเทียบคำ มหัตถ (จะเขียนอย่างไรหรืออย่างไร ข้าพระ
พุทธเจ้าจำไม่ได้และไม่ได้ชอบ) กับคำ มหาราช ซึ่งพระตำราประเสริฐว่าสมเด็จพระ
กรมพระสังฆราช ทรงวินิจฉัยว่า เพี้ยนมาเป็น มหาด คำ มหาด คูแนบเนียน
คิดว่า มหัตถ คำว่า มหาราช แม้จะมี ไซอยู่ติดกันในแคว้นฉานนา แต่คำเพี้ยน
ที่เขาออกเสียงไม่เป็น มหาชาติ คงออกเสียงเป็น มหาราช โดยตรง ผิดกับคำ
อุปราช ซึ่งออกเสียงเป็น อุปชาติ ถึงแม้ว่า มหาด จะมาจาก มหาราช คำว่า
นายมหาด คือ นายมหาราช ก็ยังฟังดูชัด ๆ เขากันไม่ได้เลย จะพอแปลเขากันได้
แต่คำ มหาดเล็ก ๆ เป็น เลก หรือ เลช หรือเป็นเด็กของมหาราช แต่กัย
ตกอยู่ในแคว้นก็ ยังหาหลักฐานทางอื่นมาประกอบไม่ได้ เป็นอย่างเดียวกับ
คำ ชา ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าค้นหาในภาษาไทยถิ่นอื่นยังไม่พบ

ที่ทรงต้นนุษฐานเรื่อง ตำนานพระบรมชาตุนครศรีธรรมราช ที่สุด ข้า
พระพุทธเจ้าได้สติจากพระตำราว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นเครื่องมือของใครคนหนังสือ
ทกตจะแต่งตำนานพระบรมชาตุนครศรีธรรมราช ข้าพระพุทธเจ้าเคยรวบรวม
เรื่องอย่างนมาครั้งหนึ่ง ก็เก็บเอาข้อความในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับ
กัน มารวมไว้ในเล่มเดียว แต่ทำไปไม่ได้ตลอด เพราะหาผู้พิมพ์ยาก บอกว่า
ไม่คุ้ม ไม่รู้เรื่อง คำว่า วัดเจ้าพญาไท ทรงอาศัยคำ เจ้า เป็นแนวเทียบว่าจะ
แปลว่าวัดสังฆราช ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าถูกต้องที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าพยายาม
ค้นหาคำว่า ไทไท ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ไม่พบที่แปลว่า ไทใหญ่ หรือ ใน
ความอื่น นอกจากแปลเป็นชื่อชาติเท่านั้น ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเกิดความคิดว่า
คำว่า ไทไท และ ชาติไทย อาจจะเป็นคำเดียวกัน ทางอีสานใช้ ไทย ขยายความ
ไปถึงความหมายว่า คน จะเป็นคนภาษาไทย ชาติไทย ก็เรียก ไทย ไท แต่มัก
เรียกวนเวียนอยู่ในหมู่ชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งโดยมากเป็นพวกในตระกูล

มอญ — เขมร มีพวกซ่าเป็นต้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นเพราะรูปร่างที่ยิ่ง
ในชาติ เห็นมนุษย์พวกอื่นเดวกว่า อย่างจีนเรียกชาติอื่นว่า ฮวง และ กูย
หรือชาวอื่นเคยเรียกพวกตนว่า อริยกะ แปลว่า ประเสริฐ เรียกพวกอื่นว่า
เมลจุล ฝรั่งเศสสืบต่างความหมายเดิมในคัมภีร์ของคำว่า อริยกะ คงได้ความ
ว่าหมายถึงการเพาะปลูก ภายหลังความหมายจึงได้ย้ายที่มา แปลว่า ประเสริฐ
ส่วน ไทย ความหมายเดิมจะแปลว่าอะไรยากที่จะทราบได้ คำว่า เจ้าไท ที่แปล
ว่าใหญ่ ก็น่าจะมาจากคำเดียวกับ ไท ซึ่งเป็นชื่อชาติ คำว่า ซ้าไท จะแปลว่า
ซ้าของคนไทย และ เจ้าไท จะแปลว่า เจ้าคนไทย หรืออย่างไรไม่ทราบเกล้า ๆ
ทางแค้วนตานนาก ท้าวไท หมายถึงเจ้านายด้วย แต่ความลงจนเวียนอยู่ใน
ความหมายที่แปลว่า ใหญ่ มีผู้เห็นพ้องกันมากกว่า ไท หรือ ไทย จะมาจาก
หรือเป็นคำเดียวกับ ไค้ และ ไท้ หรือ ไค้ ในภาษาจีน ซึ่งแปลว่า ใหญ่
ใหญ่ยิ่ง ศัพทหนังสือจีนเขียนเป็นรูปคนกางมือ ดูก็เข้ากับความหมายในคำว่า
ไทย ซึ่งแปลว่า คน น่าจะรับเอาคำจีนคำนี้มาได้ เพราะมีความหมายไปในทาง
กต แต่ก็เป็นเรื่องเดาด้วยกันทางนบน เป็นที่น่าเสียดายอยู่น้อย ที่เมื่อเบียดย
สยาม เป็น ไทย ก็น่าจะเอา ย ออกเสีย ให้เหลือแต่ ไท ทั้งคำว่า ท้าวไท ไค้
และ ไค้ ในภาษาจีนก็มีแนวอยู่แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตัวหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๒

พระยาอนมมานราชอน

จะบอกเรื่อง พระร่วง ขยายความ ให้ได้ดัดคือไปอีกหน่อย ด้วยได้พระ
คำรังสับเต็จกรมพระยาจารย์เข้ามา ทรงแต่งตั้งความตามที่ได้ทรงตั้งเกิดเห็นว่า
อนนามพระร่วงนั้น ไม่ได้ใช้จำเพาะแต่เพียงบางกลางท่าวผู้เดียว ย่อมใช้
เพื่อไปในพญาผู้ครองสุโขทัยของค และใช้ตกต้นอยู่ในแขวงพายัพ ทาง
จารึกหลักศิลาหา ได้มีวงเวียนไม่เลย

โดยพระคำรังซึ่งมีประการดังนี้ ทำให้ฉันมีความเห็นพ้นผ่านไปว่า
นิทานเรื่อง พระร่วง นั้น เป็นนิทานเก่า ทำไมจึงยืนยันว่าเก่า ยืนยันด้วยเคย
พบทางเขมรเขากัม จนเขาเอามาใช้ชื่อเพลงว่า พระโอง (พระทอง) นางนาค
ทางมอญ พระมาจรมีหรือไม่มียังไม่พบ แต่เชื่อว่าเหมือนกัน คิดว่าเขา
ปรับปรุงเข้า ให้เป็นชื่อพญาผู้ครองสุโขทัย ด้วยหวังจะยกยศให้สูงว่าเป็นผู้มบญ
เพราะพระร่วงเป็นผู้มบญที่มจาลาดีทช ทั้งหนักเหมือนกันกับนิทานเรื่อง ท้าวอุทอง
หนักเขามายกถวายสมเด็จพระรามธิบดี (ที่ ๓) เหมือนกัน

ตามทจวน จะได้ทำขยายความเห็นเรื่องเมืองพระบางนั้นห้ามได้ คำ ขาง
ตามพจนานุกรมอาทมแปลให้ไว้ว่า Glitter ก็ตรงกับ รุ่งเรือง พอจะปรับกัน
เขาได้กับชื่อพระร่วงผู้มบญ จึงเอามาปรับเข้าเป็นอันเดียวกัน แต่ทจจริงต่างคน
ต่างอยู่ไหน ๆ มีรู้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๘ ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงต้นนิษฐาน
เพิ่มเติมในเรื่อง พระร่วง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับไว้แล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ
เป็นที่สุด

ที่ทรงเห็นว่านิทาน พระร่วง เป็นนิทานเก่า ทรงอ้างเรื่อง พระทอง ของ
เขมรนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริ เพราะเรื่องพระเจ้าแผ่นดิน
ไต่ นางนาคเป็นชายา เป็นเรื่องมีอยู่กตมในตำนานทางแหลมอินโดจีน ใน
พงศาวดารมอญพม่า ในหนังสือ ประชุมพงศาวดาร ภาค ๓ ก็มีกล่าวเรื่อง
นางนาคในทำนองเดียวกัน ชาวอินเดียน่าจะได้ในราชวงศ์บรรดอ มีตำนาน
กล่าวถึง บรรพบุรุษของราชวงศ์เป็นเชื้อสายกษัตริย์ปาณฑพ ใน มหาภารต
มาไต่ นางนาคเป็นชายา และโดยเหตุที่พวกบรรดอ ได้มาเป็นใหญ่ในประเทศ
จาม และประเทศเขมรครั้งโบราณ จะเป็นกษัตริย์เซเคต์ หรือคนอื่น
ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ ต้นนิษฐานว่าเรื่องพระทอง กับ นางนาค จะมีเค้ามาจาก
เรื่องของพวกเขาบรรดอ นักโบราณคดีฝรั่งบางคนเข้าใจว่า ชนชาติที่อาศัยอยู่ใน
แหลมอินโดจีน ครั้งตกต่ำบรรพ จะเป็นคนมุษย์ซึ่งเป็นเชื้อสายของชาติมอญ—
เขมรเดิมอยู่มาก่อน น่าจะนับถือบูชางูมาแต่เดิมด้วย แล้วมาได้กับมนุษย์พวก
อื่นที่มาเป็นใหญ่ในแดนเหล่านี้ ถึงถูกหูดานต่อมา ที่ในตำนานกล่าวถึง

พวกนาค ก็น่าจะหมายความว่าถึงพวกเหล่านี้ ประจวบกับชาวอินเดียน่าจะได้
ซึ่งเข้ามาเป็นใหญ่ในแหลมอินโดจีน มีเรื่องนางนาคอยู่เหมือนกัน เรื่องก็เข้า
กันได้เหมาะสมพอดี เรื่องขนิษฐานางนาค ถ้าเป็นคอนเท้นชันไป นางนาคก็กลายเป็น
เป็นนางมังกร เช่น เรื่องของไทยใหญ่ เรื่องของไทยดีในเกาะไหหลำ และเรื่อง
ปฐมกษัตริย์ของญวน พอเข้าเขตจีน เรื่องนางมังกรกลายเป็นเรื่องมังกร
ตัวผู้ไป เช่น เรื่องของจีนและของไทยย้ายดาวที่ในแคว้นอัสสัม และในตอนที่
คอกับเขตคแตมพม่า มีชนชาติหนึ่งเรียกว่า นาค มีมากพวกด้วยกัน รูปร่าง
หน้าตาในรูปถ่ายก็เป็นคนชาวป่าชาวเขา ล้วนภาษาและขนบธรรมเนียมตามที่
ชาวพระพุทธเจ้าได้อ่าน ดูจะเป็นพวกขิเบต — พม่า ต่างที่พวกนาคจะเป็นพวก
กระแสนกระสายในเรื่องนางนาคด้วยอีกทางหนึ่ง

เรื่องยกเอาเรื่องไม่น่าเชื่อถือถวายพระเจ้าแผ่นดิน จับใจชาวพระพุทธเจ้า
มาก ชาวพระพุทธเจ้าได้อ่านพบในพงศาวดารเขมรเรื่องหนึ่ง ว่าเพราะนายเคีย
ความข้างใต้กินเนื้อไก่พิเศษ ภายหลังจึงได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเขมร มีโอรส
คือพระเกตุมาตา ซึ่งต่างฉบับว่าเป็นโอรสพระอินทร์ เรื่องของพม่า ว่าพระเจ้า
งะตะบะ เดิมบวชเป็นสามเณร ฆะเข็ญได้กินไก่ของอาจารย์ ภายหลังมาได้
เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองแคว้นศรีเกษตร เรื่องของไทยใหญ่ว่า ขุนตู่ (อาจเป็น
คำเดียวกับ ลอ ซึ่งชาวพุทธเจ้ายังหาคำแปลไม่ได้) กับ ขุนโต ถูกเทวดา
ลงมาสร้างเมือง ถูกจีนซึ่งเป็นคนใช้हतอกให้กินตัวไก่ ส่วนจีนคนใช้เองได้กิน
หัวไก่ จีนคนใช้จึงได้เป็นฮ่องเต้ของจีน มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ส่วนของไทยใหญ่
ได้กินแต่ตัวไก่ จึงไม่มีอำนาจจาดณาเหมือนจีน เรื่องเหล่านี้ น่าจะมีที่มาแห่ง

เคียงกัน คือ สตรีโจรพราหมณ์ชาดก ซึ่งเล่าว่านายหัตถาจารย์กับภรรยาได้กิน
เนื้อไก่ ซึ่งบรรจุอยู่ในภาชนะดอขมาในแม่กงคา แล้วได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

เรื่องนิทานชนิดนี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่ามีประโยชน์มากเหมือนกัน เพราะ
อาจจะสืบตำราของเรื่องของคนโบราณว่า ได้มีการติดต่อกันอย่างไร ดังเรื่อง
พระยาแครงก จะไปคุ้มครองบุญของพระมา ก็มีแต่ว่าเป็นพระเจ้าคุณน้องจ้องพยุ
ซึ่งเป็นพระบิดาของพระเจ้าอนุรุช

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

มคาชงเกยจกบเรองผาดางคา ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าตีความหมายไม่ออก
เช่น ผาดายซึ่งมทองพนเบนต์ชาวด จดไว้ว่าผาดาย ทองพน สอนผาดายทองพน
เบนต์อน จดไว้ว่าผาดาย ทองชา ดึงเกดตททองพนกเบนต์เคยวกันทอ ไม่มี
คำต่าง ซึ่งควรจะเรียกว่าธชาไต สอนผ่ายกขอบเป็นลายผ้าปุม ทองพนเป็น
ตเคยว เรียกว่า ล่องจวน ดังททรงพระเมตตาประทานพระอธิบายมายังข้าพระ
พุทธเจ้าแดง ถาพนทองเบนรว เรียกว่า ล่องจวนรว กตายผาดายเรียกว่า
ผาวัลลาต คำนี้พอจะเดาได้ว่าหมายความว่าผาดางประเทศ เดิมผาชนิดนี้จะเป็น
ของทำมาจากอังกฤษ ชาวอินเดียนำเข้ามา จึงได้ชื่อว่า ผาวัลลาต เพราะ วัลลาต
มาจาก วัลลียัต ในภาษาเปอร์เซีย หมายความว่าอังกฤษ ผาดายที่เอามา
แต่ิมทอง อีกทีหนึ่งเรียกว่า ผาเขียนทอง จะมีกำหนดยศชั้นโเนเรื่องนงผาดาย
เขียนทองหรืออย่างไร ขอประทานทราบเกล้าฯ ผาอีกชนิดหนึ่งเป็นใหม่ มี
ทองแดง ทอเป็นเส้นยืนและเส้นพุ่งห่าง ๆ แล้วเอาดวดเงินพับให้โปร่งแหดม
คล้ายขนมเทียนตรงด้วยทองแดง แดคเป็นแดงพราวคล้ายประดับเพชร เรียกว่า
ผานมสาว เรื่องขอมาซาพระพุทธเจ้าเรียนไม่รู้จกจบ เพราะคล้ายกันมาก

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายภาคภาษาอังกฤษ ของพระบาทสมเด็จพระ
พระบรมเกล้าฯ มากับหนังสือแผน ๓ ภาคนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มาจากสำนัก
พระราชวังรวมด้วยกัน ๖ - ๗ แผน ผู้มีทำประโยชน์มาก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๓๒

พระยานมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๓ ฉบับ ส่งทางไปรษณีย์
ฉันได้รับแล้ว เป็นกร่าง่ายดีมาก ฉันได้ตั้งใจจะบอกให้ท่านทำเช่นนั้น แต่ไม่
ทันจะบอกท่านก็ทำเสียก่อน

เรื่องคำมหาด ความที่มิตนเตาเข้ามาแต่อะไรนั้นก็แปลว่า อาจมีคน
ถูกได้ ได้แค่เพียงยี่สิบ

คำไท ไท จะหมายความว่าอะไร จะรีบตัดดินเขาเป็นแน่ลงไปทันที
ไม่ตี ขรรดาค้าย่อมเปลี่ยนความหมายไปเสมอ ทางปฏิบัติของฉันทันจะแปล
คำใดก็หาที่ไซ้มา ว่าเขาใช้ประกอบคำอย่างไรบ้าง แล้วพิจารณาไปตามที่
เขาใช้ประกอบ เขาจะเอาความในคำนั้น อันคำว่า ไท เคยได้ยินมีคนเตากัน
หลายคน ว่ามาแต่คำ ไท ของจีน ฉันเคยเห็นหนังสือจีน 大 เช่นนี้อ่านว่า ได้
ถ้ามีจุดเพิ่มเข้าอีก 太 เช่นนี้อ่านว่า ไท ส่วนคำที่อ่านว่า ไท ไม่เคยเห็น
ตัวหนังสือ จะเป็นตัวเดียวกับ ไท หรือไม่ไซ้ก็ไม่ทราบ จะให้สติท่าน มีคนออก
ความเห็น ว่า คำ ชุน มาแต่ กุช ภาษาจีน แต่มีคนค้านว่าจะใช่หรือไม่ไซ้ก็
ไม่รู้ อาจเป็นเสียงร่วมกันเขาเท่านั้นก็เป็นได้

เรื่องพระร่วงลูกมาก เป็นอนททานได้บอกคือให้ฉันรู้ว่าในเมืองมอญ
เมืองพม่าก็มี คลอดไปจนถึงอินเดีย ฉันเชื่อแน่ว่าท่านเรื่องนั้นเราได้สืบมา
แต่ไม่เคยทเคยเจอ เมื่อเรื่อง ๆ นเอง ฉันไปเยี่ยมพระองค์เจ้าจตุจักรพงศ์ มีฝรั่ง
คนหนึ่ง เธอแนะนำว่า เคยเป็นครูของเธอ เขาถามฉันว่า ดังก่อสร้างทั้งปวง
ย่อมทำเป็นมากอยู่โดยมากนั้น แปลว่าอะไร ก็เป็นเพราะหัดที่ฉันไม่รู้ จึงบอก

เขาว่าไมรู แม่บอกเขาไปก็มีแต่เป็นภัยที่เขาจะเขาไปแต่หนึ่งดื้อ ก่อว
หือเราเขาเราเท่านั้น เพราะเรื่องมันคงเหตงเคมที่ อันเรื่องนทานเหตง ๆ
เช่น เรื่องพญาแกรก พระสีเส้า พญาโคตรบอง อะไรเหตงั้น ฉันได้พบทาง
เขมรทงน

ท่านกับฉันเขียนหนังสือแต่ตั้งความรู้ความเห็นแก่กันนั้น เป็นทางที่พอใจ
ฉันอย่างยิ่ง เพราะฉันคิดว่าฉันเป็นนักเรียน คองการเขียนให้อะไรมากออกไป
เล่มอ เพราะฉะนั้นฉันจึงบอกท่านว่า ฉันไม่เป็นคำสัตต ด้วยหากว่าคงคงเป็น
คำสัตตแต่จกคองเป็นรูรอบ ไครมาถามอะไรทไมรูคองชบตไปให้ และไคร
คิว่าอะไรผิดกคองฉัน เป็นทางคคคความรู้ของคองเอง

เรื่องผ้ออย่างตาง ๆ ฉันรู้อย ค้ำว่า ผ้อลายทอองพัน นัน เคยได้
ยิน แต่ไม่เคยเห็นผ้อ คคคจะเขียน ผ้อลายทอองพรณ หมายถึงพนตตาง ๆ ค้ำ
ผ้อลายทอองช้ ไม่เคยได้ยิน ค้ำว่า ล่องจวน เป็นผ้อชนิดไรนั้น เป็นพระ
ดำรัสของสมเด็จพระยาตำรงครตั้งบอก ฉันถ่ายเอามาบอกแก่ท่านอีกค้อ
หนึ่ง ขอให้ท่านทรงไว้ว่าไม่ใช่คำของฉัน ถ้าผิดไปแต่ัวไม่ใช่ฉันผิด ผ้อลาย
วิลาศ ค้ำ วิลาศ นันหมายถึงขังกฤษแนนอน ผ้อเขียนทอง เขาว่าเกิดชน
ที่แรกในรัชชกาลที่ ๒ เขาผ้อลายปกคิมาเขียนเส้นทองตามขอบดาบ ทรงได้
จำเพาะแต่พระมหากษัตริย์ ตงมาถึงชนพระองค์เจ้าโดยกำเนิดเป็นที่สุด ค้ำว่า
นันทงเขาก้เป็นผิด ผ้อคคคนมสาว นัน ฉันไม่ทราบ ไม่เคยเห็นคคคช้ไป

กาคของพระบาทสมเด็จพระบั้นเกล้า ที่ท่านส่งไปให้คูนัน ประณิตมาก
ได้ส่งคคคมาไหนแล้ว ดายพระราชหัตถของพระบาทสมเด็จพระบั้นเกล้า ฉันได้
เคยเห็นหลายฉบับ เขียนคคคโรมันทงน แต่เขียนเป็นภาษาไทย ดายพระหัตถ
งามมาก

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือฉบับนี้ คงใจจะบอกท่านให้ทราบถึงอะไรต่าง ๆ ซึ่งฉันได้เคยพูดกับท่านมาแต่อย่างนี้ ไม่ได้พูดบ้าง แต่ได้พบหลักฐานเข้าใหม่ และได้ทราบมาใหม่ จึงจะบอกแก่ท่านเพื่อให้ทราบไว้ดังต่อไปนี้

๑. ตราเทพดาทรงพระนนทิการ (ทองเก่า) ฉันฟังตามที่คนในกระทรวงวังเขาเรียกกัน แต่ใช้อักษรเขาตามชอบใจ ก่อนที่จะเขียนมาให้ท่านฉันได้ตรวจดูกรมศกดิ์ ในกฎหมายเพื่อสอบแต่ ห้ามมิช้อยู่ในนั้นไม่ บัดนี้ไปพบในลักษณะพระธรรมนูญ (กฎหมายเล่ม ๑ ฉบับหมอบรัดเต ศ.พ.พ. จ.ศ. ๓๒๓๐ หน้า ๕๐) มีชื่อไว้ว่า ตราเทพดาขึ้นพระนนทิการ มีคำผิดกันแห่งหนึ่ง อักษรผิดกันแห่งหนึ่ง ท่ออักษรผิดกันนั้นไม่คงวิจารณ์ เพราะที่เขียนนัทธิ ในพจนานุกรมไม่มี ที่ท้ายผิดกันนั้น วิจารณ์ว่า ที่คนชั้นหลังจะเห็นคำนี้ เป็นหยาบ จึงเปลี่ยนเสียเป็น ทรง ความก็อันเดียวกัน

๒. ตราบุษบกตามประทับ ทราบมาภายหลังว่า เป็นตราประจำตำแหน่ง หรือตราประจำพระองค์ ของกรมดมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรต์ แต่ตราซึ่งท่านประทับไปให้ดูอย่าง จดชื่อไว้ว่า บุษบกตามประทับ นั้น เห็นมันแต่รูปตะเกียงอยู่ในบุษบก ไม่มีดวงประทับ ทั้งถึงแก่เห็นผมมือเก่ามาก ถัดจะไม่ใช้ตราบุษบกตามประทับ ถ้าหรับกรมดมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรต์

๓. ตราเสมาธรรมจักรน้อย ซึ่งท่านประทับไว้ดูอย่างไปให้ดู คู่ก็มีลักษณะเป็นตราเสมาธรรมจักร โดยตรง แต่ไม่เชื่อว่าตราหนักตราน้อย จึงเดา

มาให้ท่านว่า อาจเป็นตราปลัด๊กได้กรรมัง ภายหลังนักขมาได้ว่า ประกาศ
นียบครนักรเรียน ประทับตราเดิมมากรรมจักรทุกฉบับ ถูกหตามไต้กั้นมาถมไป
จึงเรียกเอามาดู เห็นเป็นตราทำใหม่อย่างถอดตามตเดียว ทังจะทำขมในรัชชกาล
ที่ ๖ พระราชทานเปตยนตราพระเพด็จทรงรมาต เมื่อดังนนักครนักรนักรไ้ใจไ้ว่า
ตราดวงที่ท่านประทับไปให้ดูเป็นอย่างนั้น คงจะเป็นตราเดิมมากรรมจักรดวงเก่า

๔. ตราดวงที่ฉนวนว่า ฉนวนไ้ได้ ว่าพระยาศรีสุนทรโงหาร (น้อย) ถือ
อยุ่ณั้ พบในลักษณะพระธรรมนุญ หน้า ๕๓ (แห่ง กฎหมายฉบับหมอยรดเล
ตีพิมพ์ เต็ม ๑ จ.ศ. ๑๒๓๐) มีปรากฏอยู่ตที่เดียวว่า ตราเทพยดา ถือจักร ถือ
พระขรรค์ สำหรับตำแหน่งพระศรีชมภูรียปรีชาธิราช เสนาบดีศรีสาละเกษณ
(เจ้ากรมพระอาตักษณั)

๕. ท่านเคยถาวถังตัย ถังคำ สัตติ ถังคำ พระสุรสวดิ ซึ่งไช้ประปน
กันอยู่ ฉนัเคยบอกท่านว่า ฉนัเคยเห็นตราพระสุรสวดิ เป็นเทพดาชายไม่ไช้
หญิง ยืนถือสมุคมือถะเต็ม บัคนั้ไ้พบเข้าในลักษณะพระธรรมนุญ หน้า ๕๔
(ในกฎหมายฉบับซึ่งอ้างถังข้างคั้นนั้) เขาจตชือไ้ว่า ตราพระสุธาวถิ
ไม่ไช้ พระสุรสวดิ ฉนัพิเคราะห์ค้ำที่ท่านถังตัย ชอบค้ำ สัตติ ว่าจะเป็นถุก
ถังตัยว่าจะมาแค้ค้ำ สสุสต ซึ่งแบ่ถว่า เป็นไช้เด่มอ แถ้ประกอบอะไรค้อ
อะไรเข้าจะเป็น สสุสติ ไ้ไ้คอกกรรมัง แค้ความรูฉนัไม่พอจะคิดให้ฉาเร็จ
คดอดไปถังนั้ไ้ได้ ค้ำ พระสุรสวดิ ไ้ไ้ไปทางชือเทพชิตา สรสวดิ เห็นมา
เข้ากับค้ำ สัตติ ไม่ไ้ได้ ถถัว่าจะเป็นการเดาถากเอามาเทถ

๖. เมื่อดนท ๒๔ เดือน ฉนัเข้าไปนั่งอยู่ในพระอโยถถัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม ในถารบวชนาคถถอง ไ้คู้ถังเกตเบญจาทถังบชบถพระแก้วมา
ถถถฉนั จะบอกถายงานแก่ท่านค้อไปนั้ ฉนัชนเบญจาทถังค้อค้วไม่ถงชนบนฐาน

ชุกชี ซึ่งถือด้วยอิฐนั้น ทำเป็นสามชั้น แต่มีฐานบดตงกชอนบนทรงบุษบก
พระแก้วออกชนหนึ่ง จึงเป็นสี่ชั้น ถ้านับรวมทั้งฐานชุกชีด้วยก็เป็นห้าชั้น ถ้าเรียก
เป็นเบญจา อันชนซึ่งคอดด้วยไม้นั้น ชนต้นและชนที่สองย่อเป็นกระเปาะมุม
กระเปาะกตางอย่างหนา เป็นชาตคังของบนกระเปาะนั้นได้ แต่กมของคังอยู่
โดยมากเป็นพระพุทธรูป ส่วนชั้นสามมีย่อแค่กระเปาะกตางอย่างแฉะ ๆ
พอให้รับคณกับชนต้นและชนที่สอง แต่ไม่มีชาตกว้างพอที่จะคังอะไรได้ ส่วนฐาน
บดตงกชองคังชอนชนไปรับบุษบกเป็นชนต้นนั้น ไม่ได้ยอกกระเปาะ และไม่มีชาต
กว้างพอที่จะคังอะไรได้เหมือนกัน คังเป็นอนมตคังของโตอยู่สองชั้น คือชนต้น
กับชนที่สอง ส่วนชั้นสามกับชนต้นคังอะไรไม่ได้เลย ตามที่บอกแก่ท่านทรง
เพื่อท่านจะได้ดูต่อบกับหนังสือเรื่อง ร่มพระอุโบสถ ซึ่งมีกล่าวถึงชั้นเบญจา
ด้วยนั้น เขาว่าเต็มที่มีแต่ฐานชุกชี บุษบกพระแก้วคังอยู่กตาง พระพุทธรูป
ต่าง ๆ คังดอมบุษบกอย่างไม่วระเบียบ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริให้ทำชนไม้นั้นชน ยกบุษบกพระแก้วคังเบองบน แล้วจุดคัง
พระพุทธรูปต่าง ๆ ตามชั้นให้เข้าเป็นระเบียบเรียบร้อย จะจริงหรือไม่ฉันรับรอง
ด้วยไม่ได้ เป็นแต่ได้ยินเขาบอก อาจผิดไปก็ได้

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๒

พระยาอนุমানราชชน

จะบอกท่านเรื่องตราเพิ่มเติมต่อไปอีก พวกพี่องเขาตรวจราชกิจจานุเบกษา เขาพบประกาศตราสำหรับตำแหน่ง มีอยู่ในเล่ม ๓๓ ร.ศ. ๓๓๓ หน้า ๓๕๗ เขาคิดมาให้ แต่ฉันไม่ได้คิดนำมาให้ท่าน เพราะเห็นว่าระบบออกมา ท่านจะคิดเอาเองได้ง่ายกว่า ในประกาศนั้นว่ามี

๑. ตราสุริยมณฑล พระราชทานเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

๒. ตราพระรามทรงรถ พระราชทานเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ

๓. ตราบขบกดตามประทีป พระราชทานเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ขอมตกนไปกับทอนจำได้ ว่าพระราชทานตราพระเพลิงทรงรมาค ทอนจำได้นักจำได้ อย่างแม่นยำ อาจเป็นเป็ดียนก็ได้ แต่ดวงไหนจะเป็ดียนดวงไหนนั้นไม่ทราบ ว่าแน่ไม่แน่ เพราะจำที่พระราชทานตราพระเพลิงทรงรมาค นั้นไม่ได้ มาเป็ดียนเป็นตราเสมาธรรมจักร (ใหม่) อีกหนหนึ่งนั้น คาดได้ว่าเป็ดียนในรัชกาลที่ ๖ แน่

๔. ตราจันทรมณฑล พระราชทานเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม มาเป็ดียนเป็นตราพระศุภฟ้าห์ ในรัชกาลที่ ๖ แน่

๕. ตราพระพรหมนึ่งแท่น พระราชทานเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร

๖. ตรานารายณ์เกษียรสมุทร พระราชทานผู้บัญชาการทหารบก เข้าใจว่า ตอนที่พระราชทานกรมหลวงวงษาไปใช้แต่ก่อน หรือจะเป็นดวงหนึ่งทอนก็มาว่า ทำอย่างเดียวกับตรานารายณ์เกษียรสมุทรก็ได้ ภายหลังจึงทรงสร้างตรานารายณ์ทรงเป็นพระราชทานเป็ดียนใหม่

๗. ตราศรพระขรรค์ พระราชทานผู้บัญชาการทหารเรือ ได้ยื่นมา
เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ว่าตราช้อนเคียวพระราชทานสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริย
วงศ์ไปใช้ แต่จะเป็นดวงนี้ใช้หรือไม่นั้นไม่ทราบ ภายหลังจึงทรงสร้างตรา
มัตถยาจตุรพระราชทานเปลี่ยนใหม่

๘. ตรา نارายณ์ทรงราหู พระราชทานถึงภานายกในรัฐมนตรีสภา
นี้เปลี่ยนใหม่

ประกาศนิตยงวันที่ ๓๗ มกราคม ร.ศ. ๓๓๓ (ในรัชกาลที่ ๕)

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

ขออภัยโทษว่า ที่บอกมาถึงชั้นเบญจาชิงรอนบุษบกพระแก้วเมื่อคราว
ก่อนนั้นผิดที่ชั้นล่าง ว่าย้ายกระเปาะกลางอย่างแฉะ ๆ นั้น ที่จริงชั้นล่าง
ไม่ได้ย้ายกระเปาะเลย เข้าไปบูชาพระโดยใกล้ชิดเมื่อวันที่ ๓๓ กรกฎาคม จึง
แต่เห็น เขาคงพระยืนองค์เล็ก ๆ ใต้กระเปาะชั้นสอง ๕ องค์ จำเพาะตรงที่
ควรจะย้ายกระเปาะด้วย จึงเข้าใจว่าชั้นล่างย้ายกระเปาะอย่างแฉะ แต่ที่จริง
เป็นด้วยตาไม่เห็น ถ้าัญมิตไปเท่านั้นเอง

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านถึงวันที่ ๓๕ กรกฎาคม ๓ ฉบับ ถัดมาแต่งเรื่อง ทำการ
ศพออก ๒ ฉบับ ไตรรับแล้ว ตีมากทีเดียว ชอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง หนังสือ
เหล่านี้ท่านมีให้ไปนานแล้ว แต่ฉันเพิ่งไตรรับ จะรวมตอบในทันทีเป็นฉบับเดียว

ในการที่กองอาตมศึกษาประทับพระราชัญจกรให้ท่านมานั้น เป็น
เคราะห์ดีเต็มทีอย่างใดก็ตาม ฉันอยากทราบอยู่ทีเดียว ว่าพระราชัญจกร
นามกรง นั้น มีหนังสือในนั้นว่าอะไร คงใจจะบอกมาให้ท่านขอ แต่ไม่ทันบอก
ก็ได้อ่านเสียแล้ว ฉันได้คิดใจแล้ว

พระราชัญจกรนามกรง สยามโลกคคราช กับ พระบรมราชโองการ
องค์สุดท้ายมคตมุนนนั้น สร้างในรัชกาลที่ ๕ เป็นฝีมือทำในเมืองนี้

พระราชัญจกรไอยราพต องค์ใหญ่ทำด้วยโลหะสีเงิน มีตามไม้
ดำคือ องค์กลางทำด้วยไมราสีน้ำตาล แกะสองด้าน ด้านหน้าเป็น ไอยราพต
อย่างที่เราเห็นในตัวอย่างนั้น ด้านหลังเป็นหนังสือฝรั่งหลายบรรทัด แต่จะว่าอะไร
ฉันไม่เคยอ่าน มีตามโลหะสีทองกลั่น มีดวงชั้นคาบไมราไว้ เป็นฝีมือฝรั่งทำ
แต่จะทำในรัชกาลที่ ๕ หรือที่ ๕ ฉันไม่ทราบ

พระราชัญจกรมหาโองการ องค์กลาง กับ พระราชัญจกร
จักรวรรดิ ฉันเขียนถวายในรัชกาลที่ ๕ เคยให้อธิบายไว้ก่อนแล้ว พระราช
ัญจกร ครุฑพาท องค์ใหญ่ กับ หงส์พิมพาน ฉันก็เขียนถวาย สัญญาในใจว่า
ในรัชกาลที่ ๕ แต่มีหนังสือประกาศเป็นรัชกาลที่ ๖ หนังสือจะต้องแม่นยำ

ความจำ แต่อาจเป็นเขียนถวายแต่ในรัชกาลที่ ๕ เพิ่งมาประกาศในรัชกาล
ที่ ๖ ก็โตเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม พระราชลัญจกร ๒ องค์ ทำขึ้นพร้อมกัน
เป็นแน่นอน ด้วยเดิมมี พระราชลัญจกร ครุฑพาทย์ องค์กลาง (รูปมณี) ใช้
อยู่ ครั้นสร้าง ครุฑพาทย์ องค์ใหญ่ขึ้นใช้ประทับพระปรมาภิไธยแทนตามแผ่นดิน
รัชกาลก่อน ครุฑพาทย์ องค์กลาง จึงสร้าง หงส์พาทย์ ขึ้นเปลี่ยนแทน ครุฑพาทย์
องค์กลางนั้น

พระราชลัญจกรสำหรับประทับประกาศนียบัตรเครื่องราชอิสริยาภรณ์
๕ ของกัน สร้างในรัชกาลที่ ๕ แต่ฉันไม่ทราบอะไรมากไปกว่าที่บอกไว้

พระราชลัญจกรครุฑกระดาศ เคยเห็นมีมาตั้งแต่ฉันยังไม่เป็นภาษา
อะไร แต่เป็นในรัชกาลที่ ๕ แน่ เรียกกันว่า ครุฑพระบรมราชโองการ ถ้าจะ
คิดสาคก็คงเป็นคำที่คิดสองหน้า คือพระราชหัตถเลขาแต่ก่อน ใช้ประทับ
พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการเป็นสำคัญ แล้วเก็บเอาเครื่องหมายซึ่ง
มีในพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการเท่านั้นแต่ต่างอย่าง มาทำเป็นตรา
กระดาศอย่างฝรั่งเพิ่มเติมอะไรเข้าต่างอย่าง ที่มาเป็นตรากระดาศมีกระจัด
กระจายอยู่มากมายหนักเพราะความสำคัญเดือนไปอยู่ที่ทรงเช่นพระปรมาภิไธย
เดี๋ยวแล้ว พระราชลัญจกรไม่เป็นดังสำคัญเหมือนแต่ก่อน

ถ้าเนาประกาศ ๕ ฉบับซึ่งคิดลงไปให้ดูนั้น แต่มีผลอยู่หลายแห่ง
จะเป็นผลที่คนฉบับหรือถ้าเนาที่คิดไม่ทราบ ได้ศกตัวต้นต่อแก้แต่ต่างคำตั้ง
กลับกันมาให้เห็นแล้ว ถ้าเนาฉบับ ร.ศ. ๓๑๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗) นั้น ก็ขอฉบับ
ที่ฉันจดมาให้ท่านนั่นเอง แต่ฉันจดมาก็ผิด ร.ศ. ๓๑๓ เป็น ร.ศ. ๓๓๐ ไป
แต่ที่แสดงความจริงไม่รู้แน่มา ว่า ทรราชบุชบถตามประทับ กับ ทรราชเพด็จ

ทรงรมาด จะพระราชทานตราดวงโหนดไปก่อนนั้น ท่านก็คืนได้ประกาศี ร.ศ. ๓๓๕
(พ.ศ. ๒๔๒๘) มา มีความปรากฏชัดอยู่แล้ว ว่าพระราชทาน ตราบุษบก
ตามประทีปไปก่อน แล้วพระราชทาน ตราพระเพลิงทรงรมาด เป็ดยื่นไปที่หลัง
ทำให้ปรากฏชัดอีกด้วย ว่า ตราหนารายนี้ทรงยื่น กับ ตรามัตลยาดาว นั้น ก็
พระราชทานไปเป็ดยื่นที่หลังเหมือนกัน

พงศาวดารเหนือ นั้น ทรงเป็นนิทานพื้นเมือง คือได้ฟังผู้ใหญ่เข้ามา
แฉกเก็บเข้ามาเขียนขึ้นเป็นหนังสือ ความหลังอยู่ที่กรรมคาถาคนแต่ก่อนยอมเชื่อ
ผิดอม จะให้ใครมีบุญก็ได้ของเขาเข้ามาประกอบ นิทานเช่นเรื่อง พระร่วง
พระสเสา พญาแก้ว พญาโคตรของ อะไรเหล่านี้มานานแล้ว ไม่ใช่มี
แต่เมืองเรา แม้ในต่างประเทศที่ใกล้เคียงเขาก็มี ถ้าใจเค็มททท่านว่าเรื่อง
พระร่วง ได้มาแต่คนเดียว เป็นเรื่องของกษัตริย์บดดวะ ฉนั้นเชื่อทีเดียว เขาเอา
ผิดกับคนซึ่งต้องการจะให้เป็ดยื่นบุญปนกันมานานแล้ว จึงพาให้หลงไปว่า นิทาน
เรื่องฉปนคนนั้นเป็นพงศาวดาร เลยให้ชื่อว่า พงศาวดารเหนือ เป็นการผิดไป
มาก ถ้าให้ชื่อว่าเป็นนิทานเมืองเหนือแล้วจะเป็นต้นลือขร่อยความอะไรหมด

ท่านเขียนชื่อ ท้าวภณทสารรักษา นนผด ทลกเป็น ท้าวภณทสารนุรักษ์
เรื่อง พนธก ท่านคิดว่าเพราะไม่เกรงมือนนถูกแล้ว ฉนั้นเคยได้ยิน
เขาพูดกัน เป็นเสียงมาทางเหนือ ว่าอะไร ๆ ก็สำเร็จไปด้วยพร้า (ขัดหลัง)
คนดะเต็มทงนหม เขาว่ากระดานพนกเขาไม่ซุงมาผ่าจกเป็นกระดาน เขาพร้า
พ่นนำทางแล้วเอาถ่มตอก เมื่อแตกออกเป็นกระดานอย่างหนา ๆ แล้ว ก็เอา
พร้าถากปู ค้ำหนักแดงซึ่งท่านเอามาอ้างเป็นอย่างนั้น เป็นของทรอยย้ายไปปลูก
ช้อมทำหลายแห่งหลายทอดมาแล้ว ฉนั้นเกรงว่าเวदानจะมีของเก่าเห็ดอยู่แต่
ขอท่านน

ได้ทราบคำเล่าบอกของท่าน ในเรื่องมีความเห็นแย้งกันถึงการเขียนคำ
ในปทานุกรม ทำให้คิดถึงคำที่เขาลงหนังสือพิมพ์เคยอ่านพบ เขาว่าอ่านผิดนั้น
เป็นความเียงของคนอ่าน ไม่ใช่ความผิดของคนเขียน แต่คนเขียนเองก็เต็มปด
ฉันชอบใจเสียเหลือเกินเห็นถูกที่สุด

ชอบใจท่านเป็นอันมาก ที่ส่งคำแค้นเรื่องประเพณีทำศพไปให้อ่าน ฉัน
ขอเอาไว้ก่อน แล้วจะส่งคืนมาให้ท่านในภายหลัง

เขาว่า อว เป็นปงตั้งค์ อว เป็นอิตตั้งค์ ความจริงมีเพียงไรท่านจะ
บอกได้หรือไม่ คำเหล่านี้ อยู่ข้างจะประหลาด ลุง เป็นปงตั้งค์ ข่า เป็นอิตตั้งค์
ใช้เหมือนกนทงพของพ่อแฉะพของแม่ แต่ส่วน อว กับ ข่า ไม่กำหนดตั้งค์ แต่
กำหนดว่า อว เป็นน้องของพ่อ ข่า เป็นน้องของแม่ ยกยกกันไป ถ้าเชื่อว่า อว
กับ อว เป็นปงตั้งค์กับอิตตั้งค์ คำ ข่า ก็เหวเหว ทั้งซัดกับทางฝ่ายพด้วย
อนึ่ง คำที่เรียกกันว่า หลวง หลอม เป็นต้นนั้น ก็เรียกกันแต่ปาก ครั้นถึง
เขียนหนังสือเข้า จะเขียนไปก็ชกเรียกว่า หลาน หลอม นี้เป็นเพราะอะไร

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ สิงหาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุมานราชชน

จดบันทึกเรื่อง ตราพระบรมราชโองการคุณกระตาศ มาให้เมื่อวานนี้ รุดกษณภายหลังว่าไม่ดี ถ้าสำหรับเข้าใจกันเองก็ใช้ได้ ถ้าจะคัดส่งไปให้คนอื่น เห็นจะเข้าใจยาก จึงเรียงบันทึกมาให้ใหม่ดังต่อไปนี้

พระราชลัญจกรคุณกระตาศ นั้น ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ นานมาแล้ว เรียกกันว่า กระตาศตราพระบรมราชโองการ สำหรับใช้เขียนพระราชหัตถเลขาอย่างเดียว คิดว่าถ้าริเริ่มคงจะให้เป็นไปได้อีกทาง คือเป็นพระราชหัตถเลขาซึ่งประทับพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการอย่างเก่าก็ได้ หรือเป็นกระตาศตราอย่างธรรมเนียมข้างฝรั่งก็ได้ โดยที่ถ้าริเริ่มอย่างนั้น จึงได้เก็บเอาตั้งที่มีในพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการของเก่าแต่ต่างอย่าง แล้วเพิ่มขึ้นใหม่อีกต่างอย่าง นึกเป็นรูปใหม่ให้สัมพันธ์กับที่เป็นตรากระตาศ ในการที่เป็นตรากระตาศอันมีอยู่มากมาย ไม่ได้รักษาไว้ในที่มิดชิด เช่นพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการของเก่า นั้น เพราะความสำคัญเดือนไปอยู่ที่ทรงเซนพระปรมาภิไธยเสียแล้ว แม้ใครจะเขียนอะไรลงไปในกระตาศ อันมีพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการ แต่ไม่มีทรงเซนพระปรมาภิไธย ก็ไม่เป็นเหตุที่จะพึงฟังได้ว่า เป็นพระบรมราชโองการ

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๘ สิงหาคม ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รบถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม รวม ๒ ฉบับ ลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ฉบับ ๑ และวันที่ ๓๓ ฉบับ ๑ ครั้นประทานเรื่องตรา และเรื่องอื่น ๆ พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ชาติสุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายพระตราประจำชาติ และประจำครั้งมาอีกชุดหนึ่ง เป็นพระตราในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เจ้าอยู่หัวทูลเกล้าฯ ถวาย ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ขอประทานถวายมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้

เรื่อง อ้าว กับ อา ในภาษาไทยทุกถิ่นที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบ คดอยจน ได้สอบถามชาวไทยทางพายัพและอีสาน ได้ความร่วมกันว่า อ้าว เป็นน้องชาย ของพ่อ และ อา เป็นน้องหญิงของพ่อ ส่วนพี่ชายของพ่อและของแม่ ไทย ส่วนมากเรียกว่า ลุง แต่ไทยอีสานและไทยไท ไชว่า พ่อหลวง ดังที่ ลุง กับ หลวง เดิมจะเป็นคำเดียวกัน พี่สาวของพ่อและของแม่เรียกว่า ย่า ตรงกันทุกถิ่น น้องชายของพ่อ เรียกอ้าว กันโดยมาก ยกเว้นไทยนุง เรียกว่า พ่อชุก (อาชุก เป็นคำในกวางตุ้งแปลว่า อ้าว ตรงกับอันเจ็กในแต้จิ๋ว) น้องของแม่ เรียกว่า พ่อย่า เว้นไทยไทและไทยนุง เรียกว่า พ่อเขา (น่าจะจะเป็นคำเดียวกับ ฮาไก ในภาษาจีน) น้องสาวของพ่อ เป็น อา หรือ แม่อา ผิดแต่ของไทยอีสาน ว่า แม่เลี้ยว (ไม่ทราบเกล้าฯ คำนี้) ส่วนน้องสาวของแม่ เป็น น้า หรือ แม่น้า ทุกถิ่น คำว่า น้า ไทยส่วนมากใช้ได้ทั้งที่เป็นน้องชายหรือน้องสาวของแม่ ผิดระดับ ลุง กับ ย่า จะเป็นเพราะเหตุไร ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็น

คำจำ เหลน ในภาษาอาหม มีคำว่า หลิน แปลว่า ทองของทาง
 ทางอีสานก็มี ส่วนภาษาไทยถิ่นอื่นกันไม่พบ คงมีเรื่องอธิบายที่อยู่ที่อยู่ใน
 พจนานุกรมไทยย้อย — ฝรั่งเศส เรียกผู้ดับสกุตไม่ว่าจะดับคองงไปก็ชั้นก็ตาม
 ว่า หลาน ทงนพ ตรงกับไทยในประเทศไทย ส่วน หลิน หรือ เหลน ใน
 พจนานุกรมไทยย้อยไม่มี เป็นเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาเหตุผลไม่ได้
 เหมือนกัน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
 นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม และวันที่ ๕ สิงหาคม รวม ๒ ฉบับ
ทรงพระเมตตาประทานพระอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ตามดวงเพิ่มเติม และ เรื่อง
ชั้นเบญจารองบุษบกพระแก้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้รับได้แล้ว ประเทศพระคุณ
อันเกดต่าง หากที่สู้มิได้

พระอธิบายเรื่อง เบญจจา ข้าพระพุทธเจ้าอ่านเข้าใจได้แจ่มแจ้ง อ่าน
แล้วนึกเห็นภาพของ เบญจจา ได้ดี ครั้นเทียบเข้ากับที่อธิบายไว้ในหนังสือจุด
หมายเหตุเรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็อ่านข้อความในจุด
หมายเหตุไม่สู้ชัดเจน เพราะมีคำที่ใช้เฉพาะการช่างอยู่มากคำ เมื่อไม่ทราบ
คำแปลเหล่านั้น อ่านแล้วก็นึกเห็นภาพไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดตอนที่กล่าวด้วย
เบญจจาถวายมาตั้งค่อไปนี้

แลมีท่ามกลางพื้นพระอุโบสถ มีฐานบัวตักกว้าง ๔ วา สี่เหลี่ยม สูง
๓ ศอก ๓ คืบ ๓ นิ้ว มีรัตนไฟที่สูงศอกหนึ่ง ตั้งค่อบนฐานบัวตักอันจันทน์ ประ
ดับกระจุกทั้งสี่ทิศ เดิมมหาบุษบกประดิษฐานท่ามกลางระวางพระพุทธสิหิง
ฐานรสามสมุท อัญองค์สมเด็จพระบรมมหาพุทธางกูรเจ้า ผู้ดำรงภาพศรีอยุธยา
ลำดับแผ่นดินมา มีพระราชศรัทธาทรงสร้างประดิษฐานไว้โดยรอบเสมาพื้น
เดียว บังพระมหาสุวรรณบุษบกอยู่ จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงธรรม์ถวัลย์ราชคัลกโมฬีศรีอยุธยา ยิ่งด้วยพระบวรปรีชามหากฤษฏา
ธิการ ประกอบกับพระราชศรัทธาธรรม์อันอกุณฐู ทรงคิดจะยกพระ

สุพรรณบุษบกทรงองค์พระแก้วมรกกฏอันประเสริฐชั้นให้สูง มีบัวบัลลังก์กลด
เป็นชั้น ๆ สำหรับรับรองฐานพระสุวรรณภูมิมา แลตั้งเครื่องบูชามหาสการะ
โดยลำดับ ก็จะมีให้บังล้นที่ตั้งพระสุวรรณบุษบกยกเป็นเชิงชั้นหลั่นลดให้
งดงาม จำเริญพระราชครุฑา จึงทรงพระกรุณาโปรดสั่งช่างต่ออย่างฐานรอง
สุวรรณบุษบก ต้องตามพระราชประสงค์ แล้วยังให้ระดมช่างทหารในไทย
ญวน เขมร อันชำนาญการวิชาช่างป่าไม้ ให้ระดมทำฐานรองรับสุวรรณ
บุษบก โดยสูง ๖ ศอกถึงที่ตั้งบุษบก แล้วยลดชั้นอันคืบลงมา ชั้นต้นนั้นกว้าง
๒ วา ศอกคืบ ๕ นิ้ว ยาว ๒ วา ศอกคืบ ๕ นิ้ว เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีมุม
ทั้งสี่ชนต้นนั้น จำหลักเป็นดอกบัวบานสำหรับรองฐานที่ตั้งพระพุทธรูป
ปฏิมา สี่กฐารส ที่ระวางเก็จย่อกลาง ทำฐานบัว เป็นบัลลังก์ ด้านละสอง สำหรับ
รองรับรัตนบัลลังก์ตั้งพระพุทธรูปสมาธิ แล้วยลดชั้นถัดขึ้นไปเป็นสองชั้น ทำบัว
รองรับฐานที่ตั้งพระพุทธรูปห้ามสมุทรทั้งสี่มุม ที่ระวางเก็จย่อกลางเป็นกลีบบัว
บานรับบัลลังก์ตั้งพระพุทธรูปปฏิมาสมาธิด้านละฐานทั้งสี่ทิศ แล้วยลดเป็นชั้น
สามตามลำดับขึ้นไป ไว้เป็นที่ตั้งเครื่องบูชามหาสการะอันวิเศษต่าง ๆ กิ่งฐาน
บัว ชั้นบนเป็นที่ตั้งมหาบุษบก ครั้นคลุมปากไม้เสร็จแล้วลงรักทึบแห้งสนิท
จึงยกพระสุวรรณมหารัตนบุษบกอันทรงองค์พระแก้วมรกกฏ ขึ้นสถิตย์ที่ฐาน
รัตนประทุมแท่นชั้นบน

แลพระมหาบุษบกนั้นย่อเหลี่ยม ไม้สิบสองสูงแปดศอกคืบ แน่นแน่น
สุวรรณธรรมชาติหุ้มตั้งแต่เชิงฐานบัวขึ้นไปตลอดถึงยอดสุด ประดับด้วย
บันใหญ่บันแกลงล้วนทองทั้งเจ็ดชั้น ๆ ต้นนั้นห้อยชายทองรอบทั้ง ๔ ด้าน มี
ทวยทองคำประดับพลอยเป็นนาคคดหกห้อย ติดประเสา เอาทางยื่นรับเชิง
เต้าสุวรรณชั้นต้นทั้ง ๔ มุม ภายในบุษบกบนเพดานดาชด้วยกระจกเงา มีดอก

จาก ๓ ชั้นซ้อน ๆ คู่คังคารารายล้อมรอบระยะกัน แลภายในพื้นสุวรรณฉัมภา
นั้น ดาษด้วยกระจกเงาแลมแลมแลคุดจดังแก้วผลึก ตลอดลงมากระทั่ง
ถึงเชิงเสา ๔ มุมมหาบุษบก ภายนอกสุวรรณฉัมภาย่อเหลี่ยมไม้ ๑๒ ประดับ
ด้วยพลอยรัตนมณีสีต่าง ๆ มีดอกประจำยามทุกเหลี่ยม เสาถนนกภาพรทมสร
ประกอบเชิงเสาทั้ง ๔ แลองค์พระแก้วมรกต ซึ่งสถิตย์ในบุษบกนั้นหน้าคัก
๒๓ นิ้ว ทรงนั่งสมาธิบนรัตนบัลลังก์ ประดับพลอยต่างสีมีสุวรรณฉัตร ๕ ชั้น
กั้นเบื้องบน มีเครื่องประดับพระองค์ทรงผลัดเปลี่ยนตามระดูทั้งสาม แลพนัก
ทั้งสามด้านจำหลักลายก้านแย่งประดับพลอย ถัดลงมามีช่อตั้งบังพนัก แลมี
หน้ากระดานฐานขัดเป็นกนกกำมปูฉลุช่องช่องกระจกเขียว คุดจแก้วมรกต
ถัดหน้ากระดานฐานเบื้องบนมีบัวหงายกลางกลีบบัวประดับด้วยกระจกขาวคุด
จแก้วผลึก คั่นกลีบบัวมีกระจงห้อยท้องไม้ประดับกระจกเขียวงามคุดจแก้ว
ไพฑูรย์ มีเทพนมหุ้มทองคำ ๒๔ รูป ถัดลงมาชั้นสองมีหน้ากระดานกนกกำมปู
ชนปลายบัว ท้องไม้มีกระจงหุ้มด้วยทองคำ ๒๔ รูป ยืนเทียบขวาสุกร
ตรีเศียร มีอยู่คทางภาค ตั้งเรียงโดยรอบมหาบุษบก ถัดลงมามีหน้ากระดาน
บัวหงายรายกระจง คั่นบัวทับหลังสิ่งที กระจงสิ่งทีท้องอัมพงค์ ถัดลงมามีลาย
รูปมังกร กระจงบนหน้ากระดานฐานขัดเชิงบุษบกนั้น จำหลักรายกุดันเป็น
กนกเครือแย่ง ฉลุพื้นด้วยกระจกเขียวแก้วสีดังแก้วมรกต แลฐานบัวบาน
รับเชิงสุวรรณบุษบกนั้น จำหลักเป็นบัวหงายกลีบทองขัดทอง กลางกลีบ
ประดับกระจกต่างสี มีกนกน้อยปลายบัว คั่นกลีบบัวมีกระจงห้อย แลมี
อกไก่ทรงมันประดับกระจกเป็นรั้ว ๆ ถัดลงมามีกระจงประจำคั่นกลีบบัวคว่ำ
หน้ากระดานรับบัวคว่ำจำหลักเป็นกนกดอก ในลำดับลงมามีกระจงทรงเครื่อง

ชักลวดนำกระดานบัวทรงเครื่อง แล้วมีกระจงห้อยท้องไม้จำหลัก เป็นดอก
สลักลวดลายพันกระฉากแดงดูคงสีแก้วทับทิมรอบทั้งสี่ทิศ

ถัดฐานบัวหงายรับเชิงบุษบกลงมา มีฐานบัวสี่มุม เชิญพระพุทธสี
ฐานชั้นประดิษฐานบนฐานบัวทั้งสี่ทิศ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ทรง
เครื่องประดับพลอยต่างสี แต่ละพลอยล้วนมีราคามาก มีฉัตรทอง ๕ ชั้นกั้น
เบื้องบน แลฐานบัวหงายสำหรับรองรับรัตนบัลลังก์ พระพุทธสมาธิอยู่เก็จย่อ
ระวางกลางข้างบูรพทิศ เชิญพระพุทธสีหิงค์จำลองสมาธิหน้าคักศอกห้านิ้ว
ขึ้นตั้งบนฐานบัวเก็จ พระพุทธสีหิงค์พระองค์เดิมหน้าคักศอก ๕ นิ้วนั้น ตั้ง
บนบัวเก็จเบื้องทิศทักษิณ พระพุทธสมาธิหน้าคักศอก ๕ นิ้ว ตั้งฐานบัวเก็จ
ทิศอุดรพระองค์หนึ่ง มีฉัตรสุวรรณ ๕ ชั้นกั้นเบื้องบนทุกพระองค์

ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านข้อความข้างบนนี้หลายกดับ จำนวนฟังเพราะดี
แต่ได้ความไม่ซึมซาบ คงได้ความรวมกันว่าเหมือนกับที่ทรงอธิบาย คำโน้น
มีอยู่หลายคำซึ่งเป็นคำอุปมา เช่น รัตนไฟที่ ขันใหญ่ขึ้นแกลง กายพรหมสร
และ ทรงมัน เป็นต้น ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้าฯ เพียงเขาเขียนรูปให้ดู แต่
จะแปลเอาความในคำไม่สู้ได้ คำว่า ไฟที่ ได้ความจากพทานุกรมอธิบายไว้ว่า
เป็นคำเดียวกับ เวที แลว่าในสังกฤตก็เป็น เวที เหมือนกัน ถ้าเช่นนั้น ไฟที่ ก็คง
จะแสดงตงมาจาก เวที อีกต่อหนึ่ง ถ้า เวที กับ ไฟที่ เป็นคำเดียวกัน โฉนจึง
ใช้ ไฟที่ อุปมาแทนที่บุชา ไม่ปรากฏว่าเคยใช้ เวที แทน

เรื่องคำแสดง ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่าจะไม่ใช่เป็นคำแสดงเสมอไปทุก
คำ อาจเป็นคำที่ชาวอินเดียต่างถิ่นใช้พูดเป็นปกติ ภาษาไทยได้คำเหล่านี้เข้า
มา เมื่อเอาเข้าเปรียบกับคำในภาษาสังกฤตและภาษามาดีไม่ได้กัน ก็บอก
เป็นโบราณแสดง ข้าพระพุทธเจ้าเคยสืบสาวที่มาของเรื่อง รามเกียรติ์ พบข้อ

บุคคลใน รามเกียรติ์ หลายชื่อตั้งท้ายคำว่า อัม เช่น กุเปรัน สุมันตัน ชอบถาม
ผู้อธิบายไม่ได้ เพราะไม่ใช่รูปคำของดัดถุกหรือบาดี่ จนได้รับความจาก
พราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์ ว่า เป็นคำดัดถุกใช้ในภาษาทมิฬ ถ้าคำเป็นเพศชาย
ในภาษาทมิฬต้องตั้งท้ายคำว่า อัม เช่น สุริย-สุริยัน ชิง-ชิงัน ถ้าเป็น
เพศหญิงก็เป็น ไอ เช่น อภิธา-อภิธัย ประพา-ประไพ มาลา-มาไล
ถ้าไม่มีเพศเป็น อัม เช่น ปุร-ปุรัม ปวหา-ปวหัม (ปอหตา) กลต-กลยัม
(กดยอม) ในภาษาทมิฬไม่มีเสียง ค ต้องใช้เสียง ย แทน คำ กลต ในภาษา
อังกฤษเป็นแปลว่าหม้อน้ำมนต์ ยังใช้อยู่ในพิธีของบาดหลวง ว่า เป็นคำมาจาก
ชาติเดียวกับ กลต คำว่า จรมัน มีผู้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เพี้ยนมา
จากคำว่า จาริกนาม เพราะใช้จาริกในชื่อนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เชื่อ เกรงจะเป็น
เรื่องอธิบายตกเข้าความ สอบถามพราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์ก็ว่าในภาษาทมิฬ
มีคำว่า จรมัน หมายถึงช่องประตู หรือหน้าต่างต่างๆ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธ
เจ้าจึงสงสัยคำว่า ไพที ว่าจะไม่ใช้คำแดง อาจเป็นภาษาทมิฬก็ได้ แต่
ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีโอกาสจะสอบถามพราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. S. S. S. S.*

ขอประทานกราบทูล สวมเกล้าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒ ฉบับ กับทั้งตั้งรอยประทับ
พระตราต่าง ๆ ไปให้ ได้รับแล้ว จะได้นำมาตอบเป็นฉบับเดียวกัน

รอยประทับพระตราต่าง ๆ ซึ่งท่านส่งไปให้ดูคราวนี้ คงทักจะพูด
อะไรไม่ได้เลย เพราะไม่มีความรู้อะไรในพระตราเหล่านั้น แต่ผมเชื่อว่าท่านจด
เสียงอ่านหนังสือฉันไปในพระตราต่างองค์ มีคำว่า แต่เจีย ซึ่งความเคยรู้ว่าเป็น
พระนามแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา แต่จะเป็นพระองค์ใดก็ไม่
พระเจ้าอยู่หัวของเรา ทราบว่าแต่ก่อนมีพระนามอย่างฉันทุกพระองค์ ถ้า
ไรเขียนพระราชนามฉันไปเมืองจีน ทำให้อยากกลับมา จึงตั้งพระตราบรรดาที่
เป็นอักษรจีนไปให้พระเจ้าน้องอัครพิจารณา แล้วให้จดมาให้ตามรู้ ฉันฉันได้
ส่งมาให้ในบัดนี้ด้วยแล้ว ทั้งยังรอยประทับพระตราต่าง ๆ เพื่อจะได้เก็บไว้
ด้วยกัน

ได้พบกับพระเจ้าน้องอัครพิจารณา ถึงเรื่องพระนามอย่างฉัน พระเจ้าน้อง
จำได้คืออยู่ ๔ รัชกาล ด้วยได้เคยแปลจดหมายเหตุครั้งแผ่นดินมโหฬาร
พระนามเป็นดังนี้

รัชกาลที่ ๑	แต่ฮ้อ
รัชกาลที่ ๒	แต่ฮัก
รัชกาลที่ ๓	แต่เหม็ง
รัชกาลที่ ๔	แต่ฮู้ต

พระนามทั้ง ๕ นั้น ได้ขอให้พระเจมนจันอักษร จดไว้ที่หลังกระดาษบันทึก
อันได้ส่งมาให้บันทึกอยู่แล้ว เมื่อได้ทราบพระนามรัชกาลทั้ง ๕ ซึ่งส่งส่งมา
เช่นนั้น พระนาม แต้เจีย ก็ต้องตกเป็นรัชกาลที่ ๕ แต่ได้ทราบว่าในรัชกาล
นั้น ไม่เคยมีพระราชดำเนินไปเมืองจีนเลย จึงตั้งนิมิตฐานว่า เป็นแค่ขนานพระ
นามเตรียมไว้ เมื่อจะมีพระราชดำเนินไปตามเคย แต่ท่านผู้ขนานพระนามก็เคย
ตั้งทำพระตราเข้ามาถวาย แต่ที่จริงจะไม่ได้ใช้เลย

อักษรจีนในพระตรา ซึ่งพระเจมนจันอักษรแปดมาให้บันทึก หาดายองค์ที่ของ
อย่างจีนเขาว่า คำดีดี ไม่มีความที่ควรตั้งเกศ มีคำอันควรตั้งเกศอยู่ ๕ องค์
คงจะกล่าวต่อไปนี้

๑. เป็นอักษรจีนอย่างปกติ ว่า เขียม—ก๊ก—แต่—เจีย ขนาดใหญ่
(หมายเลข ๒ มา) ก๊

๒. เป็นอักษรจีนอย่างปกติ แต่มีคำอย่างเดียวกัน แต่ขนาดย่อมลง
(หมายเลข ๓๓ มา)

ทั้งต้ององค์นี้ จัดว่าเป็นพระตราพระนาม อย่างเดียวกันกับพระตรา
สยามโลกักราช ฉะนั้น

๓. เป็นอักษรจีนอย่างคดขยี้ มีคำเต็มเขาอีก ๒ คำ คือ เก้า—เว้ง แปลว่า
บอก—ตั้ง เป็น เขียม—ก๊ก—เก้า—เว้ง—แต่—เจีย (หมายเลข ๘ มา) ก๊

๔. เป็นอักษรจีนอย่างคดขยี้เหมือนกัน แต่ทำขนาดให้เต็กลง คิดคำ
เขียม—ก๊ก ออก คงมีแต่ เก้า—เว้ง—แต่—เจีย (หมายเลข ๘ มา)

เข้าใจว่าพระตรา ๒ องค์นี้ คงใจทำมาจะให้เป็นพระตรา พระบรมราช

โองการ

๕. อีกองค์หนึ่งประหลาดมาก ทำเป็นอักษรจีนอย่างปกติ มีคำว่า
เขี่ยม—ก๊ก—เก๋—เม่ง—ยี่—อ๋อง เข้าใจว่าเตรียมทำมาสำหรับฉงหน่า
ยี่—อ๋อง เห็นจะคิดเทียบมาจากคำ Second King พระตราองค์นี้จะต้องคิดดู
ว่าตั้งใจให้เป็นพระตรา พระราชบัลลังก์ (คือบัลลังก์ ตามที่หมายเหตุ ๔ มา)

อนึ่งคาถาในพระตรา สยามโตกัศราฐ ซึ่งท่านให้คำแปลไปเป็นว่า
เกี้ยวแก้วดี ทำให้เกิดสงสัยว่า ถ้ามีความเกี้ยวแก้วดีแล้ว เหตุใดแต่ก่อนจึงได้
ใช้ประทับัญญาบัตร คู่ด้วยพระบรมราชโองการ เห็นชัดอยู่มาก จึงได้จดไป
สอบถามพระเถร ซึ่งท่านรู้หนังสือดี ท่านก็แปลให้เข้าใจ ไม่มีเกี้ยวแก้วดี
ถ้าแปลตรง ๆ ไม่ประกอบด้วยคำประดับพระเกียรติยศด้วยก็เป็นดังนี้.

๒. ใบประทับตรา

๑. ของอัครราชาโลกสยาม

๓. ผู้ปกครองสั่งสอน

๔. สรรพชนในแคว้นแก้วนี้ ฯ

ผิดกันไปนิดเดียว ที่ท่านแปลคำ อชุนาวาสุส เป็นปกครอง ท่าน
ข้างตัวอย่าง อการ อชุนาวาสติ ว่าปกครองเรือน หรือ ปจวี อชุนาวาสติ
ว่าปกครองแผ่นดิน ท่านอธิบายต่อไปว่าคำนั้น ถ้าโดยปกติจะต้องลง ส อาคม
เป็น อชุนาวาสสุส แต่เพราะขบขันอนุญาตไว้ ว่าถ้าเป็นคาถาแล้วตัดอาคม
ออกเสียก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงตัดเป็น อชุนาวาสุส แม้กระนั้นอักษรก็เกิน ๘ ไป
พยางค์หนึ่งแล้ว

กับพระตราหงส์พินาน และ พระครุฑพ่าห์ องค์ซึ่งทำเปลี่ยนพระตรา
อาคมแผ่นดินนั้นก็ไม่พินดังดี ด้วยมีเหตุอะไรหลายอย่าง ซึ่งทำให้สัญญาใน

ใจว่าได้เขียนถวายแต่ในรัชกาลที่ ๕ หากมีประกาศในรัชกาลที่ ๖ มาหักล้าง
ก็ทำเอาใจไป ครั้นได้ไปพบเจ้าพระยาธรรมานุวัตร จึงได้ถามถึงข้อ
เพราะท่านเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ทำหุ่นแกะให้แกะ ท่านก็รับสั่งอย่างยืนยันว่าเป็น
การในรัชกาลที่ ๕ แน่หนอน

ท่านช่วยสอบได้ความว่า ฮาว ฮา มีจริง ๆ เป็นผู้ชายกับผู้หญิงนั้น
ชอบใจท่าน ทำให้เขาใจอันมาก สำนวน ๆ นั้นผิดระดับเราก็กะใจไม่ได้
ต้องเป็นไปตามที่เป็นอยู่

ข้อที่กล่าวถึงทำฐานรองบุษบกพระแก้ว ในเรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ก็เป็นคำกล่าวที่ผิดด้วยถนัดแต่จะเลือกคำมาร้อยกรอง
ให้ได้อักษรและสัมผัสฟังไพเราะเท่านั้นเป็นแน่ ไม่ได้ตั้งใจความ หรือซ้ำเป็น
มุขจากตัวก็ได้ คือเสียอีกที่เรื่องปฏิสังขรณ์นั้นถูกบังคับให้พูดตามความที่เป็น
ไป ท่านจึงอ่านเอาความได้บ้าง ไม่เช่นนั้นแล้วท่านจะอ่านจับเอาอะไรไม่ได้
แม้ถูกบังคับให้แต่งตามความเป็นไปจริงก็ดี จะหักเกณฑ์กันน้อยก็ได้ เช่นว่า
พระพุทธรูปสัญจร ในพระอุโบสถวัดพระแก้ว ไม่มีพระตั้งองค์เดียวที่สูงถึง
๑๗ ศอก และที่ว่า ท้องไม้ประดับกระจกเขียวงามคุดแก้วไพฑูรย์ ขอบทอง
แก้วไพฑูรย์ดีไม่เชียด คำที่ท่านว่าเป็นทางช่างโดยจำเพาะนั้นก็หาใช่ไม่ ไป
จำชปากเขามาปรุงลงผิด ๆ ถูก ๆ เขาเป็นหลักฐานอะไรไม่ได้ จะบอกท่านให้
เข้าใจต่อไปนี้

ไฟที่ ที่จริงเพนยกพื้น แต่ผู้แต่งเรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดา
ราม เข้าใจว่าเป็นพนัก อีกทางหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเอา
คำศัพท์กฤษณา ใช้เรียกยกพื้นโรงละครชื่อว่า เวที เข้าใจว่าไม่โปรดที่เรียกกันไป
ตามฝรั่งว่า สเตจ คำ เวที กับ ไฟที่ ก็เป็นคำเดียวกัน แต่ทำไมจึงไม่ทรงใช้

คำไพที นนทไม่ทราบ กระแด้พระราชาธิ ที่ใช้คำ ใจที่ ถนนวน เข้าใจว่า
แมลงไปเดินทางสายกลาง

บันใหญ่ บันแกลง บัน เคยเขียน บรรพ คำ บรรพใหญ่ เป็นคำ
ของถ้ว บรรพแกลง เป็นคำของช่าง ถ้าช่างเขาเรียกก็จะถือว่า บรรพแกลง
ตัวใหญ่ตัวเล็ก ที่ใช้คำว่า ตัวนั้น ไม่ว่าจะตั้งใดที่ช่างไม่เขาทำอัน เรียกว่า ตัว
หงส์น มาแต่ ตัวไม้ ทำนกงอยากทราบว่า ทำไมจึงใช้จวเล็ก ๆ เป็นเครื่อง
ประดับบุษบก ทรงมณฑปแแต่ปราสาทด้วย จะบอกให้เข้าใจว่าจวเล็ก ๆ นนทคือ
ชุ่มหน้าคาง บรรดาเครื่องยอดทงหตายมาแต่เรือนชมนทงนง เดิมก็อย่าง กษ
ช่างจีน แแต่ยมนชนเขาเอาแต่หลังคาเขาคอกัน ชองหน้าคางจึงหายไป เหลือ
แต่ชุ่ม คำว่า บรรพ นนทแต่ตั้งอยู่ในตัวแแต่ว่าเปนจว แต่คำ แกลง นน
ไม่ทราบ อันเครื่องยอดของเรานนทประหตาดถึงเป็นเรือนยอดขนาด ใหญ่ทคน
เขาได้หตายคนเรียกว่า มณฑป ถ้าประกอบมุขเขาเรียกว่า ปราสาท ถ้ามีแต่
ยอดขนาดเล็กคนเข้าได้คนเดี่ยวหรือเข้าไม่ได้เลยเรียกว่า บุษบก แต่ที่จริงเป็น
ตั้งเดียวกัน

คาบพรหมสร หมายถึง คาบห่อโคนเส้า เป็นคำของใครก็ไม่ทราบ
ไม่ใช้คำของช่าง ช่างเขาเรียกแต่ว่า คาบ เท่านั้น มาแต่คาบต้นไม้ เช่น หน่อไม้
ไผ่ เป็นต้น มีที่ใช้มาก ไม่แต่ห่อโคนเส้า

ทรงมัน พวกช่างเขาใช้พูดกันแต่หัวเม็ดอย่างมียอดแหลม ฉนทคิดว่า
มาแต่ ทรงมันทป แแต่ ทป หตุทหายไป ที่เอามาใช้ว่า มีอกไก่ทรงมัน นน
ทจวบผลรับขอบ คำว่า อกไก่ หมายถึงเป็นสันเหมือนหนึ่งอกของไก่ ที่เอา
มาใช้ดอกไม้เป็นสันในทงวงมาไฉริศ ถ้าทำเทียมพวงมาไฉริศยคอกไม้ตามแแต่
ถ้าดอกกลมแทนพวงมาไฉริศม เรียกว่า ลูกแก้ว

คำแปล คือการแปลคำนั้น เป็นการกระทำด้วยจิตต คณเมื่อนั้น
เป็นเด็กนั้น ผู้ที่เรานับถือว่าเป็นพระ ดูเหมือนจะไม่มีใครรู้ภาษาอื่นที่คล้าย
ภาษามคธที่อยู่ในโลกอีก พจนานุกรมภาษาดั้งเดิมก็เพิ่งมีเข้ามาทีหลัง เพราะ
ฉะนั้นเมื่อเห็นคำใดคล้ายภาษามคธก็เข้าใจไปว่าเขาแปล ทนบกแปลกันเดิน
สนุกใจ เห็นเป็นแก่เป็นบุญบุญ ท่านก็คิดว่าภาษาอื่นมีเข้ามาปนอยู่ในภาษา
ของเราากนั้นถูกแล้ว คำที่เข้าใจว่าแปลนั้นไม่ใช่แปล เป็นคำของพวกหนึ่ง
เขาใช้กันเช่นนั้นจริง ๆ

จรรยา นั้นเคยตากเขาไปเขียนเข้าคำดั่งกฤต เป็น จรรยา หรือ จรณัม
จะผิดหรือถูกก็ไม่ทราบ คำดั่งกฤต จรณ แปลว่า เสว คำพวกข้างเราไม่มีเรียก
จรรยา ตอข ๆ มีเรียกแต่ว่า ชุมจรรยา หมายถึงชุมประตู หน้าต่างอย่างที่เป็น
รูปหงส์คา ก็เป็นอันเข้ากันได้กับภาษาดั้งเดิม เมื่อมีหงส์คาที่ค้อมมีเด้า ที่
เรียกว่า ชุม นั้นหมายถึงมเด้ามหงส์คาอยู่แต่จรณแล้ว มีคำหนึ่งในพระราช
พงศาวดาร ว่า เข้ายพระอรุณไปบรรจุที่ท้ายจรรยาวิหารพระศรีสรรเพชญ์
อยากเห็นอยากเรียน ว่าจะเป็นอย่างไร จึงไปดู เห็นท้ายพระวิหารเป็นมุขโถง
มีเจดีย์ทวารจุมพระอรุณอยู่ในนั้น จึงทำให้เห็นไปว่าท่านจะหมายเอามุขโถงนั้น
เองเป็นจรรยา ดูก็ไม่มีอะไรขัดข้อง ย่อมเป็นไปได้

พรอ

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

พระยาอนูมานราชชน

อ่านหนังสือของท่าน เรื่องทำศพ ที่ให้ไป อ่านสนุกเต็มที่ ทั้งได้ความรู้ ได้ความคิดมากออกไปด้วย แต่มีข้อคำที่คิดใจสงสัยอยู่บ้าง เห็นว่าควรจะบอกให้ท่านทราบ จึงจะบอกต่อไปนี้

๑. ชะมัด (หน้า ๓๓ และหน้า ๓๐) คำนี้ใช้กันคนชนเมืองเร็ว ๆ นี้เอง แต่ก่อนเห็นใช้ ชะมัด อย่างไรถูกก็ไม่ทราบ

๒. เสียงทอนของพวกหอดเตนโตด ก็น่าจะเป็นดวงดอะไรพวกบอกหนทาง แต่เพราะคนมากไม่ได้ซักซ้อมกันนักฟังเอาคำพหยาก ผังฟังไม่ออก และอยากได้ความร้ายให้จึงว่า ทอน ตามที่ตั้งนั้นฐานว่าดวงดอะไรนั้น ด้วยเคยเห็นหนังสือทางเมืองเขมร อันกล่าวถึงเมื่อพระเจ้าศรีสัตนาคนหุตจะสวรรคต คนทุกคนที่เข้าไปอยู่ทวนคองพร้อมกันดวงดพุทศคุณ นักเหมือนกับหอนเวตาคน จวนตาย ของพวกหอดเตนโตดนั้น

๓. ทาปลาก (หน้า ๓๕) คิดว่าคำนี้ผิด เคยได้ยินเป็น อับพะลาก คือ อับปลาก หรือ มหับพะลาก คือ มหับปลาก

๔. แมว น่าจะถือกันเป็นสองนัย แมวเขื่อง คือ แมวเลี้ยง อันได้อบรมให้รูปร่างโตแล้ว ถือว่าเป็นมงคล แมวเปรี้ยว คือ แมวป่า หรือที่เรียกว่า แมวชะโมย อันไม่ได้ความอบรมให้รูปร่าง นนตือว่าเป็นของมงคล การขวนเวียนเอาเด็กตงเปต แคงงานบ้างต่าง หมัดนั้นเป็นงานอย่างเดียวกัน มีถุงเข้าเป็ดอก ถ่วงามตพัก ทั้งหมัดขาศด้วย ต่างรายกันอยู่ดง ต่างรายก็มีอะไรต่ออะไร

มากจนอีก เอาแน่ไม่ได้ หมายถึงเครื่องเรือนเครื่องทากันแก่ผู้ทามาใหม่ทั้งหม
แมงนั้นจะได้ประจำเรือนคอยจับหนู อันจะมารันท้าให้ของเสีย ขอบใจท่าน
ทจลว่า แมงคราฟ ทำให้โตดังตน เคยได้ยินมาว่า แมงเทา เป็นการเข้าใจมืด
ทาแมงดีเท่ากันออกย้าแย้ แต่ที่แท้เห็นจะเป็น แมงครา หมายถึงความว่าเป็น
แมงใหญ่ทมเกราแดง เท่ากับทจลคนว่าเป็นผู้ถึงนคภาคะ ถูกแมง จะใช้หาได้
ไม่ คำที่ท่านได้ยินมาว่า ย้าแมงเหมือนย้าแฉะ นั้น ทำไมจึงเบาไป อันเคย
ได้ยินมาเป็นว่า ย้าแมงเหมือนย้าพระ สูงขึ้นไปอีก ที่จะเทียบด้วยคำของ
พราหมณ์ ที่ว่า ย้าจัวเหมือนย้าพราหมณ์ คำนี้สัมพันธ์จะหมายถึงแมงเพียง
ส่วนแมงชะโมยนั้นเห็นจะนึกกันว่าเป็นแมงฉี่ เพราะย่อมมาในเวลาเจ็บตัก ๆ
มีด ๆ กัดจะมาทำตาบตาบดั่งอะไรแก่ศพ ก็ที่แมงชะโมยนี้ ออกจะฆ่าได้

๕. ต้มน้ำอาบศพ ท่านว่าได้โบอะไรก็ได้มัน คิดว่าจะเป็นทำโดย
ไม่เอ้อเดียวแล้ว แต่ก่อนเห็นจะเป็นโบที่มีจำกัด เช่น โบขนาดเล็กเป็นต้น ซึ่งถือ
กันว่าผู้กวด ยังเป็นได้มีในพิธีกรรมเป็นอย่างไร ซึ่งพอจะเทียบกันได้อยู่ ใช้โบขนาดเล็ก
โบล้างร่างล้างกาเป็นหมอน

๖. การทาบมัน กรมขุนพิทยลาภทรงสนธิฐานว่า เป็นการบำรุงผิว
เหตุด้วยเราผิวเหลือง จึงทาบมัน เห็นได้จากฝรั่งมีผิวขาว เขาก็เอาฝุ่นพอก
เข้าไปทำเดียด แรกที่ตั้งศไปร์ บ้าง ใช้น้ำมันงาทาจัดเพื่อกำจัดฝ้า ให้เห็นผิวดำ
งาม แล้วทรงพระดำริสาคค่อไป ว่าพวกอินเดียนแดงคงจะใช้เม็ดผดด้งยตีดินแดง
ตามทศรัตน์เขาที่อยู่มาก จึงบอกท่านให้ทราบเพื่อพิจารณา

๗. ท่านเขียนไว้ว่า สมเด็จพระยาทรงนิพนธ์ (หน้า ๓๗) เห็นว่า
ควรจะลงพระนามไว้ด้วย เพราะสมเด็จพระยามืออยู่หลายพระองค์

๘. ท่านไม่เคยสงสัย การรุดหน้าใส่มือ เป็นของทำยอเกิดจนภายหลัง
แต่ก่อนอาบกันจริง ๆ ทงนพ อาบน้ำดังกรานศท่านผู้ใหญ่ กชนเคียงตงชน
ท่านคักนำอาบ ลูกหลานก็เข้าช่วย แลวมน้ำหอมไปช่วยทำให้ท่าน เพียงอายุ
น้อยได้เคยทำให้ท่านผู้ใหญ่ การรุดหน้าแข่งงานส่งมรดกก็กรุดนามนต เมื่อพระ
ส่งมรดกจบก็ยกนามนตมา ญาติพี่น้องช่วยกันรด โทษจุกกชนเคียงรุดหน้า
ชำระกายเมื่อโทษสมแล้ว ศพก็ชำระต่างให้สะอาด ตงนแต่ญาติพี่น้องทำให้ทงน
ทงนพ การดำตหน้าดังกรานศเห็นจะมาแข่งทำอาบหน้า เขาว่าประเพณีใน
เชียงใหม่ เจ้าผู้ครองเมืองดงท่าแดงช่นแต่ดงแห่งดงเบญจกุ่มทงเบญจกุ่ม ๆ ตามทาง
มีราษฎรดำตหน้ากัน ศดชดกระทงถึงกุ่ม ท่านจงดูพิธีลดแจตรในกฐณณเคียง
บาล มีคำจาชาธาการดงหน้าตามมาทีเดียว ดูเป็นทงมาเบญจกุ่มเหมือนเชียงใหม่
แต่ไม่เคยดงถึงมราษฎรดำตหน้าธา เขาใจว่าเป็นประเพณีช่นเดียวกัน

๙. การหวิมศพ มีหลายอุปเท่ห์ทง กิดตามกไม่ทง แต่เมื่อช่น
ถูกให้เป็นคนหรือกหวให้ช่นทงแบบ ด้อยไม่เห็นว่าควรจะทำอศริ ตงนการ
หักหวนพ เห็นเหตุว่าเพื่อจะไม่ให้คนเขเอาไปทงใช้ร่วมกับคนทงทงนเอง

๓๐. เรื่องนุ่งผ้าศทกลับหน้าเป็นหลัง ได้เคยส่งด้อยมานานแล้ว ว่าทำ
เช่นนุ่งด้วยเหตุไร แต่ไม่มีใครอธิบายให้เข้าใจ จนกระทั่งได้มาอ่านเรื่องทงทง
เรียบเรียงไว้ จึงเป็นช่นเข้าใจว่าเป็นเรื่องทำให้กตบ อย่างกตบอะไรเสียต่าง ๆ
ศดชดถึงหวมทง

๓๑. สุภาสิคทงว่า มรคา วารี อัดฉี่ ศาลา เป็นแน่ว่าหมายถึงชงชงเป็น
ตำธารณะ ไม่ใช่ชงนในบ้านคน อัดฉี่ ก็เห็นจะหมายถึงทงทงหาเงิน

๓๒. ศาธา ยนต สนต วิกุงคเส เคยได้ช่นเป็น ยนต สนต
วิกุงคเร คำ กรง กตงจะเป็น ครึง แต่เราอ่านว่า กรง ดูเหมือนเขา

ไม่ได้ใช้สำหรับชกยันตร์ทุกอย่างไป ใช้แค่ชกยันตร์ตามเหตุสมควรหงตั้งยันตร์
ครั้นถึงเห แต่ไม่แน่ ด้วยเอาใจใฝ่มาน้อยเต็มที ต้องเรียนกับหมอเด็กเป่า
จึงจะเอาแน่ได้ บรรดาอากาศอะไรต่าง ๆ เป็นธรรมดาที่คนรู้ ๆ ปด ๆ
ผูกพันทางนมน จึงแปดไม่ได้ หรือแปดถล่มชดง ทงนกกกตจจะปรากฏที่ผด

๓๓. การมัดศพของเรา เพื่อกันคนโงงแตกแน่ เพราะเทียบได้จาก
ศพที่จะเอาไปฝังเขาไม่มัด เช่นแต่เขาผ่าชาวหอเท่านั้น ในการที่เขาเชือกมัด
ดยคอกมานอกโงง ก็เพื่อผูกผ้าโยงให้พระบังสุกุล จะได้แน่นเข้าไปถึงคิ้ว

๓๔. คำตราสั่ง ฉันทเคยคิดแปลสระสระให้สมเด็จพระสังฆราชว่า
ตราสั่งขาว ตรา หมายถึงความว่าถูกต้องจริง นึกเทียบเอาคำ วรรัง วรรังตรา
มาเทียบ สั่งขาว นั้นคำหลังตกหายไปเสีย แต่สมเด็จพระสังฆราชเธอไม่เห็น
ด้วย เธอหนักเอาชมน้อย่างหนึ่งเหมือนกัน แต่ฉันทไม่ชอบใจ ไม่เห็นด้วย จึงเคย
จำไว้ไม่ได้

๓๕. เรื่องแต่งศพหนึ่ง อ่านหนังสือซึ่งท่านแต่งไว้ แม้มัดด้วยอย่างอยู่
หลายแห่งก็จริง แต่เป็นประเทศที่ไกลแฉะเก่าเต็มที คงจะไม่มาถึงเมืองเรา
ได้ จะต้องเป็นธรรมเนียมของเมืองที่ไกลกับเรา เมื่อแดงคูดังคำเรียกเครื่องไว้
ประกอบกับการแต่งศพหนึ่งของเรา ที่นอกจากเป็นภาษาไทย ก็เป็นภาษาตั้งสกุล
มีเครื่อง สุกรวม (สุกุล) และ พัมธันวิ เป็นต้น จะต้องเป็นแบบมาจากอินเดีย
แต่ศพชาวอินเดียเขาก็ไม่ได้แต่งหนึ่ง นอกจากพวกโยคี ก็คือเป็นแบบที่จำการ
แต่งศพของพวกโยคีมานั่นเอง ทงนก็ไปเขารอยกับทเคยสืบส่งนมาแต่จ ที่แรก
เที่ยวเดินชนไป ไปเห็นศพสมภารจมนวดแดงเนยเขาได้สูงตั้ง แล้วมาได้ทราบ
ความที่สมเด็จพระสังฆราชดำรัส ว่าสมภารวัดประดู่ทกรุงเก่า ศพก็ใส่สูงตั้ง
เหมือนกัน ครั้นช่วยท่านแต่งเรื่อง โกลศหีบ จึงต้องไปสืบที่พระอาจารย์จมน

จึงตั้งมาชีวิต วิดเตงเหยยี่ (ซึ่งเรียกกันว่าอาจารย์แมง) ตามท่านว่าศัพพะจีน
 ญอนเห็นได้ดังตงนังกม ได้หีบนอนกม แบ่งเป้นยศกัอย่างไร ท่านอธิบาย
 ว่าไม่ใช่แบ่งเป้นยศ ศัพไตที่นังตมาธิไปจนตาย เขาก็ตอตั้งตงได้นัง ศัพไต
 ทันอนตายเขาก็ค้อหีบได้ให้อน ด้วยเขาไม่ยากถูกค้องศัพให้มากนัก เป้นอัน
 เข้าใจ สัมภารวัดประคูกเป้นผู้ชตงในการปลุกเสก ศัพก็เขาอย่างพระกชตง
 ของจีน ศัพพระญี่ปุ่นซึ่งท่านได้คความมาว่า เขาตงนังก็เขาอย่างพระจีนตง
 ศัพพวก โยคัแตรพราหมณาจารย์ก็เป้นผู้ชตง นับเนื่องว่าเป้นศัพพระตงด้วยกันทั้งน
 ก็เหตุไฉนเราจึงจำเขามาตงศัพเจ้า ถูกประหตาดอยูบ้าง แต่มาทตงศัพหีบ
 เป้นแน่อน แต่ก่อนถ้าตงศัพตง โกศัแล้วก็นับว่าเป้นเจ้า

๓๖. ได้พูดมาแต่จ้ ว่า คาทาปลุกเสก อะไรตาง ๆ นั้น คนรู้งู ๆ ปลา ๆ
 ตง ถ้อยคำก็ยอมตตามนาเนอ คาทาท่านามนคัธรรณตารนั้น ใช่ว่าอะไร
 ไครค้อไครจำเขาไปใช้มากค้อมาก ก็เป้นขรรตาทจจะตงเกิดอนคตาคัเป้น
 หตายอย่างตางกันไป จนจับคั้นเค้าไม่ได้ แต่ถ้จะเตากตั้นเขาคั้นเค้า ทักจจะเป้น
 คิงน

สิโรเมพุทธเทวญจ

ลลาญุพุรหุมเทวดา

หทยันารายกญเจว (ควรจจะเป้น ญญจ)

หตญจปรเมสุรา

ปาเทวิสสุณุกญเจว (ควรจจะเป้น กมมญจ)

สพุกมมาปสิทฐิเม ฯ

เป้นเพียงคาทาทังเท่านั้นควรจจะพอแต่จ้ ถ้าหรับเจ้ากรรมทำน้ามนค้ออะไรตาง ๆ
 อันเป้นคความว่า เขิญ พระพุทธ พระนารายณั พระปรเมศัวร พระวิคัจกกรรม

มาเข้าถึงกายให้ทำกรรมต่าง ๆ สำเร็จ ส่วนคำ สิทฺธิกัจจัน สิทฺธิกมฺม สิทฺธิ
การียตถกโต สิทฺธิลาโภนิรุตฺร สิทฺธิเตโชชโยนิจัน สพฺพสิทฺธิ
ภวนฺตุเต ฯ นี้เป็นคำโหรเขาใช้ให้พระเจ้าเรือน เวลาเขาบูชาเทวดาขอพรให้
ปลุกภรรยาเจ้าเรือน แต่ก็ไม่ใช่คำของโหรคิดขึ้นเอง ไปขอนเอาคำพระถวาย
อัครเรณมาต่อเติมใช้อีกทีหนึ่ง แล้วใครไปฉวยเอามาต่อคาถาทำน้ามนต์ครัน
สารเข้า ตูไม่เข้ากันเลย ทั้งไม่เป็นรูปคาถาค้วย

๓๗. ขอให้ท่านสังเกต ว่า โฉง นั้น ทำพอบังคาแต่เพียงด้านข้างดีด้าน
เท่านั้น ทางกันแต่ก่อนแต่คงว่าเปิด จึงต้องมีเผือกกรอง เพราะศัพทกันก่อนใช้ห่อ
ด้วยเผือก ปากก็เปิดจึงต้องมีผ้าคลุม โฉงชุดกัจจันจะเป็นของกณณอื่น

๓๘. ชาวบักขุโลกก็เรียกทศโคว่าหัตถนยเหมือนชาวเหนือ แต่ไม่มีระบุ
ไว้ในหนังสือซึ่งท่านเรียง

๓๙. เรื่องจุดไฟไว้ที่ศพ ทำให้เกิดความไม่เข้าใจให้แปลออกได้ คือ
จุดพระศพทศอย่างดี แล้วมชนได้ชาวต่างบักแถมคิดเทียบตงไว้ด้วย สืบถามหา
ความหมายก็ไม่มีใครบอกได้ บอกได้แต่ว่าเป็นของซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เคยทรงพระราชดำริให้จกชน ก็ทำเป็นธรรมเนียมต่อมา
เพิ่งมารู้จักได้ว่าเทียบตงยตะเกียงกระดามะพร้าวคงบนชางเปิดอกนั้นเอง ทรง
พระราชดำริ เห็นตะเกียงกระดามะพร้าวคงบนชางเปิดอกนั้น มันเงว่งกปรกนัก
จึงทรงพระราชดำริ เอาขันบักแถมอย่างเวียนเทียนมาใช้แทน มีอะไรครบ
ทุกอย่าง ขาดแต่เทียนไม่ได้จุดไฟก็เพราะไฟอื่นมีลมเอไปแล้ว ตะเกียงกระดา
มะพร้าวคงบนชางเปิดอกนั้น ก็ไม่ใช่อะไร ทำไปอย่างง่าย อันจะทิ้งทำได้โดย
บังคนเท่านั้น คือจนคณมะพร้าว ปิดติดลูกมาบอกเอากะดาม้าออก ใช้เป็น

ภาชนะใส่น้ำมัน จะขูดเอาเนื้อออกก็เลยเวตา กระตาคงโคลงเคลงทำให้น้ำมัน
หกได้ ก็เอาอะไรก็ขว้างเปิดอกมารองคองเลยไม่ให้โคลงเท่านั้น

๒๐. **เรื่องสวด** ดูเหมือนท่านจะเข้าใจผิดเป็นว่า พระร้องเอาตามใจ
แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านเองนั่นเป็นแบบมธอทเดียว เช่น **ท่านองสวดกษ** **ท่านอง**
สวดพระธรรมใหม่ เป็นต้น ที่คนกตถกนหมกเพราะกตถกนนำไปที่ **ตั้งดครงคน**
นหมกนยหนงเรียกว่า **ตั้งดสองจบ** **ตั้งดมี** **จบหนง** **ตั้งดจบ** **ตั้งดจบ** **ตั้งดจบ**
คามคองการ **ตั้งดจบ**เป็นตั้งดขงรุ่ง คือว่าตั้งดรอบแห่งพระธรรมที่ตั้งดนน การตั้งด
นหมกนยหนงเรียกว่า **ตั้งดตั้งดการมกต** และ **ตั้งดมกต** เขาว่ากรมหลวงวงษา
เวตาทำบุญวันประสูติมีตั้งดตั้งดองวัน มหาชัยวันหนง **อนที่ตั้งดชัยวันหนง**
ท่านอาจตั้งเกิดในชื่อได้ มหาชัย ไม่ใช่ชื่อตั้งดมกต ที่เรียกว่าตั้งดตั้งดนน ก็เพราะ
ตั้งดตั้งดค แบ่งกันตั้งดตั้งดองรรค องคหนงเป็นแม่ อีกองคเป็นลูกตั้งดตั้งดตั้งด
ตั้งดตั้งดกนหมกนยหนงอีกทางหนง อย่างมีตระกูลนคตก นนเพื่อประตั้งดตั้งดตั้งดตั้งด
ตั้งดตั้งดเข้าเป็นพวกเผ่าศัพได้

๒๑. **เรื่องร้องไห้** ขาดไม่มีกตถกนถึงทฐูแจงกนอยู่หม่น ๆ คือมอญ
ร้องไห้ เขามั้พวกรบจางร้องเป็นอามิศเหมือนกัน

๒๒. **เรื่องทำบุญ ๗ วัน** นนนำตั้งตั้ง กตถกนจะไปปนกันยุ่งเข้ากับการ
ทำบุญ ๗ วัน นนแต่ปลงศัพแล้ว เพราะท่านทราบอยู่ตั้งตั้งว่า กอนนเขาไม่เก็บ
ศัพไว้ในบ้านเกินกว่า ๓ วัน การทำบุญทุก ๗ วัน และทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน
นนเป็นประเพณีจนแน่ มีชนทางเราเมอกรังพระศัพตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้ง
กุมารรัตน เป็นต้นเค้า

๒๓. **เรื่องไว้ทุกข์** ของเรา เป็นเรื่องตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้ง ตั้งตั้ง
อะไรไม่ได้เลย ถ้าตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้ง ตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้งตั้ง

ศัพทางหนึ่ง กับไว้ประจำนอกทางหนึ่ง การไว้ไปเข้างานศัพทคือนุ่งขานุ่งผ้า
เข้าใจว่าเราจำเขามา นุ่งขานุ่งผ้ากันว่าเขาอย่างจีน แต่ถามพวกจีนเขาก็ว่า
เขาไม่ได้นุ่งขาน คกตงจระมาแต่ไหนก็ไม่ทราบ แต่นุ่งผ้าที่จำฝังมาแน่ และ
เป็นแน่ว่าเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ด้วย ทนงตั้งทรวดนภพราบและตั้งน้ำเงินอะไร
เหล่านี้ เชื่อว่าเป็นของเราคิดขึ้นเอง เพื่อจะเต็มให้เป็นสายกลาง แต่ฉันไม่
เด่นด้วย เห็นว่าแต่งชาวแต่งผ้าเท่านั้นก็ตาบอดพออยู่แล้ว ไฉนจะไปรับเอา
อย่างอื่นมาพอกให้ตาบอดยิ่งจนอกใจ เติมที่เราเห็นจะไม่ได้แต่งไว้ทุกชั้น
เพราะเคยเห็นพระเมรุใหญ่ ๆ แค่อ่อนมา นุ่งส่มปักตายต่าง ๆ ภาคเลือกครุ
ยกันทั้งนั้น (ที่วาศาตเลือกครุยต่างที่ทานจะสั่งด้วย พวกที่เข้าไม่มีหน้าทแต่เด็ดๆ เขา
ทำมาศาคย้อมแต่ดำรด เป็นทว่าได้ศาตเลือกครุย เรียกว่า ผ้าแฝง แต่ผมมีหน้าท
แต่เด็ดของศาตเลือกครุยจริง ๆ เวลาเขารวดของสรวมเลือกครุย เวลาอยู่นอกวง
ถอดเลือกครุยออกศาต) ส่วนทางไว้ทุกขประจำวันนั้น แค่อ่อนมีโกนหัว หาก
ตั้งห้ามเด็ดแล้วในรัชกาลที่ ๕ แต่มีการแต่งตัว และพันแขนดำเข้ามาแทนที่
เลยจนแต่งดำหายไปเหลือแต่พันแขน จนทำกันน้อยลง คิดว่าต่อไปเห็นจะเลิก

๒๔. สัมทา คิดว่าควรจะเขียน สัมทา นี้ก็จะมาแต่คำ สัม + ทา

คือข้อใหญ่ต่าง ๆ

๒๕. วิธเอสทไว้บนต้นไม้ ทางหัวเมืองบักษไตของเราที่ทำกัน แค
ก่อนนั้นเห็นจะเกือบเป็นปกติ เรียกว่า แขนง คือเอาศัพทห้อยเอือกไปแขวนไว้บน
ต้นไม้ ดังที่จะเป็นค้ำของถาดเอือกห้อยศัพ แม้ได้โถงแล้วก็ยังผูกกันโถง
ด้วยเอือก ส่วนศัพทคนมัยศัมเงินนั้น เขาไปปลุกบ้านเอาศัพไว้แทนแขนง

๒๖. ประคุมี่ ตามธรรมเนียมไทย ไม่จำเป็นต้องเป็นประคุมี่เล็ก เป็น
ประคุมี่ใหญ่ก็ได้ คู่แต่ประคุมี่ดำราญราชฎร์เป็นค้ำอย่างเถิด เรียกว่า ประคุมี่

นครราชธัมมา นครศรีธรรมราชก็เป็นประตูใหญ่เหมือนกัน คนเดินเข้าออกได้
เท่ากบผี คำว่า ประตู นั้น เป็นคำชาวบ้านเรียก แม้ประตูนั้นจะมხოว่าอะไร
อยู่ก็ตามที่ เหมือนกบประตูด้านทองแม่น้ำ จะมხოว่าอะไรก็เรียกว่า ประตูน้ำ
เหตุที่เรียกว่าประตูเหล็กเพราะเขาผออกทางนั้น ทิศของเขาผออกทางนั้นเพราะ
ป่าชาติปดงศพ จะเผาหรือฝังหรือทิ้งก็ได้ อยู่ใกล้กับประตูนั้น ป่าชานนั้นเป็นป่า
จริง ๆ มีเขตคักกว้างใหญ่มาก ไม่ใช่ที่ทาศพในวัดโดย่างเราเข้าใจกัน ทำไม
จึงมีคำว่า ช่า คือท่ายคักยกไม้ทราบ คำที่มี ช่า คือท่าย ค่อยท่ายเป็นเพื่อนกัน
กมอก เช่น คำช่า เป็นต้น

๒๗. ประตูน้ำ เห็นจะหมายถึงเข้าดูบ้านนั่นเอง ที่หลังปดงศพกัน
นอกป่าชาก็ได้ จึงทำประตูน้ำชนเป็นดนมมด

๒๘. ถ้ามืด (หน้า ๘๕ หน้า ๘๖ หน้า ๘๗ หน้า ๑๐๐ หน้า ๓๓๖
หน้า ๓๓๗ สองแห่ง) เห็นควรจะเขียน ถ้ามืด เพราะมีคำ สีเทา ช้เทา เป็น
เครื่องเทียบอยู่ หมายความว่า สีช้เทา

๒๙. พระนาศพ ก็คือเป็นอันเดียวกับพระดังต ตัดเขาแต่องค์เดียว
เพื่อให้ง่าย ที่เห็นเช่นนั้นเพราะอ่านคัมภรพระอภิธรรมเหมือนกัน

๓๐. เวียนซ้าย อยากูมานานแล้ว ว่ามีมาแต่คนเดียวหรือเรามาคัก
ตนเอง ถ้ามใครก็บอกไม่ได้ เพิ่งมาได้ทราบจากหนังสือซึ่งท่านแต่งว่ามาแต่
คนเดียวที่เดียว ช่าได้คำสั่งกฤตที่เขาเรียกด้วย ขอบใจเป็นอันมาก แต่ที่ท่าน
เขียน ประสวย นั้น ไม่ทราบจะอ่านอย่างไร เห็นไม่พ้นคความงั จึงพดิกค
พจนานุกรมภาษาสั่งกฤต พบว่า ประ เบื้องคั้นเป็นคัจจอบ กับ วย เบื้องปดาย
กเป็นคัจจอบ ทนคคควาควรจะเขียนอย่างไรดี ประสว้ย หรือ ประสว้ย อะไร
ก็เป็นเรื่องเต็มปด่า ฟังคานนคไม่เขาหู จำไม่ได้ จึงเห็นว่าไม่เอาคคควา ใช้คำ

เวียนขวา เวียนซ้าย อย่างใด ๆ ก็แล้วกัน จะขอทักท่าน ที่ใช้คำว่าเวียนซ้าย
ไปขวา (หน้า ๓๐๓) นั้นผิด ถดายเป็นเวียนขวาไป ต้องด้วยคำกลอนว่า
เวียนเทียนให้เวียนแต่ซ้ายไปขวา ที่จริงเวียนเอาเบื้องขวาให้เป็นเวียนขวา
ถ้าเวียนเอาซ้ายให้เป็นเวียนซ้าย คำขแรงทงนท่านกล่าวไว้แจ่มแจ้งแล้ว แค่นี้
ก็พอพูดได้ว่าเวียนซ้ายไปขวา อีกแห่งหนึ่ง พูดถึงพิธีของโรมันคาโรติก ว่า
บาทหลวงเดินรอบคัมภีร์จากซ้ายไปขวา (หน้า ๓๐๓) คำนั้นจะถูกหรือไม่ถูก
ฉันก็ไม่รู้ ต้องไม่รู้ว่าเขาเวียนขวาหรือซ้าย

๓๑. การเผาศพ เป็นแนวาคองมีรูปเทียนดอกไม้กับพื้น รูปเทียน
ดอกไม้สำหรับธมาศพ พื้นสำหรับเผา ย่อมยงเห็นปรากฏได้อยู่ที่เครื่องธมาศพ
ของหลวง มีกระตงเข้าดอกดอกไม้ด้วยอยู่จนทุกวันนี้ ในหนังสือเวียนฉบับ
หมอบรัดเด คัมพ์ (ซึ่งมี ไซ่ไก่ในตระกร้า อยู่ในนั้น) มีจดหมายหน้าที่
มหาดเล็ก ว่าคองตงเครื่องธมาศพกับท่อนจันทน์ถวายในการพระราชทานเพลิง
ศพ เข่าใจว่าภายหลังคติประดิษฐ์เขาไม้จันทน์ทำเป็นดอกไม้ เพื่อกระเบียด
กระเดียนให้เปลืองเนื้อไม้จันทน์น้อย เคยตะเขาดอกไม้ตบที่ท่อนจันทน์กระเด็น
ไป ไม่มีอะไรจะเผาก็เอารูปเทียนนั้นเองใส่ค่างพื้น ในงานพระบรมศพเป็น
หลายงาน ซึ่งดวงมาแล้วไม่ชานัก ก็ยงตงราวเทียนให้ประชาชนจุดศัตถบูชา
พระบรมศพ

๓๒. ยายกะลี เห็นด้วยว่าจะเป้น พระกาลี่ แม่ เพราะพบหนังสือ
ทางอื่นเคยกล่าวถึงป่าช้าที่ไร ก็มส์าดพระกาลี่อยู่ด้วยทุกที่

๓๓. การต่อไฟ เห็นท่านผู้ใหญ่ท่านถ้อย ไม่ทำกันไม่ช้าแต่การเผาศพ
แม้การบูชาพระท่านก็ไม่จุดคอกัน มีกมส์ะเกียงตงหนึ่งค่างไว้ให้จุด ดูที่จะไป
ทางข้างไม่เป็นเคารพ

๓๕. การขำระกายเมื่อไปเผาศพกลับมา นั้น มีประโยชน์จริง ๆ
อย่างน้อยก็มกถนเผาศพติดมาบ้าน ถ้าเป็นคนกตัญญูถ้าผู้ตามมา กรมพระ
สम्मทท่านสอนว่า กลับมาแต่จให้ล้างหน้าเสีย หรืออย่างน้อยก็ล้างในรูจมูก
เพราะควันที่เผาศพติดมาในรูจมูก เมื่อได้ทำตามท่านสอนก็เป็นผลสำเร็จจริง

๓๕. ใบนอกเผาศพ ฉันทเรียกว่าใบดำ ล้างทั้งเชษฐให้ไปมีอยู่ในนั้น
ด้วย นี้เป็นของใหม่ เดิมทีก็ไปกันเองตามใจสมัคร

๓๖. วันเผาศพ ท่านแนะนำจนคุชางแรกก็โตแถมจนคุชางชนน ชอบ
ใจเป็นอันมากทำให้ได้สติพ้นจากหลง ด้วยแต่ก่อนคิดไม่ออก ว่าทำไมจึง
บังคับให้เผาจนคุชางชน ครั้นถึงข้างแรกก็ดบยกเป็นบังคับให้เผาจนคุไป ส่วน
ห้ามตายจนเสารเผาจนองการนนเคยไดยน ห้ามเผาจนพระซึ่งท่านไม่ได้กล่าวถึง
ก็เคยไดยน นนเห็นจะคิดไปถึงดังจถหากว่าจะมีอยู่ในศพ ก็ไม่ให้ต้องเสียชีวิต
ไปในวันพระ ส่วนห้ามจนศุกรนนเพงเคยไดยนเมื่อเร็ว ๆ นเอง คิดจามาทาง
ฝรั่ง ส่วนห้ามจนพฤหัตถ์คณนไม่เคยไดยน ไค่คณจถกอยู่ในใจ ว่าห้ามเพิ่มชน
ทุกที่แต่จจะไม่มวันเผาศพได้ แต่เปล่า เดียวนออกจจะไม่มใครค้อยถือ ไปแย่ง
กนเผาจนอาทศย คณคิดเห็นจะมาแต่จนหยุดราชการ จะไค่มมครรส่งหายมามาก
แต่ไม่จำเป็น จนอะไรก็ไค่ทงนน อางเวดาเผาให้พ้นจากเวดาราชการก็แต่จกน

๓๗. แปรรูป ในราชการเรียกกันเป็นสองอย่างอยู่ เมื่อทำถ่านเป็น
รูปที่แรกหันหัวไปทางตะวันตก เรียกว่า แจงรูป แดจโดยถ่านกตบทำรูปใหม่
หันหัวไปทางตะวันออก นี้เรียกว่า แปรรูป เข้าท้อยมมาก กระตุกนนเขาคค
เขาออกไค่เสียก่อน สำหรับให้ดูถถานเก็บ เมื่อแปรรูปแต่จจึงเขากระตุก
ประดับดังตามท เช่น กระตุกหัวกเขาไว้ทหัวเป็นคณ เพราะเหตุททำคณ การ
คณคพเผาจนจงบงคบให้คณทางเห็นอกบค เพื่อไม่ให้แจงรูปแต่จแปรรูปเหยยคคณ

รถกัน การเก็บกระดูกไว้ที่บ้าน ได้ยืนยันว่าเป็นแบบกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยทรง
พระราชดำริไม่แน่พระทัย ว่าจรรักษาบ้านเมืองไว้ได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้จะได้พา
ย้ายไป ด้วยเวदानนเป็นเวตาคักสงครามพองพัน ทางพายัพเขาตอกนศด้วยซ้ำ
ไม่เอาอยู่เข้าบ้าน คองบรรทุไว้ทงต ประเพณีของเราแต่ก่อนก็เอาไว้วัด ไม่
เอามาไว้บ้านเหมือนกัน ถ้าหนังสืออยู่แล้ว ทางพระศัพเจ้าหน้าไปดอยน้ำทวด
ปทุมคงคา เข้าใจว่าเป็นคติพราหมณ์เข้ามาปน ถ้าของชาวบ้านหาได้ดอยน้ำ
ไม่ วัดปทุมคงคาเข้าใจว่าจะตงข้อ ให้ตลกเอาแม่น้ำเจ้าพระยาไปเป็นแม่น้ำคงคา

๓๘. การทำบุญ ๑ วันเมื่อเทศกาลแล้ว ได้ทราบว่าเป็นการทำบุญ
เวียน ไม่ใช่ฉลองอยู่ เพราะฉะนั้นจึงตงบาตรน้ำ แต่เพราะเก็บเอาอยู่มาบ้าน
การทำบุญจึงกำกวมไป

คามที่จคมมาใหม่ เป็นทางไทเกือบเป็นพัน ทางต่างประเทศนั้นไม่ค่อย
จรรู้ ได้ตั้งค้นฉบับกตบคณมานี้แล้ว

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ทรงพระเมตตาตรัสอธิบายเรื่องทำศพ
หลายประการ ข้าพระพุทธเจ้าได้รวบรวมไว้แล้ว รูดลงในพระเมตตากรุณาต้นเกล้า ๆ
เป็นต้นซึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ เรื่องที่คิดไม่เห็นอยู่มากแห่ง ต่างแห่ง
ผิดพลาดไป เพราะรู้เท่าไม่ถึง ถัดมาทราบเกล้า ๆ จน นับว่าถวายพระหัตถ์
ฉบับนี้ มีคุณค่าแห่งความรู้เป็นที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าอ่านถวายพระหัตถ์ข้า
หลายหน เพื่อไม่ให้ลืม และใช้เป็นแนวทางพิจารณาค้นคว้าต่อไป

๓. ชะมัด ข้าพระพุทธเจ้าใช้ด้วยหงมิต ที่ถูกควรเป็น ชะงัด ชะมัด
คงมีแต่ภาษาปาก ถึงเกิดจะไปทางเก่งทางสามารถ รูปคำคล้ายกับ สมรรถ
มาก ส่วน ชะงัด เป็นไปทางซดงค์กคคคคค

๒. เสียงทอนของพวกทอดเตนโตด ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องใน
พระวิจารณ์ ที่ตรัสว่า จะเป็นงคคอะไรอย่างหนึ่ง

๓. หาลาภ พิมพ์ผิด ข้าพระพุทธเจ้าต้องการเขียนว่า หายลาภ

๔. เรื่องแมว เป็นความรู้แก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก แมวคราว ที่ถูกควร
จะเป็น แมวเครา คังครัด สระอะแอะระระอา ในคำไทย หนังสือไทยถิ่นขอนแก่น
เป็นอย่างเดียวกัน จะออกเสียงสั้นยาวก็เมื่อเวลาอ่านหรือพูด เพราะฉนั้น
เครา กับ คราว ก็คงเป็นไปในเรื่องออกเสียง อย่างเดียวกับคำว่า เซา กับ ชาว
ลาว กับ ลาว เรื่องชาแมงเทากับชาพระ คงได้ความจำเปรียบทั้งพระแะแะ
ก็คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า พระมากกว่าแะ เพราะเทียบกับพราหมณ์ได้ ต่างที่อาจ
เกิดจากเกรงใจว่าพระหนักไป ก็เปลี่ยนเป็นแะ เพื่อให้เบา

๕. ใบไม้ต้มสำหรับอาบนำศพ ข้าพระพุทธเจ้าคิดใจด้วยเรื่องใบ

หนาด ว่าทำไมจึงกินไม่ได้ ทางอีสานก็ใช้ใบหนาด และใบมะเขือผูกเป็นประคูดู
บ้าง และถือว่าใบหนาดกินไม่ได้ หรือจะเนื่องมาจากคติอินเดีย ข้าพระพุทธเจ้า
กำลังสืบหาอยู่ว่า ใบหนาดมีอยู่ในอินเดียหรือไม่ และเรียกชื่ออะไร ยิ่งเป็น
ได้มีในพิธีกรรมใช้ใบหนาด ใบตำบแวง ใบตำบกาเป็นหมอน ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่ง
ทราบเกล้า ๆ จากพระอธิมา

๖. การทากษมน ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูเรื่องทางอินเดีย ได้ความว่าใน
พิธีบูชาขุม คือ ใช้ขามนและขมนชนิดต่างๆถูกบูชาขุมเดียวกัน แต่จริง
ให้อาบน้ำและเอาเนยแขก (๕) ทาตัวออกที หญิงที่ชนสาวต้องเข้าพิธีกรรมขัตถุ
ด้วยขามนและขมนเรียกว่า หริทรา ในพิธีแต่งงานและพิธีศพก็ใช้หริทราเช่น
เดียวกัน เป็นอันว่า ขมน มีอยู่ในพิธีของอินเดีย กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
มีความเห็นใหม่ว่า การทากษมนจะคิดเนื่องมาจากอินเดียก็ได้ สืบประเพณีทาง
อีสานก็ว่าใช้ขมนในการอาบนำศพเหมือนกัน และเรียกว่า ขมน ไทยใหญ่ก็
เรียกอย่างเดียวกัน หาได้เรียกว่าขมนไม่ ขมนคงเป็นของรักษามิตรของ
ชาวอินเดียคู่กับขามน ถ้าว่าได้แบบอย่างมาจากอินเดีย ทำไมจึงไม่ใช้ขามน
ด้วย เรื่องไทยนิยมสวดสังเือง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วย ส่วนจีนและไทยอื่น
จะนิยมอย่างเดียวกันหรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าเคยสืบสาวเรื่องความงามของ
ผู้หญิงในชาติต่างๆว่าเขาคิดเห็นกันมาอย่างไร อะไร ๆ ข้าพระพุทธเจ้าก็ชอบ
ถามเขาได้ แต่ไม่ได้นึกถึงเรื่องผอเนอนเดย เรื่องแขกใช้ขามนขัตถุคือ ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยถามพวกแขกถึง อธิบายว่า ถ้าใช้ขามนขัตถุแล้วผั่งแตกแล้ว
ทำอีกแล้วผั่งแตกอีกครบ ๓ วัน จะบึ่งกันความร้อนได้ จะทำให้ผั่งหนึ่งเย็น
สบายผั่งหนึ่งงาม และอ่อนนุ่ม หายขัตถุออกตามข้อต่าง ๆ ในตัว ถูกมมุด

อยู่บ้าง เพราะยาแก้ปวดแก้ชดยอกกมก ใช้น้ำมันชาติดี เทรูปในเทวดายพวก
กตง ถนงตม กมการอาบนำมนต์มอ เรืองทานำมนออกจระมมากชาติ ใน
พรของบาทหงวงแตรของยว กมการเจมตวยนำมนเหมือนกัน ซึ่งคงเดือมมา
จากทานำมน พวกเปอร์เซีย นกรีก โรมัน กมชตตมวเนอศวยนำมนปน
ปรุงตวยของหอม พวกแอฟริกาหงายพวกก ใช้นำมนชตตว แดวตงฝุ่นตแตร
ตางพวกกเคมชระมตตวย เพือให้มกตนหอม การทานำมนเคมตงจระมุงหมาย
แตรแตรรักษามิดเนือเป็นเรืองทำร่างกายให้ชระชาต หึงตงามเป็นเงามน ทงจระ
ไซตงอนทก เช่นฝุ่นหรือมงหอมตตาง ๆ กคคตวตงาย เทคนชาติตาง ๆ ทียง
ถ้าตงค้อความเควัญ เช่นชาวแอฟริกา อเมริกา ฮอตเควเจย แตรชาวเกาะ
ตาง ๆ ในมหาตมทรแปซิฟิก เมืออาบนำศพแตร ก ใช้นำมนชตตว เรืองทา
ชมน คคตวยเกตวาวว่า เป็นอย่งเตยงกัน แต่ทำไมจิงไมไซทานำมนตวย
ข้าพรพุทธเจ้าคคไปไมคตออก

๗. ข้าพรพุทธเจ้าเซียนใจว่า สมเคจกรรมพรยา คถพรนามไป

๘. เรืองรคณา ข้าพรพุทธเจ้าพบเรืองอาบนำตงกรานคของอินเตยว่า

ในตมยพระเวท พราหมณกอนเขาพรคองอาบนำแตรเจมตวยนำมน หรือนำมน
เนย เห็นจระตงกับ กระสุทท ทมกตาวใจในพรพราหมณของไทย ในหนังสือ
เรืองนนกกตวค้อไปว่า ในวันแรกของตงกรานค เป็นประเพณททุกคนจระคอง
อาบนำแตรเฮานำมนชตตวร่างกาย เขาตกษณะการอาบนำตงกรานคของไทยท
ควตเตาเมือข้าพรพุทธเจ้าคคหาเรืองนอยู ไปพบเรืองการเจมเพือเบนตมมกค
ข้าพรพุทธเจ้าเคยเห็นเขาเจมบานประคูนำค่างคตออกจนทิบบค แต่การเจมนน
เป็น ๓-๒ แตร ๓ จุด ช้อนกันเป็น ๓ แตร รูปพระเจตย แต่ทเป็น ๔ เป็น ๕ กมี
ถามใครว่าทำไมจิงมี ๓ ๔ ๕ แตรเจมทำไม ก็ไมไ้รับคอบเบนทพอใจ ตอบ

ถามพราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์ ก็ว่า ประเพณีอินเดีย ถ้าเป็นของใหม่ กตัญญู
จะเอาไป จึงต้องเจิมเพื่อให้มนต์ทนเป็นคาถาหนึ่งเดียว ผู้จะได้จริงเท็จ เรื่องไม่ได้
เขากบที่เขาใจกันเป็นจำมัญว่า เจิมเพื่อเป็นมงคล จนมาได้พบเรื่องที่ยิ่ง
อธิบายได้ว่า ชาวฮินดูเมื่อก่อนแรกคิด ถึงจิตไม่แน่น ๑ เรียกว่า ลิงๆ เขามา
เจิมด้วยน้ำมันจันทน์ เพื่ออัญเชิญ วัสตุบรรพ เทพประจำบ้าน ให้มาตั้งสถิตย์อยู่
เมื่อถึงตอนยกประตูใหญ่ของเรือน เจิมที่ไม้อกตรงหนึ่ง เวลายกออกไถ้ก็เจิม
เหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าฯ ว่า เรือนฝากระดาน ก็ดูเหมือนมี
การเจิมที่เสาแต่ละประตู ในเรื่องว่าด้วยอภิเศก เขาให้ลักษณะอภิเศกของ
พระเจ้าแผ่นดินได้ ๓ อย่างคือ อภิเศก สำหรับพระเจ้าแผ่นดินทั่วไป ปฐม
ภิเศก สำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่รุ่งกว่า และ มหาภิเศก สำหรับจักรพรรดิ เรื่อง
เจิม และ อภิเศก คิดด้วยเกล้าฯ ว่า จะย่อมาจากการอาบน้ำ ทาน้ำมันและ
ทาตั้งปนปรุงอื่นที่เป็นยารักษาผิว และมักดินหอมให้เกิดสิริมงคล

๘. คาลา ยนต์ สนต์ วิกลิงกลเด ข้าพระพุทธเจ้าด้อมตามผู้รู้เด็ก
เข่าว่า วิกลิง ที่ถูกเป็น วิกริง ดังตรีดี และว่าไซ้สำหรับชกยันตร์ ได้ทุกอย่าง

๓๐. เรื่องมัดศพ ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามว่า ประเพณีชาวชนบทและ
ชาวอีสาน จะมัดเมื่อเวลาจะเผา ถ้าศพตายร้ายไม่มัด เวลายกศพลงเรือนคือนั้น
ยังไม่มัด คิดด้วยเกล้าฯ ว่า การเผาศพชาวชนบท ย่อมทำกันในเร็ววัน คือ
เผากันทั้งสด ๆ จึงต้องมัดเพื่อเผาได้สะดวก แต่เมื่อเชือกถูกไฟก็ขาด ดูจะไม่
ได้ประโยชน์ในการมัดนัก ถ้าแต่ก่อนไม่ได้เก็บศพไว้นาน การมัดเพื่อกันโจร
แตกก็ไม่สู้จำเป็น จะว่ามัดเพื่อกันผมารังควานอย่างฝรั่งว่า แต่ทำไมศพตายร้าย
ซึ่งควรจะมัดก็ไม่มัด ดูก็แปลกมาก

๓๑. *ตราสั่ง* ข้าพระพุทธเจ้ามณฑลเจ้าแม่เวเครา แม่เวครา ว่าด้วย
ตั้งยาวถือเป็นหลักกำหนดแม่ไม่ได้ ถ้าเช่นนั้น *สั่ง* อาจเป็น *สง* ไต่บ้างกรรมัง
เพราะ *สง* ก็แปลว่าแม่ *เทมขสง* ก็เหมือนกตณพทศคมา *สง* ก็มอยู่ในคำของ
ชาวอีสานแปลว่าแม่ ในภาษาอาหม *สง* แปลว่า เทวดาแต่แม่ และถ้าเบียดย
คือสังเกตของ *สง* เป็น *ก* วรรคเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะของภาษาไทย ก็ได้คำ
ว่า *ซาก* เพราะฉะนั้น *ตราสั่ง* ก็คือตรงหรือมตซากที่ *สง* เดียงหดสั้นเป็น
สั่ง ก็จริงเนื่องด้วยคำของพยางค์เดียวกัน เดียงหนึ่งในคำนั้นเวดาพูด
ย่อมจะสั้นกว่าอีกเดียงหนึ่งเป็นธรรมดา ทั้งจะถูกผลิตสถานไรขอรับพระบารมี
ปกเกล้าฯ เป็นที่ฟัง แล้วแต่จะไปรดเกล้าฯ

๓๒. *เรื่องแต่งศพหนึ่ง* ซึ่งประธานคำว่า *ศุกรัม* และ *พันธัม* มาด้วย
นั้น กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดเดาไปว่า ประเพณีแต่งศพจะมาจากชาติทราวาท
ชาวโคของอินเดีย เพราะคำว่า *ศุกรัม* และ *พันธัม* นี้ พระสารประเสริฐบอก
ข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นรูปคำในปฐมมาจกิต ตามปกติภาษาบาลีแต่สังเกตที่ไทย
นำมาใช้ ย่อมนำแต่คำที่ประกอบศัพท์เป็นดวงตงเท่านั้น เช่น ในทมนก็จะเป็น *ศุกร*
และ *พันธ* คำ *พันธัม* เป็นรูปศัพท์ประกอบแล้ว แต่ *ศุกรัม* ถ้าแปลว่าชาว
ถือได้ว่าเป็นคำประกอบรูปศัพท์ได้ แต่ *ศุกรัม* นี้ ผู้บางคนหากันไม่พบว่า
แปลว่าอะไร จนในหมายรับสั่งต่างทกเขียนว่า *ศุกรม* ก็มิ เมื่อข้าพระพุทธเจ้า
ได้สอบถามเช่นนี้ ก็มณฑลภาษาทมิฬว่า คำที่เป็น *นปฺง* สกคล้อง ในภาษาทมิฬย่อม
ลงปัจจัยว่า *อัม* เพราะฉะนั้น *ศุกรัม* และ *พันธัม* จะมาจากทมิฬได้บ้างกรรมัง
เครื่อง *ศุกรัม* หากจะมีเครื่องแต่งพระศพตายอย่างกิต ส่วนใหญ่คงจะหมาย
ถึงผ้าขาว ส่วน *พันธัม* คงหมายถึงเชือกผูกมัด ข้าพระพุทธเจ้าเดาคำความดังนี้
เรื่องจึงมีต่อไปว่า ชาวทราวาทใช้ชื่อแต่งศพหนึ่งหรือไม่ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากล่าว

ได้ในเรื่องทำศพว่า พราหมณ์ในอินเดียตอนใต้ใช้มีดศพในทาน้ำมัน บคนได้
พบอีกพวกหนึ่ง ว่าพวกอินเดียกลางถึงชายคัมภีร์ถือพระศิวะ มีวิธีฝังศพในทาน้ำมัน
หันหน้าไปทิศเหนือ ยกเว้นคนโสด ถ้าตายก่อนนอน จะฝังนั่งไม่ได้ คนเจ็บ
จนตาย มีพิธีให้อาบน้ำและกินน้ำมันตรี เรียกว่า พิธี วิภูติเวไล เมื่อตายแล้ว
เอาศพนำไปในเกาอี้ไม้ไผ่ เรียกว่า วิมาน นำไปตั้งป่าช้า ฝังตั้งตรงในหลุม
ขุดลึก ๘ ฟุต พวกนี้กลางถึงชายคัมภีร์หมดด้วยกันด้านคนเคษ มีมากในตอน
ใต้ของอินเดีย และเป็นคนเชื้อชาติทราวาทเป็นส่วนใหญ่ ทาใช้มีดเชื้อชาติอริยกะ
ไม่ ในหนังสือว่าด้วยแหดมมตายุ เรื่องหนึ่งว่า พราหมณ์ชาวในพัตตงกฉงนัง
พราหมณ์พัตตงน อาจเป็นพราหมณ์เชื้อสายมาจากใต้ของอินเดียด้วย
ความที่กราบทูตมาน เพียงมีเค้าให้สืบสาวประเพณีอินเดียตอนใต้ต่อไปเท่านั้น

๓๓. ชาวบงกชใต้เรียกทิศเหนือว่า หัวนอน และ เรื่องมอญร้องไห้
เจ้าพระพุทธรเจ้าถ่มถ่มนี้ พระเชษฐพระศุณด์นเกล้าฯ ที่ทรงทักให้ตั้งเจ้าพระ
พุทธรเจ้า ประเพณีมอญร้องไห้ อ้างเอาต้นเหตุมาแต่ครั้งพระพุทธรเจ้าในพพาน
ตอนเมื่อพระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญวิริย ให้พระบาทออกมาออกโตง เพื่อให้พระ
มหากัสสปบูชา ฝ่ายพุทธบริษัทยังไม่สำเร็จ ร้องไห้กันระงม จึงตั้งเป็น
ประเพณีมา เมื่อบิดามารดาและครูบาอาจารย์ถึงแก่ความตายไป ตกหลาน
และศิษย์ต้องไปร้องไห้แดงกตัญญู เกิดมีการร้องไห้ ซึ่งมอญบางชนเป็น
พิเศษ เพราะไม่ร้องไห้ราพันโทยหวน ถ้อยว่าไม่กตัญญู

๓๔. เรื่องสวดและเรื่องทำบุญ ๗ วัน ของเจ้าพระพุทธรเจ้าถ่มถ่มนี้
หมด ถ้าไม่ทรงพระเมตตาทักชน เจ้าพระพุทธรเจ้าก็ไม่รุ่งเรืองความดี เพราะเห็นเป็น
เรื่องง่ายไป ถ่มถ่มได้ง่าย

๓๕. เรื่องภาคเสือกฤษฎี เจ้าพระพุทธรเจ้าแห่งทราวาทเกล้าฯ จากพระ
อธิบายนคราวัน เจ้าพระพุทธรเจ้าเห็นบาทหลวงจะทำพิธีอะไร ในถักที่ถักถวมเสือก

แบบเป็นชนิดละเอียด เลือกรูปที่โปรดปรานในพิชิตที่มีความหมายในลักษณะเดียวกัน
กับ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เคยพบหนังสือใดที่กล่าวด้วยคนเหตุเรื่องสงครามในพิชิต

๑๖. สัมมา ควรเขียนเป็น สามทา และน่าจะมาแต่คำ สัม + มา

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในพระตำรา

๑๗. ถ่านแก้ว ควรเขียนเป็น ถ่านแท เพราะมีคำตัดเท่า ซเท่า เป็นเครื่อง
เทียบอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นถูกแน่ดังกระแฉับพระตำรา

๑๘. เวียนซ้าย ข้าพระพุทธเจ้าเขียนผิด เพราะไปนึกถึงข้างซ้ายของ
ตัวเอง ในขณะที่เขียนขอ เป็นแบบเดียวกับคำบอกให้ อ้อมซ้าย ในเจ้าโคม
ของตำราจรรยา ซึ่งควรจะคงเดิมให้ข้างทางขวาเสมอ

๑๙. การเผาศพ ข้าพระพุทธเจ้านึกไม่ออกว่า ฟินหายไปไหน เพิ่งมา
สว่างเมื่อครั้งอธิบายมาว่า หดไปรวมอยู่กับดอกไม้นั้น

๒๐. เรื่องแปรรูป แจรูป และเรื่องโบราณไม่ได้เก็บอัฐิไว้ในบ้าน
ข้าพระพุทธเจ้าก็เพิ่งได้ทราบเกล้า ๆ คราวนี้เอง

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ เก็บเอาข้อความต่าง ๆ ที่ทรง
พระเมตตาครัดมาในลายพระหัตถ์ฉบับนี้ ลงในเรื่องทำศพของข้าพระพุทธเจ้า
การระกวรสถานไว้ พระอาญาไม่พินเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ กันยายน ๒๔๘๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๘ กันยายน ได้รับแล้ว จะไม่ตอบก็ไม่ได้
มีขอคอกาอยู่บาง

๑. ชะมัด กับ ชะงัด ท่านคิดว่า ชะงัด ถูกก็ควรเปลี่ยนใช้เสียใหม่
ที่เขา ชะมัด ไปตั้งเคราะห์เขาเป็น สมรรถ นั่น เป็นขอไปที่ ภาษาพูดกับภาษา
หนังสือเห็นว่าใช้ปนกันได้ ไม่มีผิดของเสียหายไปเลย เว้นแต่หนังสือทาง
ราชการ

๒. ท่านบอกให้ทราบในเรื่อง ภาษาไทถิ่นอื่นมีสระไม่เพนคู่ อันอยู่
ในเรื่อง แมว นั้น ชอบใจที่ทำให้ชน ฉันทกมานานแล้ว ว่าเสียงยาวเสียงสั้น
เพนเสียงเน้นเท่านั้นเอง เขาจารึกไว้ที่ขอบพระราชู ซึ่งเจ้านายเรียกว่า สลิละ
อันฝังใจบนทุกเขาทองทุกวันนี้ ไม่มีสระสั้นยาว และไม่มีตัวสะกด ไม่มีตัว ร
จะเป็นภาษามครหรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบ ถ้าเป็นภาษามครก็เป็นคนดะอย่างกับवाद
ของเราทุกวันนี้ แม้หนังสือเขมรเขาก็ไม่มีไม้ขีด ใช้ดากข้างแทน เช่น นาคพัน
เขียน นาคพาน เป็นต้น พัน กับ พาน ก็เห็นได้ว่าเป็นคำเดียวกัน บัญชี
กับ บัญชี ก็คือคำเดียวกันนั่นเอง คำ ข่าแมว เหมือน ข่าแวง นั้น เปลี่ยน
เสียที่หลัง เพราะเกรงใจพระเป็นแน่

๓. ทำไมจึงกลัวไบบนาค ฉันทก็อยากรู้ ตัวอย่างในนิทานเก่าเรื่อง
อินทกพระขมง ก็มีว่า ผัวเข้าดงหนาค เมียจะขาดใจตาย ที่นั่นว่าเขาไบบนาค
ไบบนาคแรงสาบกาทำหมอนบนนั้น ภายหลังเป็นแต่เขาปนกับดังอื่น ซึ่งหา
ได้ง่าย เพียงเด็กน้อยพอเป็นพี่เท่านั้น

๔. ท่านพูดถึง ทาขมนกับน้ามน ฉันทนกลขนมาโตจาเมื่อเด็ก เวลาต้อง
แต่งตัวใต้นวมสวมเกยวแล้ว ผู้ใหญ่เขาจับตัวมัดหน้า เอาอะไรตรงตรงไปให้
ก่อน เรียกจางของพน ไพนหม่นนามนกับขมน แล้วจะมีอะไรอีกก็ให้การไม่ถูก
เพราะเหมนเบอเต็มท แล้วจึงเอาผู้่นกับนามตทบขางบน ทดวามารุงผอนนกับเป็น
คิดอย่างร่อน ๆ จึงได้บอกมาให้เป็นทางที่ท่านจะพิจารณาชอบส่วน

๕. เรื่องเจิม ฉันทไม่รู้อะไรเลย ถ้าเขาก็เห็นว่าเจิมหน้าก่อน แล้ว
จึงเดือนไปเจิมอะไรต่ออะไรที่หลัง อย่างไรก็มาแต่ขึ้นเตี้ยแน่ และน่าจะเจิม
ตามจุดสามขีดเป็นอย่างมาก ที่เจิมเป็นบรมคณนทตรงไปด้วยความงาม ทั้งเนื้อที่
ก็มีใหญ่ซึ่งพอจะทำได้

๖. เรื่องอภิเชก ฉันทเคยได้คิด ว่า อินทรภิเชก ไม่ใช่พระอินทร์
ตรงมาอภิเชกให้ จะเป้นเช่นนั้นไม่ได้เลย คำว่า อินทร์ ไม่จำเป็นจะต้องเป้น
พระอินทร์เชยง ๆ อย่างเดียว เข้าใจว่าเขาหมายถึงอภิเชกพระเจ้าจักรพรรดิ
ตรงกับที่ท่านพบเรียก มหาภิเชก ถัดลงมาจึงเป้น ราชาภิเชก

๗. คราสัง ท่านเดาว่า คราสาง ท่านจงเอาไปเถิด ของท่านดีกว่า
คราสังขาร มาก

๘. เรื่องแต่งศพหนึ่ง ท่านค้นได้มาใหม่ เป้นพวกถึงกายตแห่งทราวจิต
ดีแล้ว พ้นจากพระ ทักเขาว่าเป็นประเพณมาแต่พวกนี้ที่เดียว คำว่า สุกรรม
หมายถึงผ้าขาวแน่นอน แต่เจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจ เรียกแก้ไปเป้นเครื่อง สุกรรม
หรือเลยเถิดไปเป้นเครื่อง ประจุกรรม ก็มี พิธอาสาชวชุนใน กฎมณเฑียรบาล ว่า
เวลาगतวันทรงพระสุพรรณมาดา เวลาเย็นทรงพระมาดาสุกหรั้า เข้าใจว่าคำ
สุกหรั้า นั้นหมายถึงดอกไม้สด เติงโกถักกับ สุกรรม ถ้าเป้นคำเดียวก็น่าจะ

เป็นดอกไม้อสีขาว พันธ์มี พันไม้ไซเชือก เป็นผ้าขาวแถบยาวพับม้วนไว้ ดุจด่า
พันแฉดฉรนน เวตาทือพระศัพทวยแถบผ้าขาวซึ่งเรียกว่าโบเมียงแดง เอาเชือก
ค้ายึดกับผูกคดของเป็นเปดาะ ๆ แด่ดางชนไปหาบนเรียกว่าคอย หางเชือกนนเหตอ
ไว้สำหรับพาดตอคอกออกมาอกพระโกศ ผูกพระภุษาโยง เมื่อคอยเสร็จแล้ว
จึงเอาผ้า พันธนม พันเป็นเกดขงชนไป เขาใจว่าเพื่อจะปิดเชือกคอยอนรุงรัง
ให้เห็นเรียบร้อย

๘. ข้อที่ พระศัพพระเจ้า ปาฏิหาริย์เอาพระบาททมออกมาอกทับ
นน จะบอกให้ทราบว่า มาจัดการเอาอำนาจมีเข้าประกอบเพื่อให้เห็นศักดิ์ตตทช
กนชน ในบ้านเราตนเอง กรมพระธมมตเคยตรัดบอกว่ ในพระบาดีเป็นพระกัศัตป
เบ็ดผ้าทับชนทววยบังคมแทบฝ่าพระบาทอย่างง่าย ๆ เท่านั้นเอง

๙. เสือกรูย เราเอาอย่างแขกอินเดียมา คัจยเห็นเขามืออยู่เหมือน
กนทเดียว แต่เขาจะมีกำหนดตงวมกนอย่างไรรนไม่ทราบ

ข้อความใด ๆ ที่ฉันบอกท่านก็เพื่อให้ท่านรู้ ถ้าท่านเห็นชอบในข้อไร
จะเก็บเอาไปใช้ ในสิ่งไรที่ไหนก็ตามใจท่าน ไม่มีรังเกียจเลย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใฝ้าพระบาท

นายพิช เสด็จมุต คัดขยัคความค่อนหนึ่ง ในหนังสือ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๖ ว่าด้วยเรื่องกรุงเก่า ว่าพลับพลาจัตุรมุขที่กรุงเก่า หน้าบันมุข หงส์ ๒๕๕ ของเดิมเป็นลายพระราชลัญจกรมหาโองการ ครุฑพ่าห์ หงส์ พیمان มังกรคาบแก้ว ไชราพต และ สังขพیمان ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวาย ขอความทักถาวจถึงเรื่อง พลับพลาจัตุรมุข มาในซองนด้วยแต่จ

พระราชลัญจกร มังกรคาบแก้ว ถ้าเป็นองค์เดียวกับครามังกร เด่นแก้ว ซึ่งต่อมาเป็น ตราโบราณคดีสโมสร ก็อาจเป็นพระราชลัญจกร จำคัญองค์หนึ่ง ในสมัยที่สร้างพลับพลาจัตุรมุข

ในจดหมายฉบับก่อน กราบทูลเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีทำศพ ข้าพระพุทธเจ้าเดาคำว่า สัง อาจหดเสียงมาจาก สาง ข้าพระพุทธเจ้านักได้ คำเป็นแนวเทียบของ สัง — สาง (ซาก) ได้ยู่คำหนึ่งคือ ผึ่ง — ฟาก ในหนังสือ วิจารณ์าน เคยมีผู้สันนิษฐานว่า สัง อาจมาจาก กระสัน ตราสัง คือรัตให้กระเด็น กระชั้นแน่น

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระเมตตาเพื่อทราบเกล้า ๆ ว่า รายต้นดอง หมาย ความว่าอะไร มีผู้อธิบายให้ฟังว่า มหาคเล็กหุ่มแพรตั้นเชือก ถือ พระแสง คาบค่าย พระแสงใจเพชร พระแสงอัฐภาพานร และ พระแสงนาคสามเศียร ตามแต่ตั้งอยู่แถงหน้าในกระบวนแต่ตั้งพระราชดำเนินกฐินพยุหยาตราว่าพระแสง

เหล่านี้ เรียกว่า พระแสงราชศัตถ์ เหตุไรจึงได้เรียกอย่างนั้น ก็อธิบาย
ไม่ได้ ต่อมาข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านพบว่า ราชศัตถ์ มียูอยู่ในหนังสือเก่า
แห่งหนึ่ง ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องพระแสงแต่ไม่ได้จดไว้ กัดไปค้นใหม่ก็ไม่พบ
ขอประทานทราบเกล้าฯ เรื่อง ราชศัตถ์ การจะควรสร้างไว้ แล้วแต่จะทรง
พระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๒ กันยายน ได้รับแล้ว จดตอบปัญหาของท่านตามกำลังความรู้

พลับพลาจตุรमुखที่กรุงเก่า ฉันเคยเที่ยวบุกบันในพระราชวังกรุงเก่า มามาก คงแต่ก่อนจุดดวงศมูหเทศ่าภิบาลมาแล้ว ไม่เคยเห็นพลับพลาจตุรमुख ของเก่ามียุ่เคย มีแต่ปราสาทเด็กก้อชนไวชิตท้ายพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ในพระชนกนถนงเป็นห้องดีเหตยม แม้คนเข้าไปในนงัดกหกเจ็ดคนก็เห็นจะเต็มห้อง มีมุขโถงเสาดสองคั่นคอกห้องดีเหตยมออกมาสี่ทิศ เห็นจะตั้งใจให้เป็นปราสาท แต่เห็นจะไม่เคยมีหลังคา ผนังก็เป็นอิฐแดง ๆ ดูจะไม่เคยดื้อปูนแปดว่าทำค้าง โดยนเขาพูดกันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริสั่งให้ทำขึ้น เป็นศาลสำหรับพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า ด้วยเวตาพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพฯ เสดยราชสมบัติใหม่ ก็เสด็จขึ้นไปบวงสรดวงพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าทุกที่มา ในกาลนั้นเวตาเสด็จขึ้นไปบวงสรดวง ก็ปลุกปรากษณไนท์โถงพระที่นั่งสรรเพชญ คงทรงพระราชดำริเห็นจำเหว่า จึงมีพระราชดำริสั่งให้สร้างเป็นศาลขึ้น อาจเข้าใจกันไ้ว่าปราสาทเด็กตนเองเป็นพลับพลาจตุรमुख ของเก่า แดงทหลังกรอเสยเกลยงหมด แต่ใครจะร้อยเสยเมื่อไรฉันไม่ทราบ เชอวารอเมื่อแคงการพระราชพิธีรัชชมงคดทนน

พลับพลาจตุรमुखหรือช่อ मुखเตยวัน พระยาโบราณราชธานินทร์เป็นผู้ทำ เข้าใจว่าประกอบกับพระตำหนักกรมพระยาตำราง ซึ่งเวदानนทรวงชำระ

ตำแหน่งเด็บบดักทรงมหาดไทยอยู่ด้วย เห็นจะหวังให้แทนปรา ซึ่งเคย
คองปลุกพดบพตานนตงอยู่ท่ายพระทงสรพรพราด้าทเหมือนกัน แต่ห่าง
ออกไป พระราชลัญจกรมังกรคาบแก้วต้องเป็นดำคัญอยู่เอง เพราะจะหมาย
ถึงโบราณคดี ก็ไม่อะไรจะดีกว่าทำพระราชลัญจกรของคน และพระราช
ลัญจกรนั่นเอง จึงคิดให้ทำพระราชลัญจกรอื่นชนอก ๕ องค์ ถ้าท่านจะใคร่
ทราบละเอียดข้อใดในเรื่องนี้ ทุกถามเต็มเต็มกรรมพระยาตำรางเป็นได้ความแน่
เข้าใจว่าพระองค์เป็นผู้ทรงพระตำราเริ่มต้น

ที่เรียกว่า พระราชลัญจกรมังกรเล่นแก้ว นั้น สันนิทกว่าเรียก มังกร
คาบแก้ว เพราะทองแก้วไม่ได้อยู่ในระหว่างปาก ซึ่งควรจะใช้คำว่า คาบ
น้ำประหตาดททำไม่จึงเพ่งเอาแก้วกันเฉยหนักหนมหนักหนา

เขียน หน้าบรรพ สันนิทกว่า หน้าบัน เพราะคำ บรรพ แปลว่าก่อน ก่อนก็
คือด้านหน้า หน้าเรือนอยู่ทางด้านซ้าย ดูโบสถ์เป็นอย่างเถิด เขียน บัน ไม่ได้
ความอะไร ตามที่ตนอธิบายมาก่อนเรื่อง บรรพแถลง ย่างถึง ฉะ ฉนวน
ห่างไป ควรจะอ้างถึงปราสาทพม่า ท่านจะดูรูปเข้าใจได้ดีกว่า เพราะมีพร้อม
อยู่ทุกอย่าง

ตราสั่ง เราขังรู้ไม่ได้แน่ว่ามาแต่อะไร ท่านเดาว่า ตราสาบ เป็น โกลด์
ที่สุก ดีกว่าโกลด์กว่า ตรากระสัน มากทีเดียว

พระแสงรายต้นทอง ได้ชอชอมาแต่คำมหาดเล็กเชิญพระแสงราย
ต้นทอง คือเชิญพระแสงนั่งอยู่บนปากเรือต้นบุษบกที่ประทับในเรือพระที่นั่ง
จะพยายามแปลคำ รายต้นทอง ดองดู ถ้าผิดไปแล้วขอโทษ ราย ท่านเข้าใจ
แล้ว ต่างที่แต่ก่อนจะมีมหาดเล็กรายมากกว่า ๕ คนก็ได้ ต้น หมายถึง ต้นบุษบก

ดอง หมายถึง ถิ่นของ คือจุดประกายปากเรือ ซึ่งกลองของนครหลวงอยุธยา
ซึ่งเป็นทิวทัศน์เด็กนั่งรายอยู่ ยานนาวาใน कुमारบัพ ก็มีความหมายอันชอบ
ว่าตามที่ได้ ได้ สำเนาได้ของพานิช ย่อมจะตกแต่งค่อติดด้วยกงวาน
กั้นตองตะปู (ตาปู) ตะปลิง (ตัวปลิง) ยิงตริงกระซบซิด พืชหนัก
ติดดอกหมัน ไชมน้ำมันชันเขียวแล้วเขียวยา ขอให้ท่านตั้งเกศค้ำแก้ว ไพเราะดี
แต่ได้ความอย่างไรบ้าง นอกจากชื่อตั้งเหล่านี้เป็นของมืออยู่ไฟเรือ

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๒ ๓๓ และ ๓๕ รวม ๓
ฉบับแล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ทาทัดสุดมิได้ ทททรงพระเมตตาตรัส
ประทานความรู้อย่าง ๆ แก่ข้าพระพุทธเจ้า

เรื่องพระตราประทับอักษรเงิน ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบเกล้า ๆ แต่
ก่อนนี้ทราบเกล้า ๆ เพียงว่า พระเจ้ากรุงธนทรงใช้พระนามเป็นเงินว่า แซ่แต้
ดังที่จะเป็นเพราะทางราชการสมัยต่อมา ไม่ประสงค์จะให้มิอะไรเปลี่ยนแปลง
ไปจากที่เคยปฏิบัติกันอยู่ จึงได้นำคำว่า แซ่แต้ ใช้ค่อนเนื่องกันมาทุกรัชกาล
ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบดำเนินพระราชสาร ไปเมืองจีนในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็จะ
เป็นไปในทำนองนี้ แต่ค้นหาดำเนินพระราชสารนี้ไม่พบ พระนามที่ใช้อักษรเงิน
ดังนี้เป็นคำดี ๆ ดังตรัส แต่กลับแปลกที่ในรัชกาลที่ ๓ ใช้ว่า แซ่ชวี ถ้าออกเสียง
เพี้ยนจางคัง ก็เป็น แซ่พั๊ อย่างคำว่า แซ่ได้พั๊ ดีแยกถนนราชวงศ์ ล้วน

รัชกาลที่ ๕ ไซว่า แต่สุด สุด ก็ตรงกับคำจำ พุทธ ดูประหนึ่งว่านอกจาก
เลือกสรรคำดี ๆ แล้ว ยังหากำที่เกี่ยวของกับในรัชกาลนั้น ๆ ด้วย แต่ แต่ฮก
แต่เหมง แต่เจีย ข้าพระพุทธเจ้านึกหาความเปรียบเทียบไม่ได้ ในหอพระสมุด
ม้านาเนาหนังสือทรงรัชกาลที่ ๕ เรื่องทรงหาหรือว่า คงจะส่งทูตไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับเมืองจีนหรือไม่ มีความเห็นเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่
หลายท่าน นับว่าเป็นหนังสือดีมีคุณค่าในความรู้มาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวาย
มาเพื่อทอดพระเนตรพร้อมกันกับหนังสือฉบับนี้

พระอธิบายเรื่อง มณฑป ปราสาท และ บุชบก ผิดกันอย่างไร กระทำ
ให้ข้าพระพุทธเจ้าหายเขลา เพราะแต่ก่อนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้า ๆ แต่
เงา ๆ แต่เมื่อได้อ่านพระอธิบายถึงเรื่อง บรรพ ว่าย่อมาแต่ซุ้มหน้าต่าง ย่น
ชั้นเข้าหาแต่ห้องคาเขาคอกัน ข้าพระพุทธเจ้าไปยื่นพิจารณาดูพระมณฑปใน
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็เห็นความจริงดังที่ทรงพระเมตตาตรัสอธิบาย

คำ กะ ในภาษาจีน ฝรั่งเศสเป็นคำเดียวกับ กุประ ในภาษาบาลี ตรงกับ
ที่ฝรั่งเขียนว่า Tope

ข้าพระพุทธเจ้าพบคำว่า เจา ในภาษาอาหม แปลว่า ข้าจกใช้คัม
คำว่า ชาวเจา ก็น่าจะแปลว่าข้าจกใช้หุงคัม ผิดกับข้าจกเห็นยงซึ่งใช้หนึ่ง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ศ. ๑๙๐๖*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนุมานราชชน

ฉันแต่งหนังสือถึงท่าน จะให้ความเห็นเรื่องพระคราอักษรจีน เหตุด้วย
รู้เรื่องกองเมืองจีนมาพอที่จะเดาเรื่องต่อไปได้ แต่ยังไม่ทันให้ตีพิมพ์ ถูกชาย
ยาใจก็เอาหนังสือของท่าน ซึ่งลงวันที่ ๒๒ กันยายน พร้อมทั้งสำเนาต่าง ๆ ไปส่ง
ให้ ฉันเป็นเรื่อง กองเมืองจีน เหมือนกัน จึงจำต้องงดหนังสือซึ่งแต่งไว้ก่อน
เพื่ออ่านหนังสือซึ่งท่านส่งไปให้เสียก่อน บัดนี้อ่านหมดแล้ว จึงจะรวมความ
ให้เนื้อเห็นแก่ท่านดังต่อไปนี้

เรื่องกองเมืองจีน ในสมุดชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ กมี อยู่หน้า ๕๘
เป็นต้นไป ประกอบสำเนาเรื่อง กองเมืองจีน ซึ่งท่านส่งไปให้ดูคราวนี้ ปรากฏ
ความว่า ผู้คุมกองของเราไปเมืองจีน ต้องไปขึ้นที่เมืองกวางตุ้ง และต้องมี
หนังสือนำถึง ใครคือใครอีก ยังผิดให้เกิดความเข้าใจผิดกันขึ้นในเรื่อง หนังสือ
และ ตรา

ตามเหตุอันนั้นพาให้ฉันเห็นไปว่า บรรดาพระตราซึ่งเป็นอักษรจีน จะ
เป็นของ ใช้สำหรับประทับไปเมืองจีนแต่โดยจำเพาะ ในเมืองไทยไม่เห็นมีที่จะ
ใช้ประทับอะไร องคตมคำ เก้า — เม่ง จะสำหรับใช้ประทับหนังสือนำถึง
จงตกเมืองกวางตุ้ง และตปุกาทั้งกระมัง องคตมคำ เตียม — กิก — เต — เจีย
จะใช้ประทับคำแปลพระราชสาส์นตอกกระมัง องคตมคำ ยี่ — อ่อง เป็นแน่
สำหรับวังหน้า สืบมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

จะได้เรียกพระนามเช่นพนมมาแต่ปัจจุบันนี้แห่งรัชกาลทั้งสองนั้น ก็ห้ามได้
เสียดายที่พระคราอินเป็นอักษรจีนซึ่งท่านส่งไปให้ดูแต่ก่อน หย่อนความเอาใจ
ใส่ไปเสียน้อย ไม่ได้ส่งไปให้พระเจนนอกจากรช่วยพิจารณา แต่ไม่ไปไหนเสีย
ถ้าท่านอยากจะให้พระเจนนอกจากรช่วยพิจารณา หรือท่านจะส่งไปเองก็ได้เหมือนกัน ถ้าหาก
หย่อนที่พระคราเหต่านน โดยมากเป็น อักษรด้วย แต่พระเจนมิตำรา อาจค้น
คว้าเอาได้มาก จะขาดบ้างก็น้อย คงคิดว่าไม่รู้อะไรเสียเลย

ขอใจท่านเป็นอย่างมาก ก็มีเมตตาตั้งจำแนกคำปรึกษา ในเรื่องดังกล่าว
เมืองจีนในรัชกาลที่ ๕ ไปให้ดู ฉันไม่เคยเห็น เป็นแต่เมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยิน โจร
กันถึงเรื่องจีนทองทอง และได้ปรึกษาเถาซัดกันเป็นการใหญ่ แต่คำปรึกษา
จะเป็นประการใดหาทราบไม่ ในปีที่ ๒ ซึ่งมีจดไว้ข้างหน้า ว่าใครเห็นควรไป
ไม่ควรไปแต่ละควรรอนั้น ฉันอ่านข้อความในจดความเห็น เห็นเป็นว่าจดมีอยู่
๒ ชื่อ คือพระตำรับสมเด็จพระยาม้าราบประบัณฑ์ กับจดความเห็นพระยา
ธรรมจรรยาณุกุศลมนตรี จดว่าไม่ควรไป แต่อ่านข้อความเห็นเป็นว่าควรขอ
ฟังหนักเบาต่อก่อน ในการที่มณฑลทองทองจนถึงได้ปรึกษาหารือกันนั้น เป็นเหตุพอที่
ต้องให้เห็นว่า การขนานพระปรมาภิไธยและทำพระคราเป็นอักษรจีนเตรียมขึ้น
ไว้นั้น เป็นการกระทำด้วยมีเหตุ ไม่ใช่เหตุจืดชืด อนึ่งในปีที่ ๓ จดนามสกุล
พระยาอภัยรณฤชิตงได้โดยคาดคะเนว่า ยมราชย์ นนพิต ที่แท้พระยาอภัย
รณฤชิตเป็นลูกเจ้าพระยาสุรราชย์ ชื่อ แยม นามสกุลต้องเป็น บุญรัตพันธ์
ได้ส่งหนังสือถึงทนายคนมาจนแล้ว

มณฑล ทางบาดั้วเป็นโรงกำมดอ ปราสาท เป็นเรือนชั้น หอสังคาคัด
ก็ได้ ขุนบก ชื่อเป็นทำด้วยดอกไม้ รดซึ่งทศกรรฐจึงมาได้จากกุเบรัน

เรียกว่า บุชชกเกสร สมเป็นว่าแต่งหนึ่งด้วยตอกไม้ ดูถ้วนแต่ไม่จำต้องเป็น
ยอดทงหน ค่ำเรือนยอดในภาษาบาลีก็มี คือ กุฎาคาร แต่ไม่ได้เอามาใช้

กะ ที่ว่าเพื่อกำเดียวกับ กุฎ ไม่สมควรตรงเนื้อเห็นด้วย เกรงว่าเห็นเสียง
ใกล้กันก็จะดากเอาไปได้กันเข้า อะ ไปทางปราสาท กุฎ เป็นกองดิน มีตักัน
มาก ดูเหมือน กุฎ คือ พระสถูป ข้างกันก็มี แต่เขาจะเรียกอะไรไม่ทราบ

ข้าวจ้าวข้าวเหนียว เคยคิดมาที่หนึ่งแล้ว ถ้ามทางดาวเขาก็มัก
ข้าวจ้าวข้าวเหนียว ข้าวเหนียวคือข้าวเหนียว นึกว่าข้าวจ้าวเป็นข้าวที่จ้าวชอบกิน
แต่ท่านบอกให้ทราบว่า ข้าวจ้าว เป็นคำอาหม หมายถึงว่าข้าวที่ ไช้ทุ่งคัม
คิดว่าทศกศาคมาแต่ก่อนมาก พูดถึง ข้าว จะขอความช่วยเหลือแต่ท่านต่อไปอีก
ได้เห็นในหนังสือแจกงานศพเจ้าแก้วนอร์รัฐ ว่าด้วยพิธีต่างๆทางเมืองอุบล ใน
หนังสือว่า ข้าวจ้าวแม่ ก็มาสุดใจ ด้วยแต่ก่อนร้อนอะไร เข้าใจแต่เห็นๆว่า
ข้าวจ้าว เป็นชื่อข้าวชนิดเม็ดแบนๆ บัดนี้มารู้สึกกันว่า แม่ นั้นเป็นการกระทำ
จึงนึกไปว่า ข้าวจ้าว นั้นเขาคำ น่าจะเป็น แม่ แปลว่า คำ แต่ทราบมาก่อนนั้น
ว่า คำ เขาว่า แดก จึงพาให้สงสัยทราบแต่อย่างไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าท่านพบ
คนที่เขาอยู่ทางดาวกาจ ก็ช่วยถามเขาบอกให้ทราบด้วยว่า แม่ หมายถึงอะไร
แดก หมายถึงอะไร

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๘๒

พระยาอนมานราชชน

เครื่องขอตพรรณนกขมิ้นมาได้อีก ๓ อย่าง

๑. **ธรรมาสันยอด** ที่ไม่มียอดกลมไป ทงทมียอดแต่ไม่มียอดก็เรียกกันแต่ว่าธรรมาสันเท่านั้น เว้นแต่จะพูดกันให้เข้าใจแจ่ม ทมียอดจึงเรียกว่าธรรมาสันยอด

๒. **สังเค็ดยอด** คือตั้งซึ่งพระชนไปนั่งสวดได้รูป เป็นอันเดียวกันกับ **เตียงสวด** หรือ **ราชสวด** ในการศพ เว้นแต่ทำให้พระณิศชน มียอดจุดปราสาทก็มี ไม่มียอดก็มี ก็เรียกกันแต่ว่าสังเค็ด ทมีคำว่า ยอด เดิมเข้าไปด้วยก็จำเพราะแต่ทมียอด เป็นอย่างเดียวกันกับธรรมาสัน คำว่า สังเค็ด มาแต่สังคต และ เครื่องสังเค็ด ซึ่งใช้ ในการทำบุญศพ ก็เพราะไปเทียบมเอาสังเค็ดมาใส่ของหามเข้ากระบวนแห่ศพ สิ่งนี้เรียกชื่อว่าสังเค็ดนั้น อาจเห็นตัวอย่างได้ที่พิพิธภัณฑ์สถาน ทนมนี คงอยู่ทบจณมาภิมุข การสวด ๔ รูปชนราชน ชนเคียง ชนสังเค็ดนั้น เป็นการธรรมดาที่เดียว ไม่ว่างานมงคลหรืองานศพก็ตาม เช่นนั้น ที่สวดสับริรูปยัดรูปนั้น โอนเอาการผลหัดชกชอมทวดมาทำ ครึ่งพุทธกาลดมนแต่เพียงพระไม่มั่งจดมนต์

๓. **เมรุ** คำนี้เรียกชื่อตามแผนผัง ซึ่งปลุกมีเรือนยอดอยู่กลาง มีคดข้างปลุกด้อมคดออกจนเป็นกำแพง อย่างที่ถูกถ่อมจะต้องเป็นด้อม ๘ ชน อย่างเดียวกับเขาพระเมรุคงอยู่กลาง มีเขาตั้งคดบริพนชดชมนน ทหดงตตลงจนไม่มีอะไรด้อมเดยก็คงเรียกว่า เมรุ

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทราบทูลเกล้าฯ พระบาท

เจ้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ ดงฉันท ๒๖ และฉันท ๓๐ กนิยายน
รวม ๒ ฉบับไว้แต่ พระเศษพระคุณต้นเกล้าฯ ๑ หาทูลเกล้าฯ

เจ้าพระพุทธเจ้าขอประทานรับตำราพิณ ในความเขตตาของเจ้าพระ
พุทธเจ้า ทูลเกล้าฯ เสด็จอนงค์ พระนามพระพุทธยอดฟ้าฯ เป็นพระนามที่ถวาย
ชนภายหลัง เมื่อทรงพระกรุณาทูลเกล้าฯ เจ้าพระพุทธเจ้าจึงได้สำเนาตำราพิณ
ไป เป็นความเข้าใจผิดโดยแท้

เรื่อง จมก้อง ทูลเกล้าฯ พระเมตตาประทานเกล้าฯ เจริญมาให้เจ้าพระพุทธเจ้า
มีประโยชน์แก่เจ้าพระพุทธเจ้ามาก เพราะเจ้าพระพุทธเจ้ากำลังค้นหาเรื่อง เพื่อ
เรียบเรียง ตำราพิณ คัดด้วยเกล้าฯ ๑ ๑๑ จะรวบรวมเรื่องการแต่งสำเนา
ไปค้ายังประเทศจีนเขาด้วย แต่เรื่องการค้าขายและการเก็บภาษีศุลกากรของ
ไทย ดูเป็นเรื่องยุ่งยากมาก เพราะไปพัวพันเข้ากับการค้าของคลังสินค้า และ
เรื่องแบ่งแยกหน้าที่บังคับบัญชาการเก็บภาษีเป็นหลายกรม แม้เพียงในรัชกาล
ที่ ๕ นี้เอง ก็ค้นหาเรื่องราวไม่ได้ชัด เจ้าพระพุทธเจ้าเคยทูลถามพระองค์เจ้า
พร้อมพงศ์ ทรงอธิบายว่า แต่เดิมกรมศุลกากรเมื่อยังไม่ตั้งเป็นกรมชนกับใคร
ก็แต่ความว่า ชนกรมท่า แลภคินาโหม แยกเป็นสินค้าเข้าออกสองอันหนึ่ง
และภาษีร้อยชักสามอันหนึ่ง แต่ต่อมาไหนจะขึ้นใครก็จำไม่ได้ คัดด้วยเกล้าฯ
ว่า ท่ากรุงเทพฯ ภาษีทั้งเข้าออกสองอันเป็นกรมท่า ในหัวเมืองบักซ์ได้
สองอันเป็นภคินาโหม แต่เหตุไรภคินาโหมจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับท่ากรุงเทพฯ
ด้วย เมื่อตรวจดูหนังสือเก่า ก็ปรากฏว่า สินค้าเข้าออกนอกจากหัวเมือง เป็น
ภาษีผูกขาด ให้รายชื่อเจ้าภาษีไว้เป็นแถว เจ้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหนังสือของ

พระยาราชนิกัดใจระบบหนึ่ง ประทับตราหมวกวายุภักษ์ แต่ในทันทัน พระยาราชนิกัด
ภักดีเป็นมูบงคมนตรีภาษาชาว ในเอกสารต่างระบบ ปรากฏว่า เจ้าเมือง
จันทบุรี นำส่งเงินค่าภาษีสุดทการกรมท่า ๆ นำส่งกรมศุฎการ ต่างระบบกลับ
ปรากฏว่า เงินค่าภาษีสุดทการกรมท่าที่กรมศุฎการจัดเก็บเมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ นี้เอง
ก็มีนายอากรสุรามารับเอาไปเป็นรายได้ของนายอากรเอง เรื่องออกจะยุ่งยาก
เป็นที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าพยายามสำรวจคำว่า จังกอบ ที่ปรากฏในครั้งแรกคือ
จกอบ ในศิลาจารึก คำศัพท์จารย์ เซเดส์ ว่าเป็นภาษาเขมร หมายถึงถาม
ว่า ภาษเก็บจากสัตว์พาหนะแต่ละตัวของหน้าเข้ามา ทาที่จะเป็นภาษผ่านด่าน
(ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยอยู่ว่า จกอบ จะไม่ใช่ภาษาเขมร) ตกมาดังหนังสือ
กฎหมายเก่า ในลักษณะพระธรรมนูญ เกตมี ขนอม ขนอการค้าหนึ่ง ต่างก็ใช้
ควบไปกับคำว่า จังกอบ ขนอม น่าจะเป็นสถานที่เก็บจกอบ แต่ในต่างแห่ง
กลายเป็นคำภาษไป เป็นอากรขนอนตลาดค้าที่เชิงเวียน มาในกรุงรัตนโกสินทร
ขนอม หายไปกลายเป็นด่านภาษ จังกอบ ก็เป็นคำภาษปากเรือ ข้าพระ
พุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ขนอม มากกลายเป็นด่าน เพราะ ขนอม กับด่าน
จะอยู่ใกล้กัน นานเข้า ขนอม ก็หายไปเหลือแต่ด่าน ด้อยคำ ด่าน ได้ความว่า
เดิมแปลว่า ทาง ที่มากกลายเป็นด่านคอยก็ไม่แปลก เพราะคงไปตั้งอยู่คนทาง
แต่ตกกลายเป็นด่านภาษนี้ได้ความว่า ทางภาษคือด่านก็เรียกด่านเหมือนกัน
ต่อมาพบแต่คำว่า ภาษ แดะ อากร ทั้งสองประเภทนี้ ด่อนมากคงเป็นภาษผูก
ขาด จะต่างกัน ภาษเรียกเก็บผ่านด่าน ด่อน อากร เรียกเก็บจากที่เกิด ด่อน
จังกอบ หายสาบสูญไป แต่มาเกิดใหม่กลายเป็น เงินบำรุงท้องถนน ที่หัวหน
ด่อน ภาษอากร ในเวลานี้ ดูก็จะปน ๆ กันไป เช่นเงินอากรศุฎการ ภาษ
รายได้ แดะอื่น ๆ จับแล้วว่ามีดแปลกกันอย่างไรไม่ได้ชัด ทางภาษคือด่านคำว่า
ภาษอากร เรียกว่า ส่วย ทงนม ตรงกับในภาษาจีน ส่วย เป็น ภาษอากร ได้

ทุกอย่าง ในภาษาไทยใหญ่เรียกภาษ้อาการทุกชนิดว่า ซอน รูปคำคล้าย ซอน
มาก ผิดกันแค่เพียงไม่ได้เป็นคำยัดเท่านั้น

ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามชาวภาคอีสาน และชาวพายัพหลายคนถึงคำว่า
ข้าวเม่า ก็แปล เม่า ไม่ออก ก็ในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นต่างๆ คงพบใน
ภาษาไทยย่อยแต่ละภาษาผู้ไทยชาว แต่ไม่แปลคำว่า เม่า กลับไปอธิบายถึง
ลักษณะข้าวเม่าเสีย คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เม่า จะเป็นคำทสมกันเสียแล้วจึงแปล
กันไม่ได้ ถ้าว่าโดยเสียง อาศัยยัดเอาลักษณะของข้าวเม่าต่างประการเป็น
แนวกั้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า มาง กับ เม่า จะเป็นคำเดียวกัน เพราะเมื่อออก
เสียง มาง ให้ชนจุมูกหนัก เสียงก็เพี้ยนเป็นลงท้ายด้วยเสียงสระ ในภาษาไทย
ถมคำซ้อนว่า ขางเขา ในภาษาอาหม มาง แปลว่า ขาง และแปลว่าทำให้แตก
ด้วย ใช้ถมคำ (to break by poking at) คู่ก็ไต่ไปทางว่า ทูข หรือคำให้
แตกเป็นแผ่นบาง แตกเป็นเตา ซึ่งอาจผิดพลาดได้ง่าย ทงนการจะควร
ประการไรแล้วแต่จะทรงพระกรุณา

คำว่า แดก สอบถามชาวอีสานก็อาจ ช้างอย่างไม่รับรองว่า เห็นจะ
แปลว่า คำ เพราะ ข้าวแดกงา คือคำเสียก่อนแล้วจึงตัดงา ยังมีคำยัดอีก
คำหนึ่ง คือ ปลาไร ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า ปลาแดก ว่าต้องเอาปลาไปคำเสียก่อน
ผู้บอกจึงยืนยันว่า แดก เห็นจะแปลว่า คำ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า แดก ถ้าแปลว่า
คำ ทำไมจึงไม่ใช่คำ คำ ต่างที่จะเป็นลักษณะคำชนิดที่ทำให้แตก เพราะ
แดก กับ แทอก เสียงก็ใกล้เคียงมาก ในภาษาชาวพายัพมีคำว่า แด็ก หมายถึง
ความว่า คำ ไต่กับคำ กระแตก มาก ทงนคำซ้อนว่า กระแตกแดกคำ
อยู่ในภาษาด้วย

พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ททรงพระเมตตาประทานเรื่อง สักเกต มา ให้
ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังค้นหาที่มาของคำนี้อยู่ เพราะไม่ทราบ

เกล้า ๆ จำเป็นอะไรแน่ ถ้ามีพระตำราประเพณี รู้ก็ว่าไม่มีในภาษาบาลี แต่ก็ไม่ทราบเกล้า ๆ จำอะไรเหมือนกัน นอกจากเห็นเรียกตั้งของที่ทำบุญถวายพระในพิธีศพ พวกเขารัตนเคยเรียกตั้งศพว่า สังเกต เป็นการถอดความหมายไปออกชนหนึ่ง ถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้รับพระอธิบาย ก็คงค้นไม่พบคำนี้เป็นแน่

ข้าพระพุทธเจ้าอ่านรายงานของกบตบารมี ค่อนข้างว่า ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทรงฉลองพระองค์ แต่ไม่เคยเอาด้วยตามลัดตนอย่างบางคตุมทบเหมือนพวกแขกชนสูง ในเมืองสุหรัศ ดูเค้าเลื้อยบางนอาจเป็นครุยกได้

ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่ง กล่าวว่า ขรรณนิยมทมิฬถ้าอยู่ณะเพาะหน้าผู้ใหญ่ จะต้องเปลือยกายคงแต่เป็นเองชนไปถึงศีรษะ พราหมณจะเข้าไปในเทวดาย นำอาจารย์หรือเข้าไปหาอาจารย์ หรือเข้าไปณะเพาะพระพักตร์เทวรูป ต้องถอดเสื้อออกพันพุง ชาวนาถ้าเห็นข้าราชการเดินใกล้เข้ามาหาคนหรือชาวนาจจะเข้าไปในโรงศาล ต้องเอาผ้าโพกออก ถ้ามีเสื้อผ้ากตของปลตคออกคาดพุง เมื่อมหาธาธาแกจันไม่ไ้รออกขุนนาง ข้าราชการชนผู้ใหญ่ ๒-๓ คนเท่านั้นทหิมผ้าเฉวียงป่าไ้ ข้าราชการนอกนั้น ตามเดือผ้าอยู่ ก็ต้องเอาออกคาดพุง ขรรณนิยมนเกิดมาทางลตดเลื้อครุยกคาดพุง เมื่อคราวพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาสมรธา มณเด้าให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เจ้าหน้าทคนซึ่งลัดมครุยกเขารวกระบวนแห่ เมื่อเลื้อจการแห่แฉว ได้ถอดครุยกนอย่างคตองแกฉวรวดเร็ว แฉวเขาคาดพุง ข้าราชการทนงคอยเฝ้าอยู่เห็นเป็นชน ถึงกบหัวเราะกนกม ทงนทเพราะไม่ทราบขรรณนิยมมา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. C. ...*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ ตุลาคม ได้รับแล้ว

คำ จมก้อง ทำให้ศุกใจสงสัยว่าจะแปลว่าอะไร ครั้นได้พบพระเจน
จนอดสรจึงถามดู ได้ความว่า จม แปลว่า ไท ก้อง แปลว่า ของกำนัด ซ้ำแก
โดยอธิบายให้ฟังอีก ว่าถ้าแกจิดของอะไรมาให้นั้น ก็เรียกว่า จมก้อง เหมือนกัน
เพราะฉะนั้นในคำว่า จมก้อง ไม่เป็นความร้ายแรงอะไร เว้นแต่คำ ซอทอง นั้น
อาการหนัก เพราะ ทอง แปลว่า แต่งตั้ง เขาจึงคงมาให้เป็น เข็มโลก
ก็ก้อง ตกเป็นเมืองประเทศราชชนเมืองจน จมก้อง จึงตกเป็นตั้งบรรณาการ
มกาทนต ๓ ปีต่อครั้ง จนถึงทองกนจน หากเป็นความเข้าใจกันไปในอกคำเท่านั้น
ถ้าไม่ได้ ซอทอง เป็นชื่อที่สมควรแต่งจิดของไป จมก้อง ก็ไม่มีโทษอะไร

ท่านคิดจะแต่งตำนานสุลกากร นนิต แต่ฉันจะช่วยท่านไม่ถนัด ด้วยเป็น
เรื่องที่ไม่เคยคิดไม่เคยค้น ได้แต่จะบอกเค้าคำและความเท่าที่เคยทราบ และ
คิดเห็น พอเป็นเครื่องประดับบุญบาปของท่านเท่านั้น ดังต่อไปนี้

คำ สุลกากร เป็นคำที่เจ้าพระยาภาสกรวงศ์มุกตงชน ในรัชชกาลที่ ๕
ชดงโตทเคยดู ก่อนนตดูเหมือนจะเรียกว่า ภาษษาเข้าซาออก

ข้อ กรมท่า นน คงได้เปลี่ยนมาดังตามยก ดังเคยชอเด้นาบคเห็นเป็นว่า
เต็มกรมนนคงมชอว่ากรมพระคตง ทจะมีหน้าทเก็บเงินทุกอย่างในแผ่นดิน แล้ว
หลุดไปคงเหลือแต่เก็บภาษษาเข้าซาออก จึงได้ชอว่า กรมท่า แล้วภาษษาเข้า
ซาออกก็หลุดไปอีก แต่เพราะรู้จักกับพวกต่างประเทศ ซึ่งเดินเรือเข้ามาค้าขาย

มาก จึงให้ทำระคิดต่อกับชาวต่างประเทศ ชื่อกรรมก็กลายเป็น กรรมต่าง
ประเทศ และ กระทรวงการต่างประเทศ เป็นที่ติด

กรมพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งมีพระยาราชภักดีเป็นเจ้ากรม คิดว่า
แต่ก่อนเห็นจะไม่มหนาทเก็บด้วยสำอากร จะมีหนาทแต่เป็นผูกษาเงิน ซึ่งกรม
พระคลังเก็บส่งมาให้ ทงมหนาทแต่จ่ายตามรับตั้งพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงแก้ไข
ให้อำนาจพระยาราชภักดีเก็บด้วยสำอากรต่างอย่างใดด้วย

คำว่า ค่าน เห็นเต็มจะไม่ใช้เก็บเอาเงิน เป็นที่คงกองรักษาเขตแดน
มีค่าอยู่จำ เมืองหน้าด่าน หรือชื่อเมืองก็มี เช่น เมืองด่านซ้าย แดงเอาพนักงาน
เก็บเอาเงินไปฝากเข้า ด้วยเป็นการง่าย ไม่ต้องปลูกที่พักออกต่างหาก แต่การ
เก็บเอาเงินแรงกว่า เพราะมีการทำทุกวัน จึงตากเอาค่านมาเป็นที่พักเก็บเอาเงิน
ไปเสีย

คำว่า ภาษี เป็นภาษาอะไรก็ไม่ทราบ เห็นจะไม่ใช้หมายความว่าเงิน
ที่เก็บเอา คงจะแปลว่าใหญ่ ฉ่ำมาก มีอย่างใน กฎมณเฑียรบาลว่า ทรง
พระกรุณาให้เอาข้างใส่กาด้วยพระที่นั่งไซ่ ข้างนั้นมภาษี ข้างพระที่นั่งตำตา
ให้ทูลขอถวายชีวิตร อักบทหนึ่งว่า อนึ่งพระที่นั่งเสด็จเขาต่อเถื่อน และเถื่อน
มีภาษี พระที่นั่งตำตาอย่าควานๆ อย่าให้ขอ อนึ่งจะทรงบาตแลเถื่อนมีภาษี
กิด ครัสเรียกบาตอย่าย่น ที่มาเข้าใจว่าเป็นเงินเก็บเอานั้น น่าจะหอดงเดือน
ความหมายมาจากคำ ประมูลภาษีอากร ประมูล ก็คือประมวด เป็นความ
หมายว่ารวบรวมอากรส่งมอบใหญ่หรือส่งมอบมาก

การเก็บอากร ถ้าว่าตามรูปการก็เป็นสองอย่างเท่านั้น คือ อากร
ภายใน ได้แก่การเก็บค่านาเป็นต้นนั้นอย่างหนึ่ง กับ อากรภายนอก ได้แก่ภาษี
ซาเข้านั้นอย่างหนึ่ง แดงก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาล ตามเอกถารที่ท่านพบนั่น

แฟนเรื่องมันแปรแก้ไขไปให้สมควรแก่การแต่งหนังสือ ถ้าคิดออกไปได้ทุกระยะ
กิด แต่กลัวจะไม่ได้ ด้านภาษาที่คงอยู่ตามแม่น้ำคงคาของกบฏ ด้านภาษาซาเซ็ก
ที่ชายแดนนั้นเอง แต่ทำไมจึงเดือนเข้ามาข้างในไม่ทราบ เก็บภาษาภายในชั้น
แปลต้องซ้ำ ไม่เห็นคืออะไร ต้องเอากรณผู้ขาดนั้นแจกเขาขอ เช่น อักษรวังนกก
แปลค้น แต่ก่อนเราไม่เคยได้ เขาขอออกไป เราได้เงินจนแปลนอติเรกจาก
จึงอนุญาตให้ผูกขาดไป เหล่านี้เป็นเรื่องแก้ไขเพิ่มเติมหนังสือ

คำ จังกอบ พบมาแต่ก่อนหน้ามาน ๆ ไป จนกระทั่งเห็นเอาไซท์หัวหิน
จึงตั้งใจขึ้น ครั้นไปเข้าเยี่ยมกรมพระราชาธิบดี ทอดอาภังกรไปตั้งขึ้น ท่านศรีตรังบอก
เป็นคำมดาญู หมายถึง ฟังว่า คือคนทกลอห่างเสียเร็ว เห็นไกลมาก ควรจะดู
สอบพจนานุกรมภาษามดาญู แต่ฉบับที่บ้านไม่มกเลยระงับ ครั้นพบคำ จังกอบ
เข้าในหนังสือจารึกคดี จำหน่ายว่าเป็นภาษาเขมร ก็ได้พดักพจนานุกรมภาษา
เขมรดู แต่ไม่มี การที่ไม่มีก็ไม่ประหลาดอะไร อาจเป็นคำเก่าซึ่งตายแล้ว
เขาไม่เอามาลงไว้ในพจนานุกรมก็ได้ แต่นักโตคงหน้าสังเกต คำ จังกอบ ว่า
จะหมายความว่าอะไร แต่จับไม่ได้ นอกจากว่าเป็นการเก็บเงินอย่างหนึ่ง กตั้ง
จะเป็นคำเดียวกับอักษร อักษร เป็นภาษามกษ จังกอบ เป็นภาษาไทย หรือเขมร
อะไรก็ตามที่

খনอน มีคนบอกว่าเป็น ตลาต แต่ฉันไม่เชื่อ เพราะยังจับหลักว่า
เป็นเช่นนั้นไม่ได้แน่ ให้ตั้งเสียไปว่าเป็นอันเดียวกับที่เรียกว่า ด้าน คือที่เก็บ
อักษรนั่นเอง ทงนกกคงกับความจริงของท่าน ข้าท่านค้นคำ ขอน มาได้ ว่า
หมายถึงอักษรต่าง ๆ เมื่อยึดคำนั้นเป็น ขนอน ก็เป็นที่เก็บอักษรฉบับกันเข้าด้วย
อย่างเดียวกับ เกย = เขมย

ช่วย ฉันเคยคาดมาก่อนว่า จะเป็นคำเดียวกับ ชำช่วย = ชรัช่วย คือ
ช่วย แต่ท่านมาค้นพบว่า ช่วย เป็นคำอื่น ที่ฉันคาดไว้แต่ก่อนก็เป็นดัมไป

ข้าวม้า เขาแปลตกลงว่า ม้า แปลว่าทำให้แบน จะทำด้วยวิธีใดก็
ตามแต่จะทำได้ แดก แปลว่าทำให้แหลก ตรงกับคำ ต่ำ แน่

เสอครุย แต่ก่อนข้าราชการจะใส่กันอย่างไรไม่ทราบ ทราบว่า ข้าราชการ
พากันตามปลุกคน เนื้อเถะ และทราบว่าหมอบข้างทชชาง ผัดพานหน้า
พัดบพตก ได้เสอครุยคนเข้าไปกับเนื้อ มพวงมาดยตั้งมช้อมือ จะว่าข้าราชการ
ทั้งปวงได้เสอครุยกับเนื้อเหมือนกันดังตั้ง จะไม่มีเนื้อไหนได้ชั้นหนึ่งก่อนทีเดียว
หรือ เนื้ออย่างน้อยก็มีมานานแล้ว นแหละเขียนรูปเรื่องพงศาวดารจึงยากนัก
ฉันกดงเค็มที่ ด้วยเราไม่รู้ว่าเวदानนเขาแต่งตัวอย่างไรกัน

ว่าถึงดงเมืองเรา อัน เสอครุย นั้นจัดว่าเป็นยูนิฟอม ใช้อยู่ตามวิธี
ดงมดองแขนแดงดงว่าอยู่ในหน้าท ม้วนคาดพุงแดงดงว่าอยู่นอกหน้าท ดงม
แขนเดี่ยวอีกแขนหนึ่งพาดเฉียงบ่า แดงดงว่าอยู่ในหน้าทเข้ากรรม

ธรรมเนียมปลดหัวโปก ทท่านเจ้ากเทากบดกรมหุบ การถอดเสื้อ
ออกคาดพุงทท่านเจ้า กเทากบดคมาชาจม้าพาดบ่าดงคาดพุง ไม่ผิดไปจากทาง
ข้างไทย ที่ผิดไปตรงกันขามนมพม่า ฉันไปเห็นกันกชน ด้วยปกติของพวก
พม่าเขานุ่งถอยชายกัน ถ้าใครโจงกระเบนแดงเป็นว่าเตรียมตัวจะชกต่อยตรัน
พันแทง ตกว่าเป็นนักแดง ถ้าผู้มีอำนาจว่าดนามาพะเซ้า ก็ต้องปลดชายกระเบน
เป็นเคารพ ตรงข้ามกับทางเรา ถ้านุ่งถอยชายอยู่ ผู้มีอำนาจว่าดนามาพะ
เซ้า ก็ต้องรวบชายโจงกระเบน

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใฝ่ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ ทรงพระเมตตา
ตรัสด้วยเรื่อง จมก้อง เรื่องภาษ้อากรและเรื่องอื่น ๆ ประทานมายังข้าพระ
พุทธเจ้านั้น พระเดชพระคุณเด่นเกล้า ๆ หากสิ่งใด

คำ ก้อง ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบพจนานุกรมภาษาจีน อังกฤษหลายฉบับ
แปลความไปในทำนองเดียวกันหมดว่า to offer to a leige lord things for
service; contributions from fiefs to their proper rulers; taxes in kind
levied in early days; presents from nations given in homage; to present
as a tribute to a superior, to bestow, to offer, to present ตามคำ
อธิบาย ก้อง ในภาษาจีน เป็นคำที่มีใช้มาแต่โบราณสมัยเด็ดก๊ก ราว ๒๐๐๐
ปีมาแล้ว มีหลักฐานอยู่ในคัมภีร์ ชูเค่ง ได้แก่งของซึ่งเมืองประเทศราชนำมา
บรรณาการผู้เป็นนายคุ้มครองตน แทนการเกณฑ์กำลังมาใช้งานหรือช่วยเหลือ
ผู้เป็นนาย เมื่อรวมความ ก้อง ก็เท่ากับช่วยในความหมายข้างไทย ที่แปลว่า
กำหนด จะเป็นความหมายที่เดือนมาเสียแล้ว

คำว่า ภาษา ที่ทรงตั้งนิษฐานว่า จะหมายความว่าใหญ่ จ๋ามาก ข้า
พระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับกระแสพระดำริ เพราะในพระบรมราชาธิบายในสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง เรื่องเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครอง ว่าภาษ้อกร เป็นอากร
ที่เกิดขึ้นที่เรียกมาแต่ก่อน เป็นของเกิดขึ้นใหม่เหมือนหนึ่งเป็นคำไร ซึ่งพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะให้เห็นว่า เงินเก่าเท่าใด
เกิดขึ้นในรัชกาลของท่านเท่าใด ในภาษามลายูมีคำว่า basi แปลว่าเงินที่

คงไว้ให้เกินหรือสูงกว่าที่กะไว้ เพื่อเผื่อเหลือเผื่อขาด an allowance over or above the calculated amount; a small extra allowance to allow for contingencies or to keep on the safe side in matters of expenditure คำ ในภาษามลายูคำนี้ ที่แปลรวมกันหลายฉบับว่า ชุน ก็มี อาจเป็นคำของมลายู โดยแท้ ส่วนที่แปลว่า เงินจำนวนเกิน มีแปลไว้ในพจนานุกรม มลายู อังกฤษ ของวัดกันต้นเดิมเคยอ จึงน่าจะเป็นคำมาจากภาษาอื่นอีกคำหนึ่ง แต่อาจมาจากภาษาอาหรับก็ได้ เพราะคำที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและภาษายากร ใน ภาษาอื่นเคยและมลายูมักยืมเอาคำอาหรับมาใช้ เช่น อาสิน ในภาษามลายูว่า hasil แปลว่าผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ดิน ก็เป็นภาษาอาหรับ นายแดงศักดิ์ วัชรคันหา คำว่า ภาษี ในภาษาอาหรับให้เข้าพระพุทธเจ้า

เรื่องคำ ชา พระยาอุปถัมภ์ค้ำในภาษาเขมร พบแปลว่า เป็น ว่าดี ชา ที่แปลว่า เป็น น่าจะเป็นชาติ ส่วนชา ที่แปลว่าดีให้ตัวอย่างว่า นักชา คือ คนดี ถ้าเช่นนั้น เด็กชา ก็น่าจะเป็นเด็กดี

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่อง ใบเทศ และเรื่อง ชมน ซึ่ง พระยาฉันทินจนาทร จดมาให้ข้าพระพุทธเจ้า และเรื่อง คำนายคุณกากร ตอน ๓ ถึง ๓ มาในขณะนี้ การจะควรตั้งฐานไรแต่จะทรงพระกรุณา ควบคุมแล้วแต่จะไปรบกวน

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabongkorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ นริศรานุวัดติวงศ์

หนาด

หนาดใหญ่ หิมเสน (ไทย) หนาดหลวง

กำพอง (พม่า) จะบอ (ไทยปัตตานี)

ตัวโองเข้ (อินทรีเทพ ๗)

(*Blumea balsamifera*)

หนาด เป็นพันธุ์ไม้ของถิ่นหินพานต์ตอนนีปอล แลตอนติดต่อลงมาทางฮัสสัมพม่า แลอินโดจีน (รวมทั้งประเทศไทย) ชะวา แลฟิลิปปินส์

ทุกส่วนของหนาดมีกลิ่นการบูร ใบใช้ทำยาแก้ไข้ แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น ท้องเพื่อ โรคเหน็บชา ยาขับเหื่อ และใช้ภายนอกสำหรับเป็นยาห้ามเลือด แก้ปวดศีรษะ น้ำมันหอมโรยชดช้อ ฯลฯ ในประเทศไทยใช้ใบหนาดเป็นยาสูบ แก้โรคผิวหนังจุก ใบหนาดใช้กลิ่นการบูรได้ ซึ่งเรียกในวงการค้าว่า *Ngai Camphor* และพวกจีนถือกันว่า การบูรชนิดนี้ดีกว่าการบูรญี่ปุ่นมาก ในการใช้ทำยา

เรื่องที่ว่าผิดกลิ่นหนาด และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เท่าที่ทราบ หามิปรากฏกล่าวไว้ในตำราต่างประเทศเลย คงมีกล่าวแต่เพียงว่า ในประเทศฟิลิปปินส์ ถือกันว่า ถ้านำใบหนาดไปกับตัว จะทำให้ปลอดภยันตรายต่างๆ ได้อย่างศักดิ์สิทธิ์ แลในมลายู ก็ถือกันว่าข้อมันตัวได้ในเมื่อออกทำการล่าช้างป่า

เหตุที่ผิดไม่เข้าตรงหนาดอย่างที่นิยามว่า ถ้าจะเดาเล่นสนุก ๆ ก็ว่าได้ คงเป็นเพราะกลิ่นการบูรของต้นหนาดนั่นเอง สัตว์แมลงต่างๆ เกลียดกลิ่นการบูรเช่นเดียวกัน

ขมิ้น

ขมิ้น (ไทย) เข้มัน (พม่า)

(*Curcuma longa*)

เชื่อกันว่า ขมิ้น เป็นพันธุ์ไม้ของทวีปเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ และชั้นในภูมิภาคที่มีอากาศร้อนชื้น แต่ไม่เป็นที่ทราบได้ว่า มีเกิดขึ้นเองในประเทศใดบ้าง คงมีแต่ที่ปลูกกันขึ้น บางที่อาจเป็นพันธุ์ไม้ที่อุบัติขึ้นในไรสวนก็เป็นได้

ในประเทศอินเดีย มีขมิ้นปลูกกันมากกว่าประเทศใดๆ และประเทศอินเดียปลูกและรู้จักใช้ขมิ้นกันมากกว่า ๑๐๐๐ ปี แต่ขมิ้นพันธุ์ที่ดีที่สุด ถือกันว่าเป็นพันธุ์ที่เอาเข้าไปในประเทศอินเดีย จากประเทศจีนหรือโคชินไชนา ในประเทศจีนได้มีความสนใจในเรื่องพันธุ์ขมิ้นกันขึ้นมาก ในแผ่นดินถึงซึ่งก็อยู่ในยุค ๑๐๐๐ ปีเศษ เหมือนกัน ขมิ้นมิใช่เป็นพันธุ์ไม้ของประเทศจีน แม้ขมิ้นจะขึ้นได้ดีในลุ่มน้ำยูนนานแลเสฉวน แลปลูกกันทั่วไปในประเทศจีนภาคใต้

Hammerstein กล่าวไว้ว่า ขมิ้นเริ่มเข้าไปในอาฟริกาภาคตะวันออกเฉียงใต้ ในศตวรรษที่ ๔ แห่งคริสตศักราช แลเข้าไปในอาฟริกาภาคตะวันตก ในศตวรรษที่ ๑๓ และฉะเพาะอาฟริกาภาคตะวันตก Dalziel กล่าวไว้ว่า ชาวอาหรับเป็นผู้แรกนำเอาเข้าไป และที่นั่นใช้ขมิ้นฉะเพาะแต่เป็นสีย้อมเท่านั้น

ชาวจีนใช้ขมิ้นเป็นสีย้อมผ้า เครื่องปรุงอาหารให้ขรุส แลใช้เป็นเครื่องยา ในประเทศอินเดียแลประเทศใกล้เคียงก็ใช้ขมิ้น เพื่อประโยชน์เช่นเดียวกัน ในประเทศอินเดีย การใช้ขมิ้นเป็นสีย้อมทำในพิธีกรรมต่างๆ

ได้แพร่หลายมาก และมันเป็นสิ่งหนึ่งที่ประกอบเครื่องสังเวทเทวดา และผู้ที่ควรสักการบูชา เจ้าสาวชาวฮินดูและชาวมลายูใช้ขมิ้นทาตัว ในเมื่อทาหน้าปรันไม่ได้ ชาวฮินดูใช้ขมิ้นเป็นเครื่องเจิมหรือทา ในพิธีวิวาห์มงคล ในบางส่วนของอินเดีย หญิงฮินดูที่มีสามีแล้ว ใช้หน้าขมิ้นลูบไล้แก้มเมื่อเสร็จงานประจำวันแล้ว ในประเทศชวา ขมิ้นใช้เป็นเครื่องสำอาง เด็กๆ ที่จะเข้าพิธีสูทนต์ ทาตัวด้วยขมิ้น เจ้าภาพแห่งการเลี้ยงแขกมักทาตัวด้วยขมิ้น ผู้หญิงชาวมลายูบางแห่งอาบหน้าขมิ้น บางแห่งใช้หัวขมิ้นร้อยเป็นพวงห้อยคอเด็กที่เกิดใหม่เป็นเครื่องกันภัย ในนิยายมลายูกล่าวว่า ขมิ้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ป้องกันมารเข้า เพราะว่าจรเข้สำนึกได้ว่า ครึ่งหนึ่งมันเคยมีตาซึ่งประดิษฐ์ขึ้นด้วยขมิ้น เรื่องจรเข้กลัวขมิ้นนี้ ดูเหมือนก็มีในนิยายของชาวไทยเหมือนกัน ขมิ้นยังมีที่ใช้อีกหลายอย่าง ทั้งในทางป้องกันภัย และในทางบำบัดโรค และโดยที่ใช้เป็นยาทาเช่นนั้น จึงไม่เป็นการยากที่การใช้ขมิ้น กลายมาเป็นการใช้เป็นเครื่องสำอาง

ในประเทศไทยทั่วไปในกาลก่อนแลตามชนบทในเวลานี้ นอกจากเป็นสีย้อมผ้าและเครื่องยาแล้ว ขมิ้นใช้ทาตัวทำนองเป็นเครื่องสำอางอยู่เหมือนกัน ในบรรดาผู้หญิงแลเด็ก ๆ

ขมิ้นจะเข้ามาเมืองไทยเมื่อใด และใครเป็นผู้แรกนำเอาเข้ามานั้น ไม่ทราบ แต่เดาเอาว่า คงเข้ามาแต่ครั้งชาวฮินดูเข้ามาแพร่อิทธิพลในทางวัฒนธรรมในเมืองไทย

ชื่อขมิ้น ของประเทศอื่นไม่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับชื่อไทยเลย

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๒ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชอน

ปราสาททองเพชรบุรีมีชื่ออะไร จำไม่ได้ ช่วยค้นหาเพียบนาม บอก
ให้ทราบด้วย และถ้ามีรูปฉายปราสาทนั้นอยู่ในห้องสมุดก็ช่วยส่งไปให้ดูด้วย

คำ ขุขง ขุขัน เราเข้าใจกันว่าดอกบัว แต่เมื่อคิดดูก็เห็นว่าเป็นแต่
ดอกไม้นั่นเอง พระนาม ขุขันบัวผัน นั้นได้ความชัดว่าเป็นดอกบัวแท้
ไม่ใช่ช้ำคำ เปน ดอกบัวสาย แต่ ขุขัน กับ ขุขื่อน ผิดกันอย่างไร ท่านมี
ความรู้พอจะบอกได้หรือไม่

ตลกตลกมุข ที่ท้ายพระที่นั่งสุวรรณเพชรปราสาท ซึ่งได้บอกมาก่อนนั้น
มีขนาดเล็กมาก ตั้งเกดว่าไม่ใหญ่เกินแนวกว้างแห่งมุขหลังพระที่นั่งสุวรรณ
ออกไป ประมาณทั้งในประธานและมุขโถง ซึ่งคือแค่ประธาน เห็นจะวัดได้ไม่
เกิน ๘ เมตร เพราะมีขนาดเล็กมาก เขาบอกว่าทำขึ้นเพื่อให้เป็นด้านจงเชื่อ

สาม เขียนอย่างไรจะถูกไม่ทราบ ถ้าเขียน ศาล เห็นว่าเป็นคันวัง จะ
เปนถูกหาได้ไม่ ที่เดิมจะคิดหตมาแต่คำ ศาลา

พรอ

กรมศิลปากร

๒๘
วันที่ ๓๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๒ เดือนมิถุนายน ๒๔๗๒
พระคุณชั้นเกล้า ฯ

ปราสาทหลวงเพชรบุรี ในทำเนียบนามให้ชื่อว่า พระที่นั่งเวชยันต
วิเชียรปราสาท ข้าพระพุทธเจ้าได้จดชื่อพระที่นั่งพระนครคีรีถวายเป็นด้วย คือ
เพชรภูมิ ไพโรช ปราโมทย์มโหสถวรรษ เวชยันตวิเชียรปราสาท ราชธรรม
สภา สันถาคารสถาน พیمانเพชรเทเวศร์ จิตเวทปริตพรต กบยมพระที่นั่ง
ที่พระรามราชันเจ้านอกองค์หนึ่ง ชื่อว่า พระที่นั่งศรีเพชรปราสาท

บุษบง บุษบัน ตามที่ควรตั้งจะเป็นดอกไม้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วย
ในพระดำริ แต่คำว่า บุษบง อาจหตมาจากคำว่า บุษบงกช ก็ได้ ส่วน
บุษบัน จนด้วยเกล้า ฯ สอบถามนุกรภาษาบาลีและสันสกฤตก็ไม่เคยพบในภาษา
นั้น จะว่าเป็นภาษาทมิฬ เพราะลงปัจจัยว่า อัม ก็ไม่สนิท เพราะ อัม ในภาษา
ทมิฬเป็นเพ็ชร์ชาย ส่วน บัวผัน กับ บัวเมื่อน ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าได้รับคำบอก
เล่ามา ว่า บัวเมื่อน ดอกแดง บัวผัน ดอกเขียวดั่งฟ้า มีกลิ่นหอมทั้งสองอย่าง
ดำค้นและดอกทั้งสองชนิดเหมือนกับบัวสาย (เรียกอีกชื่อว่า บัวชม เพราะเหง้า
มีรสชม) แต่เด็กกว่ามาก ข้าพระพุทธเจ้ากำลังสอบถามพระยาวิจิตรนาวีครุฑ
และจะได้กราบทูลไปทีหลัง

สาม ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า ที่เขียนว่า ศาล จะเป็นตากเข้า
หาบาลี ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นในภาษาไทยต่าง ๆ ก็ไม่พบ เพราะเป็นคำไม่ใช่

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๖ ตุลาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

ตามที่ฉันขอซื้อและขอรูปปราสาทที่วงเพชรบุรีมานั้น เพื่อจะถ่ายเอา
ทำพัตรองถวายเป็นพระตำหรับงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรี
ตามรับสั่งสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า แต่ที่หลังมาคิดเห็นว่า ปราสาทองค์
นั้นตลบหนัก แม้ทำไปเกรงจะไม่มีใครรู้จักว่าเป็นของในเมืองเพชรบุรี จึงเปลี่ยน
ความคิด จะยกไปทำพระเจดีย์ทยอดกลางแห่งเราจริง ด้วยมีคนเห็นกันอยู่มาก
บ่อย ๆ พระเจดีย์องค์นั้นฉันจำได้ไม่สู้แม่นนัก ถ้ารูปฉายที่หอดสมุดมีอยู่ ขอ
ท่านช่วยจัดตั้งไปให้ดูแทนรูปปราสาท จะขอบใจท่านเป็นอย่างมาก

พรส

กรมศิลปากร

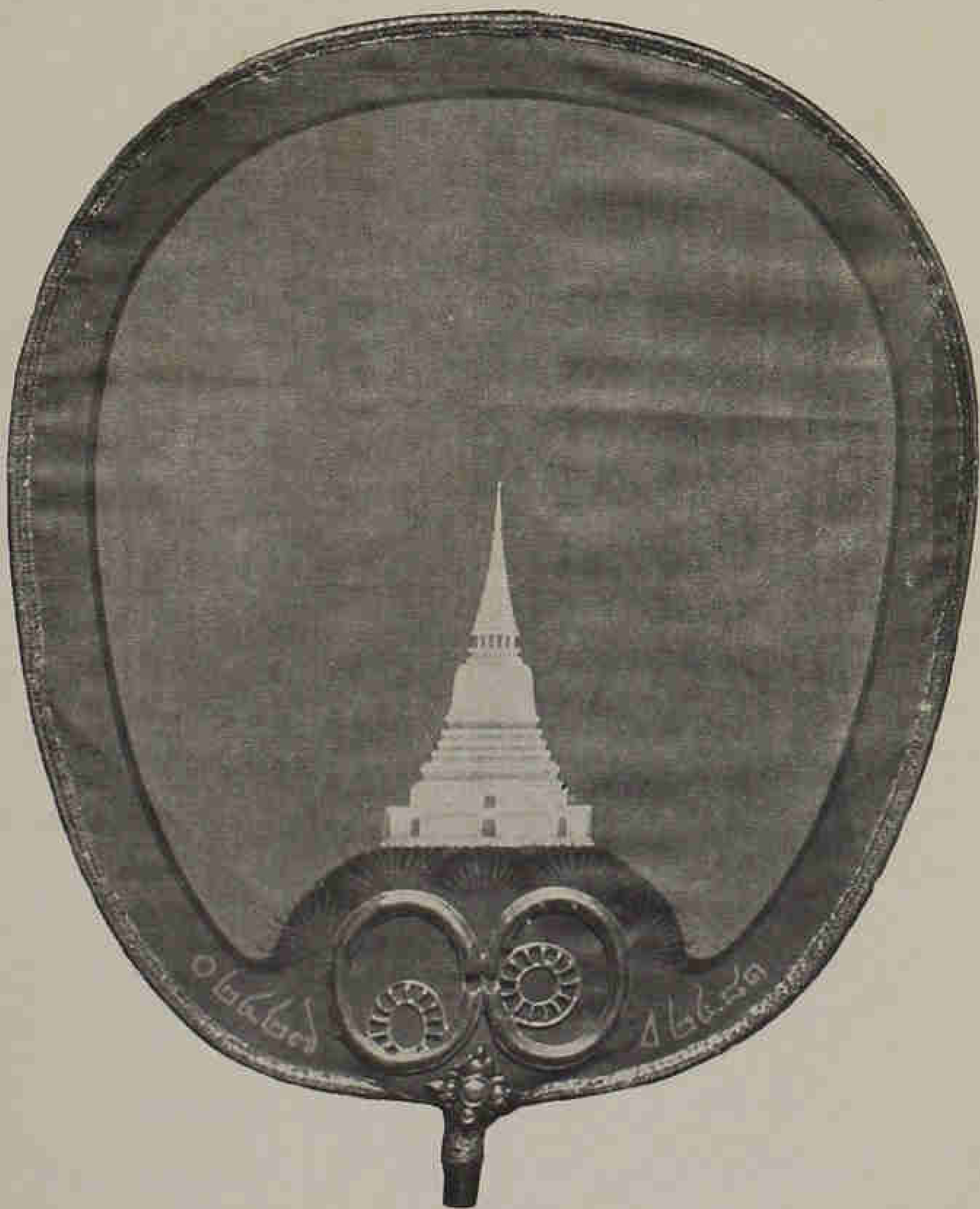
วันที่ ๓๗ ตุลาคม ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายรูปฉายพระเจดีย์บนเราจริงตามที่ของ
พระประสงค์ มาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุमानราชชน

พัตงานพระเมรุพระศพ

สมเด็จพระปิยอุณาเจา กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวาย เรื่อง บัวเพื่อน บัวผัน ซึ่งพระยาอินทจ
วนาคร จดมาให้ข้าพระพุทธเจ้ามาในซองหนึ่งฉบับหนึ่ง พระยาอินทจ ๑ เคาค่า
เพื่อน ว่าชด โดยอาศัยลักษณะของบัวเพื่อนนั่นเอง ถ้าโดยเดียงของค่า
เพื่อน กับ เือด ก็เป็นค่าเดียวกัน ที่เาค่าเพื่อนว่าชด ก็เกิดกับเือดมาก
ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

เรื่อง บัวเพื่อน บัวผัน "ด" ที่เจ้าคุณถามมานั้น ผมขอเรียนเท่าที่ทราบ
ดังต่อไปนี้

บัวเพื่อน และ บัวผัน กล่าวตามทางพฤกษศาสตร์เป็นไม้ชนิดเดียว
กันคือ *Nymphaea stellata* ซึ่งขึ้นอยู่ชุกชุมตามทุ่งนาและหนองบึงในฤดูน้ำ
มาก เช่นเวลานี้ ทั่วกลม ๆ ขนาดใหญ่ราว ๑ นิ้ว หรือย่อมกว่านั้น สาย
เกลี้ยง ไม่เป็นขน ใหญ่ผ่ากลาง ๓ - ๖ มิลลิเมตร ใบรูปกลมรี (Oval)
ยาว ๕ - ๗ นิ้ว กว้าง ๔ - ๕ นิ้ว ท้องใบสีม่วงไม่มีขน ขอบใบเรียบไม่จัก

หรือเป็นเพียงลูกคลื่นจางๆ ดอกเมื่อบานใหญ่ผ่ากลาง ๓ - ๔ นิ้ว ถึง ๖ นิ้ว
เศษ แล้วแต่ต้นเล็กต้นใหญ่ แลหน้าต้นหรือเล็ก กลีบดอกบาง แฉกกว่า ๑ นิ้ว
ชนิดดอกเล็กกว้างเพียงกระเบียดเศษๆ ปลายกลีบเรียวแหลม สีขาวล้วน
หรือตอนปลายสีครามเรื่อๆ ไม่เปลี่ยนสี แต่โดยมากสีครามเรื่อเมื่อแรกบาน
แล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพู ชมพูอมม่วงเมื่อแก่จัด ดอกเริ่มบานราว ๘.๐๐ น.
หุบราว ๑๖ - ๑๗ น. แห่งวันเดียวกัน

พันธุ์ที่มีดอกขาวล้วนหรือครามเรื่อ ตอนปลายกลีบแล้วไม่เปลี่ยนสีนั้น
เรียกกันว่า บัวเผื่อน (เผื่อน = ชิด?) ส่วนพันธุ์ที่มีดอกสีครามเรื่อแล้ว
เปลี่ยนเป็นสีชมพู ฯลฯ นั้นเรียกกันว่า บัวผัน (ผัน = เปลี่ยน?) บัวเผื่อน
มีน้อย โดยมากเป็น บัวผัน หัวรับประทานได้ไม่ชม สายไม่ใช้ต้มแกง แต่
คงรับประทานดิบเช่นผักจิ้มปลาร้าได้

บัวสาย บัวกินสาย หรือ บัวชม ก็เรียก เป็นไม้ต่างชนิดกับ บัวเผื่อน
บัวผัน และมีนามพฤกษศาสตร์ว่า *Nymphaea lotus var pubescens* หัวกลม ๆ
ขนาดใหญ่ ๒ - ๓ นิ้ว สายใหญ่ผ่ากลางราวเท่านิ้วก้อย เป็นขนเล็กน้อย
ใบมน ๆ ใหญ่ผ่ากลาง ๖ - ๑๒ นิ้วเศษ ท้องใบสีเลือดหมู มีขน ขอบใบ
จักแหลมเป็นฟันเลื่อย ดอกสีขาว กลีบตอนนอก ๆ ชักมีสีอมชมพู กลีบใหญ่
ราว ๑ นิ้ว หรือกว่านั้นบ้าง ยาวราว ๒ - ๓ นิ้ว ปลายทุ่หรือแหลมเล็กน้อย
เมื่อดอกบานใหญ่ผ่ากลางราว ๔ - ๖ นิ้ว ชนิดที่กล่าวนี้คือที่ขายกันตามตลาด

บัวซึ่งมีชื่อพฤกษศาสตร์เช่นเดียวกันนี้ มีบางพันธุ์ขนาดใหญ่ ดอก
ขาวปลอดหรือแดง ขนาดใหญ่กว่าบัวกินสาย คือเมื่อบานแล้วใหญ่ผ่ากลาง
ถึง ๑๐ นิ้วก็มี ดอกขาวใหญ่เรียกกันว่า สัตบุษย์ พันธุ์ดอกแดงเรียกกันว่า

ต้นบัว ทั้งสองพันธุ์นี้ ไม่มีเองตามธรรมชาติ คงมีแต่ที่ปลูกกันไว้ชมดอก
เท่านั้น สายรับประทานได้ แต่ชกกระดังง์ไม่อร่อย

บัวสาย "โล" เหล่านี้เริ่มบานตั้งแต่ ๑๔ - ๒๐ น. หุบราว ๑๓ - ๑๔ น.
แห่งวังรุ่งขึ้น

พันธุ์เดิมคือ *Nymphaea Lotus* ชนิดดอกขาวเป็นไม้ของอาฟริกาเป็น
บัวชนิดหนึ่ง ที่ฝรั่งเรียกว่า *The Sacred Lotus of Egypt.*

ต้นศาล (Sal หรือ Sala) ในสังสกฤต หรือต้นไม้ ได้รุ่มที่พระพุทธร
เจ้าเสด็จเข้าสู่ปริณิพพานนั้น ทำให้ ต้นรั้ง ของไทยเราไม้ ต้นรั้ง และ ต้นเต็ง
ในประเทศอินเดียไม่มี คงมีแต่ในประเทศพม่าและในแหลมอินโดจีน และ
ในขณะเดียวกัน ในประเทศพม่าและในแหลมอินโดจีน ก็ไม่มี ต้นศาล
เช่นเดียวกัน ในประเทศไทยทางจังหวัดจันทบุรี มีผู้พบต้นไม้ชนิดหนึ่ง
เข้าใจว่าเป็นพันธุ์หนึ่งของ ต้นศาล แต่ก็ยังไม่เป็นที่แน่ได้

ต้นศาล มีชื่อลาตินว่า *Shorea robusta* ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับต้นรั้ง
(*Pentacme Siamensis*) ของไทยเรามาก ถ้าจะแปล ต้นศาล ของอินเดียเช่น
ต้นรั้ง ดังที่ได้เคยแปลกันมาช้านานแล้ว ถึงแม้จะไม่ถูกต้องทีเดียว ก็ไม่ผิดไป
มากนัก เพราะ ต้นศาล กับ ต้นรั้ง คล้ายคลึงกันมากดังกล่าวแล้ว และเป็น
ไม้ในตระกูลเดียวกัน ดูเรียกเอามานิดหน่อย เห็นจะไม่เป็นไร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๘๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม บอกอะไรต่างๆ ไป ได้รับแจ้ง

ขอบใจมาก

ขอเวรขมศึกเขยปราด่าทนั่น ผ่านพ้นความต้องการไปเสียแล้ว

บุษบง จะว่าหลุดจาก บุษบงกช นั้นเป็นไปได้ เงินแต่คำ บุษบงกช ไม่เคยพบมี ไซท์ไหน ถัดจะไม่เป็นภาษาที่คนใช้กัน อันคำ บุษบง และ บุษบัน หรือ บุษบัน ดูที่จะเป็นคำเดียวกัน มาแต่ บุษบ่ ถ้าถูกต้องหนักแปดได้แค่เพียง ว่า เป็นดอกไม้ ดอกอะไรก็ได้ แต่เราเข้ามาใจกันเป็นว่าดอกบัว ฉันเห็นชน จึงพูดมาให้ท่านฟัง อันคำทั้งสองนั้น ถัดเต็มจะเป็นภาษาอะไรก็ตามที่ แต่มา อยู่กับเราจนเป็นภาษาไทยไปแล้ว จะเอาไปนำเข้ากับไวยากรณ์ภาษาอื่นนั้น ยากที่จะตรงกันได้

บัวเพื่อน กับ บัวผัน เมื่อฉันจะถามท่านมา ฉันได้แยกถามไปทางเจ้า กรมของฉันทด้วย เพราะแก่เป็นหมอ แก่ต้องใช้เกดรวบรัดทั้งสองอย่างทำยาอยู่ เสมอ จึงหวังว่าแกจะบอกได้ ก็เป็นการสมหวัง ตามที่เจ้ากรมบอกกับที่ท่าน บอกฉันตรงกัน

จะพูดถึง สันนางษ์ ฉันตั้งเกิดความในคำเห็นมันเป็นอย่างน้อยอยู่แล้ว อ่อน ยิ่งกว่าดีฟ้าไปเสียอีก ถ้าเป็นเนื้อของมันแท้ ๆ พวกช่างเขาเรียกว่า คราม หรือ สีชาบ ความมันเป็นชอธาตุเต็มของมัน ดีชาบก็คอดีอย่างนกตะขาบ แต่สันนางษ์ และดีฟ้าพวกช่างเขาไม่เรียกกัน เขาเรียกว่า สีมอคราม ดูก็ดีมากอยู่

ศาล ท่านว่าเปนครุฑไม้ทมิฬไม้เมืองเรา ดันยอมราบ ด้วยได้เคยรับ
ความยาก ในเรื่องต้นไม้มามากกว่ามากแล้ว แม่ได้ซื้อภาษาตะวันตกมา เอาไป
ตามพวกนักเรียนต้นไม้ ดังทุกได้เรื่อง ดังทุกไม่ได้เรื่อง ได้ความจากพวก
นักเรียนพินเองว่าต้นไม้แน่ดอก อาจารย์คนหนึ่งก็ตั้งชื่อน้อยอย่างหนึ่ง อีกคน
หนึ่งก็ตั้งชื่อน้อยอย่างหนึ่ง ด้วยไม่ได้หารอกัน ถูกศิษย์คางอาจารย์กันจะต่อยกัน
ตายเลยด้วยเรื่องชื่อพินไม้หนามากต่อมาแต่จ ที่ฉันว่าฉันรังก็ว่าไปตาม
ที่พระแปลกน้อยในเมืองนี้ อย่างไรก็ดี ศาล ท่านเปนครุฑไม้พินแน่ จะเอาชื่อนั้น
มาเป็นชื่อที่เจ้าเมืองอยู่แต่ที่ข้าราชการ ย่อมไม่ควร ที่ข้าราชการไม่ใช่ต้นไม้
หรือแต่ก่อนจะข้าราชการใดต้นไม้ ถูกเป็นครั้งอายุหิน ไม่ควรจะมีคำเห็ดอยู่จน
ถึงบัดนี้

ท่านคนภาษาจีนมาได้ว่าสาข เขาหมายเป็นวงเป็นคำหนักเป็นที่ห้ามหวง
พอใจฉันมาก ด้วยเป็นต้นไม้ควรแก่ศาลเจ้าศาลพระภูมิและศาลเพียงตาอะไรเหล่า
นั้นฉัน ถ้าเขียน สาข ก็จะมีระดับเลี้ยงไปน้อยหนึ่ง หาเป็นไรไม่ ขรรคดา
การออกเลี้ยงเมื่อทางถนนกันไปก็ยอมมีระดับกันได้อยู่เอง ข้อสำคัญอยู่ที่ ศาล
ข้าราชการ ทำไม้จึงเรียกว่า ศาล ทำให้คิดเห็นไปว่าใน โรงที่ข้าราชการ
เขาทำ ศาล ขึ้นไว้ภายใน สำหรับใจของศักดิ์สิทธิ์ มีสมุดกฎหมายเป็นต้น
กรรมัง เหมือนที่เกาะบาหัดประเทศชะวา ในโรงที่แต่งตั้งตระคอนเขาก็ทำศาล
ใจเป็นทิวเครื่องศรัทธาและบทตระคอน คิดว่าจะเป็นอย่างเดียวกัน อนึ่งเรามี
คำปรามาสพวกหมอกความเดง ๆ ว่าหากินตาม ต้นโรงต้นศาล จะเข้าใจเขาได้
หรือไม่ว่า ศาล อยู่ใน โรง หมอกความเดงซึ่งกล่าวถึงกันนั้น แม้จะแยกเป็นสอง
พวกก็ที่จะได้ คือพวกเดงมากหากินอยู่แต่ตาม ต้นโรง ที่ข้าราชการ คอย
เลี้ยงมัสอนคนที่เข้าไปเป็นความในโรง อีกพวกหนึ่งเดงน้อยเข้าไปในโรงได้

อยู่ต้นศาล คอยเยี่ยมต่อนกคู่ความเหมือนกัน อย่างนกแดง ป้าชา (ภิกษา) แต่
จะอย่างไรก็ดี ต่อไปนั้นจะเขียน ศาล ทุกอย่างเป็น สาม

ที่เกาะชะวาทอดมี สาม มาก ตั้งแต่ สาม ทำด้วยไม้ไผ่ อย่าง สาม เพียง
ตาของเรา ขึ้นไปจนทำด้วยไม้จริงแต่ก่ออิฐ แต่จวนเด็ก ๆ และอยู่บนฐาน
สูง โทงเทงทงนน ดัง สาม เป็นร้านเฉย ๆ ดังร้านที่เป็นร้านมีพนักสามด้าน
ดัง สาม ก็เป็นเรือนขยพนั้น ถ้าก่ออิฐแดงแม่เด็กมากก็คั้น คือใหญ่หน่อยจึง
กดวง ท่านคงสังเกตเห็นว่า สาม เพียงตา ของเรามีชนดตเป็นตองชน ทชนดตเห็น
จะหมายให้ตองเครื่องเดิน ชนบนเห็นจะหมายให้เป็นที่ทอดนาง ที่เอาเครื่องเดิน
ขึ้นไปตองชนบนด้วย ก็คิดว่าปฏิบัติผิด แฉงที่ชนบนนี้ให้ทอดนางสบาย เข้า
ใจว่าจะทำเป็นปราสาทก่อนแล้วที่หงจงกลายเป็นเรือน เช่น สามเจ้าสามพระกุม
ของเรา ถึงแม้จะทำเป็นเรือนก็มีชนดตอย่าง ศาลเพียงตา ทงนน คนในเกาะ
ชะวาทักกันว่าถือคำดนามหมัด คนในเกาะบาทว่ากัถาคือคำดนาพราหมณ์
ถ้าว่าตามรูปการณก็เป็นคังนน แต่ความจริงราษฎรทงหมดถือคณทงนน
คำดนาต่าง ๆ เป็นแต่เข้าไปแฉง ราษฎรชดไม่ได้กรบว่าถือ แต่ใจจริงนนถอณ
ย่อย คังจะเห็นคัทมิ สาม อยู่กัถอนกถาด โนถถานอันหนึ่งไม่ไซ้มีแต่ สาม
เดี่ยวยอมมีแห่งละมาก ๆ สาม สุดแล้วแต่ใครจะศรัทธาทำขึ้น เป็นการบวงบน
กันด้วยสร้างเพื่อให้อายเจ้าไซ้กันก็มี ทางบาทดนนถนคัถสร้าง สามเจ้า
กันมาก แม้จนในโรงบ่อนชนไก้ก็มี สามเพียงตา

คำ ขริเวณ มันเป็นห้องแปนรุ ถ้าหรับพวกฤษีชชีบ้าอาศรัย ไม่ใช่
ที่ถาน ฉนหดบไม่ใช่ คำที่จะไซ้พูดถงเนื้อทมิอนนอยู่ถมิไป

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ส่งรูปฉายไปให้ ได้รับแล้ว
ชอบใจมาก แต่เป็นการผิดหมายกันไป อันเขาวงกตเพชรบูรณ์เป็นง่ามยอด
ยอดเหนือทำเป็นจ้ง ยอดกลางทำพระเจดีย์ไว้ดูเดียว โดด ยอดใต้ทำเป็น
วัด รูปฉายที่ท่านส่งไปให้ เป็นรูปวัดทางยอดใต้ แต่ฉันต้องการพระเจดีย์
ยอดกลาง จึงได้ส่งรูปวัดกลางคืนมาบัดนี้ ถ้ามีรูปพระเจดีย์ที่ยอดกลางอยู่ก็
ส่งไปให้ดูด้วย จะชอบใจเป็นอันมาก

หนังสือลงวันที่ ๑๗ อีกฉบับหนึ่ง จะตอบมาทีหลัง เพราะมากความอยู่
กับหนังสือลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ก็ได้รับแล้ว จะตอบมาทีหลังเหมือนกัน

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๓ คือพระประดิ่งรูปพระเจดีย์ยอดกวางของ
เจ้าวงษ์เพชรบุรี และประธานรูปวัด ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าถวายไปเมื่อพระประดิ่ง
คืนมาด้วยนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับไว้แล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายรูปพระเจดีย์ยอดกวางของเจ้าวงษ์ มาใน
ซองนี้ รวม ๒ รูป

ควรมีทวารแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. S. Chuanbong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุมานราชชน

จะตอบหนังสือของท่าน ซึ่งลงวันที่ ๓๗ และที่ ๓๘

ท่านคัดทเขาแปลคำ ก้อง ไว้ในพจนานุกรมไปให้ ประกอบทั้งคำอธิบายด้วยนกดมาก ทพระเจนจนอกชรบอกเป็นความหมายที่หย่อนลง คงเป็นด้วยทุกฉนวนเอาคำนั้นมาใช้กันเพื่อไป แต่ที่จริงไม่ได้ผิดความหมายไป ถึงบรรณการ ก็เป็นของกำนัดอยู่นั่นเอง แต่ต่างหนักเบาด้วยเป็นของเมืองชั้นให้กับคนสามัญ ให้ให้ด้วยผู้รับมบุญเหมือนกัน

คำ กษา นั้นแท้ผิดความหมายแน่ แต่ก่อนไม่ได้หมายถึงเงิน เดียวกับความหมายเดือนมาเป็นเงิน ค้นหาเหตุก็ได้อความว่าเพราะเอาคำนั้นมาใช้แก่การเงิน ท่านค้นหาที่มาของคำเดิมคือไปนั้นดีแล้ว

ข๗ ฉันทราบนานแล้ว ว่าภาษาเขมรแปลว่า เปน แต่ทราบโดยทางศัพท์ที่อ่านหนังสือ ไม่ได้ทราบจากพจนานุกรม ครั้นท่านบอกคำของพระยาอุปทิศว่าแปลว่า ตี ก็ได้ จึงได้เปิดพจนานุกรมดู เขาแปลให้ไว้ในนั้นมาก อยากจะว่าร้อยแปดอย่าง เปนว่าตี ว่าช้อตรง ว่าปรากรู ว่าปราศโรค และอื่นอีกก็ตระหนัก ในใจได้ว่าเพราะเป็นคำเด็ก ซึ่งสำหรับเชื่อมคำใหญ่ให้ติดต่อกัน เพราะฉะนั้นก็ไม่มข้อสงสัย จะแปลว่าอะไรก็ได้ทั้งนั้น ลุดแต่จะกินความกันได้

เรื่อง ไบหนาด เขาเป็นแน่ได้ว่าถือเอาถิ่นเป็นทัง รูได้ที่ไซปนกับไบสาบแรงสาบกา นั้นก็อาศัยถิ่นเหมือนกัน คนในประเทศพิตบันต์เอา

ไบหนาคไปกันตัว ถือว่าปดยคภยต่าง ๆ นั้น ก็คอกกนผนนเอง เพราะคนแต่
ก่อนก็คิดว่าภยอย่างใด ๆ ยยอมนำมาให้ทงนนั้น แม็ดคองต่าง ๆ ก็กถจี้ แดงผก
จระคองกถจวตวย

ขมึน ดันนยฐานคามค้ำจแรง เห็นว่าจะคองใช้เปนนายอมผาก่อน
ภยหลังจงเออนายอมผามา ยอมผวภย เปนการเพอแคงผวชต คองใช้ทางพวก
แถบบ้านเราก่อน เพราะพวกแถบบ้านเรามผวภยเปนน้ชวเหตอง แดงจงคก
เข้าไปนอินเตยที่หลัง ชาอินเตยผวภยค้ายอมไมชน ไม่มประโยชน์อะไร
เพียงแต่รู้ว่าเขาทากนกกทาวางเท่านั้น ในเรื่องจระเชกถจขมึน ฉนกกทวบ
คองเปนน้ชวเออนาขมึน ชงยอมผาแดงไปเทถง ไม่นาชงมจระเชกขมึนก็หนีไป จึง
ดังเกตกนมาจามนกกถจขมึน ทจรงมึนเหม็นเต็มทมนจคองหนีไป ถ้าจะเอา
ขมึนแ่งน้คหนึ่งผกคองแดงใจหน้าเขาหาจระเชก คิดว่าเห็นจะไม่รอดค้ว

เรื่อง ข้วเผื่อนข้วผก นั้น ฉนได้ดังลยเหมื่อนกัน ว่ามันจะเปนชนิด
เดยงกัน แต่หากำทมี่สระ เออิน กับ อ้น เปนคำชากันไม่พบ จึงตองถาม
ท่านคู้ ท่านบอกรเปนน้ชวต่างชนิดกัน ทงเจ้ากรรมก็บอกรเช่นนั้นค้ว จึงเปนนัน
พันศวามดังลย แต่พระยาจนิจอธิบายว่าเปนน้ชวชนิดเดยงกัน หากแต่เปตยน
ตเทานัน ก็ไปเชารอยเต็มทดังลยมาแดงอื่ค คองไมทเปตยนตมถมไป เช่น
คองพุดตานเปนนัน ฉนไม่คตคเดย ว่าพระยาจนิจจะเปนคนมคความคิตชอก
แซกมากไปกว่จวชาคันไมอินไตเวยณมา คำเผื่อน ฉนเคยพบในฉนที่ อธิรุทช
ว่าชวญูเกยงกนเผื่อน มถูบอกรให้ว่า เผื่อน แปรจว่า ป่า นอกจกาทนนก็ไม่พบ
ทไหนดอินจจะพงเทียบเคยงได้อื่คเดยว่าคูกหรือไม ถ้าคูกแดงขื่อ ข้วเผื่อน ก็ไม่

ต้องเตาแดงเป็น ขัวเผือก อย่างความเห็นพระยาจันจ ขัวเผือก แปลว่า ขัวป่า
คือตนเองไม่ต้องปลูกก็ได้ คำว่า ขัว นั้นถึงเกิดว่าเกิดออกมาแต่ ขื่อคำบด
ครึ่งครึ่งเท่านั้น ขัวถิ่น ขัวถิ่น ขัวผ้าเขียว ไม่ใช่ต้นไม้เลย ถ้าตามแผนนี้ ต้นไม้
ที่ขึ้นเป็นหมู่ใหญ่จะต้องเรียกว่า ขัวไม้ จะเรียกแต่ว่า ขัว เท่านั้นหาได้ไม่
เรื่องภาษาที่ท่านแต่งจะต้องเขียนความเห็นมาให้ชัดเจน เพราะเขียนยาว จะ
ต้องตรวจดูๆ ทักมาเป็นแห่งๆ

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับสายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ และวันที่ ๒๔ ตุลาคม

พระเดชพระคุณตั้งเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

คำว่า บุษบง บุษบัน ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูในพจนานุกรมภาษาล้านนา
—อังกฤษ ในคำว่า บุษกร หรือ ไปกขร ในภาษาชาติ ซึ่งแปลว่าบัว มี
แปลที่ในวงเล็บแห่งหนึ่งเขียนว่า บุษป และทำเครื่องหมายคำถามไว้ แสดง
ว่าผู้ทำพจนานุกรมตั้งสัยคำ บุษกร ว่า จะมาแต่ บุษป อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น
บุษบง บุษบัน น่าจะเป็นคำเพี้ยนกันมาจากอื่นได้

สินำเงิน ที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยตั้งสัยอยู่ว่า สินอคราม ไฉนจึงเรียกว่า
สินำเงิน เพราะห่างไกลกับดีของเนื้อเงินที่คัดออกใหม่ ๆ พระอธิบายที่ทรง
พระเมตตาประทานมา เป็นยืนยันความสงสัยของข้าพระพุทธเจ้าในข้อนี้ แต่
ที่ย้ายมาใช้เรียกแก่ สินอคราม คงจะเป็นเพราะเข้าใจผิดอะไรบางอย่างหนึ่ง ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็น เพราะห่างไกลกับดีฟ้าย่ออย่างมาก

ที่ทรงตั้งนิษฐานเรื่อง สาม ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริ
ทุกประการ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าถวายนำคำแปล สาม ว่าที่หวงห้าม ไฉนกับปรับความ
หมายเข้ากับ ศาลเทพารักษ์ ก็พอได้กัน แต่เมื่อเขาเข้าไปปรับกับ ศาลชำระความ
ข้าพระพุทธเจ้านึกเสียว่า ศาลชำระความ คงจะเป็นที่เบียดเบียน ความไม่เข้ากับ
ที่แปลว่าระโหฐาน ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่กล้าถวายนำความเห็นอย่างไรไป คือ
เมื่อได้อ่านพระอธิบาย ข้าพระพุทธเจ้าจึงหายเขลา และเห็นจริงตามที่ทรง

ต้นนิษฐาน เพราะในเรื่องเก่าของอินเดีย ว่า ศาลชำระความ เขาปลูกเป็นโรง
หรือศาลาชน เวตาเข้าพระเจ้าแผ่นดินแต่ใจออก มีพระราชครูปริศนาคณา
คามแต่ดั้ง ก่อนที่จะประทับทรงศักดิ์ ทรงบูชาทวยเทพที่มีอยู่ในศาลาแต่
ก่อน แต่คงว่าในศาลาชำระความยังมี สานเทวดา อยู่ด้วย ที่ สาน จะกตาย
มาเป็น ศาล น่าจะเป็นเพราะตลกเอาคำว่า ศาล มาช่วยด้วยครึ่งหนึ่ง สาน จึง
กตายเป็น ศาล ไป

คำ บริเวณ ที่ทรงทักท้วงมา ข้าพระพุทธเจ้ากับพระตำราประเดรีฐไม่ได้
นึกเฉื่อยถึงคำแปลเดิม เมื่อเปิดดูพจนานุกรมของซิดเคอร์ ก็พบคำแปลว่า
กฤตยัม กระทำให้พระตำราประเดรีฐปาดใจ แต่ยังคงตั้งว่าจะแปลเป็นอย่าง
ที่เข้าใจกันได้บ้างกระมัง จึงค้นหาดูในพจนานุกรมฉบับอื่น พบในฉบับของ
ริตเติลคิดส์แตรส์คิด นอกจากแปลว่า กฤตยัม มีคำแปลคือไปว่า เขตศตแควด
ล้อมปรันคร (castle and its constituents) แต่เห็นจะเป็นคำมัทไซน้อย
เพราะอ้างที่มาของคำซึ่งใช้ในความหมายอย่างนี้แห่งเดียว

เพื่อน ในพจนานุกรม แปลว่า บ้า คำว่า ขวัญเคียงกินเพื่อน มีผู้แปล
ให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า ขวัญจะร้ายต้องไปอยู่บ้า ข้าพระพุทธเจ้ายังตั้งด้อยอยู่
แต่คุณนรบรรจงว่า ความในลิลิตเดลงพ่าย ในคำจำ เพื่อน แปลว่า บ้า โดยชัด
ทีเดียว ข้าพระพุทธเจ้าคนยังไม่พบ ถ้า เพื่อน แปลว่า บ้า ก็คงเป็นคำตลกใช้
แล้ว แต่คำว่า เพื่อน ในอีกสำนยังใช้เป็นปกติ ในภาษาอยู่ เช่น เพื่อนทาเท่ว—
ดอนจะตกเหว เพื่อนจะตาย—รันทาที่ตาย เพื่อนจะเสียเงิน เพื่อนจะเกิดเรื่อง
แต่จะเสียเงิน แต่จะเกิดเรื่อง ถ้าจะเอาคำ เพื่อน ในความหมายนี้เข้าปรับกับคำ
ขวัญเคียงกินเพื่อน คู่ก็เข้ากันยังไม่ได้สนิท ข้าพระพุทธเจ้าค้น เพื่อน ในพจน
านุกรมภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ก็ไม่พบ ในคำจำ ย่า ก็ใช้อยู่แต่ว่า ดงว่า เพื่อน เป็น

ปกติ ส่วนคำว่า ป่า มีบ้าง ในดวงดิน แต่ต่างที่มึคความหมายไปในทางว่า ที่ซึ่งรก
พง กอไม้ ต้นทึบพุ่มไม้ ไม่ได้หมายความว่าป่าโดยตรง ในภาษาจีนมีคำว่า ป่า
แปลว่าที่นอกเมือง หรือที่เปลี่ยว เช่น ชั่วป่า แปลว่า บ้านนอก แปลตามคำว่า
ที่นอกเมืองมีภูเขา ความก่น่าจะใกล้เคียงกับคำว่า ป่า ในภาษาไทย เพราะที่นอก
เมืองกรุงโบราณก็ยังมีแต่ป่า แปลกที่ ป่า ในภาษาจีนคำนี้ใช้หนังสือเดียว
กับ ป่า ซึ่งเป็นชื่อเมืองป่าของชาติไทยในสมัยโบราณ คือเมือง จุงกิง ทรูบาด
จีนย้ายไปตั้งเป็นเมืองหลวงอยู่ในเวลานี้ ข้าพระพุทธเจ้านึกไปในทางที่ว่า ป่า
ซึ่งเป็นชื่อเมืองนั้น จีนจะนำเอาไปใช้เป็นคำในภาษาจีน เป็นความหมายว่าเมือง
บ้านนอก อย่างเดียวกับคำว่า ป่าจาง ทมิฬ มัลลัน ซึ่งเดิมก็เป็นชื่อชาติ แต่
นำเอาไปใช้เป็นคำสามัญในภาษาจีน อื่นๆ คำนี้ ในภาษาจีนแปลว่า หาง
ไตด้วย ทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกไปถึงคำว่า เลขผา จะแปลว่าหางเลข ได้บ้าง
กระมัง แต่การเทียบคำของภาษาที่ใกล้เคียงๆ หรือ คำพยางค์เดียว อาจ
เป็นด้วยบังเอิญมาพ้องเสียงพ้องความกันได้ง่าย โดยคำที่เทียบกันทั้งสองไม่
เกี่ยวข้องกันก็ได้

คำ ป่า ดง แดง เดือน ข้าพระพุทธเจ้านึกไม่เห็นว่าเป็นภาษาไทยจะผิด
แปลกกันอย่างไร คุณออกจะใช้เป็นใจพจน์ปน ๆ กันไป เดือน ในหนังสือเก่าแดง
ตามบ้านนอกใช้กันมากกว่า ป่า แต่ในกรุงเทพฯ ใช้ ป่า มากกว่า เดือน เช่น
ข้างป่า ของเก่าใช้ว่า ข้างเดือน ส่วน หมูป่า ก็เป็น ป่า ส่วน น้ำมันหมูป่า
ใช้เป็น น้ำมันหมูเดือน หาใช้ว่า น้ำมันหมูป่า ไม่ หมูป่า กับ หมูเดือน ใน
กรุงเทพฯ มีความหมายต่างกัน หมูเดือน กลายเป็นหมูพันธุ์ภาษา ส่วน ขันเดือน
บ้านนอกต่างถิ่นกลับเรียกว่า ขันป่า แต่ขันเดือน คงคำ หาใช้ ขันป่า ไม่
ส่วน ดง ไปกับ ป่า ได้ แต่เข้ากับ เดือน ไม่ได้ คุณเห็นว่า ป่า เป็นคำต่าง เป็น

ข้าง ก็ได้ ข้างอื่น ก็ได้ เพราะฉะนั้น ข้าง จะ ใช้ ได้กว้างกว่า ดง และ เดือน
ข้าง จะเป็น ที่ ไปร้องหรือทัก ดง จะหมายความว่า ทักมาก อย่างดงหมาด เดือน จะ
เป็นที่ มีภูเขาดวย ภาคอีสาน ใช้ คำ เดือน ไปในความหมายว่า ถ้า แต่ในไทย
ถิ่นอื่นคงแปล เดือน ว่า ป่า อย่างเดียว ที่ตรงถึง คำ ข้าง เกิดจากความหมายมา
เป็น ข้างไหนข้างไหน อันเป็นไปในทางว่ามาก ในคำว่า ดง ก็เป็นทำนองเดียวกัน
ดูเหมือนจะเกิดจากความหมายมา ใช้กับที่ไม้ ใช้คนไม่กม ในเรื่องความหมาย
ย้ายหรือเกิดอันที่ ข้าพระพุทธเจ้าพบในภาษาล้านนาที่แปลกอยู่คำหนึ่ง มี
อธิบายว่า โคตร ความหมายเต็มแปลว่า คอกงัว ยังใช้ความนี้อยู่ในพระเวท
ที่จะหมายความถึงคนอยู่ในตระกูลเดียวกัน ก็เพราะคนเหล่านั้นเป็นพวกเดียวกัน
เข้าไปอยู่ในคอกงัว เพื่อป้องกันศัตรูที่จะมาตักเอาตัวไป แล้วคำนี้ก็ไปอยู่ใน
ภาษาดั้งเดิมว่า Cortis แปลว่า คอกงัวเหมือนกัน ภายหลังชาวโรมันไปตั้งถิ่น
ฐานลงในแดนไกลในอาณาจักร ได้ไปตั้งบ้านเรือนและไร่นาอยู่ ก็ตั้งไร่นา
และบ่อน้ำสำหรับป้องกันศัตรู เรียกว่า Curtis ซึ่งเพี้ยนไปจาก Cortis และ
โดยเหตุที่ Curtis ย่อมเป็นที่อาศัยของชาวโรมันผู้เป็นนาย สถานที่นั้นก็
เกิดจากความหมายกลายเป็น Court แปลว่า จึง ชน คำว่า Courteous Courtesy
ซึ่งแปลว่าสุภาพเรียบร้อย ก็มาจากกริยามารยาทแห่งคอกงัวนั่นเอง ตลอดจน
คำว่า Courtier ข้าราชการในราชสำนักและ to court แต่งกริยาเอาใจด้วย
ในภาษาล้านนา โคมุขุช ควิษฏี แปลว่า รม ในพระเวทหมายความว่า รม
ระหว่งงัว และแย่งงัว โคมุช แปลว่า สภา ที่ปรึกษาการบ้านเมือง ความเต็ม
ว่าโรงงัว เพราะไปประชุมปรึกษาหารือกันนั่นเอง เควษุณ แปลว่า ค้นคว้า
(to research) ความเต็ม ว่าค้นหางงัว ข้าพระพุทธเจ้าอ่านพบคำทางพยางค์

ซึ่งพระราชดำริปรากฏชัดไว้ในสมุดไทย มีคำ *ขณฺ्ह* แปลไว้ว่า จุดช่อง
ขณฺ्ह ต่าง แปลว่า ด้านคันทาง สอบถามผู้รู้ภาษาทางอื่นว่า *ขณฺ्ह* ใช่ว่า
ด้านก็ได้ และว่า *ขณฺ्ह* ทัฬ แปลว่า ชัดตาทัฬ ความไกลไปทางกวดขัน บ้างกัน
ไม่ให้เข้ามาหรือออกไป ถ้าจะเทียบกับคำว่า *ขณฺ्ह* ก็มีคามหมายเป็นไปได้
อีกทางหนึ่ง แต่ดูมาจาก *ขณฺ्ह* ในภาษาไทยใหญ่ ซึ่งแปลว่า ภาษีอักษร ไม่ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุนมานราชชน

ท่านส่งรูปพระราชาคุณมเพชรที่เขามไหศวรรย์ ฝากลูกชายยาใจไปให้
ได้รับแล้ว ชอบใจท่านเป็นอย่างมาก เมื่อฉันได้เขียนถ่ายรูปพระราชาคุณหนึ่งดังนั้นก็
จะส่งรูปกลับคืนมาให้ท่าน

คำ เพ็ญ มีในชอกคนอยู่มาก กัดจะเพนคำที่มีคความหมายว่าอะไรอยู่
โดยตรง ไม่ใช่เดือนเดือนมาแต่คำ เพ็ญ

ได้ความจากหนังสือพระพรหมมุนีท่านแต่ง พูดถึงขนาดลัทธิพรหมบัตริว่า
เพียงงอน คือวัดโอบได้รอบหัว คำว่า งอน เห็นจะตรงกับที่เราว่าหงอน ชาว
อีสานจะหมายคำ หงอน ว่าหัวดอกกระมัง

พระพรหมมุนีท่านเดาอะไรเจ็บปวดคือ คำว่า ลาวลาว สัมเด็จพระยา
ดำรงท่านเคยทรงพระดำริว่าจะเพน ลาวแก้ว ครั่งสั่งให้ฉันค้นทางเขมร ก็ค้น
ไม่ได้เรื่อง พระพรหมมุนีท่านเดาว่าจะเพน ลาวแก้ว ท่านเอาชื่อตำบล ลาวเดิม
ในเมืองขุขันธ์เขาเทียบ เมืองขุขันธ์ท่านก็เดาว่าจะเพน คูขันธ์ เพราะเมือง
นั้นเป็นเมืองเก่ามุดอม ฉันเห็นเขาที่มาก แดงไตนกแก่ไปตามที่เคยได้ความ
เห็นจากท่าน ว่าจะเพน คูคัม เราคือ ๆ เดี่ยวดอกกระมัง

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ใต้แล้ว

ที่ตรัสว่าเพื่อน มีในชอคนอยู่มาก ข้าพระพุทธเจ้าได้สติ จากพระดำรัส
นั้นว่า พี่ ก็มีในชอคนอยู่มากเหมือนกัน ต้องคำนึง จิตของมีความหมายว่าอะไร
โดยตรง แต่คงจะไม่ใช้คำคำมาจาก ขว้เพื่อน ขว้มัน เพราะตามปกติชอคนตรง
เค็มน่าจะเป็นคำโคต โดยมาก แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาความหมายของคำทั้ง
สองนี้ไม่ได้ชัด เมื่อมีผู้รกรภาษาพายัพมาหาข้าพระพุทธเจ้า เขาอธิบายว่าเพื่อน
เป็นคำเก่า นาน ๆ จึงจะโดยนไฮตักกรงหนึ่ง แปลว่า เตือน เห็นไม่ชัด เช่น
ผอเพื่อน ก็คือมองดู เห็นไม่ชัด เห็นคล้าย ๆ กัน เตียงเดิมเป็น เพื่อน มาเป็น
เพื่อน เพราะได้เตียงสระอือไปจากต่าง และว่าทางพายัพชนที่ต่อกับเมืองเหนือ
เรียกกระจายต้มขม ๆ มั่ว ๆ ไม่เลือกชดหรือคำชัดว่า กระจายเพื่อน ถ้าเช่นนั้น เพื่อน
กับ ผออด ก็มีมีความหมายใกล้เคียงกันมาก

ข้าพระพุทธเจ้าเคยเก็บชอคนที่เป้นคำโคต ๆ มาแยกชอกเป็นพวก ตาม
ลักษณะที่เห็นว่าเป็นพวกเดียวกัน ปรากฏว่าชอส่วนมากมีความหมายไปใน
ทางลักษณะของบุคคล เช่น เล็ก ใหญ่ ขาว ดำ สด หงิม พวกหนึ่ง ที่คิดมา
จากลักษณะซึ่งเรียกร่องมาแต่เด็ก เช่น แป้ง ดิ้ว จ้อย พวกหนึ่ง ที่เอาชอตั้งตัว
มาตั้งชอเช่น เขียด นก เสือ พวกหนึ่ง ที่เอาชอมาจากตั้งมีคำ เช่น แก้ว เงิน ทอง
พวกหนึ่ง เมื่อเอามาเรียงเข้าพวกกันดู ก็เห็นแปลก เช่นเอาชอตั้งตัวมาตั้งให้
แต่ตั้งตัวต่างชนิด เช่น ม้า ก็ไม่มีใครชอ และมีชอเป็นอันมากที่แปลไม่ออก

เช่น สี ส้ม เป็นคน ที่ขอเหตตามมหายชื่อแปดไม่ได้ จะเป็นเพราะไม่ใช่คำ
ในภาษาไทยทั้งหมด อาจเป็นคำในภาษาต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากคนหลายชาติหลาย
เหล่าผสมกัน เมื่อข้าพระพุทธเจ้ามานักอย่างไรก็หมดพยายามที่จะค้นหาต่อไป
ครั้นข้าพระพุทธเจ้ามาศึกษาวิชาอักษรศาสตร์จน ถัดนั้นฐานความในชื่อเหล่า
นั้นออกได้หลายคำ แต่คนในที่สุดขอคนเป็นพวก ๆ ใจ เมื่อก่อนก็ไม่พบ เมื่อ
ทรงเนเธอร์แลนด์ว่า เมื่อ ว่ามีในชื่อคนอยู่มาก ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงความหมาย
ในคำต่าง ๆ ที่นำมาตั้งชื่อคนนั้นอีก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเอาเรื่องการตั้งชื่อ
มานวดเข้ากับเรื่อง ประเพณีการเกิดของไทย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ากำลัง
รวบรวมอยู่ แต่เรื่อง ประเพณีการเกิด ยากกว่าเขียนเรื่อง ประเพณีทำศพ
เพราะหาเหตุผลไปไม่ได้ตลอด เช่น บินขาวแม่ชื่อเป็นต่าง ๆ & ดี บิดจริงตาม
เด็กเมื่อตัวร้อนเป็นไข้ ว่าทำไมจึงต้องใช้ชื่อเป็นต่าง ๆ สบายทางอื่นเดี๋ยวก็นึก
แต่ตั้งแต่ตั้งเดียว คือใช้ชื่อชนหน้าหน้าพรินเรียกว่า ชาวอักษรตะ และไม่เคย
เหตุผล ว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น เบ็ดตัวในพจนานุกรมภาษาล้านกฤต ก็แปล
อักษรตะ ใจว่า ชาวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก ความไม่ได้กิน แม่ถึงคำว่า แม่ชื่อ
ก็ทราบเกล้า ๆ แต่เงา ๆ ว่า เป็นพวกที่ยังเรียกว่า Guardian Spirit และทำ
ไม่จึงเรียกว่า แม่ชื่อ นอกจากแปลว่า ชื่อเด็ก ตอนที่เอาเด็กได้กระดิ่งและ
ร้องว่า สามวันลูกมีสี่วันลูกคน แต่ผู้ขอในตอนนั้นเป็นคน หาใช้ไม่ได้ ข้าพระ
พุทธเจ้าต้องแยกต่าง ๆ ที่ทำในเวลาเกิด ก็น่าจะแยกได้เป็นสามส่วนใหญ่ ๆ
คือ บองกนหรือเจตมนต์ที่คนกระทำ เช่น สะหนามไวบนอกของพื้นดำหรืออยู่ไฟ
ต้องการให้คลอดง่าย เช่น เบ็ดประตูหน้าต่าง และเพื่อให้เป็นความเจริญ
แก่เด็ก เช่น พธุมังกรเป็นต้น ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลออกนอกทางมานานมาก

เช่นนี้ เพราะเมื่อครั้งถึงเรื่องชชคน กระทำให้เจ้าพระพุทธรเจ้าอดทนอยู่ไม่ได้
ทรงนการจะควรถัดถานไร ขอพระเมตตาบารมีเป็นทพวง พระอาญาไม่พ่นเกล้าฯ

คำงอน ในความว่า จัตโอบได้รอบหัว นายสุด ศรีตั้งมวงค์ ซึ่งเป็น
ชาวเมืองนครจำปาสัก และทำงานอยู่กับเจ้าพระพุทธรเจ้า ซึ่งแจ้งว่า จะเป็นคำ
เดียวกับ ทงอน ในภาษาทางอีสาน (พายัพ-งอน) แปลว่าทำยทอย เพราะ
ประเพณีอีสาน ถ้าภิกษุได้รับตำแหน่งเป็นสำเร็จ ได้สุพรรณบัตร มีขนาดแผ่น
ทองคำแม่ให้ยาวจดเท้าหางคอกทั้งสอง ถ้ารับตำแหน่ง ซา ขนาดแผ่นทองคำให้
ยาวถึงหูทั้งสอง ถ้ารับตำแหน่ง ครู ต้องแม่แผ่นทองคำให้รอบศีรษะเจด ทงอน
คือทำยทอย ทงอน นนตางที่เรียกว่า กะตั้น ซึ่งคงจะตรงกับ คำตั้น ในภาษา
ไทยโบราณ เจ้าพระพุทธรเจ้าค้นดูในพจนานุกรมอาหม พบคำ งอน แปลว่าไซด
เขาเล็ก ๆ หรือเนิน ถ้าเช่นนั้น ทำยทอย ก็น่าจะเป็น ทำยดอย คือบนทำย
ของส่วนที่หูนของศีรษะ และ ทงอน คงเกี่ยวข้องกับคำหลายคำ เช่น ชะงอน
ชะงอก ชะงอก ชะง่า ชะเง้อม ชะงุ้ม ชะ จะกร่อนเสียงมาจากคำไร
เจ้าพระพุทธรเจ้ายิ่งนึกไม่ออก

คำว่า ลาวกาจ ที่เจ้าคุณพรหมสันนิษฐานว่า จะเป็น ลาวเก่า คิดด้วย
เกล้าฯ ว่า จะเป็นตากเข้าความให้เข้ากับคำว่า เก่า เพราะในภาษาอาหม
มีคำว่า เกา แปลว่าเก่า ว่าอื่น ถ้าจะแปล ลาวกาจ ว่า ลาวอื่น ก็น่าจะได้
เหมือนกัน เจ้าพระพุทธรเจ้าได้ทราบจาก นายสุด ศรีตั้งมวงค์ ว่าชาวอีสานมี
ประเพณีเรียกหมู่คนไทยที่มคำพูดในภาษาต่างคำซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน
แต่ออกเสียงเป็นคนละอย่าง เช่นเรียกชาวไทยที่อยู่แถบอุบลว่า ลาวไส เพราะ
ดาวพวงนั้นใช้คำว่า ไส ในความหมายว่า ไหน หรือ ยัง เช่น ไป ไส กินแล้วไส
ไทยเวียงจันทน์คัดออกตงไปจนถึงนครจำปาสักใช้ กว่ว แทนคำว่า ไส เช่น

ไปกว่า ดินแล้วกว่า เพราะฉะนั้นไทยพวกที่ใช้คำ กว๋ จึงเรียกว่า ลาวกว่า
พวกไทยเขินต่างพวกใช้คำในความหมายว่า ไทหรือ ย้ง เป็น ค ี่ ต่างแห่งเป็น
ก็อ ก็เรียกว่า เขินค ี่ เขินก็อ ข้าพระพุทธเจ้าได้ซักถามว่า กว๋ เขียนอย่างไร
นายผู้ศรัทธาแจ้งว่า เขิน กว๋ แต่งมาภายหลังเขียนมดากข้างเขิน กว๋ สม ข้าพระพุทธ
เจ้าคิดว่าด้วยเกล้า ๆ ว่า กว๋ กบ ี่ กว๋ อาจเป็นคำเดียวกัน เพราะเมืองอุบล
ตามพงศาวดารก็ว่า พวกชาวนครจำปาสักมาตั้ง พวก ลาวใส ที่ยุ้งก่อน อาจละ
เรียกนครจำปาสักที่ยกมาตั้งเมืองอุบลว่า ลาวกว๋ หรือ ลาวกว๋ ก็ได้ ทางพายัพ
คำว่า ไป ไท ใช้ว่า ไปแก้ว และใช้ยู่เป็นปกติในคำพูด ถ้าเทียบ กว๋ ของ
อีสานและ แก้ว ของพายัพ รูปเสียงยังใกล้เคียงเข้ามาในคำ กว๋ มาก

ขุขันธ์ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า อาจเป็นคำเดิมก็ได้ จะไม่
เพี้ยนไปจากคำว่า คูขันธ์ เพราะ ขุขันธ์ มีชื่อยู่ใน รามเกียรติ์ เป็นคำของชาว
อินเดียนอนไต คือพวกทมิฬ เพี้ยนไปจากคำว่า คูหะ ในภาษาล้านตฤต โดย
เหตุที่แดนตอนเหนือเคยเป็นอาณาเขตค ี่ของเขมร และเขมรได้รับวิชาความรู้มาจาก
อินเดียนอนไต ข้าพระพุทธเจ้าจึงสงสัยว่า ขุขันธ์ จะเป็นคำมาจากไหน แต่ข้า
พระพุทธเจ้ายังค้นหาหลักฐานทางพงศาวดาร ไม่ได้ ถ้าเมือง ขุขันธ์ มาจาก
คูขันธ์ ก็จะต้องมีตำนานที่กล่าวถึงเรื่อง คู ซึ่งแปลกหรือพิเศษกว่าเมืองอื่น ๆ
จึงได้ตั้งชื่อเช่นนั้น ตามที่นายผู้ศรัทธาบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ชาติกของอีสานเรื่อง
หนึ่งว่า ขุขันธ์ เป็นเมืองหน้าด่านของท้าวคชทัตโพธิ์ศักดิ์ ซึ่งเกิดในรอยเท้าช้าง
เท่านั้น

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. H. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๗๒

พระยาอนมานราชอน

บัดนี้จะให้ความเห็นแก่ท่าน ในเรื่องที่ท่านแต่งขึ้น เรียกชื่อว่า ภาษ้อาคร ซึ่งท่านส่งไปให้ดู แต่เสียใจที่ในเรื่องภาษ้อาครนั้น ฉันเข้าใจได้มาน้อยเต็มที ความรู้ไม่สู้มาก ในทางนั้นอนจะพงทักมาให้ท่านได้ เพราะฉะนั้นจะทักได้ก็แต่ทาง ถ้อยคำเป็นส่วนใหญ่ ดังจะปรากฏต่อไปนี้

๑. นึกคิด (หน้า ๑) นาย ก.ร.ร. กุหลาบ เป็นเจ้าของบริษัทใช้ เทาทเขียนใจเป็นตดเสียแล้ว ถ้าเต็มที่จะต้องเป็น รู้สึกนึกคิด ที่จากนมาใช้ ชะรอยจะเห็นเป็นไฟเราะ ไม่เห็นคืออะไร คำซ้ำกันไปเปล่า ๆ ถ้าจะใช้แต่ นึก หรือ คิด คำเดียวเท่านั้น ก็พอขงกล่าวพอแล้ว

๒. ขาดเบรีย (หน้า ๒) นี้จะเป็นชื่อเมืองไร จะต้องเป็นเมืองที่ใกล้ ปากอ่าว ซึ่งเรือกำปั่นจะเข้าถึงได้โดยสะดวก และเป็นแน่ว่าอยู่ในอำนาจ พระยา เพราะเมชอกกรุงเทพพระมหานครอยู่ในนั้นด้วย

๓. ทำนอง (หน้า ๓) คำนี้ให้รู้สึกได้ว่า ไซกบเลี้ยงร้องจะยึดมาจาก ท้อง ได้กรรมัง ในที่เก็บภาษ้อาครจะเอาคำอย่างอื่นมา ไซก็ได้ไม่ขัดข้องเลย

๔. คำน (หน้า ๕) คำว่า คำน เห็นจะไม่ใช้หมายความว่าทาง เป็น สถานที่อันไปตั้งอยู่ปากทาง สำหรับคนอยู่คอยตรวจตรา คำนข้าง ก็เห็นจะไม่ ใช้ทางซึ่งข้างไปตรวจคำน เข้าใจว่าจะเป็นทางที่คนพาข้างเข้ามา มากกว่าทาง อื่น เช่นพระนครของเรา ประตูใหม่บางด้านก็เรียกว่า ประตูพฤษภาส เป็นทาง เอาข้างเข้าเหมือนกัน ทำไม ประตูข้าง ตั้งอยู่ทางเหนือ ก็เพราะข้างจะมีเข้า

มาถึงแต่ทางเหนือ ทางใต้ไปออกทะเลไม่มีกระแจะข้าง ค่ายข้าง ก็คงอยู่ปากทาง
จะเข้าไปดูป่า ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีด่านข้างทุกเมืองไป สักแต่เมืองใดมีข้างเข้า
มามาก เมืองนั้นจึงมี ค่ายข้าง นี้เป็นความเห็นของฉัน ซึ่งขัดกับความเห็นของ
ท่านแต่ท่านก็เคยฉันทะ ของใครจะถูกก็ทราบไม่ได้ แต่เมื่อมีความเห็นที่
ต่างกันก็บอกให้ท่านทราบ เพื่อจะได้เป็นทางพิจารณา

๕. เรียกว่าอากรเดิม (หน้า ๘) ไม่มีใครเรียกตั้งนั้น จะแก้ด้วย
ตัดคำ เดิม ทงเตี้ย หรือเติมคำเข้าเป็น เรียกว่า อากร ตามเดิม ก็ได้

๖. สมัยปัจจุบันไม่มีภาษาอากรผูกขาดแล้ว (หน้า ๘) นี้ก็คิดว่า
ยังมี เช่นอากรวังนกกตเหมือนผูกขาด กับครึ่ง ๆ กลาง ๆ เช่นภาษีสรรพสามิต
ต้ม แต่ให้แจกจ่ายประมุขผูกขาดไปขาย จะว่าเป็นประเภทไร

๗. ชิมซาบ (หน้า ๘) คำนี้เป็นคำแสดงของเจ้านาย ใช้แต่ว่า ชิม
ทานนกกม หมายความว่า รูดหรือเขาใจดี ถ้าจะเอามาใช้ทั่วไปก็ควรจะเปลี่ยน
คำเสียบ้าง เช่นว่า เป็นที่ชิมซาบ เปลี่ยนเป็น รูด ชิมซาบ เพื่อให้คนทั่วไป
เข้าใจได้ดั่งว่า

๘. เรื่องคลังสินกำ (หน้า ๓๐) พอดีได้รับพระอธิบายของสมเด็จพระ
กรมพระยาตำราง ได้คิดส่งมาให้แล้ว

๙. ถ้าพระคลังต้องการพริกไทย ก็ให้บริษัทรับซื้อไปทั้งหมด
(หน้า ๓๓) สงสัยว่าจะเปนม ถ้าพระคลัง ไม่ ต้องการพริกไทย

๑๐. เรื่องก้อง (หน้า ๒๐) สมเด็จพระกรมพระยาตำรางทรงเขียนอธิบาย
ในเรื่องเราไปก้องเมืองจีนประทานมา ได้คิดส่งมาให้ท่านทราบด้วยนั้นแล้ว ใน
พระอธิบายเห็นว่า ชนชั้น การศึกษาบ้านเมืองทำให้ไปก้อง ที่หลังการกำสำเภา

นำไปไปก้อง ในที่สุดการค้าสำเภาก็ไม่มั่งคั่ง ฉันเห็นว่าการก้องก็ควรจะเลิกไป
แต่ผมทวงกองมาอีก ก้องจะเป็นเจ้าพนักงานผู้น้อย ซึ่งเคยได้ประโยชน์อยู่ใน
การที่เราจัดไปก้อง จะทวงมาด้วยผลการตนเอง ไม่ใช่ได้รับคำสั่งมาแต่เมือง
หลวงตอกกระมัง

๑๑. เกาซึล (หน้า ๒๓) ท่านก็เอาจากหนังสือของจีน ฉันจัดให้มา
ตามที่คนเรียกกันอยู่เป็นพจนานุกรมคงใจจะเรียกให้ถูกว่า เกา—ซึน—ลือ
—ออบ—ฟอ—สเติล กิม แต่เป็นเรื่องเช่นเดียวกับเรียก สายตแลบแลบ ทงนุน
เกาน์ซึล ออฟ สเติลส เห็นจะควรเขียนที่ถูกตงไว้ คนทั้งปวงจะได้เข้าใจ แล้ว
จะกล่าวไซ้ความที่เรียกผิด ๆ ได้ด้วยหรืออย่างไรก็ตามใจท่าน

๑๒. ได้นำเรื่องการค้าสำเภา ซึ่งหมอ กัดสลัฟ แต่งไว้ว่า
(หน้า ๒๓) เห็นความบกพร่องไปเสียหน่อย ถ้าเติมคำเป็น มากล่าวไว้ ว่า จะ
แจ่มแจ้งขึ้นอีก ในเรื่องที่เรียกเรือเมืองไทยว่า เรือหัวขาว นั้น ฉันเคยพูดถึงมเด็จพระ
กรมพระราชดำริว่าเรือเมืองไทยจะทาหัวขาว แทนสีแดงแห่งสำเภาก็ดีจนกระมัง
เหมือนสำเภาสกเกียน เขาก็ทำสีเขี้ยวแทนสีแดง แต่ไม่ทรงยอม มีพระดำริ
โยกไปเป็นว่า ทาจากหรือสีจอบอะไรเป็นสีขาวเท่านั้น

๑๓. พระยาพิศาลพาณิชย์ (หน้า ๒๕) ตำแหน่งนี้มาในชั้นหลังมีคำ
ผล มากขึ้นอีกคำหนึ่ง เป็น พระยาพิศาลผลพาณิชย์ จะเป็นเติมคำ ผล ขึ้นใน
คนซึ่งเป็นต้นที่หลัง หรือคิดพิมพ์ตกก็ไม่ทราบ คำใดที่ทราบแน่ๆ คิดพิมพ์
ตกผิดได้แก่มาในต้นฉบับ หาได้จับบันทึกกลับมาไม่

๑๔. เมืองเทียนสิน (หน้า ๒๕) ช่างจะถามท่าน ว่าที่ฝรั่งเขาเขียน
ชื่อเมืองนั้น เป็นหนังสือฝรั่งเป็น Tientsin เขาเขียนคือ t ใต้ หน้าจ s ทำไม
เขาออกเสียงไม่คหรือ ที่หนังสือของเราเขียนว่า เทียนจิ้น นั้นผิดหรือ

๑๕. ความที่เล่าถึงสำเนา ค้างแต่หน้า ๒๖ ไปหน้าเต็มที คุณก็ไม่เคย
รู้ เด่นเอาहु่งมาก

๑๖. เปรียน้ำ (หน้า ๒๖) คุณเขียนผิด ล เบน ร แต่คิดถึงคำ
เปลี่ย และ เพลี่ย ก็ดูจะไปข้างอ่อนแอ ไม่ควรจะเอามาใช้ประกอบคำเป็น
เปลี่ยน้ำ ถ้าจะใช้ว่า ปริ่มน้ำ ท่านจะเห็นเป็นอย่างไร

๑๗. กั้นขิง (หน้า ๒๖) คิดว่าเขียน กรรขิง จะดีกว่า เพราะคน
เรียกกันว่า กระลิ่ง กิม

๑๘. เรื่องกบตันเดินเรือ คุณเคยสงสัยมาเหมือนกัน เห็นการเดิน
เช่น คีริกเกต หรือ ฟุตบอด เขาก็ม กบตัน ครั้นสงสัยจนนึกได้ความว่า ทชอ
ว่า กบตันเรือ ก็คือนายเรือ สำหรับดูการทั่วไปในเรือ ส่วนการเดินเรือเป็น
หน้าที่ของ ตันหน

๑๙. ยี่สาน (หน้า ๒๗) คำนี้เคยสงสัยได้ความว่าเป็นคำเขมร คำเดิม
เป็น ปสาน แปลว่าตลาดนั่นเอง เป็นแต่บอกให้ท่านทราบเท่านั้น ไม่ได้เห็นควร
จะแก้หนังสือ ซึ่งเขียนตามไทยพูด

ได้ส่งคัมภีระบบกตบคินมาให้ด้วยแล้ว

พรส

(ตำนาน)

พระอภัยมณีเสด็จกรมพระยาตำราง ฯ

เรื่องตงคลังสินค้า

เรื่องคลังสินค้านั้นเกิดแต่ค้าขายกับฝรั่ง ไม่เกี่ยวกับค้าขายทางเมือง
จีน หม่อมฉันทราบจากหนังสือซึ่งฝรั่งแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า ตั้งแต่ฝรั่ง
สามารถแล่นเรือจากยุโรปข้ามมาได้อินเดีย และประเทศอื่น ๆ
ทางฝ่ายตะวันออกนี้ เทียบขออนุญาตเจ้าของเมืองตั้งสถานีการค้าเป็นที่พัก
ตามเมืองที่เป็นท่าเรือค้าขาย ในสถานนั้นตั้งคลังสินค้า เปนที่พักสินค้าซึ่งขนทุก
มาจากยุโรปก่อนจำหน่ายขายแก่ชาวเมือง และเป็นที่พักสินค้าซึ่งซื้อหาได้ใน
พื้นเมืองเมื่อก่อนนั้นทุกเรือส่งไปยุโรป เมื่อพวกฝรั่งไปประเทศ สอลันดา
และอังกฤษมาค้าขายถึงกรุงศรีอยุธยา ก็มาตั้งสถานีการค้าเช่นนั้นที่ริมแม่น้ำ
ข้างใต้พระนคร การค้าขายของพวกฝรั่งต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลหลายอย่าง
เป็นต้นว่า ถ้าเขาเครื่องศาสตราวุธยุทธภัณฑ์เข้ามาขาย รัฐบาลไม่ยอมให้ขาย
แก่ผู้อื่นนอกจากรัฐบาล แม้สินค้าอย่างอื่นถ้าเปนของต้องใช้ในราชการก็ต้อง
ขายให้รัฐบาลก่อนผู้อื่น ส่วนสินค้าในพื้นเมืองที่ฝรั่งปรารถนาจะซื้อนั้น ที่เป็น
ของดีมีราคามาก เช่น ไม้กุ่ม และงาช้างเปนต้น เปนของหายาก รัฐบาล
เกรงจะหมดเสีย จึงบัญญัติว่าเปน สินค้าต้องห้าม ชาวเมืองจะขายได้แต่
แก่รัฐบาล ห้ามมิให้ขายแก่ผู้อื่น เปนประเพณีมีมาแต่ก่อนแล้ว ถึงสินค้า
ที่มีต้องห้าม มีของบางอย่าง เช่น เขา และหนังกว้างเปนต้น ก็หายาก ยังไม่
เปนของสินค้าในท้องตลาด พวกฝรั่งก็ต้องขอซื้อสินค้าต้องห้ามและต้องขอ
ให้รัฐบาลช่วยหาสินค้าหายากมาขายแก่ตน การสงเคราะห์ฝรั่งด้วยประการ

ดังกล่าวมานี้ เป็นทางที่ได้กำไร เป็นผลประโยชน์แก่รัฐบาลอีกอย่าง ๑ ถึง
รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง จึงขยายการห้ามผลประโยชน์ในทางนั้นให้มีผลยิ่ง
ขึ้น ด้วยตั้งคลังสินค้าของหลวงให้มีเหมือนอย่างของฝรั่ง เป็นที่รวมสินค้า
ต่าง ๆ ที่หามาขายฝรั่ง และรับเหมาซื้อสินค้าต่างประเทศที่ฝรั่งเอาเข้ามา ไว้
ในคลังสินค้าสำหรับขายย่อยไปแก่ชาวเมือง เมื่อตั้งคลังสินค้าแล้ว ตั้งบัญญัติ
เพิ่มสินค้าต้องห้าม ให้ซื้อขายได้แก่รัฐบาลอีกหลายอย่าง สินค้าที่ฝรั่งเอาเข้า
มาขาย ก็ตั้งบัญญัติสงวนให้ขายแต่แก่รัฐบาลเพิ่มขึ้นอีกหลายสิ่ง คือ ผ้าแดง
(ชรอยจะอ้างว่าสำหรับทำเครื่องแต่งตัวทหาร) เป็นต้น แม้สินค้าสามัญ เช่น
เครื่องถ้วยชาม ก็ต้องให้รัฐบาลเลือกซื้อได้ก่อนผู้อื่น ว่าโดยย่อ รัฐบาล
ทำการค้าหากำไรขึ้นในกรมพระคลังสินค้าอีกอย่าง ๑ มูลของกรมพระคลัง
สินค้านี้มีมาดังนี้

มีสาขาดีเป็นข้อสำคัญอันเกิดแต่ตั้งพระคลังสินค้า ซึ่งควรจะเล่า
ต่อไปด้วย เมื่อรัฐบาลตั้งคลังสินค้าขึ้นอย่างว่ามา พวกฝรั่งพากันเดือดร้อน
แต่ไม่รู้ที่จะทำอย่างไร รอมัจจนถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ่อไทย
ยกกองทัพไปตีเมืองพะม่า กำลังรักษาพระนครอ่อนลง พวกฮอลันดาก็ให้
ทัพเรือมาปิดปากน้ำ แล้วขอแก้ไขวิธีการค้าขาย สมเด็จพระนารายณ์
ต้องทรงอนุญาตให้พวกฮอลันดาซื้อหาสินค้าต้องห้ามบางอย่าง คือ เขา และ
หนังกวาง เป็นต้น ได้ตามใจจึงไม่เกิดรบกัน เหตุครั้งนั้นเป็นมูลอันหนึ่งซึ่ง
สมเด็จพระนารายณ์ทรงสร้างเมืองลพบุรีเป็นราชธานีสำรอง สำหรับเวลารบกับ
ฝรั่ง เพราะเห็นว่าฝรั่งอาจจะเอาเรือรบขึ้นมาพระนครศรีอยุธยาได้ และยังมี
เหตุชนิดเดียวกัน เช่นแต่มาได้เกี่ยวกับคลังสินค้า เกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๔
กรุงรัตนโกสินทร์อีก ตั้งแต่ทำหนังสือสัญญาทางไมตรีกับฝรั่ง มีกงสุลต่างชาติ

เข้ามาตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ในสมัยเมื่อไทยกับฝรั่งยังไม่สู้คุ้นกัน ถ้าเกิดโต้เถียงกัน พวกกงซุลมักขู่ว่าจะเรียกเรือรบเข้ามากรุงเทพฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลญูพระราชทานทุกทัย ทรงพระราชดำริตั้งเมืองลพบุรีเป็นราชธานีสำรอง เหมือนอย่างสมเด็จพระนารายณ์ แต่มีความเห็นอีกฝ่ายหนึ่งว่าควรตั้งที่เมืองนครราชสีมา จึงโปรดให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เสด็จขึ้นไปตรวจ แต่ไปเห็นว่าเมืองนครราชสีมาเกินต้านหนัก พระปิ่นเกล้าฯ โปรดให้เขาคอกในแขวงเมืองสระบุรี จึงคิดทำที่มั่นที่เขาคอกนั้นสำหรับพวกพระบรมราชวงศ์ เป็นเหตุให้สร้างที่ประทับ ณ ตำบลสีทาที่ริมแม่น้ำสัก ใกล้กับเขาคอกแต่นั้นมา แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดเมืองลพบุรี จึงทรงสร้างพระราชฐาน ณ ที่นั้น ยังมีพระราชมนต์เขียนสถานปรากฏอยู่จนบัดนี้

สำเนาถูกต้องตามต้นฉบับ

ดวงจิตร

(คำเนา)

พระอธิบายสมเด็จพระยาคำรง ฯ

เรื่องกองทัพเมืองจีน

ข้อปัญหาที่ตรัสถามมาว่า ไทยจะได้จ้มนก้องจ้มนมาแต่เมื่อใดนั้น หม่อมฉันเคยพิจารณาในหนังสือ จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรี ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน ซึ่งพระเจ้าจันอักษร (ต้นสุดใจ) แปลจากจดหมายเหตุจีน และหอพระสมุด ฯ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ประกอบกับหนังสือพงศาวดารจีน Imperial History of China ซึ่งดอกเตอร์แมกเคาวัน แปลเป็นภาษาอังกฤษ สอดกับอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขาที่หม่อมฉันแต่ง ได้ความเป็นหลักฐานว่า ไทยไปจ้มนก้องพระเจ้ากรุงจีนตั้งแต่สมัยเมื่อพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ครองกรุงสุโขทัยเป็นปฐม และมีสืบมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้จึงได้เลิก

มูลเหตุที่จะจ้มนก้องนั้นตามเรื่องพงศาวดารจีน ว่าเมื่อสมัยราชวงศ์ซ้อง ครองกรุงจีน เกิดผู้วิเศษขึ้นในประเทศมงโกเลีย สามารถรวบรวมกำลังทัพได้มาก ตั้งตนเป็นราชาธิบดี ทรงนามว่า เชนมิดข่าน Genghis Khan เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้วเที่ยวรบพุ่งขยายอาณาเขตต์ไปทางกลางเอเชีย จนในดินแดนที่เป็นประเทศรัสเซียบัดนี้ แล้วบุกรุกเลยเข้าไปจนในยุโรปบางแห่งทางฝ่ายใต้ ก็ตีได้เมืองมันจูเรีย และบ้านเมืองในแดนจีนทางฝ่ายเหนือต่อลงมา พวกจีนต้านทานไม่ไหว พระเจ้ากรุงจีนในราชวงศ์ซ้องต้องยอมเป็นไมตรีกับพวกมงโกเลีย แบ่งอาณาเขตต์จีนทางฝ่ายเหนือให้เชนมิดข่านครอบครอง เมืองจีนจึงแยกเป็น ๒ อาณาเขตต์อยู่สมัยหนึ่ง พระเจ้าเชนมิด

ข่านสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๐ ราชบุตรองค์หนึ่ง ทรงนามว่า กุบไลข่าน Kublai Khan ได้รับรัชทายาทครองอาณาเขตที่ตั้งได้ไว้ในเมืองจีน กุบไลข่านแผ่อาณาเขตจรดแดนจีนต่อลงมาจนได้เมืองจีนทั้งหมด และสัญญาสนราชวงศ์ซ้องแต่นั้น เมื่อ กุบไลข่านได้ครองแผ่นดินจีนทั้งหมด ก็รับขนบธรรมเนียมมาใช้เพื่อความสะดวกแก่การปกครอง ประกาศตั้งราชวงศ์ หงวน Juan เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๓ ใช้พระนามเป็นภาษาจีนว่า พระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ พระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้จัดการปกครองราชอาณาจักรมาทางตะวันตกถึงปลายแดน เกิดรบกับพะม่า เป็นเหตุให้จีนตีได้เมืองพะม่า และเมืองญวนก็ต้องยอมเป็นเมืองขึ้นจีน แต่ในสมัยนั้นพวกขอมยังมีกำลังมาก จีนตีเมืองเขมรทำไม่ได้ คงเป็นเพราะจีนสามารถตีเมืองต่างประเทศที่ไกลเคื่องได้ครั้งนั้น พระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ จึงแต่งราชทูตไปเกลี้ยกล่อมประเทศที่อยู่ทาง อันทางไปมาต้องข้ามทะเล ให้ไปอ่อนน้อมต่อกรุงจีน ญี่ปุ่นไม่ยอมไปอ่อนน้อมถึงเกิดรบพุ่งกัน แต่จีนตีเมืองญี่ปุ่นไม่ได้ เพราะกองทัพเรือไปถูกพายุแตกฉาน เรื่องพงศาวดารประสพกับความในจดหมายเทศุ์จีนที่พระเจ้าเงิน ๓ แปลว่า

เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๕ พระเจ้ากรุงจีนหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ (คือ กุบไลข่าน ครองกรุงจีนได้ ๓ ปี) ตรัสสั่งให้ขุนนางชื่อ หอยจู้ เป็นทูตมาเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก คือกรุงสุโขทัย (กับ หตยชก๊ก คือกรุงละโว้ ซึ่งสมัยนั้นยังเป็นอิสระแก่กัน ยังมี ได้รวมเป็น เสียมหตยชก๊ก ชื่อนั้นพงเห็นได้ตามรายการที่กล่าวในจดหมายเทศุ์) ให้ไปอ่อนน้อมต่อกรุงจีน เทียบศักราชปีที่ทูตจีนมากับศักราชที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย ได้ความว่า ทูตจีนมาก่อนพระเจ้ารามคำแหงตั้งเขษหนึ่งสี่ไทยปี ๑ จึงรู้ได้แน่ที่ทูตจีนเข้ามาเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก เมื่อรัชกาลพระเจ้ารามคำแหงมหาราช แต่ส่วนหตยชก๊ก ที่ว่ายัง

อิสสระอยู่นั้น มีเค้าอยู่ที่ในจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมิได้ออกชื่อ อ้างว่า
เมืองละโว้และเมืองอื่น ๆ อันอยู่ทางฝ่ายตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่เมือง
โคราชบุรี (นครราชสีมา) ลงไปจนแดนเขมร เป็นเมืองชั้นในราชอาณาจักร
เขตต์สุโขทัยเหมือนอย่างทางทิศอื่น ในจดหมายเหตุจีนเรียงลำดับเหตุการณ์
ไว้ดังนี้

พ.ศ. ๑๘๒๕ ทูตจีนมาเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก (และหลอชก๊ก)

พ.ศ. ๑๘๓๒ หลอชก๊ก (พระเจ้ากรุงละโว้) ให้ราชทูตนำเครื่อง
ราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน

พ.ศ. ๑๘๓๔ หลอชก๊กฮ่อง (พระเจ้าละโว้) ให้ราชทูตเชิญ
สุพรรณบัตรพระราชสาส์น กับเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน
(แต่ในจดหมายเหตุจีนมิได้กล่าวถึงหลอชก๊กอีก)

พ.ศ. ๑๘๓๖ พระเจ้ากรุงจีนหงวนสีโจวฮ่องเต้ ให้ราชทูตไปทำทาง
พระราชไมตรีด้วยพระเจ้าเสียมก๊ก (ความตอนนั้นสื่อข้อสำคัญชวนให้คิดเห็น
ว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๔ พระเจ้ารามคำแหง ๓ ครองเมืองละโว้ พระเจ้าละโว้
แต่งราชทูตไปขอให้พระเจ้ากรุงจีนช่วย พระเจ้ากรุงจีนจึงแต่งราชทูตให้ออก
มาว่ากล่าวห้ามปราบ แต่ทูตจีนมาถึงเมื่อพระเจ้ารามคำแหงตีเมืองละโว้ ได้
เสียแล้ว ทูตจีนถึงรับสั่งพระเจ้ากรุงจีนไปต่อว่าพระเจ้ารามคำแหง ๆ เกรง
จีนจะยกกองทัพมาช่วยกู้เมืองละโว้ แล้วเลยย้ายตอขึ้นไปถึงเมืองสุโขทัย
จึงยอมทำทางไมตรีรับจิมก๊กจีนแต่บัดนั้นมา

พ.ศ. ๑๘๓๗ พระเจ้าหงวนสีโจวฮ่องเต้สนพระชนม์ พระเจ้าหงวน
เสงจิงฮ่องเต้ชนเสวยราช เสียมก๊กฮ่อง กังมังกง (คือพระเจ้ารามคำแหง)
ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนองค์ใหม่ ความตอนนั้นสื่อให้เห็นว่า พอตกลงทำทาง

ไมตรีกับจีนแล้ว กรุงสุโขทัยก็เป็นไมตรีสนิทสนมกับจีนสืบต่อมา ถึงสมัย
กรุงศรีอยุธยา ก็ปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่า แต่งทูตไปจิ้มก้องเสมอ
การจิ้มก้อง นั้น ในเมืองจีนกับเมืองต่างประเทศเข้าใจผิดกัน ใน
เมืองจีนเข้าใจว่าต่างประเทศที่ไปจิ้มก้อง เป็นประเทศราชไปแสดงความ
สามัคคีต่อพระเจ้ากรุงจีน แต่เมืองต่างประเทศถือว่าเป็นไมตรีกับจีนอย่าง
บ้านพี่ เมืองน้อง แสดงความเคารพต่อพระเจ้ากรุงจีนเหมือนอย่างว่าเป็นพี่ ที่ไม่
รังเกียจการจิ้มก้อง หรือจะว่าชอบไปจิ้มก้องก็ว่าได้ นั้น เพราะเรือทูตที่ไป
จิ้มก้องจะนับทุกถิ่นค้าอันใดไปขายก็ ไม่ต้องเสียภาษีอากร สินค้าที่พวกทูตซื้อ
มาจากเมืองจีน ก็ไม่ต้องเสียภาษีอากร ทั้งราชบรรณาการที่พระเจ้ากรุงจีน
ตอบแทนก็เป็นของดีมีราคามากกว่าของที่ส่งไปถวาย การจิ้มก้องได้กำไรแก่
ต่างประเทศมาก จึงพากันชอบไปจิ้มก้อง ไม่แต่เมืองไทยเท่านั้น จนถึงรัฐบาล
จีนราชาญู ซ่อนมีในจดหมายเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินแห่ง ๑ ว่าพระเจ้าไท่โจ้ว
ฮ่องเต้ทรงปรารถนาว่าประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ไกล คือ เข็มมเตี้ย (จ่าป้า) งังฟาง
(ญวน) ซู่เอียง (โปรตุเกศ) ซยง (สันนิษฐานว่า สะเปิน) เขียวจวา
(ชวา) เตียมหลอฮก๊ก (เมืองไทย) ประหนี่ (ปัตตานี) ก้าพัตติ (กัมพูชา)
เคยไปจิ้มก้องทุกปี ฝ่ายจีนสิ้นเปลืองมากนัก ดำรัสสั่งให้มีราชสาส์นห้าม
มิให้ไปทุกปี (ให้ไปต่อ ๓ ปีครั้ง ๑) จึงเปินกำหนดเช่นนั้นสืบมา ทักกล่าว
มานั้นเป็นแต่ด้วยเรื่องจิ้มก้อง

เรื่อง ทอง นันมีแก้วมุลอยู่ในจดหมายเหตุจีนที่พระเจ้าแผ่นดินแห่ง ๑ แห่ง
เรื่องพงศาวดารไทยชอบกล คือเมื่อพระเจ้าอู่ทองตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอิสสระ
แล้วไม่ช้าทางเมืองจีนก็เปลี่ยนราชวงศ์หงวนเปินราชวงศ์ใต้เหม็ง พระเจ้า
ไท่โจ้วฮ่องเต้ประสูมวงศ์ เสวยราช เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๑ ใช้นามแผ่นดินว่า

หงู่ ในรัชชกาลพระเจ้าอู่ทอง ก็มีเค้าว่าไปจ้มนก้องเมืองจีน แต่ไม่มีรายการปรากฏ มาเริ่มมีรายการต่อในรัชชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พงั่ว) ในจดหมายเหตุจีนกล่าวว่า

เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๔ เลียมหลอก๊กก้อง (คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราช พงั่ว พอเสวยราชย์แล้ว) มีพระราชสาส์นให้ทูตเชิญไปเมืองจีน ว่า อ๋องพระองค์ก่อน (คือสมเด็จพระรามเมศวร) ไม่ทรงปรีชาสามารถ ชาวเลียมหลอก๊กก้องจึงเชิญพระองค์ผู้เป็นพระเจ้ากรุงจีน ครองราชสมบัติ พระเจ้ากรุงจีนทรงรับทูตตามประเพณี แต่ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุว่า มีพระราชสาส์นตอบมาว่าอย่างไร

ต่อมาอีก ๒ ปี เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๖ เซียนเต๋ยเซ่อตึง พระภคินีของเลียมหลอก๊กก้อง (คือพระชนนีของสมเด็จพระรามเมศวร ซึ่งกลับไปครองเมืองลพบุรีอยู่ในเวลานั้น เห็นจะเคยคุ้นกับราชสำนักจีนมาแต่เมื่อเป็นมเหสีพระเจ้าอู่ทอง) ให้ทูตเชิญราชสาส์นกับเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนกับพระอัครมเหสี พระเจ้ากรุงจีนเป็นแต่เลี้ยงดูทูต ไม่ยอมรับราชสาส์นและเครื่องบรรณาการ

ต่อมาอีกปี ๑ ถึง พ.ศ. ๑๕๑๗ เจ้านครอินทรี จีนเรียกว่า เจียวถักกวางอิน และว่าเป็นโอรสผู้จะรับทายาทของ ชูมันบั้งอ่อง (เจ้าผู้ครองเมืองสุพรรณ) ให้ทูตถือสาส์นกับเครื่องบรรณาการไปถวายอ๋องไท่จื่อ (พระยุพราช) พระเจ้ากรุงจีนให้รับบรรณาการและประทานของตอบแทนมายังเจ้านครอินทรี ความตอนนั้นขยายคดีอันมิได้ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร ว่าเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราช พงั่ว เสด็จเข้ามาครองกรุงศรี

อยุธยา^๕ นั้น ทรงตั้งน้องยาเธอองค์ ๑ ให้ครองเมืองสุพรรณ ที่จีนเรียกว่า
ชุนันบังอ้อ^๕ และน้องยาเธอองค์นั้นเป็นพระชนกของเจ้านครอินทร ซึ่งเห็น
จะได้ครองเมืองอินทร และต่อมาได้เข้าครองกรุงศรีอยุธยา เรียกพระนาม
ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระอินทราชาธิราช และว่าเป็นราช
นัดดาของสมเด็จพระบรมราชา พงษ์

ต่อมาอีกปี ๑ ถึง พ.ศ. ๑๕๑๘ เจ้าองค์ ๑ จีนเรียกว่า เจียวประด้อ
กะยก เป็นสัจจ (ทายาท) ของอ่ององค์เก่า (คือราชบุตรของสมเด็จพระ
รามศวร) ก็ทูลทูลสารคุมเครื่องบรรณาการไปถวายฮ่องไทจ้อ และพระเจ้า
กรุงจีนก็โปรดให้รับ และประทานของตอบแทนเหมือนอย่างเจ้านครอินทร
เจ้าองค์นั้นคือพระราม ที่ได้เสวยราชย์ต่อรัชชกาลครั้งหลังของสมเด็จพระ
รามศวร ทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามราชาธิราช ความตอนนั้นส่อให้เห็น
ว่าในสมัยนั้นเจ้านครอินทร กับพระราม อยู่ในฐานะปะทะคู่แข่ง ประมุข กับ
รับรัชทายาทครองกรุงศรีอยุธยาในวันหน้า

ต่อมาใน พ.ศ. ๑๕๑๘ ปีเดียวกันนั้นเอง ชุนันบังอ้อให้เจ้านคร
อินทร ออกไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน และว่าเมื่อเจ้านครอินทรจะกลับ พระเจ้า
กรุงจีนให้เชิญลัญจกรมาประทานสมเด็จพระบรมราชาธิราช พงษ์ ด้วยดวง ๑
ลายเป็นอักษรจีนว่า เตียมหนตอก๊กก้องจ้ออิน (แปลว่าตราของเสียมหนตอก๊ก
อ้อ) แต่นั้นจีนก็ตัดคำ ๒๓ ออกจากนามประเทศ เรียกว่า เตียมหนตอก๊ก ตาม
อักษรในลัญจกรนั้นสืบมา ในจดหมายเหตุจีนกล่าวถึงไทยไปจัมก้อง สักราช
ตรงในรัชชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช พงษ์ และในรัชชกาลสมเด็จพระ
รามศวรอีกหลายครั้ง

ถึง พ.ศ. ๑๕๓๘ ตรงในรัชชกาลสมเด็จพระรามาเมศวร ครั้นหลัง เจ้า
นครอินทรให้ทูตถือสาส์นไปทูลพระเจ้ากรุงจีนว่า ชูมันบังอ่อง พระบิดา ล้วน
พระชนม์ พระเจ้ากรุงจีนทรงแต่งตั้งทูตมาเยี่ยมพระศพและทรงตั้งเจ้านครอินทร
เป็น ชูมันบังอ่อง แทนพระบิดา

ต่อมาถึงรัชชกาลสมเด็จพระรามราชาธิราช ก็ปรากฏในจดหมายเหตุ
ว่า ให้ไปจับก๊องเมืองจีนหลายครั้ง เมื่อสมเด็จพระรามราชาธิราชถูกปลง
จากราชสมบัติแล้ว สมเด็จพระอินทราชาธิราช (เจ้านครอินทร) ได้ครอง
กรุงศรีอยุธยา ปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๖ เลี่ยมหลอ
ก๊กอ่องให้ ไปจับก๊อง พระเจ้าแสงใจว้อยองเต้ดำรัสให้ทำลัญจกรด้วยเงิน
กาไหล่ทอง ยอดทำเป็นรูปอูรู ให้ราชทูต (จะเป็นจีนหรือไทยไม่ปรากฏ)
เชิญมาประทานก๊กอ่อง เจียวตลกงานอิน คอถ้อยต้า (เจ้านครอินทราชาธิราช)
ดังนี้ เรื่องที่กล่าวมาดูเหมือนเหตุที่เกิดประเพณีที่พระเจ้ากรุงจีน ทอง และ
ประทานพระราชลัญจกรแก่พระเจ้าแผ่นดินไทย เพราะหาอำนาจจีนอุดหนุน
แข่งกันในระหว่างเจ้านายราชวงศ์สุพรรณ กับราชวงศ์เชียงรายเป็นเดิม แล้ว
เลยเป็นธรรมเนียมสืบมาแม้มิ ได้มีเหตุแข่งกัน ดังปรากฏในจดหมายเหตุ
จีนว่า เมื่อสมเด็จพระอินทราชาสวรรคต สมเด็จพระบรมราชาธิราช (สาม
พระยา) ได้ครองกรุงศรีอยุธยา แต่งทูตเชิญพระราชสาส์นไปเมืองจีน แลลง
การที่เปลี่ยนรัชชกาลใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๕ พระเจ้ากรุงจีนก็ให้ราชทูตมา
เยี่ยมพระบรมศพและยกย่องอ่องจื่อเป็นก๊กอ่อง การทองจึงเป็นประเพณี
มีมาเก่าแก่แต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วยประการฉนี้ คันทนังสื่อเสียหลายวัน
จึงได้ความดังทูลมา

ตำนานถูกต้องตามต้นฉบับ

ดวงจิตร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ได้รับแล้ว

ท่านค้นคว้าได้ความมา ว่าคำ ขุษบง ขุษบัน หดงมาแต่คำ ขุษกร นั้น
พอใจฉันมากที่สุด ควรอยู่แต่ที่จะเป็นหดงมาแต่โกด

สโม ของพวกข้างเขาใช้เรียกกันอยู่ ๒ อย่าง คือ มอหมัก กับ มอคราม
มอหมักก็ผสมด้วยหมัก มอครามก็ผสมด้วยคราม เขาไม่ได้นึกถึงฟ้าถึงเงิน
อะไรเลย มอ ฉันเข้าใจว่าคำเดียวกับ มัว ที่เรียกอยู่แต่ ๒ อย่าง ก็เพราะ
เป็นศัพท์ มอขอ มัวชัว ซึ่งผสมด้วยสัตว์ชนิดที่ฝรั่งเรียกว่า สเปียน ถ้าผสมด้วยสัตว์
ชนิดที่ฝรั่งเรียกว่า สรอน ก็เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นไป ท่านทราบแต่หรือยังว่า
เบญจรงค์ นั้นคืออะไรบ้าง ถ้ายังไม่ทราบก็จะได้ทราบตามที่บอกนี้ คือ ชาว
เขี้ยว เหลือง คำ แดง เขี้ยวหนหมายถึงคราม คือคำเป็นพยานอยู่ว่า
เขี้ยวคราม และ สดหล้าฟ้าเขี้ยว สีทั้ง ๕ ซึ่งเรียกว่า เบญจรงค์ นั้นเป็นแม่สี
จะยกย้ายให้เป็นสีอะไร ไปก็เป็นสีที่เอาแม่สีผสมกันทั้งนั้น ถ้าได้สีเบญจรงค์มา
แล้วจะเขียนอะไรให้เป็นอย่างไรก็ทำได้ทั้งสิ้น ถ้าเร็ด้วยเบญจรงค์ทั้งนั้น

ข้อปฏิสังขรณ์ ในเรื่อง สาขชำระความ ของท่านนั้นดีมาก ได้หักฐาน
มาที่เขี้ยว ที่ฉันบอกมาก่อนเป็นแต่เพียงต้นนุษฐานเทียบเคียง อันเป็นหักฐาน
ทั้งอันแน่นอยู่

มี ไบสท์ ออกคำหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนเขียนคือ ๆ เป็น ไบด ที่มาเขียน
ยกย้ายเป็น ไบสท์ เห็นจะเป็นคำ พระอุไบสธ พาไป ที่จริงเรียกว่า พระอุไบสธ

ดูก็หาถูกไม่ คำ อโยสก นั้นเป็นชื่อกาละต่างหาก ไม่ใช่ชื่อสถานที่ อันคำ
พระอโยสก นั้น ที่จะมาแต่คำว่า ไร่อโยสก พอดีเดียวกับ ธรรมศาลา ที่วัด
พระธาตุนครศรีธรรมราช ท่านได้ตั้งเกตุบ้างหรือแปลว่าในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ
เขาเขียน โยสก ก็อย่างไร เขาหมายความว่าอย่างไร

ที่สถานอันแวดล้อม คาเชล เรียกว่าบริเวณ นั้น เห็นจะเตือนมาจากเอากู
ฤษีเป็น คาเชล นั้นเอง เหมือนกับ โคตร ซึ่งเดิมหมายถึงคอกงัว ฉะนั้นไม่ประหลาด
ใจเลยที่เอากนไปแปลงัว ด้วยคติของชาวอินเดียชอบยกนทองดงนกก ถือกนว่า
เป็นทรัพย์ จนมีคำปรากฏอยู่ว่า นคติโคสมิกัธน์ กระทั่งจะทำให้สะอาดก็ใช้
ราดด้วยมูลกุนงัว

ตัวอย่างคำ เพื่อน ซึ่งท่านให้ไป ทำให้ฉันให้กระหวัดไปถึงคำ เมื่อ ที่
มี ไซอยู่ ในอดีตเรื่อง พระลอ แต่ในทนั้นไม่มีตัว น สกต แดงกนกเห็นว่าคล้ายกับ
คำ เพื่อน ซึ่งไซพูดเป็นคำขอ ถ้าหากว่าเป็น เมื่อ หรือ เพื่อน ก็เขาคำตัวอย่าง
ที่ท่านอ้างได้หมดทุกแห่ง แต่ความรู้ก่อนนั้นไม่มีหลักฐานอะไรเลย

ท่านให้คำ ข่า ดง เตือน ไปนั้นจับใจเป็นอันมาก คำว่า ดง ดูเหมือนจะ
หมายความว่า ดงเดียวกันอยู่ด้วยกันเป็นหมู่ เช่น ดงหนาด ดงรัง เป็นต้น ดง
คำ ข่า ตั้งเกตุว่าไซ ในคำบอกชนิดที่ เช่น ข่าแดง ข่าละเมาะ เป็นต้น แม้จะอยู่
ใกล้ ๆ บ้านที่นอกเมืองก็เรียกว่า ข่า จะตกเป็นว่าทรกร้าง ยังไม่ได้ทำให้เป็น
ประโยชน์ ก็เรียกว่า ข่า ส่วนคำ เตือน นั้นแหละที่จะเป็นข่าจริง ๆ แต่ทุกวันนี้
ไซกันไปเป็น ๒ ทาง ไซเรียกสัตว์ต่าง ๆ อย่างหนึ่ง เช่น ไก่เตือน เป็นต้น
กับของหน้ภาษา เช่น ฝันเตือน เตล้าเตือน เป็นต้น แต่นั้นก็หมายถึง ข่า นั้นเอง
เพราะ ของข่า ไม่ต้องเลี้ยงภาษา ตามที่งาน ถือว่าไปตามดงนมาก แต่การ ไซ
ดับปลับนั้น จะต้องมอยู่เป็นรวมคา

เลขผา ท่านนึกว่าจะเป๋นหางเลข ตามทบทวนคดีจะพ่วง คำว่า
หางเลข นึกเรียกอย่างความรูปกพ่วงเดี่ยวแด้ว ที่แท้เขาเรียกว่า เลขหวัด
คือเขียนไม่คงหยกเพื่อใหเขียนได้ง่ายเร็ว ควรแก้การคำนวณ คำ เลขผา ถ้า
จะแปดเพื่อหัวเราะกันเล่น จะแปดว่า ศิลาจารึก ก็ได้ เลข แปดว่า จาร ผา
แปดว่า หิน

ขนั้น มาได้ตรงกันเข้ากับการผูกยันตร์ บิดปากหม้อผูกมาร ซึ่งตาย
เมื่อคดขุดจะเอาไปถ่วงน้ำ เห็นจระยต์มาแต่คำ กั้น กั้น ชัน คั้น คำขนั้น อาจ
เรียกเกิดอนเป่น ขนอม ไปก็ได้กระมัง หรือจระยต์มาแต่คำ ขอน ก็เป่นได้
เหมือนกัน

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๓ ตุลาคม และวันที่ ๒ พฤศจิกายน รวม ๒ ฉบับ
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแจ้ง รู้สึกในพระเมตตากรุณาดีเกล้า ๆ หาทัดดีมิได้

ที่ทรงทักท้วงคำ นึกคิด ชิมชาบ ถ้าเป็นคำที่ไม่ควรใช้ ในหนังสือ ข้า
พระพุทธเจ้า ขอรับได้เกล้า ๆ ไว้ด้วยรู้สึกในพระเมตตาเป็นต้นพัน

บาทปรีช ข้าพระพุทธเจ้านึกค้นหาเมืองนว่าจะเป็นเมืองใดก็ได้ความ
เพียงที่ โถงกมแต่ ปราณบุรี จะว่าเรือสินค้าของชาวยุโรปมาแวะที่เมืองกระนางศรี
แล้วขนสินค้ามาทางบก ผ่านช่องถึงจรถ่ายลงเรืออีกคอกหนึ่งที่ปราณบุรี เข้ามา
กรุงเทพ ๆ ก็อาจเป็นไปได้ แต่ข้อความที่มอยู่ไม่ได้บังคับว่าเป็นเช่นนั้น ข้าพระพุทธ
เจ้าจึงไม่กล้าตั้งนิษฐานลงไป

ทำนอง ที่ข้าพระพุทธเจ้าใช้แก่การเก็บภาษีไม่เหมาะสม เพราะมีคำ
อื่นเบ็ดเตล็ดใช้ได้มาก ที่ทรงตั้งนิษฐานว่าจะยึดมาจาก ท่อง ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้า ๆ ว่าอาจเป็นไปได้ เพราะการ ท่อง ก็มีทำนอง คิดมาด้วยเต็มอ อย่าง
ที่อังกฤษเรียกว่า recitation ซึ่งเป็นท่องเป็นทำนอง ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูใน
ภาษาไทยต่าง ๆ ไม่พบคำว่า ท่อง หรือ ทำนอง ตามนายสุต ศรั้งมวงศ์ ก็ว่า
ภาคอีสานใช้ ท่อง และ ทำนอง เหมือนกัน

คำน ข้าพระพุทธเจ้าถือเอาความตามที่พระยาประชากรกิจ (แหม่ม
บุญนาค) อธิบายไว้ เพราะสอพบในภาษาไทยต่าง ๆ ไม่พบ แต่นาย
สุตว่า คำนข้าง ทางภาคอีสานหมายถึงแดนที่ข้างอยู่ ถ้าเทียบคำว่า ดิน แดน

ด้าน ก็มีเสียงแฉะความหมายใกล้กันมาก ถ้าจะแปล ด้านตรวจ ว่า แดนตรวจ
ตรวจด้าน คือ ตรวจแดน ถูกเข้ากันได้ ที่ทรงต้นนิษฐานว่า ด้านข้าง จะหมายถึง
ถึงทางข้างเข้ามา ถ้าไม่ผิดความที่ว่า เป็นแดนข้างเข้ามา ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งได้
ทราบเกล้า ๆ ว่า ประตุใหม่ คือ ประตุพฤกษินาศ ทางข้างเข้า เป็นพระเดชพระ
คุณต้นเกล้า ๆ ที่ประทานความรู้แก่ข้าพระพุทธเจ้า

เรื่องพระคลังสินค้า และ เรื่องจมก้อง ซึ่งทรงพระเมตตาประทาน

ถ้าเนาพระอธิบายของสมเด็จพระยาค่าง ๆ มาแก่ข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระ
เดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้พระอธิบายเรื่องพระคลังสินค้า
ข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้ากล่าวไว้ด้วยเรื่องพระคลังสินค้า ก็เป็นผิดอย่างใหญ่
เพราะข้าพระพุทธเจ้าคิดไปแต่เรื่องใคร่ของสงฆ์ไว้มาก ก็ต้องมีพระคลังสินค้า
แต่คงจะตั้งของสงฆ์ที่เหลือไว้บรรทุกถ้าหากไปจำหน่ายก่อนได้ติดต่อกับ
ฝรั่ง อันเป็นความเข้าใจผิดของข้าพระพุทธเจ้าเป็นอันมาก

เรื่องพระเจ้ากุบไลข่าน ข้าพระพุทธเจ้าอ่านพบในหนังสือฝรั่งแต่ง

ว่าประเทศไทยน่าเจ้าต้องแตกเพราะพระเจ้ากุบไลข่านยกมาตีเมื่อครั้งยังเป็น
รัชทายาท ครั้นไทยน่าเจ้าแตก ก็เป็นทางให้พระเจ้ากุบไลข่านบุกเข้ามาตี
พระมาได้ เพราะเมื่อก่อนนั้นยังไม่ยกมาตีพระมาได้ เพราะไทยน่าเจ้าขวาง
หน้าอยู่ พงศ์าวดารพระมาถ่าวดังเรื่องราวต่าง ๆ สมัยก่อนพระเจ้ากุบไลข่านว่า
พระมาเคยติดต่อกับจีน ที่ติดต่อกับไทยน่าเจ้า หาใช้ติดต่อกับจีนไม่ จนทำ
ให้มิผู้เข้าใจผิดว่า ที่ขงเบ้งมาปราบเบ้งเฮก คือหม่องเฮกหรือพระมานั่นเอง อัน
ที่จริง เบ้งเฮก เห็นจะเป็น เมืองเฮก อย่างเรียกเจ้าเมืองต่าง ๆ โดยอ้าง
เอาชื่อเมืองขนมมากถ่าวแทนชื่อเจ้าผู้ครอง ในแผนที่ซึ่งจัดทำไว้ เขียนชื่อเมือง
ต่าง ๆ ในภาคใต้ของจีน ขนต้นด้วยคำว่าเมง (ฮกเกี้ยนเป็นเข็ง) อยู่เป็น

กลุ่ม ๆ แสดงว่า เมง คือ เมือง นนเอง ทงแม่น้ำเวยกอว่า นาน (คำเดียวกับ
ยูนนาน และ น้ำเจ้าคือเจ้าแคว้นไต) ทุกแห่ง ยาน คำนี้ ถ้าเป็นเสียงใน
กลางก็ขึ้น หนึ่ เทียบได้กับคำว่า น้ำ พระเจ้าคุมไตด้านนอกจากไปรบกับ
พระม่า ยังไปก่อกวนเข้ากับญวนแต่แรกจามด้วย จามไม่ยอมอ่อนน้อม ของ
ทพจนจะยกมาตีทางบกก็ไม่ได้ เพราะคิดญวน ซึ่งเจดามนยงอยู่ทางไกล ขวาง
หน้าอยู่ จึงต้องสู้รบกับญวนเพื่อหาทางยกตมมาตีแรกจาม แต่เมื่อญวนแพ้
ญวน พระเจ้าคุมไตด้านจึงต้องระงกการแผ่อำนาจมาทางนี้ มิฉะนั้นอาจตาม
คือมาถึงเขมรด้วยก็ได้

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระอนุญาต ใ้ฝ่าพระบาท และสมเด็จพระ
กรมพระยาต่าง ๆ เก็บข้อความเรื่องพระคตงสันคัก และเรื่องจมกของตางแห่ง
มาตงไว้ในเรื่องศุดถากกรของข้าพระพุทธเจ้า แต่ก้เลองพระบารมีเป็นต้นเกล้า ๆ
ทงนการจะคอจรัดถานไร ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึ่ง แด่แต่จะทรงพระ
กรุณา

เมืองเทียนสิน ถ้าเขียนตามคำเนียงชาวแต่จิ๋ว ก็เป็น เทียนจิม หรือ
เทียนจิม ซึ่งเป็นชื่อที่รู้จักกันมาแต่ก่อน ที่ข้าพระพุทธเจ้าเขียนเป็น เทียนสิน
อนุโตมตามเสียงของจีนหลวง ซึ่งฝรั่งเขียนเป็น Tientsin และตามทีคนรุ่นใหม่
ถ่ายเสียงคำเป็น เทียนสิน เรื่องถ่ายเสียงชื่อเมืองในประเทศจีน ทำความยุ่ง
ยากแก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก เช่น ยูนนาน เป็นเสียงอย่างจีนหลวง แต่เป็น ฮุนหน่า
ในเสียงแต่จิ๋ว กวางซี กับ กวางไซ ไคเวจ่า กับ กุยจิว ฟุกเกี้ยน กับ ฮกเกี้ยน
ก็เบ็นลักษณะเดียวกัน อามอย กับ เอ้หมิง (โบราณเป็น อ้ายม้วย กวางคั้งเป็น
ห้าหมุน แปลว่าประตูหอ คือประตูกลางของเรือนใหญ่) ข้าพระพุทธเจ้าขอ

เป็นหลักว่า ถ้าเป็นชื่อเมืองภาษาไทยเคยเรียกมาก่อนเป็นอย่างแท้จริง ก็ใช้อย่าง
เดียวแท้จริง เช่น สกเกียน เอ็มมิง ถ้าจะใช้ว่า อ้ายมัย ก็ออกจะเกินไป ไม่มี
ใครรู้จัก ส่วน กวางตุง แดจว เป็น กิงตง แต่ กิงตง ไม่รู้จักกัน จึงต้องใช้
กวางตุง ตามเสียงของเจ้าถิ่น และ โทตกับคำไทย เพราะ กวาง แปลว่า กว้างขวาง
ตุง แปลว่า ตะวันออก รวมกันก็แปลว่า แดนกว้างตะวันออก คู่กับ กวางซึ
แปลว่า แดนกว้างตะวันตก ส่วน เทียนสิน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เขียนเป็น เทียนจีน
ดีกว่า เทียนสิน เพราะเป็นชื่อที่เคยรู้จักกันมาแต่โบราณ

ที่ฝรั่งเขียนคำ จีน เป็น tsin มีตัว t ด้วย คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เสียง ส
(เสียงหนัก) ซ (เสียงเบา) ผิดกับเสียง s ของฝรั่ง เพราะ s ของอังกฤษเป็น
เสียงเกิดแต่ปลายต้นจนปลายฟันบน ปล่อยให้ลมเสียดแซกออก แต่เสียง ส ซ
เกิดแต่ปลายต้นจนก้นปุ่มเหงือกเข้าไปนิดหนึ่ง เข้าถึงแดนเพดานแข็ง ในวรรค
จ และกักลมไว้นิดหนึ่ง เป็นเสียง ค อย่างเสียงชนิดที่เป็นตัวดังกด แล้วปล่อยให้
ลมให้เสียดแซกออกมา อย่างออกเสียงว่า (i) ts ผิดกับเสียง s ของอังกฤษซึ่ง
ไม่มีการกักลม แต่ปล่อยให้เสียงเสียดแซกออกมาทีเดียว การแบ่งเสียงพยัญ
ชนะฝรั่งแบ่งออกเป็น ๒ วิธี แบ่งตามฐานกรณ์อย่างพอดี เรียกว่า แบ่งโดย
ตำแหน่งที่ แต่การแบ่งรูปนี้หายไปใน เช่นพยัญชนะเกิดแต่ฟัน เสียง ส ก็มีถึง
๔ ชนิด คือปลายต้นจนปลายฟันบนเป็นชนิด s ของอังกฤษอย่างหนึ่ง ปลายต้น
จนปุ่มเหงือกอย่าง ส ของบาลีและดังกดอย่างหนึ่ง ปลายต้นจนก้นปุ่มเหงือกเข้าไปตรง
เพดานแข็งเป็น s อย่างอเมริกัน หรือ ค ในดังกด และ ส ซ ของไทย ถ้า
ปลายต้นจนเข้าไปดังกด กลายเป็นเสียง ฎ ซึ่งเรียกว่า มุทชะ เคยแปลกันว่า
เกิดที่ศีรษะ ที่ถูกหมายถึงกระพุ้งที่สูงสุดของเพดานแข็ง ซึ่งมีลักษณะเป็น dome

หรือศีรษะของเพดานแข็ง เสียงเหล่านี้ ถ้าภาษาใดไม่ได้แยกไว้เป็นหลายหน่วย เสียงก็จะฟังไม่ออกว่าผิดกันอย่างไร

การแบ่งเสียงพยัญชนะอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าแบ่งตามรูปเสียง คือแบ่งเป็นเสียงปิดเสียงเปิด และเสียงนาสิก เสียงปิดได้แก่พยัญชนะทุกตัว ยกเว้นวรรณ จ ซึ่งเป็นเสียงครึ่งปิดครึ่งเปิด และยกเว้น ง น ม ซึ่งเป็นเสียงนาสิก และ ฝ ฟ ส ซึ่งเป็นเสียงเปิดเสียงปิด คือคอนที่ ๑ ตมแดงขึ้นมา ถูกอวัยวะในปากคอนใดคอนหนึ่งกักตมไว้ คอนที่สอง ตมมากงอยู่ตรงที่ถูกกักพยายามจะดันออกมา คอนที่ ๓ เปิดให้ตมแดงออกมาก็เป็นเสียงระเบิด เสียงเปิดอย่าง ฝ ฟ ส อวัยวะในปากก็ไม่ได้กัก ปล่อยให้ตมแดงแตกออกมาได้ ส่วนเสียง ง น ม เป็นชนิดเสียงระเบิด แต่ให้ตมออกทางนาสิก เสียงในวรรณ จ สว่างว่าเป็นเสียงพยัญชนะผสม และเป็นเสียงครึ่งปิดครึ่งเปิด เช่น เสียง จ ก็ประกอบด้วยเสียง ต+ย (เทียบ นิตย—นิจจ) เพราะฉะนั้นคำว่า Portuguese จึงออกเสียงเป็น ไปรูเกส (t+n) พระมาเรียกจีนว่า Tyok แต่อ่านเป็น จิก เสียง กคือเสียง ต+ย = จ+ท = ฉ เสียง ช ก็คือ ต+ย = จ+ช = ช เสียง ช ก็คือ เสียง ช เป็นชนิดเสียงแตก เสียง ญ ก็เป็นเสียง จ แต่ตมออกทางจมูก และคงเป็นด้วยเหตุนี้ สว่างจึงเขียนเสียง ส ฐ ของจีนเป็น ts เพราะมีเสียงปิดระยะที่ ๒ ของ ต ปนอยู่ด้วย เสียงวรรณ จ นี้ ในภาษาจีนแคว้นต่าง ๆ ใช้สับสนกันมาก บางแห่งก็สังเกตไม่ได้แน่ว่าเป็นเสียง จ ฉ ช หรือ ฐ ในภาษาไทยก็ออกจระยุง ถ้าไทยได้เป็น ช อีสานก็เป็นเสียง ฐ ส แต่พยางค์ก็เป็นเสียง จ เช่น ช้าง ช้าง จ้าง และในภาษาจีนแคว้นเป็น เชียง กวางตุงเป็น เจียง แต่จีนเป็น ฉี (Chiang เสียง ง ชนนาสิกข้าง) ไทดำและญวนเป็น เตียง เตื่อง มอญ

เป็น เจิม เจ่ง พระมาเป็น เซม เจ้าคุณอินทรมนตรีว่า เซม ในภาษาพระมาเป็น คำของไทย พระมาเดิมอยู่ในริเบตซึ่งไม่มีข้าง เมื่อยกตงมาในประเทศพระมา พบ ข้างก็เรียกชื่อว่า ข้าง ตามไทยใหญ่ แต่พระมาไม่ชอบเสียงแม่ง เสียง ข้าง จึง เขียนเป็น เซม ไป โดยเหตุที่เสียงวรรณจ เหมือนกับเสียงวรรณต จึงมีคำดัดแปลง เสียงกันมากกว่าวรรณอื่น เช่น

จ-ต พัดด้ามจิว — ตัว จิว — ตัว (กวางคั้ง ลิว แปลว่า เด็ก
แต่จจ เขี้ยว ไทหด้า เตี้ยว เนี้ยว)

จ-ต จำอวด — คำอวด

จ-น จม — ท่วม (บักขี้ไต้ น้ำจมน้ำน = น้ำท่วมบ้าน)

จ-ด โจม — โถม

ช-ช ไชก — ไชก เจียบเขียบ — เขียบ

ช-ส ไซ — สอย (กวางคั้ง ลอย แต่จจ ไซ ชกเกียน จำย
ไทหด้า ล้าย แปลว่า สิ่งดำหรับไซ)

ช-ด ชา — เต

ช-ท ชวด — ทวด

เปรียบเทียบ คิดคล้ายกันที่ว่า ปรีม กับ เปรีย ละเป็นคำเดียวกัน เพราะ ถ้าออกเสียง ง น ม ให้ชนนาดักค่างเตง เสียงก็เขียนเป็น อี เอ แอ แอะ เอีย อย่าง ละลุ่มละเหลี่ย ชัด—เขียน—เขีย ลัน—เลี่ย ลัน—เลี่ย ตองกิน หรือ ตองกิง—ดงเกีย บักกิง—บักเกีย เขิญ—เขีย (แต่จจ)—เขือเขิญ (เทียบ เลือ = เลี่ย ไทยจังหวัดเตย เสอ ผู้ไทย ดงเสอเมอ ดงเสอเมลอ) เซมแซ่ เม่ง—มึง—ม่ง แต่มี แปล ชักคำหนึ่ง ความคล้ายคลึงกับ ปรีม ทำ

ให้ข้าพระพุทธเจ้ารอนแรมใจ เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า ใช้ ปรีม ตักว่า เปรี๊ย เพราะ
คตชอทตงตยไค

ยีสาน กับ ปีสาน ถ้าเดิมเป็นคำเดียวกัน เดียง ป กับ ย ในคำหน้า
จะเพี้ยนกันไม่ได้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะมีเหตุอะไรสักอย่างหนึ่ง จึงทำให้เดียง
เพี้ยนออกไปไกล ในภาษามลายูได้คำว่า ปีสาน มาจากเปอร์เซีย ก็ยังคง
เดียงเป็น bazar อยู่

ขอททรวงพระเมตตาทักท้วง คำอื่นในตายพระหัตถ์ฉบับลง วันที่ ๓๓
ตุลาคม ข้าพระพุทธเจ้าได้แก้ไขตามนั้นทุกคำ

ที่ประทาน สี่เขิญจรงค์ มาให้ข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระเดชพระคุณ
ต้นเกล้า ๆ เพราะคนโดยมากแต่รวมทั้งข้าพระพุทธเจ้าด้วย เข้าใจผิดไปว่า
เขิญจรงค์ จะเป็นสี่อะไร ๆ ก็ได้ ให้ได้ ๕ ตักด้วยกัน คตข้างจนกถอสังทง ๕ น
เป็นแม่สี่ เขิญกว่า ไทงเข็ก ได้แก้ คำ แดง สี่ฟ้า (รวม สี่เขี้ยวไขไม้ สี่มอ
คราม หรือ คำ ก็ได้ คำว่า สี่มอคราม ในภาษาไทยต่าง ๆ ใช้ว่า คำ หรือ กำ
อาจเป็น คราม ครำ กำ ก็ได้) ขาว แดง เหลือง ไทงฮุน = ดีเมฆ & ประการ
ถ้าเมฆเป็น สี่เขี้ยว เป็นต่างว่า จรมตควเดอยคตตามระบาท ถ้าเป็น สี่ขาว
เป็นต่างได้แก่ความเศร้าโศก ถ้า สี่แดง ได้แก่บรมราชำพัน ถ้า สี่ดำ ได้แก่
อุทกภัย ถ้า สี่เหลือง ได้แก่อุคมตมบุรณ

ข้าพระพุทธเจ้านึกได้ว่า รัชสมัยพระพุทธเจ้าข้างจนเป็นห่าดี มยุทกกว่า
เห็นจะผิด เพราะที่ถูกคองเป็นฉพรรณรังดี

ไบสดี ข้าพระพุทธเจ้าเคยกันหามาครั้งหนึ่ง แต่คองจนตด้วยเกล้า ๆ
เพราะในภาษาไทยต่าง ๆ ถ้ายคำที่มาจากवादแต่เดียงเดียว ไม่นิ่งถึงควตงกต

การันต์ ในคำว่า ไบสท์ ก็เขียนว่า ไบค สอนภาษาไทยในเมืองจีนก็ใช้เป็นคำจีน
พจนานุกรมภาษาไทยต่างถิ่นก็ไม่ให้คำ ไบสท์ ไว้ เพราะเป็นคำเฉพาะ ซึ่งใน
พจนานุกรมมักไม่มีไว้ พจนานุกรมภาษาลาวทางเวียงจันทน์ ซึ่งขาดดวงที่
เมืองนั้นทำได้ ก็ใช้เรียกว่า ไบคฝรั่ง วัดฝรั่ง เหมือนกับเสียงภาษาไทย
กรุงเทพฯ จะว่า ไบสท์ หตมาจาก อไบสท์ ก็เข้าใจได้ยาก

เมื่อ เพื่อน ในภาษาไทยอีกคำหนึ่ง มีคำเสียงคล้าย ๆ กันหลายคำ เมื่อ
แปลว่า ท่าน (ใช้เรียกผู้ใหญ่) เมื่อ แปลว่า เพื่อน เมื่อ แปลว่า สองคน
เช่น เมื่อข้า = ข้าสองคน (เมื่อข้า ก็แปลว่า ๒ คน ใช้เป็นโวพจน์กันได้)
เมื่อ แปลว่า ผูก คำจำพวกนี้ ถ้าไม่ได้ฟังเสียงจากปากคนพูด อาศัยดูตัว
หนังสืออย่างเดียว ซึ่งไม่ได้บอกระดับเสียงไว้ด้วย ก็เป็นความลำบากที่จะทราบ
ถึงระดับเสียง ซึ่งอาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย

ควรมีควรวแล้วแต่จะไปรกเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อุนนทมนตรี*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

พระยาอนุมานราชชน

ฉันคิดไม่หยุด ในคำ ข่า ดง เกื่อน ที่ท่านพูดไป คำ ดง นั้นเห็นแน่
แก้ไขแล้ว ว่าหมายถึงตั้งถิ่นรวมกันอยู่เป็นหมู่ ย่อมคัดแยกออกไปได้
คำหนึ่ง แต่คำ ข่า กับ เกื่อน นั้น คงพอพจนกนอยู่หนึ่ง

คำว่า ข่า นั้นใช้มากที่สุด คืออย่างที่เป็นแก่นสารอยู่ก็มี เช่น ข่าพร้าว
ข่าหมาก ข่ามะม่วง (คำเขมรว่า ไพรสวาย) จะมีคอะไรกับ สวมมะพร้าว
สวมหมาก สวมมะม่วง ครีตรองก็เห็นจะเป็นได้ว่า ที่มาด้วยคำ สวม หมายถึง
ความว่าคนเพาะปลูกชน ที่มาด้วยคำ ข่า หมายถึงความว่าชนเอง คำ เกื่อน
พร้าว เกื่อนหมาก เกื่อนมะม่วง ไม่มี จรุงตกว่าคำ ข่า ใช้ใดกว้างกว่าคำ เกื่อน
คำ ข่า นั้นจะอยู่ใกล้หรือไกลจากบ้าน ก็ใช้ได้ แต่คำว่า เกื่อน นั้น คงอยู่ไกล
จากผู้คน เป็นที่อาศัยของพวกเขาแต่ยรชานเป็นพันเท่านั้น เพราะฉะนั้นท้ายชื่อของ
พวกเขาจึงเป็นว่า เกื่อน เสียมาก มีคำสอนว่า ข่าเกื่อน ก็เหมือนถนนกับข่า
ข่าเปลี่ยว หรือ ข่าสูง จึงตกเป็นคำว่า ข่า นั้นใช้ใดทั่วไป หมายถึงนอกที่ซึ่ง
คนยังไม่ได้ทำประโยชน์ เกื่อน หมายถึงความว่าเนื้อที่เปลี่ยวผู้คนไปถึงยาก ตาม
ที่คิดเห็นเช่นนั้นจะใช้ใดหรือไม่

ไก่อ่า ไก่อเกื่อน หมูข่า หมูเกื่อน ควายข่า ควายเกื่อน ช้างข่า ช้าง
เกื่อน มีเรียกกันอยู่ทั้งสองทาง ไม่มีอะไรชัดของอันจะจัดว่าเรียกผิด

คำ เกื่อนนี้ ไม่ได้อาศัยซึ่งกันและกันเลย พวกจีนตกดัวเอามาปรุงกัน

เขาเท่านั้น

คำ ฤๅ เราเข้าใจกันเป็นคำเดียว หมายความว่า เขา แต่ที่จริงเป็น
สองคำ ฤๅ ว่าเขาดิน ฆา ว่าเขาดิน รวมกันก็ได้ แต่ต้องเข้าใจว่า เขา
ดินปนหิน

ความประหลาดมีอย่างหนึ่ง ที่พวกคนหน้าคตอดถึงอ้อแถม ถิ่น
รวมกันอยู่เป็นหมู่ใหญ่อันควรจะเรียกว่า ดง กลับเรียกไปเดี่ยวว่า พง แต่ดู
เหมือนเรียกกันว่า ดง ก็มี ฉะนั้นเข้าใจว่า ยัง ก็คำเดียวกับ พง นั่นเอง

จะใจความบอกท่านให้ทราบในเรื่องสัตว์นอก ภาษาของคนทั่วไปกับ
ภาษาช่างไม่สู้จะเหมือนกัน เช่น สีเทา สีเหล็ก สีฟ้า สีน้ำเงิน อะไรเหล่านี้
เป็นคำคนทั่วไปเรียกกันทั้งนั้น ในพวกช่างเขาไม่ได้ใช้ คำที่พวกช่างเขาเรียก
ชื่อสัตว์ เกรงว่าท่านจะไม่เข้าใจเสียแหวะมาก เป็นเทคนิคอันหนึ่ง จะเก็บมา
พรรณนาให้เห็นจะบังการ ครีครวไรอะไรไม่ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหิตถตงวันที่ ๕ ประทานข้อสันนิษฐานคำ ป่า ดง เกื่อน มานัน
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแล้ว พระเดชพระคุณดังนี้เกล้าฯ

ที่ทรงสันนิษฐานว่า ป่า จะใช้ใดกว้างกว่า เกื่อน ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้าฯ ว่า ถูกทีเดียว ป่า บอกลักษณะที่ชงอยู่นอกเมืองหรือนอกชุมชน
ถ้าต้องการให้ทราบลักษณะว่าเป็นป่าชนิดไร ก็เต็มคำอันประกอยบดลักษณะ
นั้น เป็น ป่าพง ป่าทอ ป่ารก ป่าดง ป่าเถื่อน สัตว์หรือสิ่งใดซึ่งมาจากป่า
ก็เต็มคำว่า ป่า ดงไป เป็น ไก่ป่า หมูป่า ไจ้ป่า คมป่า เป็นคำกว้างๆ ถ้า
มาแต่ ป่าดง คือ ป่ารก หรือมาแต่ ป่าเถื่อน คือ ป่าสูง จึงใช้ ดง และ เกื่อน
โดยเฉพาะ เป็น คนดง คนเถื่อน หมูเถื่อน ช้างเถื่อน ถิ่นน้ำชอบอยู่ใน ป่า
ที่ไม่ใช่ ดง ไม่ใช่ เกื่อน จึงมีแต่ มีป่า ขอบตกรก จึงมี ดง มากกว่า ขุน
งเถื่อน

ดง คือ ป่ารก ซึ่งมีของพวกใดพวกหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากมาย
จึงมีคำว่า ดงไม้ ดงรัง ดงโจร ในไทยชาวม้าว่า ดงหิน ไก่ดง หมูดง
ไทยนงมี ควายดง คำว่า ป่าไม้ ป่าตะกั่ว ก็คงหมายความถึงดงแห่งของ
เช่นนั้น ถิ่น พง ก็คือดงชนิดหนึ่ง น่าจะใช้แก้ดงต้นไม้จำพวกหญ้าโดยเฉพาะ
ทางอีสานไม่มีคำว่า พง ใช้แต่ ป่า อย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้าก็เห็นว่า ปง พง
ในไทยต่าง ๆ ก็ยังไม่พบ

เถื่อน คือป่าดงแตรเปิดยอ ห่างไกลจากประชุมชนไปมาก ดั้งที่ตรง
ต้นนิษฐาน จะมีลักษณะเป็นป่าขนาดใหญ่กว้างขวางแตรกร้าง จึงไม่จำเป็น
ต้องใช้คำอื่นประกอบเหมือนอย่างป่าแตรดง เช่น ป่าใหญ่ ดงใหญ่ ป่ารก
ดงรก เพราะเถื่อน มีลักษณะใหญ่แตรกร้างอยู่ในตัวแล้ว คนแตรดงที่อยู่ใน
เถื่อน จะเป็นชนิดร้ายแตรดงมาก ในพจนานุกรมไทยถิ่นต่าง ๆ ฝรั่งจึงแปล
คำ ดง ในความว่า ไร่ร้าย อยู่ด้วย

ถ้าเทียบกับชาติ ข่า น่าจะใกล้เคียง วัณ ดง ไค้แก๋ ชก สันท์ อดาวี ซึ่ง
นำเอาคำ วัณ มาประกอบเข้าข้างหน้าของคำได้ เถื่อน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะ เป็น
อริยัญญู เทียบอังกฤษ ก็มีคำว่า wood, forest, jungle (มาจาก ขางคด ใน
สังคม)

คนป่า คนดง คนเถื่อน เทียบอังกฤษน่าจะใกล้เคียง barbarian, lower
barbarian และ savage

สวน ในอาหมหมายความว่า ที่เพาะปลูกซึ่งกันเป็นขอบเขตคมีเจ้าของ
ถ้าไม่มีขอบเขตคเห็นจะเป็นป่า แคมี ไร่ อีกคำหนึ่ง ในภาษาไทยทุกถิ่น
แปลว่า นาข้างที่ทาบเขาหรือเชิงเขา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ความหมายน่าจะ
ขยายคมาถึงที่เพาะปลูกอย่างอื่นด้วย ซึ่งอยู่ในที่สูง เวदानมีคำว่า สวนอ้อย
ไร่อ้อย สวนผัก ไร่ผัก เห็นจะผิดกันที่ สวน มีร่องน้ำหล่อเลี้ยงคตลอดไป แต่
ไร่ ไม่มีร่องเช่นนั้น แตรจะปลูกได้เพราะไม่คมีลูกชวฤดูฝนเท่านั้น ถ้าปลูกในที่
เชิงเขา ก็เรียกแยกไปว่า ไร่ก่ง (กง ภาษาไทยใหญ่ว่า เขาเคี้ย ๆ)

ภูผา ไทยอีสาน ไทยขาว ไทยนง เรียกเขาว่า ภูทุกแห่ง อีสานเขียน
พู่ ไม่ได้เขียนว่า ภู จะเป็นเพราะเหตุไรไม่ทราบเกล้า ๆ พงนายสุด คร์คมีวงค์
ออกเสียง พู่ ก็เป็นอย่างเสียง พ ไม่ปรากฏมีเสียงหนักเหมือน ภู ในชาติ ส่วน
คำว่า เขา ไม่คู่ไร ถ้าเขาคของเขาประกอบกับ ภู เป็น ภูเขา

ไทยพายัพแต่ละอาหม เรียกเขาว่า คอย ไทยใหญ่เป็น ลอย ไทยคำที่
เป็น นอย ไม่ใช่ ภู หรือ เขา ตกมาถึงไทยกรุงเทพ ฯ คอย และ ภู ไม่มี แต่คำ
คอย ภู และ เขา ทั้งสามคำนี้ น่าจะเป็นคำไทยทั้งหมด เพราะไทยย้อยมีทั้ง
ภู และ คอย ไทยไทมีทั้ง เขา และ ภู ยูนมีคำว่า nu แปลว่าภูเขา คำทั้ง
สามนี้ จะเป็นคำกว้าง ๆ อย่าง ช่า จึงได้มีคำว่า ภูผา ภูหิน และ ภูดง (ไทยย้อย)
เพื่อจำกัดลักษณะให้แคบเข้า แต่โดยเหตุที่ เขา ส่วนมากเป็นหิน พุด ภู เฉย ๆ
ก็หมายถึงเขาหินได้ เว้นแต่ต้องการความใกล้ชิด จึงต้องเติม ผา หรือ หิน
ลงไป

เขาเล็ก ๆ ที่เขินเนินสูงขึ้นไป ก็เรียกกันต่าง ๆ กัน พายัพเรียกว่า
ม่อน (ใกล้กับ หมอน มาก) อีสานเรียกว่า โนน เช่น โนนลาว-เนินใหญ่
บักไซ้เรียกว่า ควน

หิน กับ ผา ในภาษาไทยต่าง ๆ ใช้ผิดกัน ถ้าเป็นหินคิดกันเป็นผิด
จึงเรียกว่า ผา เห็นจะเทียบได้กับ rock ในภาษาอังกฤษ ถ้าหมายความถึงหิน
ทั่วไป ตลอดจนเป็นก้อนใหญ่ ก้อนเล็ก ใช้ว่า หิน จะตรงกับ stone ในภาษา
อังกฤษ ก้อนหินใน เกล่งพ่าย ใช้ว่า ผลา

เรื่องข้อสี่ของข้างเขียน มีประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก ในทาง
แปลคำในวรรณคดี ขอรับพระบารมีประทานแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วย แล้วยแต่
จะทรงพระเมตตา การจะควรสถานที่ใดแล้วแต่จะไปรดเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

พระยาอนุমানราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓ พฤศจิกายน ได้รับแล้ว จะตอบตามฉันทคติ
ผิดถูกอย่างไรท่านก็จงนิยมนยาเถิด

คำพายุพทวา เมียน นน มาพ้องกับทางเราทวา เพียน
อันชอกคนนฉนนักเคยตรวจกิดมาคราวหนึ่ง แต่ไม่ถึงจุด ชอที่เอาตัด
เคียรณามาตั้งเห็นจะเป็นไปได้หลายทาง เปนคนว่าตั้งชอตามตั้งฉบับ มพระองค์
เจ้าเชื้อ พระองค์เจ้ากระต่ายเปนคน นั้นหมายถึงประสูติกับชาน บิเถาะ เดกท
ชอบกดานไปไม่หยุด มีอาการประดุจเต่าเตยเรียกชื่อว่าเต่ากิม ที่ชอเขยด
ชอองนนเห็นจะเป็นกิดมาทางพายัพ พวกที่เขาไปพายัพมาเก่าให้ฟังว่า เด็กๆ
มักให้ชอใหม่เกลียด เช่นกบและห่านเปนคน เมื่อตเกลียดแล้วจะได้ไม่เอาตัวไป
เลี้ยง คือเมื่อมีอายุสมควรบวชไปบวชเปนเณร อาจารย์คงชอเปลี่ยนให้ใหม่
หฐมาทาทเดียว เช่น น้อยสุริยะ เปนคน ชอที่ท่านให้ตัวอย่างว่าแปลไม่ออก เช่น
สี ส่า มัง นั้นย่อมจะแปลได้ เช่น สี ก็หมายถึงตั้งดำตั้งแดง ส่า ก็จะเป็นชอนก
คือนก(ง)ดำ มัง แปลว่าสมบูรณ มีคำตัวอย่างในชชกขรรพว่า เขาก็มัง
ชนถึงเพียงน็ดกว่าออเจ้า ชอเหมือน ชอผัน อาจว่าได้ว่าตายเอาชอดอกบัว
มาตั้ง แต่ชอที่คิดไม่เห็นจริงๆ ก็เช่น อ่อม ไม่มีคำใช้ทางเรา ไม่ได้เค้าว่า
หมายถึงอะไรเลย

ท่านบอกว่าท่านคิดจะแต่งเรื่อง ประเพณีการเกิด ฉนั้นอนุโมทนาเห็นเป็น
การดีมาก ที่ท่านว่านอกเรื่องก็เป็นนอกเรื่องจริง แต่นอกเรื่องนั้นแหละเป็นหลัก

ที่ใหม่หนังสือแตกเปิดขึ้นความรู้อีกกัน ถ้าไม่พูดนอกเรื่องเดยก็ของงตหนังสือที่
มีไปมาถึงกัน

เรื่องแม่ชอ ฉันได้เคยคิดเหมือนกันว่า ควรจะเป็นคนที่รบร้อน ไม่ควร
จะเป็นผี แค่มาคาจาชอควรจะมีเบียดว้ยเช่นการคัพ แดกก็ไม่มี หรือแต่ก่อนจะมี
ก็ไม่ทราบ ช่างย้อมดีต่าง ๆ เคยคิดว่าเป็นแบบของพราหมณ์ ด้วยเคยเห็นเขา
ทำกักรบิรู มีถารโรยแบ้ง คือเขามีแผ่นหนังสือเหลี่ยมฉลิกเป็นลาย มีทองที่
เป็นลายผ้าตาตเป็นแม่พิมพ์ ฉางหนังสือเขาแบ้งโรยบนหนังสือ แดงแบดหนังสือออก
เลียแบ้งก็เปนลาย แดงเขาช่างสำรย้อมดีหลายดี แต่ไม่ได้นับว่ากดี กองตตาม
ชองตายแบ้ง ดูหรูราวกับว่าพรมที่ทอเป็นดอกดวง เขาใจว่าการย้อมช่างสำรนั้น
เองเขามาย้อมช่างสำรขวงให้แม่ชอ รูปท้าวเวสัจฉินซึ่งเขียนแขนงเปิดเด็ก แต่
แรกก็ไม่รู้ว่าเขียนทำไม ที่หลังไปพบในพจนานุกรมส์ตฤคบอกจ่า พาหนะ
ท้าวเวสัจฉินคือคน จึงได้เข้าใจว่าเขียนรูปท้าวแขนงไว้เพื่อให้ปกบักษรักษาเด็ก
ซึ่งเกิดใหม่ แม่มีรูปท้าวเวสัจฉินนั้น ที่ไซในราชการเขียนรูปแม่ชอไว้ด้าน
หลังด้วย มีรูปเป็นนางหน้าเปนม้า ทำให้คิดค้นด้วยขาดความรู้ในเรื่องแม่ชอ
ถูกใจที่จะเรียนจนกระทั่งมาทราบจากท่าน บอกคำรอันเกยงด้วยยนิศร ว่า
แม่ชอนั้นหัวเปิดขึ้นไปตามตักซึ่งเทวดาตัดเศราระให้ทรง คงเปนไปตามวันซึ่ง
เด็กคลอด แต่ช่างเขียนไม่รู้คเขียนดอกของเกาซึ่งมีหน้าเปนม้าสะพัดไป ที่
แม่ชอเปิดขึ้นหน้าตามตัก ซึ่งเทวดาตัดเศราระให้ทรง ก็เห็นได้ว่าพอกโหรคิด
กันขึ้นใหม่ ไม่ใช่ของเดิม รังความ เปนผีโดยตรง มีคำกัจปรากฐอยู่ว่า ผีสง
ปรางความ ใช้แก่ช่างซึ่งจับมาแต่ป่าได้ใหม่เปนพัน มีเหตุอะไรขึ้นเช่นเจ็บไข้
เปนครัน ก็บักปรางความกัน เรียกว่า ขัดแกลง (ที่จะเป็นคำันที่เราพูดกันว่า

แสดง) พี่ขี้บ่แดงนั้น อย่าว่าแต่ใครเลยที่จะเห็นว่าเหตง แม้สมเด็จพระยา
นันทราชบพิตร ซึ่งพระองค์ทรงเป็นใหญ่อยู่ในกรมช่างทรงรู้ถึงเหตง ครั้น
ประทานด้วยอย่างกำประคบด้วยทรงพระศรรด ว่าเขาว่า อีแม่แดงเอ๋ย หม
มึงยานอยู่จามา ถัดออกทำให้รู้โตจา รวงควาข นนเป็นผุหญิงเหมอนกัน การ
ถดถวนพี่เขากระตุกคำ ภัยอะไรซึ่งจะพมมา ผยอนนำมาให้ทงนนี้ ยิงการออก
ตุกซึ่งอาจจะตายได้ทงตุกทงแม่ จึงต้องทำการกนผกนอย่างแข็งแรง ใช้จะมีแต่
ตั้งนามบนทงพื้นที่อยู่ไฟอย่างท่านว่าท่านนี้ก็หาไม่ ที่ออกตุกก็คืองงตาย
ตั้งญจนแขวงนศนทกนผกนไวรอบด้วย อีกอย่างหนึ่งเต็กคตออกอกมาตาย ใช้
ร่างแหคตุมใจ เข้าใจกันว่าทำเพื่อกันผตุกไม่ให้ไปทำอันตรายแก่แม่ แต่เมื่อไป
เห็น ปฐมสมโพธิ คอนกถาดถึงพระเจ้าประตติ ว่าพระอินทร์พระพรหมเอาชาย
ทงรของรับพระองค์ ถตายไปเป็นอย่างอื่นเพื่อประโยชน์ไม่ให้เจ็บพระองค์ เช่น
ฝรั่งระโตคจากซึ่งฆ่าแต่หลังคาเค้นคเชอคตั้งตงตาชายฉนวนั้น แต่ความเข้าใจ
เคตอนนนั้นเป็นของห้ามไม่ได้ ทงเรื่องผงรกฉนก็ยังไม่รู้เข้าใจไปคตอต รกนนั้นควร
แต่จทจจะมึง แต่ปตุกคั้นมะพร้าวปตุกทำไม้ไม้ทราบ หรือเพื่อจะให้เป็นที่หมาย
ว่าผงรกใจทตรงน ถ้าเช่นนั้นทำไม้จะคองใช้คั้นมะพร้าว เอาคั้นอื่นไม่ได้หรือ
แต่จกไม่มีใคร ได้ใจว่ารกของคณผงใจทโทน ฉนเองทกฉนก็ไม้ทราบเดยว่า
รกของคองอยู่ทโทน ไม่ใช่แต่แก่คฉน แม้คณอื่นก็เข้าใจว่าไม้ทราบเหมอน
กัน ฉนถูกถามว่ารกเจ้านายเรียกอะไร ฉนควรจะรู้ แต่ไม่รู้ เทยวได้จิงถาม
ท้างนางก็ไม้ได้เรื่อง เพราะทกนเป็นท้างนางใหม่ เข้ารับตำแหน่งภายหลังมี
การประตติเตยทงนนี้ ไปได้คความท้างฉนก็คตมเตจพระพันจตั้งว่าเรียก
พระคระกุก

ท่านนึกไม่ออกในคำ ชะ เปต๋า ๆ นั้นจริงของฟุ้งให้ท่านฟังเด่น โฉน
ฉะน ฉะนนั้น จะเปน ฉั้นไทน ฉั้นน ฉั้นน หรือมิใช่ ถ้าถูกต้องเขียนด้วยตัว
ช เปน ชะไทน ชะน ฉะนนั้น ก็ควรจะได้เหมือนกัน เปน เช่นไทน เช่นน
เช่นนนั้น

ลาวกว มาแต่ ลาวกว นั้นเขาทางที่ถูก พระพรหมมุนีท่านเดาว่า
ลาวเก่า ก็ไปถูกทางมณฑลพายัพ แต่ไม่ถูกทางช้อคำบต ลาวเดิม ซึ่งท่านยก
เอามาเปรียบ ในเรื่องนั้นเฉไปจับใจเอาที่คำ ลาวไส ไส จะเปนคำเดียวกับที่
เราใช้อยู่ว่า ไสร ไส หรือมิใช่

คำ ขุขัน นั้นชอบกต ฉนั้นโดยนมาก่อนเรียก เมืองกษัตริ์ ได้นึกว่า
เหมือน กษัตริ์พรานไพรใจกล้า ในเรื่อง รามเกียรติ์ แต่ไปเห็น คุหะ ในเรื่อง
รามณะกรุดักจาดงกันใด แต่จมาเห็นเขียนกันเปนมืองชชนธิ์ ก็ซา ๆ เห็นว่า
ไม่ผิดอะไรกันไปมาก จนพระพรหมมุนีท่านมาเดาจนว่าเป็น คุชชนก เห็นได้
ความจึงชอบ แต่ท่านมาทกชนถึงคุเมืองว่าไม่คงเปนช้อเมืองกเห็นถูก แต่
จะว่าเขมรเอาช้อกษันมาให้ช้อเมือง เพราะเปนมืองปลตายแดนของเขมรก็ตั้งด้วย
ด้วยที่นั่นไม่ใช่ปลตายแดนเขมร มีปราสาทพนมวันแตรปราสาทพมายซึ่งตั้งเกิด
ได้ว่าเป็นทตังเมืองใหญ่ โทดออกมาอีกเปนนันมาก นีท่านชาตกนหนักเดี่ยเกิด
ท่านผู้แต่งฉวยอะไรใดก็ได้ตั้งไป ดังที่ท่านนั้นจะแต่งเมือวานชนนเองก็ได้

หนังสือดงนุก ๖ พุศศิกายน ๒ ฉะบับกได้รบแล้ว จะเขียนคอบมา
ภายหลัง

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๘ โปรดประทานพระวินิจฉัยคำด่างคำมานั้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแล้ว พระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ

ที่ทรงตั้งนิษฐานชื่อกนด่างชื่อมานั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นดังกระแด้พระ
ดำริ ว่าความหมายจะเป็นดังที่ครัดก็ อ่วม ถ้าดอว่า อู เป็น ว อุ่มกับ อ่วม
น่าจะเป็นคำเดียวกัน รวมทั้ง ฮา ด้วยออกคำหนึ่ง แต่ทั้ง ๓ คำนี้ไม่มีท
ภาษาไทย เว้นแต่จะมี ชะ เต็มอยู่ข้างหน้า ในภาษาจีนมีคำว่า อี้ แปลว่า
มืดมัว มืดดำ จะนำเอาความหมายอย่างนั้นมาตั้งเป็นชื่อกน ถูกไม่น่าจะเป็นได้
นอกจากจะให้หมายความว่าเป็นชื่อกนดำ หรือक्रमรวมเยน แต่กตกอยู่ในเดาที่ยัง
ไม่มีหลักฐานอื่นมาประกอบ ข้าพระพุทธเจ้าพบคำว่า อิม ในภาษาจีนว่าเป็นชื่อก
น แต่ไม่แปลความหมายไว้ กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแน่ใจขึ้นว่า อิม และ
จิม เป็นชื่อไทยมาแต่เดิม

เรื่องแม่ช้อ ทรงพระดำริว่า ควรจะเป็นคนทรบร้อนและควรจะมีเบยช้อ
ด้วยเช่นการศัพ ที่ทรงพระดำรินี้ไม่ผิด เพราะปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเชตุพน
แผ่นดินว่าด้วย โองการแม่ช้อ ซึ่งใช้เป็นบททำขวัญทารกว่า เราสู้ช้อช้อใจให้เป็น
เบยสามสิบสาม คำตัวตามสันไถ่ ในสามวันเป็นลูกดี พันสี่วันนี้เป็นลูกคน ใช้
ลูกของตนอย่าผิดใจ เราให้รูปใหม่ไปต่างตัว จงไปชมช้อรูปในบัตร โภชนา
จัดเส้นสรอง เราข้าบวงใช้หนี้แล้ว อย่าแผ้วพานไปมา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า
แม่ช้อ เป็น รางควาน ประจำตัวเด็ก ทำให้เกิดโรคภัยต่าง ๆ เมื่อคลอดออก

มาภายใน ๓ วัน อาจตายได้ง่าย เพราะวิชาพิษยาบาดทวารกเป็นอย่างง่าย ๆ
คงมีตายกันมาก จึงได้ว่า ๓ วันเป็นฤกษ์ คอพน ๓ วัน เด็กมกาดงแขงแรงชน
อาจรอดได้ มีหวังเป็นดุกคน เพื่อให้เด็กรอดจึงเอาเค็ดด้อมมดให้หมอค้าแยเป็น
คัวแม่ช้อ มอบเด็กให้กับหญิงคนหนึ่งรับเป็นมารดา นางรายจะให้เงินค้ำช้อแก่
หมอค้าแยผู้หญิงหนึ่ง ซึ่งคงจะเดือนมาจากไหเบย ๓๓ เบย หญิงรับที่เป็นมารดา
มักชใดเรียก แม่บ่า หรือ มย้า อาจเป็นค้ำมตาย แปรกันจ่า แม่ชก ตุ๊กเหมาะ
ดี ช้อช้องใจเข้าพระพุทธเจ้าอยู่ที่ค้ำว่า แม่ช้อ ในทีนี้ควรจะเป็นแม่ช่ายจึงจะถูก
จึงทำให้สงสัยในความหมายว่า ช้อ นางทีจะไม่ไรเป็นค้ำเดียวกับค้ำว่า ช้อช่าย
อาจฟ้องเสียงกนกใด ค้ำทไถดทตัก ส้อ ซึ่งทางอีก้านออกเสียงว่า ช้อ แต่
มีทางเสียงคล้าย ช้อ หมายความว่าเข้าไปก่อน เป็นค้ำเดียวกับ สู้ ซึ่งทางอีก้าน
ใช้ว่า ช้อ เต็มไป เทียบได้กับค้ำในพระราชนิพนธ์เรื่อง รามเกียรติ์รัชกาลที่ ๒
เล่ม ๓ หน้า ๑๓ ว่า ได้ฟังค้ำเคื่องช้อช้อชา ตวาค่วงน้อยหรือช่างช้อรู้ ใน
อีก้านใช้ ช้อ ได้ทั้งในทางดีและทางร้าย ค้ำว่า แม่ส้อ ในภาษาไทยก็มักเป็นไป
ในทางร้าย ดังในกถอนว่า อันแม่ส้อคือปศาจ จะม้อยู่ในสุภานิตไทยของสุนทรภู่
หรือในทีอื่นเข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ เข้าพระพุทธเจ้าจึงสงสัยจว่า แม่ช้อจะเป็น
ค้ำเดียวกับ แม่ส้อ หรือ แม่สู้ ในโองการแม่ช้อกล่าวจ่า จงไปชมช้อรูปใน
บัตร น่าจะหมายความว่า ทำรูปทวารกแทนไว้ในบัตรพอดี แต่ในบัตรนี้ไม่ปรากฏ
ว่าใครทำกัน

ที่ตรึงเต่าเรื่องพราหมณ์ทำกเทรบรู มีกาโรยข้าวงสารยอมดัดหายดี
เข้าพระพุทธเจ้าพงโตทราบเกล้า ๆ เป็นครั้งแรก เรื่องยอมดัดข้าว ในริเบตมีแป้ง
ยอมดัดต่าง ๆ เป็นเครื่องบูชา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะมีทมาจากอินเตียในค้ำว่า
ใดค้ำว่าหนึ่ง เข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาอยู่

เรื่องพาหนะเท่าเวลาอันค่อน ขำพระพุทธรเจ้าไม่ได้นึกเฉดยงไปถึง
เรื่องแผนผารูปทำวจเจดจันแชนวจใจที่เปดเค็ก เป็นพระเศชพระคุณถันเกล้า ๆ ที่
ปรชทณขำพระพุทธรเจำมา รวมทงเรอง รังควนข ซึ่งขำพระพุทธรเจำกเพงทรวบ
เกล้า ๆ เจำเป็นผผุหญง ที่ทงเห็นวำแม่ชอหนำมาจะเป็นชองเคิม ภายหลัง
พวกโหระคิดเพิ่มเคิมชน โหมอ๊กหตยอยำง คิดด้วยเกล้า ๆ วำถูก เพราะแม่ชอ
นอกลงมีปรจจำวน ๗ คน ยงมทอยูเมองชนเมองดำง เคินทน แดะไนใต้ไน
ส่เคือแะทอน ๆ ไนตัวเค็กอ๊กคัง ๒๗ คน ก็ไม่เห็นเกล้าจวโจงำ มีหนำตาเป็น
อยำงไร คิดด้วยเกล้า ๆ วำ แม่ชอ ๗ คนแรกจะเป็นแม่ชอชองโหระ แม่ชอ
นอกลงจะเป็นชองเคิม ขำพระพุทธรเจำยงคนเรองมำอยูวำ จะมออะไรเกียวกบ
แม่ชอขำงหรือไม

๔ บัดแกลง ทงเห็นวำเป็นค้ำทพุดกนวำ แสลง ขำพระพุทธรเจำเห็นวำ
ถูก วำโดยเสียงกดับเปดชนกนเค็ก มีศวเป็นแนวเคียบอย่มาก ไนค้ำรยำเค็ก
กมเรองบัตกต่างโจบอย ๆ เป็นไปไนควมวำแสดงทงพน

๕ เรองรำงแห พระชำดีโอรสพระเวดถันครก็คู้เหมือนได้ชอมาจากค้ำชำย
ทรองรบ เค็กไปไซคดุมเค็กค้ำยกดับกนไป ขำพระพุทธรเจำก้ำดงค่นห
ปรเชพนชองชำค้ำง ๆ อยู วำจะมีพุดเรองรำงแหโจบขำงหรือไม

๖ เรองผงรก ขำจฮอสดเตรเดยถยวำรกเป็นท ดงชองจัญญำณถ่งวนหน่ง
เวดขำงค้องทำเครองหมำยโจวำ ผงรบกนเป็นรูปคนเขำจัญญำณ ไนรกนนี้ไป
ได้ท้องให้หญง ทำให้ขำพระพุทธรเจำนงไปถ่งบทถ่อนอำน ไน มลชทขรพกจ
ทวำ พวกผทบขลุก คัดจมูกลุดค้ำพลัน เป็นเรองทมำพองคควมคุดเห็นกนอยำง
ปดาค ทผงรคค้องปดกค่นมะพรำงคุดด้วยเกล้า ๆ วำ จะเคิดจกเรองไมม่ง
ปรจจำตัวเค็ก ซึ่งมอโยไนคัมภีร ปฐมจันดค ของมหำเถรค้ำขแ วำถำเคิดบชวด

เทพยดา ไม้มิ่งคือคนมะพร้าว เกิดข้อน ๆ ก็มีไม้มิ่งต่าง ๆ กัน เช่นเกิดมีชาว
ผู้เดียวชาย ไม้มิ่งคือไม้มิ่ง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าถ้าถือตามนี้ เกิดมีชาวปลูกต้นรัง
เห็นจะไม่ดีหรอก เพราะดาวแห่งหาคันรังไต่ยาก ส่วนคนมะพร้าวมีอยู่ทั่วไป
ทั้งคูเหมือนมีคดีว่า ถ้าใครปลูกได้คนตรง จะเป็นดีริมกตด้วย จึงนิยมปลูก
แต่คนมะพร้าว คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าน่าจะไม่เกิดอนทมาตังนี้ การจะควรตั้งฐานไว้
แล้วแต่จะไปรดเกล้า ๆ

ที่ทรงต้นนี้ขฐานว่า ชะ เปด่า ๆ จะเป็นอย่างไร ถิ่นนี้—อันนั้น ถิ่นนี้—อัน
ข้าพระพุทธเจ้าตองนึกเข้าประกอบกับ งอน เป็น ชะงอน แปลว่าตั้งที่เหมือนนย
ออกมา ดูได้ความดังนี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเป็นดังที่ตรัด อนึ่งข้าพระพุทธเจ้า
ได้กราบทูลไปว่า ท้ายทอย กับ ทายคอย ไก่ดกันมาก ยังมีคำดำ ท่วย ทวย ค่วย
ตงนมความหมายวายนงออกออกมา ทง ทวย กับ ทอย ก็มีแนวเทียบอย่าง ท่วย
กับ น้อย ท้ายทอย ถิ่นนี้จะแปลว่าท้ายทวยหรือหนุ่ยออกมา

ข้าพระพุทธเจ้าจับเขียนเรื่อง พิธีเกยวกลัยเกิด ไปได้ ๒๐ หน้ากว่า รูดัก
ด้วยเกล้า ๆ มีเรื่องกระจุกกระจิกมาก เครื่องยาที่ ไรเกยวกลัยหญิงอยู่ไฟและทากรก
มักไม้พินของหาง่าย ๆ เช่น ชมัน ปูน ดินต้อพอง มกรัด ว่าน มหาหิง
เครื่องมือที่ ไรฝาดระมิและถนหม้อแกงเป็นพน จะเป็นของที่ตบมาจากโบราณ
จริง ๆ ส่วนที่มีแปลกออกไปจะเป็นของที่ตง การอาบหน้าเด็ก ไรอาบขนแข็ง
เอาเด็กวางหว่างกลาง ก็แสดงว่าแต่ก่อนยังไม่มีภาชนะ ไร จึงต้อง ไรทำอย่างนั้น
ครั้นข้าพระพุทธเจ้าเขียนมาถึงเรื่องทำบัตรพดและเรื่องทำขวัญ ก็คิด เพราะ
บัตรพดมีมากชนิด เป็น ๓ มุม ๔ มุม อย่างบัตรคางหมู บัตรพด และดาวทริ
กัมบัตรพระเกศ ชักถามใครก็อธิบายไม่ได้ชัด แม้แต่ทำบายศรีปากชาม
หนังสือกลางแห่งอำมเมงดา แต่ความแต่กม ขอดต้นขฐานที่ ไทไว้กเป็นชนิด

ปรีคณาธรรม อนุโตมไปทางพุทธศาสตร์นามค เก็บเอาความรูทแท้จริงไม่ได้ มา
ได้ความแจ่มแจ้งในตาจอน กทในพระบรมราชาธิบาย ในพระราชพิธี ๑๒
เดือน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าประเพณีเกี่ยวกับเกิดของเกาเห็นจะหมดไปเร็วกว่า
ประเพณีเกี่ยวกับศพ เพราะสอบถามใคร ๆ ก็มักไม่ทราบได้ละเอียด ถ้าไม่
รวบรวมไว้จะรุกรากเข้าทุกที

คำว่า ไส ในความว่า ไช้ ใส นายสุดข้แจ้งว่า ไม่มีไช้ทางภาคอีสาน
เจ้าพระพุทธรเจ้าคัันดูในพระนามุกรมไทยถิ่นต่าง ๆ ก็ไม่พบ คงพบแต่คำว่า ชี
ในอาหม อธิบายว่าเป็นคำประกอบหลังคำอื่นให้มีความแน่นหนา หรือบังคับ
ถ้านกถึงคำอย่าง พิรพิไร ดี กับ ไตร ในภาษาบาลีแต่ละตั้งถฤต ชี กับ ไช้ ก็
เพี้ยนกันได้ แต่ยังไม่หมดกรฐานอ้นยนยน์ เจ้าพระพุทธรเจ้านกถึงคำวา เสีย อีก
คำหนึ่ง ในความเช่น นอนเสียเถิด มีดางท่านไม่ยอมใช้ เพราะไปคิดว่า เสีย
ไช้แก่ความที่เสียหายแฉะหมดตั้งไป ไม่ควรใช้กับความอย่าง นอนเสียเถิด
คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เสีย จะเพี้ยนมาจาก ชี เพราะถ้าออกเสียง อี ดากเสียงมา
นิดเดียว ก็เป็นสระตั้งโยกไป คือมีเสียง ฮา แซก อี อยู่นิด ๆ จึงดางถนออก
เสียงสระเคียง เช่น อี เอ เพี้ยนเป็น เอีย ไปหมด เช่น ชี แคจจะเป็น เคีย
แต่ถวางคองยังคงเสียงว่า ชี อยู่

เจ้าพระพุทธรเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ ว่า ๑๒ พระกัันลึ กับ ๑๒
พระคลัง จะเป็นอย่างเดียวกันหรือประการไร มีนักเรียนมาถามเจ้าพระพุทธรเจ้า
ก็จนด้วยเกล้า ๆ ตอบไม่ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

เจ้าพระพุทธรเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๘๒

พระยานมมานราชชน

จะคอยหนังสือของท่าน ซึ่งลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๘๒ ฉบับนั้น

ขานบุรี รุขอักษรไต่ ปราณบุรี จริง แต่ ปราณบุรี เป็นเมืองเล็ก
แต่ตั้งอยู่ในตัวว่าไม่ใช่ท่าเตียวชาย จะว่าเป็นอ่าวที่จอดเรือชนดินค้าข้ามทางบก
มาลงเรือที่นั่น เรือแต่ก่อนจะหามาได้แต่ระดากก็ยากเต็มที ขบวนการและภูมิศาสตร์
ดูชัดซึ้งไปหมด ไม่น่าที่เมือง ปราณบุรี จะเป็นเมือง ขานบุรี (เขียน ขู
มีคว ย เป็นแบบเขมร)

มีคนเพื่อนมากยอมยักถือหนังสือเก่า เชื่อเอาว่าเป็นความจริงที่ถูกตั้ง
นั้น แต่ฉันเห็นว่าหนังสือก็คนแต่ง คนที่แต่งก็ยอมรับมาถูกบ้างผิดบ้าง เดา
เอาตามใจคิดเห็นบ้าง จะเชื่อเอาเป็นหลักฐานแน่นอนเห็นยาก ในเรื่องนี้
ได้พูดกับท่านมาคราวหนึ่งแล้ว ท่านก็เห็นชอบด้วย ตามคำที่นายสั่งว่า ท่าน
ข้างทางที่คือคำหมายถึงแดนที่ข้างอยู่ นั้นมาเขารอยทางที่ตนเดา แดนที่ข้าง
อยู่มีทางไหน คนก็ไปจับข้างที่ตนเขามาขายมาใช้ ทางที่พาข้างเขามากเป็นเหตุ
ให้ไปตั้งท่านตรวจข้างที่ตนทางด้านนั้น คำว่า แตน ก็แดน ดิน ก็ดิน คำ
กิดาน ไม่น่าจะเป็นคำเดียวกัน

เรื่องพระคลังสินค้าและเรื่องจุมก้อง ตามพระตำรับอธิบายของ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนั้น ก็เข้าทางที่ตนกล่าวไว้ในข้อเหนือขึ้นไปอยู่เหมือน
กัน ท่านขออนุญาตเก็บเอาความต่างประการไปเขียนแต่งหนังสือฉบับนี้ ให้
อนุญาตหาได้ไม่ ค้ำยไม่ใช่คำของฉันทน์ เป็นคำของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉันทน์

ก็ตั้งมาให้ท่านทราบฉันก็ได้ทูลขออนุญาตก่อน เป็นการทำให้โดยตรงเมื่อก
อยู่แล้ว จะช้าดีดีด่าอะไรให้อุญาตแก่ท่านนั้นยอมไม่ได้ของ

เรื่องเมืองเทียนจิน เทียนสิน ได้รับคำอธิบายของท่านเป็นเรื่องฮอก
เฉียง ฉียงของภาษาหนึ่งยอมผิดกับภาษาอื่น อันจะพูดตามหรือเขียนตามไป
ให้ถูกทีเดียวไม่ได้ของเอง อย่าหาไกลไปเลย เอาแต่คำพูดของเราเอง ฉางคำ
ก็เขียนลงเป็นหนังสือไม่ได้ ฉันเขียนลงไปก็อ่านไม่ออก อันหนังสือของเราที่
ไม่ได้คิดจนจากภาษาของเรา เอาอย่างเขามาเป็นโครง แม้หนังสือขอมก็ไม่ได้
คิดจนจากภาษาเขมรเอง ไปเอาอย่างทางอื่นก็เขามาอีกต่อหนึ่ง ที่เป็นดง
มีไซมีแต่เรากับเขมร แม้พวกฝรั่งที่ไซตัวโรมัน โดยมากก็เอาอย่างกันมาเหมือน
กัน แต่เขาไซตัวไปต่าง ๆ กัน อ่านออกเสียงก็ต่างกัน ให้นักตั้งตำราคนไทย
ที่แปลหนังสือฝรั่ง เขียนออกเสียงตั้งไปต่าง ๆ กัน จนอ่านอาจตั้งได้ว่าเป็น
นักเขียนด้านกโหมแปล ทุกอันนี้เหมือนพยายามกันที่จะ ไซตัวไทยให้เป็นไป
ตามตัวฝรั่ง เขาอ่านไม่ออกก็มี แฉฉางคำก็เขาเข้าไปตามหนังสือฝรั่งไม่ได้
ฉันคิดว่าควรจะเขตร้อยเหมือนกันว่าคำฝรั่งที่จะต้องเขียนเป็นหนังสือไทย และ
คำไทยที่จะต้องเขียนเป็นหนังสือฝรั่งอยู่ต่างคำกันอยู่บ้าง จะเขียนอย่างไรดี
เคยประชุมปรึกษากันมาคราวหนึ่งแล้ว แต่ก็ดูเป็นดัมไป คลองเป็นบันทึกคน
ละที่ส่งที่

คำ ปสาน ของเขมร อาจเป็นคำมลายูได้ คำเขมรกับคำมลายูมีพ้อง
กันมาก ไม่ทราบว่าเป็นด้วยเหตุใด

เรื่องไบค ไบสกี เขียนอย่างไรนั้น ได้ฟังคำท่าน ฉันทา ไม่ประสงค์จะ
รู้แล้ว การเขียนหนังสือเพียงจะมาถกถกเขียนเอาเป็นพิศัยตราภนชนเมื่อเร็ว ๆ
นี้เอง แต่ก่อนก็เขียนตามใจ ใครอยากเขียนอย่างไรก็เขียนไป

เรื่องระดับเสียงฉันเห็นไม่สำคัญ ผมไปที่ภาษาเขาไม่มีระดับเสียง มีคำ
ที่เสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกันอยู่มาก ย่อมจะตั้งเกณฑ์ในคำที่
ประกอบความ ขอบใจท่านที่บอกให้ทราบว่า เมื่อ หมายถึง ๒ คน คำ เมื่อ เชื้อ
ใน ลิลิตพระลอ ใช้มากแน่ แต่ก็อยู่ในที่ต่างคนต่าง

พู่ กู หง ยง สับต้นกันไปด้วยเหตุใด จะบอกตามความเห็นฉันก็ได้
แต่มีกง่าย ตรงกันข้ามกับที่ท่านอธิบายถึงฐานที่เกิดแห่งสระพยัญชนะ ในคำ
เทียบจีน และ เทียบลิน ก็ฉันเห็นว่า ก ข ค ง หรือ จ ฉ ช ฌ เป็นตัว
เดียวกัน ตกเป็นทั้งวรรคก็มีสองคั้งเท่านั้น เขมรเป็นผู้ใช้สับต้นมาก่อน ตัว ค
เขาไม่มี มีแค่ คจ ค เขาอ่าน ค เป็น ค อ่าน ท เป็น ค ตัว ข ก็ไม่มี มีแค่ ข
ก็อ่าน ข เป็น ข อ่าน พ เป็น ข เพราะฉะนั้นถ้าจะเขียน พู่ ก็อ่านไปเสียว่า ฟู
ผิดเสียงไป จึงต้องเขียน กู เพื่อให้ได้เสียง ไม่ใช่ไปอาศัยทางবাদ์เลย ตัวอย่าง
เช่น กูล แต่แรกเราก็เขียนตามเขมรซึ่งเขาเขียนกันคั้งนั้น แต่วกมาก็คิดเห็นกัน
ว่าผิด เขียนแก้กันไปเป็น พูม เขมรเขียนพูมไม่ได้จริงๆ เพราะจะต้องอ่านว่า
ปูม เราอ่านกนดรอย่างกับเขมร แต่เวลาโน้นเขมรเขาเป็นใหญ่อยู่ในทางนี้
ประเทศน้อยก็ต้องเอาอย่างประเทศใหญ่ ความสับต้นในอักษรจึงตามมา จะ
เห็นได้อยู่ที่เราเขียน ปติ เป็น ปติ นั่นคือตามเขมร แต่ก้หลังเขมรกลับมามาตาม
เรากัน เช่น ทวาร แต่ก่อนเขมรเขียน ทวาร เพราะถ้าเขียน ทวาร จะกลายเป็น
ทวาร ต้องหันไปหากัดไทยเสียอ่าน แต่เดี๋ยวนี้อีกกลับเขียน ทวาร ตามแบบ
เมืองไทย ทนเอาคึดคักเห็นเป็นประหลาด แต่ก่อนเขมรเขาจำเรีญ อะไรๆเราก็
เอาอย่างเขมร เดี๋ยวนี้อาจจำเรีญจนกว่าเขมร เขมรต้องหันมาเอาอย่างเรา

คำว่า สวข ทโฆงามรวดอมมณ เห็นจะเป็นคำโฆของประเทศไทยที่พมททำ
รวดอมมณอยู่ ทโฆงามทของรองก้เห็นจะเป็นแต่ในประเทศไทยพมททราบคำ เพื่อ

แย่งน้ำพูนโลก ให้คนไม่อยู่ ที่สูงและเตเช่นเมืองหลวงก็ไม่ต้องชดชองร้อง
ถ้าจะไขความเขาอย่างกำปั้นทุบดิน ที่จะเป็นแห่งใดที่มีเจ้าของทองแทน นั้นเป็น
สวน ถ้าแห่งใดที่ใครอยากเก็บก็เก็บเอาได้ความชอบใจแล้ว นั้นเป็น ข่า

คำว่า ไร่ มีคำว่า ไร่ไร่ ไร่ไร่ อยู่ ท่านควรพิจารณาดูว่าจะจะเป็น
คำเดียวกันหรือมีใช้ ถ้าเป็นคำเดียวกัน ไร่ จะหมายถึงต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีเนื้อ
ทำอะไรได้ดอกกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้น ไร่ ก็ตกเป็นต้นไม้เล็ก ๆ ซึ่งไม่มีเนื้อจะ
ทำอะไรเป็นแก่นสารได้ หากเป็นเช่นนั้น คำว่า สวน ก็ตกเป็นที่ปลูกต้นไม้ใหญ่
คำว่า ไร่ ก็ตกเป็นที่ปลูกต้นไม้เล็ก ๆ อนึ่งคำว่า ดง ทางเราเป็นว่าชอบ เช่น
ดงกล้วย ก็คือชอบดงกล้วย หมายถึงชอบพื้นที่ที่มี มีใน คำโคลงศรีปราชญ์
แต่จำใจไม่ได้มากไปกว่า ถึงดง ถ้าตามแนวนี้คำว่า ไร่ดง จะเป็นอย่างชอบไร่
ได้กระมัง

สี่ คำนี้เป็นคำสำหรับโลก ชัยจะได้ไม่จน เพราะใครทำอะไรได้ก็เรียก
ไปตามชอบใจ มีมากนุก ที่ฉันบอกท่านถึง สิบเบญจรงค์ ก็เพื่อจะให้รู้แม่ดีตาม
ภาษาโลก เป็นเหตุให้เกิดความยินดี ที่ท่านบอกว่าข้างฉันก็มีเรียก โทงเช็ก
& ดีเหมือนกัน & ดีตรงกัน เว้นแต่สีฟ้านั้นเดเผาขาดไป ท่วงที่จะเป็นอย่าง
ภาษาบาลีที่ว่า มีล จะเป็นอย่างไร พวกคำคำไปก็โตทงนนั้น แต่จะตกเขาว่า
ตรงกันหมดก็ได้

จะพรรณนาถึงเรื่องดี ช่างชนิดต่างๆ เขาก็ย้ายทำไปด้วยวิธีต่างๆ สุด
แต่จะเหมาะให้เป็นที่ไปตามภาษาโลกได้ เช่นช่างทำผ้าเขาจะทำให้เป็นดีแดง
เขาใช้ฝางแฉะแฉะ แต่พวกช่างเขียนไม่ตามเพราะตามไม่ได้ เขามาเขียนไม่
จน จึงต้องย้ายไปหาที่อื่น แต่เขาไม่เรียกว่า สี่ เขาเรียกว่า น้ายา (เห็นจะ

มาแต่คำ กระยารงค์) ท่านมีประสงค์จะทราบคำที่ช่างเขียนเขาเรียกชื่อนายา
คิดจะยากแก่การพรรณนา จะเขียนบอกแต่พอได้ดังรูปที่เขียนให้ทราบต่อไป
เขาเรียกชื่อไปตามชาติแห่งดี

แม่สี	ขาว	เรียกฝุ่น
	เหลือง	เรียกกรง
	แดง	เรียกดินแดง ชาติ เถน
	ขาว	(อีกเรียกเสียจาก เขียว แบบโบราณเพื่อไม่ให้ เข้าใจผิด) เขาเรียก ชาย กนกม เรียกครามกม
	ดำ	เรียก เขม่า

ท่านจะอธิบายให้แจ้ง อัน สีขาว นั้น ทราบว่าเคยมี ๒ อย่าง คือ กระบ้ง
กับฝุ่น กระบ้ง นั้นสืบทราบว่าเป็นดินขาว แต่ฝุ่นไม่เคยเห็น เขาว่าสีม่วงว่า ฝุ่น
จึงตั้งนิษฐานว่าแต่ก่อนใช้กระบ้งเป็นสีขาว ที่หลังได้ฝุ่นมาสีตัดได้ดีกว่า จึงใช้
ฝุ่นเสียแทนเด็กใช้กระบ้ง ฝุ่นเป็นของมาแต่เมืองจีน เดิมเห็นจะใช้สำหรับผัดหน้า
สีเหลือง เคยเห็นของเก่ามทาด้วยดินเหลือง จึงตั้งนิษฐานว่าแต่ก่อนเห็นจะใช้
ดินเหลือง ครนจริงใช้รงอนจะทำให้ดีเป็นไปตามใจ ก็เลิกดินเหลือง ใช้รง
แทนสีแดง คิดว่าเดิมใช้ดินแดงอันเป็นของไทย แต่ผู้มี ดินแดง เขามา
แต่อินเดีย เรียกว่าดินแดงเทศ เนื้อแข็งกว่าดินแดงของไทย และดีก็ถูกกว่า
แต่หาใช้ยาก ใช้กันน้อย แต่ผู้มี ดวเปย เขามาแต่เมืองจีนดีเหมือนดินแดง แต่
เนื้อเป้นมวงละเอียด ค่างก็ใช้ดวเปยกับค่างดินแดง แต่คงเรียกกันว่าดินแดงอยู่
ตามเคย เว้นแต่ผู้รู้จึงเรียกดวเปย แต่ผู้มีชาติเขามาแต่เมืองจีน ชาติ จะเป็น
ภาษาอะไรก็ไม่ทราบ ผู้รู้เขาคุยเขาบอกได้ว่า เป็น ชาติจอสแล และ ชาติฮ้ายมัย

แต่ฉันเองก็ตา ข้างเขียนทั้งปวงก็เรียกกันแต่ว่า ซาด เท่านั้น และเม็ดแดงอีก
 อย่างหนึ่งเรียกว่า เสน ภาษาไรก็ไมทราบ มาแต่เมืองจีนเหมือนกัน เปร็งก็
 เห็นเม็ดแดงจากหม้อม ดั้งแดงกระเดียดเหลืองนิต ๆ แดงมดแดงตมจอก นริ
 ใต้ว่ากำไทย หมายถึงดีเหมือนเปิดอกดูกันดี เป็นของมาแต่เมืองจีนขุดจัด
 เป็นแผ่นกลม ๆ จะใช้ของซักเขาดีออก เป็นสีแดงเข้มอย่างทีภาษาอังกฤษเรียก
 ว่า Carmine หรือ Crimson ดั้งใช้แต่เขียนเด่นชื่อ ทีหน้าไซหน้าหุ่น ไม่ได้ใช้
 ทั่วไปเพราะเหตุที่ผสมเอาได้ ไม่จะต้องใช้ดีสำเร็จ สีขาว เห็นเขียนฟ้ามาแต่
 ก่อนเป็นดีครามกดำ ๆ เขาว่าใช้ครามก่อน ด่างแห้งกมคนบอกกว่าใช้ครามหม้อ
 ครามก่อน กับ ครามหม้อ จะเป็นอย่างเดียวกันหรือคนละอย่างฉันก็ไม่ทราบ
 เพราะไม่เคยเห็นเนื้อครามชนิดนั้น ทีใช้กันอยู่เดี๋ยวนี้เรียกว่า ครามฝรั่ง แต่
 เห็นหม้อมหงส์ตมจก ทำไม้จึงเรียกครามฝรั่งไมทราบ มีลักษณะเป็นผงแดงดีด
 ค้ำว่า คราม เขาใจว่าป็นชอกคิมไม้ ซึ่งให้นายาต้นหม้ออีกนัยหนึ่ง เรียกกันว่า
 ขาว หมายถึงดีนักกระขาว สีดำ เรียกกันว่าเขม่า นั้นเป็นค้ำมาแต่เขมร เขา
 เขาว่าดำ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมัก นั้นเป็นค้ำไทยหมายถึงน้ำดำ ซึ่งปลา
 หมักพ่นออกมา แต่เรียกขกกันอยู่หน่อย ถ้าเป็นผงเรียก เขม่า ถ้าทำแห้งเรียก
 หมัก แต่ก็ไม่แน่ เมื่อเขานายาผสมกันเรียกว่าหมักกม ดังจะบอกชอนายาผสม
 ค้อไปนี้

รงปนฝุ่น เรียกว่า เหลืองอ่อน

ดินแดง ซาด เสน ปนด้วยฝุ่น เรียก หงดิน หงซาด หงเสน

ดินแดงปนด้วยรง เรียกว่า หงดินดี

ครามปนด้วยฝุ่น เรียกว่า มอคราม

ครามปนด้วยรง ผสมกันอยู่แต่อย่างมีครามมาก เรียกว่า เขียวแก่

ตั้งจนทีเป็นปานกลางนั้น ใช้ดีสำเร็จ เรียกว่า เขียว ถ้าปนฝุ่นอีกด้วย
เรียกว่า เขียวอ่อน

ครามปนด้วยดินแดง เรียกว่า ม่วง ถ้าปนฝุ่นอีกด้วยเรียกว่า ม่วง
อ่อน ข้อหนึ่งขอโทษหน้าไปให้เรียกว่า ม่วงแก่

เขม่าปนฝุ่น เรียกว่า มอหมัก

เขม่าปนรง เรียกว่า เขียวรง หรือ เขียวแก่ เหมือนกันกับอย่าง
ผสมครามมากปนรง ต่างกันด้วยวิธีผสม เป็นเก็ชจารย์

ทางอธิบายก็มีแต่อธิบายคำ ทง มาแต่คำ ทงลยาท แปลว่าดินทงดี
หมายความว่าแดงอ่อน ทงดิน คือดินแดงอ่อน ทงชาด คือชาดอ่อน ทงเสม คือ
เส้นอ่อน ทงดินตัด คือดินแดงเจือรงให้สีอ่อน ถ้าหรับใช้ติดเส้นเนือรูปภาพ
พระนางที่ทาสางและเหลืองอ่อน เขียว ซึ่งว่าปานกลางใช้ดีสำเร็จนั้น เป็นดี
สำเร็จมาแต่เมืองจีน ผู้รู้เรียกกันว่า เขียวตั้งแซ่ ก็มี เรียกกันว่า เขียวฝรั่ง
ก็มี ทำไมจึงเรียก เขียวฝรั่ง ก็ไม่ทราบ แต่ดีสำเร็จนั้นไม่นานก็เปลี่ยนไป เขาว่า
ทำด้วยดินนิมทองแดง โบราณไม่นับถือไม่ใช้ ท่านจีนเรียกกันว่า เขียวกัน
เป็นดีครามอมเหลืองเด็กน้อย ได้เคยหามาดู มีเนือคล้ายด่างดี แต่เป็นดีคราม
มีเม็ดดีเหลือง ๆ เกาะปนอยู่ เขาว่าต้องผสมใช้ ในเวลานม้ออย่างอื่น ๆ งาม ๆ
เข้ามาขายอีกเป็นหลายอย่าง แต่พวกช่างเขียนเขาไม่กินใช้ เพราะเป็นดี
ทำด้วยวิทยาศาสตร์พวกสัตว์พวกพืช อยู่นานก็ไปสัตว์พวกหมัก

น่ายา ที่พวกช่างเขียนเขาใช้มัน ละตายกันไว้เป็นกะตา ๆ เพราะเหตุ
ที่ค่อนข้างมาก ถ้าหากจะใช้ดีอะไรแปลก ๆ ไปเด็กน้อย เขามันด้วยเด็ก ๆ คัจัก
เขาน้ำยาในกะตามาผสม แต่กัห้ามช้อเรียกโดยจำเพาะไม่

ฉัพพรรณรังษี ฉันทเขยตีบถ้วน เพราะจะต้องเขียนรศมีพระเจ้า อยู่ข้าง
จะมีเรื่องสนุก บางที นิล ปิต โโลหิต โอทาท มณฺเชฏฐ ปภสฺสสร ตู
พจนานุกรม จิตเคอส์ แฉวกไม่พอใจ ไปทูตถาม สมเด็จพระยาชวริฎยาน
เข้าอีก ท่านครัดชอกคำ ปภสฺสสร ว่ามีตัวอย่าง สุวณฺณปภสฺสสร เปน
แปดบปดามเท่านั้น ฉันทกนิกไตจากธกายพระศุกร เขาว่าดีเดอมประกัดสัง
เทียบด้วยเดอมปักเกรียงดระคองก็เป็นแพรวพราวเท่านั้น ไม่เป็นดี เห็นได้ว่า
เปนคำกวี ไม่ใช่ข้างเขาจัดไว้ ลอน โอทาท ท่านครัดแปลว่าชาว แต่ มณฺเชฏฐ
นั้นท่านคิด หันไปครัดถามพระธาชุคิตสังวร (ชาวตั้งกา) ทูตว่าเป็นเมตต์ตูก
ไม่อย่างหนึ่ง ครัดถามว่าทักฐมีไหม ท่านก็ทูลว่ามี จึงครัดสั่งให้ไปเอามาดู
ได้มากเป็นเมตต์คมะรด้าตาข้างเราเอง ฉันทมาวิจารณ์ตูกนิกไตทาทานกอกด้าว
ทาทานก็จะนึกเอาดวงไฟนั้นเอง จึงขีดไม้ขีดไฟดูจึงเห็นมดชาบได้แก่นตอยุจริง
แต่ตั้งแต่งออกจะไม่มี จึงคิดปรุงรศมีพระเจ้าตามทมิ ในหนึ่งดอกบดดวงไฟเคอ
กัน จิตให้ตักกันได้ ชนไนที่ตักทาทรามตมมคเปนได้แก่ดี นิล ถัดออกไปตง
เส้นม่วง ตมมคได้แก่ มณฺเชฏฐ ถัดออกไปตงเส้นแดงเปน โโลหิต ถัดออกไป
ทาทเคอตงเปน ปิต ถัดออกไปอีกทาทางเปน โอทาท ที่ตคนอกถ้อมด้วยเส้น
ทอง ตมมคเปน ปภสฺสสร จะถูกฉิตจะคองหรือไม่ควรอย่างไรก็ขอไปที่

เมืองนท ๓๓ เดือนน นายพช มาทาดาไปจังหวัดระนอง ตันทนากนเรื่อง
กิตาเนนไปตงพดบพดจตุร मुख ได้ความงาทเขาพุดนตง ใจอย่างตงพดบพด
จตุร मुख ทวงจันทรเกษม แต่ฉันทเข้าใจฉิดคิดงาทพุดตงไนฉิงทตงทราง จึงคอบ
ท่านเปน ไป ไทนมาสงวาสองตอก ฉิดไปตนิต พดบพดจตุร मुख ทวงจันทรน
หน้าบรรพจะททาเปนอะไรนั้นไม่ได้สังเกค แม้เปนพระราชธัญจกร ก็คองไม่มีพระ
ราชธัญจกรมิงกรเจมแกวอยู่ด้วย ฉันทพระราชธัญจกรททาใจทหน้าบรรพน

ทำนารายณ์ทรงครุฑ คือพระครุฑพาหุเป็นพณ ถัดไปก็เป็นพระอินทร์ทรงช้าง
เอราวัณ คือโอยราพค นอกจากนั้นก็ไม่ค่อยเคยเห็นอะไรอีก จะมีอีกก็เป็น
มาแขก อันพระราชดำญจกรซึ่งทำทหน้าบรรพณ เปนที่หมายว่าสิ่งนั้นเป็น
ของทรงสร้าง แต่คนภายหลังไม่มีความรู้ จักราชฐ์ทำหน้าบรรพเป็นนารายณ์
ทรงครุฑก็มี นั่นคือทำผิด

เมื่อระนองแปลว่าอะไร คิดจะไม่เป็นภาษาคน

ข้าวย่อมล้ทพราหมณ์เขากอง ประกอบกับรอยแย้งทำกัทรบิฐุนั้น ฉัน
สอบถามไปเขาก็เขียนแบบมาให้ ฉันจะเก็บใจก็เห็นไม่เป็นประโยชน์ จึงได้ตั้ง
มาให้ท่านพร้อมด้วยหนังสือ เพื่อท่านจะได้เก็บรักษาไว้ ต่ขยอมชาวเปน ๕ ต่
เกือบจะลงกับเบญจรงค์ เจนแคตต์เขยวเป็นเขยวใบไม้ไม่เป้นเขยวคราม เห็นจะ
เป้นเพราะเข้าใจผิด กับตีคำเป้นตีมองไป อาจจจะเห็นว่าคำไม่งามก็ได้ ที่จริงดี
ทั้ง ๒ นั้นเป้นตีผสม เขยวใบไม้ก็คอกครามกับเหลือง มองก็คอกครามกับแดง หา
ไซ้แม่ตีไม้

ข้าวย่อมล้เช่นพี่แม่ขอ ฉันก็ได้สืบเหมือนกัน แต่จะได้ความหรือไม่
นั้นไม่แน่ ถ้าได้ความจึงจะบอกท่านมา

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๘ ไร่แฉ่ง พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ ทาทัดกุมไต่

เรื่องคำฝรั่งเขียนถ่ายเป็นคำไทย ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกลำบากใจอยู่จน
ขณะนี้ เพราะเขียนเป็นต่าง ๆ กัน ตามแบบของฝรั่งมีอยู่สองวิธี วิธีหนึ่งสมมติ
ตัวหนังสือของภาษาหนึ่งใหม่เสียงเท่ากับของอีกภาษาหนึ่ง เช่นเทียบ sh ของ
อังกฤษเท่ากับ สห เป็นคน วิธีนี้เรียกว่า Transliteration มีประโยชน์ให้ทราบ
ถึงใจเขียนของอีกภาษาหนึ่งว่า ประกอบด้วยพยัญชนะตัวใดบ้าง เป็นอย่าง
ที่เขียนคำว่า กษัตริย์ แต่อ่านในไทยเป็น กษัตริย์ วิธีนี้แต่เงาถ่ายคำเป็นตัว
หนังสือ เช่นถ่ายคำจอร์จในภาษาบาตจากตัวโรมัน แต่ลำบากเมื่ออ่านเขาเสียง
เพราะไม่ตรงกัน เช่นเขียน Know เป็น โคนัว Order เป็น ออร์เดอร์ ซึ่งถ้าตัด
ออกเสียง เสียงก็เท่ากันในของเดิม หรือเขียนคำว่า คน เป็น Gon โดยให้ ก
เท่ากับ G อีกวิธีหนึ่งใช้ถ่ายเสียงให้ตรงกัน เรียกว่า Transcription วิธีนี้
ที่ใดเสียงก็ตรงกัน แต่ขีดขดที่เสียงตัวพยัญชนะในภาษาต่าง ๆ ไม่เหมือนกันทุก
ตัว จึงต้องคิดทำพยัญชนะนอกพวกหนึ่ง ให้ใช้ได้ทั่วกัน เรียกว่า Phonetic
Alphabet แต่ลำบากที่หาไม่ได้ทั่วไปนอกจากพูดได้เรียน เพื่อแก้ลำบากในข้อ
นี้ เมื่อจะให้บันทึกเข้าใจในเรื่องเสียง จึงต้องบอกตัวอักษรที่เทียบเรียงไว้ข้าง
หน้าเล่มอย่างในหนังสือจำพวกพจนานุกรมเป็นต้น ข้าพระพุทธเจ้าสมัครใช้วิธี
ต้องแต่ก็ไม่ได้สะดวกเสมอไป แม้ในภาษาอังกฤษเองก็ยุ่ง เช่น Paris อ่านออก

เลี้ยงตามคัวหาได้อ่านเป็น ปารี อย่างฝรั่งเศษไม่ ถ้วน Calais กัดอ่านเป็น
กาเล อย่างฝรั่งเศษ ถ้าจะถือการถ่ายอย่างวิธีต้อง ว่า ปารี ก็จะไม่แปลกหูและ
แปลกตาคนไทย เพราะเขียน ปารีล แต่อ่านว่า ปารีล มาชินแล้ว จึงเห็นด้วย
เกล้า ๆ ว่าถ้าจะไฮวิธี ๒ จะต้องมีช้อยกเว้นในคำที่เคยเขียน หรือเรียกกันมา
นาน รุจกกันหมดแล้ว เช่น เมือง พาราณสี ถ้าเขียนตามเลี้ยงเป็น ปารีล ก็ไม่มี
ใครรุจกนอกจากคนรุ่นใหม่ แต่ถัดกักศาถ้าไปเขียนเป็น กาลิฆาต ตามเลี้ยงเดิม
ก็ยังไม่รุจก Bengal จะเขียนว่า พังคิ บังคะ พังคัล มังกะทล้า
เบงคอล ก็เป็นอย่างเดียวกับ กัลกัตตา แต่เมื่อถึงคำว่า Indrapore ถ้าเขียน
เป็น อินทรปุระ กัดติดว่า อินดราไปร์ ครั้นถึงคำว่า Singapore เขียนว่า
สิงคโปร์ เข้าใจติดว่า สิงหปุระ การถ่ายเลี้ยงถ้าเป็นคำของชาติที่อยู่ห่างไกล
ออกไป ก็ไม่สู้ลำบาก มาลำบากอยู่ที่ชาติใกล้บ้าน เพราะเคยติดต่อกันมานาน
เช่น อินเดีย จีน เป็นต้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าคงจะเป็นลำบากในเรื่องเหล่านี้
การประชุมปรึกษาจึงได้เรตรางไป แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้มีส่วนร่วมประชุม
จึงไม่ทราบเกล้า ๆ ว่าเป็นเพราะเหตุไรจึงค้างอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าหมดอดอดใจ ในเรื่องททรงพระเมตตาประทานข้อทรง
ตั้งนัยฐานเรื่องคำ พุ ฤ พง บัง ว่าน่าจะเกิดเพราะการถ่ายเลี้ยงของเขมร
ข้าพระพุทธเจ้าตั้งนัยฐานไม่ออกว่า คำไทยแท้ ๆ ไฉนจึงได้เขียนด้วย ฤ ฐ เช่น
สไก สำเกา เลกาษ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ช้อง เขียน ข้า ระชัง ก็จะเป็น
อย่างเดียวกัน ตางที่จะเกิดเพราะถ่ายเลี้ยงไทยลงเป็นคัจฉอม ต้องการอ่าน
ให้ตรงเลี้ยงของเขมร จึงต้องเขียนเช่นนั้น ทรงนเป็นพระเดชพระคุณแก่
ข้าพระพุทธเจ้าตั้งเกล้า ๆ

คำว่า ไม้ไผ่ ในพจนานุกรมมีคำว่า ไผ่ อธิบายว่าเป็นไม้ไม้ชนิดหนึ่ง
เจ้าพระพุทธรเจ้าตั้งสัณฑ์ว่า ไผ่ จะต้องเป็นไม้ที่มีอยู่ต้นตาด ความจึงมากตายเป็นว่า
ไม้ทั้ง ๆ ไผ่ แต่ ไผ่ ก็ไม่สู้มีใครรู้จัก เมื่อค้นดูในภาษาไทยต่าง ๆ มีแต่ ไผ่ ใน
ไทยเขาว่าเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ให้ชื่อเป็นภาษาตากัน จึงไม่ทราบเกล้า ๆ ว่าเป็น
ไม้อะไร ส่วน ไผ่ ไผ่ ในความว่าไม้ไม้พบเคย จึงทำให้เจ้าพระพุทธรเจ้าพิศวงอยู่
ที่ทรงพระเมตตาประทานเรื่องดีแก่เจ้าพระพุทธรเจ้า เป็นพระเดชพระคุณ
แก่เจ้าพระพุทธรเจ้าผู้ซึ่ง เพราะได้ความรู้จากที่ทรงอธิบายหลายอย่าง ต่างอย่าง
ทราบเกล้า ๆ แต่เงา ๆ แดะต่างอย่างก็เข้าใจผิด พึ่งมาได้ทราบเกล้า ๆ ในคราว
นี้เอง

ผู้ กวางคู่เรียกแย้งว่า ผู้ (แต่จึงเป็น ผู้) ส่วนขนมทำด้วยแป้ง
เรียก แป้ง (แต่จึงเป็น แป้ง เช่นขนมแป้ง) คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าผู้ของไทยกับ
ผู้ของจีนที่แปลว่า แป้ง มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก

กระบี่ คำว่าพระพุทธรเจ้าเพ็ง ไถยน์ ทำให้เจ้าพระพุทธรเจ้านึกไปถึง
คำบดตากกระบี่ ว่าต่างที่จะเป็นคำเดียวกัน เพราะมีความหมายชวนไปในทาง
ว่า กระบี่ เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง

ตัวแป๊ เจ้าพระพุทธรเจ้านึกไปถึงตัวแดงชนิดหนึ่งของฝรั่งว่า Cochineal
ซึ่งเอามาทำเป็นสีแดง แต่เจ้าพระพุทธรเจ้าค้นหา แป๊ ยังไม่พบ เพราะคำว่า
โคจีนนิล ในพจนานุกรมอังกฤษ จีน แปลว่า เอียงอ้ง เป็นสีแดงเทศไป ไม่ใกล้
มาในคำแป๊

ชาจอสส เจ้าพระพุทธรเจ้านึกไม่ออกว่า จอสส เป็นเมืองอะไร
สสันจกไซแต่มริมปาก จีนเรียกว่า อิมจี (rouge) เสี่ยงใกล้กับ
ดินจมาก ส่วนตุ๊กตหมจ จีนเรียกว่า ลิจ

ชาว ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูในภาษาจีน มีคำใกล้เคียงคล้ายๆ เด็ด แปลว่า
ตัดดินแดง ประเทศไทยแถวแม่น้ำเจ้าพระยาดมยเมอพบ จีนเรียกว่าประเทศ
เด็ดไต้ แปลว่าประเทศดินแดง ข้าพระพุทธเจ้าตรวจดูเสียงอ่านของคำนี้ ใน
ภาษาจีนต่าง ๆ ตลอดจนเสียงเก่าของจีน ไม่ปรากฏว่ากลายเสียงเป็นเสียงแม่กด
ได้สักแห่งเดียว จึงทำให้ไม่แน่ใจ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ค้นหาในภาษามลายู
เพราะภาษามลายูชอบคำสองพยางค์มากกว่าคำพยางค์เดียว จึงคิดสงสัยเกิดว่า
ว่าจะไม่มาทางนั้น

เสน ในภาษาจีนมีคำว่า ฮัน (แต่จริงเป็น ฮัน) แปลว่า สีเขียว ดิน
ดินแดงอย่าง แดง มาดีเนอ เป็นใกล้เคียงกับคำ เสน ในภาษาไทยมาก

ในภาษาจีน ตันคราม และ สีคราม เรียกว่า หลัว ในเสียงกลางคือเป็น
หมา ในเสียงแต้จิ๋ว ต้มคราม ไทยนุงเรียกว่า ลัว ทำให้ข้าพระพุทธเจ้ามัก
สงสัยไปถึงคำว่า น้ำเงิน เพราะคำว่า หลัว ที่แปลว่าคราม แต่จริงอ่านเป็น หมา
ก็ได้ ใกล้คำว่า น้า มาก ถ้าเช่นนั้น เงิน ในภาษาจีนที่แปลว่า ดี ในจำพวกนี้จะ
มีบ้างหรือไม่ เมื่อค้นดูก็ปรากฏมีคำว่า หงฮัน แปลว่า ดี ใกล้กับเสียงเงินมาก
หงนหมกเขาคูกับคำว่า เซก เป็นคำซ้อน แปลว่าดี หรือเขาคูกับคำว่า ลิว เป็น
หงนลิว แปลว่า ดีน้า เขาคูกับคำว่า แดง เป็น หงหงน แปลว่าดีเนอ เลยไป
ถึงคำว่า หง ในภาษากลางคือแปลว่า ดีแดงอ่อน (แต่จริงเป็น ฮัง) ก็ไปใกล้
กับคำว่า หง ด้อยอีกคำหนึ่ง ถ้าเป็นดีแดงจัด ก็เติมคำว่าใหญ่เข้าไปข้างหน้า
คำว่า หง ภาคอีสาน ชาว หรือดีชาว เรียกว่า หาง สีแดง ฉาน่าหาง ดงน
ดีน้าเงินหมายเอาดีเงินที่กาดังตะตายอยู่ในป่า

หงสบาท ข้าพระพุทธเจ้าพบฝรั่งแปลคำ สุวรรณหงส์ ว่า นก Flamingo
ซึ่งเป็นนกขาแดงคอยาง รูปร่างโก้งแก้ง ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นนกชนิดนี้ทำ

ด้วยกระเบื้องทองเหลือง ทองนพรัตน์ ปรางค์ทองคำเป็นต้นแดงคดออก คิดด้วยเกล้า ๆ
ว่า ทรงสชาติ จะเป็นดีออกมาจากถิ่นฐานกษัตริย์

เขี้ยวตงแซ เป็นคำแต่ใจ ถวางคังเป็น ถังเซ็ง ถัง แปลว่าโลหะที่
เป็นทองเหลือง ทองแดงเป็นต้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เป็นคำเดียวกับทอง ไทยถิ่น
ต่าง ๆ จึงไม่เรียกสุวรรณว่า ทอง แต่เรียกว่า คัง ถังเป็นเพราะเหตุนี้ และ
ทองที่แปลได้ในพจนานุกรมไทยถิ่นต่าง ๆ ก็เป็นอย่างความหมายในภาษาจีน
เซ็ง หรือ แซ (เทียบ เซงแซ แซ่งแซ) แปลว่าเซียง ถังเซ็ง แปลว่าดีเซียง
หรือดีเซียงอ่อน ถ้ากดทับคำเป็น เซ็งตง แปลว่าจุนดี แต่คงว่าดีอย่างนี้ จะทำ
มาจากถนิมโตหของ

ชาว ถ้าแปลลงเสียงครามเป็นอย่างเสียงพายุพัดและอีกคำซึ่งออกเสียงกล้า
เป็นเสียงหนัก เช่น นกกระเรียน เป็น นกเขี่ยน ตรา เป็น ถา คราม ก็คงเป็น
ขาม ถ้าแปลลงตัวถัดใช้ตัวต้นในวรรค เช่น รวม เป็น รวบ ยอม เป็น ยอบ
ขาม ก็เป็น ขาบ ได้ คำกล่าวต่างคำแยกพยัญชนะออกเป็นคำ ๆ ความกึ่งใกล้เคียง
เคียงกัน เช่น กล่าว — เล่า — คราว — ข่าว — (เรื่อง) ราว

เขม่า ในแผนที่เทศมณฑลจีน ตอนที่ย่นออกไปในทะเลรูปเหมือน
กงอยนุก ถัดเมืองฮาเตียนไป แผนที่ไทยเขียนว่าเทศมณฑลเขม่า เพราะเขมร
เรียกนางกาดของอินเดียนั้นว่า นางเขม่า คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเป็นเทศมณฑล
คงเป็นคำเดียวกับเขม่า เพราะคำเหมือนกัน

เมืองระนอง มีต้นนิษฐานว่า เป็นเมืองแร่นอง ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเป็นแปลจากเขาคาม พระลาร์คาคัดครุพตซันซ์ (เยอรมัน) ว่า
เดิมเมืองระนองเรียกว่าสะกดไทย ก็ไม่ได้หลักฐานอะไรไว้ ทั้งไม่ได้แปลคำว่า
ระนอง ในท้องตราครั้งเจ้าพระยามหินทรฯ (ถึงที่เห็น) มีกล่าวถึงเมืองระนองซึ่ง
อยู่ทางแคว้นหลวงพระบาง แต่ในพระราชพงศาวดารรัชชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยา

ที่พวกวงศ์ เขียนฉางเมืองหนอง โนพระราชพงศาวดารเดิมมีเมืองชุมพรอีกเมือง
หนึ่งอยู่ในแคว้นหลวงพระบางด้วย ทังเมืองระนองทางบกษไต่เมื่อแรกตั้งเป็น
เมืองชนกว่าชนเมืองชุมพร ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแปลกใจว่า ไฉนจึงมาพ้องกัน
กึ่งมีเหตุการณ์อะไรตักอย่างหนึ่งซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบ ชุมพร จมมา
จาก อุทุมพร เดียงกห่างกันมาก เป็นเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบเหมือนกัน

ยังมีเมืองหลังสวนอีกเมืองหนึ่ง มักแปลกกันจาเพราะมีต้นผลไม้มาก
แต่ความไม่สู้โตกัน สมัยโบราณเมื่อพันกว่าปี มีเมืองหนึ่งอยู่ในแถบนี้ จึงเรียก
ชื่อว่า ลิงชะลิ้ว หรือ หลิงเง้เช่า ล่วงนครศรีธรรมราช จึงเรียกว่า ต้นไม้หลิง
ซึ่งคำดำตราจารย์เซเต้ จำเป็นเมือง ตามพรลิงค์ ในคีตาจารึก ซึ่งเดิมเป็น
ตามพรลิงค์เศศวร ทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงคำดำ หลิงเง้เช่า จะเป็น ลิงเศศวร
ไต่บ้างกระมัง เพราะในจดหมายเหตุจีนว่า ถ้ามาจากต้นมาหลิง ถึง หลิงเง้เช่า
ในราว ๖ วัน ๖ คืน แต่เป็นเรื่องที่จะค้นหาหลักฐานมาประกบอีกมาก จึงเป็น
แต่เรื่องเตาทางเตียงเท่านั้น

ที่ทรงพระกรุณาประทานแบบจำลองอันดีเบิ่งโรยตำหนักบริบูรณ์ พระเดช
พระคุณอันเกล้า ๆ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นรูปแล้ว การที่จะค้นหาที่มากัดตอก
จน ไม่เป็นอันพบแล้ว ผ่านเคยไปเตียงเพราะไม่ทราบเรื่องมาก่อน ก็ไม่ได้
สังเกตเห็น

ควรมีการแล้วแต่จะไปรุดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาชุมพร

ขอประทานกราบทูล ส้มเค็ญพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๓

พระยาอนูมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๕ เดือนนี้ ได้รับแล้ว

คนชื่ออ่อม ท่านแน่ชื่อว่า อ่อม ได้ดีดีเห็นถูกที่สุดแล้ว สระย่อมเกิดขึ้นได้
โดยที่พูดไม่ชัด คำ อ่อม จะเป็นคำตกจาก สระอ่อม นั่นเป็นไต่ง่ายที่สุด สระอ่อม
ก็คือ ชุ่ม ช้ำอ่า กคือ ฉ่า หรือจะเป็น ช่า กคือ คำ ไช้ลม เช่น ช่าใจ เป็นต้น
ชุ่ม ฉ่า ช่า นี้จะต้องเป็นหดจาก สระอ่อม สระอ่า คำ สระอ่อม สระอ่า จะต้องเป็นคำยืน
เพราะคำ อ่อม อ่า ตกพยัญชนะข้างหน้าเป็นหดกอยู่ คำ อิ่ม จัน หมายถึง
ลูกอิ่ม ลูกจัน กตชนเด็กร้องเดนมื่อยู่ว่า แม่ลูกอิ่มแม่ลูกจัน กินข้าวด้วยกิน
เอาขึ้นไว้ ไทเม ทเขียน อิ่มทร จันทร นนตากเอาเข้าไปสู่ภาษาลี้สกฤต ซึ่งเรา
รูทหลังคำ อิ่ม จัน เป็นไทรน ๆ

โครงการแม่ช่อ ที่ท่านคิดบอกไปให้หนักเต็มที เปิดองความสงสัยอะไร
ไปได้เป็นหลายอย่าง ๑ แม่ช่อเป็นคนร้อร่อน ๒ การร้อร่อนต้องมเบยตามดืบ
ตามเบย แต่เราทำตกไปเสีย ๓ การร้อร่อน ต้องทำเมื่อตามวันตั้งไปแล้ว ไม่ใช่
ทำในจันกตอด ๔ พชรอนต้องทำบครพดี บันรูปเด็ก ไล่บคร ไปกับของกิน
เครื่องเช่นคองย นกตกไปเหมือนนกน

ช่าวยอมตมหนักอยากกรุดนเคามากอยู่ นกจาจะมแบบมาทางอินเคยแม่
ท่านคนหนังสือกตแดง ถ้าพบฉนจะไดพดอยรุดอง

คำ ช่อ ฉนก็ตั้งตั้งยว่าหรือจะเป็น ช่อ เพราะคำ เชื้อ เป็น เชื้อ คำ
ช่าง เป็น ช่าง มีเป็นพยานอยู่ แต่ไม่ได้ความกตมไป ท่านตั้งตั้งยว่าจะเป็น ช่อ

ก็เส้นทางทศดาวยกน แต่ถ้ายดเอาคำในโองการแล้ว จะต้องเป็นชื่อ คือชอชชาย
เพราะมเบยศาควอยุทพณด้วย ทททาเกิดดะไรค่าง ๆ ก็เพราะกตณณ เด็กทเกิดมา
นนคคิดว่าเป็นผู้สร้างเดยเดด ผกจะตองเอาเด็กนหมไปใช้ จะชงเอาไวคตองทำ
อะไรค่าง ๆ เพอบอังกน ทงนคตอยดไปตงคคให้ชยใหม่เกลยตชองชวพายัพ
ด้วย ด้วยอานาจกตณณนแถละ จงเอาเรื่องมมาปนกับคน คนไม่รู้ว่าห้วนอน
ปตายคณอยุโทน คำว่า ชอชู้ เห็นจะหมายคความว่า ไม่ใช่คจามรุชองคนไป
ไคคจามรุชองคนอื่นมา

เรื่องปลุกต้นมะพร้าวเพอการฝังรก ท่านเห็นไปในทางคำราพรหม
ชาติ ฉนคก็เคยคคิดมาเดด ถ้าดำเนินไปตามคำรานัน คนไม่จะต้องเบตยนไปตาม
บทเด็กเกิด เห็นไม่ไหวจคตองคงเป็นไม่รู้ยูนนเอง ได้ยนเขาพุดคกันว่าประเพณ
ทางอนเตย คนเกิดมากคตองมดงประจาคค เป็นดศควอย่างหนง กับคนไม่ชระนค
หนง อางถงจจนว่าเทวดาคคตองเป็นเช่นนหม เช่น พระพิชเนศคคคตองมดศควประจาค
พระองคเป็นหนุ ที่เข้าใจว่าเป็นพาหนะนนั้นหากถูกไม้ เพราะชางจะชหนุไม้ไค ตาม
ทจวนคุดมคจอรอยุมาก ฉนมีรูปนารายนพร้อมทงบริวารรวมอยุบนฐานใหญ่
กตมหนง ดูคำราเขาบงบอกชอใจว่า โภคสุถาน ในชองประภามณทต ทาง
ค่านตงทำเป็นคนไม้ไค แต่เขาตงใจจะทำเป็นคต้นอะไรคคคไม้ไคออก แต่ไปเข้า
รอยทว่าเทวดาหรือคนเกิดมากคตองมคคนไม้ประจาคคคเหมือนกน อันคคนไม้แถละ
ดศควประจาคคคคนอาจมีคำราอะไรอยุอีกกก็ได้ แต่ฉนไม่เคยพบนอกจาคคำรา
พรหมชาติ คนรงนหมเรื่องทฉนได้ประดบมา ฉนคตองคุดให้ทำรูปพระเจ้าเจ้า
นิพพาน ในหนงตอท่านว่าบรรทมอยุในระหว่างไม้รงทงคค คอกรวงดงเรยรายอยุ
รยบพระองค แต่จะทำกไม้คูก เพราะฉนเองก็ไม่เคยเห็นคอกรัง ชางททำกไม้
เคยเห็น เป็นครวแหมะทก่าตงทำอยุ ฉนชนไปเทยวโคราช ไปเห็นคอกรังรง

อยู่อย่างที่ว่าไว้ในหนังสือ จึงได้เขียนถ่ายเอาลงมาทำสำเร็จไปเรียบร้อยแล้ว อัน
ดอกกรงนหมกตมหอมเย็นด้วย เป็นเหตุให้ผูกใจ ตั้งเพื่อนทนนให้เขาชุดค้น
เด็ก ๆ ส่งลงมาให้ทบางกอก เขาก็ส่งลงมาให้เป็นหลายต้น ปลูกดงก็ตายหมด
มชนแค่ต้นเดียว พอโตหน่อยก็ตายไป ทำให้รู้ว่าดินบางกอกมันไม่เหมาะสำหรับ
ทำให้คันร้งงอกงาม เพราะเหตุฉะนั้น จึงไม่มีคันร้งในบางกอก ถ้าจะปลูกคันร้ง
ตามตำราพระมหาเถรดำแยที่ในบางกอกเห็นจะเค็มที่

ท้ายทอย ท้ายคอย นั้นเห็นด้วยเค็มประคุด ตั้งใจอยู่ว่าจะเขียนแต่ง
โมทนามา แต่ครั้นเขียนเข้าจริง ก็ล้มตกลไปเสีย

การออกลูกใช้ของง่าย ๆ ก็คือว่าไซของที่จะพึงหยิบถวญได้ในเรือน
เป็นการปัจจุบัน ท่านคะเนการลูกแล้ว จะเห็นได้ว่าชาวเราแต่ก่อนยากจนเค็มที่
ไม่มีอะไรไซ

เรื่องบัตร นั้นเห็นจะพอบอกท่านได้มาก บัตร แปลว่าใบ หมายถึงใบ
ไม้ คือใบตองเย็บกระทง ใส่กึ่งพร้าว ปลายำ พลี คือ $w(x)$ ลี แปลว่า เช่น
เอากระทงเครื่องเช่นเหต่านนั้นใส่ลงในถาด อันทำชนด้วยหยดก เพื่อนำไปง่าย
แล้วความเข้าใจก็เลื่อนไปเป็นบัตรหมายถึงถาดและเครื่องหอง ซึ่งสำหรับใส่
กระทงเครื่องเช่น มีทำอยู่ตามที่เคยสังเกตเห็นเป็น ๔ อย่าง

๑. บัตรเทวดา ทำด้วยก้านกล้วย เป็นเครื่องหองรูปกระโຈม มีพณ
สามชั้น สำหรับใส่เครื่องเช่น เช่นเทวดา

๒. บัตรพระเกตุ ทำอย่างบัตรเทวดา แต่มีพณเก้าชั้นตามกำลัง
พระเกตุ สำหรับใส่เครื่องเช่น เช่นพระเกตุโดยจำเพาะ คงจะคิดทำแกจาก
บัตรเช่นเทวดาในภายหลัง

๓. บัตรสามเหลี่ยม หรือ บัตรคางหมู ก็เรียก ทำด้วยหยวกมัดกษณ
ตุจกาตรูปสามเหลี่ยม สำหรับใส่เครื่องเช่น เช่นกรุงพดัยกษ (เรียกกันว่า
กรุงพาดี้ เจ้าสามโตก ตุชชชาวดคาร)

๔. บัตรสี่เหลี่ยม ทำด้วยหยวกมัดกษณตุจกาตรูปสี่เหลี่ยม สำหรับ
ใส่เครื่องเช่น เช่นพระภูมิจาค บัตรเช่นผอน ๆ ก็ทำอย่างเดียวกัน หรือชงแค
ใบทองเจียนกตม ๆ หรือฉีกเอามาไม่เขียนเลย เอาแต่ชองกนกของตงบนหนักใช้
ได้ บัตรทั้ง ๔ อย่างนี้ไม่จำเป็นต้องทำพร้อมด้วยกันทุกอย่าง จะทำแค่อย่างเดียว
หรือสองอย่างตามอย่างก็ได้ สุดแต่ความต้องการ ยืนเก้า หลกขาล เลี้ยกขาล
ก็หมายถึงตุจกาตรหยวกไปเลย ให้แกมททางสามแพร้ง ขอให้ท่านสังเกตว่าเวตา
ที่ตั้งคานนชนใช้ พวงเขมรนำเอาชองไปด้วยวิธีทุกอย่างแรกอื่นเคย

บายศรี เป็นคำเขมรแปลถึงฤศ แปลว่า ข้าวขวัญ มีหัดกเป็นกระทง
อาหาร ทำไม้จิงใช้กระทง เหตุเพราะเป็นพีธีพราหมณ์ พราหมณ์เขาถือว่า
เครื่องใส่อาหารนั้นใบไม้ดีอาดกว่าด้วยชาม ด้วยเป็นแน่ไม่วุ่นกับใคร เมื่อ
อยากให้เป็นงานใหญ่วิเศษขึ้น จึงทำกระทงอาหารหลายใบซ้อนกัน แดงดูม่นมมือคือ
ไปจิงคิดทำคนรองกระทงชน ให้เห็นจระ ๆ กนเป็นชน ๆ แดงเห็นกระทงเปล่าไม่งาม
จึงจัดการเติมปากเจ้า แดงก็ดมไปว่ามันเป็นกระทงเติมกันเต็มเขาออกด้วย จึง
ถ้าเรจรูปเดือนมาเป็นบายศรีอย่างทุกอนน ตามที่งานจะเห็นได้อยูที่บายศรีซึ่งใช้
ในราชการ มีบายศรีชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า บายศรีทองลอง ทองขาว (หรือ ลอง
พุดนิศ อาจเป็น รอง ก็ได) บายศรีชนิดนั้นทำใบทองเป็นชนบายศรี แดงมี
เครื่องรองทำด้วยทองขาวรับใบทองชนบายศรี ให้เห็นแจ่งเป็นชน ๆ เข้าใจว่า
นั้นเป็นรองเก่าก่อนอื่น แดงมาทำพานเงินพานทองรองของกันซ้อน ๆ กัน เรียก
ว่า บายศรีทอง บายศรีเงิน มีมานานแล้ว เห็นได้ถ้าถ่ายอย่างจากบายศรีทอง

รองทองขาวมานั้นเอง แต่บายศรีแก้วเพียงมีชนในรัชการที่ ๒ ถูกเป็นของฝรั่งจับ
เอาเครื่องแก้วอะไรที่มีเข้ามาประคิติดประคอกกันเข้า การกระทำทางนิตยเอาคำ
โบราณที่ว่า บายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน มาเป็นหนัก แต่หลงไป คำว่า
บายศรีแก้ว นั้นหมายถึงเอาเครื่องอาภรณ์ซึ่งประดับพุดชอยมาแต่งประดับกะทง
บายศรี จะเห็นได้ในบทบายศรีแก้วแห่งกณทมหาราชมว่า เห็นงามเรื่องรอง
จึงให้เอาทองแถมแก้ว สีขาววาวแววววด้วยเพชรพลอยนิล บายศรีทองก็แต่ง
กะทงบายศรีด้วยเครื่องอาภรณ์ทอง บายศรีเงินก็แต่งกะทงบายศรีด้วยเครื่อง
อาภรณ์เงิน ทำให้เป่งไปคู่เคียงกัน ส่วนบายศรีปากชามนั้นเราเว้นนับถือชาม
ไม่ได้ จึงจัดกะทงอาหารได้ลงไปในชาม เรื่องบายศรีปากชามฉันไปเห็นรูป
เขียน ในพระที่นั่งพุทไธสวรรยอนเขียนเมื่อรัชกาลที่ ๓ มีแต่บายศรีทองอย่างเดียว
แต่ขณยอกบายศรีซึ่งเวदानันท์กับพุ่มดอกบานไม่รู้โรยนั้น เขาเขียนเป็นบายศรีปาก
ชาม ฉันก็แปลกออก ว่าที่เดียวกันไว้กับพุ่มดอกบานไม่รู้โรยนั้น หดงมาจากการ
ล้มโกชพระพุทธรูป ซึ่งเขาใช้ตอกไม้แทนของกิน อธิษฐานเป็นเครื่องบูชา
เมื่อฉันเห็นดังแปลกประหลาดที่เขาเขียนไว้เช่นนั้น จึงกราบบังคมทูลพระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงให้ทอดพระเนตร ด้วยเวदानันท์เป็นเวदानันท์ตามแต่ใจ
ไปทอดพระเนตรพระที่นั่งองค์นั้น เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นที่เขาเขียนไว้ดังนั้นก็
โปรดเค็มที่ ครัดพิพากษาว่าลูกที่สุด บายศรีเราทุกอันนั้นชาติชาว จึงอย่างครัด
พิพากษานั้นเหลือเกิน ใบตองซึ่งเห็นแหม่มสระพรังอยู่ปากชามหนักคือเค็มปาก
กะทงอาหารซึ่งอยู่ในชาม ช่างเขาตั้งใจทำเค็มเป็นกลีบบัว มีกลีบใหญ่กลีบเล็ก
ที่หลังกะทงในชามก็เล็กงด เพราะชามยังไม่แต่เห็น ทำให้เป็ดองแรงน้อยดง
เหลือแต่กลีบบัวซึ่งเค็มปากกะทงอันใดงนมาให้เห็น กลีบใหญ่นั้นช่างบ้าน
เรียกกันว่า นมแมว เพราะพับใบตองซ้อนกันแหม่ม ๆ อันมดกษณะคล้ายกับ

นมแมว เคยเรียกกันว่า ขายศรีนมแมว ก็มี ส่วนกตบแซกนั้นเรียกกันว่า แวงดา
ว่า แต่ ก็เพราะทำรูปกันเหมือนเช่นนั้น เป็นเรื่องเขดาไม่รู้อะไรทั้งนั้น จะเอาคำ
เหล่านี้มาเป็นนิยามนิยายหาควรรไม่ ที่อธิบายกันไปเป็นปริศนาธรรมก็คือไม่รู้
คำว่า สมองโงะ ก็แปลว่าของกตบี่ ๆ สมองความเป็นไปอยู่ในตัวเองแล้ว

คำว่า เสีย ทำไมจะต้องมีแต่ ได้เสีย คำเดียว ซึ่งไม่ยอมใช้ในคำ
นอนเสีย อันคำซ้ำแต่หมายความว่าต่างกันนั้นมอยุดมไป

คำถาม ๑๒ พระกำนัล และ ๑๒ พระคลัง นั้นตอบไม่ได้ เพราะไม่รู้
จะตั้งจำนวนนั้นมาแต่เมื่อไรไม่ทราบ ดูเป็นจำนวนที่ตื้นตื้น เช่น ภาษาที่เป็น
๑๒ ภาษา ที่จริงมีกว่าไปมาก ในอายุฉนั้น ตำแหน่งกำนัลในพระราชสำนัก
ก็เห็นมอยุดมตำแหน่งเดียวแต่ กำนัลพระแสง คือพนักงานพระแสง ซึ่งไม่มีฐานันดร
กับทางบ้านเมืองก็มี ขายกำนัล มอยุดมตำแหน่งหนึ่ง ถ้าจะแปลคำ กำนัล ความ
ก็ว่าให้ พระกำนัล ก็เป็นคนที่เขาถวายพระเจ้าแผ่นดิน น่าจะได้แก่คนทนมูนา
ถวายตั้ง ซึ่งตั้งจำนวนใจว่า ๑๒ พระกำนัลนั้นเคยเค็มที่ จัดแบ่งไว้เท่าเท่า
ครึ่งไหน ฉนั้นจะทราบไม่ได้เลย ๑๒ พระคลังนั้นฉนั้นเคยนับแต่หนึ่งเดียว ก็ได้
จำนวนกว่า ๑๒ ไปมาก จำนวน ๑๒ พระคลังคงนับในเวลาที่พระคลังมอยุดมอยู่ ๑๒
จะเป็นพระคลังอะไรบ้างฉนั้นก็ไม่สามารถที่จะทราบได้

ตามที่ท่านเขียนหลังของบอกที่อยู่ของฉนั้นคือฉนั้นไม่จำเป็น ฉนั้นเป็น
คนเของ มอยุดมอยู่ทไหน ไปรษณีย์เขาอยู่แล้ว เขาตั้งถูก หนังสือขงมไปก่อน ๒ ฉบับ
ที่หลังนก็ไม่ได้เขียนที่อยู่ เขาก็ตั้งถูก

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

พระยาอนุมาทราชอน

คริครของค่อไปตั้ง ๑๒ พระกำนัล และ ๑๒ พระคลัง ตั้งตั้งว่าจะเปนม
พูดไปตั้งคดอองปากเท่านั้นเอง เช่น ตำเกา ๕๐๐ โจร ๕๐๐ จำนวนอะไร
ที่ตั้งใจ เช่น บ้า ๕๐๐ จำพอก ถ้าจะให้ใครจำหน่ายว่าอะไรบ้างก็จะต้องคก
ตามกันเปนมฉากไป

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ และวันที่ ๒๒ ใต้
พระเคษพระคุณนั้นเกล้า ๆ หาทัดคุมได้

ข้าวย่อมดี ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาในหนังสือต่าง ๆ ที่ว่าด้วยอินเดียก็
ไม่พบเรื่องทกตาองค์ชาวย่อมดี พอดีความดีชยานนทบุรี มาหาข้าพระพุทธเจ้า
จึงซักถาม ถึงความแข็งแรงว่าประเพณีอินเดียถือว่า เด็กคลอดได้ ๖ วันคือทำพร
บูชาเทวดาผู้หญิงซึ่งประจำตัวเด็ก เรียกว่า ชัษฐี โดยเอาข้าวสุกอบคเป็นแป้ง
บนเบ็น ๕ ก้อน เป็นตั้งข้างก้อน ๓ กดุกกับขนมเบ็นตั้งเหลืองก้อน ๓ กดุกกับ
ปูนแดงเบ็นตั้งแดงก้อน ๓ กดุกกับเทาแดงเบ็นตั้งดำก้อน ๓ ข้าว ๕ บนนวาง
ในภาชนะบูชา ระหว่างบูชา มีการเจ้านิยายเกี่ยวกับเรื่องของชัษฐี แล้วกล่าว
วาจาเรียกให้เด็กนอนกินข้าว ข้าวพนหมายความถึงข้าวบนที่ถวายชัษฐี คือน้ำ
ข้าพระพุทธเจ้าถามซักไปว่า ข้าว ๕ บนนั้นทำอย่างไรต่อไป คิดด้วยเกล้าว่า
คงข้างทั้ง เพราะในการพลี ใน มนุศาสตร์ กล่าวไว้ ๒ แห่งว่า เมื่อพลีบูชาแล้ว
ให้ชวางอาหารพลีไปทุกทิศ เริ่มแต่ทิศตะวันออกได้ ตะวันออกและเหนือ
(เวียงขวา) เป็นการบูชาพระอินทร์พระยมพระวรุณและพระโลม กับรวมทั้ง
บริวารเทพเทวดา อีกแห่งหนึ่งว่า ให้ชวางพลีไปในอากาศบูชาเทวดาและภูต
คิงน เหตุไรข้าว ๕ บนนั้นจึงต้องยอมดี ดีงามไม่ทราบ ตามที่กล่าวอธิบาย
ชัษฐีกับแม่ชอกมดกษณะคล้ายกัน ที่เจ้านิยายเรื่องชัษฐีและเรียกเด็กให้กินข้าว
ก็ใกล้เคียงเรื่องทำขวัญ เรื่องชัษฐีข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบในหนังสือฝรั่ง ว่า

เด็กที่เกิดได้ ๖ วัน มักตายด้วยโรคดอกยอว (โรคทางเขง กด้ามเนอกระตุก
ลักษณะคล้ายอาการของโรคหัดของเต็กแดง ๗) เพราะการรักษาป้องกันมา
แต่แรกไม่ได้ ชาวอินเดียนกลัวมากในระย ๖ วันนี้ ถือว่าชษุเป็นผู้มาทำเด็ก
ให้เกิดโรคไขเจ็บหรือแดงเป็นแนว โก่อหรือสุนัขเข้ามากินหัวใจแตะกะโหลก
เด็ก ต้องอยู่ตามไฟกั้นคดอตกัน ระวังไม่ให้แมวหรือสัตว์อื่น ๆ เข้ามา
แมวนั้นเป็นพาหนะของชษุ ในคัมภีร์ อายุรเวท ของดศรุตกต่างว่าฉรังความ
เรียกรวมว่าครหะ มีอยู่ ๘ คน เป็นชาย ๕ หญิง ๕ ผู้หญิงเรียกว่า บุคณา
อกคัมภีร์หนังสือแดงของกรทต ว่าฉรังความมี ๓๒ คน เรียกชื่อว่า มาคฤกา
ประจาวนท ๓ ถึงจนท ๓๒ ของเตอนหรือบี อาจมาทำให้เด็กเป็นโรคได้ แต่
เรื่องชวยอมต์ไม่ไดกต่างถึง

เรื่องชวยอมต์ ข้าพระพุทธเจ้าพบในหนังสือเรื่องของอินเดียนอยู่หลาย
แห่ง ส่วนมากเป็นชวยอมต์หรือหญ้ายรัน แต่ไม่อธิบายเหตุผลที่ชวยอม ข้า
กฤกกับใจหิตกมี แต่เป็นเรื่องบุชายัญ ส่วนชวยอมต์ดำไม่เคยพบ ในหนังสือ
อีกเล่มหนึ่งว่า ศคของอินเดียน ถือว่า ดีเหลือง แดง แดงดำ ผู้เกิดยต ถายงเป็น
ดีแดงใช้ชบผโคต ส่วนเขยงเป็นดีฉวรรกหมายถึงฟ้า เป็นดีบองกนภย ประเพณ
ญวน เมื่อเต็กอายุได้เตอนหนึ่ง มีการโกนผผไฟ คองหงช่าวเหนยว แดงบง
เป็น ๓ ก้อน ช่าวก้อน ๓ ชวยอมต์แดงก้อน ๓ เหลืองก้อน ๓ แดงมถงเขยงคมี
นำคาลถวยหง สำหรับเช่น ช่าห่มุหรือผเกยงของกับเด็ก (ช่าแปดช่าชวย แต่
ห่มุแปดไม่ได้) คำว่า หมอตำแย ในภาษาญวนกเรียกว่าช่าห่มุเหมือนกัน ถ้า
จะเทียบ หมอตำแย ในคอนหรือนเต็กดมมคว่า เป็นแม่ชอ กับช่าห่มุของญวนก
เป็นทงหมอตำแยแตะรเมเกยงของกับเด็ก ก็ใกล้เคียงมาก ขนบชวยของชเบคกใช้
ชวยอมต์ต่าง ๆ แต่ไม่ได้ให้เหตุผลที่ชวยอม คิงน ข้าพระพุทธเจ้าจึงดงดชยช่าว

ย่อมดี คงจะไม่มีเหตุผลอะไร ยิ่งไปกว่าให้มัสตังดงามเท่านั้น ถ้าจะมีเหตุผล
อย่างอื่นอีก ก็น่าจะเป็นเหตุผลที่คิดจนประกอบในที่สุด

วิธีวางข่าวแม่ชอ ขวางข้ามห้องคาเรือน ๓ ห้อง อีกห้องหนึ่งที่เป็น
ดีถ้า ขวางลงไปใต้ถุน เห็นจะวางให้แม่ชอใต้ถุน ๓ ห้องแรก
เห็นจะวางให้ แม่ชอเมืองบน แม่ชอเมืองล่าง และ แม่ชอเดียนทม เพราะ
ขณะเขาข่าวไปจนทศวเด็ก ถัดดาวชอแม่ชอทอง ๔ น

เรื่องบุตร และ นายศรี ททรงพระเมตตาประทานมา กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องใต้ถุน เป็นพระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธเจ้าอัน
เกล้า ๆ ความซัดซอกในเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้ามาแต่เดิม ในเรื่องเหล่านี้หมด
ไป นับว่าข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรื่นรมย์มากที่สุดใน เพราะเป็นแต่ตั้งวางให้
คิดค้นเรื่องต่อไปได้สะดวก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ข้าพระพุทธเจ้าได้หนังสืออักษรภาษาดาวทอง ซึ่ง
กระทรวงธรรมการรวบรวมตีพิมพ์มาเต็ม ๓ โฉนด คำว่า กรรม แปลว่า ถอน
หญิงอยู่กรรม แปลว่าหญิงอยู่ไฟ ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยคำนี้ ได้สอบถามพระยา
วิจิตรธรรมปรีชา ซึ่งเป็นผู้ตรวจหนังสือเรื่องนั้นว่า เขาเขียนเป็น คำ หรือ กรรม
ก็ไม่ได้ความ ที่ข้าพระพุทธเจ้าถาม เพราะประเพณีชาติต่าง ๆ มีเรื่องห้าม
ซึ่งเกี่ยวกับการคดอศบศอยู่มากชาติ เช่นห้ามไม่ให้ใครเข้าไปในที่อยู่ เป็นต้น
ซึ่งฝรั่งใช้คำว่า ตาบู อันเป็นคำของชาวออสเตรเลีย หมายถึงความถึงการห้าม
ที่เกี่ยวกับเรื่องหาเหตุผลไม่ได้ นอกจากเป็นการห้ามซึ่งเกี่ยวกับการถือ เช่น
ถือว่าศีรษะเป็นของสูง ห้ามจับ ห้ามลูก ก็เรียกว่าศีรษะเป็น ตาบู ถ้าตีคำแปล
ของกรรมในภาษาดาวทองให้ใจอาถอมัน ความก็ได้นั้น มาเมื่อเร็ว ๆ นี้
ข้าพระพุทธเจ้าอ่าน กฎมณเฑียรบาล พบข้อความตอนหนึ่งว่า เมื่อสมเด็จพระ

อรุณทิพย์ทรงครรภ์.....มหาเทพ มหามนตรีดำรักษาทำ ดึงน ทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าหนักถึง กรรม ในภาษาดาวพจนานมาอีก สอบถามนายสุค ช้าง
ว่าภาคอีสานหญิงอยู่ไฟที่เรียกว่า อยู่กรรม แต่เขาเขียนว่า กั๊ว สอบภาคพายัพ
ก็ได้ความเช่นเดียวกัน ในภาษาไทยคำที่มีคำว่า KAM แปลได้ว่า คาบ ความ
ก็ได้นั้น สอบไทยนุ่งในคำว่า คาบ ใช้ว่า เกี่ยม และให้ควหนั่งจ้อจันไว้ด้วย
ซึ่งอ่านในเสียงกลางตั้งว่า ช่า และอ่านว่า กั๊ว ก็ได้ แต่จริงเป็น กิม หรือ กิม แปล
ว่า ห้าม ระจง บ้องกั๊ว ความก็ตรงกับห้าม และกั๊ว (ช่า เสียง ย เกิดด้วย ก ห
ถ้าเน้นเสียง ห หนัก เสียง ก ก็หายไป เหลือแค่เสียง ห เช่นไปเถอะเป็นไปเหอะ)
ใน กฎมณเฑียรบาล มาตรา ๕ ตอนสุดท้ายมีคำว่า ทำนายยอดศรี ได้แหวน
เนาวรัตน์ ๕ ดวง ยอดศรี ในทนต์ไม่ทราบเกล้า ๆ ว่าหมายถึงบายศรีหรือเป็น
อะไร

เรื่อง ๑๒ พระก้าน้ำ ก่อนที่ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลถามไป ได้
สอบค้นหัดฐานทางหนังสือต่าง ๆ มาแต่ก็ไม่พบ เจ้าหน้าที่ในหอคนหนึ่งว่า
เคยเห็นมกต่างได้ในหนังสือเรื่องหนึ่ง แต่ก็ไม่พบ มาเมื่อวานนี้เจ้าหน้าท
คนนั้น จึงนำข้อความที่กล่าวถึง ๑๒ พระก้าน้ำ ในหนังสือภาพยชบไม่เรื่อง
พระรอด มาให้ข้าพระพุทธเจ้าดู คึงดำเนินาซึ่งได้คัดลอกมาพร้อมกับหนังสือ
ฉบับ ๓ ข้อความที่กล่าวไว้ดูเป็นเรื่องราวแปลกหน้าทนางพระก้าน้ำ ตามที่อาจ
มีหน้าทของกระทำ เป็นหัดฐานที่พบแห่งเดียวเท่านั้น อาจเป็นความคิดที่เกิด
จากกัจจพรรณาได้ หาใช่เป็นหัดฐานทางแบบแผนไม่

เรื่องสัตว์และต้นไม้ประจำตัวเทวดาและมนุษย์ทางคติอินเดีย
ข้าพระพุทธเจ้ายังคงอยู่

เรื่องโรยแป้งกัทรบิฐู ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่อง โรยแป้งเป็นรูปต่าง ๆ ของประเพณีอินเดียภาคใต้ ซึ่งมตลักษณะคล้ายกับเรื่อง โรยแป้งกัทรบิฐู คือ กล่าวไว้ว่า ประเพณีอินเดียจะต้องทำความสะอาดเคหสถาน เพื่อขจัดมดทินอย่าง น้อยเดือนละ ๒ ครั้ง ชั้นแรกให้เอามูตโคตระดาหย่นาดาดพันให้ทั่ว เช็ดแห้งแล้ว ให้เอาแป้งข้าวเจ้ามาโรยเป็นรูปต่าง ๆ เรียกว่า โกลัม เพื่อเป็นสังขัตติมงคล อีกแห่งหนึ่งกล่าวไว้ว่า ในหมู่บ้านของชาวฮินดู หรือในเมืองคอนที่ชาวฮินดูอาศัย อยู่ เวลาเช้าตรู่ทุกเช้า จะมีพวกหญิงสาวแต่งตัวงาม ๆ มาโรยผงสีขาวเป็นรูป ต่าง ๆ เรียกในภาษาทมิฬว่า โกลัม ลงบนพนักคอนหน้าบ้านทุก ๆ บ้าน และตาม ถนน ใช้แต่เท่านั้น ภายในเรือนในห้องก็ทำเช่นเดียวกัน ประเพณีนี้ทำเป็น ปรกติ และโรยแป้งเป็นรูปต่าง ๆ กัน เป็นการป้องกันทฤษฎโทษ (Evil eye) รูปที่โรยเป็นรูปเทิ้มด้วย มะ ช้าง หรือโค ที่โรยเป็นรูปสระมีบัวก็มีบ้าง ที่ เป็นรูปโค มะ ช้างและอื่น ๆ ก็มี เป็นรูปนกเช่นนกยูงหรือเป็นรูปบ้านเมือง ตึกกราม บรรดาโคและอื่น ๆ ก็มี การโรยนี้ชาวฮินดูครั้งโบราณใช้แป้งข้าวเจ้า ว่าความประสงค์จะเพียงมด มิฉะนั้นมดจะเข้าไปในท่อนในเรือน รบกวนทำ ความรำคาญ การโรยแป้งจึงเป็นแม่เมตตาแก่สัตว์ เหตุผลนี้ เกรงด้วยเกล้า ว่า จะเป็นของผู้กล่าวเอง ซึ่งเป็นแขกชาวอินเดียภาคใต้ เมื่อหาเหตุผลอย่าง อื่นไม่ได้แล้ว เพราะในเรื่องประเพณีอื่นก็ให้เหตุผลกลับไป ในลักษณะคล้ายกัน ก็นั้น เป็นชนิดแรกให้เขาเหตุผลทางสมัยใหม่ และได้กล่าวต่อไปว่า แต่ก่อน นี้ใช้โรยเป็นรูปต่าง ๆ ด้วยมืออย่างชำนาญ แต่มาบัดนี้เดือมตง ต้องใช้เอา ด้งอื่นมาเจาะให้เป็นดวงตตายแล้ว โรยลงไปตามช่องที่เจาะ ให้เกิดเป็นรูปดวงตตาย วน ดังนั้นแป้งข้าวเจ้าของเดิม ก็เปลี่ยนเป็นใช้ปูนขาวไป เพราะไม่รู้ความ ประสงค์เดิม เรื่องโรยแป้งต่าง ๆ อย่างโรยกัทรบิฐูในทมิฬไม่กล่าวถึงการ โรย

นั้น นอกจากทำเป็นนักจิ๋ว ในมณฑลพิชั้แคว้นงานหรือในสถานที่บูชา ก็ใช้
โรยแป้ง ไกล้ม เวตาเต็กเกิด หรือเต็กหญิงบรรดด้วยเตียงดำ ก็มีการโรยที่ตรง
ประตูและทางที่จะเข้าไปในสถานที่ทำพิธี ตลอดจนในพิธีมังกดอื่น ๆ ส่วนพิธี
เกี่ยวกับอวมงคล เช่นพิธีศพหรือพิธีศพาทศเปกพลี ไม่ทำพิธีโรยแป้ง ไกล้ม
ในสุดท้ายของเรื่องโรย ไกล้ม ผู้แต่งสรุปความว่า หญิงทุกคนในอินเดียมหันที่
อนพงท่า ถัดจากคือให้ถูกชนจากท่อนเมื่อโกชัน ก็ชนแรกที่ต้องทำ คือกวาด
เรือนค่อนหน้าประตูทางเข้า แล้วเอาผ้าพรมเพื่อไม่ให้ฝุ่นฟุ้งขึ้นมา และประดับ
พินค่อนหน้าด้วย ไกล้ม คือทำเป็นรูปดวงตาด้วยแป้งขาวเจ้า แล้วแล้ว
เข้าไปในเรือน เอามูตโคใหม่ ๆ กระจายหน้าเขตต่างทำความสะอาดพื้นห้อง และ
ประดับพินด้วย ไกล้ม เช่นเดียวกัน ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพิธี
ประเพณีน้อยลงแล้ว เพราะมีสิ่งสมัยใหม่เข้ามาแซกเบียดจนแปร่งไป ทำให้
ให้เห็นหลักของเดิมว่าทำกันมีความมุ่งหมายอย่างไร และยกตัวอย่างเรื่อง
ภาพยนตร์ขึ้นมาเปรียบว่าทำให้ภาพยนตร์ของเดิมเสื่อมไป

เรื่องไกล้มนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านมาแต่ก่อนครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้เอา
ใจได้ ค่ะเมื่อประทานเรื่องโรยแป้งภัทรบิฐมา ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้นึกถึงเรื่อง
ไกล้มขึ้นได้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเป็นเรื่องมีเค้าอย่างเดียวกัน

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabongkorn*

ขอประทานกราบทุก ส้มเค็ญพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

พระยาอนุมานราชอิน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ ได้รับแล้ว ชอบใจท่านเป็นพิเศษ
มาก ที่บอกอะไรไปให้เข้าใจเป็นหลายอย่าง เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย
ไทยเป็นฝรั่งนั้น ข้อของเหตุอันเกิน เช่นคำ ซาเตอร์ ฉันได้เคยคิดตัดตัว ร ออก
เพราะเขียนว่า เดอ ก็เห็นได้แต่เพียงอยู่แต่ แต่เห็นพระคตงข้างที่เขาเขียนชื่อ
แบงก์ซาเตอร์ เป็น ซาเตอร์แบงก์ ทำให้ได้ตั้งขึ้นว่า ฝรั่งมี ซาเตอร์ แดะ ซาเตอร์
เรด ความผิดกัน แต่ เรด เขาไม่อ่านออกเสียง เดยนี้ก็ไม่ออกว่าควรจะเขียน
อย่างไรดี ในทางที่เขียนตามภาษาबाटพาหลงไปก็มี เช่นเรื่องหนังสือไทยตั้ง
ชื่อพระเอกว่า นายหาญ ฝรั่งเขียนเป็น ทานะ เพราะเขียนหนังสือฝรั่งทางबाट
นักปราชญ์อาจได้ให้เขียน ก็ อย่างสเปญ แทนคัว ญ แต่ฝรั่งด้ามญไม่เออแก่
เครื่องหมายคตงคตงข้างบน จึงเป็นคัว น เฉย ๆ ไป ที่จริงคัว ญ คตงพวงก็เขียน
คตง ๆ กันไป ใช้ gn ก็มี ใช้ nh ก็มี แล่น่าจะมีอะไรซึ่งฉันยังไม่รู้อยู่
แต่อย่างไรก็ดี ชื่อนายหาญเราไม่ได้อ่านว่า ทานะ กรมพระสम्मตก็ได้ทรง
ประดับเรื่องเขียนเป็นภาษาबाटมา ด้วยแต่ก่อนนั้นทรงเซนพระนามเป็นภาษา
มคธ แล่นเกิดเหตุชนทห่างเป็นต้นเมืองดอนดอน เขาแต่งคนเขามาเฝ้า มาถาม
ถึง ปริณต์ สย มะ ตย อย มะ ระ ขันธู ไม่มีใครเข้าใจเลยไม่ดำเรัจผล เมื่อ
ได้ทรงทราบเรื่องทรงพระดำริเห็นไม่เป็นการ จึงต้องทรงเปดียนการเซนพระนาม
ใหม่ ให้เป็นไปตามเสียงอย่างไทย ๆ ต้องบอกแบงก์เป็นการใหญ่ ฉันทเอง
ก็ได้เคยถามกรมหมื่นพิทยาดงกรณ์ ว่า อินชเนีย เขียนอย่างไร เขาบอกว่า
เขียน อินชเนีย นั้นแปลว่าเธอถือเอาเสียงไทยพูดเป็นที่ตั้ง แม้คำฝรั่งจะเลื่อน

มาเป็นไทย เช่น หมอจัน หมอปลัดเล เชอกยัดเอาตามเตียงที่เราเรียกกัน
อีกเรื่องหนึ่ง กรมพระสวัสดิ์เธออยากกรมกต ๘ ฉันทได้พบอะไรที่ไหนมาบ้าง
ก็ตรวจจดให้เธอ โนแบบทางจันหมกต ๘ ที่เขาได้มาจากทางมงโคต เขียน
ชอบออกใจเป็นควดหนังสือฝรั่งควดง ๆ ควดกนคองด้ามตั้งควดอ่านไม่ออก ก็ทำให้
อยากรู้ ฉันทต้องพบเธอถามว่าอ่านว่าอะไร เธอบอกว่าเรื่องอ่านชอนั้นเธอไม่อ่าน
รู้ว่าแปลถึงอะไรบ้างเท่านั้นเป็นแต่มีคำหนึ่งซึ่งเขาเขียนควดควดหลายควด แต่
เขาบอกเตียงอ่านใจด้วย ตั้งแปลเคียงไม่ยากอะไรเลย กรมพระสวัสดิ์เธอก็บอก
ว่ามั่นคงเป็นเช่นนั้น ดนมมนุษย์จะผูกผันไปตามควดหนังสือหาได้ไม่ หนังสือที่
ชาติค่าง ๆ เขาเขียนไว้ ดางคำก็อ่านไม่ออกจริง ๆ แต่ไม่มีอะไร ต้องอ่าน
ออกเตียงอย่างง่าย ๆ ทงนั้น เพราะฉะนั้นทางที่เขียนตามควดหนังสือ รู้สึกว่า
คิดจะเป็นทางที่ไรไมตรี เห็นจะต้องผูกผันเอาความเข้าใจและความชินเป็นทาง
เรื่องเขียนหนังสือเปิดขึ้นควดเห็นจะเป็นไปหลายทาง ที่ฉันทบอก พ เป็น ก
หรือ พ เป็น ข นั้นคิดว่าเป็นไปตามทางเขมร คำ สะไว้ เฉพาะ ได้เบ็ดคุดพจน
นุกรมภาษาเขมร ไม่พบคำ สะไว้ พบแต่คำ สพาย ด่วนคำ เฉพาะ นั้นพบ
เขาเขียนด้วย พ พันเดือย ไม่ใช่ ก ภรรยา คำ ช่า เห็นจะเป็นไปตามทาง
ภาษามคร มาแต่ ขาญ ด่วนคำอื่นนั้นคิดไม่ดู เช่นคำ ระขัง ฉันทก็เคยสงสัย
มาแต่ดูเหมือนกัน ว่าทำไมจึงเขียนเช่นนั้น แต่ก็แต่ไม่เห็นทางไป

คำ ไล่ เห็นจะหมายถึงไม้ไม้ชนิดเล็กจริง มีหงกอยู่ในกตอนตตค
พระลอบว่า บูเอาไม้เลี้ยงไม้ ไล่ ไม้ไผ่ไซ่วลุลกลม เคยได้ยินพระนรินทร์รังสรรค์
ผู้ซึ่งไปควบคุมทหารอยู่ที่ชตบุรีแต่ก่อน เค้าลงไปเที่ยงเขาเขยว ออกชื่อ ไม้ ไล่
ก็ทำให้เข้าใจว่าเป็นไม้ไม้ชนิดเล็ก ไม้เลี้ยง นั้นเห็นจะแน่ว่าหมายถึงต้นไม้ซึ่ง
ปลูกเลี้ยงไว้ เมื่อกำ ไร่ หรือ ไร่ ไม้พบ ก็น่าสงสัยอยู่ว่า ไล่ จะเป็นอย่างใดไปได้

พิสวง คำที่ท่านใช้ไปนี้ ฉันเคยประสบมาคราวหนึ่งแต่จ้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมหลวงดลพบุรี ทรงพระปรารภจะทักพหม่อมเจ้าพิศวง บ้าของท่าน ครั้นขอ
ให้ช่วยคิดตายพิตรอง ซึ่งละทรงทำดำหรับการนั้น ฉันเบ็ดพจนานุกรมตั้งถกฤค
ดูในคำ วิสว พบเขาแปลให้ไว้ว่า ทัวโลก (whole world) นี่บอกให้ท่านรู้
เท่านั้น ไม่ใช่กั๊กกัน คำว่าดีตั้งถกฤคที่เราใช้ ไม่มีคความหมายเหมือนกันเต็ม
มีถมไป สงสาร คำนี้ทางชวาก็ใช้ เขาหมายถึงคนยาก มาเข้ารูปทางข้างเรา

ขอบใจท่านที่บอกให้ทราบว่า ผู้ห กับ แข่ง นั้น เป็นภาษาจีน ซึ่งฉัน
ไม่เคยนึกเคยว่าจะเป็นอย่างนั้น ผู้ห กับ แข่ง ทางเราดูเหมือนจะหมายความว่า
เปมผงตะเอี้ยต แข่ง ที่ว่าเปมผงช้าว แต่ ผู้ห นั้นเปมผงตั้งฮอน เว้นแต่แข็ง
ซึ่งเราหากัน หาใช้ช้าวไม่ เข้าใจว่ามาเปลี่ยนไปที่หลัง เช่นแข็งทาคัว ของ
ฝรั่งก็ทราบว่าเปมช้าว เมื่อเปลี่ยนไปแต่ก็คงเรียกตามเคยเคยตามเคย

อันจี้ ทักจะตั้งมาแต่ตั้งถกฤคตนเอง ขอตั้งถกฤคเปมภาษาจีน เคย
ได้ยินพระยาดำรงสุจริต (ซิมก้อง) เรียกว่า ไลจี้ เห็นจะเปมภาษาฮกเกี้ยน

ชาต มีคำที่เราพูดกันอยู่ว่า แดงชาต จะมาแต่คหัวฉาดเด็ดโหดแดง
หรืออะไรไม่ทราบ แต่คำ ฉาด นั้นก็เกิดกับ ชาต มากทีเดียว จึงบอกท่านมา
เพื่อพิจารณาอีกทางหนึ่ง

เสน เชื่อว่ามาจาก ชัน เปมการชอบแล้ว

คำ ช่าเงย ท่านคิดตากเขาไปเปมภาษาจีน ฉันนึกไมทนา ด้วยคำ
ช่าเงย นมนมครามอยู่ในนมน้อยเต็มที

หงสบาท คำนี้ มีเรื่องทศวรรษแต่ แต่เดิมเสียไม่ได้แต่ พวกข้าง
แก่ ๆ ที่ได้พบมา เขารูกันอยู่อย่างดีเรียกว่า หงสibat อยู่ ได้ถามว่าเป็นดี
อะไร ดางคนบอกได้ว่าเปมดีแต่เงอเหลืออง ดางคนก็ไม่ทราบที่เคียวว่าเป็นดี
อะไร ได้ยินแต่ชื่อมาเท่านั้น ฉันจึงคิดคะเนว่าชื่อ หงสibat จะได้แก่อะไร ก็

เห็นไปก็คิดว่าเข้ากับ หงสยาท ในภาษาบาลี จึงทักเธอว่า หงคิม หงชาด หงเสน
เป็น หงสยาท แต่เมื่อได้คำขแรงความเห็นของท่านก็เห็นด้วย ว่า หง ได้แก่
ทั้ง ภาษาจีน ก็ดักว่า ที่ว่านกเป็ดมิ่งโกเป็นหงสนั้น ให้นึกสงสัยมาก ด้วยรู
อยู่เต็มใจว่าการแปลศัพท์นกศัพท์ไม้พินยานัก ต้องพิเคราะห์ให้ดี นกเพ็ด
มิ่งโก เข้าใจว่าไม่ใช่ในภาคอื่นเลย หากจับมันมาเลี้ยงไว้ดูเล่นเท่านั้น
ถ้าท่านเป็นการเข้าใจถกมันไม่ควรมีชื่อว่าหงส์ ในพจนานุกรมของอาจารย์
จิตเดอต์แปลหงส์ให้ไว้ว่า a goose, a swan ได้ไปเห็นในประเทศชวา รูป
พระพรหมซึ่งมีพาหนะคืออยู่ด้วยก็ทำเป็นห่าน ดังนั้น คำ ห่าน ก็คิดเข้ามาแต่
ห่าน ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า หังส อินฺเดียน หีส ตรงกัน แต่อ่านนิกฤต
ดัดแปลงกันไปตามเคย

เขี้ยวตังแซ ได้ความเป็นแน่แท้แล้วว่าทำด้วยถนิมทอง ที่เรียก สวรรณ
ว่าทองนั้น เป็นคำเรียกดี ถ้าเรียกเต็มที่จะต้องเป็น ทองคำ จึงจะได้ชดกับ
ทองเหลือง ทองแดง ทองขาว ในชื่อคนมี ทองคำ คือไปอีก เห็นจะได้แก่ดัง
ที่เราเรียกกันอยู่ว่า สัมฤทธิ์ ทราบว่าทองที่แปลคำซึ่งเราเรียกว่าสัมฤทธิ์นั้น
เป็นของทำขึ้นโดยจำเพาะ ไม่ใช่ว่าทองสัมฤทธิ์แล้วจะคงคำ ในหนังสือมี
ถนไปว่าห่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ดูของที่ห่อกันมาแต่เก่าก่อนก็ไม่เห็นเป็นคำ
ทำให้สงสัยไปเปิดพจนานุกรมตั้งถกดู เขาว่า สัมฤต เป็นทองผสม เขาถก
ด ไม่ใช่ ฤทธิ์ พดข่างห่อเขาจะห่ออะไรเขาก็พูดแต่ว่าห่อมทอง ดูก็ดี จะ
เป็นทองอย่างไรก็ได้

แหตม กาเมว นั้นเป็น เขมา แนนอน อันแผนทนนฝรั่งทำก่อน ถามชื่อ
เขมรจริงในแผนที่เป็นหนังสือฝรั่ง นึกเป็นเหตุให้เกิดอนกตาศไปทหนึ่งแล้ว
แล้วไทยเราคิดแผนที่และหนังสือฝรั่งออกก็ ก็เป็นเหตุให้เกิดอนกตาศไปอีก
เป็นชนที่ดอง อย่างเดียวกับ ทุ่งคา เป็น ดองแก

ขอเมืองระนอง ที่มีผู้แปลว่า แร่นอง นักรบไม่อยู่ เห็นเป็นแปลขอ
ไปทเอาแต่พอได้ อนาคตทั้งหลายที่จะแปลว่าอะไรเป็นอะไรนั้น ค่ายนั้นจะต้องเป็น
คำที่คนใช้พูดกันอยู่ ถ้าค่ายนั้นไม่เป็นคำที่คนพูดกันแล้วเชื่อไม่ได้ เช่นคำ แร่นอง
ไม่มีใครพูด ชื่อเมืองระนองแต่ชุมชนพวไปมีทางแคว้นหาดวงพระบางอีกนั้น เป็น
การประหลาดมาก คำว่า ชุมพร นั้นก็คิดว่า เป็น อุตุมพร พงกข้างเขียนเขาไป
ตั้งข้างไม้มาบดทอง เขาเรียกว่าอย่างมะเตือชุมพร คิดว่าพอจะเป็นพยานได้ด้วย
มีคามะเตือนำหน้า พาคำชุมพรให้เป็นอุตุมพรไปได้ อยู่ เมืองทางเหนือมีเมือง
ชื่อ อุตุมพรมีสัย เมืองหนึ่ง ตั้งอยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ จะเป็นในแคว้นหาดวงพระบาง
หรือมีชื่อไม่ทราบ แต่ที่นั่นเดิมจะชื่อไร จะช่วยค้นบัดนั้นคำชุมพรให้เป็น
อุตุมพรจนได้ด้วยหรือไม่ก็ไมทราบ

เรื่องขอเมืองหลังสวน เคยได้ยินอธิบายกันมาครั้งหนึ่ง ว่าเป็น คลังสวน
ไม่ใช่ หลังสวน คือเป็นอธิบายเพื่อจะแก้คำ หลัง ซึ่งเห็นเป็นไม่ได้ความอยู่
ให้ได้ความขึ้น ที่จริงคำว่า หลัง จะเอาความก็ได้ เป็นว่าหลังเมืองเป็นสวน
ชื่อเมืองนครศรีธรรมราช ให้รู้ถึงว่าเป็นชื่อใหม่ ในชื่อว่า ตามพริ้งเคศวร
นั้น ก็ศวรรที่จะมีศักดิ์ดังศหุดด้วยทองแดงอยู่ แต่ก็ห้ามไม่ จะยกเอาไปข้าง
ไหนกันเสียแต่เมื่อไร ก็ไม่ได้ทราบเรื่องเลย

อ่านหนังสือพิมพ์พบเขาพูดถึงเมืองไทยครั้งนานแล้ว ว่าราชภูรคองเสีย
ภาษาคนหนึ่งคอบี เป็นชาว ๒ ถึง ว่าตามทกถาวนเป็นหนังสือจนแดงครว
แผ่นดินถึง บอกท่านให้ทราบเพราะมีความเรื่องเสียภาษ้อยู่ที่นั่น

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๗ เดือนก่อน ได้รับแล้ว ชอบใจเป็นอันมาก
ด้วยในหนังสือนั้นบอกอะไรต่ออะไรไปให้ทราบ เป็นการขยายความรู้ให้ใคร
ก็กว้างออกไป

เรื่องข้าวย้อมสีเช่นแม่ขอ ตามที่ท่านพรรณนาตามที่ลงเล่าได้ความ
มานานพอสมควร ทำให้เราอดใจไม่ได้เห็นเมื่อเป็นชาติเด็กแจ่มแจ้งเช่นนี้ ชาว
คลอกหม่นคลอกปูนหนักห่าดที่จะพองหาได้ง่าย ๆ ในเรือน อย่างเดียวจบที่ท่าน
กล่าวถึงการออกดอก ที่ว่าใช้ของง่าย ๆ ซึ่งมีอยู่ในเรือนนั้น เว้นแต่ข้าวย้อม
สีดำ ซึ่งว่าคลอกกับเท่าแกดบนน อยู่ข้างพิ โยภพิเภกเกินไป เพราะจะหาเท่าแกด
ได้ยาก ควรจะคลอกกับกนหม้อซึ่งเราเห็นจะทำกนอยู่เช่นนั้น การทำสีของเรา
ก็ใช้สีดำเป็นพื้น เช่นเรือนไม้หรือเรือนคอกซึ่งมีเพดาน ก็ทาเพดานนั้นด้วยสีดำ
หรือทาเช่นไม้ขนาดฝากระแจะอ่อนก็ใช้สีดำ แต่แรกก็นึกกันว่าทำไมไม่ใช้สีดำ
มันจะตาย ที่หลังมากก็ดออกว่าสีดำเป็นสีธรรมดาที่หาได้ง่าย ชุดเอากนหม้อ
มาผสมกับนายนางทาเท่าหนักเป็นได้ ไม่ต้องพยายามไปเที่ยวหาสีอื่นให้ลำบาก
ที่ว่าสีแดงใช้โดยโคนนิกไปตรงกับทางจีน ได้ยินเขาว่าบีตกระตายแดงที่ประตู
เรือนหนักเพื่อจะกนผ ในการขวางข้างไปเช่นสีตึก ก็ดองกนกับทนนบอกท่าน
ว่าการเช่นนี้ใช้ใบคองรองอาหารเขียนกนดม ๆ หรือไม่เขียนเลยก็ได้มัน เขาก็
วางเช่นสีตึกเหมือนกัน ดังที่กวางเป็นสีมมม นั่นไม่หมายด้วยสีก็ ไปเข้า
ทางบัตรสีมม

การย้อมสีของกนเห็นจะเกี่ยวแก่การให้งามอย่างท่านคิดเห็น เคยเห็น
ของกนแดงพระเจ้าก็พยายามย้อมให้เป็นสีดำ ๆ

คำตั้งถกฤค ษัษฐี ครหะ ปุตนา มาตฤกา ฉันทได้เบ็ดพจนานุกรมตั้งถกฤค
ค เพื่อหาความรเพิ่มเติมออกกได้ความคิงน ษัษฐี แปลว่า ที่ ๖ เห็นได้แก่ที่
จอันตรายจะเกิดมแก่เตกกายไพ ๖ วันนหนเอง อักนยหนงจาเปนชื่อพระนาง
ทุรคา ในตำแหน่งที่เรียกว่า กาดยายมี คือเทวมมาตาองค์ ๓ ใน ๓๖ องค์ คำ
มาตฤกา ก็ได้แก่เทวมมาตานั้นเอง ครหะ แปลว่า จับ ว่า คร่า (ต่างคนเขียน
คร่า เปน คร่าหี ก็คือตากเอาเข้าไปสู่ภาษาลตั้งถกฤคมันเอง) ปุตนา ว่าเป็นชื่อ
ยักษรายศควเมย ซึ่งทำง ถัด (พ่อตาทำจวอสุเทจ พอกฤษณกุมาร) ใช้ให้มา
เอาชีวิตกฤษณกุมาร (วสุเทจ เปนชื่อพระกฤษณโดยจำเพาะ หมายถึงความจ
เปนลูก วสุเทจ จะเอาไปใช้เปนชื่อนารายณในท่อนหากจวไม่) เรืองราวทง
หมตพน แม่ช้อ ย่อมเปนผีหรือผีฟ้าทราย ควรที่จะทำรูปให้หน้าเกลียดคนากถว
เช่นยักษเปนคิน แต่ทไทรบญญิตเปนหน้าตั้งจว พาหนะเทวดาตั้งคคเคราะห์น
ไม่หน้าถว เปนด้วยกนัตเทวดา ตั้งคคเคราะห์ อัฐุเคราะห์ และ นวเคราะห์
ออกจเมิตทาง เข้าใจว่าเปนตทชทถอมาก่อนถอพระเปนเจ้าทงตั้งตาม (ตวิมูรติ)

ตามที่ทราบมาใหม่จว่า แมวเปนพาหนะของษัษฐี ก็ือพระนางทุรคานั้น
เปนศความรทได้ใหม่ ควรแต่งที่จะถวจ่าหรับเด็กทกถอยดใหม่ แคไปถวจจน
ถึงตตายตถยนนผลทาง ที่จจะมาคนถะทางก็เปนได้

คำ กั กั เกียม ข่า กั กั กั กั อะไรเทถ่านน เปนคำเดี่ยวกันแน่ ทาง
เขมรก็พดชยมาเข้ารูปนัตถอย กั ว่าถือจ่าจับ คำ กั นนไปตรงกันเข้ากับ
สังขกรรม จึงหลงเขียนไปตามภาษาบาลตั้งถกฤคเปน กรรม เห็นว่าพดาดไป
การอยู่กั เข้าใจว่าเปนตทชอนเดี่ยวกันกับทวาคะกจะมีอนตรายกายไพ ๖ วัน

ยอดศรี ที่มี ใน กฎมณเฑียรบาล นน ที่กจะเปนยอตบายศรี แคคำใน
กฎมณเฑียรบาล นนเข้าใจยากเต็มที ด้วยพุดงัน ๆ เตมอ เห็นจะเปนด้วยพุด
อย่างนนเวดาโนนเข้าใจกันอยู่ค้แล้ว

๑๒ พระก้าน้ำดี นั้นได้นึกเหมือนกันว่า หรือจะได้แก่พนักงานฝ่ายใน
ในพระราชสำนัก แต่นึกถึงจำนวนพนักงานหน้าที่ต่าง ๆ ก็เห็นมากกว่า ๑๒ ไปมาก
จึงเตยระงับ ครมทนายคดีทงส่ง กาศพยชัยไม ไปให้ ก็งดรอยเป็นพนักงานฝ่ายใน
ในพระราชสำนักอย่างที่เคยนึกตนเอง ที่จำแนกแผนกไว้ในภาพยนั้น จึงอยู่
เป็นความคิดกอดนึก ถูกคามที่ทนายคดีทงแต่ แต่ฉันก็พอใจ ที่ว่าความคิด
มานักรวมตงรอยเดียวกัน คือไปนจะบอกวงจยถึงคำที่กต่างไว้ในภาพย กับ
พนักงานทมอยู่ในพระราชสำนัก ตามที่ฉันรูในอายุฉัน

๑. ก้าน้ำรับพระหัตถ์ ในพระราชสำนักเรียกว่า รับพระกร มีใช้
แต่รับพระกรเจ้านายเวตยาไศกนัต เพราะแต่่งพระองค์เพียงหนักเกรงจะทรงพระ
ดำเนินหลตมจงไทมถารรับพระกร ใช้ทำวงนางเจ้าแก่ ไม่มีพนักงานโดยจำเพาะ

๒. ก้าน้ำพระขันหมาก ได้แก่พนักงานพระสลิ

๓. ก้าน้ำน้ำเสวย ได้แก่พนักงานพระสุธารส (เขมรเรียก พระ
สัทธรส) ฝ่ายหน้ากม

๔. ก้าน้ำพชนี เมื่อเจ้านายไศกนัต เวตยาสมโภช แต่่งหญิงสาว
ที่ดระดวยออกถวายอยู่งานพชนีเป็นพิเศษ ไม่มีพนักงานประจำหน้าที่ ส่วนองค์
พระมหากษัตริย์เวตยาประทับอยู่ข้างใน ใช้เจ้าจอม

๕. ก้าน้ำพระส้าออง เห็นจะได้แก่พนักงานส่งพระพักตร์

๖. ก้าน้ำพระมาลา ได้แก่พนักงานพระภุษา พนักงานฝ่ายหน้า
เรียก ภุษามาลา นัยทงเรียกกันว่า มาลาภุษา กมี

๗. ก้าน้ำพระบังคน ได้แก่พนักงานพระบังคน ไม่แตกต่างไป

๘. ก้าน้ำพระไสยาสน์ ได้แก่ พนักงานชาวที่ ฝ่ายหน้ากม มี
ทนายที่แต่งที่ประทับทางฝ่ายหน้า ใช้ผู้ชาย เฝ้าพระที่นั่งดวยเสร์จ

๙. ก้าน้ำทิพยรส กับ

๑๐. กำเนิดพระโกชนันต์ นึกเป็นพนักงานเครื่องแต่งยศทั้งสองชื่อ เห็น
จะแบ่งหน้าที่กัน กำเนิดพิพยรส เป็นพอกทำ กำเนิดพระโกชนันต์ เป็นพอกเชิญ
แต่ในอายุฉนั้นเคยเห็นรวมกัน จะเรียกพนักงานอะไรไม่ทราบ เคยได้ยินแต่ว่า
เครื่องตาม

๑๑. กำเนิดพระโอบุธ เห็นได้แก่ ผู้รับสั่ง ถ้าจะเทียบกับคำเก่าก็จะ
ได้แก่ พนักงานสนองพระโอบุธ ผู้รับสั่งนั้น ไชยผิงแก่ ๆ ที่เข้าไปออกนอกได้
ไม่ขัดข้อง

๑๒. กำเนิดเทพระองค์ เห็นได้แก่ พนักงานพระสุคนธ์
ที่ฉนั้นว่าพนักงานต่าง ๆ มีอยู่มากกว่า ๑๒ นั้น ก็เช่น พนักงานนำสรอง
พนักงานพระแสง พนักงานมัสการ เป็นต้น และอื่นอีก ในภาพเขียนไม้
หนักจำแนกไปไม่หมด

ในคำขับไม้ที่ชื่อว่า เท้านพ แผด เท้านพ แผด ฉนั้นที่อ่าน ด ดักต ผ มา
ก่อนแล้ว ก็ไม่ได้ตรวจตราอะไร จนกระทั่งมีคนเดาว่าหมายถึงแผดเสียงจึงเกิด
สงสัยขึ้น เบ็ดดูพจนานุกรมเขมร เขาอ่านเป็น ผแผด แปลว่า คำ ก็เหมือนกับ
ที่จดในกถอนมบทละครอน ว่าเท้านพ คำ เท้านพ คำ นั้นเอง

คำว่า สวย แต่ก่อนเก่าใช้แต่คนกับข้าวตุ๊ก ใช้แก่คนหมายความว่า
งาม ใช้แก่ข้าวตุ๊กหมายความว่า แขง ความหมายฉนั้น เดียวพไม่ว่าอะไร
ก็ใช้สองทงนั้น หมายความว่างามอย่างเดียวกับคน

ท่านพรรณนาถึงการโรยแป้งทางอื่นด้วย ทำให้ฉนั้นหงสโหด คิดไปถึง
แจกหาเสียงชัพด้วยการโรยแป้งในท้องตลาดเราฉนั้น เขาโรยเป็นปลากเป็นปูเป็น
กวาง และอะไรอื่น ๆ อักก็ได้เป็นหลายอย่าง เขาเอาแป้งละลายน้ำ เอา
คาหลึงคักโรยลงไปในกระทะเหล็กแบน ๆ ตั้งบนไฟ แป้งตุ๊กก็แะระชายไปเป็น
ของตุ่เต้น เช่นเดียวกับมันแป้งเป็นตุ่ตุ่ แต่ฉนั้นว่ามรดอกว่าตุ่ตุ่แป้งมันด้วยแป้ง

ไปเดี่ยอีก ฉันเคยเอามา ได้กระจกไว้ดู แต่ไม่คงอยู่เท่าไรก็มุงไปเดี่ยต้น
นั้นก็ปรากฏเป็นความชำนาญการโรย อย่างเดียวกับผู้หญิงชาวอินเดีย ที่โรย
เปปรตเทียมมาเทียมช่างเทียม โคณะนั้น แต่ก็เป็นการธรรมดาที่สุด ที่ขาดความ
ชำนาญโรยเป็นรูปอะไรด้วยน้ำหนักไม่ได้ ก็คงทำแบบโรยชั้นอยู่เอง อย่างเดียวกับ
กับช่างเขียนที่เขียนลายรดน้ำ แต่ก่อนเขาก็เขียนบุกไปตามใจ ที่หลังทำไป
เช่นนั้นไม่ได้ก็คงทำแบบ โรยเขียน ทางอธิบายทว่าโรยแบ่งกันหมดนั้นเหตุ
เห็นเหตุที่ในเรื่องก็โรยแบ่ง แล้วจะว่ากันหมดเขาเรียนอย่างไรได้ การอธิบาย
ฉันได้เคยพบคำอื่นคู่สมัยใหม่ อธิบายถึงพิธีอะไรซึ่งมีเรื่องเป็นนิทานอย่างไม่
เป็นแก่นสาร แต่เขาอธิบายเอามาเข้าทางจิตวิทยาศาสตร์ แปลว่าอายุฝรั่งรู้จัก
ว่าเป็นเรื่องเหตุ คู่ก็อดหัดเราไม่ได้ ในกาที่เปลี่ยนโรยแบ่งเป็น โรยปูนขาว
นั้น ไม่ใช่อะไร เพราะปูนขาวมันถูกกว่าแบ่งเท่านั้น ที่ทางอื่นดูเขาโรยในพิธี
หลายอย่าง ทางเราเขาจะโรยในพิธีอะไรบ้างฉันก็ไม่ทราบไม่เคยเห็น เห็นแค่
โรยพระแท่นภักทรบิรู ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นอย่างหนึ่ง กับโรย
ตั้งเป็นภักทรบิรูตั้งเทวรูป ในพิธีใดซึ่งชาอีกอย่างหนึ่งเท่านั้น

ท่านตั้งสมุดเรื่อง ภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๓ กับเรื่อง ชนช่าง
ชนแผน ๓ เล่มไป ไม่มีหนังสือบอกว่าจะอะไร แต่เห็นเป็นหนังสือคัพพใหม่
จึงเข้าใจเขาว่าท่านมีเมตตาตั้งใจไปด้วยตั้งใจให้แก่ฉัน ถ้าถูกต้องคงนั้นก็ขอบใจ
ท่านเป็นอย่างยิ่ง

พรหม

หมอต้าแย หมายถึงความว่าอะไร มีต้นไม่ขอพ้องกัน คือต้นต้าแย

น.

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน แลวันที่ ๒ ธันวาคมแล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาทูลเกล้าฯ

เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง เขียน ถ แทน ญ เป็นแบบใช้กันมาก ส่วน ถ ข้าพระพุทธเจ้าเห็น ไซ ในหนังสือภาษาโปรตุเกสมาก ถ ก็เคยพบมี ไซ แต่เวลาน้อย เพราะเสียงกระเดียดไปข้างเสียง ง อีกอย่างหนึ่ง ไซ ny โดดเดี่ยว ญ มาก แค่มตเดี่ยวอยู่ท้ายของคำ อาจอ่านเป็น น ได้

ข้าพระพุทธเจ้าเคยนึกผิดไปว่า คำไทยที่สกัดด้วย ญ จะมาแต่ภาษาเขมรทงนพ เมื่อไปเห็นคำของอาหมและไทยชาวที่สกัดด้วย ญ ก็มาก จึงคิดว่าเกิดเกล้าฯ ว่าเดิมในภาษาไทยจะมีเสียง ญ ชนชาติก็อยู่มาก หากภายหลังเสียงนี้สูญไป ก็ตายเป็นเสียง ย หมด แต่ยงทงเคาไว้ให้ในตจหนังสือ และในเสียงของภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ

การถ่ายเสียงต่างประเทศ ข้าพระพุทธเจ้าเคยลำบากใจในเรื่องภาษาบาดทพม่าถ่ายเอามา ฝรั่งถ่ายจากพม่า แลเราได้เสียงจากฝรั่งมาอีกต่อหนึ่ง คำบาดทพม่าจทราบได้ก็กลายเป็นไปหมด ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นเขาแปลชื่อของพม่า จากหนังสือฝรั่งเช่น ชักย้า กาลอม เซนเซ กังงอยู่นาน ภายหลังจึงได้ความว่า ชักย้า คือสังกระ เพราะพม่าออกเสียง ร เป็น ย กาลอม ก็คือครุฑ ซึ่งคงจะถ่ายเสียง ครุฑ ในชาติ เซนเซ ก็คือราชสีห์ คำนี้โดดเดี่ยวเต็มมาก ในพงศาวดารพม่า มีพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์หนึ่ง ที่ถ่ายมาเป็นภาษาไทยว่า พระเจ้าแสนกราช ภายหลังได้เค้าว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้เคยบวชเป็นพระภิกษุ และ

ในภาษาพม่าเรียกตั้งชื่อว่า เซนทัก จึงได้ความว่า เสนกราช คือ ตั้งพระราช นั่นเอง
ประเทศยะไข่ ผู้ตั้งเรียกว่า Arracan เดียงห่างไกลกันมาก ผู้ตั้งอธิบายว่า พม่า
ออกเดียง ออกเฉียง (เดียง ย ร ล ว และ ส ต่างภาษาจนค้นออกเดียงไม่ได้
ต้องเอาเดียงสระอะหรืออิเข้าช่วย) ส่วนเฉียง ออกเดียงชนชาติมากก็เห็ดอแต่
เดียงสระอย่าง ดองกิง — ดังเกีย ออกเฉียง ก็กลายเป็น ยะไข่ ไป โดย อะ
ข้างหน้าคำกร่อนหายไป เพราะเดียงหนักมาอยู่ที่เดียง ข ข้าพระพุทธเจ้าได้
คำพม่าที่เขาให้เดียง และแปลเป็นภาษาไทย เมื่อตรวจดูก็พบคำที่เพี้ยนเดียง
ไปจากคำเดิมอยู่หลายคำ เช่น นะคำ — นาคะ เฮนซ่า — หงส์ เยสะ — ฤษี
ยทา — รถ (เขมรว่าออกเดียงเป็น ระแทะ เป็นอันว่าภาษาไทยได้มาทั้ง รถ และ
ระแทะ) มอตอก้า — รถยนต์ ลันเซีย — รถแจ็ก (ภาษาจีน ลัน หรือ ลันเซีย
แปลว่ารถรถ หรือ เตือนไป เป็นอย่างคำว่าต้อเตือนในภาษาไทย ญี่ปุ่นไม่มี
เดียง ล ไซ ร แทน เพี้ยนเป็น ริคชอ ผู้ตั้งได้ไปจากญี่ปุ่น เขียนเป็น Rickshaw)

ชื่อเมืองของไทยใหญ่ พม่าเรียกเพี้ยนไปตามเดียงพม่า ผู้ตั้งได้จาก
พม่า แล้วคำที่ผู้ตั้งใจटकมาถึงไทย ชื่อเมืองที่เป็นคำไทยแท้ ๆ ก็กลายเป็น
เป็นว่าไม่ใช่ไทย เช่น Bhamo — บ้านหม้อ Mone — เมืองใน Mo-hwyen —
เมืองยาง Momeik — เมืองมัต

พิสวง ซึ่งแปลว่าทั่วโลก ข้าพระพุทธเจ้าก็เพิ่งทราบเกล้า ๆ พระเดช
พระคุณนั้นเกล้า ๆ คำสั่งสกฤตและบาลิตายความหมายเห็นจะมีมาก เช่น
มาลา อาชา คัมภีร์ ทิรัญเทวี คิงคา สุคา อาราม คำจันทาล ในภาษามดา
ว่าไม่มีความระอาย ตกปรกโธมม ตกถึงไทยหมายความว่าพาดกัม เช่น จัน
ทาลหาญทำให้ชำนาญ เมื่อไม่นานมานี้มีโรงเรียนผู้หญิง ตั้งอยู่แถวบางกระบือ
ตั้งชื่อว่า โรงเรียนคัตจริต ผู้ตั้งคงประสงค์จะให้ความหมายว่า คัตจริตกิริยา
แต่แพะความหมายซึ่งย้ายที่มา เป็นทางกิริยาเกินดี อยู่ไม่ช้าก็ต้องเด็กชอน

วิก หมายถึงความว่าโรงมโหรีศพที่เด่นประจำ ได้ทราบเกล้า ๆ ว่าคนเหตุ
เกิดจากถกครเจ้าพระยามหินทร ๆ เขียนบอกใจทหน้าโรงว่า วิก นจะเด่นเรื่อง
นน ๆ ชาวบ้านไม่รู้จักคำว่า วิก ก็เข้าใจผิดว่า วิกน นักคงหมายความว่า โรงม
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเข้าไปดูตครตั้ง แถวหน้าเป็นราวไม้ไผ่สำหรับนั่งดู ซึ่งเขา
เรียกว่า นงบอกส์ เดียค่าดูแพงหน่อย เก่ ในภาษาจีนว่าของไม้แท้ แค่มค่าใน
ภาษาไทยว่า ชายไม้ได้สักเก่ ว่าเกิดจากเรื่องมีคนปลอมอยู่ตระกูลตรงปลาย
รัชกาลที่ ๕ กนมาก มกตาตเกิดอนในท้องคตอก ในที่สุดพวกจันยอมรบอยู่
ตระกูลเก่ โดยคิดให้เท่าราคาตระกูลทชอชายคน คนจันยอมรบอยู่เกเพราะเอาไป
ขายได้ ว่าเวตาไปจ่ายตตาคองเอาไปคองห่ออยู่เก อย่างซำดคัมมัดได้ได้
กระจาดไปหลาย ๆ มดเพื่อชอของ คำว่า เก่ จึงกลายเป็นเงินคไปในความว่า
ชายไม้ได้สักเก่ เขย กอกคำหนึ่งซึ่งคตมาเป็น เขยบ้านาญ เขยปรับ อยู่จนทุก
จนน เรื่องคำมคความหมายยายที่ ข้าพระพุทธเจ้าเคยรวบรวมไว้ ทจะทราบได้ว่า
ย้ายความหมาย กตของชาศัยตบสำวเรื่องราวหรือพงศำวดารของคำ ฝรั่งจว่า
การเขียนความหมายกคอกการเขียนพงศำวดารนเอง เวต่านกาดงมคาคทกาดงจะ
กตาคความหมายอยู่อกคำหนึ่ง แต่ยังเป็นภาษาคตาคอยู่ คือคำว่า กระเป่า
ข้าพระพุทธเจ้าเคยนังรตยนค้ประจำทาง ได้ยินพูดกันว่า กระเป่ามีชระ กระเป่า
ไม่ระวัง ซึ่งหมายความว่าคคคนกระเป่า หรือ คนเก็บสตางค้คำโดยสาร์

เรื่องคำว่าหงส์หรือห่าน ในภาษาตาคิน ห่าน เรียกว่า Anser ก็เป็นคำ
เดียวกับหงส์ ในภาษาเยอรมัน ห่าน ว่า Gans คกมาในภาษาอังกฤษ ตาม
กฎของการกตาคเสียงในภาษาเองโกล — แซกซัน ถ้า n อยู่หน้า s ก็คก n เดีย
กตาคเป็น Gas แล้วเพี้ยนเป็น Gos และ Goose โดยดำคัย รัตเขียนเป็น Gus
ชาวโบฮีเมียเขียนเป็น Hus ซึ่งเป็นคำเดียวกับ Hansa หรือ หงส์ ภาษาจีนเป็น หงษ์
งู ไทยเขียน ห่าน แต่งว่ามนุษย์คคคาคคชอห่านตามเสียงที่ห่านร้อง

สัมฤต ที่ทรงฉันนึชฐานจำจรตรงกับคำอำทองดำ ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
พ้องตามกระแแต่พระตำริ เคยแปล Bronze กันว่าสัมฤต แต่คำ พรอนส์ จะหมาย
ความเพียงว่าเป็นทองมด้ม สอนสัมฤตจะเป็นทองมด้มชนิดหนึ่งที่มีดำเท่านั้น

ข้าวมะขอ ที่ชาวอินเดียนคิดด้วยเท้ากดบ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็น
เพราะคติของอินเดียนห้าม ใช้ภาชนะทำด้วยดินถือว่าเป็นมดทิน ต้องใช้ภาชนะ
ทำด้วยโศท แต่กระนั้นเมื่อใช้แแต่ของขี้ดินที่ ทั้งใจเป็นบาป เพราะฉะนั้น
จึงห้ามินหม้อไม้ได้ คิดด้วยเกล้า ๆ จำถามกันหม้อคงใช้กันหม้อเป็นแน่ เรื่อง
ทำดำที่ทรงเมตคาประทานมา มีประโยชน์เป็นความรักแก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก
เพราะทำให้ข้าพระพุทธเจ้าดำงั้นในเรื่องที่ ใช้ดำทาเรือนกัน

ที่ศรีอยุธยา เรื่องหน้าทนางกำนัล เป็นพระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธ
เจ้าอย่างยิ่ง ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ความรูเพิ่มช่นอกมาก คำที่กดบกันอย่าง
มดแต่ เป็นมดแต่ ในภาษาไทยที่นำมาจากลัทธิฤคมีคำว่า ประเลห์ และ ชิวหา

คำว่า สวอย ไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ สอบ
ถามชาวพายัพแแต่อื่นว่า ไม่เคยใช้คำ สวอย ใช้แต่ งาม เท่านั้น แต่ สวอย ไปมี
อยู่ดักดินทางบักษ ไท ที่ทรงเห็นว่า สวอย ควรจะ ใช้แก่คนแแต่ชาว ข้าพระพุทธเจ้า
เห็นพ้องกับกระแแต่พระตำริ ชาวสวอย ชาวอื่นเรียกว่า ชาวหง (หุง) แง

หม้อดำแ แต่ ข้าพระพุทธเจ้าพยายามค้นมานักก็ยังไม่ได้ความชัด ทราบ
เกล้า ๆ แต่จำเป็นขอของมหาเถรผู้แแต่ คัมภีร์ ปฐมจินดา คำว่าดำด้วยการกดบ
แแต่เรื่องทารก สอบมอญก็ว่าแพทยมดงครรภเรียกว่าดำแ แต่เหมือนกัน คำดำ
นี้ไม่ใช่เป็นคำของอินเดียนภาคใด ก็น่าจะเป็นคำมาจากมอญหรือพม่า เพราะ
ใน โองการแม่ขอ อีกแห่งหนึ่ง ให้พระอุปคุตอรหนักด้วย ได้ทราบเกล้า ๆ ว่า
พระอุปคุตนี้ พม่าหนักมมาก มังงานอะไรต้องนิมนต์มาเข้าพิชด้วยเส่มขอ รูป

พระอุปคุตของพม่า เป็นท่านั่งขัดสมาธิหงายฝ่าเท้า มือซ้ายอุ้มบาตร มือขวา
อยู่ในท่าเบ็บบ้าง หัตถ์รูปเงาหรือสำหรับบรรจุแผ่นทองจารึกคาถา ฝรั่งว่า
พระอุปคุตกับพระโมคคัลลิตตอัสต์เป็นองค์เดียวกัน

ข้าพระพุทธเจ้าใจเรื่อง ขายศรี ททวงพระเมตตาประทานมาอย่างยิ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าขอความจำด้วยเรื่องเกิด ซึ่งมัจจุรจากปากคำหญิงชราคนหนึ่ง
มาให้ข้าพระพุทธเจ้าใจนานแล้ว ไหน่นี่มีขศความต่างแห่งตรงกับที่ศรีดี เช่น
การโกนผมไฟ ถ้าชั้นผู้คัมหนัก ต้องมีใบสั ๓ ชั้น และมีใบสัปากชามอยู่บน
ยอดใบสั ๓ ชั้น ตรงกันกับที่ศรีดีเรื่องขายศรีชั้น ดังเขียนไว้ทมนั่งในพระที่นั่ง
พุทธโธธวัชรย์ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ไปดูแล้ว อีกแห่งหนึ่งว่า เมื่อเกิด ๓ เดือน
เอาลงเหยียบดิน ที่ดินนั้นต้องมีหินลับมีดโกนมีเงินมีทองเกลี่ยที่ดิน แล้วเอา
เด็กลงเหยียบ เพื่อให้เป็นสวัสดิ์มงคลกับเด็ก พอเหยียบดินนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
ไม่เคยได้ยินมาจากที่ไหน นอกจากมีระบุไว้ในหนังสือว่าด้วย พระราชพิธีจรด
ปฐพี ซึ่งได้ทราบเกล้า ๆ ว่าเด็กทำมานานแล้ว

หนังสือเล่าเรื่อง ขุนช้างขุนแผน และเรื่อง ภูมิฐานพระนครศรีอยุธยา
เป็นของหอสมุดแห่งชาติถวาย ประจวบกับเวลานั้นนายส่มบุญนำตายพระหัตถ์
มาให้ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าจึงถือโอกาสฝากนายส่มบุญไปถวาย ไม่
ทันจะได้เขียนหนังสือกราบทูลไป ทงนพระอาญาไม่พ้นเกล้า ๆ แล้วแต่จะทรง
พระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ศ. ๑๙๒๖*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๖ ธันวาคม ได้รับแล้ว

เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง ฉันอยากให้มี

กำหนดแน่กล้าสำหรับใช้ในเมืองไทยเราแทนที่ ด้วยเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชักนำการเขียนหนังสือฝรั่งเป็นภาษาบ้านเกิดเป็นไปได้มาก จึงคิดว่า แม้อาจารย์ผู้ใหญ่ (เช่นราชบัณฑิตยสถาน เป็นต้น) หากได้ประชุมกันคงบัญญัติคงแล้ว น่าจะมีคนใช้ตามเป็นอันดงรอยกันได้มาก ที่ต่างคนต่างเขียนเอาตามใจนั้นลำบากเต็มที่ การเขียนเครื่องจดบันทึกจะต้องเป็นอยู่เอง แต่จะจดทุกอย่างไว้ก็ให้เป็นไปเหมือน ๆ กันจะสังเกตได้ง่ายขึ้น ในการที่ต่างคนต่างเขียนไปตามใจนั้นสังเกตยาก

ในการใช้หนังสือฝรั่งเขียนภาษาบ้านเกิด ถ้ากำหนดให้ใช้คงแปล่าได้จะเป็นดี เพราะโรงพิมพ์ที่เขาดีแต่ภาษาอังกฤษ เราไม่มีตัวซึ่งมีเครื่องหมายใช้ เขาก็เอาตัวแปล่าใช้ไป ทำให้งงได้มาก ทางอื่นได้ค้นใช้ nh เป็นตัว ญ แบบโปรตุเกส ทางฝรั่งเส่งแตะอิตาดีใช้ gn แทนตัว ญ เช่น โคญัก เราอ่านว่า คือกแกก เป็นต้น ny แทนตัว ญ นั้น ควรที่สุด เพราะใกล้เคียง ที่อ่านผิดนั้นเป็นการช่วยไม่ได้ นักเรียนภาษาใดก็ต้องอ่านไปตามภาษาซึ่งตนเรียนรูมา เช่นนักเรียนภาษาอังกฤษเขียน a คงเพียง ก็อ่านเป็น แอ หรือเขียนสองตัวก็อ่านเป็น แอ อย่างเดียวกัน ไปเห็นจิตันตาเขียนหนังสือในชื่อว่า a เขาอ่านเป็น อะ aa อ่านเป็น ฮา e เขาอ่านเป็น เอะ ee อ่านเป็น เอ เขามาก

ญ ย่อมมาได้หลายทาง เหมือนคำว่า ใหญ่ ก็เป็นคำไทยแท้ ๆ ทั้งพวก
ตระกูลคนพูดยังรู้อีกปรากฏอยู่ แต่เราพูดไม่ปรากฏเลย การเปล่งเสียงให้ออก
ทางปากกับทางจมูกฟังผิดกันมาก พวกนักร้องเขาเล่น เช่น ล้อคลานยักษ์
เมื่อตัวด นโม เขาเปล่งเสียงออกทางปากล้วน ครั้นถึง สรณคม เขาเปล่ง
ทางเสียงให้ออกทางจมูก ฟังผิดกันไปไกลมาก

โรงเรียนตัดจรีต ฉนโตทราบแต่แรกตั้ง ทรงควบคุมตั้งสอนนตจข และ
รู้อาตงโดยปรารถนาจะ ให้เข้าใจความจริง แต่เป็นความชินไปไม่ได้ก็ต้องเด็ก
เบย ในกฎหมายพูดถึงเบยทั้งนั้น และใช้จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๔
ที่ทำอัฐชนนเพื่อจะตัดความลำบากในการนับ ดูเหมือนจะไม่ได้ห้ามการใช้เบย
หากแต่มีอัฐชนนใช้ตัดจรีตกว่า เบยก็เลิกไปเอง

เกี ฉนรุจกต ผิดกับอัฐจรีตบางกว่า และเนื้อเป็นกระดูก อัฐจรีต
นั้นเนื้อเป็นดื่บมาก หดนมดอไฟจึงใช้กระดูกงอหนักหดนมง่ายทำปดอม เวลา
โนนไม่มีปดศ หรือมีแต่ดอขงอ่อน จึงไม่มีใครจับคนทำปดอม แต่แรกก็ใช้
กนดาษคนทรงรู้อยู่ดวยกนดาษาเป็นของปดอม เพิ่งจะรับชอกนเป็นราคากระดูก
ที่หด เมื่อมันจวนจะต้นอายุเพราะต้องเด็กอยู่แล้ว

ข้าวแมงขอ ซึ่งยอมเขม่า ทางอินเดียไม่ได้ใช้คลุกกันหมอนนั้น ท่าน
คนเภาชอบแต่ ฉนเชอคาม

แมต ฉนชานผดลวดยไมทนโตเห็นหนงดอชอม ถ้าโตเห็นแต่จะผด
ไม่ได้ ด้วยเขาเขียนดวชอนตองเป็นดวคอบ ชิงทว ทราบนานแต่จว่า ทาง
บาดตตักฤตเขียนกตบคดผดกน จนมผู้ทางตตักฤตเขาให้ชอหนงดอพมพว
ชิตวาไทย แตกมคความหมายว่าดนเหมือนกน เจ้าดวงยิตวาเฮย นั้นเป็นดวงชิวา
ห เขามาอยู่เพื่อชกให้เสียงสูง ทางชวาเขาก็ไม่สูง เราเห็นจะได้คำชวามาแต่

ชาวตะวันตก ประหลาดหนักหนาที่ชวาพูด ช เป็น ย แต่จัดหน้าก็ใช้ j เป็น ย
ดี บเหมาะกันเข้าด้วยจัดหน้าเขียนภาษาชวาใช้ tj เป็น จ ใช้ sj เป็น ช ช่าง
รู้สึกชิมชากับเดี่ยวจริง ๆ คำ ประเล่ห์ ดูพจนานุกรมหลายฉบับก็ไม่ได้ความพอ
ใจกลัวจะเป็นคำไทย หากหลงตาเอาเข้าไปดูภาษาบาลีตั้งถุกก็เข้ารูปไม่ได้
คำว่า สวຍ ซึ่งใช้ในรากก็เห็นจะหมายถึงงามนั่นเอง ก็เป็นเม็ดค
งาม คู่กับเมียก ซึ่งเป็นเม็ดคไม่งาม

พิธีกรรมบูชาพระอุปคุต ได้พบกล่าวอยู่บ่อย ๆ ฉันทคิดว่าพระอุปคุต
นั้น ได้แก่ที่เราเรียกว่า พระบัวเข็ม มีต้นฐานและด้วยไม้เป็นแท่งทาบ ที่ได้พบ
ไม่มีสูงกว่า ๓๐ เซนติเมตร ทำเป็นมารวิชัย นั่งบนฐานดอกบัว พลิกขึ้นแล้วได้
ฐานมีรอยคว่ำลึกเข้าไป ขึ้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเช่นปลาเป็นต้น แต่งว่าหน้าบน
พระเศียรทำเป็นจุลมงกุฏ รูปนารผดธรณี เป็นแนวว่าที่ไหล่ทั้งสองข้างมีรอยฉง
หมุกไปนั้งมา (อันนเองที่ใครชื่อว่า เข็ม) ที่เหมือนหนึ่งจะประจูดอะไรไว้ในนั้น
เห็นจะมีรอยหมุกฉงนอกจากแท่งที่วางนั้ง แต่จำไม่ได้ เราใช้บูชาในการพิธี
ขอฝนหรือพิธีมงคลอะไรก็จำไม่ได้แม่น อันเป็นพิธีที่คองการน้ำ ในว่าพระ
มาแต่เมืองมอญ แต่ท่านพรรณนาอาการพระอุปคุตต่างกันไปกับที่เขาใจน ก็
เป็นอันว่าลึกลับมืด

พิธีเหยียบดิน เห็นจะเป็นพวกเดียวกับ พิธีลงท้าว ซึ่งเด็กกันมาเดียนาน
แล้วพิธีลงท้าวได้ทำอยู่บ้าง แต่พิธีเหยียบดินนั้นเดกขาดทีเดียว

ขอบใจท่านเมื่อได้ทราบแน่อีกครั้งหนึ่ง ว่าท่านส่งหนังสือเรื่อง ชุนข้าง
ชุนแผน กับเรื่อง ภูมิฐานกรุงศรีอยุธยา ไปให้ด้วยความเมตตา

ตามที่ท่านได้ส่งร่างหนังสือซึ่งท่านเรียบเรียงเรื่อง ทำศพ ไปให้ดู ฉันทจะ
ดาราภาพว่าตั้งใจแต่ที่จะเวียนชอกขงไม้รุใหญ่ กับขอความเห็นเกิดอนคดาศักก็ทัก หา

โตคิตที่จะปฏิสังขรณ์ ให้หนังสือเรื่องนมมีความกว้างขวางออกไปอีกไม่ นานถึง
บัดนี้จึงมานึกได้ ว่านมมีความปรารถนามานานแต่จกอยากให้มีใครแต่งหนังสือ
เรื่องการทำศพตามประเพณี ในพนเมืองแห่งคนทางช้างไทย ตามที่ท่านแต่งช
นนักเป็นอันได้สมปรารถนาส่วนหนึ่ง แต่เป็นไปในทางต่างประเทศเสียมาก
เพราะท่านเก็บมากแล้วตามที่ท่านได้อ่านพบ ส่วนทางช้างไทยท่านก็กต่างแต่
เท่าที่ท่านรู้ ย่อมไม่กว้างขวางพอ แต่ฉันจะบอกอะไรแก่ท่าน ให้ละเอียดไปใน
ประเพณีของพวกโตพวกหนึ่งกชคของ ด้วยไม่ทราบพอเหมือนกัน จึงได้แต่จะ
บอกหัวข้อให้ท่านพยายามได้ส่วนดังต่อไปนี้

ได้ยินมาว่าประเพณีทางเชียงใหม่ ถ้าเป็นศพไฟร์ เขาเอาศพตัดเป่า
วางบนกองฟืนอันสูงกันอยู่จนสูง แล้วจุดไฟเผา ว่าไม่มกดินเดย เพราะไฟ
แรงมาก ทางหนองคายก็เห็นจะทำอย่างเดียวกัน ด้วยมีฆาราทหารกเมืองน
เข้ามาเยี่ยมกรุงเทพฯ แล้วไปช่วยงานเผาศพ เมื่อกลับไปก็พกกับนว่า ไทยยังมี
ไม่ใช่เผาผี เหม็นจะตาย ทางอื่นเดยมมีผู้ไปเห็นการจัดเตรียมเผาศพว่าเอาฟืน
กองจนสูงเหมือนกัน แล้วเอาศพนกองทับศพด้วย เห็นศพไม่ได้ นอก
จากท้าว ถ้าฆ่าท้าวศพทาแดงแดง ก็รู้ได้ว่าเป็นศพผู้หญิง ทางเชียงใหม่
ถ้าเป็นผูคมีเงินมากพอ เขามศะเซตวหนึ่ง จัดพนกองบนตะเฒแต่งหุ้มกองฟืน
เป่นอะไรางาม ๆ ไม่ให้เห็นฟืน และบนกองฟืนนั้นผูกเป็นรูปนกที่ตัดตงค (ตรง
กบตเราเรียกว่า นกที่สัดน ทำไมจึงได้ทำเป็นรูปนกชนิดนั้นก็ไม่ทราบ) บน
หลังนกทำเป็นเรือน ควรจะเรียกว่าดอเหมือนบุษบกอะไรอย่างหนึ่ง ในนั้นตั้ง
ศพบนหลังกาเรือน แต่งคอกไม้ไฟถ่านธระนงนตงมาถึงกองฟืนฐานนก ในอดีต
เรื่อง พระลอ ก็นมกต่างถึง แต่ไม่ได้กต่างละเอียดว่าทำเป็นอย่างไร ดังนั้นฐาน
ว่าจะเป่นอย่างเดียวกัน เรียกว่า พนมศพ เมื่อแต่งเสร็จแล้วกชคตะเฒ เข้าเมรุ

ซึ่งปลูกไว้ในทุ่ง คำว่า ทุ่งเมรุ ก็เห็นจะเกิดแต่แบบนั้น และคำว่า ชักศพ ก็เห็นจะ
เกิดแต่แบบนี้ ที่พวกญาติช่วยกันชักตะเฆ่เข้าไปเข้าเมรุ แต่ศพใหญ่ที่ทำกันอยู่
ในกรุงเทพ ฯ ขณะนั้น มีญาติ ๒ คน ไปรับข้าวคอกคนหนึ่ง ถือผ้า โยงคนหนึ่ง เรียก
ว่า โยงไปรับ เห็นจะแต่งให้ไปเข้ากระบวนแห่ชักโยง แทนตั้งญาติทั้งหลาย ใน
หนังสือฝรั่ง เดอซันโต กล่าวถึงพระบรมศพสมเด็จพระชัยราชาธิราชมี อานนทาน
แล้ว จำได้อ่านนั้นเป็นชักทางเรือ กล่าวไว้ว่า แต่งเรือเป็นรูปคางคก (ไม่เข้า
ทางไทย) มีกุมารนั่งหัวเรือส้มจะเป็นโยงไปรับ ชักไปเข้าเมรุในทุ่งเหมือนกัน
พระบรมศพสมเด็จพระชัยราชาธิราชนี้ ดูเป็นที่ว่าได้ที่จึงเป็นเหตุให้สงสัยขึ้น ว่า
การแต่งศพนั้นได้ โทศนั้น มาจากไหนแต่เมื่อไร ได้เคยเห็นรูปพนมศพ พระ
สมภารเมืองพะม่า นั้นทำเป็นรูปช้างไม้เป็นนกก และตั้งอยู่ในทุ่งเปล่า ๆ ไม่มีเมรุ
ทางเกาะบาหัดประเทศชวา เห็นรูปทำที่ใส่ศพ เป็นเรือนบนหัวนาคก็มี เป็น
เรือนเปล่า ๆ ก็มี แต่ไม่ได้ตั้งบนตะเฆ่ ใช้คนหาม ศพนั้นห่อผ้าไม้ได้หีบใส่
โกศอะไรหมด ในการเผาศพนั้นทราบว่าจะทางมอญใช้จุดดอกไม้ไฟ ชนิดที่เรา
เรียกว่า ลูกหนู ให้ได้ระฆังอันหนึ่งด้วยสายเชือกเข้าไปสู่พนมศพ แต่ทางเชียง
ใหม่ ใช้ดอกไม้ไฟประกอบด้วยดอ เมื่อจุดดอกไม้ไฟก็เดินเข้าไปสู่พนมศพ
เหมือนกันแล้วไฟที่ดอกไม้ก็ติดระฆังที่ฐานรูปสัตว์ ผักแคะเดินขึ้นไปติดดอกไม้
ไฟอันแต่งไว้บนหลังคาวอ แล้วทั้งหมดนั้นก็ไหม้ไฟตลอปต้นทุ่งเมรุด้วย การที่
ทรงจุดผักแคะ พระราชทานเพลิงศพของเรา ก็ไปเข้ารูปจุดลูกหนูนั้นเอง แต่เรามา
ถือกันเป็นยศ ศพที่เสด็จเข้าเมรุได้ ไม่มีการทรงจุดผักแคะ คือศพซึ่งไม่ควรเสด็จ
เข้าเมรุจึงทรงจุดผักแคะ แต่ทางเขมรไม่เป็นเช่นนั้น พระศพพระเจ้าศรีสัตนาคนหุต
ที่เดียวได้ทำเป็นสองตอน ตอนแรกเสด็จเข้าทอดหรือจุดเทียนทรงขมาพระศพก็
มีความไม่ชัด แล้วจุดผักแคะที่หลังเป็นการถวายพระเพลิง ส้มเป็นได้แก่จุด

ถูกหนูชนอกเปิดارهหนึ่ง ทางเขมรนั้นเขาจัดทำถวายพระเพลิงบนชั้นเบญจาท
ตั้งพระศพตนเอง แคชกรนออกเลย ตกให้เคียงง ไซ้ค้ำว่า บันถอย พังกก็เข้า
ใจ แคประเพณีต่าง ๆ นั้นตั้งเกศยาก ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเด่มอด้วยเอาอย่าง
กัน ศพเจ้านายในเชียงใหม่ชนท้องถิ่น เห็นรูปทำเป็นวรราชศัพท์ไปตั้งเมรุเดี่ยวแล้ว
เข้าใจว่าเอาอย่างมาจากกรุงเทพฯ รูปตั้งอหิมพานซึ่งได้นำใครเข้ากระบวนแห่
ไปตั้งเมรุนั้น ก็เข้าใจว่าย่นย่อมาจากทำพนมศัพท์ เช่นรูปตั้งออย่างเท่านั้นเอง

ทางเมืองอุบล พังคุดแต่ก่อนก็คุดเหมือนจะทำคล้ายทางพายัพ แต่ในสมัย
นี้ เป็นท่าแคเรือได้ศพนบนกระเมชักไปเข้าเมรุ ตั้งในเมรุทั้งเรือนพน มีชื่อเรียก
ว่าอะไรก็ตมเดี่ยวแล้ว ท่านอาจชักเอาได้ทนายสุด แคการเผาเขาก็อเคาอิฐ
กระเดียดไปทางประเพณีพระมาซึ่งเขาชุดหุดมบรรจุพื้นเผา แต่เขาไม่ได้เผาเรือน
แตรเมรุด้วย เรือนพนจากรอเอาไปถวญจัด จะเปนแบบใหม่ก็เป็นได้ ข้อสำคัญ
จามีพระส่งจดพระอภิธรรม ทั้งดำหรับติดไปบนตะเมทชกศัพท์ด้วย จะเปนร้าน
เดี่ยวหรือสองร้านก็ได้ใจจำ แต่เห็นได้ว่าการที่เราเอาพระองค์หนึ่งอ่าน
พระอภิธรรมหน้าศพไปนั้น เข้าทางที่เขาพระส่งจดไปตั้งร้าน เปนการย่นย่อตั้ง

อีกอย่างหนึ่งเรียกชื่อว่า ร้านมัก เปนที่ทำขนมใช้เผาศัพท์ของเราเหมือนกัน
แต่รูปร่างเปนอย่างไรไม่เคยเห็นสักที คิดจะเป็นของเก่าเกินสมัยมาแล้ว ท่าน
ควรจะสืบเอามาพรรณนาไว้เสีย ค่อไปจะไม่มีใครรู้ว่าเปนอย่างไรกันเปนแน่

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๓๓ ใจแล้ว พระเดชพระ
คุณตั้งเกล้า ๆ ทาที่สุดมิได้

เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง ราชบัณฑิตยสถาน
ได้รับโอนภาระเรื่องมาจากคณะกรรมการซึ่งกระทรวงธรรมการได้ตั้งขึ้น มา
จัดทำต่อไปจนสำเร็จรูปเป็นร่างขึ้นไว้ แต่มาเกิดคิดขัดใจเรื่องสระและพยัญชนะ
ต่างตัว ซึ่งไม่ตกลงกันในระหว่างศาสตราจารย์ เซเดต์ พระยาอินทรมนตรี
และพระองค์เจ้าจรรณไวทยากร แต่จะเป็นตัวไหนบ้างข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบ
เกล้า ๆ ทราบเกล้า ๆ แต่ว่าเรื่องค้างเตงมาแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอประทานถวายแบบเทียบตัวไทยกับตัวโรมันของราชบัณฑิตยสถานทกราบ
ทูลมาข้างต้น แต่ตั้งถวายมาทางไปรษณีย์ค้างหาก ข้าพระพุทธเจ้าเคยแนะนำ
ผู้แทนกระทรวงกลาโหมซึ่งมาหาข้าพระพุทธเจ้า ให้ใช้แบบนี้ แต่ทกราบเกล้า ๆ
ว่าจะไม่ได้ ใช้นักก็จำยาก เพราะเป็นแบบนักปราชญ์มากไป

ที่ทรงพระเมตตาประทานหัวข้อเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ เป็น
พระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธเจ้าตั้งเกล้า ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงเรื่อง
ทำศพของต่างประเทศมาก เพราะหาเรื่องทางประเพณีในพื้นเมืองข้างไทยไม่
ค่อยได้ ที่มักถาวใจในหนังสือบ้างก็เล็กน้อย อย่างมากเด้าใจไม่เกินหน้า
หนังสือ อย่าง ประเพณีภาคอีสาน ที่เจ้าคุณพรหมมุนีเรียบเรียงไว้ ก็ถาว
แต่เล็กน้อย ข้าพระพุทธเจ้าให้นายสุดไปสอบถามท่าน ก็ว่าท่านรู้เพียงเขา

นิมนต์ไปเทศน์แต่บึงสกุทเท่านั้น ไม่เคยเห็นตลอด ทั้งประเพณีที่ต่างกันในเมือง
อุบลก็เป็นอย่างใหม่เลยโดยมาก ชัดให้นายสุดเป็นผู้ต้อนรับคนต่อไป ขอนกจริง
เพราะท่านเป็นพระดังชญาทก็จะ ได้เห็นพระเขาทำกันตลอด ชอบพวกคฤหัสถ์
ก็มักบอกว่าไม่ได้สังเกตเอาใจ ได้เรื่องเกิดเรื่องตาย ทราบแต่ที่เคยเห็นดุ่ม ๆ
ค้อน ๆ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าคงได้ซักคนแก่คนเฒ่า จึงจะได้เรื่องมาก เพราะ
ประเพณีเปลี่ยนแปลงไปมากเลยแล้ว คนสมัยใหม่ไม่เอาใจ ได้เรื่องประเพณี
ต่าง ๆ ที่ฝรั่งเขาทำกัน เป็นหน้าที่ของรัฐบาลหรือราชบัณฑิตยสถาน หรือ
สมาคมเกี่ยวกับความรู้เป็นผู้ต้อนรับ ทำเป็นเฉพาะชาติหรือท้องถิ่น ไม่ออก
ความเห็นอะไรหมด นอกจากต้อนรับได้อย่างไรก็ตามพจนได้ แดงมผู้
เก็บข้อความจากหนังสือเหล่านี้ มาพิมพ์พิจารณาแต่งเป็นเรื่องสั้น เพื่อบำรุง
ความรู้ ไซ้หนังสือพวกแรกเป็นเครื่องมือ ส่วนประเพณีของไทยไม่มีใครทำ
เครื่องมือชนิดนี้ได้ จึงลำบากแก่การเรียบเรียง ซึ่งตรงทกจาเรื่องทชาพระ
พุทธเจ้าเรียบเรียงมีประเพณีต่างประเทศปนอยู่มาก ข้าพระพุทธเจ้าจะคัดเอา
ออกเลย เหลือใจแต่ที่จะ ไซ้เปรียบเทียบพิจารณากับประเพณีของไทย เพื่อดู
ต้นเหตุผลที่จะอธิบาย นายสุดบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ทางฝ่ายพหุชาคารว่า
ด้วยเรื่องทำศพ กต่างไว้อย่างละเอียด เรียกว่า คัมภีร์ยวธรพินธ์ จาน้อยหลาย
ผูก ข้าพระพุทธเจ้าถือโอกาสขอ ให้ข้าหลวงจังหวัดเชียงใหม่ช่วยหาให้เป็นที่
ราชการ เพราะจะจำเรียงมากกว่าขอส่วนตัว และก็เป็นประโยชน์แก่หอพระ
สมุดอยู่ ทางมอญเขาก็มีเป็นค้ำรา ในหนังสือฝรั่งแต่งใจว่าด้วยเรื่องชาติเขตร
ว่าค้ำรานชื่อ โลกสมุตติ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าถ้าทางราชการจะมีหนังสือไปขอแรง
กรมการจังหวัดที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญสมัยใหม่ ช่วยสืบจดมาให้ก็จะเป็น
ประโยชน์ไม่น้อย แต่คงต้องตั้งหัวขอไปให้ต้อนรับและจดมา มีฉะหนักจะบอก

พร้อม เพียงแต่ททรงแนะนำหัวข้อมา ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้รับความรักจ้างออกไป
เช่นการเผาศพ ไซ้ฟันเรียงซ้อนกันหลายๆ ชั้น แล้วเอาโองวางบนนั้น และเอาฟัน
ที่ขยาดวางคั้งให้กายปากโดง ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบเกล้าฯ ว่า พนมศพ
พนมเมรุ ก็คงเป็นอย่างนี้เอง ต่างแห่งต้องการไม่ ให้พื้นที่ของสูงหลายดงก็ทำ
เต้าตักต ทัตหนอยยกมแทงหยอกประกอบหดก เขยบชนไปสร้างเป็นร้านมาใส่เต้า
เอาศ์พโงบนนั้น ข้างต่างเรียงฟันดาตบใจ ร้านมานั้นจะทำด้วยไม้อะไรก็สุดแล้ว
แต่จะหาได้ ขนาดสูงและกว้างยาวตามสมควรไม่มีกำหนด ต่างที่กมพนมพนม
ททาตหนอย มณชาวดาดข้างมารานหรือเขยบเป็นดวดตาย เขยบชนไปกม
แทงหยอกประกอบเต้า ถ้าทำอย่างนี้ไม่มีพนมพื้น ถัดชนไปอีกชนคือเต้าร้าน
มาให้สูงมีหลังคา นเป็นชนที่เจริญไกลเข้ามาทางเชิงตะกอนในกรุงเทพ ฯ แล้ว
ผู้เฒ่าว่าแต่ก่อนออกจากบ้านไปไม่ดูไกลก็หาฟันโตง่าย ค่อมาคต้องไปหาไกล ๆ
เคยบคนงหายากเข้า ค่อมไปเรื่องพนมศพ กงหมด เพราะหาฟันยาก ถ้าอีกชน
หนึ่งเผาด้วยวิทยาศาสตร์ เพียงปังก์พ ก็น่าจะหมดไป ด่วนโองนั้นจำเดิมใช้
ไม้งจขุดเป็นโอง แล้วค่อมมาเขยบเป็นโองไม่มีฝาปิด เพราะหากระดานได้
ดะตอกชน นายตุคอธิบายว่า เวลาซักศพ พระย่นไปบนตะเข้ข้างหลังศพ ๒ รูป
แบคมีภรับบนหลัง โองและอ่านคัมภีร์คตออกไปทั้งสองรูป บนโองมีเตอผ่าผู้ตายณ
หนึ่ง เมอถึงที่เผาโยนผ่าขามหรือดอดโอง ๓ ครั้ง และเอาผ้านนกดบบ้าน เวลา
ทำบุญกตงผ่าใจด้วย เสิร์จแล้วจงถวายพระ ข้าพระพุทธเจ้าคคคความเรื่องเอา
ผ่าขวาง โองเวลาไฟกำลังลุกไม่ออก เมอได้ฟังคำอธิบายนักระดกโตว่าจรเรียก
ชอญหรืออญญาณกตบมา จมไซ้เตอผ่าเหมือนกัน ซาคอน ๆ ก็เช่นเตยงกัน
ประเพณทำชอญชาวอศำนภเขาเตอผ่าของเตกมาไว้ในพานบายศร์ด้วย แต่ง

ว่าเสียผ้าเป็นภาคก่อนของผู้เป็นเจ้าของ จึงต้องทำเช่นนั้น เรื่องจุดไฟในกระดามะพร้าว นายตุ้ตว่าเขาใช้เปลือกมะตูมหรือลูกชากากแห้งใส่น้ำมัน ถ้าไม่มีน้ำมันกาศ น้ำมันมะพร้าว ใช้น้ำมันปลาหรือไขเนอกก็ได้ ข้าพระพุทธเจ้ามีเด็กคนใช้เป็นชาวอีสาน อธิบายว่าเขาใช้กระป๋องนมวัวใส่น้ำมันตามไฟ ถ้าหากระป๋องนมวัวไม่ได้ก็ต้องจุดไฟ เวลาเอาศพลงเรือถ้าพังฝาไม้ตะคอกจะออกทางประตูรวมตากได้ แต่ต้องกดกับแม่บรรไดเดียว ยังมีเรื่องกระดูกกระดูกอีกมาก ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าให้เขาช่วยจุดอยู่ จะได้กราบทูตมาภายหลัง ประเพณีเกิดข้าพระพุทธเจ้าก็รวบรวมไว้ได้มาก แต่ยังไม่ได้แปลออกมาเล่มอ ถึงกระนั้นก็ยังแพะเรื่องเกี่ยวกับตาย

ข้าพระพุทธเจ้าอ่านพบใน บทพระไอยการบานฉนแณก มาตราหนึ่งกล่าวถึง สิบสองกัณห์ข้าส่วยสัทพัทยากร ความไปข้างเจ้าหน้าตลบตองคลัง

ควรมิดควรแล้วแต่จะโยรคเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ได้รับแจ้ง

ได้ทราบความตามที่ท่านบอก ว่าเรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง ตกเป็นหน้าทราชมณฑลยศสถานที่จะกำหนดอยู่แต่ฉันก็พอใจ ส่วนแบบอักษรของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งท่านบอกว่าได้ส่งทางหนังสือหากนั้น ไม่ได้รับ แต่ไม่เป็นไร จะตกลงเอาอย่างไร และจะได้ประกาศออกเมื่อไรนั้นฉันไม่คิดใจ

เรื่องประเพณีทำอะไรต่าง ๆ เช่นการทำศพเป็นต้น จะต้องจดเอาคำให้การหลายคนมาผสมกัน แต่เราประกอบว่าที่เดิมจะเป็นอย่างไร เพราะผู้เห็นการมาก็ย่อมจะเห็นต่างคราว เมื่อประเพณีได้เปลี่ยนไปแล้ว เช่นที่ได้ความว่าการชกศัพททางอุบถ มีพระยณอ่านหนังสือไปท้ายสระเซ่งสองรูปนั้น ก็พอเขาได้ว่าเดิมมีพระสดุดพระอภิธรรมไปบนสระเซ่งอร่าม แต่ทำเช่นหนักคตของเป็นสระเซ่งใหญ่เมื่อย่นย่อทำสระเซ่ง ด้วยไม่มีกำลังพอ พระสดุดก็ย่นลงเขาแต่ร้านดะองค์ ในการที่ทำร้านไม่ได้พระจึงต้องย่น แต่ก็ส่งมาให้เห็นอีก ว่าที่เราจัดพระองค์หนังสือขนกานหาม อ่านหนังสือหน้าศพนัน ก็ย่นย่อมาจากพระยณอ่านหนังสือดัดสองรูปนั้นเอง ตามที่ท่านว่าฝรั่งเขาจัดไว้โดยที่ใดส่วนใด ไม่มีมีความเห็นนั้น ก็เขาทางที่พระตำราดำนพถษนัธ (เยอรมัน) เคยแนะนำฉัน ด้วยฉันปรารถถึงพงศาวดารว่าได้ความมาใหม่ๆ แปลกๆ แต่จะแต่งขมกรุดก็ว่าไม่ต้นสุด แก่จึงว่าได้อะไรมาก็จัดรวมไว้ แล้วภายหลังหน้าคนเขาก็เก็บเอาความที่จัดไว้ไปแต่ง

จนได้เท่านั้นเอง จึงมาเห็นตามที่ท่านบอกว่าความแนะนำทางนิกายทางที่ฝรั่ง
เขาทำกันอยู่นั่นเอง การถามประเพณีอะไรแก่ใครนั้น ฉันเคยได้ประดังแก่ตั้ง
มาแล้ว เห็นใครที่เป็นผู้ใหญ่เขาเห็นก็ถามเขาเพื่อรู้ แต่เขาบอกอะไรไม่ได้
มากด้วยกัน เพราะเขาไม่ได้สังเกตที่จะจำ ผู้ใหญ่ที่จะบอกแก่เราได้นั้นน้อย
คนนัก

การเผาศพด้วยกองฟืนโต ๆ สูง ๆ จะต้องเดินไปอยู่เอง เพราะ
บ้านเมืองศรัทธาชน หาฟืนได้ยากเขา ฉันถามบอกแก่ท่านไป ฉันเคยมีคนใช้เป็น
ชาวอุบลมาคนหนึ่ง บอกว่าการเผาศพ (ชะนิกของฟืนโต ๆ) นั้น เขามีไม้บักชน
ไปข่มโดงไว้ เรียกว่า ช่มเผง ท่านเองที่เรามาพูดกันว่า ช่มเหง เพราะผ
ปน ห ได้ เช่น ผัว เป็น หัน เป็นต้น ที่ทำไม้ ช่มเผง ช่มเหงเพื่อกันไม่ให้โดงตก
ลงมาเมื่อฟืนไหม้ไฟ

คำว่า ร้านม้า เมื่อฉันจรรยาตามคำก็จะต้องเป็นร้านมั่งงา ตุ้มม้าเต็ม
ตะเกียงฉนวนนั้น เหมาะที่ตัดที่จะตั้งคร่อมบนกองฟืนอย่างท่านว่า แดงคองศพ
บนนั้น จุดไฟเผาไหม้ไปหมดตั้งคองศพและโดงกับร้านม้าด้วย นี่เป็นประเพณี
แต่ก่อน แต่ที่หลังอาจเปลี่ยนแปลงเป็นทำร้านมาชน ตั้งเชิงตะกอนเผาศพบนนั้น
อย่างนี้ ไม่เผาร้านม้าไปเลยด้วยก็ได้ ใช้ร้านม้าเป็นอย่างฐานปูนแห่งเมรุที่
เรียกชื่อว่า เมรุ กัดของมีอะไรด้อม ลักษณะเดียวกับเขาพระเมรุที่เขาตั้งศตวรรษ
ด้อม ถ้าไม่มั่งงาแฉดด้อมโบราณเรียกว่า โรงต้ม แต่เคยจนที่เผาศพไม่ว่าจะมี
ลักษณะอย่างไรก็เรียกเมรุทั้งสิ้น

ในการตั้งผ้าข้ามโดงฉันก็เคยเห็น เห็นทากันที่ศพถ้ามีบุญ ก็พที่จัดอย่าง
พระราชทานเพลิงไม่เห็นทำ ที่เห็นนั้นเป็นผ้าขาว จะเป็นผ้าอะไร เอามาแต่ไหน
ก็หาทราบไม่ เข้าใจเอาว่าเป็นผ้าที่บดปากโดงนั้นเอง ถ้าจะเอาแน่ก็ต้องถาม

พดกส์ป่หฺรื่อ ท่านบอกว่าทางอุบต ไซ้ผ้ของผู้ตายบ่ตปาก โถงน้เข้าทาง
ค้อยู่มาก ผ้าคดุมหีบค้พของเราค้ก่อกนก็ ไซ้ผ้ห่มนอนเป้นพยานอยู่ คำ
ส้ป่หฺรื่อ ส้มเต้จกรมพระต้วตค้ เตจว่ ค้อ ส้ป่รุส ทางเซมรอ่านออกเดียงค้
ท่มค้อ ส ซ้างท้ายเป้นจิตัญชน้ เช่น ส้ป่รุส ก็เป้น ส้ป่รุส แถ้ว รุส อาจเป้น
เรอธ ไปได้โดยง่าย

ในถารททานเต้ถัง ทำชวัญ ว่เขาเอาเลื้อผ้ของเต้กผู้รบทำชวัญ ใส้
ในพานบายศร์ด้วยน้ ทำให้นกถังการเว้ยนเท้ยนส้มโกชในราชการ ทำอยู่เป้น
ตองอย่าง อย่างเค้มยค้เว้ยนเท้ยนห้ารอบ อย่างค้ริงยค้เว้ยนด้ามรอบ อย่าง
ค้ริงยค้นนบายศร์เบต อย่างเค้มยค้นนบายศร์บต ไซ้ไบคองทงไบด้ามไบ ห้อ
บายศร์เป้นชนไฟ แถ้วเอาผ้าทองๆ ห้อทบชนนอก เมือเว้ยนเท้ยนไปได้ด้ามรอบ
พราหมณ์เขาก้แกคดุมบายศร์ เอาผ้ห้อไบคองเป้นมัจฉายจๆ ไปจางบนค้กผู้
ชงไต่รบทำชวัญ ฉนค้ดไม่ออกว่าท่าเช่นน้ประตงค้อะไร ไบคองแถะผ้าคดุม
บายศร์นนกค้อผ้าธ แถ้วเบตผ้าธเอาไปจางบนค้กผู้ไต่รบทำชวัญ จะหมาย
คจวามว่ากะไร ค้ดไปถังไต่รบทำชวัญเมือเต้กๆ ผู้ใหญ่เขามาให้พรแถ้วเขา
ก้ให้กินอาหารอันค้จังใจในบายศร์ แถะแบ่งอาหารใส้ไบคองจางต้ทค้หรือ
ด้ามเท้ยมเช่นผ้ตจย แถ้วเขาเอาไบคองบายศร์ห้อผ้าไปชุกใจได้หมอนท้เคย
นอนอกด้วย จ้งเห็นว่าเป้นจธ้อย่างเค้ยวกัน ท้เอาไบคองคดุมบายศร์ก้เพราะ
บายศร์ไม่เป้นไบคองเต้ยแถ้ว ค้องการไบคองห้อจ้งเอาไบคองมากดุมบายศร์
เป้นชนไฟ แถผ้านนเอาเขากบผ้าของผู้ไต่รบทำชวัญยังไมถน้ด อาจท้ค้ก่อกน
ผ้านนเป้นชองคนท้ไต่รบทำชวญก้ได้ การให้กินชองในบายศร์น้ การส้มโกช
ในราชการ พราหมณ์เขาก้ทำอยู่ แต่ย่นยอถงเป้นค้กถมข้างบายศร์ใส้ในตุก
มะพร้าว แถ้วเอานามะพร้าวบ่อนแกมผู้ชงไต่รบทำชวญด้ามช้อน การค้กถม

ข้างบายศรีเป็นส้มคว่ำคักของกินในบายศรี ได้รวมลงในตุกมะพร้าว พราหมณ์
เคียวนตกแถม เคยเห็นพราหมณ์แต่ก่อนเขาคักเอาขนมวางอย่าง มีทองหยิบ
เปนนัน ได้ลงไปในตุกมะพร้าวพร้อมทั้งนมด้วย แสดงให้เห็นว่าทศกาคมนัน
ไม่ผิด

การจุดตะเกียงหน้าศพ ฉันเคยคาตมาให้ท่านแล้ว ว่าด้วยอะไรได้
ก็เอาอายนน์เป็นการง่าย ก็มาปรากฏตามที่ท่านทราบมาใหม่ เขารอยกบท
ฉันคาต

สืบสองพระกำนัล ตามที่ท่านพบ ถ้าเกี่ยวกับสืบสองพระคตัง กำนัน
หนักเป็นผู้ชาย ไม่ใช่ผู้หญิง เขารูปกับที่ฉันบอกท่านถึงกำนันพระแดง ที่
เก็บพระแดงก็เป็นคตังอันหนึ่ง คตังแดงนั้นแยกเป็นสอง ที่เก็บเอาดูขดี ๆ พวก
พระแดงตั้งอยู่ในพระราชวัง เรียกว่าคตังแดงใน ชนกรมวัง ส่วนเอาดูเกนจ่าย
นั้นเก็บไว้นอกพระราชวัง เรียกว่าคตังแดงสรรพช ชนกรมกตาใหม่

ขอเมืองอุทุมพรพิสัย ทูลถามไปที่สมเด็จพระยาจารย์ ครัดบอก
ยกบ้านกนัตวคกับบ้านห้วยอุทุมพรชนเป็นเมือง มีคตังปรากฏอยู่ในประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๖ หรือชื่อบ้านห้วยอุทุมพรจะเป็นเขียนแต่ดั้งเดิมแล้ว ไม่ตรง
ตามที่คนออกเสียงเรียกกันก็ไม่ทราบ ถ้าตรงตามหนักเป็นอันตรงกับชื่อเมือง
ไม่มีทางดัดแปลง ส่วนเมืองของนั้นทรงจำได้ว่า เป็นชื่อเมืองชนแห่งเมืองหลวง
พระบาง ครัดว่าบรรดาชื่อเมืองแถบเหนือ กับทั้งท่าเนียบชื่อเจ้าเมือง ได้ทรง
จัดการให้คตังพอไว้ มีฉบับอยู่ที่หอสมุดหรือไม่ ถ้ามีท่านจะกรุณาให้ฉันดูสักที
จะขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

แบบถ่ายตัวอักษรของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งฉันบอกว่าจะไม่ได้รับพิมพ์
บทนี้ใครบ่แต่ง ตามที่คิดแบ่งเป็นสองภาค คือภาคด้ามัญญกับภาคพิงคารนั้น
ฉันเห็นชอบด้วย แต่คงมีความเห็นน้อยอยู่ว่าควรใช้ตัวเกดยง ๆ จะสะดวกแก่
โรงพิมพ์เขาไม่มัวพิมพ์พอนมเครื่องหมาย เพราะฉะนั้นภาคด้ามัญญควรใช้
ตัวเกดยง ๆ เช่น อู หรือ อู ก็ใช้ตัว ง ตัวเดียว จะเป็นเสียงสั้นหรือยาวก็เท่า
เขา แต่ภาคพิงคารนั้นจะได้เครื่องหมายอะไรก็ได้ตามใจ ฉันไม่ว่า ไม่มี
ความเห็นแย้ง

การอ่านผิดนั้นจะต้องเป็น เช่นคำว่า ตาก - ลม เด็กอ่านเป็น ตา - กลม
ก็มี แต่ฉันเป็นความผิดของคนอ่าน ไม่ใช่ความผิดของคนเขียน ถ้าเขียนตาม
แบบแดงก็อาจคิดอ่านเอาความที่ถูกต้อง

อีกเรื่องหนึ่ง ได้ทราบมาทางสมเด็จพระยาตำราภรณ์ ด้วยทรงค้นเรื่อง
ทางมอญ เพื่อครั้งนั้นให้เขาค้นหนังสือในกาพย์ ได้ทรงพบเรื่อง ตา ร้อยปม
เป็นคันทัดกุดของผู้มบญคนหนึ่ง อดหนักมาคองกับเรื่อง ท้าวแสนปม ของเราเข้า
จึงเป็นเหตุให้เกิดสงสัยจนว่าจะเป็นเรื่องที่มาแต่คนเดียวอย่างเดียวกับผู้มบญดู
นางนาคเดี่ยวคอกกระมัง ถ้าท่านอ่านหนังสือเรื่องทางอินเดีย แม้ว่าพบกต่าง
ถึงคนปมเป็นคันทัดกุดของผู้มบญเมื่อไรแล้ว ช่วยบอกให้ฉันทราบด้วย

พรส

บันทึก

วิธีเขียนอักษรไทยเป็นโรมัน

ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับศาสตราจารย์เซเคส์ในเรื่องถอดอักษรนี้แล้ว ศาสตราจารย์เซเคส์
ยินยอมให้มี ๒ แบบ คือ แบบสามัญ ๑ และ แบบพิศการ ๑

ในส่วนแบบสามัญนั้น ศาสตราจารย์เซเคส์ตกลงด้วยในส่วนพยัญชนะ

ในส่วนสระนั้น ศาสตราจารย์เซเคส์เห็นว่าใช้ *ei* สำหรับ แอ *oi* สำหรับ ออ และ *o'*
สำหรับ เออ อย่างที่ศาสตราจารย์เซเคส์ใช้อยู่ในจะดีกว่า

นาย จ. บุรณีย์เห็นว่า ควรขึ้นตามทีละกระบวนการได้ตกลงไว้ คือใช้ *ae* สำหรับ แอ *o'*
สำหรับ ออ และ *oe* สำหรับ เออ ดีกว่า

ข้าพเจ้าได้หารือ นายพันโท พระเจนกุนีศาสตร์แล้ว นายพันโท พระเจนกุนีศาสตร์ เห็นว่า
ควรขึ้นตามทีละกระบวนการได้ตกลงไว้ เพราะว่า ถ้าจะใช้ *ei* และ *oi* แล้ว จะไม่สะดวกในการเขียน
แผนที่

ศาสตราจารย์เซเคส์ได้รับกับข้าพเจ้าว่า ถ้าฝ่ายไทยตกลงอย่างไร ทางฝ่ายวิทยาลัยฝรั่งเศส
แห่งตะวันออกไกลยอมใช้อันใดตาม

ข้าพเจ้าจึงลงเนื้อเห็นว่า ควรขึ้นตามทีละกระบวนการได้ตกลงไว้

ส่วนสระอะสม เออ เออ แอว ซึ่งศาสตราจารย์เซเคส์ใช้ตัว *u* เป็นตัวควบนั้น บัดนี้
ยอมใช้ตัว *o* ตามทีละกระบวนการตกลงแล้ว

ในส่วนแบบพิศการนั้น สำหรับเครื่องหมายสั้นยาว ศาสตราจารย์เซเคส์ขอให้ใช้แต่
เครื่องหมายสั้น ส่วนสระยาวนั้นไม่ทิ้งใช้เครื่องหมาย ทั้งนี้อาศัยเหตุที่ว่าสระภาษาไทยมียาว
มากกว่าสั้น

นายพันโท พระเจนกุนีศาสตร์ ไม่ขัดข้อง

ข้าพเจ้าก็เห็นควรตกลงตามได้

เพราะฉะนั้น ขอให้แก้รายงานการถอดอักษรไทยเป็นโรมันของกระทรวงธรรมการ หน้า
๖-๗ เลข ๔. โดยตัดคำ Quantities etc. ไปจนถึงคำ *a:* ออกเสีย

ส่วนตัวสระในหน้า ๘—๘ นั้น ให้แก้ตามแบบซึ่งแนบมานี้

ในส่วนพยัญชนะแห่งแบบพิสดารนั้น ศาสตราจารย์เซเดส์กล่าวว่า การที่จะใช้จุดต่าง ๆ นั้น เกรงว่าจะไม่สะดวกในการพิมพ์ และโดยที่แบบของศาสตราจารย์เซเดส์ได้ ใช้อยู่ทางวิทยาลัยฝรั่งเศสแห่งตะวันออกไกลแล้ว ถ้าทางฝ่ายไทยนี้พอจะตกลงตามได้แล้ว ก็ขอให้ตกลงตามเถิด

นาย จ. บุรณีย์ ก็เห็นด้วย และนายพันโท พระเจนกุนิศาสตร์ ไม่ขัดข้อง เพราะว่า แบบพิสดารไม่เกี่ยวกับทางการของกรมแผนที่เท่าใดนัก

ข้าพเจ้าเองก็ได้ตกลงกับศาสตราจารย์เซเดส์ ในแบบพิสดารนั้น ไปครั้งหนึ่งแล้ว แต่เห็นว่า ถ้าจะให้ถูกระเบียบ ตัว จ ฌ จ ฉ ซ ฌ นั้น ควรจะใช้ k'h แทนที่ใช้ kh' อยู่เดี๋ยวนี

ศาสตราจารย์เซเดส์ก็เห็นด้วย และรับว่า ถ้าทางนี้ตกลงกันเช่นนั้น ก็จะแก้ตาม แต่ข้าพเจ้ามาใคร่ครวญดูอีกแล้ว เห็นว่า ในการพิมพ์อาจจะทำให้ตัว h ห่างจากตัว k ฯลฯ มากเกินไป จึงเห็นว่าคงไว้ตามแบบของศาสตราจารย์เซเดส์ก็ได้ เว้นแต่ตัว ฌ ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส์ใช้ ç นั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่า ฌ ควรจะใช้ ð จะได้เข้าระดับกับตัว ฃ ค และ ฅ s

ส่วน ห (นำ) ซึ่งทำให้เป็นอักษรสูงนั้น ศาสตราจารย์เซเดส์ใช้เครื่องหมายคันเสียงแทน ข้าพเจ้าเห็นว่าสะดวกดีแล้ว

เพื่อความสะดวกในการพิจารณา ข้าพเจ้าขอเสนอแบบถอดอักษรที่ได้แนบมานี้

วรรณไวทยากร วรวรรณ

กระทรวงการต่างประเทศ

วังสราญรมย์ กรุงเทพฯ

วันที่ ๑๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

VOWELS

Italian Vowels except that α = sound of ea in English 'bear'

ø = sound of aw in English 'dawn'

ce = sound of eu in French 'peuple'

u' = a sound more open than German \ddot{u}

General

Precise

สามัญ

พิสดาร

อะ ắ ๑๓	a		ah	ǎ	a
อ๋ำ	am		ǎm		
อิ ิ	i			ĩ	i
อุ ุ	u'			ũ'	u'
อู ู	u			ũ	u
เอะ เอ็ เอ	e		eh	ě	e
แอะ แอ	α		ah		æ
โอะ ๑(—) ๑	o		oh	õ	o
เอะ ๑๑	o'		oh		o'
เออะ เอ็ เอะ—เอ็	ce		ce h	cě	ce
เอ็อะ เอ็๑	ia (final)		iah		ia (final)
	ie—(before consonant)				ie—(before consonant)
เอ็๑อะ เอ็๑๑	u'a (final)		u'ah		u'a (final)
	u'ce—(before consonant)				u'ce—(before consonant)
อ๋ำอะ อ๋ำ๑	ua (final)		uah		ua (final)
	uo—(before consonant)				uo—(before consonant)
โอะ โ๑ ๑๑ โ๑๑ ๑๑๑	ai		ǎi ǎi ǎy ǎiy		ai
เอะ ๑๑	ao			ǎo	ao
อู๑	ui				ui
โ๑๑	oi				oi

General

Precise

สามัญ

พิสดาร

อ ออ	oi	oi
เ ออ	oe i	oe i
เอื้อย	u'ce i	u'ce i
อว	uoi	uoi
อิ	iu	iu
เอัว เอ	eo	ěo eo
แอ	æ o	æ o
เอี้ยว	ieu	ieu
ฤ (เสียง รั) ฤ	ru'	řu' ru'
ฤ (เสียง ริ)	ri	ři
ฤ (เสียง เรอ)	r ce	ř ce
ฤ ฤ	lu'	ľu' ľu'

CONSONANTS

English consonants except that

Initial	k	p	and	t	are unaspirated as in French.
Final	k	p	and	t	are unexplosive and unaspirated.
	kh	=	k	aspirated.	
	ph	=	p	aspirated — not English ph.	
	th	=	t	aspirated — not English th.	
	č	=		hardened form of ch as the cz in Czechoslovak.	
	ch	=		always as in English 'church'	
	ng			as in English 'singer', never as in 'linger'.	

General

Precise

Initial Final Initial Final

ก	k	k	k	k
ก ข ฃ ค ฅ ฆ	kh	k kh ḳ kh ḳ̣ ḳ̣̣	k	k (kh) etc.
ง	ng	ng	ng	ng
จ	č	t	č	t (č)
ฉ ช ฌ	ch	t	ch č cḥ	t (ch) etc.
ญ	y	n	n̄	n̄
ด ฎ ฏ (บทร้อย)	d	t	d ḍ ḍ̣	t (d) etc.
ต ฑ	t	t	t ṭ	t ṭ
ถ ฐ ฑ ฒ ฑ ฌ	th	t	th tḥ ṭ̣ ṭ̣̣	t (th) etc.
น ฌ	n	n	n ṇ	n ṇ
บ	b	p	b	p (b)
ป	p	p	p	p
ผ ฝ ฝ	ph	p	ph p̣ pḥ̣	p (ph) etc.
ฝ ฝ	f	p	f f̣	p (f) etc.
ม	m	m	m	m
ย	y	—	y	—
ร	r	n	r	n (r)
รร	—	n	—	n (rr)
ล ฬ	l	n	l ḷ	n (l) n (ḷ)
ว	w	—	w	—
ศ ษ ฌ ฐ ฌ	s	t	s ṣ ṣ̣ ṣ̣̣	t (s) etc.
ห ฬ	h	—	h ḥ	—

เครื่องหมายศนเสียงสำหรับแบบพัสดา

การค้นใช้ตามเสียงทุก ๆ อักษรให้ค้นเช่นอักษรกลาง และให้ ใช้เครื่องหมายเหนือและใต้
สระ ตามแบบบัลลควัดซ์

ตัวอย่าง

ก กั กั กั กั

kḥ kḥ kḥ kḥ kḥ

วิธีถอดอักษรเป็นคำ ๆ

แบบสามัญใช้ข้อ่างที่กระทรวงธรรมการตกลงแล้ว และให้ถอดเป็นพยางค์ ๆ ไป ตาม
ลักษณะของภาษาไทย

แบบพัสดาเติมตัวสะกดการันต์หรือตัวที่ไม่ได้ออกเสียงในวงเล็บ ()

ตัวอย่าง

	สามัญ	พัสดา
กษัตริย์	kasat	kaṣat (triy)
ประกาศ	prakat	praḥkat (ś)
ราชบุรี	Ratburi	Rat (ch) buri

ให้ — (hyphen) สำหรับแบ่งพยางค์ในกรณีที่ไม่ใช้สระอ่านไปเป็นอย่างอื่นได้
เช่น สอ้ง = sa-ing ปากดัล = pak-lat

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ และวันที่ ๒๗ เดือนก่อน
ไว้แล้ว

ที่ครั้งถึงลักษณะ เมรุ กับ โรงต้ม ผิดกันอย่างไร เป็นพระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบเกล้าฯ จากพระอริยาบดินทร์ นายสุตเด้าให้
ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า การเผาศพพระผู้ใหญ่ภาคอีสาน เขาถนนชั้นหน้าตายชั้น
อยู่ข้างนอกมองไม่เห็นที่เผา ก็ต้มด้วยเป็นเมรุ ข้าพระพุทธเจ้าได้ขอให้นายสุต
เรียบเรียงลักษณะที่วางอยู่ ส่วน กรม ข้าพระพุทธเจ้าได้พบ ในพจนานุกรม
มอญ—อังกฤษครั้งหนึ่ง แต่ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาสมุดที่จดไว้ยังไม่พบ

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นรายการเมรุที่กล่าวถึงจะสร้าง มีคำว่า เกษตร ข้า
พระพุทธเจ้าไม่เคยพบคำมาก่อน จึงสอบถามเจ้าหน้าที่ เขาอธิบายว่า เป็น
ระเบียงที่ต่อจากตำซ่าง แต่จะแปลว่าอะไรเขาก็ไม่รู้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบแต่
ทับเกษตร ว่าเป็นที่พระนั่งทับของพุทธรูป แต่ทำไมจึงเรียกว่า เกษตร ขอ
ประทานทราบเกล้าฯ ด้วย

เมื่อจนเสารทดวงมานี้ การชำระพจนานุกรมไปถึงคำว่า เขตหน้า แปล
ไว้ว่า “กรอบประตูหน้าค่าง” แต่ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าจัดไว้ ว่า กรอบประตู
หน้าค่างเรียก ขานกบ ส่วนประตูหน้าค่างโบราณไม่มีกรอบ เพราะเปิดเข้า
ข้างในไม่มีบานพับ จึงไม่จำเป็นต้องทำขานกบ เป็นแต่ทำเขตหน้าเป็นบ่วงค่าง
บังหน้า เพื่อกันเคาะเท่านั้น กรมการต่างท่านเห็นว่า จะเป็นกรอบด้านนอก

ที่ติดต่อกับผนัง แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะนั้นไม่เกี่ยวกับบ้านประตู
ครั้นเมื่อไปดูประตูที่จะเข้าไปในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ก็เห็นแต่บ้านประตูไม่
ทงแผ่น ไม่มีกรอบหรือดงดตายอะไรที่ไปน ดังท่านว่า อาจเป็นตายตักที่
อยู่เหนือและได้บานหน้าต่างเรือนฝากระดาน แต่ได้ทราบเกล้าฯ ว่า ที่ตรงนั้น
ดูเหมือนจะเรียกกันว่า สะพานหนู ข้าพระพุทธเจ้าขอพระบารมีปกเกล้าฯ ขอ
ประทานทราบเกล้าฯ คำว่า เช็ดหน้า ด้วย

พระยาราชาโกษา บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า การชักศัพทางเชียงใหม่
เขาเอาเท้าศัพไปก่อน ส่วนซ้ายที่ถอดมาจากหัวโคง รังย่อนไปทางท้ายโคง
สำหรับรุ่งโยง พระยาราชาโกษา ได้ถามเขาว่า ทำไมจึงเอาเท้าไปก่อน เขา
บอกว่าเป็นประเพณีตั้งนั้น ไม่ได้เหตุผลอะไรอีก คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ประเพณี
ชักศัพเอาเท้าไปก่อน มีพ้องกันมากชาติทั้งฝรั่งและอินเดีย อ้างเหตุว่า เพื่อไม่
ให้ผู้จำทางกลับบ้านได้ ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามพวกหมื่นพจนนัตถมว่า เวลา
ศัพออกจากบ้าน เอาศีรษะไปก่อน พอจะเข้าเขตค้ำบ่าช้าจึงกลับโคงให้เท้า
ไปก่อน ที่ในกรุงเทพ ฯ ใช้ชักหัวโคงไปก่อน ก็น่าจะมาเปลี่ยนกันที่หัว
เมื่อมีการรุ่งโยงศัพขึ้น

คำว่า อุทุมพร เดิมเป็น ชุมพร ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษาอินเดีย
ที่ใช้พูดกันในปัจจุบันว่า ทุมพร ไม่มี อุ เพราะเสียงเน้นมาอยู่ที่ ทุม เดียง อุ ก็
หายไป ที่เพี้ยนจาก ทุมพร เป็น ชุมพร ก็คงเนื่องด้วยเสียง อุ ตากเดียง ซึ่งเกิด
แต่พื้นให้หดเข้าไปหาที่เกิดของเดียง อุ แต่เข้าไปไม่ถึง จึงเกิดเป็นเดียงเกิดที่
เพดานแข็งไป

ที่ควรลือว่า การถ่ายตัวอักษรสำหรับภาคสามัญ ควรจะใช้ตัวเดียง ๆ นั้น
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริเป็นอย่างยิ่ง ที่ฝรั่งใช้กันอยู่ก็เป็นอย่าง

ที่จริง ไม่มีความลำบากอย่างไรในเรื่องอ่าน เพราะการอ่านต้องเรียนกันอีก
ตั้งหนึ่ง ตั้งที่จริงเป็นของถูกคองที่สุด ที่มาเกิดแก่ศอผดมยุงกันอยู่ในเวदान
ก็เพราะนักถงเรื่องจะอ่านออกเสียง ให้ตรงควอักษร จึงทำควมลำบากในเรื่อง
เขียนคำยุงอยู่ในเวदान

เรื่องตาร้อยปม เจ้าคุณสุเมธาวัคชนะสงครามเต่าให้ข้าพระพุทธเจ้า
ฟังว่า ในตำนานมอญ มีบุรุษชื่อ มังปลาย (พลาย) กะไต็ก (หุต) หรือ
มาณพหุต ทำไร่ปลูกมะนาวนมหานไว้ ถ้ายบัสต์สำจะรดคั้นมะนาวเต็มอ มะนาว
เกิดผลงาม คิษย์ของโหราจารย์ขอมะนาวจากมาณพหุต และตามโหราจารย์
เข้าไปในวัง พระราชธิดาพระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นผลมะนาว ครัด
ขอจากเจ้าของหุดายครงจงได้ไป ครั้นเดือยมะนาวนั้น ก็ทรงครรรักถอดไอรัด
พระเจ้าแผ่นดินครัดให้คิม้องร้องบ่าว มาณพหุตเอาช่างกันหม้อก้อหนึ่งไปให้
กุมาร ๆ กรับ พระเจ้าแผ่นดินจึงครัดให้ถอยแพพระราชธิดาไอรัดและมาณพหุตไป
ภายหลังไปได้กถองวิเศษจากถง คีเป็นบ้านเมืองและได้เป็นกษัตริย์ต่อมา เรื่อง
นเชอถวยเกด่าง ใค้แนว่า เป็นเรื่องเดียวกับเรื่อง แลนปม ในพระราชพงศาว
ดาร ข้าพระพุทธเจ้าได้คยระวังตุเรื่องชนนคินทางอินเดือยอยู่เต็มอ เพราะเชอ
ถวยเกด่าง ว่า จะมาจากเรื่องของชาติใดชาติหนึ่ง แต่ยังไม่พบ เรื่องนางส้อย
คอกทมมาก อักเรื่องหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่องมีเก้าคถายคถงกัน คีใน
พงศาวดารของแขกจาม ว่า พระเจ้าศรีหรือธรรมเทพ ครองแคว้น ทัยวิษณุมูรติ
มีราชธกถทางฝ่ายพระราชบิดาจากวงค์ตระกูลมะพร้าว ฝ่ายพระมารดาตีบมา
แต่ตระกูลหมาก ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า เจ้าเมืองเพชรบุรี ไคชทายา
ชอนางจันทรเทวคีร์บาทราชบุตรคีร์ทองถมูทร ว่าเป็นราชธิดาพระเจ้าร่มฟ้า

กรุงจีน กับนางจันทร์เมาศ์ที่รับาทนาดสู่วังศ์ ๆ เกิดในจันหมาก ณ เมือง
จัมปาธิบัติ ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่งว่าด้วยเรื่องมรดาญอ้างไว้ว่า คันต์กุดกษัตริย์
จามองค์หนึ่งเกิดในจันหมาก แต่ไม่ได้เดาเรื่องไวให้ละเอียด คิดด้วยเกล้า
ว่าเรื่องของมรดาญกับของเราที่ใกล้กันคงมีออกมาก เช่นเรื่อง ศรีทนนไชย ของ
มรดาญก็มี แต่หาฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้ พระยาต์มนต์เดาให้ว่า
พระพุทธรเจ้าฟังว่าเหมือนกันมาก

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรคเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พร: น. อุนนทมนตรี

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชธน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑ มกราคม ตามอะไรไปหายอย่าง จรดขอบ
ท่านตามรูตามเห็นต่อไป

เกษตร ท่านทราบแต่จั่วคำเดียวกับ เขตต์ เป็นคำพูดคัดมาจาก
ทับเกษตร ซึ่งชาวบักชไตเขาไซเรียกพระระเบียง อาจเหมือนกับทางพายัพและ
อีสานก็ได้ ไม่ทราบแน่ชัดว่าทางนั้นเขาเรียกอย่างไรเพราะยังไม่เคยไป แต่ตั้งเกศ
ไตอยู่ว่า ต่างคำที่ไซกันทางบักชไตชนไปตรงกับทางพายัพอีสานก็มี คำว่า ทับ
หมายความว่าที่อยู่หรือที่อาศัย เช่น ทับกวาง ก็เป็นที่อยู่ของหมู่กวาง ทับช้าง
เป็นที่อยู่ของช้าง โพรทับช้าง คือต้นโพรที่อาศัยช้าง ทับตะโก เป็นที่อยู่ของเสือ
คำกริยงและเงาะเรียกเสือว่า ตะโก๊ะ เราตากเขาเข้ามาเข้าภาษาไทยจึงเป็น ตะโก
เลยไม่ได้ความ โปรดปรานได้ประทานทับกระท่อม คือกระท่อมที่อยู่ แดงที่
อยู่นพมนักเดอนความเข้าใจมาเป็นเรือน ทับเกษตร ก็หมายถึงเรือนซึ่งเป็น
ขอบเขตต์ ตรงกับพระระเบียงคด และอะไรต่าง ๆ บรรดาที่เป็นเรือนตั้งยม
คนเขตต์

เข็ดหน้า หรือ กรอบเข็ดหน้า วงเข็ดหน้า คือกรอบประตูหน้าต่าง
แห่งเรือนคก ที่ไซคำอย่างนั้น ที่แต่ก่อนเขาจะผูกผ้าขาวทำแผ่นผ้าเข็ดหน้าทำ
ขวัญเมื่อยกชนคอง เป็นดังเดยวกันกับทเรียก กบ วงกบ ช้องกบ และ ยานกบ
ความหมายสำคัญในคำน้อยที่ กบ คือคัตไม้แหลมคุดปากกบ เข้าปากกบให้
เดยวไป เมื่อเดยวไปรอบคองจึงได้เรียกว่า วงกบ ถ้าเป็นแค่ช่องเข็ดไม้มีบาน
จึงเรียกว่า ช้องกบ ที่เรียกว่า ยานกบ นั้นควรจะมีบานปิดช่องกบด้วยจึงควร

เรียกขานกับ คือวงกบอันมีบานปิด บานซึ่งติดบานพับนั้นเพียงมชนเมื่อฝรั่งเขา
ทำบานพับมา ให้ ไซเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง บานประตูหน้าต่างแต่ก่อนทำเดือยทงหน
ศอไม้ทงเดือย ต่างต่างเรียก ธรณี ข้างบนเรียก ทับหลัง กรอบประตู
หน้าต่างเรือนฝากระดานซึ่งท่านพูดถึงนั้น ฉันไม่ทราบว่าเขาเรียกอะไร จริงอยู่
ที่บ้านปลายเนินมีเรือนฝากระดานมาก คงจะรู้ แต่ไม่รู้ เพราะฉันไม่ได้สร้าง
ไม่ได้ติดต่อกับช่าง เปนแต่รับซ่อมมาด้วยราคาถูก ๆ เพราะเปนของพื้นถิ่น
ใครมีก็อยากบริจากระบายให้พ้นไปเสีย โดยวิธีขายขาดทุน

สะพานหนู เปนไม้กระดานเล็ก เขาตั้งทับบนไม้เชิงกลอน เห็นจะ
ประสงค์ไม่ให้หน้าคกราดไม้เชิงกลอน ที่ชื่อว่า สะพานหนู เห็นจะหมายความว่า
ควรจะเปนสะพานให้หนูได้ไป หรือจะหมายความว่าไม้สะพานตัวเล็กก็ได้ เปน
ของอยู่บนหลังคา ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกรอบประตูหน้าต่าง ซึ่งอยู่ที่ฝาผนัง

การขกศพที่เอาเท้าไปหน้า เห็นจะหมายให้เดินไปอย่างคนเปน ที่ว่า
เพื่อให้พ้นจากไม้ไค้หนักถ่วงจะกดยคให้ทหลัง

ท่านชอบได้มา ว่าทางอินเดียเรียก อุตุมพร เปน ทุมพร นันตมาก
ทุมพร เปน ชุมพร ไค้ง่ายที่สุด เพราะ ช กับ ทย ก็เปนนอินเดียกนอยู่แล้ว

เรื่องตาร้อยปม สมเด็จพระยาตากษัตริย์อ้าง ว่าพระตุเมธมน
แปดมาจากหนังสือมอญ ชื่อว่า ธรรมเจดีย์ แต่ฉันไม่ได้บอกแก่ท่านมาโดย
ละเอียด ถ้าเนาเรื่องที่ท่านเล่าก็เปนนอย่างเดียวกับเรื่อง ท้าวแสนปม ผิดกันแต่
รายละเอียด เช่นมะเขือเปนมะนาวไปเปนนัน ไม่สำคัญอะไร ถ้าสำคัญอยู่ที่ว่า
เมืองไหนเขาก็มีเหมือนกัน ทำให้รู้ดีว่าเป็นนิทานเก่าซึ่งน่าจะมาแต่ไหน จึง
สงสัยว่าจะมาแต่อินเดีย เช่นเดียวกับเรื่องดูคนางนา

เรื่องเกิดในจันทมากจันทมะพร้าว เป็นคำของกวี มีค้วอย่างจะเด้าให้
ท่านฟัง ฉันเห็นรูปในหนังสือพิมพ์ เป็นนางนั่งอยู่ในอะไรคู่มือออก ตามดู
บอกว่าดอกบัว คู่มือออกที่ดอกบัวนั้นใหญ่เต็มที ผิดสังเกต นั่นก็เป็นปาก
กวีเหมือนนก

เรื่องศรีธมมขัย ท่านว่าทางมตายุมนั้นไม่ทำให้ประหลาดใจ เชื่อแน
ว่าเป็นเรื่องแพร่หลายมาจากอินเดีย ดูแต่ชอกกับชอกอยู่ในค้วแดง

พูดถึงเรื่องเก่า ๆ ก็นกชนมาได้ หนังสือเรื่อง จารึกเล่มที่ ๒ นั้นไม่มี
มีแต่เล่มที่ ๓ ซึ่งเจ้าพระยามุขมนตรี คพิมพ์เก่าใหม่อยู่ถึง ๒ เล่ม ดูค่าน้ำกต่าง
ว่า สัมเด็จพระรัตนวงศศิริทรงคพิมพ์เล่มหนึ่ง เข้าใจว่าคือเล่มที่ ๒ นั้น ถ้ามี
ฉบับสำหรับจำหน่ายอยู่ในหอสมุด โปรดจัดตั้งไปให้ฉันฉบับหนึ่ง จะชอบใจ
มาก เป็นราคาเท่าไรบอกไปให้ทราบ จะส่งเงินมาใช้แก้หอสมุด

ในโอกาสนี้ได้ส่งแบบรอยแบงตั้งรูปเทวดานพเคราะห์ กับตำเนารายงาน
ถ้อยคำโหร ในเรื่อง เช่น ข้าวแม่ช้อ มาให้ท่านด้วย

แบบรอยแบงตั้งรูปเทวดานพเคราะห์ นั้น ได้มาจากพราหมณ์ ดู
คล้ายกับวงศตั้งรูปนพเคราะห์ ในด้านพระอาทิตย์ในอินเดีย มีพระอาทิตย์เป็น
รูปใหญ่ตั้งกลาง นอกนั้นเป็นรูปเด็กตั้งล้อมแปดทิศ จำได้ว่าพระราหูอยู่ตักใต้
พระเกตุอยู่ตักเหนือ ตองกันกับแบบรอยแบงนี้ แต่จิตโหรเราก็งบตรบูชา
นพเคราะห์ เขาทำบัตรพระเกตุใหญ่กว่าเพื่อนตั้งไว้กลาง เขาบัตรพระอาทิตย์
ไปไว้ออกเหนือ รู้จักว่าคำไป ที่เบียดนั้นคงเป็นด้วยพระจันทร์เป็นพระเคราะห์
รอง ฉางใจด้านหน้า คือทิศตะวันออก เป็นพยานช้อให้เห็นว่าเดิมพระอาทิตย์
อยู่กลาง แต่เพราะเบียดเขาพระเกตุเข้าตั้งกลางแทนที่พระอาทิตย์ พระอาทิตย์
จึงถูกได้ไปอยู่ออกเหนือ ที่เขาพระเกตุเข้าแทนที่พระอาทิตย์ เห็นจะมาแต่กัจฉ

ฤทธิ รุมเกิด คือดาวหาง ดาวหางชนทำให้แผ่นดินเสียหาย เพราะฉะนั้นจึงตน
บูชาพระเกตุ พระเกตุเคยกตายเป็นใหญ่ยิ่งกว่าพระเคราะห์อื่น เข้าดูตามภตตาง
แยงที่พระอาทิตย์ ทางอื่นเทียบเขาไม่ได้ถือว่าพระเกตุเป็นสำคัญ เขาว่าเป็นตน
เดียวกับราหูเสียด้วยซ้ำ ว่าราหูเป็นรูปเต็มหัวเป็นยักษ์ หางเป็นมังกร ถูกจักร
นารายณ์ควงขาดเป็นสองท่อน เพราะพระอาทิตย์พระจันทร์บอกแก่พระนารายณ์
เมื่อราหูปลดอมคัจจะเขากินหน้าอมฤค ท่อนหัวเป็นราหู คอยจับพระอาทิตย์
พระจันทร์เพื่อจะกินเสียด้วยความแค้น ส่วนท่อนท้ายนั้นเป็นเกตุ ยังไม่พบ
ตำนานทางอื่นเทียบถือว่าร้ายประการใด ตกว่าเป็นหางมังกรเท่านั้น แต่เรา
มาถือกันว่าเป็นเทวดาอีกองค์หนึ่งต่างหากทรงมังกร ที่รอยแบ้ง ในตำแหน่ง
ราหูเป็นรูปมังกรนั้นใกล้ชิดถูกตามตำนานเดิม แต่ที่รอยในตำแหน่งพระเกตุ
เป็นรูปชงดำมชายนั้นคิดจะเกิดอนคตาค์ ที่จริงควรจะเป้นชงตะเซ่ เพราะมีรูป
ตุ้มมังกร หรือคางคกเซ่นเองคือมังกร ถึงชงตกต่ำไว้ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า ชงช่วย
ทำนุโภ และสับตัดคือกรกราย นั้นก็เป้นว่าชงปัดดวงใจโกลนแขน ชงเหมือนแขน
ก็ตองเป้นชงยาวอย่างมังกร การรอยแบ้งเดิมเห็นจะรอยแต่แบ้งเป้นเครื่องหมาย
เท่านั้น ไม่ได้ตั้งเทอรูปหล่อทับลงด้วย เทอรูปนพเคราะห์หล่อเห็นจะหายาก
ในเทอสถานของพราหมณ์ก็เข้าใจว่าไม่มี

เรื่องเช่นแม่ขอ นั้น นึกว่าทางโหรเขาจะมีตำรา จึงได้ถามไปเขา
ก็ไม่มี แต่เขาก็ไม่ดูตาย ช่วยวินิจฉัยสับผู้ซึ่งเคยทำบอกให้ เมื่อฉันตั้งให้ถูก
คักคำของโหรเพื่อจะส่งมาให้ท่าน ถูกบอกจาคัวเองยากก็เคยทำให้ ฉันเคราะห์
ไปเกิด ในบ้านก็มีคนรู้ แต่ฉันไม่ทราบเลย เทยวินิจฉัยไปไหน ๆ ได้เลี้ยงก็ได้
ความอย่างเดียวกับที่โหรเขาบอกมา ว่าเมื่อเด็กไม่สบายแล้วก็ทำการเช่น ทำ
ข้าวเป็นตั้งก้อน ย้อมเป็นตั้งค่าง ๆ สวมก้อน ไม่ย้อมก้อนหนึ่ง ได้ฝาดมะมีเอาไปที่

ตัวเด็ก หยบตตะกอนชนอนทคองเด็ก ถถ่าวค้ำฟาดเควาระทอว่า แม่ชอเมืองล้ง
แม่ชอเมืองบน แม่ชอเค้นทน แม่ชอทวกะโด แม่ชอโตทอน เซญมารับ
(ก้อน) ช้าว ขาว เหลือง แดง ดำ (ว่าเบ็ดยนไปค้ำมด็ก้อนช้าว)

ของลูกไป อย่าให้กินข้าวขม อย่าให้กินนมราก อย่าให้นอนสดังนอนทวาด
ทวยเจบทวยไซ้ แดงขว่างช้าวชามหงคาเวอนทเด็กอยู่ไปด้ามก้อน โยนดง
แม่คินไปก้อนทง แดงเอาหน้าด่างฝาดระม้ราดค้ำมดงไปด้วย เมียโยนเข้าน้
ร้อง วู้ กูเรียกด้วย คิคคู้ทอว่า แม่ชอเมืองล้ง นนหมายถึงผบาคาด แม่ชอ
เมืองบน หมายถึงผฟ้า แม่ชอเค้นทน หมายถึงผทอชบพนคิน แม่ชอทวกะโด
กบ แม่ชอโตทอน หมายถึงผเรชน ทเอาช้าวโยนดงคินก้อนทงนหม คงหมาย
ถึงเช่นผบาคาด หน้าด่างฝาดระม้กคือโทกนหน้าด้วย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท
ข้าพระพุทธชเจ้านก ใฝ่ฝันอยู่ด้วยเรื่องบรรจุคัพพนึ่ง ท ในหนังสือดัดดศพระลอ
ถถ่าวว่า ไซ้โดง ก็ค้องหมายคคว่าคการบรรจุคัพพนึ่งเป็นของเก็ดชนใหม่ไมคู้
ช้านานน้ก แต่ไฉนจึงหาเรื่องไม่พบ แดงไทยถนอื่นกไม่ ไซ้บรรจุคัพพนึ่ง ค้ว
อย่างบรรจุคัพพนึ่งของชาติค่าง ๆ ทพบก้เป็นของชาติอยู่ห่างไกลออกไป จระมา
เกยวของกบไทยดงกบนำเอาประเพณีย่างนี้มา ไซ้โดยไม่มีเหตุผลทค้ำคัญ ก็

เป็นไม่ได้ ประเพณีของชาติไทยอาจยืมมาได้ก็จริง แต่การทำ
ทำศพของจีนที่ไช้บรรจุศพลงในแค้สที่ปักลงในดินของคตทนบถอจาศักกตสัทธ และไช้
ฝัง ศูเรื่องไม่เกี่ยวข้องกับประเพณีการบรรจุศพของไทย มาเมื่อวาน
ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่องทำศพของภิกษุจีนเรื่องหนึ่งซึ่งฝรั่งแต่งไว้ว่า ชนมเนียม
ทำศพหอดวงจีนมี ๓ ประการคือ เมา ฝัง และทำศพให้แห้งในท่านั่งสมาธิเพื่อ
เก็บไว้ แต่ที่ไช้กันมากและถือว่าเป็นเกียรติยศก็คือเมา การเผาไหม้ไช้
บรรจุลงในหีบ ๔ เหลี่ยม ให้ศพอยู่ในท่านั่ง เขาตายมีมือให้พนมและเอาผ้า
เหลืองห่ออกที่ ด่างทก ไช้คัมขนาดใหญเรียกว่า กัง ซึ่งเขาจัดเตรียมไว้ในวัด
หลาย ๆ ไบ การเผาแต่เดิมไช้ไม้จีนทั้น แต่ไม้จีนทั้นเป็นของมีราคาแพง ภายหลัง
จึงเปลี่ยนเป็นไช้ไม้พืชมธรรมดา มีไม้จีนทั้นปนบ้างเล็กน้อย การเผาศพนั้น
แต่โบราณมา เมื่อพุทธศาสนามากำตั้งรุ่งเรืองอยู่ในประเทศจีน ประชาชนนิยม
เผาศพเขาอย่างพระ แต่พวกนักบถอตทชงจูไม่นิยม เพราะผิดประเพณีจีน
ในที่สุด เมื่อ พ.ศ. ๓๘๓๓ จึงได้ประกาศห้ามไม่ให้ราษฎรเผาศพ อนุญาตให้
เผาได้แต่ภิกษุเท่านั้น

ในประเทศชิเบต มีการทำศพ คือ เมา ฝัง ทำศพให้แห้งเก็บไว้และ
โยนทิ้ง ที่ไช้กันมากคือโยนทิ้ง เมาไม่ค่อยมี เพราะหาพื้นยาก ส่วนพวก
ภิกษุตามะชนผู้ใหญ่ไช้ทำศพให้แห้งในท่านั่งสมาธิ โดยเอาเข้าบรรจุหีบโลหะ
ใส่เกลือไว้ก่อน

เรื่องทำศพในท่านั่งของจีนและชิเบต คงสืบมาจากประเพณีของชาว
ฮินดู ที่ทำศพพวกนักบวชให้เป็นท่านั่ง ประเพณีนั้นอาจจะคิดมาถึงไทยในเมืองจีน
เพราะก่อนที่ไทยได้รับพุทธศาสนามาจากนิกายใต้ คงจะได้คคิพุทธศาสนามาอย่าง

มหายานจากธิเบตหรือจีนมาข้างแฉ้ว ซึ่งเซอริยอชงกอกตได้ให้ความเห็นแฉะ
 อ่างหลักฐานค่างไวไหมหนึ่งชื่อเรื่อง Buddhism in The Shan States ชื่อ
 ข้าพระพุทธเจ้าออกจะเห็นด้วย เพราะค่างเกยอชองกับพุทธค่างนาของพระมำก
 เป็นอย่างจีนอยู่มำกค่าง ทาไซ้เป็นภาษาบาลีอย่างไทยไม ข้าพระพุทธเจ้าได้จด
 ค่างเหต่านไวได้หลายค่าง จึงคิดเห็นด้วยเกด่าง ว่าประเพณั้บรรลัคพณั้ ไทยจะได
 มาแต่ครั้งยังอยู่ในคอนไตของประเทศจีน แฉะอาจไซ้แกคัพผู้ชงนบถอจ่าเป็นคณ
 ศักคัสทช แฉะผู้ศักคัสทชนั้นอาจเป็นชนทิงหนำหรือพระเจ้าแผ่นดินองคทิงกได้
 ภายหลงจึงคิดค้อไปถงผู้นทไมไซ้ศักคัสทชด้วย สิบเป็นประเพณั้กนมาในถาง
 สำธา คำนทกรำบทุดมำน เป็นเพราะข้าพระพุทธเจ้าก่างไมมีอยู่ จึงตอง
 คิดหาแนวถางสำหรับค่นค้วค้อไป ถารจะควรดถำนไรชอรับพระบารมีเป็นทพิง
 แฉ้วแต่จะทรงพระกรุณา

มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าจ่า ค่างจ่า คัตหน้าอาน ไมฉะเพาะไซ้แกคัตหน้า
 กระบวนเถด็จเทำนน แม้นหน้าพระบรมมหาราชองกเรียกว่าทหน้าอานได้ ถ้าไซ้
 ได้ ความกมำเขำกับความหมายกับค่างจ่า สำน หรือ คาล

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรคเกส่า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanwong*

ขอปรุถำนกรำบทุด สม่เด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
 นริศรำนุวัคคิงค์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชอน

หนังสือลงวันที่ ๓ มกราคม ได้รับแล้ว ตีใจที่ท่านไม่คำนึงถึงเรื่อง ศพโกศ
เป็นการช่วยฉัน เพราะฉันก็ไม่ฝันอยู่มาก ถ้าได้หลักฐานอย่างโรบอกให้ฉัน
ทราบด้วย จะขอบใจมาก

ตามที่ตอบล่วงหน้าได้มาแต่ก่อน เป็นอันปรากฏว่าแต่ก่อนเป็นศพทับทิม
แม้พระศพพระพุทธเจ้าอันสูงสุดก็เคยอยู่แต่พวกเห็นทำ ได้ทับทิมทั้งนั้น พระบรมศพ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งฉันบอกท่านมา ดูก็เหมือนว่าได้ทับ ศพได้โกศน่าจะจะมี
มาที่หลังแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่จะมีมาเมื่อไร ได้ประเพณีมาแต่ไหน
นั้นแหละเป็นสิ่งที่พึงจะได้ส่วน

ท่านสงสัยว่าจะได้ประเพณีมาแต่บ้านเมืองที่ใดกัน มีเงินเป็นต้นนั้น
เป็นความคาดคะเนชอบที่สุด ฉันก็คิดเช่นนั้นเหมือนกัน เทียบเดินเดินไปเห็น
ทิวตดแดงเนี้ยเขามังงาน แวะเข้าไปดูเห็นเป็นงานศพพระอาจารย์จันทวงษ์เจ้าอาวาส
ผู้เป็นสมภารแห่งวัดนั้น แต่เขาจะเรียกท่านว่ากระไรนั้นไม่ทราบ เห็นเขาทำเป็น
ตุงตุงประติษฐานไว้บนชั้นในโรงทิม จึงนึกว่าประเพณีแต่คงศพหนึ่งใส่โกศเป็น
ประเพณีฉัน แต่ที่หลังไปถามพระอาจารย์จันทวงษ์เจ้าอาวาสผู้เป็นสมภารวัดนั้น
ที่หลัง (ซึ่งเขาเรียกกันว่าอาจารย์แมง) ว่าการแต่คงศพใส่ตุงหนึ่ง กับแต่คงศพใส่
ทับทิมทำต่างกันโดยแยบยลอย่างไร ท่านบอกอธิบายไปเสียอย่างหนึ่งว่าไม่ได้
แยบยลด้วยยศ แยบยลด้วยการเมื่อตาย คือถ้านั่งตาย (คือนั่งสมาธิไปจนตาย) เขา
ก็แต่คงศพหนึ่ง ถ้านอนตายเขาก็แต่คงศพนอน เพราะเขาไม่อยากจะถูกต้องศพให้

มากนัก ส่วนการประดิษฐ์หนังสือไว้เปิด ๆ ตามที่ท่านว่าทำศพให้แห้งนั้น
ฉันก็เคยได้ยินมาเนื่อง ๆ เป็นศัพทพระญวน ตามที่ฉันนั้นเข้าไปในทางปาฐิกหารีย์
ว่าศพไม่เน่า แต่ฉันก็ไม่เคยไปดู ในเรื่องแต่งศพหนังสือโกศนั้น ฉันเคยไปหา
พระองค์เจ้าจุฑาภรณ์วงศ์ เมื่อเธอเข้ามากรุงเทพฯ บัดนี้ เธอแนะนำให้รู้จัก
กับฝรั่งซึ่งมาอยู่กับเธอ เธอบอกว่าเป็นครูของเธอ เขาเป็นพหูสูตรจึงตามเขา
ถึงการแต่งศพ ว่าเขาได้อ่านพบอะไรมาบ้าง เขาบอกว่ายเหมือนทางมณฑลโกเต็ย
แต่งศพ แต่เขาอ่านมานานแล้ว เห็นเขาทำมากด้วยมาทางจีนและโกตกับเรา
หรือเป็นคนกำเนิดพวกเราด้วย จึงขอให้เขาอ่านอีกทีหนึ่ง แล้วจดบันทึกมาให้
แต่ก็ยังไม่ได้รับบันทึกนั้น อีกทางหนึ่งขอให้ท่านดูเรื่อง สิบสองเหลี่ยม ดูเป็น
แต่งศพไว้เปิด ๆ จะเป็นเรื่องของพวกเขาไรก็สงสัยเพราะนิทานที่จารึกไว้คิดจะ
ไม่มาทางเรา ๆ นี้ แต่ทว่าใจเป็นที่งามนพนิชเข้าที่ เพราะโกศของเราที่
มณฑลพินเอง แต่เด็กคง อาจน้อยอดงมาที่หลังก็เป็นได้

ถ้า ตัดหน้าฉาน นั้นชอบกลอยู่ ฉันเคยคิดมาคราวหนึ่งแล้ว ถ้าคนทูล
ฉาน จะหมายความว่าอะไร ตามที่ฉันรู้ได้มา คำว่า ตัดหน้าฉาน ดูเป็นว่า
ผ่านหน้าพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ใช่ผ่านหน้าสถานที่ เช่น เวลาเสด็จออกพบพลา
สูง คือพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ใครจะผ่านไม่ได้ เว้นแต่ที่ได้รับพระบรมราชา
อนุญาตให้ผ่านจึงผ่านได้ มีกระบวนแท่นเป็นต้น ตัดหน้ากระบวนเรียกกันว่า ตัด
หน้าฉาน ก็เคยได้ยิน แต่คิดว่าควรจะเป็นกระบวนเสด็จพระราชดำเนิน แต่ไม่
ว่าแต่อะไร การตัดหน้ากระบวนนั้นเป็นจรรยาที่ไม่ได้อยู่แล้ว หน้าพลาสูง
นั้น ถ้าเป็นเวลาที่ไม่ได้เสด็จออกก็เห็นผ่านกันได้ไม่ขัดข้อง แม้พระที่นั่งใน
พระราชวัง ถึงจะเสด็จประทับอยู่ในพระที่นั่ง ถ้าไม่ทอดพระเนตรเห็นออกมา
ถึงหน้าพระที่นั่ง ก็เห็นเดินผ่านหน้าพระที่นั่งได้ ไม่ขัดข้องเหมือนกัน แต่

ที่ฉันอาจเป็นประเพณีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นกลางดงแล้วก็เป็นได้ ได้ดองแต่จงหา
คำเก่าๆ เคยพบว่า ธงไชย ธงชาย ธงฉาน อันธธฉาน ที่ฉันรูปร่างจะเป็น
อย่างไรก็ไม่ทราบ เป็นคำกวีเหมือนกับ กลิ้งกลดจามรไสวไพโรจน์ จะเอา
ความหมายว่าเป็นอะไรนั้นยากนัก ที่เก็บเอามาพูดกวีจะเป็นกตอนพาไปเท่านั้น
ธธฉาน นั้นจะต้องมีแน่ แต่รูปร่างจะเป็นอย่างไร และจะใช้ ณ ที่ใดไม่เคยเห็น
อีกนัยหนึ่งเคยพบคำว่า ฉานคลี่ คำนี้ดูเป็น ฉาน ว่า ต๋นาม หรือต๋นามคตนั้นจะ
อยู่หน้าพดด้พดาก็ไม่ทราบ แต่ไม่ได้บอกไว้ว่าผ่านได้หรือไม่ได้ ค้นไปอีก
ก็พบคำเช่น แดกฉาน ดขที่ตถฉาดฉาน พรรณรายฉายฉาน เป็นต้น ซึ่งเป็นไป
รูปอื่น จะเป็นคนละคำหรืออย่างไรไม่ทราบ เมื่อพบมันเมื่อไปต่าง ๆ ก็ค้น
ความเพียรที่จะค้นจนจึญเตยระงับไป ตามที่ท่านคิดว่า ฉาน จะเป็น ฉาน นั้นเข้า
ที่มาก แต่ขค้อยตามกถกถาวมาแต่นั้น

เมื่อวันท ๘ เดือนนี้ พระองค์เจ้าธานีมาหา เขาหนึ่งด้อยที่เธอแต่งมาให้
จะอ้างถึงแต่เรื่องเดียว คือเรื่องคำว่า กระลาโหม คำศตราชารย์พีโน้ตแปลว่า
อาจารย์บูชาไฟ เกียงไม่ได้ คำว่า กระลา หมายความว่าไฟมีหลายแห่ง โหม
หมายความว่าได้ว่าตุ้มก็มีหลายแห่ง แต่ไม่เข้าท่าเลย เขียนชื่อนั้นทุกวันนี้เอา
๗ ออก คงเหลือแต่ กลาโหม ว่ามาแต่ กลท ดูเป็นขอไปที่ เกินอะไรไปหลาย
อย่าง เช่น ฮา ก็เก้อ โอม ก็เก้อ ไม่เป็นเหตุอันดี ชื่อนี้ยังไม่เคยคิด

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๖ มกราคม ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ รวม ๒ ฉบับ ทรงพระเมตตาประทานพระอธิบายหลายอย่างมายังข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ทับเกษตร์ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจตามพระอธิบายได้แจ่มแจ้งดี ถ้าจะเทียบด้วย โรงต้มเผือก ก็น่าจะได้ออกมาเป็นรูปของส่วนกลาง ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังอธิบายถึงการปลูกโรงต้มในชนบท ว่าเขาเอาไม้ไผ่ที่ยาว & ถ้า มาบากปลายหักพบเพื่อสอดไม้ขอเครื่องผูก แล้วตัดจนท่อน & คัด พนม ขึ้นไป เอาไม้ไผ่ท่อนหนึ่งผ่าข้างหนึ่งเป็นรูปกากบาท ถ่างให้เป็น ๔ ซา ผูกเข้ากับจันทน์แล้วทำธงผ้าขาวรูป ๓ เหลี่ยมมุมคี่เล็ก ๆ เสียบปักในท่อนไม้ไผ่ซึ่งเป็นอย่างเสื่อจริงแล้วจึงยกขึ้น มีคนทำไว้ก็ช่วยกันยก ต้องยกทะเลแยงมุมกับคนละที ถ้าไม่ทราบวิธียกก็ยกไม่ขึ้น ที่ปลูกไว้ก่อน เพราะถ้ายกเสื่อแล้วขึ้นไป ค่อยขอทำหลังคาไม่ได้ เพราะสูงมาก ตรงที่ยกขึ้นนั้นเป็นที่ตั้งมาร้านเผาศีฟ ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า เรียกระไร จะเรียกว่า ปร้า ก็ไม่ถนัด เพราะไม่ใช่ชนิดหลังคาแบบ แล้วค่อยปักจากที่เผาออกมาเป็น ๔ ด้าน ว่าต่างที่ถักกว้างขวางใหญ่โตมาก ใช้เป็นที่พระสอด แตรก็จ้อง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการทำศพ หมัดนี้รวมเรียกว่า โรงต้มที่ใช้เป็นศาลาด้วยอย่างวัดจักรวรรดิเรียกว่า ศาลาโรงต้ม ส่วนธงผ้าขาวว่ามีความต้องการ เพราะถือเอาไปตั้งขึ้นครั้นเป็นผ้าประเจียดชดงมาก ที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยกราบทูลว่า คุ้ม มีในภาษามอญ แต่ค้นไม่พบ นายสุดว่าที่เผาศีฟมีหลังคา

ทางอีสานเรียกว่า หีบ ตางที่อาจเป็นคำเดียวกัน แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ได้
ซักไ้ช้ นายสัตให้ตลอด

คำว่า หีบ มีพจนานุกรมเดียวกัน คือ หีบ ในภาษาภาคอีสาน ซึ่งมักเขาคักกับ
ปรา ว่า หีบผ้า หรือ หีบผาม และคำว่า กะต้อบ และ กะท้อม คำ ตะโก๊ะ
เดือนมาเป็น ตะโก สันสกฤตเป็น ๆ ก็ไม่เฉียดยว คำที่มีความหมายเดือนจน
แปลได้อีกทางหนึ่ง นอกจาก ไหช้าง ยงมอก ๒ คำ คือ พอดู และ ดูถูก ดู
ในคำแรก ในอีสานออกเสียงว่า ดูะ แปลว่า พอ ในภาษาไทยชาวคำว้า ถินดู
หมายความว่า ถินพอ ถูก ในภาษาจีนมีคำว้า ดูก แปลว่า ทำให้เขาเป๋อนดำ
หมิ่นประมาท ส่วนคำว้า ดู ในคำว้า ดูถูก อาจเป็นคำเดียวกับ หลู่

เรื่องเครื่องเรือน ข้าพระพุทธเจ้าเคยงานเขาชั่งนต่าง ๆ ที่ต่าหนัก
แดงในพิพิธภัณฑสถานให้ดู แต่แดงก็จำกัดทั้งหมด จะเป็นเพราะข้าพระพุทธเจ้า
ไม่ใช้ช่าง และนาม ๆ จะโตเห็นหรือไซ้เขียน จึงทำให้จำไม่ได้แม่นยำ

ที่ทรงเห็นว่า การซักศพที่เอาเท้าไปหน้า จะหมายให้เดินไปอย่างคนเป็น
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้อง ในกระแ่งพระตำรับ

หนังสือประมุขศิลาจารึกภาค ๒ ทศของพระประลังค์ ที่หอสมุดแห่ง
ชาติมอญมากเต็ม ขอประทานถวายมากับหนังสือฉบับนี้เต็ม ๓ เป็นของหอ
สมุดแห่งชาติถวาย

แบบโรงแบ็งคังรูปเทอดานพเคราะห์ที่ทรงพระเมตตาประทานมา เป็น
ประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้าดำหรับเป็นเค้าเมื่ออ่านเรื่องฝรั่ง ถ้าพบเรื่องเช่น
นี้กระตักได้ไม่ช้าไปเสีย พระเดชพระคุณฉันเถิด ๆ ที่ทรงใช้คำว้า ตกได้
ตกเห็นอ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเถิด ๆ ว่าเหมาะที่สุด เพราะกระตักวัดและ
เข้าใจได้ทันที ที่กล่าวเขียนว่า ตะวันตกเฉียงใต้ตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งถ้า
ต้องจำเป็นเขียนซาหลายครั้งกเลยเวดามาก ความคิดในเรื่องทิศของไทยและ

จนตรกนทชนคนด้วยตระวนชอกตระวนตกก่อน แต่ตรงข้ามกับฝรั่งชนคนด้วย
เห็นและไต่ก่อน ถ้า ตกได้ ฝรั่งเป็น ไต่ตก เขมรทศของจีนชไตตรงข้าม
กับของฝรั่งชเห็น จันถือซ้ายเป็นใหญ่ แต่ฝรั่งถือขวา ในภาษาไทยก็พูด
ว่า ซ้ายขวา ดูเป็นที่ว่าไทยเต็มจะถือซ้ายมาก่อน

เรื่องเช่นแม่ขอ ทททรงพระเมตตาประทานข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระเคช
พระคุณถนเกล้า ฯ เมื่อพิจารณาคุณวิริยททา คิดด้วยเกล้า ฯ ว่า ข้าฯ ๔ ปี
เขาเรื่องกันดึกว่า ๓ ปี เพราะได้จำนอนกับ แม่ขอเมืองบน แม่ขอเคินท
แม่ขอเมืองล่าง และ แม่ขอเคิตทนอน ทม แม่ขอทัวกะไค จะเกินจำนอนไป คิด
ด้วยเกล้า ฯ ว่า แม่ขอเมืองล่าง จะเป็นเมืองมนุษย์ เพราะในภาษาไทยต่างถิ่น
เรียกว่า เมืองล่าง คู่กับ เมืองบน ถ้า แม่ขอเมืองล่าง เป็นแผ่นดิน แม่ขอเคินท
อาจเป็นที่อยู่กลางอากาศอย่าง อันตลิว ในบาดหรือ อันตริกษ ของพราหมณ์
ทวางก่อนชาวตั้งดาดง ไคถุน จะหมายสำหรับ แม่ขอเคิตทนอน หรือ แม่ขอทัว
กะไค ก่อนชาวตั้งชาวจะหมายถึง แม่ขอเมืองบน แต่ก่อนชาวเคตองและแดง
กับ แม่ขอเคินท และ แม่ขอเมืองล่าง ไม่ได้สนิท ตามททกราบทูลมาน จะผิด
ถูกสถานไร ขอรับพระบารมีปกเกล้า ฯ พระอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ

ทททรงแนะเรื่องแต่งศพนั่งจะจะมีเคามาจากพวกคาค คิดด้วยเกล้า ฯ ว่า
จะถูกทาง เพราะพวกคาคได้พุทธศาสนาไปจากอินเดีย คงได้อะไรจากอินเดีย
ทตายอย่างไปคัดแปลงแก้ไขให้เหมาะกับของตน ข้าพระพุทธเจ้ามีเรื่อง เวตาล
และเรื่อง ท้าววิกรมทาคัย ซึ่งฝรั่งแปลจากภาษาคาค เค้าเรื่องยังบอกให้ทราบ
ว่าเป็นของอินเดีย แต่เนื้อเรื่องและชื่อเสียงในเรื่องแก้ไขรูปคาคหมด ดังที่
เรื่อง แต่งศพพวกคาค จะได้แบบอย่างการแต่งศพนั่งของพวกตั้งนยาดไปคัดแปลง
แก้ไขรูปกับความเป็นไปของตน แล้วไทยได้มาอีกที เรื่อง ๑๒ นกสัตว์ ซึ่งเคย

ค้นหาหนังสือในหนังสือ วรรณคดีสมาคม ข้าพระพุทธเจ้าเคยสงสัยมาแต่แรก
ว่าจะเป็นอย่างใด แต่หาหนังสือที่เกี่ยวกับพวกศาสดา ซึ่งมีอยู่ในหอสมุดแห่ง
ชาติก็ไม่พบ ภายหลังจึงได้ทราบเกล้า ๆ ว่านักปราชญ์ฝรั่งคนหนึ่งได้อ่าน
ด้วย เรื่อง ๑๒ นกสัตว์ ได้อ่านแล้วว่า มีคนเคามาจากศาสดาอยู่ในหนังสือชื่อ ดอง
เป่า เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม ที่ทรงแนะนำให้ข้าพระพุทธเจ้าอ่าน ข้าพระพุทธเจ้าจะ
ได้อ่านต่ออีกหนังสือ ท้องที่จะเป็นเรื่องของศาสดา เพราะตามพงศาวดารว่า
ศาสดาเคยมาเป็นใหญ่อยู่ในเปอร์เซียคราวหนึ่ง เป็นพวกชนชาติที่เคยยกเข้ามา
อินเดีย ในที่สุดก็ถูกเรียกว่า หูณ เป็นศาสดาคนละพวกกับพวกพระเจ้ากนิษก ต่อมา
ศาสดาชนชาติเมื่อหลุดอำนาจจากเปอร์เซียแล้ว ก็ไปตั้งอยู่ในแดนต่อกับอินเดีย
เพราะฉะนั้น จึงเชื่อด้วยเกล้า ๆ ว่า เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม จะมีคนเคามาจากศาสดา
อันอาจกล่าวไปถึงเรื่องแคว้นพม่าได้ด้วย สืบในซึ่งอาจทราบเรื่องเหล่านี้มีคน
หนึ่ง คือนายไซเดมฟ้าเคน นายกษัตริย์มาคมคัพพิชชาแห่งประเทศไทย เพราะมี
ความรู้ในเรื่องวิชาจากต๋องยเซอชาติมนุษย์ทางตะวันออก คงจะได้อ่านพบอะไร
บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าจะสอบถามเขาไป

ข้าพระพุทธเจ้าเคยสอบภาษาศาสดากับภาษาไทยอยู่พักหนึ่ง เพื่อดูต้น
เค้าคำต่างคำ ถ้าหากศาสดากับไทยสืบเคามาแหล่งเดียวกัน แต่ไม่พบพ้องกันแม้
แต่คำที่คงมีมาแต่เดิม เช่น การนับ เครือญาติ ส่วนร่างกาย กิริยาที่เป็น
อาการตามัญและคำที่ประจำโลกเช่นดินน้ำลมไฟ แต่ที่ฝรั่งเขาเอาหลักการ
กลายเสียงเข้าจับ ปรับให้เห็นเป็นคำเดียวกันในต่างคำก็มี ก็ยังไม่แน่นแฟ้น
เพราะภาษาคำใดของไทยแต่แรก อาจต้องกันด้วยบังเอิญได้ง่าย ทั้งหลัก
ภาษาศาสดาก็เป็นชนิดที่คำมีอุปสรรคบังจ้อยอย่างเขมร แต่จะไม่เชื่อเด็ดทีเดียว
ก็ไม่ได้ เพราะที่เด็กมป่านคำป่านเขยวทกน เมื่อเด็กใดชนป่านนนักหายไป
ฝรั่งว่าพวกศาสดาก็มี ส่วนชาวอริยกะไม่มีเลย

เรื่องฉาน เมื่อ ๒ - ๓ วันมานี้ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เสด็จมาที่หอ
 ต้มตุ๋น ข้าพระพุทธเจ้าได้ทอดเรื่องฉานนี้ ครั้นว่า มีคำว่า พระโรงฉาน อยู่คำหนึ่ง
 ซึ่งดูแล้วจะเป็นพระโรงเบ็ดเตล็ด เทียบกับศาลชำระความซึ่งเป็นทเบ็ดเตล็ดก็ได้
 แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาคำ ฉาน ซึ่งแปลว่าเบ็ดเตล็ดไม่พบ พระธรรมนิเทศทวย
 หาญว่า ฉาน น่าจะหมายความว่า กระบอง เพราะมีคำว่า แดกฉาน อยู่ แปล
 ไปในทางว่า แดกขบจน แต่ยังเป็นความลำบากเพราะเป็นคำโดด เพียง
 ดัชนีฐานแต่เพียงแต่ความหมาย โดยไม่มีทางสืบสาวเรื่องราวของคำนี้ได้แล้ว
 กิตติแต่บันทึกไว้ที่เท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าต้องค้นดูคำว่า Shan San และ Chan
 ในภาษากวางตุ้ง ก็พบคำที่ใกล้เคียงแต่ความหมายคล้ายกับคำไทยอยู่หลายคำ
 แต่ทั้งจดหมายอาณัติระดับเสียง เพราะยังไม่สอบเสียงอ่านกับคนจีน

คำว่า Shan มีคำที่แปลว่า

- (๑) อีก ทำซ้ำ ต่อไป — ซ้ำ
- (๒) ตนเอง ตัว — ฉนั้น
- (๓) ที่ระโหฐาน พระราชวัง — ฉาน
- (๔) คนรับใช้ คนบ่าวเรอ เจ้าพนักงาน เสมียนดี ถ้าเป็น
 ฆางฉางมหาตเล็ก เรียกว่า นอยไตซำห (ในใหญ่คนใช้) คำนี้ ใกล้กับชื่อ
 นายจัน หรือ นายฉนั้นมหาตเล็ก
- (๕) เลื่อน ฟาน
- (๖) ร้องไห้ เทลื่องมักฉำน ๆ แปลว่า สองแถมนำตาอาบ
 คล้ายคำว่า โสภคาลัย
- (๗) ฉาย
- (๘) นิมนต์ ทำให้เขาเลี้ยงชื้อ คล้ายคำประจาน

คำว่า San มีคำแปล

(๓) กระจาย แม้ไปทั่ว พุดเตอะเทอะ ปรต๋อยไป — ซ่าน

คำว่า Chan มีคำแปล

(๓) ฝ่า แดกออก — แดกฉาน

(๒) สัน ทวนกล่ว — สัน

กรมหมื่นพิทยาดงภรณ์ศรีธำมาธรเรื่องหนึ่งว่า กรมการชำระปทานุกรม
คนหนึ่ง ไปทอดตามคำแปลว่า คาคกลอง นอกจากแปลว่า ตี จะหมายความว่า
ชนกลองบ้างไม่ได้หรือ เพราะในพระราชนิพนธ์ รามเกียรติ์ แห่งหนึ่ง มีคำว่า
คาคกลอง ในความที่ต่อไปว่า ยังไม่ทันได้ตี กรมหมื่นพิทยฯ ทรงดำริถึง
คำว่า ปี่พาทย์คาคกลอง ปี่พาทย์ราดตะโพน ความว่า คาค และ ราว ในที่นั้น
จะแปลว่าอะไร ดูจะเป็นเรื่องตลกของ สำนวนคำว่า ปี่พาทย์ ถ้าเติม ใช้เป็นพินพาทย์
แล้ว ได้มาพระบาททรงแก้เป็น ปี่พาทย์ เพราะเราไม่ได้เล่นพินอย่างอินเดีย
แค่เราใช้ปี่ สำนวนคำว่า พาทย์ กรมหมื่นพิทยฯ ทรงคิดเด่นว่าจะเป็นคำไทยบ้าง
ไม่ได้หรือ จะหมายความว่า พัด อย่างลมพัด ก็คือลมเข้าได้บ้างกระมัง ข้าพระ
พุทธเจ้าเห็นว่าถ้าว่าโดยเสียงก็อาจเป็นได้ และเราก็มักว่า ขัดเข้า ขัด กับ พัด
หรือ พาด ก็ใกล้เคียงกัน แต่ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ เท่าที่พบใช้แต่เข้า พัด ยังไม่
เคยพบ ในไตรภูมิพระร่วง ตอนที่ว่าด้วยสังวรศักดิ์ ใช้คำว่า เข้ากลอง อยู่หลาย
แห่ง แต่ที่เป็น คาคกลอง ก็มี เข้า คำนี้อาจเป็นคำเดียวกับ ใช้ ในภาษาไทยใหญ่
ซึ่งแปลว่า ตี คำในภาษาไทยซึ่งใกล้เคียงกับคำนี้ก็มีแต่คำว่า โขย สำนวน ราว ใน
คำว่า ราวตะโพน พระสารประเสริฐว่าจะมาจาก ระนาด กระมัง ดูก็เข้าท่าเมื่อ
พูด ระนาด เร็วเข้าก็เช่น ราว ได้ ความก็ไปกันได้

พระองค์เจ้าธานีฯ ได้ประทานหนังสือที่ทรงแต่งเรื่อง กลาโหม และ ทวาร
วดี มาให้ข้าพระพุทธเจ้าอย่างละเล่ม คำว่า กลาโหม จะมาจากอะไร ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยคิดไม่ตก พระยาอัครมนตรีว่าจะมาจากคำ ตละ ในภาษามอญ
แปลว่า เจ้า ส่วน โหม คือ โกรธ รวมกันหมายความว่า เจ้าแห่งรบ ในคำ
อธิบายของพระองค์เจ้าธานีฯ ทรงกล่าวถึงคำว่า กลาณะพร้าว กลา คำนี้ใน
ภาษาชวาใช้ว่า กลาป่า หรือ กลาหลาป่า ถ้า กลาโหม เกี่ยวข้องกับ กลา ก็น่า
จะเป็นอย่างทีในพืชต่าง ๆ ของอินเดียนะพร้าวซึ่งเรียกว่า ศรีผล ใช้เข้าพืช
เล่มอแค้กกในเรื่องเตาอย่าง ตละโหม คิดด้วยเกล้าฯ ว่า มหาดไทย กับ
กลาโหม ต้องมาด้วยกัน แต่ก็แปลกกันไม่ออกทั้งคู่ ถ้า มหาดไทย เดิมมาจาก
มหาธาตไทย กลาโหม ก็น่าจะเป็น พระจันทร์ เข้าคู่กัน เพราะมีคำว่า กลา
อยู่ด้วย

เรื่องทางเชียงใหม่ท่านกษัตริย์ตั้งชื่อในการเผาศพ คิดด้วยเกล้าฯ ว่า อาจที่
จะเดียน้อย่างมาจากชาวอุตรดิตถ์ ซึ่งคนในท้องถิ่น เมื่อตายแล้วก็เอาผ้าแดง
ห่อศพไปทิ้ง เพื่อให้หมกหัดดินเฉียวเอาไปกิน เป็นการพาเอาเดียนยตมตทินแห่ง
ศพไปเสีย

กรรมสมควรแล้วแต่จะไปรกเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

๒๘
วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒

พระยาอนุมาณราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๖ มกราคม พร้อมทั้งสมุดประชุมจารึกภาค
ที่ ๒ ได้รับแล้ว

ขอบใจท่านเป็นอย่างมาก ที่จัดการช่วยให้ได้รับสมุดประชุมจารึกภาค
ที่ ๒ ในนามของหอสมุดแห่งชาติตามประสงค์ โดยไม่ต้องใช้ราคา แต่ถึงแม้
ต้องเสียก็ไม่รังเกียจอย่างไรเลย เป็นการบำรุงหอสมุด

ในการปรุ้งหลังคา ไม่ว่าจะหลังคาอะไร เขาย่อมปรุ้งกันกับพนดินก่อน
ทั้งนั้น เสร็จแล้วจึงยกขนปรุ้งกับที่ เขาไม่ได้ปรุ้งกันบนที่ตุงมิได้ ด้วยจะทำ
ลำบาก แต่เพราะเป็นหลังเครื่องตีจริงรอเอาขนไปคุมได้ เมื่อเป็นหลังคาเครื่อง
ผูกกรอไม่ได้ ต้องยกขนไปทงขนอยู่เอง ในการที่เขาชักมูมขนไปก่อนก็จำเป็น
ให้ต้องทำเช่นนั้น เพราะจะยกอย่างอื่นเหมือนหลังคาเล็ก ๆ หาได้ไม่

อันสถานที่ทำค้ำพนัน ตั้งที่ท่าโศกกลาง จะมีลักษณะเป็นอย่างใด ๆ ใน
กรุงเทพ ฯ เวลานี้เรียกว่า เมรุ ทงพนัน ถ้ามบบอกออกไปด้านหนึ่งหรือกด้าน เขา
เรียกว่า มุข ตรงกลางก็เป็น ประตู เว้นที่ตอมเป็นเขตคจจึงเรียกว่า คด
ซึ่งตรงกับคำ ทับเกษตร ความเห็นฉันเห็นว่าถ้าไม่มีอะไรตอมก็ไม่ควรเรียกว่า
เมรุ เรียก โรงทิม ตักว่า จะใหญ่เล็กเท่าไร และมีมุขติดคอหรือไม่ ก็ควร
เรียก โรงทิม ทงนั้น

คำว่า ทิม คิดว่าตรงกับ ทิม ถ้าคัญในใจว่า ทิม เป็นเสียงเขมร ด้วย
เคยได้ยินเขาเรียกโรงพิมพ์ว่า โรงพิมพ์ เห็นจะเป็นปกติของเขาอ่าน อี เป็น อี

ปกติเขื่อนนั้นเข้ามาดูเมืองเรามาก เช่น มัทมา โอฬารัก อัสวาหิ ก เปนต้น
โดยแนวจึงเห็นว่าคำ ทิม จะไม่ได้มาจาก ทิช เปนอยู่หน้อยๆ ดูเหมือนพวกเรา
จะเข้าใจกันว่า ทิม นั้นเปนเรือยาว ๆ แต่เกรงจะเข้าใจผิด ทิมสมมก็ไม่เห็น
เปนเรือยาว

คำว่า ฝ้า หรือ ฝาม นั้นเคยทราบ เราเขียนกันเปน ปร้า ก็ตรงกับ ฝ้า
ดูเหมือนทเขียนเปน ปราม ก็มี ถ้ามีก็ตรงกับ ฝาม

ดูบ เคยทราบว่าเป็น ปทุม ไปเข้าเปนพวกเดียวกับ กุบ จะตรงกับ ทิช
ด้วยหรือไม่ก็ไม่แน่ใจ

กะต๊อบ เคยพบในหนังสือเขมรเขียนถึงห้องเด็กที่เผดียงประดับพดดาเปน
กัฟ เห็นจะอ่านว่า กัฟโคป ดูใกล้เคียงมาก สอบพจนานุกรมภาษาเขมรแปล
ให้ใจว่า ฝ้า ว่า แคม และอื่นอีก ที่แปลว่า ฝ้า เห็นจะได้แก่ กรรลอบ ที่
แปลว่า แคม เห็นจะได้แก่ กะต๊อบ จะกินไปถึงได้แก่ กท่อม ด้วยหรือไม่
ไม่แน่ใจ

ขอใจท่านที่บอกให้ทราบว่า ยอดโรงทิม ทางอีสานเขาทำเปนชง พวก
ชาวอีสานเขามาจวนเขียนโรงทิมไว้ จะได้ทำให้เขาให้ถูกตามประเพณีที่ชาว
อีสานเขาชอบกัน

หอดู ควรคู่กับ ไม่พอดู ดูถูก ควรคู่กับ ดูผิด ดูหมิ่น เปน ดูเมียน ๆ
ดูแคลน (แดง) เปน ดูไม่แน่ ต้องคำหลังใช้ในความหมายว่าประมาณที่เห็น
สมควรอยู่แต่ คำเหล่านี้แม้ว่า ดู เปน ดู ก็ก่ดยับทำให้ไม่ได้ความดีขึ้น คำ
ลขหู่ มีเพื่อนว่า หลู่คุณ โก้ดไปทาง ลู่ เช่น ไม้ล้มลุก มากกว่าทางเปน ดู

คำ ออกเหนือ ออกใต้ ตกเหนือ ตกใต้ ไม่ใช่คำที่ฉันผูกฉันใช้ เป็น
คำที่คนเขาใช้พูดกันอยู่ตามชนชั้น ฉันเป็นแค่เก็บเอามาเขียนหนังสือถึงท่าน ด้วย
เห็นสั้นและได้ความ ทั้งคล้ายกับคำฝรั่งด้วย คำ ปี่พาทย์ ก็เป็นคำที่เขาพูดกัน
อยู่ตามชนชั้นเหมือนกัน เช่น มโหรีปี่พาทย์ เป็นต้น คือเขียนหนังสือจึงเขียน
พิณพาทย์ ฉันเห็นว่าพิณเรามี เขียนหนังสือดัดเมอ จึงเขียนเป็น ปี่พาทย์
ไปตามคนพูดกันเท่านั้นเอง ด้วยเห็นว่าได้ความดีกว่าเขียน พิณ

ศัพท์ มโหรี นั้นจะแปลว่าอะไร อันชาติ มโหรี นี้ที่เรารู้ได้อยู่ ๓ คำ
คือ มโหรีทัก มโหรีศพ กับ มโหรี มีคนคิดกันอยู่นานแล้ว ว่าจะได้แก่ภาษา
มครดัดกฤตคำไหน ในคำ มโหรีศพ มีคนคิดเห็นว่าได้แก่ มหุสุสว ในภาษา
มคร แต่ได้ยินเอะอะกันว่าพระดาร์ประเดรีรูปพบคำ มโหรีศพ เข้าในภาษา
ดัดกฤต แต่จะว่าอะไรผู้ที่เอะอะก็ไม่ได้พูด ได้ตรวจดูบาทนุกรมกระทรวงธรรม
การฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ พบคำ มโหรีศพ ชัดให้ดูคำ มหุสพ เมื่อไปดูคำ
มหุสพ จำหน่ายใจว่า ภาษามครเป็น มหุสุสว ภาษาดัดกฤตเป็น มโหิตสว
แต่คำ มโหรีทัก และ มโหรี นั้นไม่พบ

เรื่องถือชายชวา เป็นแน่เจ้าเมื่อก่อนนี้เราถือชายเป็นใหญ่อย่างจีน แม้
ทางอินเดียก็เห็นจะถือชายเป็นใหญ่เหมือนกัน ด้วยจำได้ว่ามีเหตุชนในการ
บวชนาคหลวง ผู้ใหญ่เขาชายผู้น้อยเขาชวา ส้มเด็จพระราชาธิบดีครัดทักว่า
เขายึด ส้มเด็จพระยาอริยวงศาคตเจ้า เรื่องทางพระพุทธศาสนาเอาไว้
ให้หม่อมฉันเถอะ ชอนแหนดทำให้เข้าใจว่าทางอินเดีย คือทางพระพุทธศาสนา
ถือชายเป็นใหญ่เหมือนกัน ข้อที่ท่านทักว่าฝรั่งถือทักเหนือได้เป็นใหญ่ จีนไทย
ถือทักออกตกเป็นใหญ่นั้นถูกแล้ว การวางตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อยในราชการของ
เราทุกวันนี้ ไม่ได้เอาชายชวาเป็นใหญ่ ใช้เอาทักเป็นใหญ่ เช่นตั้งพระบรม

อุชูหรือพระอุชู ถ้าคงเรียงตามทิศตะวันออกจดตะวันตก ก็เขายู่แก่ใจออกมือนใจ
คต ถ้าคงเรียงตามทิศเหนือใต้ ก็เขายู่แก่ใจเหนือมือนใจใต้ ตามที่ด้านท่านจะ
เห็นเค้าไตคงพระบรมรูปอยู่ในปราสาทพระเทพบิดร พระบาทสมเด็จพระปก
เกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยมีพระราชปรารภกับหมื่น ว่าฝรั่งจะเข้าใจไม่ได้เคย

เรื่องเช่นแม่ช้อ ท่านคิดว่า แม่ช้อเมืองบพ เป็นฉบับสังสรรค์ แม่ช้อ
เดินหน เป็นผีในอากาศ แม่ช้อเมืองลาว เป็นผ้อยุบนแผ่นดิน แม่ช้อไตทนอน
เป็นผีเรือนนน ฉนมความเห็นกตบรรบรองว่าถูกแต่ง ทนไปนกลถึงมบาดานน
เฮา ตรีวิกรม ในเรื่อง ปราบกรุงพลีมาเป็นหตัก เป็นก้าวยาวเกินไป พงกเรา
ไม่รู้จักบาดาด แต่ช่าวช้อมดีไรคงรแกมพวกไรหนักดีไม่เห็นทาง

เรื่องแต่งสพหนึ่ง ฉนมเคยไตฉนวนพราหมณ์ศาสตร์มาควาหวงหนึ่งแล้ว เขา
บอกวาทางอินเคียมทำเช่นนนอยู่แต่พวกโยคี ก็มาเข้าพวงกับพระทางจีนแดง
เอิบมาถึงพระข้างไทยด้วย ฉนมจะเล่าคือให้ท่านฟัง ไตฉนมทนากับสมเด็จพระ
จสิรญาณวงศ์เมื่อเรื่อง ๆ นีเอง ท่านบอกวาท่านไตไปเคยเห็นศัพดมการวัด
ท่านชญาโนนครศรีธรรมราช เขาไตตั้งดีหตยมสูง กักรัดปากบาน มีคินไม้
แดงมีฝาเปนมณฑป เรียกว่า หีบหนึ่ง เห็นจะฉนมชฐานไตว่าการแต่งศพหนึ่งไต
โกศ เราไตมาทางจีนหรือมกตอะไรเห็นานัน ซึ่งเขาไตประเพณอินเคียมมาแก่ ไช
ไปแล้ว ไม่ใช่เราไตประเพณตรงมาแต่อินเคียม ทงถ้าหากว่าเรื่อง ๓๒ เหลี่ยม
เป็นเรื่องทมาทางตาด กียงเป็นหตกคชนอก ท่านจะถามนายไชเตนฟ้าเตนนน
คินแล้ว บุคกตฉนมฉนมกนบตอว่าเขารูอะไรอยู่มาก

สิบสองนักษัตร เขาเป็นแน่ไตว่ามาทางจีน ทางอินเคียมไม่มี เมือง
ท ไชสิบตองนักษัตรตามที่พบทราบเป็นแน่แล้ว มีเมือง เปาต (๖) จีน ญี่ปุ่น

เขมร ไทย ญี่ปุ่นหนักมือ ใช้หมายทั้งบั้นแฉะเดือน คดอดถึงโมงยามด้วย
ที่จริงดี เป็นของจำง่ายกว่าเดช

คำว่า ฉาน ย่อมยุ่งเหยิงอยู่ เมื่อยังจับไม่ได้ว่าอย่างไรแน่ จดเอาไว้ก่อน
ก็คิดแล้ว เดี๋ยวถึงยามก็มั่งต้องอย่าง เช่น พรรณรายฉายฉาน ก็มี พรรณราย
ฉายฉาน ก็มี หรือ กระทบฉาน ก็มี กระทบฉาน ก็มี ไม่ใช่เขียนผิด
รู้ได้ว่าแน่ที่อยู่ไหนดีแน่ อันห้องพระโรงนั้น ไม่ใช่แค่จะเป็นที่เบ็ดเตล็ดเหมือนฉาน
ชำระความ แต่ก่อนเป็นด้านชำระความทีเดียว พระเจ้าแผ่นดินทรงชำระความ
เอง เดี๋ยวมาติดกระทรงจึงเป็นผู้ช่วย ซอชิงปรากฏอยู่ว่าเจ้าพระยาธรรมมาชิกรณ
ทองขอพระทนต์อมรินทร์จนยกปรากฏว่าเป็นทนต์จนยกคดี

คำ คาคกลอง มีคำที่เป็นเพื่อนคือ คาคชอง ที่ว่าคำ คาค จะเป็นอัน
ไปไม่ได้นอกจากว่า คี คำ คาคพุง ที่จะใช้ผิดเค็ดอนมาเสียแล้ว แต่ก่อนที่จะ
ใช้คำว่า เกี้ยว มีคำ เกี้ยวลาย น้ำเกี้ยว เป็นหลักอยู่

คำ รนาด ฉันทกเคยดังตั้ง ค้วยมีตั้งหนึ่งเขาใช้ปูเป็นที่นั่งในเรือเด็ก ๆ
จักไม่ไม่เป้นซัก ๆ ถัก เรียกว่า รนาด เหมือนกัน ที่ตั้งตั้งก็ตั้งตั้งว่าใครก่อน
ใครหลัง ใครเขาอย่างไร รนาด ในเครื่องปั้นพาทย์เป้นของทำเคิมที่หตั้ง แต่
ก่อนก็ไม่มี คำ รนาด จะเป้นคำเดียวกับ ราด ก็จะเป็นไต่ง่ายที่สุด ถือว่าเป้น
คำยัดคำย่นก็ได้

ชื่อกรุงเก่าว่า ทวาราวดี ฉันทกตั้งตั้งจะเคิมเขาเมื่อได้ชุดชอหน้าแล้ว
เพราะได้เคยเห็นคำอธิบายว่า ทชอทวาราวดีเพราะมีน้ำด้อมรอบ กรุงเก่าแต่
ก่อนมีคดองน้ำคนแคด้ามคาน ครนชุดชอหน้าชนอกคานหนึ่ง เมืองจึงเป้นเกาะ
มีน้ำด้อมรอบ เข้าใจว่าเพราะรนมยชอนน จึงเคิมชอเป้น ทวาราวดีศรีอยุธยา
แค่นักเป้นฉันทกฐาน

มหาดไทย จะมาแต่ มหาราชไทย นั้นรับไม่อยู่ ไม่มีมุต มหาดไทย
ก็มีคำใช้โดยตรงแล้ว คือ มหาด + ไท จะแปลว่ากระไรก็ตามใจเถิด กลา
ไม่ได้แปลว่าพระจันทร์ แปลว่ากตามพร้าวตนเอง หมายความว่าดวงพระจันทร์
กลมดุจกตามพร้าว เมื่อเห็นแหวง เช่นกริ่งชก ก็เหมือนกตากริ่งใบฉะนั้น
ถึงคำว่า อภัย ก็ไม่ได้หมายความว่าดวงพระอาทิตย์เหมือนกัน คำ มหาดไทย
กับ กลาใหม่ กตว่าจะไม่ได้มาพร้อมกัน มหาดไทย กตว่าจะมีมาก่อน กลาใหม่
มาทีหลัง ดังนั้นในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

เรื่องนภพิศคดี นน รุกเห็นชอบกต ชอบนจะมาแต่ไหน เขาเรียก
กันว่า นภพิศคดี ต่างหาก ถึงด้วยจะมาทางเขมร เพราะ ลิงค เปน ลิงค
ที่จะเข้ามาทางอีสานก่อน แลดูทางพายัพจึงจำเขาอย่างไป แม้ตั้งแต่ การทำ
รูปก็ทำกันตั้งเป็นนกกหัวเป็นราชด้ห แต่ตจมุกยคิดขึ้นไปเปนอง ฉบับที่เขียนหน้า
เปลี่ยนเปนอง อาจจะแปลชอกกตด้วยกัน นภพิศคดี แปลว่า นกมีทหมายต่าง
นภพิศคดี แปลว่า นกช่าง แท้จริงนกกตนั้นนามาเก่าแก่แต่ก่อนแต่แดง เห็น
มีในหนังสือ อารยชาติ ทำเป็นรูปอย่างนกอินทรีขางไทย เดียวเขาข้างไป
หลายคัว เข้าใจได้ว่าเต็มเขาคงใจว่าเป็นนกกใหญ่ ซึ่งสามารถกินข้างได้
แปลว่านกกินข้าง ที่เราทำคตเป็นนกก หัวเป็นราชด้หมีงวงมงานน กอคงใจ
จะทำให้คตเป็นนกกหัวเป็นคตด้หเพื่อ ให้มตกษณเป็นช่างด้มชอ อน คชสีห์ นน ก
ผูกแก่กันมาหลายชนแดง เริ่มแรกหมายว่า ช่างดะ รวากับ สห กอน ถัดไปก็ทำ
รูปแก่เป็นราชด้ห เว้นแต่ตั้งมุกให้เปนอง แดงทาเขยงหน้าเปนอง ที่หลัง
จะเห็นว่าไกลไปจึงกลบแก่หัวเป็นช่าง แต่เขากบคตซึ่งเป็นราชด้หไม่ได้ จึง
ทำเป็นหัวช่างมีหงอน แต่หงอนนั้นจะทำให้โอนไปหลังอย่างราชด้ห ข้อมชคชของ
แก่หัวช่าง จึงทำให้พนมตรงขึ้นไป ททาคงนกกชอบอยู่ เพราะหงอนเป็นชน

อาจไปถึงทางไหนก็ได้ เมื่อได้เปลี่ยนหัวเป็นข้างไปแล้ว อย่างที่ทำหัวเป็น
ราชต์หันนกตงชอเตี้ยใหม่ เรียกว่า ทักทอ จะเป็นตัวอะไรก็ไม่ทราบ คงเคย
เขามาแต่ค้ำกตอน ทักทอ นรสิงห์เม่นหมี่ อันเป็นค้ำกจู้ ในบานประตู
มุกตทโหมแห่งหนึ่ง นึกว่าจะเป็นที่หารยอดในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท่าน
ผูกแก้อ่างาเป็นปากนก แดงมิงจงทักบนปาก ท้องทักเป็นอย่างไ้ก่จวง เห็นเข้า
ก็ชอบใจว่าคิดผูกแก้อีกไปดี ไม่ทิ้งลักษณะนกให้ขาดดอยเป็นเดี่ยวทีเดียว

ตามที่ท่านเล่าถึงประเพณีเมืองอุตรดิตถ์ เดินเอางไป ด้วยชื่อนั้นเคย
ทราบว่าเป็นเกาะหนึ่งในลี้แห่งโตก ออกจะเป็นเมืองดับแต่ซึ่งคนจะเห็นไม่ได้
แต่คิดดูก็เข้าใจได้ว่าเป็นตนกจู้ ที่จริงคงมีประเทศนั้นอยู่ในบ้านเมืองแห่งหมู่
มนุษย์นเอง แต่ไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน ถ้าแปลตามชอกก็เป็นว่าอยู่เหนือกรุงธนไป
กรุงเป็นแคว้นของพวกกษัตริย์ปาดนทว คั้นพจนานุกรมต่าง ๆ ก็ไม่ได้ความชัด
ที่พอใจ ตามที่ท่านเล่าว่าเขาห่อศัพด้วยผ้าแดง ทำให้รู้สึกในใจว่าในเมืองนั้น
คงหาผ้าแดงได้ง่าย ชาวเมืองเขาคงชอบใช้ผ้าแดงกัน เหมือนเมื่อไปเที่ยว
เมืองชวา ได้เห็นบ้านนอกที่เมืองไหนกัถมเตี้ยแล้ว เขาใช้ผ้าแดงกันชุกชุม
มทงนุงทงหม ทำไ้หนักว่าเมืองชายป่าทางบักษ โค้ของเราที่คงชอบใช้ผ้าแดง
เหมือนกัน จนพวกเงาะชอบเป็นชีวิต เพราะอยากให้เหมือนกับชาวเมือง จน
เขาจะต้องการของป่ามาเพื่อการค้าขาย ก็ใช้วิธีเอาผ้าแดงไปแลกเอาจากพวก
เงาะ ตามที่ท่านตั้งนัยฐานว่าการทำรูปนกหัดคิดดงคในการศัพ จะมาแต่
ประเพณีเมืองอุตรดิตถ์นั้นชอบแล้ว

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ ๑ หาที่สุดมิได้

เรื่องปรุขลังกา เป็นความง้อเขลาของข้าพระพุทธเจ้า เมื่อได้อ่าน
พระอธิบายชน ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้คิดว่า วิชาปรุขลังจะต้องเป็นเช่นนั้นโดย
ธรรมดา

ตามพระอธิบายเรื่อง เมรุ และ โรงทิม ข้าพระพุทธเจ้ายึดถือเป็นแนว
มาไตร่ตรองดู ข้อสำหรับเรียกที่เผาศพจะเป็นตงน ที่เผาศพทั่วไปเรียกว่า เขิง
ตะกอน (ข้าพระพุทธเจ้าไม่พบแปลของ ตะกอน) ถ้ามีหลังคาแบนเป็น ปรุ
เผาศพ ถ้ามีหลังคาคลุมจะต่อบักออกมาอีกหรือไม่ก็ตาม เป็น โรงทิม ถ้าก่อ
เชิงตะกอนในศาลา เป็น ศาลาโรงทิม ถ้ามีหลังคายอดแหลมและมีอะไรด้อม
เป็น เมรุ แต่ยังคงด้วยเกล้าฯ ว่า ถ้ามีหลังคายอดแหลมไม่มีอะไรด้อม จะควร
อนุโลมเข้าเป็น เมรุ หรือ โรงทิม คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ควรจะเป็น โรงทิม ที่ทำ
เป็นโรงมีหลังคาอย่างที่เขาพนามาถา เป็น โรงเผาศพ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูล
ไปในหนังสือฉบับอื่นว่า โรงทิมมีขงคคทียอดนั้น เป็น โรงทิมทางกรุงเก่าเอง
หาใช่ทางอีสานไม่ เป็นความผิดของข้าพระพุทธเจ้าที่กล่าวไปกับเรื่อง
ของอีสาน ทำให้เจ้าพระทัยผิด ทงนพระอาญาไม่พ้นเกล้าฯ

ดู ทางอีสานและพายัพใช่เป็นสามัญว่า กระโจมหรือโรงเคี้ยวๆ คิด
ด้วยเกล้าฯ ว่า จะมาจากภาษาเขมร เพราะไทยถิ่นอื่น เช่น ไทยขาว ไทยดำ
และไทยใต้ ไทยพวน ใช่ว่า เคี้ยว ซึ่งในอีสานก็ใช้คำนี้เป็นสามัญเหมือนกัน
คิดด้วยเกล้าฯ ดู กระต๊อบ กระโจม ทัพ กรรตอบ จะมีที่มาจากคำเดียวกัน

แล้วแปลงเสียง ให้มีความหมายแตกต่างออกไป ตามหลัก ในนิรุกติศาสตร์ที่ว่า
ความหมายคล้ายคลึงกัน ย่อมทำให้รูปเสียงคล้ายคลึงกัน เพราะการที่จะคิดหา
คำให้แก่อความหมายใหม่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับคำที่มีอยู่แล้ว สดจนที่สุด
ก็ขอ ใช้แปลงเสียงคำที่มีอยู่แล้วจากคำที่ใหม่ เช่น คำว่า กอม ค่อม
ค้อม ก้ม นบ คำนี้บ นอบน้อม ยอบ ย่อม ระยอบ พิณอบ เจ้า เจา เซา
เศร้าง แจก แฉก แรก แล็ก แยก แดก

แต่ในเสียง อี แตะ อี ไทยหลายพวกมีแต่เสียง อี เท่านั้น แต่ก็ไม่น่าหนัก
ดังพวกอื่น อี ข้าพระพุทธเจ้าจับเค้ายังไม่ได้ ในภาษาจีนก็ดัดแปลงกัน ในภาษา
อริยกรรม เดิมก็เห็นจะไม่เสียง อี เพราะในต้นตอฤๅษี พราหมณ์คำศัพท์ว่า ถ้า
ต้องการออกเสียง อี ก็ต้องเติมเสียง ร ล ลงไปด้วย เป็น ฤ ฤ แต่กระนั้นก็ออก
เสียงเป็น อี ก็มี ตกมาถึงภาษาไทยก็อ่าน ฤ ฤ เป็นหลายอย่าง

มโหรี มโหรีทัก และ มโหรีศพ ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นอยู่พักหนึ่ง
แต่ไม่ได้ความ มโหรีศพ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคยถามพระตำราประเสริฐ ก็ว่ามา
จาก มหุสว แปลง อู เป็น ร อย่าง ฮู เป็น ฮรฯ ถ้าถือว่า มโหรีศพ
ออกจาก มหุสว แปลงว่า เสียงสูงใหญ่ คือ การกรีกกรีนอีกที คำว่า มโหรี
มโหรีทัก ก็อาจเป็นคำดัดฤๅษีแต่ มโหรี — ส่วนเสียงพยางค์หลังอาจเป็นภาษา
พม่าเอง เป็นศัพท์พม่าที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็น เพราะคำว่า มโหรีทัก
เสียงคำหลังเป็นเสียงดังของกลองชนิดหนึ่ง เป็นพวกอีกที แต่กลองอย่างนั้น
ก็เป็นของชนชาติที่อยู่ทางทิศใต้ของจีนนับถือ ใช้มาแต่โบราณ จีนเคยอ้างถึง
ชนชาตินับถือของบรอนซ์ ในสมัย เลียดก๊ก อยู่บ่อย ๆ และโดยเหตุที่ มโหรี
มโหรีทัก มีลักษณะในจำพวก มโหรีศพ (ถ้าในที่นี้ถือว่าออกมาจาก มโหรีศพ)
คำว่า อี (อาจเป็นเสียงขอ) และ คัก (อาจเป็นเสียงกลอง) ซึ่งเป็นเสียงของ
ดังที่ขอ นั้น ถูกคำว่า มโหรีศพ ถ้าเข้ามาเข้าพวกให้เข้าเทียบเป็นแนวเดียวกัน

จึงเกิดเป็น มโหรี มโหรีทัก ฆน เป็นอย่างเดียวกับ วัลนัต เหมันด์ ฉากเอา
คิมทาน เป็น คิมหันต์ เตโชธาตุ อาโปธาตุ ฉากเอา วายธาตุ เป็น วาโยธาตุ
เกตุ ฉากเอา สังเกต เป็น สังเกตุ ขาตร ฉากเอา ขันทขาด เป็น ขันทขาดร ไป
เข้าแนวเทียบด้วยกัน ในภาษาอังกฤษ พหูพจน์ของ cow เดิมเป็น kine แต่
โดยเหตุที่พหูพจน์โดยมากใช้เติม s โดยไม่แปลงรูปเดิม ก็เลยตก kine ให้เข้า
แนวเทียบเป็น cows ไป คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า มโหรี มโหรีทัก อาจเป็นเพราะ
เหตุนี้ได้อีกทางหนึ่ง แต่เป็นเรื่องเตาตามหลักทฤษฎาเป็นได้เท่านั้น

เรื่องถือซ้ายขวา และ ถือทิศ ทิศตรงพระเมตตาศาปรธานให้ทราบเกล้า ๆ
เป็นพระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ เพราะเป็นความรู้ซึ่งถ้าไม่ครัดเกล้าให้ทราบเกล้า ๆ
ข้าพระพุทธเจ้าคงหงุดหงายอยู่เรื่อยไป ในภาษาอังกฤษคำว่า right แปลว่า
ขวาหรือถูกต้อง แสดงว่าอังกฤษถือขวามานาน จนแปล ขวาว่า ถูกต้องด้วย

เรื่องแต่งศพ นายไซเคนฟาเดม ตอบข้าพระพุทธเจ้ามาว่า ประเพณี
แต่งศพนั้นมิอยู่ในชาติโบราณหลายแห่ง แต่ของไทยน่าจะเป็นประเพณีเขมร
ไม่เชื่อว่าจะมาทางจีนแถมงโกลเดีย รมว่าจะค้นดูในหนังสือชุดที่อาศัยมนุษย์
วิทยา หนังสือชุดนี้ ที่หอสมุดแห่งชาติ กรม เป็นหนังสือขนาดใหญ่หลายสิบเล่ม
ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยค้นหามาก่อนแล้ว ก็ไม่พบเรื่องแต่งศพตามที่ต้องการ
คือมานายไซเคนฟาเดมมาหาข้าพระพุทธเจ้า ปวารณาเรื่องจะทำหนังสือ ว่าด้วย
ชนชาติในภาคอีสาน ซึ่งนายไซเคนฟาเดมได้เสาะหาความรู้รวบรวมไว้นานแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้ายินดีอนุโมทนา เพราะในกระบวนการเรื่องชนชาติต่าง ๆ ในแหลม
อินโดจีน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า หากมีเล่มอนายไซเคนฟาเดมเห็นจะยาก ข้า
พระพุทธเจ้าจึงปวารณา เรื่องแต่งศพพมว ฆนออก ว่าตามที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่าน
หนังสือว่าด้วยเรื่องเขมร ก็ยังไม่เคยพบเรื่องแต่งศพนั้น นอกจากเรื่องปัจจุบัน
ซึ่งเขมรอาจได้แบบอย่างไปจากไทยก็ได้ เขาตอบว่า ยังไม่เคยพบเหมือนกัน

ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีหวังน้อย ในที่จะค้นหาทางเขมร นึกได้หนึ่งต่ออีกเล่มหนึ่ง
อาศัย พระราชพิธีไทย ซึ่งนายเจดต์เป็นผู้แต่ง ในตอนที่ว่าด้วยพระบรมศพ
นายเจดต์ว่าการแต่งศพนั้นเป็นของฮินดู ไทยได้มาจากเขมร มีต้นเค้ามาจาก
ดทชเทวราช คือถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทพในมนุษย์ แต่นายเจดต์ไม่ได้อ้าง
หลักฐานที่มาจากหนังสือต่างประเทศ และพูดไว้อยู่ ๆ แต่งว่านายเจดต์คงไม่
เคยพบหลักฐานอะไร เป็นแต่อย่างหนังสือ ตำรานานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทรา
ซึ่งล้มเลิกกรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ ในนั้นกล่าวว่าการจัดทำเรื่อง
ศพของไทยเป็นสองอย่าง คือทางพุทธมีการบรรจุธาตุในพระสถูปเจดีย์ อีก
อย่างหนึ่งของพราหมณ์มีการลอยพระอังคาร ที่แต่งพระศพเจ้านายก็เป็นเรื่อง
ต้มศพให้เป็นเทพเจ้าจันทรศวรรค์ และทรงอ้างถึงลักษณะ ปกษจากรง ว่าคล้าย
เป็นอย่างพระโกศ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านข้อความค่อนน ความคิดก็เกือบ
ลอยหัวไปถึงเรื่อง พระลอ อีก ที่ในนั้นกล่าวแต่โดยย่อเดียว จะเป็นเพราะ
เหตุที่พระลอเป็นกษัตริย์ชายเหนือ ซึ่งประเพณีของเขมรไปไม่ถึงกรมัง ทั้งได้มี
ผู้แต่งหนังสือออกความเห็นว่า มหาราช นั้นเป็นชื่อของกัวเอกคนหนึ่งในด้านมา
ไทย จะเป็นหนังสือแต่งในแดนนั้นกรมัง แต่เพื่อนข้าพระพุทธเจ้าคนหนึ่งแย้งว่า
เป็นไม่ได้ เพราะในหน้าต้นของ พระลอ ก็กล่าวไว้ รอนลาวกาวดาวตัดหัว
ตัวกลิ้งกลาดคายควน ฝ่ายข้างยวนแพ้วฝ่าย ฝ่ายข้างลาวประไลย และคำที่ใช้
ในพระลอก็ฟังออกได้มาก ผิดกับสำนวนที่ ใช้ทางพายัพ ความคิดข้าพระพุทธเจ้า
ก็ไปยึดอันน้อยเพียงนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าได้มาอ่าน เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม เมื่อได้รับถวายพระหัตถ์ฉบับ
ซึ่งนึกได้ เมื่อคนเขามาอ่านแล้ว คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ที่แต่งพระศพพระเจ้า
นางจันทราไว้ในมณฑป ขวนให้สงสัยไปว่าแต่งพระศพเข้าโกศ ส่วนนยายทม
อยู่ในนั้น ข้าพระพุทธเจ้าบันทึกไว้แต่เดิม ๒ เรื่องว่าเป็นของอาหรับ เช่น เรื่อง

มหาดิม ตรงกับเรื่อง ฮาดิมเคย ของอาหรับ อันเป็นนิยายเรื่องใหญ่แต่กระเรื่องย่อย
อย่างชนิดเรื่อง นนทุกปกรณัม ต่างนิยายที่มีอยู่ในนั้น ก่อตัวไปถึงแดนทาง
อาเซียกต่างสอดออกไปถึงจนกม ข้าพระพุทธเจ้าจะคงเพียรอ่านออกดังครั้ง เพราะ
ยังไม่ถึงขั้นด้อย ในเรื่องที่มาของการแต่งศัพท์พ้อง เรื่องนิยายเป็นอย่างไรเดียวกับภาษา
ถ่ายเทเข้ามาไปได้ไกล ไปถึงไหนก็ถ่ายเรื่องถ่ายชื่อ จนต่างเรื่องผิดออกไป
มาก ผังถือว่า การศึกษาเรื่องนิยายเป็นวิชาสาขาหนึ่ง เพราะต้องให้ทราบ
ความคิดเห็นและขนบธรรมเนียมของคนโบราณ ตลอดจนที่ชาติต่าง ๆ คิดต่อกัน
กัน แม้แต่ประวัติพระสถิตยารต ก็ยังถ่ายไปเป็นประวัติของนักบุญ โยธัมมใน
ศาสนาพุทธก็ได้

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าพระพุทธเจ้าไปเข้าใจแต่เรื่องแต่ใจออก
ประภาษราชการถ่ายเดียว หาได้เฉียดฉีกถึงคำ วิจัยด้อย ไม่ การแต่ใจออก
ประภาษราชการ ก็รวมถึงทรงชำระความด้วย คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เติมจะไม่
โดยกพนเหมือนอย่างพระที่นั่ง จึงได้เรียกว่า ไร่

ที่ทรงตั้งนิษฐานว่า คาค เติมจะใช้คำว่า เกี้ยว ตรงกับที่ใช้อยู่ใน โคลง
แข่งหน้าทว่า เขาเงือกเกี้ยวข้าง ในภาษาอาหมมีคำว่า คาคผูก แปลว่า เขาตั้ง
เข้าเทียม แดะ กิว ว่าด้อมให้รอบ ไทยขาว คาค แดะคำว่า ผูก ว่า ทำให้
คิดต่อ มัด พัน เช่น คาคขอบด้ง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ถ้าผูกมัดพุง ก็เป็น
คาคพุง ได้ ผูกมัดหมัดให้แน่น ก็เป็น คาคหมัด ถ้าเป็นแคพนักไวรอบพอกอยู่
หรือเพียงแคเกี้ยวไว้ ก็เป็น เกี้ยวพุง ชัด ชัน คัด คาค คิน คิดด้วยเกล้า ๆ
ว่า จะเป็นพวงก็เหมือนกัน

ระนาด ข้าพระพุทธเจ้าต้องเก็บคำที่ โทดเคียงดู มี ระนาด ระนาด
ระเนน = ต้มก้นเป็นแถว ระนาจ = เป็นแถว ระเนียด = เต้าตังเรียงกัน ?
ระเนง = ไม้พาดเรียงกันเป็นแถว ระเนียง = เรียงราย ระเนียบ = เป็นแถว

เป็นแนวเรียบร้อย สายระยาง ระโยง ระเคียง คำเหตานิรมิต อยู่หน้า
แต่มีคำถามไปในทางว่าเป็นแถว แถว ทุกคำ ระ น่าจะหดหรือเคียงกร่อน
มาจาก รว ซึ่งแปลว่า แถว แถว ในภาษาอาหม ยาง แปลว่า แถว รว
แปลว่า ที่สำหรับเกาะยึด อย่าง รวลูกกรง ระยาง น่าจะเป็นคำซ้อนของ
ราวยาง แปลความเดียวกัน ถ้า ระ มาจาก รว แล้ว ชาติ กัมคาท โกลถัน
ก็คือ (ด - ล - ย) ชาติ ลาค ระนาค อาจแปลว่า สิ่งที่ปลูกหรือซึ่งเป็นราว
เป็นแถว

ทวาราวดี ทรงเห็นว่า จะตั้งชนเมื่อชุดคตของชอนาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
เห็นว่าล้มเหตุผิด แดวยงโคชอเมืองของพระกฤษณเข้ามาคอกกับชอเมืองอโยธยา
ของพระรามด้วยอกชนหนึ่ง เพราะพระนารายณ์ออกคารส่งปางนี้ เป็นชนชอ
ภานามมากกว่าปางอื่น

มหาดไทย แดะ กลาโหม ข้าพระพุทธเจ้าจหนักัญญา แต่เมื่อเมื่อไร
มากรทบชน ก็ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าอดคิดไม่ได้ ก็ตรัสถึงเรื่องตำแหน่งศักดิ์มา
พลเรือน แดะทหาร ตั้งชนในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ข้าพระ
พุทธเจ้าหนักขมาโตจา เมื่อตั้งตั้งเดอนทอวงมาน นายบุรณบอชแก่ข้าพระ
พุทธเจ้าว่า ตำแหน่งศักดิ์มาทอวตงตรงแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
นำตั้งตั้ง เพราะในบาญแผนกก็กต่างแต่ตำแหน่งศักดิ์มาพระรวงศ์แะท้าวนาง
แะพระธนมเท่านั้น พอหมดคอนัน ก็กต่างถึงศักดิ์มาเจ้าพญาจักรี ๑ คือเป็น
ดำดับไป คู่ประหนึ่งว่าเขาเข้ามาคอกกันเฉยๆ ไม่มีอะไรบอชให้ทราบจาทรงตั้ง
ศักดิ์มาราชการด้วย จะเป็นการเต็มจนภายหลัง ซึ่งนายบุรณบอช ได้มีผู้คน
พบแล้ว แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ทันจะได้ชกใช้ไล่เลยให้ตลอด เพราะนายบุรณ
มีธุระจะต้องเข้าชอนหนงตั้ง แต่นักไม่ได้พบกัน

เรื่องนกหัสติลิงค์ ที่ทรงพระเมตตาประทานอธิบาย เป็นพระเดช

พระคุณอันเกดต่าง ข้าพระพุทธเจ้าอ่านเพลิน และได้ความรู้งามกว้างออกไป
อีก หัสติน กับ หัสติลิงค์ ผู้รักษาบาดินาในชาติมัจฉานา เหตุถึงลึงค์สกุโณ
แปลว่า นกมเพ็คเหมือนช้าง

เมืองอุตตรกุรุ ทรงคิดเห็นจากคงจะเป็นบ้านเมืองแห่งหมู่มนุษย์นเอง
พระค่างเห็น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องเป็นที่สุด ในวรรณคดีอันเคยกล่าวถึงเมือง
กุรุเป็นสองแห่ง คือ อุตตรกุรุ และ ทักษิณกุรุ กุรุ หดงโตแก่แคว้น กุรุ ของ
พวกฤษทฤษยาณทอดคงทศรศ ส่วนกุรุแรกมกกล่าวอยู่ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์
พราหมณะว่า อยู่ที่ไหนแห่งหนึ่งทางแคว้นกาศมีร์หรือแคว้นเมฆ คิดด้วยเกล้า ว่า
ว่า อุตตรกุรุ คงจะอยู่เหนือของทักษิณกุรุ แต่เหนือแคว้นนั้นก็เป็นเขาหิมาลัย
ที่เขาตั้งนั้นฐานว่าอยู่แคว้นกาศมีร์ ก็คงจะถือเอาเหตุที่ว่า ในพระเวทมีกล่าวถึง
แคว้นกุรุ ๆ จะคงอยู่ทางคกเหนือของอินเดีย เพราะชาวอารยันระดมัยพระเวท
ยังไม่ยกตงมาถึงมัธยมประเทศ คงอยู่แคว้นดุนนำตั้งนั้นชุนเป็นอย่างมาก คือเมื่อ
ตงมาถึงมัธยมประเทศแล้ว คิดด้วยเกล้า ว่า คงจะเอาชื่อกุรุเดิมมาคงให้ใหม่
ในมัธยมประเทศ จึงได้เกิดเป็นกุรุเหนือและใต้ โดยเหตุที่ อุตตรกุรุ เป็นแดน
ซึ่งยังไม่ทราบกันได้แน่ จึงมีนักปราชญ์ตั้งนั้นชุนเป็นต่าง ๆ กัน คนหนึ่งว่า
อุตตรกุรุเป็นดินแดนคอกเหนือของ หุณเทศ หรือประเทศของชาติอื่น ซึ่งอยู่
ทางฝ่ายจับ มีเมืองศากถเป็นราชธานี เป็นเมืองเดียวกับสาคถของพระเจ้า
มิตนท แต่กล่าวต่อไปว่าอุตตรกุรุนั้น เดิมหมายเอาประเทศต่าง ๆ ที่อยู่พัน
เขาหิมาลัยขึ้นไป อีกคนหนึ่งว่า อุตตรกุรุ ได้แก่ชิบะศ ที่ว่าเป็นแดนแคว้นเขา
คูนทลุน กิม เป็นแคว้นเตอร์กิสตาน กิม และว่าประเทศ เกาหลี่ หรือโคเรีย
กิมเค่าเป็นคำเดียวกับ กุรุ (พวกตาดในทางรูปภาพสร้างแบ่งออกเป็น ๓ พวก

คือ ๓ พันแลนด์ แลปแลนด์ เอสโทเนีย อังการี ๑๓๑ ๒ ดาว
ตะวันตก ไต้แก่อัน ดุรกี้ มงกอล ๑๓๑ และ ๓ ดาวตะวันออก ไต้แก่อัน
แมนจู เกาหลี และ ญี่ปุ่น) ตามข้อความที่ทราบทั้งหมดข้างต้น คงได้ความ
รวม ๆ ว่า อุตตรกร คือดินแดนที่อยู่ติดเขาหิมาลัยขึ้นไป ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาติ
ต่าง ๆ ในไตรภูมิว่า ชาวอุตตรกรใช้ผ้าแดงห่อศพเอาไปทิ้งให้นกหัสติบาล
เอาไป ทำให้เจ้าพระพุทธรูปจากตบหนักไปถึงวัดปลงศพของชาวชิบะต ซึ่งนำศพ
ไปทิ้งไว้ให้แรงกน ว่า เป็นวัดปลงศพเป็นธรรมเนียมของชาวชิบะต เจ้าพระพุทธรูป
จึงคนดูในหนังสือที่กล่าวด้วยชิบะตว่า เขาใช้ผ้าสีอะไรห่อศพ ก็ได้ความแต่ว่า เขา
ใช้ผ้าขาวคลุมแล้วห่อเปลือกนำไปให้แรงกน ที่ชาวชิบะตปลงศพ โดยวิธีทิ้งให้
แรงกน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเกิดจากความจำเป็น เพราะแผ่นดินเป็นหินหรือ
ดินแข็งดวงมาก พื้นสำหรับเผาก็หายาก ดังนั้นใช้ผ้าขาวคลุมศพฝังกับของ
ชาวอุตตรกรก็ไม่แปลก อาจเป็นเรื่องแก้ไขชนบทที่ผิดก็ได้ ถ้าจะเทียบแรงกน
นกหัสติบาลของอุตตรกรก็ใกล้เคียงมาก

เรื่องมหากวีทั้ง ๔ ของไตรภูมิ ทวีปบพวิเทห และอมรโคยาน
เจ้าพระพุทธรูปยังไม่พบว่ามีใครสันนิษฐาน แต่เมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับใน
คัมภีร์ปุราณะ ของพราหมณ์ก็ผิดกับของพุทธ ของพราหมณ์เป็น ๘ ทวีป ชมพู
ทวีป อยู่กลาง ถัดไปโดยลำดับก็ทวีป ปลักษีสาลมลิ เกราญจ สัก และ
ปุชกร แต่ต่อทวีปมีทะเลล้อมโดยลำดับ เป็นทะเลน้ำเค็ม น้ำจืด น้ำขุ่น น้ำใส
น้ำขุ่น น้ำนม และน้ำจืด เขาตุเมรุอยู่ใจกลางชมพูทวีป ผิดกับในไตรภูมิ
ที่ว่าเขาตุเมรุอยู่ท่ามกลางจักรวาล เรื่องทวิปทั้ง ๘ ของพราหมณ์ ได้เคยมี
นักปราชญ์ชาวอินเดียหยาบยกชวนวจนว่าอยู่ที่ไหน แต่ก็เป็นเรื่องที่ยังคงอยู่ใน
การสันนิษฐาน อย่างเดียวกับชะวาอยู่ที่ไหนคงได้ทราบทั่วไปแล้ว เรื่องปากสัตว์
ที่เป็นคนทางแห่งแม่น้ำสำคัญในอินเดีย ไตรภูมิ กับของพราหมณ์ก็ผิดกัน ใน

ไตรภูมิ ว่าด้านตะวันออกของสระ โนนาคเป็น ปากสิทธิ์ ของพราหมณ์เป็นคอ
ม้า ว่า เป็นยอดน้ำพรหมบุตร ด้านใต้ปากโค ของพราหมณ์ว่าปากนกยูง
เป็นยอดน้ำภรรณดี ไตรภูมิ เป็นคองคา ด้านตะวันตกปากม้า ของพราหมณ์
เป็นโค ว่า เป็นยอดน้ำศคทรุ ไตรภูมิ ว่าดินข ด้านเหนือปากช้าง ของพราหมณ์
ว่าปากสิทธิ์ เป็นยอดน้ำดินข ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นปากสิทธิ์ทั้ง ๔ ทิศมาเขียน
นครวัด แต่ไม่ได้เฉลยจนกระทั่งขอแตกต่างกัน ว่าของเขมรโบราณจะเหมือน
พราหมณ์หรือพุทธ

เพื่อนของข้าพระพุทธเจ้าคนหนึ่งถามข้าพระพุทธเจ้าว่า ไคลง กลอน
ร้าย และ ลิลิต เป็นภาษาอะไร และแปลว่าอะไร เขาว่าไคลงเห็นจะเก่ากว่า
เพื่อน เพราะใช้คำ เช่น กู พูน ใช้ ลี เมื่อ ช้อย และนิยมระดับเสียงเอก โท
สูงจน ลิลิต อาจมาจาก ลิลิต ในลิลิตกฤต ซึ่งแปลว่า งาม ร้าย ก็มีคำใช้ใน
ภาษา เช่น ร้ายมนต์ ร้ายร้าย ร้ายร้อง แต่ก็แปลไม่ได้ความชัดตามดำพึง
ในอาหมมีคำ ไร หรือ รวย แปลว่า ส่งแสง รุ่งเรือง ไคลง ออกไป ร้าย
คำแปลคำแรกพอเทียบกันได้กับ ลิลิต ที่แปลว่า งาม ข้าพระพุทธเจ้าลองค้นคำ
ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ก็ไม่พบคำเหล่านี้ ไทยถิ่นอื่นใช้เป็นอย่างอื่น ต่างถิ่น
ก็อ่านคึกความไม่ออก ห่างไกลจากที่จะเตาได้ ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เพื่อ
ทราบเกล้า ๆ คำเหล่านี้ด้วย

ควรมึควรแล้วแต่จะไปรทเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยา อนุกรมวิธาน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ได้รับแล้ว จะตอบตามข้อคือไปนี้

คำ ตะกอน มีเพื่อนอยู่ที่ ตะกอน อยู่นู๋ไหน ตามคำเพื่อนนั้นก็ลอง
ให้เห็นว่า คำ ตะกอน ในชื่อ เชียงตะกอน หมายความว่า อังผดกปรก คือขเท่า
คำ เชียงตะกอน ก็ตรงกับ รุานเผา

ท่านจะต้องทำความเข้าใจแยกออกเป้นสองภาค ตามที่เป็นอยู่บัดนี้ คือ
ที่เผาภาคนึง กับห้องคารอบที่เผาอีกภาคนึง ที่เผา นั้น รุานม่า รุานเผา
คาราวงเชียงตะกอน จิตกาธาร อะไรเหล่านี้เป้นถึงเดียวกันภาคนึง หมายถึง
กองไฟ หากยกเรียกไปต่าง ๆ กตายเป็นยศ กับห้องคารอบที่เผาอีกภาคนึง
ท่านเข้าใจว่าห้องคาแบนเป้น ปรีง หลังคาอย่างใด ๆ แคंपดุกโดดเดียวเป้น
โรงทิม แต่ถ้าม้อไรด้อมก็เป้น เมรุ นั้นเป้นดุกแล้วตามลักษณะ แต่คำ
เหล่านี้มากตบกตาย ใช้กันเป้นยศไปเสียแล้ว จะเรียกตามลักษณะกชคชของ
เช่นประเพณีแห่งพระบรมศพ เคยทำพระจิตกาธารตั้งในพระเมรุทอง และ
พระเมรุทองอยู่ในพระเมรุใหญ่อีกที่หนึ่ง เข้าใจว่าเพื่อกันแตกฝนไม่ ให้ทำ
อันครายแก่พระเมรุทองเสียไป ที่จริงพระเมรุทองนั้นแหละคือพระเมรุ มาเมื่อ
ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริตั้งใจว่า พระ
บรมศพแห่งพระองค์ไม่ต้องทำพระเมรุใหญ่ ให้ทำแต่พระเมรุทอง โดยพระราช
ดำริตั้งเช่นนั้นก็เพื่อจะตัดการใช้จ่ายให้น้อยลง และไม่ให้เป็นอวดแรงแก่ผู้คน
ด้วย ครั้นถึงงานพระบรมศพเข้าจริงก็ได้ปฏิบัติกันตามพระราชดำริตั้ง แล้วเป้น

กรรมเนียมทำต่อมา ถึงครึ่งพระบรมคัพพะบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ด้วย ก็การทมิแต่เมรุทองไม่มีอะไรต่อมั้น จะเรียกตามลักษณะว่า พระโรง
ทมิทอง เห็นจะชัดของแปลไปไม่ได้ ต้องเรียกไปตามยศตามสมัยทคนทั้งหลาย
เขาเรียกกัน คำว่า โรงทมิ ต้องปล่อยให้ตายหายสูญไป อย่าลืมว่าที่เราพูด
กันถึงอะไรอะไรนั้นแปลว่าทมิถึงมุดเหตุแห่งสิ่งนั้น แต่เดวทหงคำเหล่านี้
เดือนมาแปลไปหมด จะหันกลับไปเรียกตามมุดเหตุเห็นจะสว่างโลก

ขอประใจท่านที่บอกกรแจงเพิ่มเติมไปให้ทราบว่า โรงทมิของแปลแบบ
ทางกรุงเก่าเอง ไม่ใช่ทางอีสาน ทำความเข้าใจให้แก่นชชชช แต่เห็นว่า
แม้เมรุทางอีสานจะทำยอดแปลชง ก็จะเป็นไรไป ดูแปลประเพณทคอยู่

ดู ทมิเคยทราบว่าแปลชงนั้น ดางที่เขาลือเขาแปลชงเรืออื่นหนึ่ง
ซึ่งยกชงจากเรือด้วยไม่ต้องการแจงมาใช้ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม การทำทมิคือ
ทำห้องอย่างหนึ่งซึ่งจะทำอย่างไรก็ได้แต่จะตจจ จะถือเขาแปลชงหาได้ไม่
ทมิอยู่ทแคบเดกนนั้นเป็นแน่นอน อันการทำอะไรที่แปลชงนั้นเห็นจะมีทมิ
นั้นเคยได้ยินชาวโคราช เขาก่ออโทษชาวบางกอก ที่ไปให้อย่างการแก้ชง
เกวียนแปลชงอย่างรกเก้งในกรุงเทพฯ เขาว่าไปเข้าบูกปากทั้งหมด เหตุที่
เกวียนทำชงนั้นนักเพื่อจะผ่าแชนงไม่ให้ตจจไปได้ คิดก็เห็นจริง ถึงที่
แปลชงนั้น เกวียน กุบข้าง เรือ ก็ตจจแต่แปลชงเดินทาง ที่ชงกับแชนง
ไม่ทงนนั้น อันคำอะไรที่ผิดแปลชงไปแต่ความตจจนั้น ย่อมแปลชงด้วยเหตุ
หลายอย่าง มีเพียงชงมาตจจกันมากกว่าอื่น ที่ตจจแก่ในชงเดียวทมิ เช่น
เอา กะ แปล ชง เอา ชง แปล ชง แปล ชง แต่ที่แก้ชงไปด้วยความเข้าใจ
ผิดแปลชง ไม่ได้ตจจใจจะชงแก้ให้ตจจกัน

ภาษาอริยก เต็มมีสระน้อยนนั้นเป็นแน่ ดังเช่นฉันได้เล่าให้ท่านฟังแล้ว
ในเรื่อง สลิล ที่มีสระมากออกไปนั้นเกิดเต็มเข้าที่หลัง

คำ อรชร มาแต่ อชฺ นนตั้งด้วย ไม่ตั้งลงใจเขย

เรื่องแต่งศพนอนไล่หีบ กับ แต่งศพนั่งไล่โลก เชื่อว่าประเพณีทาง
เมืองเราแต่งศพนอนไล่หีบมาก่อน แต่งนั่งไล่โลกมาทีหลัง คิดว่าแน่ที่อ่านหนังสือ
เก่าก็พบแต่ไล่หีบ แต่ที่ไล่โลกก็ถือกันว่าเป็นศักดิ์สูง จึงตั้งนิษฐานว่าไล่โลก
เป็นของมาทีหลัง แต่เป็นปริศนาอยู่ที่ว่ามาเมื่อไร จำอย่างไครมา ซึ่งเป็นทาง
ต้องการรื้อยุบดิน

ข้อที่ว่าการประจุกองการในรูปเป็นแบบไทย การตอยองการเป็นแบบ
พราหมณ์นั้น เห็นว่าพูดถูก แบบตอยองการนั้นคิดตากเขาไปเข้าแบบเผาศพ
แต่พูดว่าตอยองการลงแม่น้ำคงคา อย่างที่หากนอยู่ในอินเดีย ขอให้ท่านสังเกต
ข้อจัดบทุมคงคา จะเป็นตั้งใจตากเขาแม่น้ำที่ตรงตอยองการหน้าวัดนั้น ให้เป็น
แม่น้ำคงคาไปหรือไม่

รายต้นเรื่องพระลอ อันมีคำ รอนลาวกาว เป็นอาทิ นั้น เขาแต่ง
สรรเสริญไทยว่าชนะต่างหาก เรื่องพระลอ เป็นเรื่องใหม่ที่ยังถิ่น จرمىมาแต่
เก่าก่อนเมื่อไรก็ได้ เขาจะเก็บเอาเรื่องบรมณ์มกตปมาแต่งก็จะเป็นไรไป ไม่
เห็นจะเกยวข้องอะไรกับรายเบองตนซึ่งแต่งประหน้าใจเลย คำในเรื่อง พระลอ
ที่ว่า จบเสร์จมหาราชเจ้า มีพนธ์ คิดว่าเต็มต่อเข้าที่หลัง เป็นการคาดคิดของ
ผู้เขียน ว่าใครเป็นผู้แต่ง คำ มหาราชเจ้า จะหมายถึงใครก็ไม่ทราบ แต่ที่ว่า
เป็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ใช่คนสามัญ ถูกชอบกตหนักหนา ถ้าแต่งอะไรเป็นลิดด
แล้ว ชนคนจะต้องกตาวชมเมือง ถ้าแต่งเป็นฉันทแล้ว ชนคนจะต้องไหว้เทวดา

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น พิจารณาก็ไม่เห็นมีจำเป็นอย่างไร นอกจากเขาอย่างนั้น
เป็นแพะเช่นเท่านั้นเอง อันคำฉันทนั้นไม่ควรแก่จะนำมาใช้ในภาษาไทยเลย

ท่านถามถึง โคลง กลอน ร่าย ลิลิต ในทางที่จะแปลเอาความนั้นชัดของ
โคลง ถ้าแปลก็ว่าโยกเยก ไม่ได้เรื่องอะไร มาแสดงกันเป็น ครโคลง ก็มี ครรโคลง
ก็มี ก็ไม่ได้ความอะไรทางนั้น ฉันคิดเห็นแต่ว่า โคลง ที่จะใช้เป็นบทร้อย
จึงมีที่บังคับเอกโทได้ เพื่อไม่ให้ชักกับเสียงเพลง แต่สังเกตโคลงเก่า ๆ ก็ไม่
ดีแน่ ทขาดเอกไปก็มี เช่นบาทสามแห่ง โคลงบทหนึ่งในเรื่อง พระลอ ว่า สองศรี
สมบูรณบง กชมาศ กุเจย นนทโมมเอก กบัทโทเป็นคำตายไปก็มี เช่น โคลง
สุภาษิต เรียกเรื่องนั้นว่าอะไรก็ตามเดี๋ยว ในบาทสองมีว่า ลงษ์สวดวินัยบัต
ปาดิโมกซ์ แต่ก็เป็นคำที่เสียงคำเหมือนลูกโท ยิ่งนับสนทนความเห็นที่ว่าเป็น
บทร้อยหนักจนเดี่ยอก กลอน ถ้าจะเทียบกับคำทมิ ไซ่ชุกเป็นสังกัชตประค
หน้าต่าง ไม่ได้เรื่องอะไรอีกเหมือนกัน แต่ตามที่เข้าใจกันทั่วไปก็เห็นว่ามีความ
คดอง ร่าย ท่านเทียบว่าได้แก่ ร่าย คย คำร่าย เห็นว่าถูกต้อง ที่จริงกลอนหรือ
ร่ายก็เป็นอย่างเดียวกัน ลิลิต ท่านคิดว่ามาแต่ ลิลิต นนงามแดง ลิลิต ก็คือ
แต่งโคลงกับร่ายปนกัน ไม่แปลกอะไรไป จะว่าที่แท้ในสี่ชนิดนั้นก็เป็น โคลง
กับ ร่าย ต้องอย่างเท่านั้น ส่วนที่ว่าอะไรมาแต่ไหน และอะไรมาก่อนมาหลังนั้น
เอาไว้ให้คนชำนาญพงศาวดารเขาพูด

ท่านพูดถึงนิทานใน เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม ท่านจับได้ว่านิทานฮาร์บี พอดี
กับบทฉันทิพระดำรัสแจ่มแจ้งของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า ได้เคยโปรดให้
ศาสตราจารย์เซเต้ส่งมอบนิทานใน เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม นั้น พบว่าพระนามพระเจ้า
แผ่นดินในนิทานนั้น โดยมากต้องกันกับพระนามพระเจ้าแผ่นดินเปอเซีย และ
วงศ์กษัตริย์เปอเซียก็เคยครองอินเดียมาด้วย ฉันรู้อย่างไรก็บอกมาให้ท่าน

ทราบอย่างนั้น เพื่อการพิจารณา อันท่านในหนังสือใด ๆ จงถือว่าท่านเป็น
ของประเทศไหนแต่หนังสือจะเป็นของประเทศนั้นไม่ได้ แท้จริงที่ท่านที่เขา
แต่งหนังสือใด ๆ ย่อมจะหยิบเอาที่ใกล้มือ ถ้าจะตั้งแก้แต่เพียงว่าท่านเป็น
ของทางแขวงไหน ต้นหนังสือก็คงใกล้กับแขวงนั้นย่อมพอจะเป็นได้อยู่ พระ
ศัพพะเจ้าเมืองตั้งว่าท่านก็ตั้งเอาพระของคอยนั้น มาดองกับศัพพะ
พระเมืองเขาดำมาชคายที่เขาตั้งเอาไว้ คำที่ท่านว่าเขาทำด้วยวิธีใดให้ศพแห้ง
ไปฉนั้น

โรง มีความหมายว่าปลูกกับพันต้น เว้นมีความหมายว่ายกพนชนสูง
โรงที่เป็นอย่างดกกมพนสูงชนิดหนึ่งแต่พอกันน้ำไหลเข้าไปและ เหมือนพระ
ทนต์อมรัตนกมพนสูงชนิดหนึ่ง ชนเพียงสองก้าวถึงพน เขาว่าพระทนต์
อมรัตนนั้นเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เป็นเจ้าไปร้อง เพิ่งมาทำฝายขึ้นใน
รัชกาลที่ ๓ เขาว่าต้องพระโรงในประเทศอื่นเขาก็ไปร้อง และมีพนเตี้ย ๆ
เหมือนกัน

คาด กับ เกี้ยว ท่านชอบได้เป็นมีความหมายว่าผูกเหมือนกัน ประกอบ
ทั้งคำอื่นออกด้วย ฉนั้นก็พอใจแล้ว แต่คำ คาด ไม่เป็นไปในความหมายว่าตี

รนาด ท่านวินิจฉัยว่าเป็นของเวียงของตาด ฉนั้นก็พอใจแล้วเหมือนกัน
ทั้งทำให้ฉมนักเขาตวยว่า รนาดปีพาทย์ นั้นโตขึ้นมาแต่ รนาดเครื่องลาด มที่จะ
ทกลอยนุดเดียวแต่ที่ท่านเข้าใจว่า ระแนง เป็นอันเดียวกับ กลอน แต่ที่จริงเป็น
ของคนดะอย่าง กลอน นั้นเขาพาดคองคามจนทนไม่คงที่ประกบไว้คนกลอน จึง
เรียกว่า เชิงกลอน ฉนั้น รแนง นั้น เขาพาดยาวไปคามแป่ ทับบนกลอนอีก
ทีหนึ่งเป็นคนดะที่คคนดะทาง ไม่ใช่อันเดียวกัน รแนง ก็สำหรับแต่หัดคามุง
กระเบองเท่านั้น ถ้ามุงจากหรือมุงแฝกก็ไม่ต้องมีรแนง ใช้ผูกกับกลอนทีเดียว

กลอน กมตกษณทเรยงกนเปนแฉงไปเหมื่อนกน ดังทคำจ่า กลอน จะหมาย
เปรียบด้วยกตอนหงกานนถได้ คือเปนคำเรยง ฉันทมบอกแก่ท่านไปว่าฉันท
ได้คำมาแต่พวกมอญ ว่าตะโพนมอญน่นพวกมอญเขาเรยงว่า ขัทยา เขา
อธิบายให้ฟังเสร็จจ่า คือ พาทย คำจ่า พาทย เห็นว่าจจะมาแต่ วาท คือคำร้อง
ร้องจรมาก่อนอื่นหมด ดังอนใดข้อความหงร้อง

คำ กลาโหม ซึ่งฉันทว่าคงชนในแผ่นดินพระบรมไตรโลกนารทน่นก่าไป
ตามทพบทงต้อครงน่น แต่ทงต้อนนจะเก็บความมาแต่ไหนอีกค้อหนึ่ง หรือ
ใครจะเคิมค้ออะไรเข้าอกทหงกยอมเปนใดทงน่น ฉันทไมเถยงเตย

ข้อมหาทวีปในไตรภูมิ น่นน่าดังตย์ ชื่อ อุตตรกุรุ แปลว่าเห็นอกุรนน
กอนทงแฉง ข่าม บพพวิเทห์ แปลว่า ตะวันออกแห่งจเทห์ เข้าอกด้วย ทาง
พราหมณก็พูดโถงไปอีกทงหนึ่ง แบบไหนก็เปนค้ำก้วแต่่งพูดเตนตามตบาย
ใจทงน่น ใครไปหงกคตตามเพอฉนฉนยักทจะเปนบ้า ทีเนยคเขียน ในนคร
ฉมฉนก็เคยไปดู ท้อบนำสทศจ่าได้ฉนฉนจากทงต้งตออยุอย่างทงทเปนทอ
คน แต่จะแทนทงต้งอะไร แฉทศไหนเปนทออะไรน่นจ่าไมได้

วิธีปลงศพด้วยเอาไปให้แร้งกิน น่น คตจะไม่ประทตาด ศพพอก
แฉกฟาซีกทำอย่างน่น แม่น้ำข่าในเมืองเราแต่แรกก็ทำศพเปนฉามอย่าง คือ
เอาไปทงแฉงแต่อะไรจะกินน่นอย่างหนึ่ง เอาไปผั่งอย่างหนึ่ง เอาไปแฉอย่าง
หนึ่งทบ่าข่าจตสระเกษมแรงมาอยู่ประจำทเดียว แปลว่ามาคชยกินศพทง
ประเพณ้อย่างนเห็นจะเปนมมาทตายประเทศ

ทนเรองสวดมหาชัย น่นเคยได้ฉนว่ากรมทตองวงษาทำบุญฉนประตติ
ตจตตองเคยง มหาชัย เคยงหนึ่ง อุนทิสวิชัย เคยงหนึ่ง อุนทิสวิชัย น่นรุ

เพราะเคยได้เห็นหนังสือ แต่ มหาชัย นั้นไม่รู้ เคยได้ฟังมาก่อนก็เป็นส่วนตัว
เขาตั้งตนด้วย ชัยนโต จำเป็นค่าท้ายของสุตมหาชัย แล้วร้อง ทัพใครยกมา
เวลาเด็ก คือไปก็เล่นตลกหัวแหว่งหัวแตกเอาแต่หัวเราะกันเท่านั้น ฟัง
ไม่ได้เค้าในคัมภีร์ เห็นจะได้ฟังแค่เช่นนั้นมากด้วยกัน จนครั้งหนึ่งสมเด็จพระ
กรมพระยาตำราวงจัตคนกัเคยส่งสุตมหาชัยตามคัมภีร์ เข้าไปส่งถวายพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงฟังนิดหนึ่ง ฉันทักพอจะได้ฟังด้วย ตั้งเกศ
ว่า คำสั่งจดเป็นภาษาล้านนาจะเห็นรูปเป็นอย่างไรก็ไม่เข้าใจ ทั้งสงสัยด้วย
ว่าเป็นภาษาล้านนาแล้วจะมาต่อกับ ชัยนโต ซึ่งเป็นภาษามอญได้อย่างไร
ฉบับมหาชัยในหอสมุดมีหรือไม่ ถ้ามีท่านจะช่วยให้มหาชัยเรียนเขาตรวจดู
แล้วบอกไปให้ทราบได้ จะขอบใจเป็นอันมาก

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ทรงพระเมตตาตรัสประทานข้อความรู้หลายอย่าง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เคยทราบเกล้าฯ ทรงพระเดชพระคุณเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ในพจนานุกรมภาษามอญ — ไทย มีคำว่า ขัด แปลว่า ระนาด (ฉบับภาษาอังกฤษของหมอสัตติเดว่า เครื่องดนตรี) ขัน โคน จอก ว่า กดองจวง (ฉบับภาษาอังกฤษของหมอสัตติเดว่า ข้องจวง เห็นจะถูก เพราะกดอง มอญว่า พอม) ขัดเกี่ย ว่า ระนาดแก้ว ขัดลลา ว่า ระนาดนางหง ขัดเมะ สอนเสาด ว่า ระนาด ๕ อย่าง (ในฉบับของหมอสัตติเดว่า มีกดองหน้าเดี่ยว กดองสองหน้า กดองหนึ่งทั้งตัว ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า กดองชนิดอะไร เครื่องเป่าแฉะเครื่องตี) ขัดเว็ง ว่า ระนาดวง ขัดลาค ว่า ระนาดทองเหลือง ตามคำแปลเหล่านี้ คำขัด ในภาษามอญ น่าจะหมายถึงเครื่องดนตรีทั่วไป ในฉบับของหมอสัตติเดว่า ขัด มาแต่ วาทย ในสันสกฤต ข้าพระพุทธเจ้าเบ็ดเตล็ดว่า วาท ในพจนานุกรมสันสกฤตเป็นอังกฤษว่า ทำให้เกิดหรือเด่น เช่น เครื่องดนตรี ในพจนานุกรมศัพท์คำศัพท์ว่า วาทย หมายถึงความถึงเครื่องดนตรีก็ได้ เปนอันแน่ ว่า วาทย มาจากสันสกฤต แปลว่า เครื่องดนตรี แต่แปลกทของไทยตามที่เข้าใจกันสามัญเรียก วาทย แค่เครื่องระนาด ส่วนของมอญตามคำอธิบายข้างบนนี้ ใช้ ขัด เรียกประกอบกับเครื่องดนตรีต่าง ๆ ได้ นอกจากเครื่องสาย

ข้าพระพุทธเจ้า พบเรื่องแต่งศพหนึ่งของอินเดียในหนังสืออังกฤษเล่มหนึ่ง
ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้คัดคัดอังกฤษและคำแปลเป็นภาษาไทยถวายมาในทนต์ด้วย

Of another form of burail that in a crouched or sitting position India supplied many examples. It has been supposed to symbolise the prenatal position in the womb, or more probably it is a survival of the binding of the corpse to prevent the ghost from *walking*. In later times it seems to have been regarded as honorific the chief being buried in the posture he occupies at the tribal fire, or the ascetic teacher as he addresses his pupils. Crooke's page 129.

วิธีฝังอีกอย่างหนึ่ง มีตัวอย่างในประเทศอินเดียอยู่มาก คือให้ศพ
อยู่ในท่าคู้เข่าหรือในท่านั่ง เข้าใจกันว่า ที่ให้ศพอยู่ในท่าเช่นนั้น เป็นมีความ
หมายเหมือนกับท่าของทารกที่อยู่ในอุทร หรือลางที่ยังกว่านี้ จะเป็นประเพณี
ที่เหลือสืบมาจากเรื่องมัดศพเพื่อไม่ให้เดินมาได้ ในกาลต่อมารุ่นหลังดูเหมือน
จะถือว่าเป็นเกียรติยศที่จัดฝังผู้เป็นหัวหน้าในท่านี้ เป็นอย่างนี้ฝังอยู่ ณ ใน
พิธีกองกุณฑลของโคตรชาติหรือจัดฝังผู้เป็นอาจารย์นักบวชเป็นอย่างนี้สอน
ศิษย์

ข้อความนี้เป็นได้เพิ่มเติมขึ้นมาว่า การแต่งศพนี้แก่ผู้เป็นประมุขของ
หมู่ในอินเดียก็มี แต่เป็นของรุ่นหลัง น่าเสียดายที่ในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้กล่าว
อะไรให้มากไปกว่านี้ เป็นแต่หมายเหตุให้ไปดูหนังสือ *Primitive Rites of*
Disposal of The Dead With Special Reference To India by W. Crooke และ
ในเรื่อง *Journal Anthropological Institute* เล่มที่ ๒๕ หน้า ๒๗๓ ซึ่งที่
หอดสมุดไม่มี เป็นอันได้ความว่าประเพณีแต่งศพนั่งทกถ่าวไว้ในหนังสือนี้ ก็
เข้ามาทางของไทยอีกทางหนึ่ง เพราะใช้แต่งแก่ศพผู้เป็นประมุขและเพื่อเป็น
เกียรติยศและเป็นประเพณีที่เกดรุ่นหลัง

พระยาเพชรราชบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ในพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง
อโศก ตอนอโศกมาเยี่ยมศพพระชยกา มกดาจนถึงทกษณพระศพ ข้าพระ
พุทธเจ้าพดกดูเรื่องอโศกตอนทกดาจน ทพบกล่าวดลถึงคำจาทกษณศพอยู่ ๕-๖
แห่ง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คนเป็นเวียนศพซึ่งเป็นประธาน เวียนชดาเห็นจะถูก
ต้อง เพราะเป็นการเวียนให้เกียรติยศแก่ตั้งที่เป็นประธาน ตั้งนชกศพเวียนเชิง
ครกอนเป็นเวียนซ้าย ให้กตบกับของคนเป็น แต่ไหนเวียนด้ามทาบตั้งเวียนซ้าย
เพราะในการเวียนครั้งน เป็นการเวียนให้เกียรติยศแก่ฐฐาตุซึ่งเป็นประธาน ใน
การเวียน

เมื่อเชาวนท ๒๒ มพชหัดอพระพุทธตั้งทกจาตของทตั้งนามพิพชกณททแห่ง
ชาติ ข้าพระพุทธเจ้าดูเครื่องบตรพดทเขาคงตั้งเวยไฉนบตั้งนเพียงดา มีอยู่
ตั้งองตั้งน เป็นของทอททหนึ่ง ของข้างทอททหนึ่ง ของทอมีบายศร์ปากชาม
ทรวกกลาง ได้เข้าดุกปากหม้อหียบมือหนึ่ง ยชดตั้งนบพองไฉนเปิดคัมตั้งนตั้งน
นอทนหมบายศร์นหมแนว ๓ อัน บนยชดตั้งนบคอกมตติ แต่มีรูปแมงดา ๓ ใบแต่
มกตั้งนยนำวางไฉนตั้งนหนึ่ง ข้าง ๆ ชามบายศร์นมะพราจตั้งนตั้งนหนึ่งเหมือนเปิดอก
นอทแต่ไม่ฉاعرปาก มกตั้งนยนำไฉนพานทอ ๓ กับชูปแต่ตั้งนตั้งน ตั้งนตั้งนตั้งน
ชนบนของตั้งนเพียงดา ตั้งนตั้งนตั้งนเป็นถาดได้หัวทอคัมตั้งนตั้งนตั้งน ทริชนทง
หางแต่ชาดตั้งนเป็นทอน ๆ วางไฉนด้วย แต่มีพริกแดงประดับ ตั้งนของข้างทอช
เอาหัวทอได้ถาดวางไฉนชนบนของตั้งน ตั้งนตั้งนตั้งนวางบายศร์ปากชาม เป็น
การกตบกัน มกตั้งนของทอททมกตั้งนยนำเป็นตั้งนตั้งนได้ไฉนในชามบายศร์ตั้งน
ตั้งนพกตั้งนยนำทงหัวใหม่ แต่มีมะพราจตั้งนเหมือนเปิดอกนอทแต่ฉاعرปาก นอทน
มกตั้งนนามนทคตตั้งนตั้งนชูป มีรูปทอหนึ่ง เทกตั้งนวางถาดหัวทอตั้งนตั้งนเห็นจะ

เป็นเพราะขนาดตาของช่างหล่อ โดกว่าที่จะวางโคบนันล่างได้สะดวก จึงได้
เอายกเอาไว้นบนบดเคี้ยว ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้า ๆ มา ในสามบายศรี
มีแตงกวาดำมธน กถวยนำดำมธน แดททาครงน แดงกวาไม่ม่ กถวยนำ
ก็เอาวางไว้ทั้งผลหรือบิออกเป็นดำมกอน เห็นจะเป็นการทำเล่นไปเสียแล้ว
ทำไมจึงต้องมกถวยนำแเดงแตงกวา คิดด้วยเกล้า ๆ ก็ไม่เห็นเหตุ เพราะแตงกวา
แเดงกถวยนำก็ไม่ใช่เป็นอาหารตามปกติของไทย หรือเค็มจะเป็นกถวยนำจา
แต่ตกคำจา วิ เดีย จึงเหลือแค่กถวยนำ ก็เข้าใจไปว่าเป็นกถวยนำไทย ส่วน
หัวหมู ไทรบอกข้าพระพุทธเจ้าจาเป็นของที่พราหมณ์ชอบ ซึ่งเป็นอธิบายขอ
ไปที่ อย่างเดียวกับทมิฬอธิบายไว้ ในหนังสือเล่มหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องหัวหมูบายศรี
ว่าหัวหมูเป็นของประเสริฐ เปรียบเทียบด้วยพระสมุทธรรมหรืออะไรอย่างนั้น
ข้าพระพุทธเจ้าจาไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเหตุจิงไม่ได้เอาใจได้กับคำ
อธิบายเหล่านั้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า การปลัดด้วยหัวหมูจะย่อมาจากหมูทั้งตัว
จึงได้มีหางแเดงขาไว้ววย อาจเป็นประเพณีดบมาจากอีสานหรือพายัพก็ได้
เพราะชอบรับประทานเนื้อสุกร แม้แต่การเดินที่เรียกกันว่า เสือกินจิว ก็เรียก
ว่า เสือกินหมู แค่อันเดียวทางปัญจาปเรียกว่า เสือกินแพะ แดงว่าต่างถิ่น
มดัดดองเดงอะไรก็กิน ก็เอาสัตว์ชนิดนั้นมาเรียก เรื่องสังเวดด้วยหัวหมูก็อาจ
มีเค้าอย่างเดียวกัน

เรื่องปราศรอบเชิงตะกอนเผาศพ ข้าพระพุทธเจ้าดอบดกษณระที่ทา
ในชนบทต่างแห่งว่าทำเป็นรูป ๕ เหลี่ยมมณนามี ๖ เสง่า ฉางแห่งทำเป็น ๕ เหลี่ยม
จัตุรัสมี ๖ เสง่าเหมือนกัน แต่มีขนาดใหญ่ ซึ่งเมื่อวางโองบนเชิงตะกอนแล้ว
หัวแเดงท้ายโองไม่ยื่นเลยออกมานอกเชิงตะกอนเหมือนกัน ในกรุงเทพฯ ๆ
เวลานี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เชิงตะกอนที่ทำในกรุงเทพฯ ๆ จะย่นดงมาจากฉาง

โองไม่ได้ออก คงเกิดจากจะกะเบียดกะเสี้ยนเรื่องทำเชิงตะกอน แม้อยเชิง
ตะกอนลงมาแล้ว ก็ได้ทราบเกล้า ๆ ว่า แต่ก่อนนยงคงเด้าป้าเป็น ๖ เด้า
เพิ่งจะมาเป็น ๕ เด้าในเวลาไม่สู้ช้านเอง

ในการชำระปกานุกรม ถึงอักษร ช เกิดมีขดของกนดด้วยคำทชนตณ
ด้วย ช ผันด้วยไม้เอก และ ๓ ผันด้วยไม้โท เช่น ช่อม และ ส้อม ช่อง และ ส้อง
ควรจะใช้ ช หรือ ส กรรมาการต่างทานอธิบายว่า ทลอบเป็นหลดกมาแดง คือ
ถ้าเป็นกรรมาใช้พอกยกษรคำ ถ้าเป็นพอกษรสูงใช้ทเป็นนาม เช่น ช่อมแรม
ชอนส้อม เป็นต้น แต่ควรลงต่างคำกลลอกกนไม่ได้ทีเดียว เช่น คอยทำ-
ทานา ถ้าพระพุทชเจ้าหนักแปดใจว่า ทคชาวรรคตเสียงกนมากคชเช่นนี้ น่าจะ
มีเหตุอะไรมาก่อน ของเดิมจะมีวรรคตเสียงกน ถ้ากมาเดอนเสียงเหมือนกน
ในทหลังก็ได้ เพราะไทยต่างกน เช่น อาหม ก็มีพยัญชนะแต่เสียงสูง พยัญชนะ
เสียงต่ำไม่มี แต่เมื่อออกเสียงอาจมีวรรคตเสียงกนก็ได้ ถ้าพระพุทชเจ้าจคคำ
ทเป็นพอกษรสูงและออกษรคำผันด้วยไม้โทและไม้เอก เดอกแต่ทเห็นว่าจะเป็นคำ
ไทยแท้ แล้วให้นายสุคอ่านออกเสียงดู คงได้ความว่า เสียง ช และ ค ตรง
กนกับกรุงเทพฯ ถ้าเสียง ช และ ค ออกเสียงคล้ายเสียง ค แต่หางเสียงเป็น
ไม้ครนิต ๆ ถ้าเสียง ช เป็น ช เสียง ค เป็น ช เป็นอย่างนี้คดออกไปถึงพยัญชนะ
ในวรรคกนทเป็นพอกษรสูงและคำ เมอเทียบคำว่า ถ้า — ทานา — คอยทำ ก็เป็น
ถ้า — ทานา — คอยทำ ถ้าแก้ เป็น ถ้าแก้ ส่วน ชเทา เป็น ชเทา หางเสียงเกือบ
เป็น เทา ทำให้ถ้าพระพุทชเจ้าหนักไปถึงคำว่า ชเทา ที่ครนิตทชถ้าพระพุทชเจ้า
มา ถ้าลอบเสียงชค่านเป็นแนวเทียบ คำทควรจะใช้เป็นพอกษรสูงไม้โทหรือออกษร
คำไม้เอก น่าจะลอบเขาเสียงทเขาอ่านเป็นคำเห็นจะได้ แต่ถ้าพระพุทชเจ้ายัง
ไม่มีโอกาสลอบส่วนเสียงทางพายัพและไทยถิ่นอื่น ๆ ในคำไทย ช้อช แปลว่า ค

เขียนในหนังสือวรรณคดีเป็น ข่อน ก็มี ตรงกับเตียงทางอีสาน ล้วน ค่อน ว่า
เขาออกเตียงเป็น ค่อน ตางคำ เช่น เช่นไหว เส้นสาย ทางอีสานออกเตียง
เป็น เส้น ทั้งสองคำ หาได้ออกเตียงผิดกันเหมือนกับคู่มือ เป็นเรื่องทักต
ด้วยเกล้า ว่า ถ้าชอบส่วนให้ได้ตลอดจะพบอะไรแปลก ๆ อีกมาก

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือ มหาทิพมนต์ ซึ่งมีบทสอด
มหาชัย อยู่ด้วย มาในซองนี้ด้วยเด้อ ค

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรกเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือ วิจารณ์เรื่องประเพณีทำศพ
เด้อ ค มาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้ ความมุ่งหมายของข้าพระพุทธเจ้าจะขอ
เอาไว้ก่อน ยังไม่ได้พิมพ์เรื่องนั้นจนกว่าจะได้ข้อความต่าง ๆ ทางจังหวัดต่าง ๆ
ส่งมาให้ เพราะข้าพระพุทธเจ้าได้ขอรองผู้รู้จักกัน ในหัวเมืองหลายคน ให้ช่วย
สืบสวน ยังไม่ทันจะได้มา บุตรสาวข้าพระพุทธเจ้าจะทาศัพดามี มาเร่งเอา

หนังสือเรื่องมาจากข้าพระพุทธเจ้าในเวลาดำเนินการ ข้าพระพุทธเจ้าจึงจัดแบ่ง
ให้พิมพ์ชนพอให้ทำงาน เพราะยังไม่ได้เต็มใจจะให้พิมพ์ทั้งหมด ด้วยยัง
ขาดศกบกพร่องอยู่มาก การพิมพ์ครั้งนี้จึงเป็นเล่มมือค้ำวาง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
จะส่งไปให้คนรู้จัก ในต่างจังหวัดถือเป็นแนวทางสำหรับสอบคัดข้อไป ทดพิมพ์
เป็นอักษรควัดและคังเจ็ก ความประสงค์จะให้ข้อความในอักษรควัด เป็น
อย่างควัดคาถา ส่วนข้อความในอักษรคังเจ็ก เป็นอย่างอรรถกถา ครั้นพิมพ์
ไปข้างแล้ว ก็เห็นข้อบกพร่องที่แยกกันไม่ออก แต่ว่าพิมพ์ไปข้างแล้ว จึง
ต้องปลด้อยไป ในเรื่องพิชิตอายุของภาคอีสานที่ท่าไม้คำโพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
เต็มลงไปในเรื่อง ได้มีผู้บอกมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ให้เรียบเรียง ความอยู่ในหมายรับสั่ง ข้าพระ
พุทธเจ้าคั้นแล้วยังไม่พบ ข้าพระพุทธเจ้าได้นำข้อความต่าง ๆ ที่ทรงพระเมตตา
ประทานมา ลงไว้ในหนังสือพิมพ์หลายแห่ง ทั้งพระอาญาไม่พินิจเกล้าฯ
ขอรับพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่ง สักแต่จะทรงพระเมตตา

ควรมีควมแล้วแต่จะไปรทเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พระยาทิพากรวงศ์*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระยาอนมานราชชน

เมื่อนี้ ข้าพเจ้าใจเขาหนังสือซึ่งท่านฝากไป ไปให้ ๒ ฉบับ กับที่ ๓ เป็นร่างพจนานุกรมฉบับที่ ๘ ฉบับหนึ่ง กับหนังสือของท่านตั้งสมุด เรื่องประเพณีทำศพ ฉบับหนึ่ง พร้อมทั้งสมุดเรื่องนั้นด้วย ชอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง

การพิมพ์หนังสือซึ่งไม่บริบูรณ์นั้นไม่เป็นไร เขาทำกันมาถมไป เมื่อมีโอกาสดัดพิมพ์ใหม่ ตามที่ใดตกค้างเพิ่มเติมแล้วก็ได้ไม่ขัดข้อง มีแต่ฉันเท่านั้น แต่ในสมุดที่ท่านให้ไปฉันพูดอะไรแก่ท่านไม่ได้ ต้องอ่านให้ตลอดเสียก่อน ในการที่ฉันบอกอะไรแก่ท่าน จะเป็นทางความคิดก็ดี เป็นทางกระทำที่เป็นมาแต่จริงก็ดี ก็เพื่อให้ท่านทราบทงนั้น เมื่อท่านจะเก็บเอาไปก่่างฉันก็แค่นี้ ไม่มีความรังเกียจเลย

ในร่างพจนานุกรมฉบับที่ ๘ พอดีก็เห็นคำ ขาด มีแปดใจว่าดี เช่น ขาดเกว่ นึกก็ชอบใจ เพราะฉันได้คิดเช่นนั้นมาแต่แล้ว แต่ที่เขียนหนังสือถึงท่านเมื่อคราวก่อนไม่กล้าจะเขียนลงไป กลัวจะเป็นตลกเอาคำ ข้างตั้ง เข้าไปสู่ภาษามกร

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเต็มคณในพระเมตตาปราณีเป็นต้นเกล้าฯ ที่ทรงพระ
กรุณาประทานความรู้อย่าง ๆ แก่ข้าพระพุทธเจ้า ทรงเป็นพระเดชพระคุณแก่
ข้าพระพุทธเจ้าเหนือที่จะกราบทูลให้ทรงทราบได้

ฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าอ่านเรื่องเบ็ดเตล็ดของอินเดียที่ฝรั่งรวบรวมไว้ชื่อ ๆ
เป็นอย่างเฮนไซโคดบีเดีย เรียกชื่อว่า *Things Indian* พบเขากด้างถึงอาวุธ
และเกราะของอินเดียแห่งหนึ่งว่า เป็นไฟนึ่งต่างที่อินเดียจะได้นำทางฮัยปัด
ฮัยปัด ได้นำจากนครเวนิส ในปลายศตวรรษที่ ๑๕ หรือต้นศตวรรษที่ ๑๕
และอิทธิพลของเวนิสดูเหมือนจะมาถึงอินเดียในคำว่า *Bundook* ซึ่งใช้เป็น
ชื่อเรียกปืนคาบสมุทร (Matchlock gun) ของอินเดีย คำนี้มาจากชื่อของ
นครนั้น เมื่อข้าพระพุทธเจ้าอ่านถึงตรงนี้ ก็ผ่านไป แต่จะด้วยความไม่ถนัด
แต่จหรืออย่างไรไม่ทราบเกล้าฯ ย้อนกลับมาดูอีกครั้งหนึ่ง ก็เจตยฉนถลึง
คำว่า *ขันมณฑก* ในภาษาไทย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ไปสอบถามพนักงานพระ
แสงในสำนักพระราชวัง และสอบถามนายทหารเก่า ๆ ในกรมช่างแสง ก็ตอบ
ว่าไม่เคยเห็นแต่ไม่ทราบว่าป็นชนิดไร ข้าพระพุทธเจ้าจึงค้นหาว่า *ขันดุก* น
ในพจนานุกรมภาษาสันสกृतคำนี้ เขาอธิบาย *ขันดุก* ว่า ในภาษาสันสกृतคำนี้เขียน
เป็น *Bandūk* มาจากภาษาอาหรับอีกคำหนึ่ง หมายความว่าปืนคาบสมุทร *ขันดุก* นี้
ถ้าเป็นพหูพจน์ ใช้ว่า *Banādik* อันเป็นชื่อของชาวอาหรับเรียกผลไม้ *filbert*
(เป็นผลไม้เปลือกแข็งปดายข้างหนึ่งแถม) เหตุที่เรียกว่า *ขันดุก* เพราะผลไม้
นี้มาจากเมืองเวนิส (อาหรับเรียกว่า *ขันนาดิก* เทียบ *Venedig* ในภาษา
เยอรมัน) แล้วคำว่า *ขันดุก* นี้ เดิมมาใช้แก่กระสุนสำหรับยิงจากหน้าไม้

เดือนมาอีกชั้นหนึ่ง ใช้เรียกแก้ควหน้าไม้ แต่จริงเดือนมาใช้เรียกปืนไฟ ใน
ภาษาอาหรับมีคำว่า Al-Bandukāni แปลว่า ผู้ทรงหน้าไม้ อันเป็นพระนาม
หนึ่งของกาหัดบษารุดอัตรัดจิด เห็นจะตรงกับคำว่า พระทรงศร ใน อาหรับ
ราตรี มีคำว่า Bandukdār แปลว่า นายแห่งปืนใหญ่ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คำ
ขุดุก ตกมาในภาษาไทย เขียนเป็น มณฑก ตามเสียงเข้าความให้แปลได้ จึง
ค้นหาที่มาไม่พบ ประกอบทั้งปืนมณฑก ภายหลังเรียก ปืนคาบชด เล็ก ใช้คำว่า
มณฑก (ซึ่งจะเป็นด้วยเหตุไรไม่ทราบเกล้า ๆ) จึงทำให้หาตัวปืนมณฑกไม่ได้
ทั้ง ๆ ที่ยังมีซากปืนมณฑกเหลืออยู่ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ปืนจ่ารงค์ ก็จะเป็นคำ
จำพวกเดือนมาอย่างปืนมณฑก แต่ข้าพระพุทธเจ้าพยายามค้นมานานก็ยังไม่
พบ

ในหนังสือที่อาศัยเรื่องเบ็ดเตล็ดของอินเดีย กล่าวไว้อีกแห่งหนึ่งว่า
พรหมศาสตร์ ไม่มีใครทราบว่าเป็นอาวุธอะไร เป็นแต่ในตำนานกล่าวว่าเป็น
อาวุธที่มีอำนาจซึ่งเมื่อแมลงปีกย่อนกลับมาหาแหล่งเดิมได้ และว่าอาวุธอย่างนี้
พวกมรรจารย์และพวกกัถดาร ซึ่งเป็นเชื้อชาติทิพย์ ยังใช้อยู่ทุกวันนี้ เป็นลักษณะ
เดียวกับอาวุธ ขุมมรัง ของชาวเกาะฮอลันดาทีเดียว ทำให้นักปราชญ์ทางมนุษย
วิทยาเข้าใจว่า อินเดียภาคใต้กับฮอลันดา อาจมีทางติดต่อกัน ในสมัย
ดึกดำบรรพ์ แต่บางคนเห็นว่าจะเป็นอย่างย้ายต่างก็คิดได้ หากจะความคิดมารวมกัน

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเกิด ซึ่งข้าพระ
พุทธเจ้าเขียนเสร็จแล้ว มาในซองนี้ด้วยฉบับหนึ่ง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อุนนทมนตรี*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

ท่านมีหนังสือไปให้ ๒ ฉบับ ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พร้อมทั้งหนังสือ
อื่นอีก ได้รับแล้ว จะรวมตอบในฉบับเดียวกัน

ท่านส่งสมุด มหาทิพมนต์ ไปให้อ่าน ดีเต็มที่ ชอบใจท่านเป็นอันมาก
ขออ่านให้ถนัดก่อน แล้วจะส่งคืนมาที่หลัง

พูด ในภาษามอญที่สอบได้มา แน่ใจว่าเป็นคำเดียวกับ ขัตยา พาทย
วาทย นั้นเอง ถึงใดที่ออกเสียงได้ ก็เป็น พาทย ได้ทั้งนั้น ขอให้ท่านเข้าใจไว้
อีกอย่างหนึ่ง ว่าภาษามอญนอกกับมอญในนี้ไม่เหมือนกัน พวกมอญที่เขา
ไปเมืองมอญมา เขาว่าพูดเกือบไม่เข้าใจกัน คำที่งานหนักเข้าใจได้ เพราะ
ภาษาย่อมเต็มเดือนไปเต็มอ พวกมอญนอกกับมอญในนี้ต่างอยู่ไกลกัน คำจึง
ผิดกัน คำมพจนานุกรมของหมอสั่งตัดเค ที่ว่ากตองหน้าเดี่ยว กตองดองหน้า
กตองหนึ่งทงคอง เครื่องเป่า เครื่องตี นั้น เป็น ขัญจตุริย ข้างอื่นเดียที่เดี่ยว
กตองหนึ่งหน้าเดี่ยวเรียก อาตต กตองหนึ่งสองหน้าเดี่ยว เรียก วิตต กตองหนึ่งทงคอง
เรียก อาตตวิตต เครื่องเป่าเรียก สลิว เครื่องตีคณฉาฉาฉาเรียก ฮน กตอง
หนึ่งทงคองนั้นไม่เข้าใจเหมือนกัน เคยนึกคณฉาฉาว่าเป็นพวกตะโพนสองหน้า
หรือเบ็งมาง อะไรพวกนั้น คำว่าว ชาติแก้ว กิ่งตัย มั่งค้ำไทย คำมอญ
คิดว่าจะไม่ใช้รนาตกระจก ด้วยแต่ก่อนกระจกหายาก แล้วจะเอากระจกมา
ทำเป็นรนาตก็หายาก และถ้ามอญก็คงจะเหลือมาให้ได้เห็น แต่ไม่เห็นเลย
กตองจะเป็นอน หากเรียกว่า แก้วเท่านั้น อาจเป็นว่าของตกได้

เรื่องแต่งศพหนึ่ง ท่านคนโตมาใหม่สนใจเป็นอย่างมาก ด้วยเป็นแบบ
ทางอินเดีย สันนิษฐานว่าเราคงได้ประเพณีทางอินเดียมา แม้เครื่องแต่งศพหนึ่ง
ของเราก็เป็นภาษาอริยกอยู่มาก ย่อมเป็นพยานอยู่ได้ดังที่เคยบอกแก่ท่านมา
แล้ว ทั้งการแต่งศพนั้นก็ถือว่าเป็นการกระทำอย่างสูง สัมกับที่เราถือทำกัน
อยู่ด้วย ที่ว่าเป็นประเพณีใหม่นั้นเป็นของแน่ เพราะที่ปรากฏในเมืองเรา
ก็ดูเป็นความขึ้นที่หลัง

อิเหนาเวียนพระศพนั้นเป็นเวียนเพื่อเคารพ ต้องเป็นเวียนขอ
ท่านอินจนยถูกแดง แต่การเวียนสามหาบนั้นทำผิดด้วยความหลง ความจริงนั้น
จิตของไปทำบุญเพื่อการรวมองค์การซึ่งเผาศพในป่าช้าฝั่งซ้าย ในทอนควร เป็น
การเดินจากบ้านเข้าป่าช้าตัดแดงไปเท่านั้น ท่านจะเห็นได้จากการที่เดินเวียน
กันอยู่ บนถนนก็เรียกด้วย นั้นหมายความว่าถูกรบกวนเพื่อไม่ให้หลงกันไป โดย
ที่ละเมาะพุ่มไม้ ในป่าช้าจะบังตาด้วย ครั้นมาทำเมรุเผากันอย่างงดงามในสนาม
ไม้มากที่จะเดินตัดแดงจึงจัดเป็นให้เดินเวียน เขาเวียนซ้ายชนเป็นหลัก แปล
ว่าเขลา

ตามที่ท่านได้ตั้งเหตุการณ์ พด ในพิธีห่อพระนั้น เป็นการตั้งเกศปลง
เหยียดอย่างเรียบร้อย อันทำกันผิด ๆ ถูก ๆ มานานแล้ว กัดว่าจะไม่มีประโยชน์
แก่การรู้ จึงจะต้องบอกความเดิมโดยที่ตั้งเกศเห็น ประกอบกับคิดเตาเอาด้วย
ดังต่อไปนี้ อันธรรมเนียมเราย่อมเชื่อฝังศพอยู่ทั่วไป เมื่อจะทำอะไร
ก็จะต้องมาจัดขวางให้ไม่ชำรุด จึงจัดการให้กันด้วยเป็นดินบน เพื่อไม่ให้ชำ
รุดขวาง ทางเมืองเรานอกจากที่พดกันแต่งงานมีลูกสาว ด่วนทางขวานนั้นแม่
แต่ตั้งบ่อนชนไก่ อันไม่ใช่งานฤกษ์ ก็ตั้งฐานพลกนกในโรงบ่อน การทำฐานนั้น

สังเกตได้ว่าทำกันเป็นสองอย่าง คือด้านชั่วคราว จะเรียกว่า สามเครื่องสด
อย่างหนึ่ง กับด้านประจำท จะเรียกว่า สามเครื่องแห้ง อีกอย่างหนึ่ง ด้าน
เครื่องสด นั้นเป็นของทำขึ้นโดยปัจจุบัน ได้อะไรที่อยู่ใกล้มือก็เอามาผูกทำขึ้น
เรียกกันว่า สามเพียงตา เห็นจะหมายความว่าให้ทำสูงกว่าเป็นที่เคารพเท่านั้น ตาม
ที่โหรหรือช่างเขาทำด้วยไม้จริง ๆ ยกไปตั้ง ก็เป็นการทำไว้เพื่อหยิบใช้ง่าย
ด้วยต้องหยิบง่าย ๆ ส่วนด้านเครื่องแห้งนั้นเป็นด้านเจ้า ทำเอาอย่างดี ปลูกไว้
ประจำท บรรดาต้นไม้ต่าง ๆ ย่อมทำเป็นสองชั้นติดกันทงนั้น เข้าใจว่า
พจนนบนตงใจ ให้เป็นทงที่อยู่ของผี โดยสังเกตเห็นสามเครื่องแห้งเขาได้แจจ
จะมีหงคาเป็นรูปโต ๆ หรือเป็นปรางหรือบั๊กกต หรือไม้ตงกนเบองบน
อย่างไรเดยกได้ ส่วนพจนนตงนั้นแหละ ถ้าหับวางเครื่องพด อินเครื่องพดนั้น
มีอยู่สองประเภท คือเครื่องบูชาประเภทหนึ่ง มีดอกไมรูปเทียนหรือเครื่องหอม
อย่างอื่นออกด้วยก็ได้ กับเครื่องตงเวยคือธงกน อีกประเภทหนึ่งมีหัวหมู
บายศรี กต้วย อ้อย มะพร้าว น้ำจาด เป็นต้น บายศรีกตคือ กระตงของกน
หัวหมูกคอกหมูทงตง ทานคตวนจลยถูกแต่ัว มาแต่ประพณนี้บูชายัญทาง
อินเดย แต่เป็นธรรมคตาทหลุดกฉนงาย ให้แต่หัวหางกับคตงตงกนไม่ได้
เท่านั้นพอแต่ัว ส่วนคตงกนได้คตเขาไปกนเดย

นึกเข้าใจที่ท่านกัทรอบว่าตจรวงเผาศพเติมเป็นหกเต้า ในการที่มัน
มีหกเต้านั้นแหละ มันพ้องคตงเองอยู่จ่ามันเคยเป็นสองห้อง ยาวจรีเหมาะแก่หับ
ศัพ ทมารันบั๊กเป็นตงเตดยมนนั้นสำหรับเผาศพโกศ แต่ที่พวกตงป้เหระจะอด
เก่งว่าศัพหับเผาด้วยตจรวงดีเตดยมก้เผาได้ หับจงยนออกไปเย็นเย้ออยู่นอก
ตจรวง ในการที่ตจรวงเตดยมมีหกเต้านั้น เห็นก้นจ่ามีเต้ามากเกะกะไป จึง

แก้กันเสียให้เป็นดีเด้อ สักเห็นมหนักเง้านั้นไม่สมควรจริง แต่จะเป็นพยานได้
หรือไม่ ว่าศัพทิมมีมาก่อน ศัพทโกศมีมาทีหลัง

ขตของเรื่อง ช ล ฉกเห็นชน ไม่ใช่ความขตของนจะเพงรูดักกนชน
รูดักกนมานานแต่จ อจกรยศร์สุนทร (น้อย) แต่กตอนต่อนเด็กได้ เรียก
ชอว่าอะไรฉกเกิดบเกิดมไปเดยแต่จ จำได้แต่คำกตอนว่า หนึ่งซ่มล่มเชอ
เสอเทือกจะบอก ชำ ทร ช่านเปนเดยง ช กิมแกมเข้ามาด้วย ทำให้ยากยง
ชนไปอิก ในเรื่องนจะหวงเอาความเห็นฉกช่วยก็ช่วยไม่ได้เดย เพราะ
ความเห็นฉกตาเนนไปห่างไกลมาก คือเห็นฉกหนึ่งด้อยไทยไม่ได้คคชนดำหรับ
ภาษาไทย ไปเอาหนึ่งด้อยชอมมาใช้เปนหลัก และหนึ่งด้อยชอมเด้อก็ไม่ได้คค
ชนด้วยภาษาเชมร ไปยืมเอาหนึ่งด้อยทางพวกอริยกมาใช้อิกค้อหนึ่ง เพราะเหตุ
ดงนนั้น หนึ่งด้อยไทยจึงเขียนภาษาไทยไปไม่ได้ทจถึง ค้องเติมอะไรค้ออะไรเข้าอิก
ในการเติมฉกเห็นได้ฉก ไม่ใช่เติมด้วยคังใจ จะให้เป็นอักษรดง กตาง คำ
แต่อย่างเดยง เติมเพราะขตของอย่างอิกกิม เช่น คจ ฟ ไม้ม จะเขียน พว
ก็ไม่ได้ จึงค้องเติมคจ ฟ เข้า ส่วนคจ ฟ นั้นเห็นได้เนอฉกเติมเข้าเพื่อให้
เปนอักษรดงตามทมจริง อื่นอักษรดงตามทมและวรรณยุดนั้น ก็เปนดงประกอบกัน
เห็นจะเป็นขอแกขตของชงสร้างชนทหลัง คคจะคยแคบมาก ส้มเด้อจกรมพระยา
จชวญาณเศยศร์ดีว่า เดีดีจไปนครศร์ชรมราช ได้ทรงพังคนพูดเสยงไม่
เหมือนชาวบางกอก แต่เมื่อเขาเขียนหนึ่งด้อยมาถจายแล้วถูกทงนนั้น ทำให้
เกิดดงสัยในพระทัย จึงตร้งถามฉกเขาตั้งแกค้ออะไร เขาพูดว่าจำเท่านั้นเอง คำ
ไหนชาวบางกอกเขาเขียนอย่างไรก็เขียนตามไป เปนเหตุให้ทรงพระดำริเห็นว่า
ทเราเขียนกนอยุนั้น เปนเดยงชาวบางกอกเท่านั้นเอง ไม่ใช่เปนภาษาทจไป
ทงพระราชอาณาเขตค ในเรื่องคจ ช นกนได้เคยเขียนความเห็นมาให้ท่าน

คราวหนึ่งแดง พร้อมทงศิว ๕ ดงย เห็นไม่ได้คงใจจริงจังให้เป็นอักษรคำ
กรรมการจะจัดขึ้นอย่างไรก็ได้โดยใจ ฉันทกอยอยู่แต่จะทำตามเท่านั้นเอง

ขอชะนิตบนต่าง ๆ เช่น จ้างรับคนยก นกคุ้มขานกยง อะไรเหล่านั้น
ฉันได้เอาใจใส่ใคร่จะรู้ ได้สืบสวนถามมุกทอกรรึกไม้ มาทำนได้บอกถึง
ปัญหาเตรียมก่อน แดงบอกถึงปัญหาคนยก เขาครองนอก เห็นเขาท่ามาก จะถูก
หรือไม่ถูกก็จะจำใจเพื่อสอบสวนต่อไปในภายหลัง ขออะไรที่เป็นคำโบราณ
นิยมมาก เช่น พวงช้าง ค่ายคำ พังคา โคด แล่น โจม ทัก อะไรเหล่านั้นเป็นต้น
ไม่ทราบแน่ชัดว่าอะไรคืออะไรเกือบสิ้น

พรหมศาสตร์ ทราบทางพระบรมราชาธิบายแห่งพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้าเป็นมนตรีของพระพรหม จะเสกอะไรใช้เป็นอาวุธก็ได้
เช่น เสกดอกหญ้า ใช้แสงเป็นดงศรไปก็ได้ แต่เป็นดงของพวกพราหมณ์
ที่อาศัยแสงไปแต่กลับเข้าแหล่ง ทั้งอาวุธของชาวฮินดูด้วย ที่ว่าพวงนก
แต่กลับเข้าแหล่งนกกเคยได้เช่น ที่ว่า พรหมศาสตร์ หมายถึงอาวุธเหล่านั้นก็
เป็นคำที่คิดปรับเข้าให้ตนเอง ใครปรับก็ไม่ทราบ ที่จะเป็นฝรั่ง

หนังสือ เรื่องเกิด ขออ่านให้ตลอดก่อน แดงจึงจะพูดแก้ท่านทีหลัง

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือขงเขียนมาให้เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ในข้อพล้ บอกมาบอกพระองค์อยู่
จึงจะบอกขยายความต่อไป เพื่อให้ได้ทราบละเอียดขึ้น

อัน การพล้ นั้น มีคนปฏิบัติอยู่เป็นสองจำพวก พวกหนึ่งถถวนตั้งใจ
ปฏิบัติช่วยผีเพื่อให้ได้ความสดวก เช่น มะพร้าวอ่อนก็ฉาะเปิดปาก ถัดด้วยก็
ปอกหรือทงบเป็นคำด้วย เนื้อสดวกเขามัดกรวดหรือตัดให้เป็นคำ น้ำชาหรือ
สุราแม่ได้อยู่ในภากรน บุหกรักจุดคองหนึ่ง ด้วยนิกให้บริโภคได้ง่าย แต่อีก
พวกหนึ่งไม่ทำ เห็นว่าเกินไป จัดตั้งพล้ด้วยใจเคารพเท่านั้นพอแต่จ หดกททง
ถถวนบ้างไม่ถถวนบ้างนั้น ก็เป็นด้วยเห็นผู้ใหญ่ในสกุตแห่งคนเคยทำมา
อย่างไรก็ทำอย่างนั้นตามไป จึงไม่เหมือนกัน

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ขอประทานกราบทูลใต้ฝ่าพระบาท ทรงทราบ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒ และวันที่ ๕ ใจแล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หากสู้ตามได้

ที่ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงสนนษฐานเรื่อง การพลี ข้าพระพุทธเจ้าอ่านเพ็ดทูลสุด เพราะทำให้ได้ความรู้กว้างหมด ไม่มีข้อเคลือบคลุมตั้งดยออกไป การตั้งขัตติยพัตถนฐาน เป็นพัตถนสูง สอนขัตติยพัตถนเวลาทำพระเบญจโอง เป็นพัตถนเตอ จึงได้วางเครื่องพัตถนโง เครื่องพัตถนน้อยกว่า การถวายข้าพระพุทธเจ้าคงเป็นพัตถนอย่างหนึ่ง เป็นจุดตั้งพัตถนด้วยใจเคารพ พอเป็นพิธี ซึ่งโงชั้นเต็มคงจะตั้งใจดากเข้าเรื่องเช่นนี้ เพราะทรงเรื่องนบถอยไม่ได้

เรื่องตารางแพศน เต็มเป็นหกเด้าเท่ากับเป็นสองห้อง คิดด้วยเกล้าอ้างว่า เรือนโบราณมักทำเป็นสามห้อง อาจทอกรเรื่องปลุกเรือนเป็นหกเด้า เพราะไปเข้ารูปกับที่แพศน ข้าพระพุทธเจ้าซักถามนายสุด ได้ความว่าทางอีศานถือนัก ไม่ยอมปลุกเรือนเป็นสองห้อง แม้เป็นกระท่อมจะมีขนาดเด็กเท่าโต ก็ต้องทำเป็นสามห้องเสมอ ที่ทรงสนนษฐานเรื่องตารางแพศน สเหตุยมหกเด้า แกะเป็นสี่เหตุยมสี่เด้า เป็นพระยานว่าคัพหีบมาก่อน ศพโกศมาที่หลัง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแแต่พระดำริเป็นอย่างยิ่ง เป็นอันได้ความชัดจนว่าประเพณีแต่ังคัพมาจากอินเดีย และมาสู่ประเทศไทยในยุคหลัง ยันทางคณคจาคือไปแคบเข้า ข้าพระพุทธเจ้าจะตองหาและตั้งหนังสือที่เอาังโงในเรื่องแต่ังคัพนงของอินเดีย ดังได้กราบทูลข้อหนังสือไปแล้ว ดังที่จะได้เกล้าจากหนังสืออนบาง

เรื่องบุรุษมีปมร้อยพันของมอญ เจ้าคุณตุ้มเมธาเจ้าให้ข้าพระพุทธ
เจ้าฟังไม่ได้กล่าวถึงพระนามกษัตริย์ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านเรื่องในหนังสือ
ลำดับสกุลคชเสนี แจกในงานศพพระยาพิพิธมนตรีกล่าวได้ว่า กษัตริย์ของคณ
ทรงพระนามว่า พระเจ้าส้มดินนระคงคา กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเชอชนมาก
ว่าเรื่อง แสขปม ธรรมดาจากอินเดียได้ เพราะ คงคา หรือ คงคะ เป็นชื่อราชวงศ์
กษัตริย์ในอินเดีย ไคมีแพร่หลายอยู่มากคำชา ตางที่ถือว่าราชวงศ์คางคะเป็นคำชา
หนึ่งของราชวงศ์มัตถว ราชวงศ์คางคะ ซึ่งเป็นสายสำคัญในสมัยโบราณมี
อยู่ ๒ สาย คือราชวงศ์คางคะครองแคว้นเติงคานะสายหนึ่ง และราชวงศ์คางคะ
ครองแคว้นไมโลงหรือมหิศาสตร์อีกสายหนึ่ง แคว้น เติงคานะ ว่าเป็นคำเดียว
กับ สรกลิงค คือกตตทงตาม แคว้นกตตทงราชฐ์อยู่ในเติงคานะตอนเหนือ
คำว่า เติง นึกปราชญ์ฝรั่งตงความเห็นว่า มาจากชื่อแคว้น เติงคานะ เพราะ
ชาวอินเดียแคว้นนี้ไปตงกวมิดำเนาอยู่ในประเทศมอญมาแต่โบราณกาล มอญ
เองกรังเกยจ จะไม่เรียกชานี้ของคณว่า เติง เพราะพระมาตากเข้าไปเป็นคำ
ของพระมา แปลว่า เขี้ยบบย้า หมายความว่ามอญถูกพระเจ้าอดองพญาเขี้ยบบ
ย้าจนมอญต้องเตี้ยบ้านเมือง ใน พงคาวดารมอญ ระบุว่าโรงพิมพ์ตงกตตทงถึง
คณเทศร้างเมืองหงตงตงว่า พวกแขกชาวเมืองพิทยานครตงเรือดำเกาเกตรา
มาจองที่ร้างเมืองในประเทศมอญ แต่ถูกพระอินทร์ช่วยมอญโคงแขก โดย
ตบไปฝังเต้าทองคำให้ตงกตตทงไปกดำเต้าของแขก เมืองพิทยานคร นคย เมือง
วิชัยนคร ในแคว้นเติงคานะ จึงตอให้เห็นว่าชาวอินเดียแคว้นเติงคานะเกยว
ข้องกับมอญมาก ถ้ามอญจะได้เรื่องบุรุษมีปมร้อยพันมาจากเรื่องนยายของ
กษัตริย์ในราชวงศ์คางคะครองแคว้นเติงคานะ ตูกตงมเหตุต แต่นยายชระนิตน
ในหนังสือพงคาวดารคองไมมกตง จะมกแต่เป็นเรื่องนยายชาวบ้าน ข้าพระ

พุทธเจ้าได้งานดีว่ามีตั้งคนหนึ่งที่ช่วยตอบถามชาวอินเดียแล้วแต่ก็ไม่
 ได้ความเรื่องนิยายนี้

เรื่องราววงศ์คางคะแห่งแคว้นไมโสโร ก็แปลก นักปราชญ์อินเดีย
 คนหนึ่งอ้างหลักฐานได้ว่า เจ้าโพธิราชวงศ์คางคะซึ่งคันทอง ได้ตั้งเรือข้ามทะเล
 อ่าวเบงกอลมาชนบททแฉงครกฉ่า แต่ได้เห็นบทมาคงบ้านเมืองอยู่แถวไชยา
 เจ้าองค์นี้คือปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ไศเลนทร แห่งอาณาจักรศรีวิชัย นัก
 ปราชญ์ฝรั่งคนหนึ่งกล่าวว่า ไศเลนทร เป็นชื่อหนึ่งของภูเขาคีมาดัย แม่น้ำคางคะ
 จึงได้ชื่อว่าธิดาแห่งไศเลนทร กษัตริย์แห่งกรุงศรีวิชัยจึงเอานามไศเลนทร ซึ่ง
 เกี่ยวพันกับคางคะมาเป็นชื่อราชวงศ์ ชื่อแปลกก็อย่างหนึ่งก็คือ ในทำเนียบ
 ศักดินาเจ้าเมืองชุมพร เป็นพระยาเคางะทราธิบดีศรีสุรตวลุมหนัก เดียงไถด
 กับ คางคะ มาก ขรอยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงทราบ
 ความชอบ จึงทรงแก้เป็น พระยาคางคะทราธิบดี สุรตวลุมหนัก ก็เป็นคำที่แปลก
 ผิดภาษาตั้งกฤตก็แปลกไม่ออก แต่ วุลุม มีปรากฏเป็นสร้อยชื่อของกษัตริย์จาม
 ราชเจ้าพระพุทธเจ้าได้สำรวจคุณค่าของระดับเสียง ที่ ไช ไม เอก แดะ ไม โท
 ปรากฏว่าของไทยใหญ่ออกเสียงไม่เหมือนกัน เช่น

(กรุงเทพฯ)	(อีสาน)	(ไทยใหญ่)
ช้า (ทาด)	ช้า	ช้า
กา	กา	กา
ข้าง	ข้าง	ข้าง
ค่าง (ดิง)	ค่าง	ก้าง
ช	ช	ช
ค	คก	คก

(กรุงเทพฯ ฯ)	(อีสาน)	(ไทยใหญ่)
ช ^๕ น	ช ^๕ น	ช ^๕ น (แปลว่าแยกออกเป็นตอน)
ก ^๕ น	ก ^๕ น	ก ^๕ น (ก ^๕ น ก ^๕ น แปลว่าด้อมใจ)
ท ^๕ า (คอย)	ท ^๕ า	ถ ^๕ า
ท ^๕ า (น้ำ)	ท ^๕ า	ต ^๕ า
ถ ^๕ า	ถ ^๕ า	ถ ^๕ า
ช ^๕ เท ^๕ า	เท ^๕ า	เต ^๕ า
ผ ^๕ ง	ผ ^๕ ง	ผ ^๕ ง
ฟ ^๕ ง	เฟ ^๕ ง	เบ ^๕ ง
ม ^๕ ย	ม ^๕ ย	ม ^๕ ย

คำที่กรุงเทพฯ ฯ เขียนเป็นอักษรตามันไม้เอก ของไทยใหญ่เป็นอักษรกลางมันไม้โท ระดับเสียงตรงกัน ถ้าเป็นอักษรสูงมันไม้โท เสียงพยัญชนะระดับเสียงตรงกัน นับว่าระดับเสียงของไทยใหญ่ใกล้เคียงกับกรุงเทพฯ ฯ มากกว่าอีสาน อักษรไทยใหญ่ไม่มีพวกอักษรต่ำ นอกจากพจนานัติ คือ ง ญ น ม ต่อกนอรรธระ ย ร ล ว มีครบ แต่ ร ใช้เฉพาะคำมาจากบาลี ถ้าเป็น ร ในคำไทยก็ใช้ ฑ ทุกคำ อักษรสูงในไทยใหญ่อ่านเป็นอักษรต่ำในวรรณคดี เช่น คน (กอน ผสม) เขียนเป็น ชน แต่อ่านว่า คน ส่วน คน (มนุษย์) เขียนเป็น กุช แต่อ่านว่า กั้น คำที่ชนกันด้วยอักษรกลางที่ไม่มีมัน ออกเสียงเป็นไม้จัตวาทุกคำ เช่น กิน เป็น กั้น คน เป็น คั้น ส่วนคำที่มีมันตรงระดับเสียงกับกรุงเทพฯ ฯหมด เสียง ฮ ไม่มีใช้พยัญชนะ ส คจ เคียว ซึ่งออกเสียงเป็น ส หรือ ช แล้วแต่คำอย่างเดียวกับ ช—ค ฅ—ท แดะ ผ—พ เสียง ฝ ฟ ไม่มี ใช้

ผ-พ แทน พยัญชนะ ญ ออกเสียงเป็นชนนาดัก และมักชอบใช้เป็นคำสังเกตใน
แม่กน ถ้ามีเสียงสระ อู อู เช่น กุญ คุญ ก็ออกเสียงเป็น กุย กอย กวย ไป
สระ อี อ่านเป็น อี เอ แอ ได้ สุดแล้วแต่คำที่ใช้ ต้องเรียนจากพูด ดูตัวอย่างข้อ
ไม่ได้ อย่างเดียวกับระดับเสียง ซึ่งต้องเรียนจากพูดเหมือนกัน สระ อู ก็เป็น
อู ไอ แอ อัว เช่น ชุน อ่านเป็น ชุน คน ควน ก็ได้ แล้วแต่ข้อความใน
ประโยค

ข้าพระพุทธเจ้าลอบเรื่อง ประโคมศพ ได้มาดังนี้

ครั้งโบราณการประโคมศพ ตามปกติใช้กลองมดอายุ ๒ คู่ ปี่ ๓ และ
ฆ้องเหม่ง ๓ เรียกกันเป็นสามัญว่า กลองสี่ปี่หนึ่ง ประโคมเป็นเพลงบัวดอย
เป็นระยะทุกยามตลอดรุ่ง เคียงวันเด่นเพียง ๒ ยาม ไปประโคมอีกครั้งเมื่อย่ำรุ่ง
ระหว่างประโคมถ้ามีผู้ยากฟังเพลงอื่น ๆ ก็เดินให้ได้ ในเวลานี้การเดินเพลง
บัวดอยประโคมศพใช้ กลองมดอายุ คู่ ๓ ปี่ ๓ และ ฆ้องเหม่ง ๓ เพลงที่ใช้
เดินเป็นพนมมือโดยลำดับ คือ บัวดอย นางหน้าย ละคร นางหง ทกขะเมน
ไต้ลวด (ทกขะเมรต์ลังกา ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นหาหาเหตุไม่พบ คูเป็นทกของ
เขมร และตีของลังกา) เพลงเหล่านี้ใช้ประโคมทั่วไป จนแซกเพลงอื่นใน
ระหว่างเมื่อเวลาพระสวดจบเป็นคราว ๆ ไปก็ได้ เพลง ทูษะพร้าว แร้งกระพือ
ปัก กาจับปากโลง ชักพื้นสามคั่น ไฟชুম เพลงเหล่านี้ใช้ประโคมในเวลา
เนา แต่เวลาจุดไฟ ใช้เพลงบัวดอย การบรรเลงจะแซกเพลงอื่นก็ได้ ห้าม
แต่เพลงมังกด เช่น มหาฤกษ์มหาชัย สาธุการ เทวาประสิทธิ์ ตระนิมิตร
เป็นต้น เวลาทำเพลงขณะพระฉันเช้าไม่จำกัดเพลง โดยมากใช้เพลงฉิ่งฉับเดียว
หรือเพลงฉิ่งพระฉัน ถ้าฉันเพลงเดินเพลง กระบอก ซึ่งเป็นประเภทเพลงเรื่อง ถ้า
มีร้องส่งก็เปลี่ยนเป็นเดินเพลงประเภทเสภาจำพวก ๓ ชั้น

ข้อเพลง ที่เขาบอกข้าพระพุทธเจ้า ดังเพลงข้าพระพุทธเจ้าก็เพิ่งได้ยิน
ข้อ สอบถามก็ปรากฏว่ามีผู้เดินไม่ได้หมดทุกเพลง เห็นจะสูญ เพราะในอดีต
ปีพาทย์ที่เขาจ้างไปประโคมศพ ก็เดินแต่ทำนองเพลงนางหง ๒ ชั้น เมื่อเริ่ม
ประโคมคือจากทำเพลงบังตอย ค่อนั้นไปก็ทำเพลงต่าง ๆ เป็นเพลงขับหรือออก
เป็นเพลงภาษาเท่านั้น

เรื่องคาเกี่ยวกับข้าง ข้าพระพุทธเจ้าคิดซัดมากที่สุด คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า
คือไปคงสูญ เพียงแต่เรื่องกต๋อมข้าง ไร่กต๋อมกนทไเหนบ้าง ตามที่พระราชวัง
เมือง และผู้บอกคนหนึ่งอธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังก็ไม่ตรงกันทั้งหมด ข้า
พระพุทธเจ้าเคยบันทึกคำอธิบายไว้ดังตัวอย่าง เก็บรักษาไว้ในหอพระสมุด
เพราะมีครูและนักเรียนมาขอค้นอยู่บ้าง แต่ข้าพระพุทธเจ้านึกคิดว่า ถ้าผิด
และนำเอาไปอธิบายแก่นักเรียนก็ยิ่งยากเขาไปอีก ในภาษามลายูมีคำว่า ฟังคา
แปลว่า รังล้อม ค่าย เนินดินก็ไร่คำ ฟังคา ประกอบเข้ากับ ดิน อีกคำหนึ่ง
ฟังคาร์ ว่า เสียงสนั่นหวั่นไหว โกฎ่าบ้อม ฝรั่งนำเอาไปใช้เป็น Kote มาจน
ทุกวันนี้ (มลายูเป็น Kota ไร่เกี่ยวกับเชิงตะกอนเผาศพ ในวรรณคดีมลายูด้วย
แห่งหนึ่ง) อาจเกี่ยวข้องกับ โคด (ในหนังสือต่างแห่งเขียนว่า โคตรแล่น ว่า
เป็นพวงข้างน้ำมัน ค่ายคำ ดังแห่งเขียนเป็น คำค่าย) ได้ แต่เป็นการเดา
เพราะไม่ได้คำประกอบของคำว่า ฟังคา และ โคด จากข้อความในหนังสือ ซึ่ง
พอจะเดาเอาความมาเปรียบเทียบกับคำที่ทราบทุกมาข้างต้นได้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ร. อ. ย. น. ม. พ. อ. ร.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๘๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือ มหาทิพมนตรี ชัยมงคล มหาชัย อุณทิสวิชัย และ มหาสาวิง
ฉันได้อ่านตลอดแล้ว เห็นเป็นเอกถ้อยเกือบหมดนั้น เว้นแต่ อุณทิสวิชัย บท
เดียวเป็นผู้รู้แต่ง ก่อความเป็นเรื่องเป็นราว ตอนนั้นก็ถึงพระเจ้าเทศนา
โปรดสติอุรูเทวดาซึ่งจะตายใน ๗ วัน ให้มีอายุยืนอยู่ต่อไป ตอนที่เขา
สักรักตัว เข้าประกอบ และว่าการทำตายชีวิตสังข์ทำให้อายุสั้น การไม่ทำตาย
ชีวิตสังข์ทำให้อายุยืน ประสงค์ เห็นได้ว่าคุณแต่งมีความคิดอยู่มาก ถ้วนบทอนพน
เห็นได้ว่าเป็นครุคร่าแต่ง เป็นผู้รอบรู้ ฉวยได้อะไรก็ได้เข้าไป ถ้วนแล้วไปด้วย
ขอพร เขาเทวดาพบกับพระรัตนตรัย ทั้งตั้งดาราตั้งดวงอะไรก็อะไรเออะเออะ
ได้ตั้งคนระบบกตบคนมาให้บอกแล้ว

ที่ฉันว่า มหาชัย ตั้งแต่งว่าเป็นภาษาล้านกฤตนั้นผิด ที่แท้เป็นภาษามคร
ล้านกฤตอันตั้งใจให้อ่านอย่างไทย มีสัมผัสด้วย พวกเดียวกับพระปรมาภิไธย
ตัวอย่างเช่น ขรมสุขุมล ทิพยเทพาวดารไพศาลเกียรติคุณ อคฺลยพิเศษ เปน
อาทิ แต่ผู้เขียนเขียนผิดให้เป็นภาษามครล้านกฤตโดยตรง ก็ทำให้เป็นทางเขว
ไป และที่ฉันสงสัยว่าถ้าเป็นภาษาล้านกฤตแล้วจะมาก่อกับ ชยนุโต ซึ่งเป็น
ภาษามครได้อย่างไรนั้นก็ผิดอีก ใน มหาชัย ไม่มี ชยนุโต ไปมีอยู่ที่ มหาทิพ
มนตรี กับ ชัยมงคล ที่แท้พวกนั้นก็จดเขาตั้งใจจะคัดเอาท้ายบททั้งสองนั้น บทใด
บทหนึ่งมาส่งก็ไม่ได้ หากฉันเข้าใจผิดไปตามที่คนเข้าใจกันผิดก็เป็นได้

แต่หนักเป็นเรื่องทีบอกรายงานให้ท่านทราบเท่านั้น ข้อสำคัญอยู่ที่พระยา
อรรคนิพนธ์ม ข้อเดิมชื่อ ดมฺย นันให้คิดใจมาก เพราะเกาะดมฺยเป็นชื่อที่ฉนั้น
แปลไม่ออก พระยาอรรคนิพนธ์มทำไมจึงชื่อดมฺย หรือจะเป็นผู้ที่เกิดในเกาะ
ดมฺย ความในประวัติก็ไม่มีปรากฏ ปรากฏแต่ว่าเป็นบุตรนายเฮง เฮง เป็น
ภาษาจีน ละว่า สมฺย เป็นภาษาจีน รูปคำก็ไม่เป็นจีนเลย

เรื่องเดิมหนังสือไทย ยังพิจารณาไปก็เห็นยิ่งไกลจากเพื่อก็คิดจะฉนั้น
เลี้ยงไปมาก ตรวจพยัญชนะอันเป็นหลักที่จะพึงจัดแบ่งเป็นอักษรตามหมู่ พบว่ามี
เดิม ๘ ตัว คือ ข ค จ ฎ ด บ ฝ ฟ ฮ พิจารณาก็เห็นได้แต่ ๘ ตัวเดียว
เท่านั้นที่เพิ่มขึ้นให้เป็นอักษรสูง นอกนั้นดูเป็นเพิ่มด้วยเหตุอื่น ข ค เพิ่มทำไม
ไม่ทราบ ไม่มีใครคิดเห็น แดะบดนักคิดทั้งเลี้ยงแต่จ ช น่าจะเพิ่มขึ้นเพื่อใช้คำ
ที่เลี้ยงเกิดอนไปจาก ข เช่น ช่าง ช่าง เซอ เซอ เป็นต้น ย่อมเห็นได้ว่าแก่จาก
คจ ช นนเอง หากหยักหัวเลี้ยงเท่านั้น ฎ ด แก่เพราะเขมรเขาใช้ ฎ ด แต่เขา
อ่านเป็น คอ (ดังคำคองอ่านเป็น คอ ก็มิ) แก่เดิมก็เขาหยักเป็นไม่หยักเท่านั้น
บ ก็เหมือนกัน แต่แก่ ฝ เป็นไม่ให้มีหาง ฝ แก่สำหรับใช้เขียนคำภาษาไทย
ฮ สำหรับใช้เขียนคำที่คนออกเลี้ยง อ เป็น ฮ เช่น เฮย เป็น เฮย หรือที่พวก
พายัพ ออกเลี้ยง ร เป็น ฮ

อนึ่ง วรรณยุกต์ คือไม้เอกโทตรีจตุรา อันเป็นเครื่องประกอบกับอักษร
ตามหมู่ ไม้เอกไม้โทนั้นมาแต่ในหลักคีตาหนังสือไทยของขุนรามคำแหง
แต่ไม้ตรีไม้จตุรานั้นไม่มี ได้เคยตรวจหนังสือเรียนแบบเก่า เช่น ปฐมมาลา
แะ ปฐมกกา เป็นต้น ก็ไม่มี เกรงว่าจะคิดขึ้นภายหลังหนังสืออนัน ทงชอกกับรูป
ก็ไม่ดงกัน ไม้ตรีแปลว่า ๓ ก็เป็นเลข ๒ ไม้จตุรแปลว่า ๔ ก็เป็นกากบาท
ซ้ำกับไม้ โทในหลักคีตาของขุนรามคำแหง อันกากบาทที่ใช้ในหลักคีตาของ

จนรามคำแหง เป็นไม้โทหนักควรอยู่ เพราะเป็นต้องขีด ถึงไม้โทที่เขียนกันอยู่
บางคนออกจากภาพบาทนั่นเอง แต่เขียนจากเดิมให้สำเร็จไปในจังหวัดเดียว

อย่างต้นกระ + = ๑ ณี

อนึ่งที่ด่อนอ่านกันมาแต่ก่อน ว่า กอ ข้อ ขอ คอ คอ เฆาะ งอ หนัก
เป็นต้นเคียง แต่ห้ามวิภวณยุคไม่ นี้จะไปคิดว่าอะไร

อนึ่งคิดจัดอักษรตามหมุกก็จัดไม่เรียบร้อย พดกพยัญชนที่ไม่มีคู่สูง ทำไม่
แบ่งเป็นอักษรกลางบ้าง เป็นอักษรต่ำบ้าง ถ้าจะทำคู่สูงเต็มเข้าให้หมด หรือ
จะจัดให้เป็นอักษรกลางหมด จะไม่ดีกว่าหรือ ทั้งการผันอักษรสูงต่ำก็มีไตนกัน
เช่น ชม สัม เซอ เสอ จนไม่รู้ว่าจะเขียนอย่างไรถูก ที่สุดการจัดผันอักษรก็
ถ้าหรับเขียนเคียงชาวบางกอกเท่านั้นเอง คับแคบมาก

พร

กรมศิลปากร

๓๒ มีนาคม ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๗ ประทานค้นหนังสือ มหาทิพมนต์ และตรีดี
ประทานข้อทรงตั้งเกดต่าง ๆ มายังข้าพระพุทธชเจ้านั้น ข้าพระพุทธชเจ้าได้รับ
ไว้แล้ว พระเดชพระคุณตั้งเกล้า ๆ หาทัดค้นมิได้

คำ เดาก๊วย ในภาษาจีนเป็น เขาก๊วย เข่า แปลว่า หญา ก๊วย แปล
ว่า ขนม เพราะขนมชนิดนี้ใช้กึ่งแฉะใบไม้แห้งชนิดหนึ่ง คั้นเอาเมือกผสม
เข้ากับแป้งมันเพื่อไม่ให้เหตว ยิง เด้าชวย อีกอย่างหนึ่ง ข้าพระพุทธชเจ้าเคย
ตั้งดียว่าเอาอะไรผสมกับน้ำถวเหตของจึงได้ขนมเป็นอย่างขุ่น ได้ขออนุญาตเข้าไป
ดูวิธีทำ คงได้ความว่าต้องใส่ หินยิบซั่ม คือหินแป้งที่เอามาทำเป็นแผ่นยัดหน้า
แฉะใช้เป็นเครื่องผสมปูนดีเมน เขาอธิบายว่า ถ้าไม่ได้แป้งหินยิบซั่ม น้ำ
ถวเหตของก็จะเป็นอย่างนาขม ๆ เท่านั้น

พระยาอรรคมนตรีนิยม ข้าพระพุทธชเจ้าเคยรู้จัก บิดามารดามถนฐานอยู่
ในกรุงเทพฯ ที่ตำบลบางขวางต่าง อำเภอยานนาวา แต่เพราะเหตุไรจึงได้ข้อ
สมุย ไม่ทราบเกล้า ๆ ข้าพระพุทธชเจ้าไปหาพระพาทิรัชฎพิบูล ซึ่งเป็นน้อง
ชายพระยาอรรคมนตรีนิยม เพื่อสอบถามเรื่องนี้ แต่พระพาทิร ๆ กตบขมไปรับ
ราชการที่นครราชสีมามาก่อนหน้าเดีย ๒-๓ วัน ข้าพระพุทธชเจ้าตั้งดียคำ สมุย ว่า
จะเป็นภาษาพวกกเงาะซาไก เพราะเกาะสมุยอยู่ใกล้เกาะพระังนั้น อันเป็นชื่อของ
พวกกเงาะที่อยู่ทางด้านตะวันออกของแหลมมดายู ฉลอง หรือ กลาง กอิกคำหนึ่ง
เป็นชื่อของพวกราชานาเซตัง ชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ในแหลมมดายู
ตอนเหนือ มักเป็นคำในภาษาตระกูลมอญ-เขมร และภาษากะเหรียงอยู่มาก

แม้แต่ภาษาพวกละแวกชวาไก ก็มีเค้าเป็นภาษามอญ—เขมร ข้าพระพุทธเจ้าเคย
ตรวจดูคำภาษาชวาไกในพระราชนิพนธ์เรื่อง *เกาะบาหลี* ก็มีเค้าภาษามอญ—เขมร
อยู่หลายคำ คงจะเป็นเพราะเหตุนี้ นักปราชญ์ชาวตะวันตกก็จึงรวมภาษาชวาไก
ไว้ในตระกูลมอญ—เขมร แยกพวกละแวกชวาไก ซึ่งมีอยู่มากในคอนบัตตานี้แฉะ
ไต่ลงไปเป็นอีกตระกูลภาษาหนึ่ง เพราะพวกนั้นมภาษาไปทางชาวพม่าเมืองเดิม
ของแหลมมลายู คำว่า *กรุง* หรือ *เกริง* ซึ่งในภาษามอญแปลว่าแม่น้ำ ไปมี
อยู่ในภาษามลายูชาวสุมาตรา ส่วนมลายูพวกอื่นไม่ใช้คำ *กรุง* ว่าแม่น้ำ

เรื่องตัวหนังสือไทย ที่ทรงตั้งพระทานนามให้ประ โยชน์เป็นแนวทางให้
ข้าพระพุทธเจ้าได้ชอบด้วยใจได้ต่อไป เรื่องที่ทรงตั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยคิด แต่
คิดขัดไปไม่ตลอด ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูตามแนวที่ประทานมา ก็เห็นเค้า
อยู่บ้างเป็นเงา ๆ แต่การจะผิดถูกอย่างไรขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึง
แล้วแต่จะทรงพระกรุณา

ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดว่า *เกล้า ๆ* ว่า ในทางด้อยเสียงภาษาไทย จากเสียง
อ่านในคิ้วหนังสือของเสียงชาวกรุงเทพฯ ๆ คงไม่ได้ตลอด เพราะภาษาชาว
กรุงเทพฯ ๆ ปนกับเสียงภาษาอื่นเสียงมากแล้ว เสียงของไทยแต่เดิมจะต้องกันเอา
จากพวกไทย ในถิ่นอนันตการคิดต่อกับความเจริญได้น้อย ด้วยอาจจรรักษา
เค้าของเค้าเหลืออยู่ได้นานกว่าพวกไทยที่เจริญแล้ว แต่ก็หมกหนทางด้อยส่วน
เมื่อไม่มีหนทางจะด้อยส่วนได้ ถ้าจะใช้ตรวจดูเสียงของไทย ในถิ่นพ่ายพ้อค่าน
แฉะไทยใหญ่ ซึ่งพอจะด้อยส่วนจากเสียงของมอญพม่า ก็จะได้เค้าเสียงเค้าอยู่บ้าง
เพราะไทยถิ่นเหล่านี้คงมีเสียงถึงว่าจะเปลี่ยนแปลงหายไป ก็คงไม่มากเท่ากับ
เสียงภาษาไทยกรุงเทพฯ ๆ และจะพิจารณาเอาเสียงจากคิ้วหนังสือ คงจะไม่ได้
เพราะคิ้วหนังสือเป็นเครื่องหมายของเสียงเท่านั้น ย่อมมีบกพร่องด้วยประการ
ทงปวง เมื่อดมเรื่องคิ้วหนังสือ ด้อยส่วนเอาแต่เสียงพูดเป็นหลัก ก็ปรากฏว่า

การจดพยัญชนะเป็นอักษรสูงกดางคำมีบกพร่องดังที่ทรงสันนิษฐาน ก็เห็นเหตุ
ที่ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าทำไม ไรฝนเสียงแต่ไม้เอกแต่ไม้โทเท่านั้น เสียง
พยัญชนะของไทยใหญ่แต่พ่ายพมแบ่งเป็นคู่สูงคู่ต่ำ เช่น กือ — กอ ขอ — คอ
ทงอ — งอ เหตุนี้จำนวนพยัญชนะของเขาแค่สระรรคจึงมีแต่ ก ข ง สามตัว
เท่านั้น แต่สระจอ่านได้ทั้งเสียงสูงเสียงต่ำ สูงแต่จแต่คำในภาษาจะออกเสียง
ไไหน ไม้มีเครื่องหมายบอกแยกไว้ในค้วพยัญชนะ คำที่ชนต้นค้วยเสียง ก ซึ่ง
ไม่เป็นเสียงฝนในภาษาไทยกรุงเทพ ฯ ก็เป็นเสียงไม้จัตวาหมด เช่น กิน กอง
กวม ก็เป็น กิน กอง กวม ถ้าเป็นเสียงทอักษรด่าไม้มีฝนก็เป็นเสียง ก หรือ ค
ตามปรกติ แต่จแต่คำที่ไร คิดค้วยเถถ่า ๆ ว่า เสียงในจารึกพ่อขุนรามคำแหง
อย่างคำจ่า คู น่าจะอ่านออกเสียงจ่า คู ในสมัยนั้น จึงไม้มีความจ่าเป็นทจจะคิด
เครื่องหมายมากไปกว่าไม้เอกไม้โท ส่วนเสียงไม้ครก็ไม้แต่คำที่เป็นอักษรคำ
ไรไม้โทออกเสียงบั้งค้วอยู่แล้ว ส่วนเสียงไม้ครอักษรกดางไม้ปรากฏไม้ไร แต่
เจ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่ได้ตรวจอย่างถ่วงถัก ค้วพยัญชนะทางภาคอีสาน ตามท
นายดัดชแจงให้เจ้าพระพุทธรเจ้าฟัง ว่าไม้เป็นสองอย่างคือ ไทยน้อย อย่างหนึ่ง
หนึ่งคือธรรม อย่างหนึ่ง หนึ่งคือไทยน้อยมีอยู่ ๓๖ ค้ว คือ ก ข ง : จ ส ญ :
ด ก น : ป ผ ม : ย ล ว ห (อ) ตรงกับของไทยใหญ่ตั้งกราบทูตมาข้างค้ว
การออกกระค้วเสียงเป็นอย่างกรุงเทพ ฯ แต่ในดางถิ่นหรือพวกผู้ไทยหรือพวน
คองออกเสียง ก เป็น ก ้อยู่ แต่ดงว่าเสียงไม้จัตวาน่าจะเป็นเสียงเดิมของไทย
ที่ไทยกรุงเทพ ฯ มาเป็นเสียง ก โดยปรกติ ก็คองถูกเสียงต่างชาติปนเสียงแล้ว
ถ้าเตาก็น่าจะเป็นเสียงของเขมร ส่วนเครื่องหมายดำหรับมัน พระดาร์
ประเสริฐรู้อ่านมาจากค้วเลข ๓ ๒ ๓ ๔ ของเทวนาครี แต่จะนำเข้ามาทางไไหน
แต่เมื่อไร ยังหาหลักฐานต้นบ้งต้นไม้ได้ ใน ปฐมมาลา แห่งหนึ่งว่า พินทุเอก
โทตรี จัตวาว่าท เป็นทสำคัญ ไม้มลายไม้ม้วน ไร่ครวญไผ่นัน ฝนทอง

ฟองมัน วิสัญชนี่ แต่ด้านอนันตฺยเป็นใหม่ ไม่เก่าพอจะยึดถือได้แน่นอนว่า ไม่ตรี
และไมจคความมาแต่เดิมแต่ครั้งโบราณ อีกอย่างหนึ่ง การอ่านแจกตกครั้งก่อน
อ่านเป็น กน กัษ กาน กิษ กัษ จะเนื่องมาจากเสียงเดิมของคำปรกศที่ออกเสียง
เป็นไมจคความ แต่ทำไมจคกลายเป็นเสียงไมตรี เช่น กัษ ควรจะออกเสียงเป็น
กัษ ทงนจนตวยเกด้า ๑

ตัวพยัญชนะที่มีเติมชน คือ ช ค ต ฉ ฉ ช ฌ ฎ ทั้งวรรค ค ท
ช บ ฝ พ ฟ ภ ร ศ ษ ฮ

ค ช ท ฟ ฮ คงคงชนเพื่อแยกเสียงของคู่อักษรต่ง คือ ช ฌ ก
ผ ท และเพื่อใช้แทนเสียงโฆบัต (ยกเว้นตัว ช) เสียง ฉ ฌ จะเติมชนเทียบ
เสียงบัต

ค จ ต ฎ ใช้ไมจคความแทน กั จั ต ฎ อยู่แล้ว ไม่ต้องแยกเป็นอีกชุด
หนึ่ง เพราะเขาเสียงไมมฝน ใช้แทนเสียงบัตได้

ช ค ช เมื่อปรับ ช ค ช เข้าเสียงบัต จึงหยักหัว ช ค ช เพื่อดำหรับ
ใช้ในคำไทย แต่ภายหลังจะเกิดปนกันชน ช ค จึงหายไป เพราะใช้เสียง ช ค
ได้เท่ากัน แต่ ช คงอยู่ เพราะไม่มีเสียงคจอื่นแทน

ส่วนตัว ช ฌ ฎ มีค่าของเสียงเท่ากับ ค ท พ แต่ยังมีค่าอยู่ว่าต้องถาร
จะให้เป็นเสียงหนักก้อง จึงได้อ่านว่า เขาะ เขาะ เขาะ

ง ญ น พ ย ร ล ว มีคู่ส่งโดยใช้ ฌ หน้า มีคกับ ค ช ท พ ซึ่งใช้ ฌ
หน้าไม่ได้ เพราะมี กั จั ต ฎ เป็นคู่ส่งอยู่แล้ว ญ เสียงชนนำตั้งของกรุงเทพฯ
หายไป คงมีค่าของเสียงเท่ากับ ษ แต่ยังมีค่าอยู่ในตัวเขียนอยู่บ้าง เช่น ญ
ญิบ ญู๊ นอกนั้นเขาไปใช้ปรับกับ ญ โฆบัตหมด

ค บ ต้องคจวนมาแปดก เพราะนอกจากอรรธสระและอนุนาสิกแล้ว
ค บ ต้องคจวนทแบบเสียงก้อง โฆภาษาไทยใหญ่ไม่มีสองเสียงนี้ ใช้ ค บ และ

ม ว แทน ภาคอีสานใช้ ด และ ป แทนเสียง ด ข ได้ ดุดแต่ัวแค่คำพูด ไม่มี
ตัวอักษร ด ข ไว้ต่างหาก คงรวมอยู่ใน ด ป นั้นเอง เสียงญวนและไหหลำ
ใช้ ด ข แทนเสียง ด ป ในถิ่นพวกอื่น แต่คงว่าสองเสียงนี้มีต้นอยูแค่แถบ
ตะวันออกและออกเหนือของแหลมอินโดจีน

ฝ ฟ สองตัวทางไทยใหญ่ไม่มีใช้ แต่ใช้เสียง ผ พ แทน ในอีสาน
มีเสียง ฝ ฟ แต่ต่างถิ่นก็ออกเสียงได้แต่ ผ พ ส่วน ฝ ฟ ว่าไม่ได้ คงจะปน
เข้ากับพดก ซ่า และ ล่วย ซึ่งเป็นภาษาอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร ไม่มีเสียง ฝ
ฟ ไหลดำและญวนก็ออกเสียงได้แต่ ผ พ

โดยเหตุที่หน้าเสียง ด ป ในชาติมาเป็นเสียง ด ข เสียง ดะบะ ในชาติ
จึงต้องเอาเสียง ท พ มาใช้ แต่ออกเสียงอย่างไทยเป็นอย่างไม่ก้อง เสียงจึง
ดับต้นกันชน ก็นไปถึงวรรค ฎ และออกเสียง ท เป็น ด ก็มี ท ก็มี ส่วนอีสาน
เสียง ท อ่านเป็น ด เสมอไป หนังสือธรรมของอีสานมี ก ข ค ง ง : จ ฉ
(ออกเสียงเป็น ส) ช (ออกเสียงเป็น ซ) ฉ ญ : ฎ ฐ ท (ออกเสียงเป็น ด
เสมอไป) ฒ ณ : ด ถ ท ธ น : ป ผ ภ พ ม : ย ร ล ว ส ท ห อ

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายคำอธิบาย เรื่องข้างกระบวนคดี ซึ่ง
ขุนชนกจิวิจารณ์ข้าราชการในสำนักพระราชวังตั้งมาให้ข้าพระพุทธเจ้าฉบับ
มาในซองนี้ด้วย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร: น. อ. ย. น. บ. ม. พ. ส. พ.*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๗ มีนาคม ได้รับแล้ว

การถวายข้าวพระหูก ได้ดีดุดใจนั้นแล้ว เมื่อทำการที่บ้าน อย่าง
ท่านว่าเหมือนกัน ว่าอายุนั้นเป็นเช่น

เรือนสองห้องของโบราณ ทางเรามีถมไป เราไม่ได้ถือ ทางญี่ปุ่น
ทราบว่าเขาพูดเป็น เสือ ว่าเรือนสองเสื่อสามเสื่อ นั้นก็หมายความว่าเรือนสองห้อง
สามห้องตรงกัน คือหมายความว่าเอาเสื่อปูตงใต้พอตัดองฝนสามชั้น เสื่อของ
เขาทำมีกำหนดขนาด เรือนของเขาเห็นจะมีกำหนดด้วย ว่าห้องหนึ่งควรทำกว้าง
เท่าโดยยาวเท่าใด

ท่านพิจารณาเห็นว่าชอกษตรีย สมิงสินมะคงคา จะดิบเนองมาแต่คำ
กางคะ อันเป็นชอวงค์กษตรียแสงนกกดงกนนี้ เรื่องบุรุษแดงปมร้อยปมกยงจม
เข้าไปว่าเป็นเรื่องมาแต่อินเดียคงชอนตัว เชื่อว่าทำใจเย็น ๆ เดี่ยว ที่หตงจะได้
ตระหนักใจเป็นแน่อนว่าเป็นเรื่องมาแต่อินเดีย อันวงค์กษตรียศรีวิชัย ที่ว่า
อาศรัยชื่อใส่เดนทร อันเป็นเพื่อนางคงคานัน ตกมาถึงเราก็กแย้งกันใช้ ด้วยต่าง
คนต่างก็จะเอาดี ใครจะถือเขาเป็นของคน คนเดิมก็มาจากอินเดียหน้แหละ เป็น
แน่อน

คำภาษากรุงเทพ ๆ อีสานไทยใหญ่ ซึ่งเป็นคำเดียวกัน แต่ออกเสียง
ต่างกัน อันท่านจดให้ไปนคหนัก เว้นแต่ที่ตงไม้ครในอักษรคานัน ไม่เข้าใจ
ว่าหมายให้อ่านอย่างไร เพราะฉนั้นเป็นนักเขียนเก่า เขียนด้วยแบบเก่า ครูห้าม

ว่าไม้ตรีไม้จืดวางอักษรคำไม่ได้ แต่แบบเขียนใหม่ไม่เคยดู จะแก้ไขเป็น
อย่างไรไป จึงไม่ทราบ พิจารณาตุ๊กตาเหล่านี้เห็นว่า ที่เขียนไขว้เขวกันอยู่
ก็ผิดกันไปในระหว่างคู่เสียง คือ ก เป็น ค ด เป็น ท และ ป เป็น พ ที่ตัว ข
ค ผ เข้าไปปนอยู่ด้วยเป็นสาม ก็เพราะเรื่องอักษรสูงอักษรต่ำจะเขียนให้ชาว
กรุงเทพ ๆ อ่านให้รู้เสียงเท่านั้น การแบ่งอักษรตามหมู่ฉันเห็นคำถามตอบเต็มที่

ในการที่ท่านสืบเอาชื่อเพลงมาจากเก็บไว้นั้น ฉันคิดยังไม่เห็นว่าจะเป็น
ประโยชน์อะไรหรือไม่ ก็น่าจะเหมือนกับเล่นปตอกบุตร ซึ่งไม่ได้ทำความรู้อะไร
ในนั้น ผิดกันกับเล่นสแตมป์ นั้นได้ความรู้ว่าเมืองใดเข้าอยู่ในสัญญาสากล
ไปรษณีย์บ้าง และเมืองใดตั้งการไปรษณีย์ขึ้นเมื่อไร ออกแสตมป์มากี่ครา
แล้ว คราวหนึ่งเป็นชุดติดดวง ย่อมเป็นประวัติให้ความร่อยတွ່งนั้น อันเพลง
บีพาทายนน ได้อธิบายให้ฟังแล้ว ว่าแต่ก่อนเป็นเพลงเรื่อง มีแต่ชื่อเรื่อง ครั้นคิด
เอาท่อนใดหรือท่อนใดไปใช้อะไรเป็นพิเศษ ก็คงชอบเป็นพิเศษเหมือนกัน ผู้
คงกม ถึงค้างป้างชะนีอะไรตั้งให้กม โดยมากมักเป็นไปตามเหตุ เช่นเพลงที่
เรียกชื่อว่า ทกคะเมนไต้ลวด ก็เพราะใช้เพลงนั้นประ โคมเมื่อทกคะเมนไต้ลวด
กัน ตางพวกเขาเห็นว่าไม่ควรเรียกชื่อนี้อย่างนั้น เขาจะเรียกไปเสียอย่างอื่นก็ได้
เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นทางทำให้ท่านหลง ด้วยสำคัญว่าชื่อหนึ่งจะเป็นเพลงหนึ่ง
แต่แท้จริงเป็นเช่นนกกม หรือสองชื่อตามชื่อเป็นเพลงหนึ่งกม ท่านตั้งชื่อตั้งดี
ขึ้นในคำ ทกคะเมนไต้ลวด ด้วยอาศัยชื่อเพลง ทกคะเมนไต้ลวด เป็นเหตุนั้น
เล่นเอาฉิ่งไปด้วยไม่เคยคิดถึงเลย คำ ทกคะเมน ก็เคยเขียนอย่างนั้น ไม่ได้
นึกว่า คคะเมน จะเป็น เซมร และคำ ไต้ลวด ก็ได้ยินพวกโชนเขาบอกว่า
ทกคะเมนนั้นสามอย่าง ทกหงายไปข้างหลังเรียกว่า ไต้ลวด ทกมันไปข้าง
หน้าเรียกว่า อ้นรพา ทกข้าง ๆ เรียกว่า พาสูริน (เขียนอย่างไรถูกไม่ทราบ

ไม่เคยเห็นเขาเขียน เป็นแต่ได้ยื่นคำเขาบอก สอบตำหรับตำราอะไรก็ได้
เรื่อง) เพราะฉะนั้นจึงทำให้มากกว่าค่า ค้างคา เป็นชื่อของถาวรหกละเมนชนิดหนึ่ง
ไม่ได้เผด็จใจว่าจะเป็นหกละเมนของชาวลังกา แต่คำทักของท่านนั้นประหลาด
มาก หากยังคิดไม่เห็น จะเก็บไว้คิดต่อไป

อันเครื่องประโคมนั้น จะเป็นอย่างใด ๆ ก็มี บัญญัติวิธี เป็นสมุดมา
หงนง จงควรพิจารณาแยกเป็นสองภาคได้ คือสำหรับหูกึ่งภาคหนึ่ง สำหรับ
ตาคูภาคหนึ่ง สำหรับหูกึ่งนั้นจะเป็นเครื่องน้อยสิ่งก็ได้ แต่ต้องเป็นห้าเสียงเท่า
ดุริย ส่วนสำหรับตาคูนั้นเพิ่มขึ้น โหมากเพื่อให้เห็นงามลึกกึก เพราะเหตุนี้มัก
ต้องถือว่าช่างน้อยเป็นของมาก่อน คือกุดองคู่หนึ่งเป็นประเดิม ช่างมากมาทีหลัง
ในการประโคมศพทั้งดไม่ประโคมในเวลา ๓ ยามนั้น เป็นการประหัด โดย
เจตนาจะทำการแต่เพียงครึ่งคืนมาก่อน แล้วก็เลยเป็นประเพณีไปเหตง ๆ ถ้า
จะทำให้เต็มทีก็ควรประ โคมทุกยามไป

ท่านอย่าได้เข้าใจว่าพวกบีพาทย์นั้นทำเพลงอะไรก็ได้ ความจริงก็เป็น
แพแชน ทำได้แต่เพลงที่เขาทำกันอยู่ตามดิน เพื่อให้ เป็นคน เท่านั้น เงินแต่คนที
เขาเรียกกันว่า ครู นั้นแหละคอยรู้อะไรมากออกไปหน่อย เพลงเรื่องขจัดขยนั้น
ไม่มีใครเขาทำกันมานานแล้ว ฉันเคยคิดพินชนให้ทำเมื่อครั้งศพยายคราวหนึ่ง
แล้ว หาพบแต่พระยาประสาน (แปดก) คนเดียวที่เป็นคนชุกชนจำเนื้อเพลง
ใจได้แม่น เคยฉนกัดตายแล้ว ไม่ใช่ลำบากแต่ที่หาคนเล่นไม่ได้ แม่เครื่องเงิน
คือเหม็งก็หาไม่ได้ มีแค่ของทองสำหรับใช้ค้ำแห่ ก็ต้องไปยืมมา ไม่ใช่ของ
อย่างสามัญ รูปเหมือนหมองแค่ทองหนาไปทางพอดกึ่งสดาต เพลงกระบอกซึ่ง
ใช้ทำฉนเพลงนั้น ฉันเคยเสาะหาตามครูผู้ใหญ่อกสามสี่อกก็ไม่มีใครจำได้ พัด
ไปได้ที่บางปือนอนเป็นบ้านนอก เขายังทำกันอยู่ ในกรุงเทพฯ จะเป็นฉันเข้า

หรือฉันเพิ่งทำเพลงนี้เพลงเดียว ดูเป็นสองชั้น ท่านควรจะเข้าใจอีกว่าเพลง
นี้ไม่ใช่ชื่อเพลง เป็นเพลงคอกบฉันแทน ช่อมค่างหาก อย่างเดียวกับเพลง
กตองชอกมค่างหากเหมือนกัน ที่เขาบอกท่านได้ว่าการศัพท์ใช้เพลงชื่ออะไรบ้าง
นั้น ฉันเห็นประหลาดที่สุดที่ยังมีคนชอบบอกได้ ดั่งเพลงนี้ไม่เคยได้ยินชื่อมา
เลยก็ม แต่เชื่อว่าเขาจำเนื้อเพลงนั้นไม่ได้ หรือจะไม่เคยได้ยินด้วยซ้ำ

คำที่เกี่ยวข้องซึ่งยังไม่รู้ ท่านหาคำมาเทียบเคียงให้ ดีมาก แต่จะ
รับรองยังไม่ได้ ได้แค่จดจำไว้พอต่าง ฉันกำลังตั้งข้อไปอยู่

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๒ เดือนนี้ครบแล้ว จะตอบมาที่หลัง

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

จะตอบหนังสือลงวันที่ ๓๒ มีนาคม ของท่าน

เอาก๊วย ฉันเคยได้ยินมา ๓ อย่าง เช่น เอาก๊วย เต้าก๊วย เอาก๊วย
ฉันเคยพูดว่า เอาก๊วย ก็เขียนให้มาเป็น เอาก๊วย เป็นคำคาด ที่จริงไม่ทราบ
ว่าคำจริงเป็นอย่างไร ท่านบอกคำจริงให้ทราบเข้าใจ ชอบใจท่านเป็นอันมาก
คำถามที่เคยได้ยินมา ๓ อย่างนั้น เอาก๊วย เป็นใกล้คำจริงมากกว่าอีก ๒ คำ ทั้ง
ชอบใจที่ท่านบอก เต้าชวย ให้ทราบด้วยว่าทำด้วยอะไร รู้สึกเห็นไม่เป็น
ประโยชน์เลยที่เอาเบ้งทึนได้ให้กิน เพราะเบ้งทึนไม่ใช่อาหาร เท่ากับคนแพ้

ท้องถิ่นนั้น ทนจะไม่กินอีกต่อไป ในการที่ตั้งใจจะไม่กินนั้นไม่ชัดชัดของเคย
ดัดยตามปกติไม่ได้กินอยู่แล้ว เจ็บแต่จะมาถึงปากเขาเองจึงกิน โดยไม่รู้ ท่าน
จะบอกอีกได้หรือไม่ ว่า เด็กรู้ เขาเขาแบ้งหินใส่ให้กินหรือเปล่า เขาป่วย เป็น
ไข่มัไม่อะไร เป็นผักกินได้

ให้รู้สึกสนใจเป็นอันมาก ที่ท่านบอกว่าพระยาอรุณนิพนธ์ เกิดใน
กรุงเทพฯ อั้นไม่ควรจะซื้อสมุดข่อย ท่านจะตามเอาถ้าเหตุจากพระบาทวิรัช
ฉิบดวงของชายคนนาคเดิมที่ เดียวตายแต่ไม่ทัน เพราะชนไปนครราชสีมาเสียแล้ว
แต่เห็นไม่ชัดของอะไร ท่านจะมีหนังสือไปถามดูก็ได้ เป็นแต่จะรู้เข้าไปหน่อย
เท่านั้น ท่านบอกชื่อหัวเมืองและตำบลอะไรต่าง ๆ ทางบัญชีได้ซึ่งเข้าใจไม่ได้
สมุดข่อย นนอยากรู้อยู่คนเดียว

อันเรื่องหนังสือไทยนั้น เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก แค่นี้คิดมากเหมือน
กัน เพราะฉะนั้นเมื่อคิดเห็นอย่างไรก็จะบอกให้ท่านทราบ จะใช้ได้หรือไม่ได้
ก็ตามที่

หนังสือของเราควรจะมิใครงเป็นหนังสืออื่น แต่ทำไมจึงเป็นใครง
อริยก เหตุุนพิจารณาเห็นว่าเพราะเราต้องการเขียนธรรมทางพระพุทธศาสนามา
บรรดาธรรมทมนมากยอมเขียนด้วยหนังสือทางอริยกทั้งนั้น เมื่อเราอยากรู้ธรรม
ก็ต้องการหนังสือทางอริยกเพื่อให้อ่านธรรมออก เมื่อรู้หนังสือทางอริยกแล้ว
ก็ถอดเอามาเขียนภาษาของตนอีกต่อหนึ่ง ซึ่งเราเรียกว่า แปลร้อย แม้พวก
ประเทศอื่น ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันก็เดินทางนี้ ที่จริงเขาเดินมาก่อนด้วยซ้ำ เราเอา
อย่างเขา

ตามเหตุที่เป็นอยู่เช่นนี้ จึงมักปราศจากใจดำเนินไปเป็นสองทาง
คือท่อนหนึ่งต่อทางอริยกออกเดี่ยวทางหนึ่ง ด้วยคิดว่าหนึ่งต่อทางอริยกนั้น
จำเพาะใช้เขียนแต่ธรรม การแสดงธรรมไม่ใช่จะแสดงไปหมดทุกคน คนด้ามัญ
ถ้าเรียนหมดก็เห็นอยู่เปล่า จึงคิดเอาแต่พอที่จะเขียนภาษาของตนได้ เป็นการ
ช่วยคนด้ามัญ มี กอช้อเล็ก ของเราแต่ละหนึ่งสื่อไทยน้อยของพวกอีกคำมเป็นอย่าง
อยู่ ผู้ที่แสดงธรรมก็เรียนตกเขาไปอีกจะเป็นไรไป ส่วนอีกทางหนึ่งท่านคิดเห็น
ว่ามีอะไรก็ให้เรียนรู้ใจ ให้หมด อาจเขียนอ่านอะไรก็ได้ทุกอย่างไม่มีบกพร่อง
ที่สุดอย่างกอนักแพ้อย่างหนึ่ง แพ้ด้วยในภาษาของเรามีคำมครตั้งถกฤตปนอยู่
มาก จำเป็นต้องเขียนด้วยตัวธรรม ทั้งตัวธรรมนเอง อ่านออกเสียงต่างอันต่าง
ก็ไม่ตงกัน อย่างหาแต่ว่าไกลไปเลย เขาแต่ธรรมยุดักบัมทานิกายในบ้านเราก็
ตั้งคมนตรีไม่เหมือนกันแต่แล้ว ข่าภาษาก็ไม่เหมือนภาษาอริยก แต่จมีคำของ
เพื่อนบ้านในภาษาอันน้อยอยู่ โกลดเคียงกันเข้ามาประปนอีกมากด้วย เหตุอันเป็น
เหตุให้ต้องเติมอะไรต่ออะไรเข้าอีกทั้งนั้น รอดคือที่ไม่ใช่เติมฮ่อบฮ่าบในครั้ง
เดียว คงจะค่อยเติมค่อยไปสุดแต่จะมีอะไรติดของขมจึงพอจำ อาจถึงเกิดเห็น
ได้ทีกล่าว ฟัว ทางเราเขียน พญา มาถ่อน ทางเขมรเขียน หวา ทางพม่าเขียน
พวา นมักเป็นด้วยหนึ่งต่อทางอริยกซึ่งเป็นโครงไม่มีตัว ฟัว จึงมีตมหนึ่งต่อชนไซ
ค่างคือ ฟัว ตามที่เห็นไกล ภายหลังเราจึงเติมตัว ฟัว ชนไซ นเป็นอนุทาหรณ์
ข้อประหลาดที่ดำคณมอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งภาษาไทยไม่เหมือนภาษาเขมร
มอญ พม่า ทมเฉียงฉน จนมีนทานเด้าหัวเราะกันอยู่จำ พวกไทยเงยอสร้างคำดา
จุดบ่อน้ำใจริมทาง เพื่อบำรุงคนเดินทาง แต่ก่อนจะจุดบ่อน้ำนั้นจำเป็นต้องทำ
ดักเข้าไป อันจะแดงเห็นไม่ได้ในถนน จึงเขียนหนึ่งต่อบกบอกใจว่า ทนมนว
ความประสงค์ของผู้เขียนไว้ ก็คงใจจะบอกคนเดินทาง ให้รู้ว่า ทนมนว อันอาจ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๖ และที่ ๒๒ มีนาคม รวม
๒ ฉบับไว้แล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หากสุดมิได้

ที่ข้าพระพุทธเจ้าตั้งไม่ครีในคำอักษรคำ เป็นความผิดของข้าพระพุทธ
เจ้าโดยแท้ ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์เพียงจะจดเพียงอักษรคำ ซึ่งมีเสียงผันเป็น
สูงกว่าลงไม่โทเล็กน้อย ไม่ทราบเกล้าฯ ว่าจะจดเป็นเครื่องหมายอย่างไร จึงได้
ใช้ตัวกำกับ แต่ไม่ได้กราบทูลความข้อนี้ให้ทรงทราบ

เวลานี้คำว่า note ในภาษาอังกฤษ มักถอดเป็นหนังสือไทยว่า โน้ต
สอบถามก็ได้ความว่ากระทรวงธรรมการบัญญัติไว้เช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคย
เขียนว่า โน้ต เมื่อเวลาพิมพ์พิมพ์ถูกเติมไม่โทให้เต็มอ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้อง
ในพระดำริทศยศร์ตั้งประทานข้าพระพุทธเจ้าไว้ ว่าคำต่างประเทศถ้าไม่จำเป็น
ก็ไม่ควรตรงวรรณยุกต์ จะอ่านเป็นเสียงวรรณยุกต์ไรก็ได้ คำว่า โน้ต ในภาษา
อังกฤษเองก็อ่านได้หลายเสียง สุดแล้วจะเห็นคำในรูปประโยคชนิดไร ใน
หนังสือไทยใหญ่ คำ นด โน้ด ก็เขียนเป็น นุด จะอ่านเป็น นุด นด และ โน้ด
ก็แล้วแต่คำ หรือจะออกเสียงระหว่าง นด กับ โน้ด ก็สุดแล้วแต่คนพูด ข้อ
ถ้าคำอยู่หมู่ฟังเข้าใจความหมายหรือไม่ สระ ออ อี อู ของเขา ใช้ประกอบ
แต่คำที่เป็นแม่ ก กา ถ้าเป็นแม่อื่นไม่ใช่ เช่น ยัน หรือ ยาน ก็เขียนเป็น นน
เท่านั้น สระ อี และ อู ก็ใช้ อี และ อู เท่านั้น

ในตำราอักษรวิธภาษาไทยกำหนดให้ออกเสียง อะ ในคำที่ประกอบขึ้น
จากภาษาบาลีหรือสันสกฤต เช่น กาญจนะบุรี ราชบุรี จุฬาลงกระณะมหา
วิทยาลัย เพชรบุรี แต่เป็นพื้นการอ่านการพูดของคนสามัญ เพราะที่พูดกัน
เป็นปกติ ก็เป็น กานบุรี ราชบุรี จุฬาลงกอน แดะ เพชรบุรี ครั้นถึงคำว่า ธนบุรี
ชลบุรี ก็ผันให้อ่านเป็น ธนะบุรี ชลละบุรี ไปไม่ไหว แต่ถึงคำซึ่งประกอบกับ
คำไทย เช่น ราชวัง ผลไม้ ก็ออกเสียงตัวสันสกฤตในคำหน้า

ที่ทรงพระเมตตาตรัสประทานเรื่องเพลงแตรเรื่องประ โคมมานั้น พระเดช
พระคุณฉันเกิดฯ หาที่สุดมิได้ ความรู้เรื่องตำนานเพลง รู้จักด้วยเกล้าฯ ว่า
เรื่องจริง ข้าพระพุทธเจ้าได้มี โอกาสซักถามผู้รู้ทางกรมศิลปากร ก็รู้เท่าที่จำ
ลึบ ๆ ก็มา คงเป็นด้วยผู้รู้ ๆ แต่การบรรเลงอย่างเคียง การที่จะกันคว่ำจริง
หย่อนไป

แต่อยู่ ตามที่เขาบอกข้าพระพุทธเจ้าว่าไม่ได้ ไล่แบ็งหิน เพราะมีลักษณะ
กันกว่า เต้าช่วย แดะไม่จำเป็นให้ยาวมาก คงไล่แต่น้ำเกลือเท่านั้น

ที่ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงตั้งนุษฐานเรื่องหนังสือไทยนั้น เป็นหลัก
แนวคิดแก่ข้าพระพุทธเจ้าตลอด เรื่องตั้งหนังสือไทยยุ่งยากเกิดจากต้องการถ่าย
เสียงภาษาอริยกระซึ่งในทางเสียงไทยพูดไม่ได้ แดะทั้งต้องการจรรวมเอาเสียง
ของไทยไว้ด้วย เรื่องจึงปนกันใหญ่

ฝรั่งคนหนึ่งมีความเห็นว่าภาษาไทยเดิม คำประกอบนามที่เรียกว่า คุณ
ศัพท์ (เตียนเด็ก ใช้ เปดียนเป็น วิเศษณ์ หมัด) อยู่หน้านามอย่างภาษาจีน เมื่อ
ไทยยกตงมาถึงคอนได้ประเทศจีนหลายพันปีต่อจมาแล้ว ไปผสมเข้ากับภาษา
ของชนชาติที่เป็นบรรพบุรุษของพวกมอญ — เจมร ซึ่งใช้คุณศัพท์ประกอบ

หลังนาม ภาษาไทยจึงมาเป็นอย่างภาษาตระกูลมอญ-เขมร แต่เหตุผลที่เขาให้ไฉยยังไม่กระจ่างพอ ข้าพระพุทธเจ้าจึงเป็นแค่สังเกตได้ ในภาษาไทยอาทมิคุณศัพท์ย่อหน้านามก็มอยุ่หลายคำ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังคิดไม่ออกว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ในภาษาจีนก็มีอยู่คำหนึ่ง คือ คำว่า ไฉน ในภาษาแต้จิ๋ว แปลว่าทะเลใด ตรงกับคำว่า ไทหล่า (น่าจะเป็นเสียงชาวฮกเกี้ยน) แต่ตามปกติคำว่าทะเลใด ในภาษาจีนเป็น ไฉไร ซึ่งถามจนผู้รู้ลงคนเหตุคำที่กตบถนั้นก็ไม่ได้ความ

คำว่า เฮ ในไฉยากรณ์ไทยว่าเป็นกริยา แต่ฝรั่งอธิบายว่า ในภาษาไทย คำว่า เฮ เป็นบุรพบท เช่น นายมาเอาดินสอเขียนหนังสือ ถ้าเป็นคำนามก็มักเป็น นายมาเขียนหนังสือด้วยดินสอ

ทศวรรษเรื่องสอนอ่านว่า กข กข กข เป็นถูกเสียงเก่าแน่ เพราะไทยถิ่นอื่นออกเสียงคำที่ไม่มีพยัญชนะเป็นเสียงวรรณยุกต์จตุรทนต์ เมื่อนอนอาทมิคุณข้าพระพุทธเจ้าไม่มัสการพระพุทธบาทสระบุรี สิ่งที่ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเพ่งคือฟังเสียงชาวชนบทพูดกัน รู้สึกด้วยเกล้า ว่า คำที่ไม่มีพยัญชนะออกเสียงเป็นเสียงจตุรทนต์โดยมาก นาน ๆ ก็มีเสียงเพี้ยนเป็นไม้ตรีทนต์ ๆ ที่เสียง กข กข กข ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยได้ยิน เป็น กข กข กข ก็ตั้งเกิดขึ้นมาจากเหตุนี้ คิดด้วยเกล้า ว่าเสียงสั้นในภาษาไทยเดิมจะเป็นเสียงไม้จตุรทนต์ เพราะเสียงอ่านใน กข กข กข มีเสียงจตุรทนต์สองร้อยไป

เรื่องถือชายชวา ตามที่ทรงพระคำรณ ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อว่าเดิมไทยถือชายแน่ ที่มาเปลี่ยนเป็นชวาเพราะเขาอย่างประเพณีชาวชวาที่การบวชนาคถือชายเป็นใหญ่ มีผู้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เพราะจะได้เข้าตรงทางเบืองขวาของพระประธานได้ทีเดียว ไม่ต้องไขว่กัน

๕๖๖ ๕๖๖
เมื่อวันจันทร์เช้าพระพุทธรเจ้าไปในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาภิเษย
ศิริ เห็นเขาทำฐานเผาอย่างตามขนาดโตงโตงไว้ช่องเผาตรงกลาง ไม่มีหลังคาไม่มี
คอกไม้ประดับ มีแต่หยงกปรกอบตามขอบฐาน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า นี่เองคือ
ฐานนี้ เพราะตรงลักษณะที่มีผู้ชี้บายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟัง หากแต่ทำาเป็น
ทึบ ไม่เป็นเสาคตามธรรมดา

มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า หมวกของเจ้านาย เรียกว่า พระตุ้มปี่ หมายถึง
ความว่าหมวกหัวไปไม่เฉพาะหมวกชนิดใด คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ตุ้มปี่ คำนี้
น่าจะตรงกับ topi ในภาษาฮินดูستانی และภาษามลายูซึ่งแปลว่า หมวก แต่
ภายหลังหมายความว่าถึงหมวกเฮดเมค หรือพวกกันแดดโดยเฉพาะ ซึ่งในเวลานี้
ฝรั่งก็เรียกว่า โด๊ป

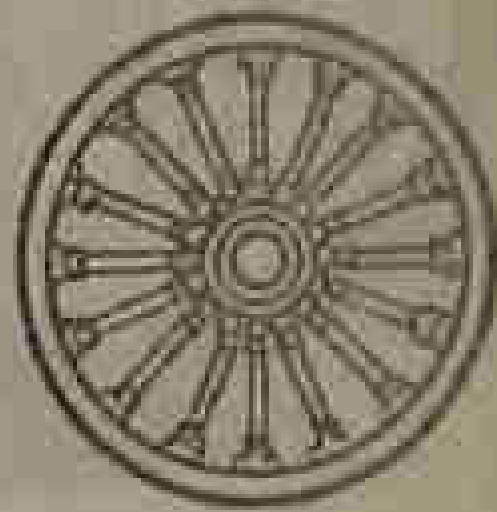
ในต้นรัชกาลใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๓ ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญคุณพระรัตนไตร
จงคิดบรรดาให้ไต่ผ้าพระบาท จงทรงพระเจริญทรงพระเกษมสำราญ ตลอดจน
ไปชัฏกาดนาน ข้าพระพุทธเจ้ามีความหวังอยู่อย่างนี้เสมอ

ควรมีควมแล้วแต่จะไปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. ๒๔๗๓*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

พระราชลัญจกร

จักรราช

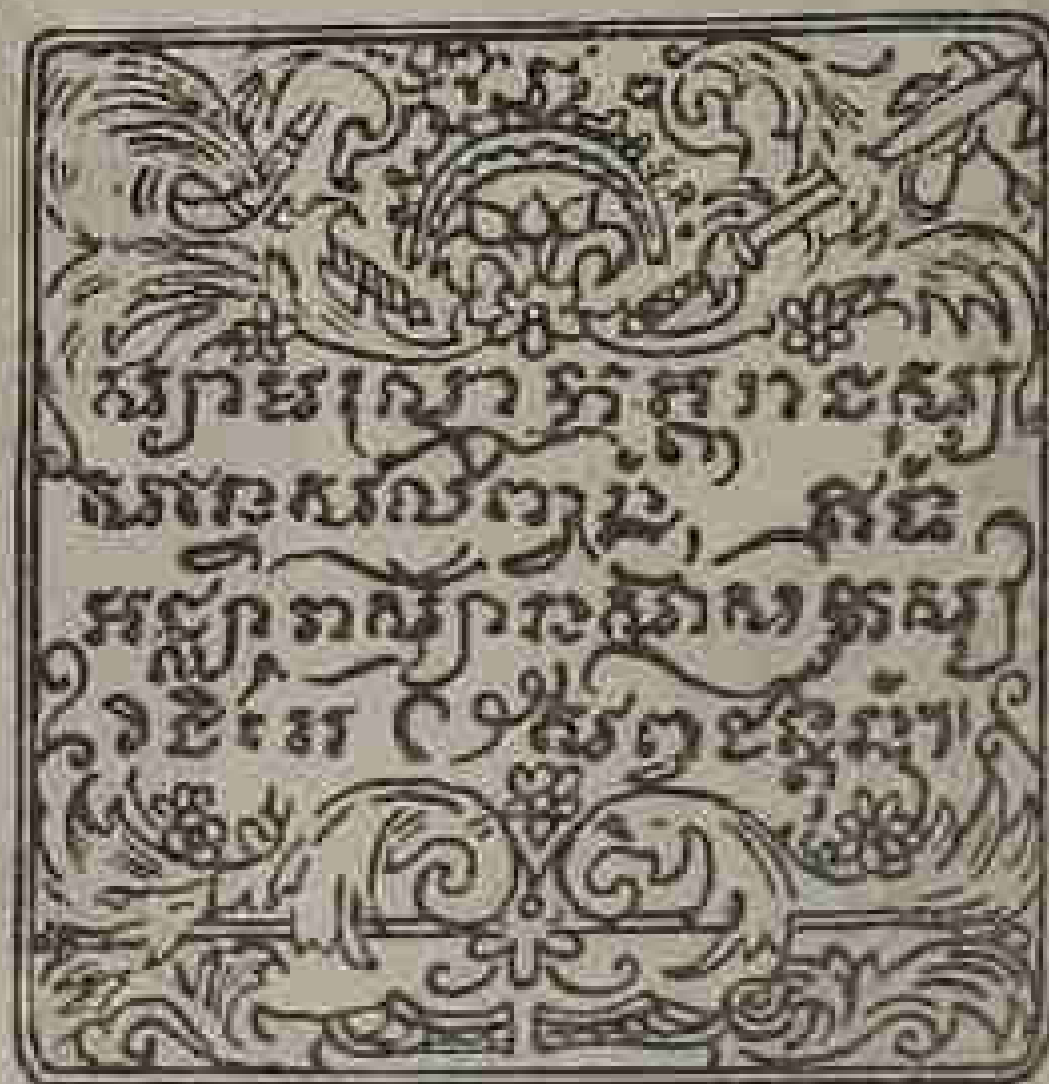

อุณาโตมในกลีบบัว

พระครุฑพาดงกัใหญ่

โอบราชพท

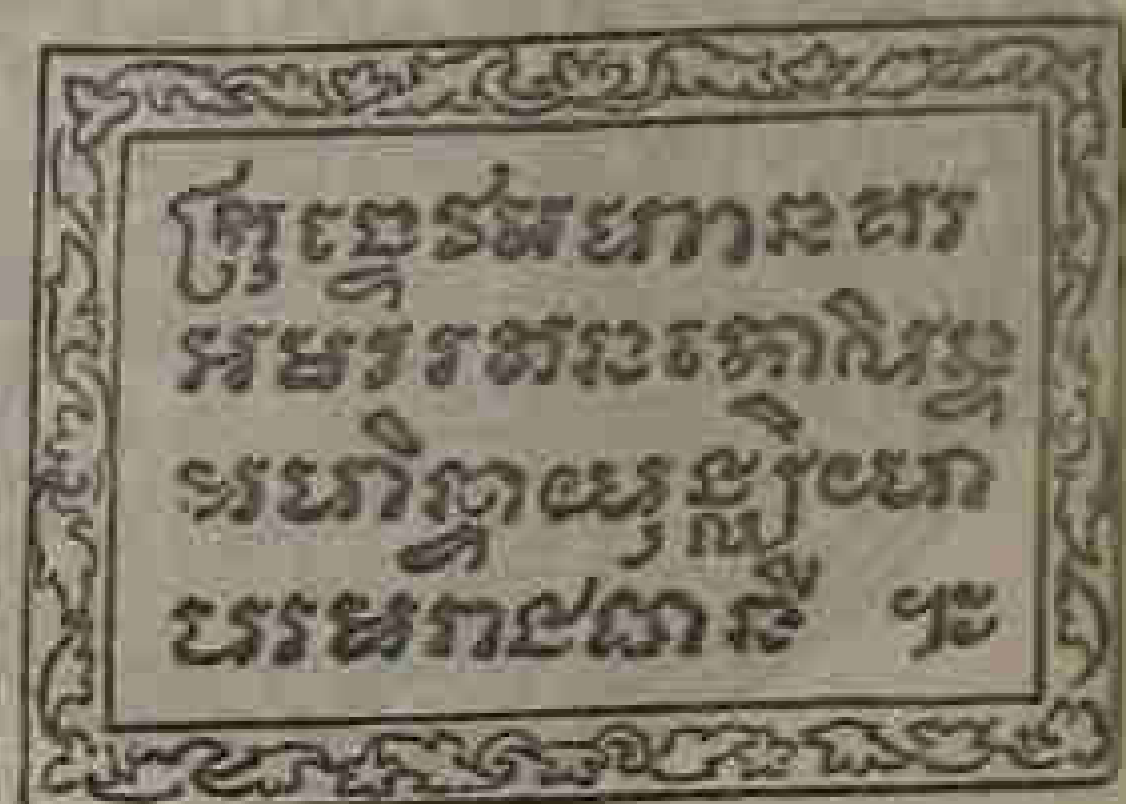
สยามโลกกักราร

พระพมร

พระบรมราชโองการองกัใหญ่

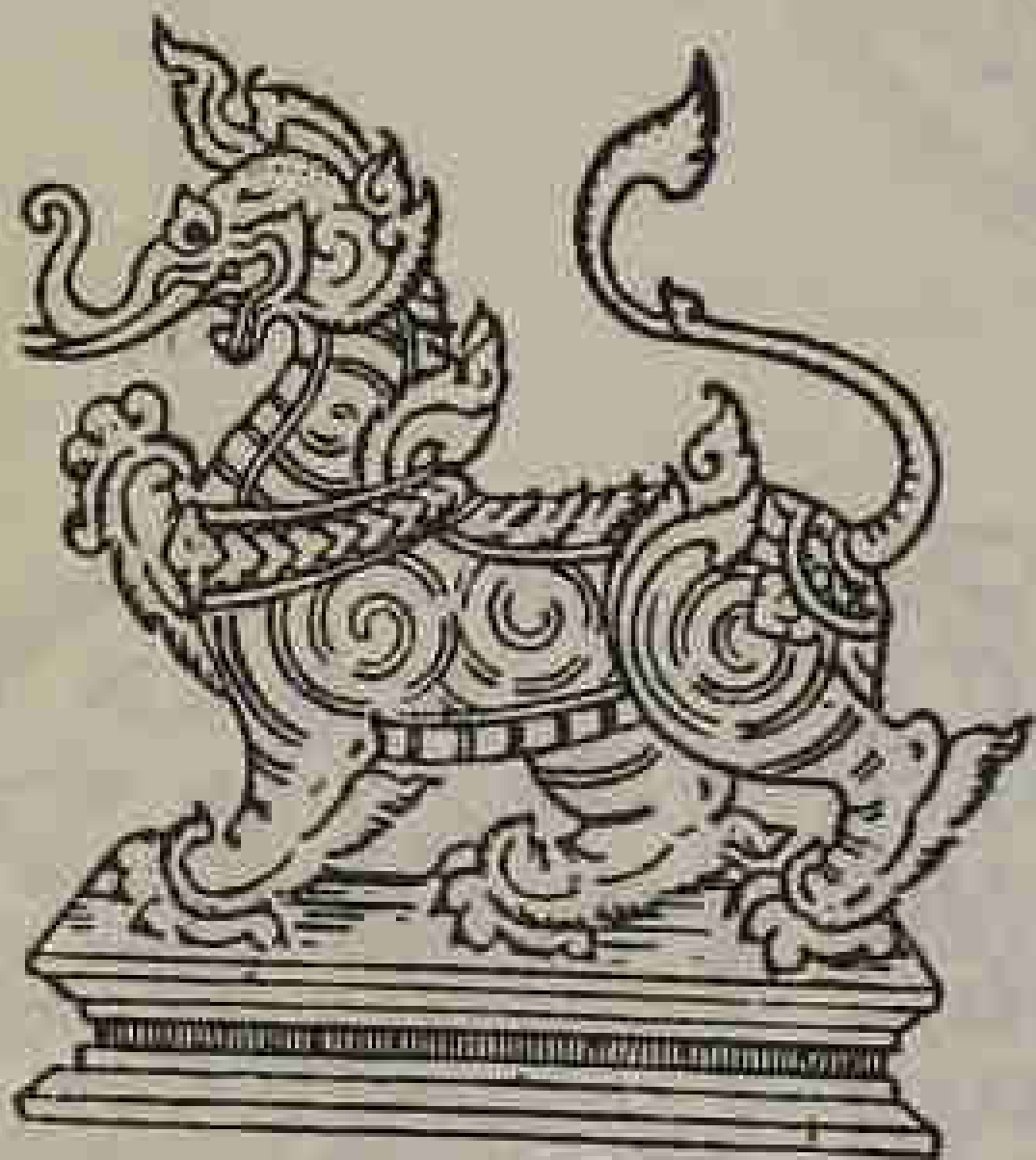
นามกรงองกัใหญ่

วชิระวอย

พระยมทรงสิงห์

ราชสิงห์

สิงห์น้อย

พระเพลิงทรงพระมาก

พระมหาเทพทรงพระนนทิการ

บุษบกภาพระทีป

จันทรมณฑล

พระพิรุณทรงนาค

พระรถเมรี

สุริยมณฑล

พระสุลหาว์

ไตรเศียรสารเศวต

นักษัตรอภัยภักดิ์ (เก่า)

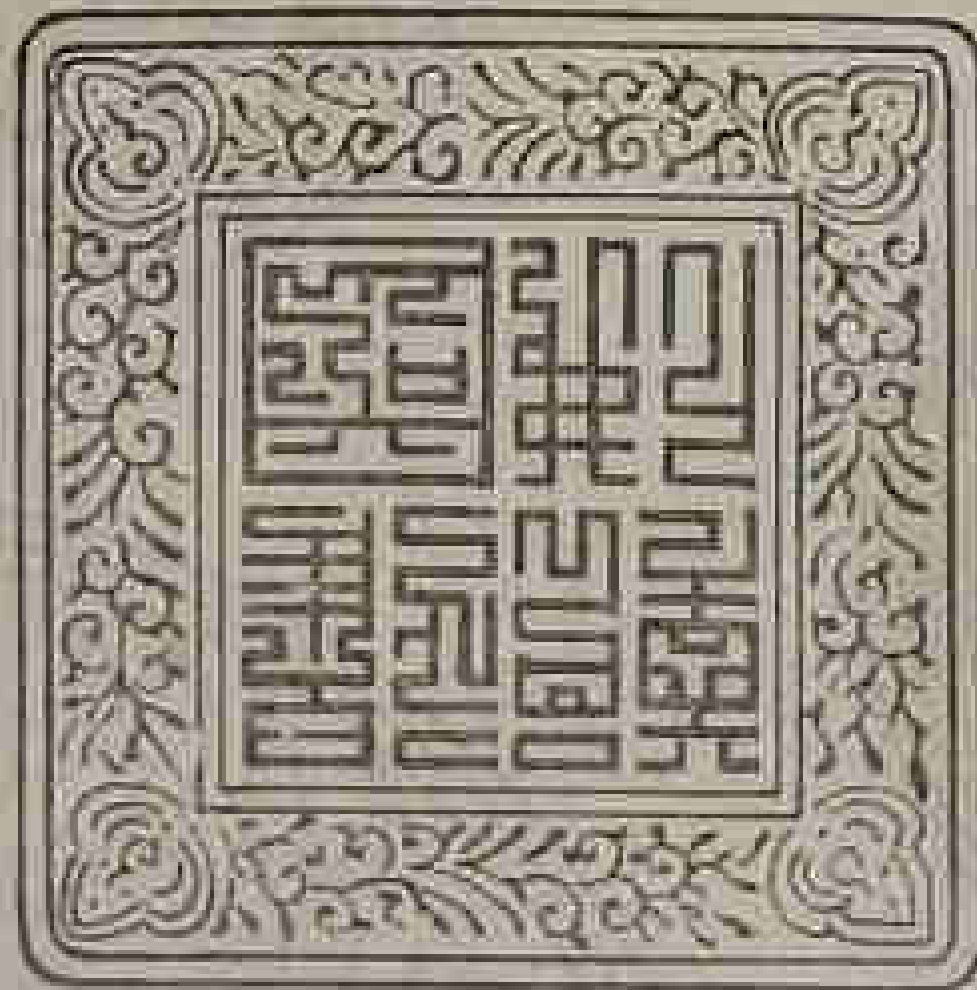
สยามรูปไข่

จักร

นักษัตรอภัยภักดิ์ (ใหม่)

อักษรจินตีสายอ่อน

บัวแก้ว

ราชวັดตภ

อักษรพระนางอ้อ

ราชวັลตภ

สารบัญคำ

ก ข เถก	๓๕๒	กลังสินคำ	๑๗๑, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๘๘, ๒๐๕
กรวม	๒๓๓, ๒๓๔, ๒๔๓	โกลง	๓๐๕, ๓๑๓
กรรชิ่ง	๑๗๓	ภาค	๒๕๒, ๒๕๘, ๓๐๕, ๓๑๔
กลอม	๓๐๕, ๓๑๓	ภาคเสือกฤษ	๑๐๖, ๑๑๖, ๑๓๕, ๑๓๕
กลาโหม	๒๘๖, ๒๕๓, ๒๕๕, ๓๑๕	กาบชด, บัน	๓๒๖
ก้อง	๑๔๐, ๑๕๗, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๘๓	คำฝรั่ง - คำไทย	๒๑๘, ๒๔๗, ๒๕๒, ๒๕๘
กะบัง	๒๒๐	โคตร	๑๖๓, ๑๘๕
กาบพลาเมสร	๕๑, ๕๗	โคตรแล่น	๓๓๘, ๓๕๓
กาเย็บไม้	๒๔๔	ฆาต	๓๒๔
เก็	๒๔๕, ๒๕๓	งอน	๑๖๕, ๑๖๘
เกษคร	๒๗๓, ๒๗๗	จกอบ	๑๓๓
เกาซล	๑๗๒	จตุรมุข, ตัก	๑๔๕, ๒๑๖
ขนมอม	๑๓๘	จังกอบ	๑๓๘
ขนม	๑๖๔, ๑๖๘	จันทรมณฑล, ตรา	๒๑, ๔๗, ๔๕, ๕๓, ๗๕
ขนม	๑๕๘	จ่ารงค์, บัน	๓๒๖
เขม่า	๒๑๕, ๒๒๒	จัมก้อง	๑๓๒, ๑๓๖, ๑๔๐, ๒๐๕
✓ กาบ	๒๒๐-๒๒๒	จุดไฟไว้ที่ศพ	๑๐๕
ข้าวข้อมสี่	๒๒๔, ๒๓๑, ๒๓๒, ๒๔๒	แจ่ม	๑๔๔
ขุขันธ์	๑๖๕, ๑๖๕, ๒๐๓	แจงรูป	๑๐๕, ๑๑๗
เขาวัง, เขารบุรี	๑๔๕, ๑๔๘, ๑๕๕, ๑๕๖	ฉัพพรรณรังษี	๒๑๖
เขวนสห	๑๐๖	ฉาม	๒๘๓, ๒๘๖, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๘
เขียนทอง, เข็	๗๓, ๗๕	ฉาท้วย	๓๓๕, ๓๔๒, ๓๕๐
กษัตริ์, ตรา	๔๗	ชช	๒๐๓, ๒๐๔, ๒๐๗
✓ ความ	๒๑๒-๒๑๕, ๒๓๔, ๒๒๑	ชงัก	๕๕, ๑๑๑, ๑๑๘
ครุฑท่า, ตรา	๑๒๑	ชัมมงคล	๓๓๕
เครื่องเรือน	๒๘๘	ชา	๑๔๑, ๑๕๗

ข้าง, ถ้าเกี่ยวข้องกับ	๓๓๘, ๓๕๐, ๓๕๓	หักทอ	๓๐๐
ขาด	๒๒๑, ๒๓๖	ทับ	๒๓๗, ๒๓๘, ๒๖๕
ชอณ	๑๖๖, ๑๖๗, ๒๐๐, ๒๐๕	ทับเกษตร	๒๓๓, ๒๓๗, ๒๘๗
ชอเพลง	๓๓๘	ทาบมัน	๑๐๐, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๖
เข็ดหน้า	๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๗	ท้าววิญ	๒๐๗, ๒๖๔
ช	๓๒๑	ทักบอง	๑๗๐, ๑๘๗
ช้ายขวา, ถือ	๒๕๖, ๓๐๓, ๓๕๓, ๓๕๖	เทียนสิ้น, เมื่อง	๑๗๒, ๑๘๖, ๑๕๐, ๒๑๐
ชัมซาบ	๑๗๑, ๑๘๗	ไท, เจ้า	๖๖, ๖๗, ๖๘, ๗๔
ชอ	๒๒๕	ชวงสาร, นามนต์	๑๐๓, ๑๐๔
ช	๒๕๓	ชรรมาณ	๑๓๑
ตง	๑๖๒, ๑๖๓, ๑๘๕, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗	นกรหลวง, นกรวม	๕๗
ต่าน	๑๗๐, ๑๗๑, ๑๘๗, ๑๘๘	นมสาว, เนื้อ	๗๓, ๗๕
ตัมภาอาบศพ	๑๐๐, ๑๑๒	น่านเจ้า	๑๘๖, ๒๔๑
ตราสัง	๑๐๒, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๒๑, ๑๒๔	น้ำยา	๒๑๕
ต่อไฟ	๑๐๘	นักกิต	๑๗๐, ๑๘๗
ตะกอน	๓๐๓, ๓๑๐	นุ่งผ้าสพกลับ	๑๐๑
ตัดหน้าถาน	๒๘๓, ๒๘๕	บริเวณ	๑๕๔, ๑๖๑, ๑๘๕
ตัวเป็ย	๒๑๓, ๒๒๐	บัต	๒๒๖, ๒๒๗, ๒๓๓
ดัลงกา	๓๔๘	บัตรพถ	๒๐๗, ๓๑๖, ๓๒๐
ตัมป, พระ	๓๕๗	บันลอย	๒๕๗
จอบ	๓๐๑, ๓๑๑	บันใหญ่-บันแดง	๕๗
เต้าอู	๓๕๑, ๓๕๕	บัวเดือน-บัวพัน	๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๒, ๑๕๘, ๑๕๖
แต่	๕๓, ๕๔	บัวลอย	๓๓๗
ถ่านเต้	๑๐๗, ๑๑๗	บาลบรูย	๑๗๐, ๑๘๗, ๒๐๖
เดือน	๑๖๑, ๑๖๓, ๑๘๕, ๑๕๕, ๑๕๗	บานกบ	๒๓๓, ๒๓๗
ทรงมัน	๕๑, ๕๗	บาสกร	๒๒๗, ๒๒๘, ๒๓๓, ๒๕๑
ทอ้งชัว	๗๓	บุษบก	๕๗
ทอ้งพัน, ถ้ำสาย	๗๓, ๗๕	บุษบกตามประทีป	๗๖, ๗๖
ทวาราค	๒๕๘, ๓๐๖	บุษบง-บุษบัน	๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๒, ๑๖๐, ๑๘๕

✓ สิบเบณูจรรงก์,	๑๘๔, ๑๖๓, ๒๑๒	พรมมาสตร์	๓๒๖
เบณูจา	๓๓, ๓๘, ๘๘	พอด	๒๕๕
เบ็ช	๒๕๓	พระเกี้ยว, ตรา	๔๓
โบสถ์	๑๘๔, ๑๘๕, ๑๖๓, ๒๑๐	พระขรรค์, ตรา	๒๑
โบกหยาด	๑๕๗	พระครุฑพ่าห์ (รัชกาลที่ ๕), ตรา	๔๔, ๕๕
ประโกมศพ	๓๓๗	พระขันพริ้วต้นเขม, ตรา	๔๖
ประเพณีการเกิด	๒๐๐, ๒๐๓	พระตุลพ่าห์	๔๕, ๕๒, ๖๕
ประเพณีเกี่ยวข้องกับการทำศพ	๒๕๘	พระตระกูล	๒๐๒
ประเพณีอู่สาน	๒๕๘	พระตะบอง	๗-๘, ๑๐-๑๑
ประตุป่า	๑๐๗	พระนนทิการขึ้นแท่น, ตรา	๕๖
ประตุผี	๑๐๖, ๑๐๗	พระน้ำสพ	๑๐๗
ปราสาท	๕๗	พระนาง	๓๖-๓๗, ๕๐, ๕๗, ๕๘, ๖๐
ปรา	๒๘๗, ๓๐๑, ๓๑๐	พระพรหมนั่งแท่น, ตรา	๓๕
บัญญัติวิธี	๓๒๒	พระเพลิงทรงรมาศ, ตรา	๘๓
มัดแดง	๒๐๑, ๒๐๖	พระมหาเทพทรงพระนนทิการ, ตรา	๔๕, ๔๘, ๖๒, ๗๖
น้ำ	๑๕๖, ๑๖๑, ๑๖๓, ๑๘๕, ๑๖๖, ๑๖๗	พระขมทรงสิงห์, ตรา	๔๕
น้ำค	๓๑๗, ๓๒๗	พระรามทรงรถ, ตรา	๒๑, ๗๕
ป่าทอ	๒๕๒, ๒๕๖	พระลักษณะทรงหลุมาน, ตรา	๒๐
แปรรูป	๑๐๕, ๑๑๗	พลับพลางคุ่มข	๑๒๑, ๑๒๓, ๑๒๔
แปลร้อย	๓๕๑	พังกา, ข้าง	๓๓๗, ๓๕๓
เปรียบน้ำ-ปรึมน้ำ	๑๗๓, ๑๕๒	พันชนม	๑๐๒, ๑๐๒
ผา	๑๘๖, ๑๕๖, ๑๕๕	พิน	๒๕๖
เผาศพ	๑๐๘	พิสง	๒๓๖, ๒๔๗
เผื่อ	๑๕๔	พทอ	๓๑๗
เพื่อน	๑๕๖, ๑๖๑, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๘๕	โพท	๕๑, ๕๒, ๕๖
ผักแกล, จุก	๒๕๖	พู	๒๑๕
พวง-ป้า	๑๕๖, ๑๕๗, ๒๑๑, ๒๑๕	ภัทรปฏิ, ไรขแม้ง	๒๐๑, ๒๐๕, ๒๑๗, ๒๑๘
พนมศพ	๒๕๕, ๒๖๐		

ภาณี ๑๓๓, ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๕๗, ๑๕๘
 ภู ๑๖๖, ๑๖๗, ๒๑๑
 ภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา ๒๔๖, ๒๕๑, ๒๕๔
 มนจาค, ภู ๓๒๕, ๓๒๖
 มนจาค ๕๗
 มโหรี ๒๕๖, ๓๐๒
 มโหรี ๒๕๖, ๓๐๒
 มโหรี ๒๕๖, ๓๐๒
 มหาชัย ๓๑๕, ๓๒๒, ๓๓๖
 มหาทวีป ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๑๕
 มหาภิรมย์ ๓๒๒, ๓๒๗, ๓๓๖
 มหาดไทย ๒๕๓, ๒๕๕, ๓๐๖
 มหาสารบุคลวิชา, ตรา ๔๗, ๔๘, ๖๒
 มหาสารวิง ๓๓๖
 มหาโองการ, ตรา ๑๒๑
 มังกรทาบแก้ว, ตรา ๑๒๑
 มัตสย ๑๐๒, ๑๑๔
 เมรุ ๒๗๓, ๓๐๑, ๓๑๐, ๓๓๑
 เม่า ๑๓๖
 แม่ช้อ ๑๖๗, ๒๐๑, ๒๐๔, ๒๐๕, ๒๑๗
 แม่ช้อ, เข้ม ๒๗๐-๒๗๑, ๒๗๕, ๒๕๗
 แม่ช้อ, โองการ ๒๒๔, ๒๕๐
 แมว ๕๕, ๑๐๐, ๑๑๑
 แม่สี ๒๑๓
 ขอดศรี ๒๓๔, ๒๕๓
 ยายกะลี้ ๑๐๗
 ยี่สาม ๑๗๓, ๑๖๓
 โขงไปรบ ๒๕๖

วก, ฟ้า ๒๐๒, ๒๐๖, ๒๒๕
 วง ๒๑๕
 วนา ๑๐๑, ๑๑๓
 วนอง ๒๑๗, ๒๒๒, ๒๔๑
 วนาค ๒๕๒, ๒๕๗, ๓๐๕, ๓๑๔, ๓๑๗
 วนา ๒๕๗, ๒๖๓, ๓๕๗
 วน ๓๐๕, ๓๑๓
 วน ๓๑๔
 วน ๒๗๓, ๒๗๗, ๒๕๔, ๓๐๑, ๓๑๑
 วนแข็งตัวทวาร ๒๗๕, ๒๗๐, ๒๗๗
 วน ๒๑๒, ๒๓๗
 วนจวน ๗๓, ๗๕
 วนาว ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๖๘, ๒๐๓
 วนิต ๓๐๕, ๓๑๓
 วนแก้ว ๕๗
 วนหนู ๒๕๖
 วนศา ๑๗๖
 วนสมมุติ ๒๕๕
 วนเสภาพ ๑๐๕
 วน ๒๕๕
 วนาศ, ฟ้า ๗๓, ๗๕
 วนาศ ๑๐๕, ๑๐๖
 วน ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๒๐
 ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๔-๒๗๕
 ๒๕๗, ๓๑๒, ๓๑๗, ๓๒๗
 วน-วน ๑๕๓-๑๕๔, ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๗๔, ๒๗๓
 วน ๑๐๒, ๑๑๕
 วนศ ๑๐๕, ๑๑๖

สมัย	๓๔๐, ๓๔๒	หงส์	๒๓๕
สวน	๑๕๘, ๒๑๓	หงส์-ก้าม	๒๔๐, ๒๔๕
สาว	๒๔๕, ๒๕๐, ๒๕๑	หนังสือไทย, ตัว	๓๔๓, ๓๔๖
สาว	๑๓๖	หมอต้าเข	๒๔๖, ๒๕๐
สะพานหมุ	๒๗๔, ๒๗๘	หน้าบรรพ	๑๒๑, ๑๒๔, ๑๒๖
สังเค็ด	๑๓๑, ๑๓๕	หัวผมสห	๑๐๑
ตีป่หรือ	๒๖๔	หัตถ์ดั่งกิ้ง, นก	๒๕๓, ๒๕๕, ๓๐๐, ๓๐๗
สาม	๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗	โหมต	๖๓
สามเนียงต่างกัน	๓๔๗-๓๔๘	อกไก่	๕๗
สามหา	๑๐๖	อมรินทร์วิมาลย์	๒๕๘, ๓๐๕
สิบสองนักษัตร	๒๘๕, ๒๘๗	อกิเบก	๑๑๔, ๑๑๕
สิบสองพระก้าน้ำ	๒๐๘, ๒๓๐, ๒๓๔, ๒๔๔- ๒๔๕, ๒๖๑, ๒๖๕	อักษรวัดชัย	๑๒๕
สิบสองพระกลิ้ง	๒๐๘, ๒๓๐	อา-ฮาว	๘๔, ๘๖, ๘๖
สี่ของช่าง	๑๕๖, ๑๕๖, ๒๓๑, ๒๑๖	อากร	๑๓๓, ๑๓๗, ๑๗๑
สี่อย่า, ตรา	๔๗	อาบน้ำเต็ก	๒๐๗
สุริยมณฑล, ตรา	๗๕	อุณาภิษัษย์	๓๓๕, ๓๑๕
✓ เสน	๒๒๑, ๒๓๕	อุตรกรู	๒๕๓, ๓๐๐, ๓๐๗, ๓๑๕
เสมาธรรมจักร, ตรา	๗๖-๗๗, ๕๕	อุทยานบทสร้อยบท	๕
หกละแมน	๓๔๘	อุทยานพร	๒๗๔, ๒๗๘
✓ หง	๒๑๕, ๒๒๑	อุทยานพรพิสัย, เมือง	๒๖๕
หงษาหมาน, ตรา ๑๕, ๕๕, ๘๑, ๘๒, ๕๕, ๑๒๑		อุปยุราช	๕
		โอราพรต, ตรา	๘๑, ๑๒๑

สารบัญคนชื่อคน

กัตสลัฟ, หมอ (ถ้าสำเนา)	๑๗๒	ชาวพระก้าน้อย, ขุน (ตำแหน่ง)	๒
กุหลาบ, นาย ก.ส.ร. (นึกคิด)	๑๗๐	ธำมัญญ์, พระองค์เจ้า (กลาโหม)	๒๘๖, ๒๘๗
กฤษโฆษาม (น่านเจ้า)	๑๘๘	บรมมหาศรีสุริวงษ์, สมเด็จพระเจ้าพระยา	
จอมเกล้า, สมเด็จพระ (ประกาศ)	๑๑-๑๒	(ตรา)	๘๐
จันทวิมลสมาธิวัตร (แก้ว), พระอาจารย์		บริบาลบุรุษเจ้า, หลวง (พระบาง)	๓๘
(ศพหนึ่ง)	๒๘๔	บางกลางท่าว, พ่อขุน (วิมลจินาน)	๓๗, ๕๘
จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า (ศพหนึ่ง)	๒๘๕	บารมี (จดหมายเหตุ)	๑๓๕
จุลจอมเกล้า, สมเด็จพระ (ตรา)	๒๐	บาลเมือง, พระยา (นาม)	๕๕
(เมรุ)	๓๑๐	บารานปรักษ์, สมเด็จพระกรมพระยา	
เจนจันอักษร, พระ (พระนามจีน)	๕๓, ๑๒๕	(ก้องเมืองจีน)	๑๒๕, ๒๐๒
(ก้อง)	๑๕๗	บุษบันบัวผัน, พระองค์เจ้า (พระนาม)	๑๕๕
เจ้า, นาง (ปราบ)	๑	บุรณ, นาย (ศักดิ์นา)	๓๐๖
(ประยูร)	๕	เบ็งเฮก (เมืองจีน)	๑๘๘-๑๘๕
(ตรา)	๒๖	ปกเกล้า, สมเด็จพระ (ซ้าย-ขวา)	๒๕๗
ชัยนาทเรนทร, กรมขุน (ตรา)	๒๑	ปรมาณูชิตชโนรส, กรมสมเด็จพระ (ตรา)	๗๖
เชเดส, ศาสตราจารย์ (จกอบ)	๑๓๓	ประชากรกิจ, พระยา (ด่าน)	๑๘๗
(๑๒ เหลี่ยม)	๓๑๓	ประสาน (แปลก), พระยา (เพลง)	๓๔๕
ดวงจิตร จิตพงศ, ม.จ. (ถ้าสำเนา)	๑๗๖, ๑๘๓	ปิ่นเกล้า, สมเด็จพระ (ตรา)	๒๐
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา		(ภาค)	๗๓, ๗๕
(ร้อยแปด)	๒๗๘	(ตรา)	๘๖
(ศพหนึ่ง)	๑๐๒	(บ๊อง)	๑๒๗
(หลังพลางศรมุข)	๑๒๓	พรหมมณี, พระ (ลาวทาว)	๑๖๕, ๑๖๘
(ลาวทาว)	๑๖๕	(ขุน)	๑๖๕, ๒๐๓
(พระคลังสินค้า) ๑๓๑, ๑๗๕, ๑๘๘, ๒๐๕		พร้อม ๗ นคร, นางสาว (ศพ)	๖๕
เทวาธิราช, พระยา (ทักษิณศพ)	๓๑๕	พันวิสาธน์อภัยเจ้า, สมเด็จพระ (พิตรอง)	๑๔๘
ธรรมจรรยาณุกุล, พระยา (ก้องเมืองจีน)	๑๒๕	(พระตระกูล)	๒๐๒
ธรรมไตรโลก, พระ (ตำแหน่ง)	๔๗	พาทิรัชกูหมิต, พระ	๓๔๒, ๓๕๑
ธรรมาธิกรณ์, เจ้าพระยา (ตรา)	๔๔	พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น (ภาคกลอง)	๒๕๒
		พิทยลาภพฤฒิธาดา, กรมขุน	๑๐๐

พีโนต์, ศาสตราจารย์ (กลาโหม)	๒๘๖
พิสวง, ม.จ. (พระศพ)	๒๓๘
พิศาลผลพาณิชย์, พระยา (ตำแหน่ง)	๑๗๒
พิช, เดชกฤษณ์ (พลับพลาจตุรมุข)	๑๒๑, ๒๑๖
เพชรบุรีราชสิรินธร, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ	๑๔๘
ภักดีสารนุรักษ์, ท้าว (ตำแหน่ง)	๖๓, ๘๓
ภาสกรวงศ์, เจ้าพระยา (สุลต่าน)	๑๓๖
ภาณุพันธุวงศาเดชะ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(ซ้าย-ขวา)	๒๕๖
ภูธราภัย (แม่ทัพ), เจ้าพระยา	
(เมืองเมืองจีน)	๑๒๕
มงกุฎเกล้า, สมเด็จพระเจ้า (ตรา)	๑๖, ๔๕
มนตรีสุริยวงษ์ (ชั้น บุนนาค), พระยา	
(ตรา)	๔๗
มหินทร์ศักดิ์ธำรง, เจ้าพระยา (วิก)	๒๔๕
ยาใจ, ม.จ. (เขาวัง)	๑๖๕
ร่วง, พระ	๕๑, ๕๘, ๖๐, ๖๕, ๗๐, ๗๔, ๗๕
ราชโกษา, พระยา (สหเชียงใหม่)	๒๗๔
ราชภักดี, พระยา (ตำแหน่ง)	๑๓๗
ราชสัมภารากร, พระยา (ลำพูน)	๑๖๔
รามคำแหง, ขุน (หลักศิลา)	๓๔๐, ๓๔๑
ราม, พระยา (พงศาวดาร)	๕๕
วรรณไวทยากร, พระองค์เจ้า	
(คำฝรั่ง-คำไทย)	๒๕๘
วังสสมาธิวัตร (แม่), พระอาจารย์จีน	
(ตำแหน่ง)	๑๐๓
วงศาธิราช, กรมหลวง (ตรา)	๒๑
วงศาธิราชสนิท, กรมหลวง (สวนมหาชัย)	๓๑๕
วิจิตรธรรมปริวัตร, พระยา	๒๓๓
วิเชียรคีรี, พระยา (ศพ)	๓๕๗
วิจิตรญาณโรต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(ซ้าย-ขวา)	๒๕๖
(ตรา)	๔๗
วิจิตรญาณวงศ์ (ตำแหน่ง)	๒๕๗

วินิจฉัยนาคร, พระยา (หนาค-ขันธ์)	๑๔๑
(บัวเตื่อน-ยิวพัน)	๑๔๕
ศาสตราจารย์ พรหมณี ป.ส. (ภาษาหนังสือ)	๕๒
(เจิม)	๑๑๔
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย), พระยา (ตรา)	๔๖, ๗๗
ศรีอินทราภักดี, พ่อขุน (พระร่วง)	๖๑
สถิตินิเทศ, ม.จ. (หนังสือ)	๖๕
สมบุญ, นาย (หนังสือ)	๒๕๓
สมเด็จพระอมรินทร, กรมพระ (เสนา)	๑๐๕
(พระนาม)	๒๓๗
สมันต์, พระยา (ศรีรัตนไชยนิเวศ)	๒๗๖
สวัสดิวัตน์วิเศษ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(ตรา)	๕๒-๕๓
สารคดีสังวร, พระ (สีขาว)	๒๑๖
สารประเสริฐ, พระ (ระนาด)	๒๕๒
(มหรสพ)	๒๕๖
(วิเศษ)	๓
สุนทรภู่, พระ (ร้อยแปด)	๒๗๕, ๒๗๘
สารศาสตร์พลบันธ์ (เขื่อน),	
พระ (ระนอง)	๒๒๒
สุทนต์, นาย (ลาวขาว)	๑๖๘
(ภูคา) ๑๕๘ (ไซ)	๒๐๘
(ประเพณี) ๒๕๕ (กพ.) ๒๖๐, ๒๖๑	
(โรงพิมพ์)	๒๘๗
สุนทรภู่, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(๗ วัน)	๑๐๕
อรรณวินนิคม (สมุข), พระยา	
(ชื่อ) ๓๔๐, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๕๑	
อภัยรณฤทธิ์, พระยา (เมืองเมืองจีน)	๑๒๕
อินทราชา, สมเด็จพระเจ้า (พงศาวดาร)	๕๕
อินทรมนตรี, พระยา (กลาโหม)	๒๕๓, ๒๕๗
อิสราณภาพ, พระยา (ตรา)	๔๗
อุปถัมภ์ศิลปการ, พระยา (ไวยากรณ์)	๕, ๑๔๑

เล่มอื่น ๆ ของสำนักพิมพ์ คือ

ความทรงจำ

สมเด็จพระยาเจ้าบรมราชานุภาพ

พระอัครราชโอรสของนักประวัติศาสตร์ และนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ของ
เมืองไทย คัมภีร์ใหม่พร้อมด้วยภาคผนวก จำด้วยสกุณม้ายพระมารดาและ
รายการพระประวัติแคศน์จนขอจดจำนค มีรูปประกอบมาก ๒๕ บาท

ตรุษ - สารท

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล จำด้วยสังกรานต์ เจ้าพรราชา ออภพรราชา
อิดาธาบูชา สดากกัต สารท ดอยกระทง เทศน์มหาชาติ ฯลฯ ประมวล
ประเพณีชาวบ้านในขอบบิไฉหมต ๒๕ บาท

เกิด - ตาย

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเดิมแรก จำด้วยประเพณีต่าง ๆ ของไทย
อันเนื่องด้วยการเกิดการตาย จัดรูปเรื่องตามหลักวิชา ประกอบด้วยดัดดา
การเขียน ซึ่งเสฐียรโกเศศเท่านั้นที่ทำได้ ๒๕ บาท

AC
159
๒๖๔
ก. 3
๒๖.1

๐๐๘๕๕
นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมพระนราธิวาสราชนครินทร์
ทรงบันทึกเรื่องความรูทาง ๗
ประธานพระยาอนุমানราชชน.

๐๐๘๔๕

พรรณแม่แม่เลือดเลียง สอเฉลิม เลกแล

ภมิม่วงกอกกลเสิม สอซั

ศัลยาสูมาเจิม เวตทาบ ชุภนา

ขณสำสมคณค้ำ สงเท สอถ่านถ